

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 35 (74) № 1 2024

Частина 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Головний редактор:

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка, завідувачка кафедри журналістики, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (головний редактор).

Члени редакційної колегії:

Бикова Ольга Миколаївна – кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка, доцентка кафедри міжнародної журналістики факультету журналістики, Київський університет імені Бориса Грінченка;

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славистики, Опольський університет, Ополь, Польща;

Маркова Мар'яна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романської філології та компаративістики, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської та романо-германської філології, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент;

Юксель Гаяна Заїрівна – кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри журналістики, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 12 від 25 квітня 2024 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського». Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано відповідно до Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1136 від 11.04.2024 року.

**Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
зі спеціальностей 035 – Філологія, 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України
від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)**

**Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)**

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

**ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)**

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2024

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Біленко Т. Г., Катиш Т. В.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ
У НАУКОВО-НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТАХ З РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ
ТА КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ..... 1

Єщенко Т. А.

ЕКСПЛІКАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТОБАЧЕННЯ АДРЕСАНТА
В ТЕКСТОВІЙ ПІДКАТЕГОРІЇ АКСІОЛОГІЧНОСТІ 6

Гльченко О. А.

МЕТАФОРИЧНА МОДЕЛЬ ВІЙНИ У ВІЙСЬКОВОМУ ДИСКУРСІ
УКРАЇНСЬКОГО МЕДІАПРОСТОРУ 2014–2023 РР..... 15

Книш Т. В., Близнюк Л. М., Козак А. В.

ВПЛИВ МОВЛЕННЄВОГО СПІЛКУВАННЯ В ІНТЕРНЕТІ
НА МОВНО-КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА..... 20

Колоїз Ж. В.

ЯВИЩЕ ОМОФОНІЇ В ЛІНГВІСТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ..... 27

Кульбабська О. В.

КОМУНІКАТИВНО-ЕМОЦІЙНИЙ ЕФЕКТ АФОРИЗМІВ
У ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ НАДІЇ БАБИЧ..... 33

Ліпич В. М.

МОРФОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ
В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ..... 40

Межов О. Г., Костусяк Н. М., Здіховська Т. В.

ТИПОЛОГІЯ СИНТАКСИЧНИХ ПАРАДИГМ
У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ТЕОРІЇ..... 46

Навальна М. І.

ДІАЛЕКТНІ ДІЄСЛОВА В СТРУКТУРІ РЕЧЕНЬ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ
ЯК ОСОБЛИВА СТИЛІЗАЦІЯ ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛАХ ТВОРУ
ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТАРА ХОЛЕРА»)..... 53

Романченко А. П.

КОМУНІКАТИВНА ПІДТРИМКА В МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ
У ВОЄННИЙ ПЕРІОД: СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ..... 59

Сковронська І. Ю., Юськів Б. М.

ВПЛИВ ВЕРБАЛЬНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ
НА ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ АМЕРИКАНСЬКОГО
Й УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОСУ..... 67

Шелюх О. М.

ВПЛИВ РЕАЛІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
НА СИСТЕМУ МОВНИХ ОДИНИЦЬ..... 75

Шульська Н. М., Громик Л. І., Кевлюк І. В.

ОРФОГРАФІЧНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОЇ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ:
ПОМИЛКОВІ ЯВИЩА ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ..... 80

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Бочан П. О.

СФЕРИ ПОХОДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТЕРМІНОЛОГІЗМІВ.....86

Заболотська О. О.

КІНОАДАПТАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТВОРІВ ОРИГІНАЛУ:
МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ АСПЕКТ.....91

Zaitseva M. O.

NEW FORMAT AND TRANSFORMATION OF TACTICS
AND STRATAGEMS IN COURTROOM DISCOURSE.....97

Kosovych O. V.

RÉALISATION DE L'OPPOSITION BINAIRE "LE SIEN/L'ÉTRANGER"
(DANS LE CONTEXTE DE LA LITTÉRATURE ANIMALISTE FRANÇAISE)107

Лазебна О. А., Мельник О. М., Котвицький А. В.

ТЕРМІНИ В ЛЕКСИКОНІ ФАХІВЦІВ
ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....114

Materynska O. V.

TEIL-GANZES-RELATION ALS EINE GRUNDLEGENDE SEMANTISCHE
BEZIEHUNG IM LEXIKALISCHEN SYSTEM DER SPRACHE.....120

Мойсеєнко І. П.

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ МАНІПУЛЯЦІЇ В РЕКЛАМІ.....126

Mukhtarova M.

THE 'ESCAPE ROUTE' OF EUPHEMISMS – A FACTOR CONTRIBUTING
TO THE ONGOING RENEWAL OF GENDER METAPHORS IN THE DISCOURSE
OF ENGLISH-LANGUAGE NEWSPAPERS131

П'єцух О. І.

СТРАТЕГІЧНІ ОБВИНУВАЧЕННЯ ЯК БАЗИС КОНФЛІКТОГЕННОСТІ
БРИТАНСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТІВ137

Сєрякова І. І.

ЕВФЕМІЗМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ: ЕКОЛІНГВІСТИЧНИЙ
ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ.....142

Сунько Н. О., Боднарчук А. Р., Копилов В. С.

ЕТИМОЛОГІЧНЕ ПОХОДЖЕННЯ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ
АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ФІТОНІМІВ.....148

Хоменко Т. А.

НАЗВИ МОЛОКА ТА МЕДУ У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ
ДАВНІХ ГЕРМАНЦІВ.....153

Tymbal I. V.

NEOLOGISMES UKRAINIENS EN CONTEXTE DE GUERRE:
ENJEUX ET STRATÉGIES DE TRADUCTION EN FRANÇAIS.....158

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Abdurahmanova R. G.

ABOUT THE SEMANTIC ANALYSIS OF THE VERB.....166

Asadova R. M.

ON THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PRESENCE OF ASPECTUAL FORMS
IN ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES.....172

Jafarzade V. N. THE PECULIAR ROLE OF DETERMINANT MEMBERS IN CREATING VARIOUS SHADES OF MEANING IN THE TEXT.....	176
Mammadova L. S. LEXICAL UNITS CHARACTERIZING THE FEATURES OF HUMAN SPEECH IN THE ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES.....	180
Mehdizada R. R. THE IMPORTANCE OF USING ENGLISH PROVERBS.....	185
Mirzayeva A. A. THE CONCEPT OF “MOTHER” IN TURKISH AND GAGAUZ LANGUAGES.....	190
Mukhtarova S. THE PROBLEM OF CASE IN THE SCIENTIFIC WORKS OF ALOVSAT ABDULLAYEV.....	197
Tolochko O. Ya. FACTORS OF STYLISTIC INVERSION CONTEXTS’ EXPRESSIVENESS IN INTERLINGUAL CO-REFERENTIAL PAIRS.....	204
Yusifova S. R. CHARACTERISTIC FEATURES OF EUPHEMISMS AND DISPHEMISMS.....	211
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО	
Бойко Я. В. СТИЛІСТИКА ЧАСОВІДДАЛЕНОГО ПЕРШОТВОРУ ЯК ФАКТОР ДІАХРОННОЇ МНОЖИННОСТІ ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ РЕТРАНСЛЯЦІЙ ТРАГЕДІЙ В. ШЕКСПІРА).....	216
Єліссєва С. В. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ДИСКУРСУ «ТЕМНИХ РИНКІВ» ДАРКНЕТУ.....	222
Ковальова Т. П. ТОПОНІМІКОН ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ.....	229
Литвин І. М. СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКАДРОВОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ФІЛЬМУ.....	237
Мовчан Б. В. ПЕРЕКЛАД ОНІМІВ АНГЛОМОВНИХ ВІДЕОІГР (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛОКАЛІЗАЦІЇ “SLAY THE SPIRE”).....	242
Нечай Н. В. ГРА СЛІВ У ПЕРЕКЛАДІ ДРАМИ Е. ОЛБІ “WHO’S AFRAID OF VIRGINIA WOOLF”.....	249
Павлюк Х. Т., Панчук Л. В., Громко Є. А. ФЕНОМЕН МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ У ПРОФЕСІЙНОМУ КОНТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА.....	253
Ускова Т. О., Карабітська Н. О., Ель Кассем О. В. СЛОВОТВОРЕННЯ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ/НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ.....	260

Хуртак І. В., Столярська О. В., Черкашенко О. М. СУЧАСНА ОСВІТНЯ ТЕРМІНОЛОГІЯ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ З НІМЕЦЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ.....	266
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	271

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE

Bilenko T. H., Katysh T. V.

THE FUNCTIONING OF ONE-MEMBER SENTENCES
IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TEXTS ON RADIO ELECTRONICS
AND COMPUTER TECHNOLOGIES 1

Yeschenko T. A.

DISCOVERY OF THE ADDRESSEE'S NATIONAL GLOBALITY
IN THE AXIOLOGICAL SUB-CATEGORY OF THE TEXT..... 6

Ichenko O. A.

THE METAPHORICAL MODEL OF WAR IN THE MILITARY DISCOURSE
OF THE UKRAINIAN MEDIA SPACE 2014–2023.....11

Knysh T. V., Bluzniuk L. M., Kozak A. V.

THE IMPACT OF SPEECH COMMUNICATION ON THE INTERNET
ON THE LINGUISTIC AND CULTURAL ASPECTS OF MODERN SOCIETY..... 15

Koloiz Zh. V.

THE PHENOMENON OF HOMOPHONY IN LINGUISTIC INTERPRETATION..... 20

Kulbabska O. V. THE COMMUNICATIVE-EMOTIONAL EFFECT
OF APHORISMS IN THE JOURNALISTIC TEXTS OF NADIA BABYCH..... 27

Kulbabska O. V.

THE COMMUNICATIVE-EMOTIONAL EFFECT OF APHORISMS
IN THE JOURNALISTIC TEXTS OF NADIA BABYCH..... 33

Lipych V. M.

MORPHOLOGICAL INNOVATIONS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE
IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION 40

Mezhov O. G., Kostusiak N. M., Zdikhovska T. V.

TYPOLOGY OF SYNTACTIC PARADIGMS
IN MODERN LINGUISTIC THEORY..... 46

Navalna M. I.

DIALECT VERBS IN STRUCTURE OF SENTENCES IN FICTION
AS SPECIAL TEXT STYLIZATION (BASED ON MATERIALS
OF VOLODYMYR LYS “OLD CHOLERA”)53

Romanchenko A. P.

COMMUNICATION SUPPORT IN THE MEDIADISCOURSE
DURING THE WARTIME: SPECIFICITY OF IMPLEMENTATION.....59

Skovronska I. Yu., Yuskiv B. M.

THE INFLUENCE OF VERBAL AND NON-VERBAL MEANS
OF COMMUNICATION ON THE FORMATION OF ETHNIC STEREOTYPES
OF THE AMERICAN AND UKRAINIAN ETHNIC GROUPS..... 67

Sheliukh O. M.

THE INFLUENCE OF THE REALITIES OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR
ON THE SYSTEM OF LANGUAGE UNITS..... 75

Shulska N. M., Gromyk L. I., Kevlyuk I. V. SPELLING CULTURE OF MODERN BUSINESS COMMUNICATION: ERROR PHENOMENA OF WRITING SPEECH.....	80
ROMANIC LANGUAGES	
Bochan P. O. SPHERES OF ORIGIN OF ENGLISH-LANGUAGE TERMINOLOGISMS.....	86
Zabolotska O. O. FILM ADAPTATION OF ENGLISH-LANGUAGE ORIGINAL TEXTS: MULTIMODAL ASPECT.....	91
Zaitseva M. O. NEW FORMAT AND TRANSFORMATION OF TACTICS AND STRATAGEMS IN COURTROOM DISCOURSE.....	97
Kosovych O. V. RÉALISATION DE L'OPPOSITION BINAIRE "LE SIEN/L'ÉTRANGER" (DANS LE CONTEXTE DE LA LITTÉRATURE ANIMALISTE FRANÇAISE)	107
Lazebna O. A., Melnyk O. M., Kotvytskyi A. V. TERMS IN THE LEXICON OF INFORMATION TECHNOLOGY SPECIALISTS.....	114
Materynska O. V. PART-WHOLE-RELATION AS THE BASIC SEMANTIC RELATIONSHIP IN THE LEXICAL SYSTEM OF LANGUAGE.....	120
Moyseyenko I. P. VERBAL MEANS OF MANIPULATION IN ADVERTISING.....	126
Mukhtarova M. THE 'ESCAPE ROUTE' OF EUPHEMISMS – A FACTOR CONTRIBUTING TO THE ONGOING RENEWAL OF GENDER METAPHORS IN THE DISCOURSE OF ENGLISH-LANGUAGE NEWSPAPERS	131
Pietsukh O. I. STRATEGIC ACCUSATIONS AS A BASIS OF CONFLICTNESS IN THE UK PARLIAMENTARY DEBATES.....	137
Sieriakova I. I. EUPHEMISMS IN ENGLISH PHRASEOLOGY: AN ECOLINGUISTIC TRANSLATION ASPECT.....	142
Sun'ko N. O., Bodnarchuk A. R., Kopylov V. S. ETYMOLOGICAL ORIGIN AND WAYS OF TRANSLATION OF ENGLISH-LANGUAGE PHYTONYMS.....	148
Khomenko T. A. NAMES OF MILK AND HONEY IN THE LANGUAGE WORLD VIEW OF THE ANCIENT GERMANS.....	153
Tsymbal I. V. UKRAINIAN NEOLOGISMS IN THE CONTEXT OF WARTIME: PROBLEMS AND STRATEGIES OF TRANSLATION INTO FRENCH.....	158

GENERAL LINGUISTICS

Abdurahmanova R. G.

ABOUT THE SEMANTIC ANALYSIS OF THE VERB.....166

Asadova R. M.

ON THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PRESENCE OF ASPECTUAL
FORMS IN ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES.....172

Jafarzade V. N.

THE PECULIAR ROLE OF DETERMINANT MEMBERS
IN CREATING VARIOUS SHADES OF MEANING IN THE TEXT.....176

Mammadova L. S.

LEXICAL UNITS CHARACTERIZING THE FEATURES OF HUMAN SPEECH
IN THE ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES.....180

Mehdizada R. R.

THE IMPORTANCE OF USING ENGLISH PROVERBS.....185

Mirzayeva A. A.

THE CONCEPT OF “MOTHER”
IN TURKISH AND GAGAUZ LANGUAGES.....190

Mukhtarova S.

THE PROBLEM OF CASE IN THE SCIENTIFIC WORKS
OF ALOVSAT ABDULLAYEV.....197

Tolochko O. Ya.

FACTORS OF STYLISTIC INVERSION CONTEXTS’ EXPRESSIVENESS
IN INTERLINGUAL CO-REFERENTIAL PAIRS.....204

Yusifova S. R.

CHARACTERISTIC FEATURES OF EUPHEMISMS AND DISPHEMISMS.....211

TRANSLATION STUDIES

Boiko Ya. V.

STYLISTICS OF TIME-REMOTE SOURCE TEXT
AS A FACTOR OF DIACHRONIC PLURALITY IN TRANSLATION (CASE STUDY
OF UKRAINIAN RETRANSLATIONS OF SHAKESPEARE’S TRAGEDIES).....216

Yelisieieva S. V.

LEXICAL FEATURES AND METHODS OF THE “DARK MARKETS” DISCOURSE
TRANSLATION ON THE DARKNET.....222

Kovalyova T. P.

TOPONYMIKON OF THE POETIC WORKS OF TARAS SHEVCHENKO
IN THE ASPECT OF TRANSLATION229

Lytvyn I. M.

SPECIFICS OF UKRAINIAN VOICE-OVER TRANSLATION
OF AN ENGLISH-LANGUAGE FEATURE FILM.....237

Movchan B. V.

TRANSLATING ONYMS IN ENGLISH VIDEO GAMES: A CASE STUDY
BASED ON UKRAINIAN LOCALIZATION OF ‘SLAY THE SPIRE’.....242

Nechai N. V.

THE WORDPLAY IN THE TRANSLATION OF E. ALBEE’S DRAMA
“WHO’S AFRAID OF VIRGINIA WOOLF”.....249

Pavliuk Kh. T., Panchuk L. V., Hromko Ye. A. PHENOMENA OF INTERFERENCE IN THE PROCESS OF LEARNING GERMAN AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE AT THE INITIAL STAGE.....	253
Uskova T. O., Karabitskova N. O., El Kassem O. V. WORD FORMATION AS A PROBLEM OF TRANSLATION FROM ENGLISH/GERMAN INTO UKRAINIAN.....	260
Khurtak I. V., Stoliarska O. V., Cherkashchenko O. M. MODERN EDUCATIONAL TERMINOLOGY IN TERMS OF TRANSLATION INTO UKRAINIAN FROM GERMAN AND ENGLISH.....	266
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....	271

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2'367.332:[81'276.6:[621.39+004.9]
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/01>

Біленко Т. Г.

Національний університет «Запорізька політехніка»

Катиш Т. В.

Національний університет «Запорізька політехніка»

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У НАУКОВО-НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТАХ З РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Статтю присвячено дослідженню односкладних речень, виявлених у науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій. Обґрунтовано, що розкриття комунікативних можливостей односкладних речень дозволяє оптимізувати спілкування в науковій сфері й покращити процес сприймання науково-навчальних текстів. Висвітлено сучасні погляди науковців на односкладні речення. Відібрано односкладні речення з науково-навчальних текстів зі сфери радіоелектроніки та комп'ютерних технологій та проаналізовано безособові, означено-особові, неозначено-особові, інфінітивні та номінативні речення в досліджуваних текстах. З'ясовано, що в науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій найчастіше використовують безособові речення. У досліджуваних текстах переважають речення з предикатом, вираженим поєднанням модального слова з інфінітивом. У текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій було виявлено предикативні форми на -но, -то, що виконують роль головного члена речення у формі присудка і спрямовують увагу читача на дію або її результат. Означено-особові речення в науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій репрезентовано дієслівним предикатом у формі І особи множини дійсного способу теперішнього часу. Виявлено, що ці дієслова, пов'язані з розумовою чи інтелектуальною діяльністю, використовують для розкриття процесів пізнання, оперування знаннями. Визначено, що неозначено-особові речення в науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій розкривають результати наукових досліджень, зосереджують увагу на наукових фактах та явищах. Установлено, що предикат у таких реченнях виражений формою 3-ої особи множини теперішнього часу. З'ясовано, що за частотністю використання найменш вживаними в текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій є односкладні інфінітивні речення. Доведено, що в науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій односкладні номінативні речення використовують переважно в ролі заголовків. Встановлено, що такі речення в досліджуваних текстах допомагають активізувати логічне мислення читача, забезпечують доступність викладу інформації, сприяють встановленню логічних взаємозв'язків між частинами тексту.

Ключові слова: науково-навчальні тексти з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій, безособові речення, означено-особові речення, неозначено-особові речення, інфінітивні речення, номінативні речення.

Постановка проблеми зумовлена зростанням інтересу до наукових текстів в умовах стрімкого збільшення потоку наукової інформації та потребою проаналізувати односкладні речення в науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій. Це сприятиме

покращенню потреб спілкування в науковій сфері, а також відображенню специфіки наукової картини світу. Виявлення комунікативних можливостей односкладних речень дозволяє оптимізувати спілкування в науковій сфері й покращити процес сприймання науково-навчальних текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних засад семантико-синтаксичного рівня речення було здійснено в українському мовознавстві ХХ – на початку ХХІ століття в працях К. Городенської, І. Вихованця, Н. Іваницької, М. Мірченка та інших мовознавців. На думку К. Городенської, односкладну конструкцію слід кваліфікувати на рівні її формально-синтаксичної структури, «тому що на власне семантичному – вона завжди двоскладна» [6, с. 50]. Вивчення співвідношення різнорівневих ознак односкладного речення розпочинається в першому десятиріччі ХХІ століття. М. Мірченко вважає, що такий аналіз структури односкладних речень передбачає зіставлення «формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних ознак як форми та змісту реченнєвого знака, а, отже, і дослідження між'ярусної симетрії – асиметрії» [15, с. 274].

Сучасні підходи до вивчення односкладних речень передбачають зіставлення формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних параметрів односкладних речень, бо, як зазначає В. Бріцин, «у своїй більшості односкладні речення є односкладними лише формально з погляду порівняння їх із двоскладними підметово-присудковими конструкціями. У таких реченнях щільно переплітаються, а іноді синкретично поєднуються лексична і граматична семантика, наявна синтаксична омонімія і метонімія...» [3, с. 94]. Проблеми односкладного речення в українському мовознавстві розглядає А. Загнітко [10]. Комунікативні особливості наукового тексту проаналізовано в монографії Н. Непійводи [16]. Сучасна лінгвістика, досліджуючи проблематику односкладних речень, базується на різноманітні та комплексному поєднанні концепцій прихильників вчення про односкладні речення (Н. Іваницька, А. Загнітко та інші) та прибічників теорії про принципову двоскладність речення (К. Городенська, В. Бріцин та інші) [4, с. 190].

Односкладні речення в текстах наукового стилю досліджували Н. Гінзбург, В. Кухарева, В. Шабуніна. Так, Н. Гінзбург виділяє такі типи односкладних речень: безпідметові речення (означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові речення), безособові та інфінітивні речення [5]. В. Кухарева розглядає комунікативно-когнітивний потенціал односкладних речень у науковому тексті. На думку дослідниці, односкладні речення виконують важливі комунікативні функції, які «оптимізують спілкування в науковій сфері, забезпечуючи тим самим повну реалізацію когнітивної функції» [12, с. 12]. Роль односкладних речень у науково-навчальних текстах

проаналізувала В. Шабуніна. Дослідниця поділяє односкладні речення на означено-особові, неозначено-особові, безособові, інфінітивні та номінативні речення [19]. Когнітивно-комунікативні аспекти наукового тексту висвітлено в монографії Г. Дядюри, В. Кухаревої-Рожко, Г. Ракшанової [7].

Постановка завдання. Метою статті є проаналізувати види односкладних речень, виявлених у науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій.

Виклад основного матеріалу. Науково-навчальні тексти з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій орієнтовані на студента, якого потрібно готувати до сприйняття наукової інформації, що пов'язано з інтенсивним зростанням інтересу до проблем науково-технічної комунікації [11, с. 18]. У науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій найчастіше використовують безособові речення, відображаючи об'єктивну узагальненість. Так, у досліджуваних текстах присудок не вказує на конкретних виконавців дії: Наприклад: «**Вдається деасемблювати** машинний код і відтворити алгоритм» [9, с. 10]; «**Вдається здійснити** класифікацію архітектури комп'ютера за типом адресованої пам'яті» [14, с. 29].

Як зазначають мовознавці, у сучасних наукових текстах найпоширенішим різновидом односкладних речень є речення з предикатом, вираженим поєднанням модального слова з інфінітивом [7, с. 87]. У науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій такі речення переважають: «Усі операційні системи **можна поділити** на мережеві й немережеві» [1, с. 35]; «При розробленні комп'ютера **необхідно враховувати** багато особливостей вибору системи команд» [14, с. 46]. Часто в аналізованих текстах використовують безособові речення з модальними дієсловами: *треба, потрібно, необхідно, можливо, бажано, можна, неможливо*. Наприклад: «Для введення мережевих команд **необхідно запустити** програму NET з деякими параметрами» [1, с. 81]; «Для дешифрування повідомлення **треба було знати** внутрішні з'єднання в кожному колесі» [9, с. 15]; «**Потрібно розрізнати** поняття «деталь радіапаратури» й «елемент електричного кола» [18, с. 27]; «На підставі криптографії **потрібно знайти** відповідний їй явний текст або ключ» [9, с. 9]; «Для кінцевих каскадів **необхідно розрахувати** коефіцієнт підсилення потужності» [18, с. 37]; «Серед найбільш важливих мереж **слід відзначити** Ethernet та NSFNET» [1, с. 91].

Безособові речення дозволяють розкрити раціональний характер наукового тексту, адже такі тексти складаються із суджень, умовиводів, побудованих за правилами логіки. Призначення таких текстів – довести, обґрунтувати, аргументувати істину й цьому сприяє зокрема використання предикативних форм на *-но, -то*. У науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій було виявлено предикативні форми на *-но, -то*, які спрямовують увагу читача на дію, результат дії: «У табл. 2.1 **наведено** найпоширеніші еквівалентні схеми резистора» [18, с. 28]; «На рисунку 2.2 **зображено** структурну схему радіоприймача» [18, с. 30]; «Цей шифр початково **розроблено** для латинської абетки» [9, с. 21]; «Наступний розділ присвячено математичним моделям та характеристикам детермінованих сигналів» [13, с. 22]; «Далі **розглянуто** приклади визначення параметрів деяких характерних сигналів» [13, с. 24]; «**Показано** використання функції Хевісайда для опису складніших сигналів» [13, с. 30]; «В основу роботи цього комп'ютера **покладено** принцип програмного керування» [14, с. 30].

Означено-особові речення в науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій репрезентовані дієслівним предикатом у формі 1 особи множини дійсного способу теперішнього часу: «До електронного нотаріуса **звертаємось** у двох важливих ситуаціях» [9, с. 13]; «Для отримання відбитків пальців **використовуємо** так звані однонапрямлені хешувальні функції» [9, с. 13]; «**Розглянемо** окремих випадок» [18, с. 17]; «Для визначення вхідної провідності чотириполосника **поділимо** обидві частини першого рівняння» [18, с. 37]; «**Почнемо** розгляд частотного аналізу на прикладі періодичних сигналів» [13, с. 45].

Означено-особові речення відображають рівень досягнень інших дослідників у вирішенні тієї чи іншої проблеми, констатують чи підтверджують якісь факти. У досліджуваних текстах автори часто використовують ментальні дієслова, які описують процеси, пов'язані з інформацією та знанням: «**Коротко розглянемо** функції та склад кожного вузла комп'ютера» [14, с. 19]; «**Проаналізуємо** детальніше складові поняття архітектури комп'ютера» [14, с. 28]; «**Виділимо** загальні принципи роботи з мережами» [1, с. 64]. Дієслова *розглянемо, проаналізуємо, виділимо* пов'язані з розумовою чи інтелектуальною діяльністю. У науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій їх використовують, коли потрібно розкрити процеси пізнання, оперування знаннями.

Неозначено-особові конструкції широко представлені в досліджуваних текстах. Такі речення містять результат ознайомлення з предметом думки, узагальнюють результати наукового дослідження. Предикат у неозначено-особових реченнях виражений формою 3-ої особи множини теперішнього часу. Неозначено-особові речення в науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій дозволяють створити загальну картину досліджуваного явища, зосереджують увагу студентів на наукових фактах та явищах. Наприклад: «Для шифрування **обирають** ключ» [9, с. 22]; «Кількісно інформацію **виражають** у спеціальних одиницях – бітах» [18, с. 15]; «Усі перетворення **називають** кодуванням повідомлення» [18, с. 10]; «На материнській платі **розташовують** зазвичай 3 – 4 гнізда шини PCI» [14, с. 40]; «Мережевий ринок іноді умовно **поділяють** на сегменти» [1, с. 67]; «Інколи мережеві ОС **класифікують** таким чином» [1, с. 75]; «В NetWare **розрізняють** три типи накопичувачів: локальні, мережеві та пошуківі» [1, с. 77]; «На всіх цих етапах **використовують** засоби комп'ютерної схемотехніки» [2, с. 8].

Набагато рідше в науково-навчальних текстах з радіоелектроніки, телекомунікацій та комп'ютерних технологій використовують інфінітивні речення: «Як **аналізувати** властивості подібних сигналів» [17, с. 14]; «**Записати** в десятковій системі 32-розрядне число FOABCD» [14, с. 78]; «**Описати** діапазони представлення чисел при використанні форматів з фіксованою і рухомою комою» [17, с. 81]; «**Вибрати** формат представлення даних» [17, с. 81]; «**Встановити** базову систему доступу до сервера» [1, с. 157].

У науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій номінативні речення використовують переважно в ролі заголовків. Номінативні речення в досліджуваних текстах сприяють формуванню адекватного розуміння читачем наукового тексту, дозволяють спрогнозувати його подальший зміст. Такі речення в ролі заголовків допомагають системно подавати матеріал у певній галузі, активізувати пізнавальну діяльність студентів. Номінативні речення також сприяють встановленню логічних зв'язків між частинами тексту. Логічна ієрархія ключових елементів змісту відображена в кількох моделях заголовків, що їх переважно використовують у сучасній науково-технічній літературі [8, с. 82]. У науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій можна виділити такі моделі заголовків:

1) номінативне речення, яке складається з одного слова найвищого ступеня узагальненості: *Клептографія* [9, с. 5]; *Транзистори* [18, с. 4]; *Дешифратори* [2, с. 3]; *Мікроконтролери* [14, с. 3]; *Метатеги* [14, с. 3]; *Маршрутизатори* [17, с. 4];

2) номінативне речення містить семантичні конкретизатори: *Потокове шифрування* [9, с. 3]; *Практичні хешувальні алгоритми* [9, с. 4]; *Напівпровідникові інтегральні мікросхеми* [18, с. 3]; *Модуляція з розширенням спектру* [13, с. 4]; *Конвеєрний процесор* [14, с. 5]; *Двійкові суматори*; *Перетворювачі кодів* [2, с. 3];

3) семантичним центром номінативного речення у функції заголовка може виступати лексема з узагальненим атрибутивним значенням: *Властивість ортогональності та когерентності сигналів* [13, с. 3]; *Надійність системи RSA* [9, с. 4]; *Можливості модема* [1, с. 5]; *Доступність інструментарію та ефективність розробок* [2, с. 8]; *Стійкість до помилок* [1, с. 8];

4) віддієслівні іменники в складі номінативних речень надають конструкції потенційної процесуальності: *Вимірювання основних параметрів чотириполюсника* [17, с. 3]; *Перетворення та множення частоти* [13, с. 4]; *Відтворення аналогового сигналу на підставі імпульсної характеристики* [15, с. 4]; *Узгодження ключів за допомогою симетричного шифрування* [9, с. 4]; *Накопичення адрес електронної пошти* [1, с. 7]; *Застосування нейронних мереж у фінансовій сфері* [2, с. 10]; *Додавання та перенесення станцій* [1, с. 11];

5) номінативні речення, оформлені в сполученні заголовків із підзаголовками-конкретизаторами: *Класичні техніки шифрування: підстановки і перестановки* [9, с. 3]; *Структура телекомунікаційної системи: роль сигналів у процесах пересилання інформації* [17, с. 3]; *Кодування алфавітно-цифрової інформації: двійково-кодовані десяткові числа* [14, с. 4]; *Операції зсуву: логічні зсуви, арифметичні зсуви* [14, с. 7]; *Графічні зображення: вставка об'єктів та аплетів* [17, с. 3];

6) номінативні речення, які містять вказівку на автора винаходу з певної галузі: *Криптосистема Ель-Гамаля* [9, с. 3]; *Цифровий підпис Шнорра* [13, с. 3]; *Архітектурні принципи Джона фон Неймана* [14, с. 3]; *Загальні мережі та мапа Кохонена* [1, с. 10]; *Тест Міллера-Рабіна* [1, с. 12];

7) конкретизатори, які містять вказівку на обсяг та аспект науки, налаштовують потенційного реципієнта на певний різновид інтелектуальної діяльності: *Основи теорії сигналів* [13]; *Основи радіоелектроніки* [18].

Висновки. На основі проведеного аналізу можемо зробити такі висновки. У науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій переважають безособові речення з предикатом, вираженим поєднанням модального слова з інфінітивом. У досліджуваних текстах було виявлено предикативні форми на *-но*, *-то*, які спрямовують увагу читача на дію, результат дії. Означено-особові речення в науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій репрезентовані дієслівним предикатом у формі 1 особи множини дійсного способу теперішнього часу. Неозначено-особові речення в проаналізованих текстах розкривають результати наукових досліджень, зосереджують увагу на наукових фактах та явищах. Предикат у таких реченнях виражений формою 3-ої особи множини теперішнього часу. За частотністю використання найменш вживаними в текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій є інфінітивні речення. У науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій номінативні речення використовують переважно в ролі заголовків. Номінативні речення в досліджуваних текстах допомагають активізувати логічне мислення читача, забезпечують доступність викладу інформації, сприяють встановленню логічних взаємозв'язків між частинами тексту.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні ускладнених простих речень у науково-навчальних текстах з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій.

Список літератури:

1. Антонов В.М. Сучасні комп'ютерні мережі. Київ: «МК-Прес», 2005. 480 с.
2. Бабич М.П., Жуков І.А. Комп'ютерна схемотехніка: навчальний посібник. Київ: «МП-Прес», 2004. 412 с.
3. Бріцин В.М. Односкладні речення слов'янських мов у функціонально-граматичному та етнолінгвістичному аспектах. *Мовознавство*. 2003. № 2-3. С. 86-95.
4. Бурковська О.Й. Теорія односкладного речення в європейській лінгвістиці ХХ – початку ХХІ століть: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.15. Слов'янськ, 2018. 221 с.
5. Гінзбург Н. Синтаксичні конструкції у фахових текстах: практичні висновки з рекомендацій мовознавців. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології*. 2008. № 620. С. 26-32.

6. Городенська К.Г. Дери́вація синтаксичних одиниць. Київ: Наукова думка, 1991. 192 с.
7. Дядюра Г.М., Кухарева-Рожко В.І., Ракшанова Г.Ф. Когнітивно-комунікативні аспекти наукового тексту: монографія. Черкаси : видавець: Чабаненко Ю.А., 2013. 226 с.
8. Дядюра Г.М., Кухарева-Рожко В.І. Когнітивно-комунікативні функції номінативних речень у науково-технічній літературі. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство.* 2017. № 8. Т.1 С. 80–83.
9. Ємець В., Мельник, А., Попович Р. Сучасна криптографія: Основні поняття. Львів: БаК, 2003. 144 с.
10. Загнітко А. П. Проблеми односкладного речення у сучасній лінгвістиці. *Лінгвістичні студії: збірник наукових праць.* Донецьк, ДонДУ, 1997. Вип.3. С. 17–26.
11. Катиш Т.В., Миронюк Л.В. Структурні особливості українських науково-навчальних текстів з радіоелектроніки та комп'ютерних технологій. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2023. Том 34 (73). № 2. Частина 1. С. 18–22.
12. Кухарева В.І. Комунікативний потенціал односкладних речень у науковому тексті (на матеріалі науково-технічної літератури): автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2003. 24 с.
13. Мандзій Б.А., Желяк Р.І. Основи теорії сигналів : підручник / за ред. Б.А. Мандзія. Львів : Видавничий дім «Ініціатива», 2008. 240 с.
14. Мельник А.О. Архітектура комп'ютера: наукове видання. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2008. 470 с.
15. Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. 2004. 392 с.
16. Непійвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект.) Київ : ТОВ «Міжнар. фін. агенція», 1997. 303 с.
17. Самсонов, В.В. Методи та засоби Інтернет-технологій: навчальний посібник. Харків : Компанія СМІТ, 2008. 264 с.
18. Сисоєв, В.М. Основи радіоелектроніки: підручник. Київ : Вища школа, 2004. 279 с.
19. Шабуніна В.В. Синтаксичні ресурси діалогічної організації науково-навчальних текстів. *Філологічні студії.* 2011. Вип. 6. С. 203–512.

Bilenko T. H., Katysh T. V. THE FUNCTIONING OF ONE-MEMBER SENTENCES IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TEXTS ON RADIO ELECTRONICS AND COMPUTER TECHNOLOGIES

The article is devoted to the study of one-member sentences found in scientific and educational texts on radio electronics and computer technologies. It is substantiated that the identification of communicative possibilities in one-member sentences allows optimising communication in the scientific field and improving the process of perception in scientific and educational texts. The modern views of scientists on one-member sentences are highlighted. The one-member sentences from scientific and educational texts in the field of radio electronics and computer technologies are selected and analysed, including impersonal, definite-personal, indefinite-personal, infinitive and nominative sentences in the studied texts. It has been found that in scientific and educational texts on radio electronics and computer technologies, impersonal sentences are most often used. The texts are dominated by sentences with a predicate expressed by a combination of a modal word and an infinitive. In the texts on radio electronics and computer technologies we found predicative forms having Ukrainian ending -но, -мо, to pay the reader's attention to the action, the result of the action. The definite-personal clauses in scientific and educational texts on radio electronics and computer technologies are represented by a verbal predicate in the 1st person plural form of the present active voice. It has been found that these are verbs related to mental or intellectual activity used to reveal the processes of cognition and knowledge management. It is determined that indefinite personal sentences in scientific and educational texts on radio electronics and computer technologies reveal the results of scientific research focus on scientific facts and phenomena. It has been established that the predicate in such sentences is expressed in the 3rd person plural present tense. It has been found that in terms of use frequency, infinitive sentences are the least used in texts on radio electronics and computer technologies. It is proved that in scientific and educational texts on radio electronics and computer technologies nominative sentences are used mainly as headings. It is determined that nominative sentences in the studied texts help to activate the reader's logical thinking provide accessibility of information presentation and contribute to the establishment of logical relationships between parts of the text.

Key words: *scientific and educational texts on radio electronics and computer technologies, impersonal sentences, definite-personal sentences, indefinite-personal sentences, infinitive sentences, nominative sentences.*

Єщенко Т. А.

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

ЕКСПЛІКАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТОБАЧЕННЯ АДРЕСАНТА В ТЕКСТОВІЙ ПІДКАТЕГОРІЇ АКСІОЛОГІЧНОСТІ

Мета статті – описати аксіологічність як підкатегорію текстової категорії модальності, зосередитися на мовних засобах вираження цієї типологічної ознаки словесного цілого. Джерельною базою розвідки слугують українськомовні художні словесні цілі, з яких здійснено вибірку одиниць (метафор, синестезій, перифраз, розмовної лексики, порівняльних конструкцій тощо), що маніфестують аксіологічність як текстову підкатегорію аксіологічності. У колі уваги художні тексти як класичної української літератури, так і сучасної – Ігоря-Богдана Антонича, Володимира Винниченка, Віктора Виноградова, Олесь Гончара, Олександра Довженка, Оксани Забужко, Павла Загребельного, Ліни Костенко, Михайла Коцюбинського, Поліни Михайлюк, Романа Скиби, Назара Федорака та ін. Об'єктом вивчення є український поетичний дискурс та його складники, а предметом – художні образи української поезії та прози як виразники аксіологічності як різновиду текстової категорії модальності. Результатом наукового пошуку стало поглиблення ідеї ієрархічного впорядкування текстових категорій й підкатегорій й визначення аксіологічності поряд з референційністю, експресивністю та емотивністю як інваріантної характеристики словесного цілого, що віддзеркалює окремий аспект типологічної ознаки словесного цілого. Художньо-поетична комунікація в аспекті дискурсивного підходу розглядається як процес, у якому предмет вербальної взаємодії між її учасниками є виявом специфіки мовно-національної картини світу українців. Адже ставлення до світу крізь призму оцінки є винятковою антропоцентричною формою світосприйняття, що зумовлено психофізіологічними особливостями людини, раціональним, творчим характером її мислення. Оцінка тісно пов'язана з гносеологічними процесами: відображаючи предмети та явища довкілля, людина пізнає світ, який її оточує, і водночас надає йому оцінку з певних культурних позицій, із погляду тих чи тих особистісних потреб, настанов, прагнень. Висновком є те, що категорія аксіологічності репрезентує текст як комунікативну одиницю. Феномен модальності зумовлений наявністю в художньому тексті аксіологічної інформації, яку запроєктовано у площину автора – з ідеєю твору, у площину читача – з процесом сприйняття тексту як освоєння нової інформації і наближення до авторського задуму. Українськомовні художні тексти є складниками картини світу етносу, вони вміщують у собі колективний досвід, генетично-еволюційне тло якого виражає текстова підкатегорія аксіологічності. Аксіологічність зреалізовує естетичну ідею твору, координує тему та сюжет, визначає добір мовних засобів тощо. Концепт – аксіологічна призма бачення світу. Художня комунікація здатна виявляти унікальну культуру нації, її традиції, звичаї, менталітет, відтворювати життя людей у національно-історичній своєрідності, а також репрезентувати світогляд неповторної особистості автора-адресанта. Мовними засобами реалізації аксіологічності як підкатегорії текстової категорії інформативності є ключові слова, лексичні повтори, авторські афоризми, а також присвяти, епіграфи, заголовки.

Ключові слова: текстова категорія, текстова підкатегорія, текст, аксіологічність, адресант, національне мовомислення.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістики актуальності набувають прагматичні дослідження. Велике зацікавлення викликає прагматика тексту – результат словесно-художньої творчості, де основною є функція впливу, а обов'язкова функція повідомлення постає вторинною. У світлі ідей антропоцентричного й когнітивного підходів текст є вербалізованим концептом свідомості адресанта,

у якому відбувається опредметнення його настанов, цінностей, мислетворення загалом. Текст відображає, зберігає, передає цінності й сам є цінністю. Він транслює оцінки й сам стає об'єктом оцінки в процесі наївного або наукового пізнання. Експлікація національного світобачення адресанта в крізь призму текстових категорій та їхніх підкатегорій – значуща проблема сучасної лінгвістики тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У наукових розвідках більшість дослідників не вирізняє підкатегорій текстової категорії модальності. Підкатегорію аксіологічності інтерпретують у сучасному мовознавстві як структурно-семантичне («аксіологічна модальність» [2, с. 334]) або прагмалінгвістичне [7, с. 26] явище. Наукові розвідки українських та зарубіжних дослідників із розглядової проблеми пов'язані головню з ментальними та мовленнєвими виявами оцінності [2, с. 334]. Заслуговує підтримки думка, що підкатегорія аксіологічності тексту тісно пов'язана з категорією оцінки як процесу співвіднесення певних якостей об'єкта з тією чи тією системою цінностей та як результату такого співвіднесення. Дослідження цього причиново-наслідкового зв'язку можливе лише крізь призму людської свідомості, у якій фіксуються різні параметри аксіологічної шкали, відбуваються когнітивні процеси порівняння та оцінювання. Текстова підкатегорія оцінки є своєрідним феноменом, що здавна цікавить науковців і пов'язана з аксіологічності. Сучасні фахівці з текстолінгвістики активно досліджують проблему оцінної модальності, логічну й функційну природу оцінки та особливості її репрезентації у висловленні й тексті, семантико-прагматичну специфіку реалізації оцінного значення (Т. Космеда [7]), оцінку як різновид лінгвального значення тощо. Низку праць присвячено аналізу оцінних засобів у художніх, наукових, публіцистичних, розмовних дискурсах і текстах (Б. Коваленко [6], І. Онищенко [9]). Оцінку кваліфікують по-різному – як логіко-семантичну, лінгвопізнавальну, мовностилістичну, семантико-прагматичну, власне функційну, функційно-семантичну категорію (І. Онищенко [9], О. Островська [10; 11], Г. Приходько [12], О. Сенічева [13]). На рівні тексту її здебільшого розглядають із позиції комунікативно-прагматичних особливостей (А. Загнітко [4], Т. Єщенко [2; 3], М. Степаненко, Л. Дейна [14]). Винятково актуальним є питання класифікації оцінних значень. Проте аксіологічності тексту у розвідках приділено не достатньо уваги.

Постановка завдання. Мета статті – описати аксіологічність як підкатегорію текстової категорії модальності, зосередитися на мовних засобах вираження цієї типологічної ознаки словесного цілого. Окреслена мета передбачає виконання таких завдань: обґрунтувати існування аксіологічності як підкатегорії модальності в категорійній ієрархії тексту; поакцентувати увагу на аксіологічності в аспекті вияву етнокультурних кодів національної та індивідуально-авторської картин

світу; описати лексико-семантичні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні засоби, а також тропи як мовні засоби реалізації аксіологічності.

Виклад основного матеріалу. Аксіологічність – текстово-дискурсивна підкатегорія, що є здатністю тексту транслювати цінності. Вона охоплює мовні вияви й позамовну дійсність, занурює текст в історичний, культурний, соціальний контексти, тобто вможливує експлікування ним аксіологічних парадигм доби, розкриття ціннісних уявлень не лише конкретної особистості, але й цілої етнокультурної спільноти на різних історичних етапах її формування та розвитку [2, с. 334]. Оцінність входить на правах конкретного складника до структури лексичного значення слова. Вона об'єктивує ціннісне ставлення людини до довкілля, є предметом вивчення етики, філософії та логіки. Спілкуючись із довкіллям, реагуючи на його виклики, людина свій індивідуальний набір знань висловлює через оцінку предметів, ознак або явищ. Аксіологічний знак несе три типи інформації: когнітивну, комунікативну й емотивну. Природа оцінки така, що емоції обов'язково корелюють з оцінним знаком та емотивністю на рівні експресивного функціонування. Значення оцінного складника має вихід у прагматику мови, він пов'язаний і з емоційною сферою мовця, і з комунікативною метою висловлення.

Особливої популярності в лінгвістичному світі набула концепція, згідно з якою з-поміж часткових оцінних значень чітко постають три групи оцінок [2, с. 336]: 1) сенсорні оцінки із притаманним їм набором конкретних репрезентантів: а) *сенсорно-смакові* (гедоністичні) (*присмний, смачний, привабливий, духмяний*), напр.: «Довго говорили вони про страшне, і обом їм такий **приємний** був цей нічний пухнастий супутник юності» (О. Довженко); «Ах, яка там **солодка** була вода, яка **смачна!**» (О. Гончар); «Згадувалась домівка, згадувалась дружина, згадувалось все те, до болю **привабливе**, що було можливим тільки поза війною» (О. Гончар); б) *психологічні* інтелектуальні (*цікавий, захопливий, банальний*), напр.: «Скрізь я стрічаю твій погляд; твої очі, **цікаві**, жадні, влазять у мене, і сама ти, в твоїй розмаїтості кольорів й форм, **застрагаєш** в моїй зіниці» (М. Коцюбинський); «Не тільки як **захопливе** словознавче студювання, але і як розтин тоталітарної свідомості на рівні цюнайтоніших порухів думки і почуття, пізнання недалекого минулого (чи минулого?) на предмет застереження від потворних історичних експериментів» (О. Гончар); «Отава все очікував, що його товаришам набридне отаке не зовсім звичне

для курортників гаяння часу, але згодом і сам ужа став боятися, щоб часом не розруйнувалося їхнє товариство, щоб не піддався хто-небудь з них на банальні, але такі непереборні спокуси, яким піддавалися щоразу тисячі людей повсюди і завжди» (П. Загребельний); в) емоційні (радісний, очікуваний, приємний), напр.: «Тоді Борис нарешті трохи заспокоївся і розповів про бабу Галю і її куму, після чого **радісний** шал охопив уже й професора; вони обидва, не змовляючись, вилетіли з кабінету й побігли до кухні, щоб розпитати кумуз Літок, почути від неї самої цю вість, кращої за яку не могло бути ніде на світі» (П. Загребельний); «Маніса для нього – це молодість, але й вигнання, **очікування** престолу, але й щоденний страх за життя» (П. Загребельний); «Ми вітаємо Вас, і всевишній свідок тому, скільки радощів і задоволення принесла нашому серцю ця **приємна** вість» (П. Загребельний); 2) сублімовані, або абсолютні, оцінки: а) естетичні, які синтезують сенсорні й психологічні оцінки (красивий, чудовий), напр.: «Винятково **красивий**» (О. Довженко); «У дівчат **чудові** голоси» (О. Довженко); б) етичні, що передбачають норми (моральний, добрий), напр.: «Вся тупість, вся жорстокість, все безумство ніщанствуючих ефрейторів, **моральних** і фізичних дегенератів – все звалилося на нас» (О. Довженко); «Дивлячись на людей, усміхавсь і мій батько – великий **добрий** чоловік» (О. Довженко); 3) раціоналістичні, пов'язані з практичною діяльністю людини: а) утилітарні (корисний, шкідливий), напр.: «І ця його праця була б навіть для його соціалізму цінніша, **корисніша** за мільйон статей його» (В. Винниченко); «Е, ні, коли справа ставиться так, то принцесина активність є ще більша мрія, утопія, дитяча фантазія, але з тою різницею, що страшно, **непоправно шкідлива**» (В. Винниченко); б) нормативні (правильний, нормальний, здоровий), напр.: «Значить, він **правильний**, значить, йому треба плескати» (В. Винниченко); «Життя досить **нормальне** явище. Я люблю життя» (В. Винниченко); в) телеологічні (вдалий, ефективний), напр.: «**Вдалий** день для комерції» (Л. Костенко); «План був простий і **ефективний**» (Людко Дашвар).

Оцінка пов'язана з життєдіяльністю людини, вона відображена через взаємовідношення її з реальним світом. Вивчення оцінки неможливе без звернення до людини – її емоційної, духовної, ментальної сфер, системи цінностей, процесів сприймання й пізнання світу. Цінність є власне антропоморфною категорією, своєрідною культурологічною призмою, що відображає норми

сприймання носіями мови екстра-, інтросвіту й цим самим репрезентує унікальність лінгвоперсони комуніканта. Важливо наголосити, що оцінка є потенційною здатністю мовної одиниці експлікувати місце об'єкта на оцінній осі, в аксіологічному полі. Це, зрештою, ментально-вербальна дія присвоєння позитивних або негативних властивостей об'єктові. Цінність, закріплена у свідомості носія мови як аксіологічний концепт або ціннісний (оцінний) компонент концептуальної одиниці, становить основу оцінки й сама є аксіологічним об'єктом. Оцінну структуру як сукупність і взаємодію оцінок зараховують до змісту тексту. Аксіологічна структура як сукупність і взаємодія ціннісних смислів є частиною його глибинно-сислового рівня. Вона композиційно впорядковує аксіологічне поле й може бути есплікована лексико-граматичними засобами [2, с. 337].

На особливу увагу заслуговує твердження про те, що автор і читач під час інтерпретації тексту й пізнання відображуваної дійсності орієнтовані на певну шкалу цінностей (вертикальний конструкт, що розподіляє явища за критерієм важливості) й оцінну шкалу (горизонтальний конструкт із полюсами *добре / погано*) [там само, с. 338]. Вертикальна та горизонтальна організація аксіосфери, склад і способи кодифікації цінностей формують специфіку художнього тексту. Рух від феноменологічного до ментального або вербального формує трикутник, вершинами якого є цінність, концепт, слово (ім'я концепта, що збігається з цінністю). Аксіологічні концепти зосереджують у собі знання про морально-етичні, естетичні, соціальні й інші духовні цінності (*краса, свобода, правда, честь* тощо).

Уже йшлося про те, що концепт як лінгвально-ментальний феномен здатний виявляти особливості мовомислення авторів текстів, їхні поведінкові стереотипи як представників певного етносу, вербально виявляти картину світу, передусім її індивідуальну та етнокультурну площину, демонструвати переосмислення мовно-етнічного досвіду на рівні свідомості окремого індивіда. В етнічній і в персональній картинах світу концепт виконує роль стрижневого елемента. У художніх текстах змодельована концептосфера з центральною позицією естетичних і морально-етичних цінностей. Способи вияву аксіологічності текстом диференційовано на експліцитні та імпліцитні. Імпліцитним способом вираження оцінки в тексті слугує актуалізація ціннісних асоціацій в адресата тексту шляхом створення аксіологічної пропозиційної основи тексту (актуалізації оцінних стерео-

типів-образів і стереотипів-ситуацій), напр.: «Хто ж потребує слів твоїх? / Чи той, що важить хліб і сіль, / чи той, що відсотки рахує, / чи той, що у безсонну ніч / бунтарські зазиви друкує, / чи той, кого горячка палить / і з голоду запеклий вже, / чи той, що чорні тюрми валить, / чи той, що тюрми береже?» (Б.-І. Антонич). Імплицитна оцінка – явище не суто мовної природи. Ціннісні орієнтири й оцінні смисли на рівні тексту передають через створення образів учасників описуваних подій (у дескрипції, діалозі, поведінкових реакціях).

З-поміж експліцитних способів виокремлюють прямі й непрямі (переносні) аксіологічні висловлення. У прямих виявах наявна вербалізована номінація цінностей, напр.: «– Слухай, діду, – в голосі Шахая забриніла воля, – ось тобі моя голова, діду! Клянусь родом своїм чесним, клянусь дідом кріпаком, прадідом запорожцем – не загинула іще честь і хоробрість. Любов і ненависть, дружба й самопожертва вже підносяться з забуття. Революції ми не пристимо. Яка воля віє над землею!» (Ю. Яновський). Аксіологічний статус окремого об'єкта зазвичай виражений абсолютними аксіологічними поняттями «добре», «погано» й «(оцінно) нейтрально = ненейтрально». «Нейтральну зону зрідка використовують у мові, оскільки її здебільшого зараховують до функції класифікації, ніж оцінки. Вербалізаторами цього значення зазвичай є слова *нормальний, типовий, звичайний, рядовий*, тобто той, що відповідає нормі. Семи 'зразок', 'модель', 'стандарт' роблять нейтральну зону нульовою, точкою відліку, розташованою найближче до етичних, нормативних оцінок раціонального типу» [8, с. 61], напр.: «Шмат *звичайної* гільзи, – каже він, повертаючи тронку чабанові, – а видає отакий ніжний звук...» (О. Гончар); «І цим засвідчить свою фатальну помилку, явить лицемірство своєї політики, яка вважала *нормальним* насильство над духовністю, над талантом» (І. Бокий); «*Типова картина: село з усіх боків оточене пасмами безплідних гір, і тільки в цьому котловані бувають рясні сади, городи, виноградники*» (О. Гончар).

Основними засобами номінації оцінного значення на лексичному рівні є прикметники *гарний / поганий*, а також їхні експресивно-стилістичні синоніми (*красивий, вродливий, хороший, славний, ладний, прекрасний, чудовий, чарівний / злий, недобрый, лихий, злісний, злобний, озлоблений, злостивий, лютий* тощо), напр.: «Баязид був просто *добрий* і страшенно непосидючий» (П. Загребельний); «А може, це тільки гра її зболеної уяви або ж торжество *злих* сил, які навіть чисту поверхню

мармуру зуміли скаламутити, ніби невидючі очі доли?» (П. Загребельний); «Хочу внести в *пре-славні* вуха вість» (П. Загребельний); «П'яного замкнули в зіндан, а на ранок поставили перед *лихим* Селімом» (П. Загребельний). Специфіка аналізованих ад'єктивів полягає в тому, що оцінна сема іманентно закладена в їхньому значенні. В українській мові слова з пейоративною семантикою становлять численнішу групу, порівняно з лексичними одиницями репрезентантами меліоративності. Така асиметрія в засобах вираження негативної семантики пов'язана з позамовними чинниками – людина схильна насамперед помічати негативні характеристики.

З-поміж непрямих засобів створення аксіологічної модальності найпрогресивніший тип становлять метафори як мовленнєво-мисленнєвий механізм вторинної опосередкованої номінації. Особливістю поетично-образної (метафоричної) репрезентації світу є те, що одиниці цього рівня здатні втілювати діяльнісний образ світу в знаках-символах. Авторські метафори функціують як механізми експлікації й перетворення знань, як посередники між розумом конкретного індивіда та культурою, розвиток і внутрішні зміни якої можна дослідити за допомогою лексико-семантичної репрезентації слів-концептів, що постають конденсаторами мовно-культурної пам'яті й репрезентують концептосферу національної мови. Вони становлять когнітивно-семантичний континуум, цілісний мовно-образний націєпростір, що втілює неповторність світобачення, аксіологічні норми світосприймання, своєрідність концептуальної організації світу, спосіб життя, власне її філософію, етнокультурний колорит, традиції та специфіку здобуття гносеологічного досвіду. Аксіомою є те, що кожній культурі притаманні іманентні й ціннісні виміри. Соціально значущі характеристики української культури відбивають її національно-індивідуальні начала й репрезентують аксіологічні (духовні, моральні, економічні, прагматичні і под.) орієнтації, певні еталони, когнітивні стереотипи, цінності. Так, напрям варіювання концептів у художніх текстах, в основу яких покладено ідіоетнічні цінності, охоплює такі аксіологічні категорії, як *Душа, Доля, Пам'ять, Любов (Кохання), Думка, Надія, Щастя, Мрія, Печаль, Сум (Смуток), Самотність, Ніжність, Чекання, Жаль, Бажання, Почуття, Страх, Спокій, Жалоба, Совість, Свобода (Воля), Сором* тощо. Сингулярну метафоричну репрезентацію мають аксіологічні слова-концепти *Ностальгія, Тривога, Настрій, Натхнення, Перемога, Опти-*

мізм, Заздрість, Байдужість, Зневіра, Брехня, Омана, Вина, Нудьга, Співчуття, Одкровення, Туга. У досліджуваних текстах частовживаними є міфологеми. Зокрема, міфологема *кінь* з давніх часів символізувала швидкість, силу, асоціюючись зі стихіями вітру, вогню, хвиль і ін. *Білий* кінь віддавен був сонячним символом, утіленням життя, духовного просвітлення, тобто знаком духовним, тоді як смерть традиційно уявлялася мовцями у вигляді *чорного* коня. Автори в художніх текстах творчо пристосовують закріпленість асоціацій до власного світобачення – відчуття, напр.: «*Твій білий кінь стоптав земну основу. / Твій чорний кінь примчав тебе в ніде*» (Р. Скиба). *Кінь* традиційно може символізувати красу, пристрасть, гнів і под.: «*В пустелі моєї пристрасті / поселилися дикі коні гніву...*» (А. Біла). Поряд з іншими одиницями художніх текстів особливе місце посідають фольклоризми, що найчастіше мають зоометафоричне походження. Народнопоетичні елементи – невід’ємна частина художньо-естетичної основи українського мовлення кінця ХХ ст. Кожен період розвитку літературної мови позначений тим, що адресанти шукають власні шляхи засвоєння образного слова народної пісні. Ось один із них: репрезентація культурологічного концепту *Печаль* через образ *чорної птахи* показує, що свідомість сучасних поетів має архетипну природу, оскільки в національній міфопоетиці закріплене уявлення про *чорний* колір як знак негативних сил, нещастя та втілення горя, сумних подій. Останнє тяжіє до концептуально-символістичних узагальнень, до вічних тем у житті й поезії, пор.: «*Чорна птаха Комусь на плече / сіла. / Чорна птаха – Чиясь крилата / печаль*» (П. Михайлюк), «*Для мене він [трамвай] – довга весела труна; / В ній мокрі тіла. А ворони і листя... / Поети напишуть: осіннє намисто, / Я мислю: кружляє печаль земляна*» (Н. Федорак). Сема «крилатості» слова *печаль* виявляє свою конструктивну роль у цілісно-художньому образі, де «*чорна*» і «*крилата*» функціують як антонімічні вектори смислової координати-концепта *Печаль*. У художніх текстах усталені елементи мови фольклору можуть стати органічними складниками нового художнього цілого й цим самим розширювати свої виражальні потенції за нових історичних умов, передаючи думки й почуття сучасної людини. Художньо-образні парадигми пам’ять → птах, дощ → птах постають крізь семи *крилатий, невідлетний*, напр.: «*Невідлетну пам’ять я заповню вами / як зорю вечірню засвічу вгорі*» (В. Виноградов); «*тихо пам’ять відлітає в майбутні сни...*»

(В. Виноградов); «*на хрестах зів’ялих квітів / розп’ятий крилатий дощ...*» (С. Мудрик); «*Легко крилом доторкнулася ніч*» (В. Виноградов); «*Навколо ніч вже опустила крила*» (Г. Лучків); «*Доля щастям вічно обминала, / Серце ж мало крила голубі*» (М. Дворянин).

Митці обирають синтез, поєднання модерного мислення з питомими порівняннями, творчо запозичуючи художні образи в українському фольклорі, міфології, у культурі світового письменства. Прикладом цього слугує смислова домінанта *серце-птах*, реалізована через метафоричну актуалізацію *крил* (частина тіла птаха): «*І полковник мимоволі виструнчився – груди йому знеслися від нової хвилі бадьорості, за плечами ніби вирости крила*» (О. Палійчук). Образ *крил* здавна закріпився у свідомості мовців як поетична універсалія, відтворена в художній комунікації різних авторів, у різні епохи й притаманна загальнолюдському мисленню в його поетичних вимірах. Традиційно досліджуваний образ означає «небуденність, піднесеність думок та почуттів людини». Лінія еволюції образу «*крила* → вишколеність духу», напрям його лексичного оновлення в сучасній художній комунікації містить у собі когнітивно-асоціативні інваріанти (онтологічні метафори) *душа* → *верх*, *тіло* → *низ*, які епізодично реалізовані через інший набір денотатів: «*Страшна притумлена можуть. / Страшна іржа ту міць покрила. / А могли б такими бути!.. / Та не ростуть крізь сало крила*» (П. Вольвач). Адресанти адаптують традиційний поетизм української віршованої мови *крила* в постмодерністському руслі крізь метафору-іронію, утверджуючи на мовно-художній палітрі кінця ХХ ст. реалію буденного світу *сало* як псевдонаціональний знак української лінгвокультури, унаслідок чого по-новітньому, у дусі епохи кінця століття сприймається контрастність цілісного образу *сало* (тіло) → *низ*; *крила* (душа) → *верх*. Автори індивідуалізують світ через новітньо-асоціативні парадигми *німота* → *крило*, *фотографія* → *крило*: «*як пахнуть крила німоти / живицею сумного дня*» (Г. Гармаш).

Реалізаторами категорії оцінки у структурі художнього тексту є лексико-семантичні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні засоби та тропи. Розряд типових маркерів на лексико-семантичному рівні сформували 1) розмовні лексеми, напр.: «*Ночами – з ліхтарем, з галасом – торохтить парокінна підвода з «буксирами», де побував цей погром, та хата лишилась спустошена*» (народ. опов.); «*Один близький Савин знайомий розповідав, відсидівши рік за хуліганство,*

що у тюрмі кожен другий – **стукач**» (В. Рубан); «Виходило, що на процесі СБУ пройшла тільки невелика група одвертих ворогів радянської влади, тоді як замаскована **нечисть** приховалася по таких закапелках, як «Книгоспілка», і коїть далі своє чорне» (Борис Антоненко-Давидович); «Час від часу, голосно поливаючи все навколо **матом**, відганяв мух» (Ю. Андрухович); 2) лексеми, які називають емоційно-психологічний стан людини, її почуття (біда, горе, гордість, повага, радість, щастя, кохання, любов), напр.: «Іван Іванович дивився у вікно на молодий сніжок і на його душі була **радість і гордість** невимовні...» (Микола Хвильовий); «Він бездоганний – ось **біда**» (О. Довженко); «З іншим спізнає вона радощі життя, **кохання й праці**» (О. Довженко); «Самі не свої ходять кілька днів, запухлі від сліз, сліпі від горя, мабуть, і за ним, Заболотним, досі там тужить якась й чому ж бо й ні?» (О. Гончар); 3) лексеми, що позначають ставлення людини до об'єктивної дійсності, сприйняття і т. ін. (одобрювати, любити, подобатися, славити, хвалити, проклинати, ганити, проклинати, сварити тощо), напр.: «Багато хто **любить** дорогу, і я, грішний, теж **люблю!**» (О. Гончар); «З усіх нас Гришуня, здається, найбільше **подобався** Настусі – і за кларнет, який він часом бере до школи, щоб потишити товариство під час перерви, і за тихість та лагідність вдачі, та ще ж, крім усього, він умів дуже гарно блакитних котів малювати – десь йому Мина Омелькович (мабуть, від уповноважених) такий олівець добув із зовсім блакитним осердям...» (О. Гончар); «Я тебе виганяю, викликаю, **проклинаю!**» (О. Гончар); «А він крізь темряву плавнів у бік собору час від часу **сваривсь**, нахвалявсь: «– Дзвони з тебе постягав, і тебе спавлю» (О. Гончар); 4) неологізми, напр.: «І тільки степ, і тільки спека, спека, / і **озерявин** проблизки скупі» (Л. Костенко); «Я вже не я. Мене **вже улелекали**. / Ужеруканевдержить булави» (Л. Костенко).

3-поміж дериваційних індикаторів категорії оцінки важливими текстовими властивостями наділені суфікси. Вони відіграють значну роль у набутті нейтральною лексикою з погляду аксіології 1) позитивної або 2) негативної оцінки, напр.: «Дітвора цього передмістя теж має сьогодні чим клопотатись: уподовж усієї вулички чути дзвінкоголосий переклик, **чепуренькі** хлопчики та дівчатка згрібають навпроти своїх котедрів листя, пакують його в мішки-беки з міцної мутно-білої синтетики» (О. Гончар); «Вода була десь далеко внизу, і човник їхній там поколихувався, такий **малюсінкий**, а судно здійсмається

над морем справді мов залізна гора, сталева скеля, їхній **сталевий острів**» (О. Гончар). Примітно, що в мовленні жінок переважають емоційна лексика, наповнена страхом, тривогою, смутком, відчаєм, журбою і тугою, а також слова із суфіксами пестливості (ріднесенькі, старенькі, їстоньки, синочки, малесенькі, діточки, голубчики, зерничка, конячка, в'язаночки, квасолька, кобилка), напр.: «Глянув і здивувався: майже все небо над ним заступила якась **велетенська бабище**» (О. Палійчук); «– Дідько його візьми, – відповів інспектор, – але мене зло бере на оте дурне **дівчисько**, що зустріло мене в міському вбранні» (М. Трублаїні); «Але справа не зрушилась, той невідомий писака, й далі волів залишатися невідомим: **занишклий, прищух** десь у рядах і не дихав» (О. Гончар). Продуктивним засобом експлікації оцінної семантики є також префікси. Так, за допомогою префікса *не-* слова переміщуються з однієї аксіологічної сфери в іншу. Цей формант надає лексемам протилежного змісту, напр.: «Ірина вимагала лишити в служінні бодай **невелику** дружину, Ярослав напосівся відіслати геть усіх» (П. Загребельний). Префікси можуть виконувати також підсилювальну функцію, сприяти просуванню шкалою оцінки в межах одного аксіологічного оператора. Окремо варто сказати про префікс *пре-*, який підсилює позитивну оцінку слів (чудовий – пречудовий, гарний – прегарний, поганий – препоганий тощо), напр.: «Віриться, що з неї буде **прегарний лікар**» (Ю. Бердник); «Без зайвої скромності скажу: пілот я був **пречудовий**» (В. Заєць); «Настрій у Лесі був **препоганий**» (В. Нестайко).

До граматичних реалізаторів категорії оцінки уналежнено 1) частки (не, ні, ні ні та ін.), напр.: «Ванькові теж, мабуть, страшно стало, бо хтів кинутись назад, а ноги **не** несуть, нібито прив'язані» (О. Гончар); «Рештки полкових обозів уже пройшли, і тепер ніхто **не** порушував тиші» (О. Гончар); «Вже не видно було – **ні** неба, **ні** очерету, **не** чув нічого» (О. Гончар); 2) займенники (ніхто, ніщо та ін.), напр.: «**Ніхто-ніхто** ними не цікавиться... (Іван Багряний); «Та **ніщо** їх не зворушувало і **ніщо** їх не лякало» (Іван Багряний); 3) прислівники, зокрема й ті, що мають форму елатива та суперлатива (ніде, ніколи, краще, найліпше та ін.): «Але **ніде** – жодної барвної плямочки, жодного доторку пензлем, нічого, біла пустота» (П. Загребельний); «Скінчивши, він теж помітив, що нема Марка, бо юнга, на думку моториста, танцював гопака, та й інші танці **краще** за нього» (М. Трублаїні); «Сама стерегла нашу доньку, їй ставало гірше й гірше – і я про-

гнала від неї всіх» (П. Загребельний); 4) прикметники, зокрема й ті, що мають форму вищого або найвищого ступенів порівняння, напр.: «Що хан Гірей не кращий із Гіреїв? / Татари добрі воїни. А він – аби набрать невільниць для гаремів. / Це хан-здобичник, воїн не для війн» (Л. Костенко); 5) вигуки, які виражають різні емоції та почуття волевиявлення мовця, напр.: «Тьху, до чого гидка – застоялася, ще й штани заляпав» (О. Забужко); «Ой, який ви недотепа!» (М. Трублаїні); «Фу, старий пес, – Устімич матюкнувся, а Колокольчиков з шістьорками заржали» (А. Кузьменко).

На синтаксичному рівні роль експлікаторів оцінки виконують словосполучення, просте та складне речення. Надореченнєвому рівні основними репрезентантами оцінки є апозитивні конструкції, оскільки їм притаманний пропозитивний потенціал, напр.: «Дівчинка-пуголовка, чоласта, як усі в вашому роду» (О. Забужко); «Молодь на Зачіплянці здебільшого вишнева, південного типу – живуть тут хлопці-смаглюки й дівчата-смаглявки» (О. Гончар); «Та не залякали і не підкорили, / Бо у Неньки діти – козаки-орли!» (Т. Назаренко).

Прагматичним складником, обов'язково вербалізованим у двоскладному реченні, зазвичай є оцінний предикат, напр.: «– А наш полковник і справді молодець, раз призначив тебе, Гілю, десятником» (О. Палійчук); «Пан бізнес молодець проти овець...» (О. Палійчук); «Ти – негідник» (І. Роздобудько). Для нього характерна семантична і формально-граматична поліфункційність.

Односкладні речення на аксіологічному тлі вирізняються тим, що в них оцінку експліковано головним членом речення, який не пов'язаний з основним діячем. Роль конструктивного центру в цих реченнях виконують різні семантичні групи предикатів з виразно задекларованим оцінним значенням (добре, соромно, погано, весело, сумно, боляче тощо), напр.: «Сумно стало Порфірові, одразу й охота до роботи відпала» (О. Гончар); «Відрядно бачити послідовність своїх старань» (М. Тендюк); «Оксані стало прикро, що вона пише з помилками, але ж як хотілося, щоби приїхав татко!» (М. Савка); «Йому було прикро й боляче» (У. Самчук). Позитивну або негативну оцінку в художніх текстах регулярно репрезентують також номінативні речення, напр.: «Яка красуня» (О. Палійчук); «Найтиповіший козел» (У. Самчук); «Цей недоумок, гнида, яка потаємно теж мріяла стати кимсь» (Г. Тарасюк).

На рівні простого ускладненого речення основним засобом репрезентації оцінки є: 1) порівняльні конструкції, напр.: «Червоний вогник цвів

серед ночі, як квітка щастя, в п'яті думалось ясно, як ніколи при світлі» (М. Коцюбинський); «Його штовхнули, і він впав на коліна перед Максимом, блідий, пошарпаний весь, нікчемний, як опудало з конопель, з своїм цурпалком замість руки» (М. Коцюбинський); «З холодком в серці він чіплявся за ті неприємні думки, уявляв губернаторський гнів, свої благання, гугнявий директорів голос: «Нам протестантів не треба...» – і чув одночасно, як щось йому заважає, немов камінчик, що попав в чобіт» (М. Коцюбинський); «Василько ж навідувався, мов сонечко, сміявся і ляскав у долоні» (М. Савка); 2) вставні компоненти, які функціують із метою вираження емоційної оцінки повідомленого (на жаль, на горе тощо), напр.: «Але гості, на жаль, публіка дуже капризна» (О. Гончар); «Але, на горе, прибув і аташе шведського посольства» (В. Винниченко); 3) вставлені конструкції, що доповнюють, роз'яснюють оцінку автора про висловлене в базовому реченні, напр.: «Я зазвичай переповідаю не те, що фіксують мої фоторецептори (там поганий кольороподіл, розбавтане кадрування, брак вербалізатора), а те, що бачить маленький зелений чоловічок у моїй голові. Зрозуміло, ніякий він не чоловічок, і не зелений, – так, кислотні асоціації – але ж не переповідати мені увесь ланцюг торчків мого «я». Чи переповідати?» (Ю. Іздрик); 4) вокативи, спрямовані на вираження суб'єктивно-оцінного ставлення до особи співрозмовника, напр.: «Жінка була вся опухла від голоду. З її уст я почувла слова: «Люди добрі, покажіть мені кусочок, хоч малесеньку крихітку хліба і я не помру, я виживу. Всі присутні гірко плакали. Хліба не було не тільки у них, а певне і у всьому селі...» (нар. оповід.).

Регулярними експлікаторами оцінки є також складні речення, передусім складнопідрядні. У художніх текстах висока частотність вживання притаманна реченням, у яких аксіологічний оператор препозитивний щодо підрядної частини. Науковці [2] зараховують такі структури до аксіологічно зорієнтованих текстів, напр.: «Добре, що ти вже прийшов...» (М. Коцюбинський); «От тільки погано, що наш шановний Чаргар не цікавиться цією наукою» (Микола Хвильовий); «Здається, він ладен був скаржитись на складачів карти, та біда, що нікуди було подати скаргу» (О. Гончар); «Йому було приємно, що він, старий генерал, якого сусіди вважали «червоним» і небезпечним, завжди лишався вірним собі» (М. Коцюбинський). Аксіологічно конотований тип становлять підрядні частини, поєднані з головною частиною сполучником щоб, аби. Вони вказують

на ірреальні відношення, вербалізують значення бажаності, вимоги, прагнення тощо, напр.: «*Коли ж нарешті після багатьох місяців нетерплячого очікування, змучені й зрозпачені, ні про що, власне, й не довідавшись, посланці повернулися до Стамбула і Гасанага з'явився у караван-сараї на Константиновому базарі, щоб почути від папа Яна про послідовність їхньої виправи, королівський посол забажав, щоб його допущено було до султани Роксолани, бо він сам має повідомити їй те, що має повідомити, а також піднести дарунки від імені короля Зигмунда: золоту троянду, ковану італійським майстром і ношення велике з польських бурштинів, і ланцюг золотий дровою роботи, ваги в якому сто сорок чотири дукати*» (П. Загребельний); «*Генріхові теж Верона припала до серця найбільше і саме тому, як пояснював він у посланні до своєї жони, він побажав, аби це місто стало гідним місцем для перебування імператриці в цій землі на той час, поки імператор зайнятий буде своїми військовими трудами*» (П. Загребельний). Наближеними до розглянутого типу з аксіологічного погляду є складнопідрядні речення обставинного типу, орієнтовані на реалізацію парних відношень на зразок умова – результат / наслідок, напр.: «*Може, то й добре, якщо так станеться, бо кількість деяких народів повинна бути зменшена*» (П. Загребельний); «*Мені тоді жаль, якщо знищать себе наркотиками*» (О. Гончар); «*Каркові шкода її, і він також ставиться до неї, як і до статуї римського полководця, – з повагою, і йому сумно, коли дивиться на неї*» (Микола Хвильовий).

Категорію оцінки репрезентують такі тропи, як 1) перифрази, напр.: «*Багато людей вмирало, люди лежали кругом на дорогах, в степу. Всіх померлих збирали в спеціальні машини, «чорні ворони», а потім ховали в спільних ямах. Їли хов-*

рахів, мурашок, хліб пекли з борошна, яке робили, перетираючи жорнами зерна і плоди різних рослин» (нар. оповід.); «*Моя бабуся називала Голодомор другою війною, але війною людей, які боролися за життя*» (нар. оповід.); 2) метафори-синестезії, переносні оцінні значення яких експліковані якісними або функційно-якісними прикметниками, напр.: «*У ній можна знайти чимало гірких слів про людське життя*» (П. Загребельний); «*І знову, як крізь сон, солодкі ночі й зорі в синім мареві*» (Микола Хвильовий); «*Легенький золотий сум*» (Микола Хвильовий); «*Все це перший раз за всю дорогу пройшло перед ним з кінематографічною швидкістю і залишило за собою в його душі трохи гіркий і неприємний слід*» (Микола Хвильовий); 3) оксиморони, напр.: «*Жорстока радість обплала серце*» (Ю. Мушкетик).

Висновки. Наша вага прикута до універсальних категорій, які віддзеркалюють зв'язок мови з національною культурою та мисленням народоносця мови. Аналіз аксіологічності як підкатегорії модальності тексту, яка має широкий спектр мовної і ментальної актуалізації, уможливило констатувати, що художній текст як соціокультурний феномен є втіленням ціннісних констант певної культурної системи конкретного історичного періоду. Він уможливило проникнення в глибину індивідуальної та масової свідомості. Мовними способами реалізації аксіологічності є: лексико-семантичні (розмовна лексика; лексика, що називає емоційно-психічні стани людини; лексика, що позначає ставлення людини до дійсності; неологізми), словотвірні (афікси, що позначають негативну / позитивну оцінку), морфологічні (частки, займенники, прислівники, прикметники, вигуки), синтаксичні засоби (апозитивні конструкції, порівняльні, вставні та вставлені конструкції, вокативи), а також тропи (перифраз, метафора, синестезія).

Список літератури:

1. Бацевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту: підручник. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 316 с.
2. Єщенко Т. А. Феномен художнього тексту: комунікативний, семантичний і прагматичний аспекти: монографія. Львів : Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2021. 470 с.
3. Єщенко Т. А. Текстово-антропоцентричний вимір метафори: монографія. Київ: Академвидав, 2018. 352 с. (серія «Монограф»).
4. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: теорія і практикум : навч. пос. Донецьк : Юго-Восток, 2007. 314 с.
5. Киричук Л. М. Прагмасемантичні особливості категорії оцінки в рекламному тексті (на матеріалі реклами журналу «ТІМЕ») : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київський державний лінгвістичний університет. Київ, 1999. 19 с.
6. Коваленко Н. М. Адресатність мовленнєвого жанру «коментар»: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Донецький національний університет. Донецьк, 2013. 20 с.
7. Космеда Т. А. Ego і Alter Ego Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу : монографія. Дрогобич : Коло, 2012. 372 с.

8. Маркелова С. П. Особливості реалізації категорій тексту в п'єсах театру абсурду. *Проблеми лінгвістики тексту та лінгвометодики* : тези доп. міжнар. наук.-метод. конф. викладачів іноземних мов вишів 11–12 червня 1992 року. Львів: ЛДУ імені Івана Франка, 1992. С. 121–129.
9. Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 Дніпропетровський національний університет. Дніпропетровськ, 2005. 20 с.
10. Островська О. М. Дієслівна оцінка в структурі художнього тексту та її когезійний потенціал. *Проблеми лінгвістики тексту та лінгвометодики*: тези доповідей Міжнародної науково-методичної конференції викладачів іноземних мов вузів 11–12 червня 1992 року. Львів : Львівський державний університет імені Івана Франка, 1992. С. 137–138.
11. Островська О. М. Лінгвостилістичні засоби реалізації категорії оцінки (на матеріалі американської художньої прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / ЛНУ імені Івана Франка. Львів, 2001. 20 с.
12. Приходько Г. І. Оцінка і комунікація: посібник. Вінниця, 2013. 168 с.
13. Сенічева О. А. Оцінка як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Нова філологія*. 2012. № 48. С. 154–156.
14. Степаненко М. І., Дейна Л. В. Суб'єктивна та об'єктивна оцінка в українському щоденниковому дискурсі: монографія. Полтава : Дивосвіт, 2018. 268 с.

Yeschenko T. A. DISCOVERY OF THE ADDRESSEE'S NATIONAL GLOBALITY IN THE AXIOLOGICAL SUB-CATEGORY OF THE TEXT

The purpose of the article is to describe axiologicality as a subcategory of the text category of modality, to focus on the linguistic means of expressing this typological feature of the verbal whole. The source base of the investigation is Ukrainian-language artistic verbal purposes, from which a selection of units (metaphors, synesthesias, periphrasis, colloquial vocabulary, comparative constructions, etc.) manifesting axiologicality as a textual subcategory of axiologicality is carried out. The focus is on literary texts of both classical Ukrainian literature and modern ones – by Ihor-Bohdan Antonych, Volodymyr Vinnichenko, Viktor Vynogradov, Oles Honchar, Oleksandr Dovzhenko, Oksana Zabuzhko, Pavlo Zagrebelny, Lina Kostenko, Mykhailo Kotsiubynskyi, Polina Mykhailiuk, Roman Skiby, Nazar Fedorak and others. The object of the research is Ukrainian poetic discourse and its components, and the subject is artistic images of Ukrainian poetry and prose as a manifestation of axiologicality as a type of text category of modality. The result of the scientific search was the deepening of the idea of a hierarchical arrangement of categories and subcategories of the text and the definition of axiologicality along with referentiality, expressiveness and emotionality as an invariant characteristic of the verbal whole, which reflects a separate aspect of the typological feature of the verbal whole. Artistic and poetic communication in the aspect of the discursive approach is considered as a process in which the subject of verbal interaction between its participants is a manifestation of the specificity of the linguistic and national picture of the world of Ukrainians. After all, the attitude to the world through the prism of evaluation is an exclusive anthropocentric form of world perception, which is determined by the psychophysiological characteristics of a person, the rational, creative nature of his thinking. Evaluation is closely related to epistemological processes: reflecting the objects and phenomena of the environment, a person gets to know the world that surrounds him, and at the same time evaluates it from certain cultural positions, from the point of view of certain personal needs, instructions, aspirations. The conclusion is that the axiological category represents the text as a communicative unit. The phenomenon of modality is caused by the presence of axiological information in the artistic text, which is projected into the plane of the author – with the idea of the work, into the plane of the reader – with the process of perceiving the text as mastering new information and approaching the author's intention. Ukrainian-language artistic texts are components of the picture of the ethnos world, they contain a collective experience, the genetic and evolutionary background of which is expressed by the textual subcategory of axiologicality. Axiologicality realizes the aesthetic idea of the work, coordinates the theme and plot, determines the selection of linguistic means, etc. The concept is an axiological prism of worldview. Artistic communication is able to reveal the unique culture of the nation, its traditions, customs, mentality, reproduce people's lives in national-historical originality, and also represent the worldview of the unique personality of the author-addressee. Linguistic means of implementing axiologicality as a subcategory of the text category of informativeness are keywords, lexical repetitions, author's aphorisms, as well as dedications, epigraphs, titles.

Key words: text category, text subcategory, text, axiological, addressee, national language thinking.

Ільченко О. А.

Національна академія Національної гвардії України

МЕТАФОРИЧНА МОДЕЛЬ ВІЙНИ У ВІЙСЬКОВОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОГО МЕДІАПРОСТОРУ 2014–2023 РР.

У цій статті проаналізовано метафоричну модель війни у військовому / воєнному дискурсі українського сучасного медіапростору. Оскільки мова медіа – це той інформаційний простір, де суспільні реалії вперше отримують номінацію (опис) й оцінку (прагматичну) характеристику, приміряються на аксіологічну шкалу соціальних цінностей, то саме медіамова стала об'єктом вивчення цієї наукової розвідки.

Мова чітко й послідовно віддзеркалює вагомі для суспільства зрушення, реагує на них, у першу чергу, своїм лексичним складом. Метафора – «красномовний» лексичний засіб і в плані номінації, і в плані аксіології. Цим і зумовлений вибір медіаметафори як предмета цієї праці.

Актуальність теми цієї статті зумовлена необхідністю здійснити прагматичний аналіз лексичної медіаметафори, що вписується в когнітивну модель війни й реалізується в українському військовому медіадискурсі 2014–2023 рр.

У результаті дослідження з'ясовано, що метафоричні словосполучення військового / воєнного дискурсу сучасного медіапростору ґрунтуються на потенційній сполучуваності слова, у цьому разі важливу роль відіграє морфологічне вираження компонентів словосполучення. Морфологічна належність впливає й на вияв аксіологічно-прагматичної функції метафоричних словосполучень, що найпомітніше виявляється на двослівному (неускладненому) матеріалі. Прагматичне призначення метафоричних словосполучень – аксіологічна оцінка, що зумовило їхнє активне продукування в сучасній медіамові за моделлю «іменник + прикметник». Три-чотирислівні метафоричні словосполучення унаочнюють ускладнене уявлення про явище, предмет, подію тощо. Аналіз відповідних медіаметафор демонструє тенденцію: що більше слів у метафоричному словосполученні, то нижча його продуктивність у медіамові.

Морфологічний аналіз метафоричних словосполучень військового дискурсу сучасного медіапростору дав змогу простежити аксіологічно-прагматичне значення досліджуваних одиниць.

Ключові слова: метафора, метафорична модель, військовий дискурс, воєнний дискурс, медіадискурс, медіапростір, медіаметафора.

Постановка проблеми. Мова медіа – це той інформаційний простір, де суспільні реалії – події, явища, важливі персони й т. д. – уперше отримують номінацію (опис) й оцінку (прагматичну) характеристику, приміряються на аксіологічну шкалу соціальних цінностей. Так медіамова стала об'єктом вивчення цієї наукової розвідки.

Мова чітко й послідовно віддзеркалює вагомі для суспільства зрушення, реагує на них, першочергово, своїм лексичним складом. Метафора – «красномовний» лексичний засіб і в плані номінації, і в плані аксіології. Цим і зумовлений вибір медіаметафори як предмета цієї праці.

Прагматична імплікатура медіамови залежать не тільки від лексико-семантичних процесів, а й від морфологічних показників вираження компонентів метафоричного словосполучення. Виявлення властивих для військового / воєнного медіадискурсу 2014–2023 рр. характеристик і оцінок (в ана-

лізований період військовий дискурс тісно переплівся з воєнним, тому їхній поділ втратив змогу чіткого, логічного й послідовного розмежування), пов'язаних із морфологічними показниками, зумовило актуальність дослідження в цьому річизі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасну медіаметафору вивчають у різних лінгвістичних парадигмах: О. Ільченко описала метафоричну модель війни, відображену в економічному медіадискурсі [1] й у політичному дискурсі українського сучасного медіапростору [2]; проаналізувала інтерпретаційні можливості метафори, визначивши семантичні сфери, які породжують метафору в сучасному медіапросторі, та продемонструвавши когнітивний механізм продукування й інтерпретації медіаметафори [3]; Н. Костусяк, Н. Шульська, Н. Костиця аналізували метафори, що вербалізують концепт *війна*, схарактеризувавши медіаметафори, які репрезен-

тують мужність і майстерність українських захисників, реалізують супровідний меліоративний відтінок [4]; Ю. Кравцова здійснила лінгвометафоричний аналіз щодо метафоричного моделювання, описала способи параметризації метафори як семантичної і когнітивної моделі, встановила спільні для них параметри, визначила деякі дискусійні питання [5].

Метафорична модель війни у військовому / воєнному дискурсі українського медіапростору 2014–2023 рр. в морфологічному аспекті зі встановленням аксіологічно-прагматичної настанови медіаметафори не була.

Постановка завдання. Мета статті – описати метафоричну модель війни у військовому / воєнному українському медіадискурсі 2014–2023 рр. у морфологічному аспекті з визначенням аксіологічно-прагматичної функції сучасної медіаметафори.

Виклад основного матеріалу. Метафори виконують важливу прагматичну функцію, вони природно й органічно вписуються в сучасний військовий медіадискурс. Як вияв і відображення прагматико-стилістичних тенденцій сучасної медіамови виступають морфологічні процеси. Стійкість характеристик і оцінок військових і воєнних реалій залежить від засобів морфологічного вираження компонентів медіаметафори.

Дібраний матеріал дав змогу зафіксувати військові / воєнні медіаметафори, серед них іменні і зрідка дієслівні словосполучення. Іменні метафоричні словосполучення варто розрізняти за зметафоризованим словом: а) словосполучення, де таким словом є іменник; б) словосполучення зі зметафоризованим прикметником; в) словосполучення, в якому вживається прислівник у переносному значенні.

Іменні метафоричні словосполучення зі зметафоризованим компонентом надають військовій реалії стійкої характеристики-оцінки, чим дають змогу метафорі зреалізувати аксіологічно-прагматичну функцію в медіатексті. Метафоричне значення іменника зреалізовується в таких моделях:

1) зметафоризований іменник + прикметник у прямому значенні:

АРТИЛЕРИСТСЬКА ТИША. Припинення артилеристських обстрілів. *Артилеристська тиша.* Т/к «UBR», 15 лютого 2015.

ГАРМАТНЕ М'ЯСО. Ворожа жива сила, яка, перебуваючи на українській території, неминуче стане жертвою гарматних обстрілів ЗСУ. *У Мелітопольському районі патріоти впізнали ще одного кандидата в «гарматне м'ясо» (фото)* (заголовок). <https://ria-m.tv/ua/>

[news/329146/u_melitopolskomu_rayoni_patrioti_vpiznali_sche_odnogo_kandidata_v_garmatne_myaso_\(foto\).html](https://ria-m.tv/ua/news/329146/u_melitopolskomu_rayoni_patrioti_vpiznali_sche_odnogo_kandidata_v_garmatne_myaso_(foto).html), РІА-Південь, 04 вересня 2023.

«НІЧНЕ САФАРІ». Обстріли ворожих позицій у темну пору доби. *Бійці морської піхоти влаштовують «нічне сафарі» на російських військових за допомогою дронів, озброєних гранатами.* <https://hronikers.com/2023/03/09/yak-morpikhy-dostavliaiut-nichni-podarunku-rosiyskym-okupantam-video/>, Hronikers, 09 березня 2023.

СНАРЯДНИЙ ГОЛОД. Нестача боєприпасів. *Жива сила для росіян дешевше, – лейтенант Нацгвардії про так званий «снарядний голод окупантів»* (заголовок). https://24tv.ua/prigozhin-bidkayetsya-cherez-snaryadny-golod-pro-shho-tse-svidchit_n2271896, 24 канал, 11 березня 2023.

Іменник-метафора привертає до себе увагу медіаспоживача, а прикметник, ужитий у прямому значенні, стає фоном, тлом, що вказує на дискурсивні (контекстуальні) умови метафоричного значення відповідного словосполучення. Декодування такого метафоричного словосполучення передбачає декодування оказіонального значення іменника, у якому криється прагматична функція медіаметафори.

2) іменник + іменник у родовому відмінку:

БОГИНЯ ВІЙНИ. Самохідна артилерійська установка (САУ) «Богдана». *Богиня війни. Як Україна нарощує виробництво САУ «Богдана»* (заголовок). *Десятки машин вже на фронті. Як Україні вдалося поставити на конвеєр артилерійську установку під час війни.* <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/12/12/707553/>, Економічна правда, 12 грудня 2023.

«КУЧА МЕТАЛУ». Ідеться про танки російських окупантів Т-90 М «Прорив». Під час їхньої перевірки з'ясувалося, що машина нічим не відрізняється від Т-72, за словами начальника Центру досліджень трофейного та перспективного озброєння та військової техніки, полковника Сергія Бачуріна в інтерв'ю Армія Inform. *«Куча металу»: РФ втратила мільярди через трофейні танки Т-90 М «Прорив», – військовий ЗСУ* (заголовок). <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/566530-kuchametalu-rf-vtratila-milyardi-cherez-trofejni-tanki-t-90m-proriv-vijskovij-zsu>, Фокус, 15 травня 2023.

ПРИВИД КИСВА. Миська легенда про учасника російсько-української війни, українського пілота-аса; збірний образ пілотів 40-ї бригади тактичної авіації. Його описують як пілота МіГ-29, який за перші 30 годин російського вторгнення в Україну здобув 6 повітряних перемог у небі над Києвом: збив 2 літаки Су-35, 2 літаки

Су-25, по 1 літаку Су-27 і МіГ-29. Як і для чого створили міф про «Привида Києва», розповіли у НАН України (заголовок). Після повномасштабного вторгнення російських військ на територію нашої держави українці почали поширювати у соціальних мережах інформацію про героїзм наших бойових льотчиків. Так з'явилася легенда про «Привида Києва» – пілота літака МіГ-29, який за перші 30 годин російського вторгнення нібито здобув 6 повітряних перемог у небі над столицею. <https://suspilne.media/557557-ak-i-dla-cogo-stvorivsa-mif-pro-privida-kieva-rozpovili-upan-ukraini/>, Суспільне, 24 серпня 2023.

«ТУРИСТИ» ПУТІНА. Диверсанти з Росії, Білорусі, які проникають в Україну з метою влаштування провокацій та «роздмухування» міждержавного конфлікту. У Київ проникли «туристи» Путіна. Це люди, головна мета яких влаштувати провокації та підштовхувати до конфліктів. Т/к 1+1, 17 квітня 2014.

Образність у таких іменних метафоричних словосполученнях військового / воєнного медіадискурсу, як видається, більш цілісна, ніж у метафоричних словосполученнях, побудованих за моделлю іменник + прикметник, чим зумовлена їхня частотність продукування.

3) зметафоризований іменник + іменник у місцевому відмінку:

ПЕКЛО В РЕАЛЬНОСТІ. Бомбосховище з неналежними побутовими умовами для довготривалого перебування. Про те, що бомбосховища Донецька – це **пекло в реальності**, говорять чимало жителів обласного центру. Бруд, сморід, сльози і кров. В бункері – саморобні лежанки, вкриті різнобарвним ганчір'ям. Ковдри усіх можливих кольорів. Постільна білизна різного ступеня свіжості. Сиро і холодно. <https://www.radiosvoboda.org/a/26774137.html>, Радіо Свобода, 03 січня 2015.

Іменні метафоричні словосполучення військового медіадискурсу зі зметафоризованим прикметником (порівняно зі словосполученнями зі зметафоризованим іменником) характеризуються низькою частотністю, оскільки прикметник у ролі залежного члена словосполучення ризикує залишатися поза увагою реципієнта і знижує динамізм висловлювання. Вилучення метафори-прикметника може спричинити до буквального значення виразу. Експресивно потужнішими виявляються словосполучення з метафорою-іменником, ніж метафорою-прикметником, пор.:

«НЕЗРУЧНИЙ» СОЛДАТ. Військовослужбовець, який бунтує проти командирів і відмов-

ляється йти в атаку. «Важко оцінити масштаби такої практики»: в ЗС РФ вигадали, як карати «незручних» солдатів. <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/554512-vazhko-ociniti-masshtabi-takoj-praktiki-v-zs-rf-vigadali-yak-karati-nezruchnih-soldativ>, Фокус, 11 березня 2023.

«ОДНОРАЗОВИЙ» СОЛДАТ. Російський військовий, який відмовляється воювати, відправлений до штурмового загону. Військовий РФ розповів про «одноразових» солдат, яких примусово відправляють до штурмових загонів (заголовок). <https://tsn.ua/ato/viyskoviy-rf-rozpoviv-pro-odnorazovih-soldat-yakih-primusovo-vidpravlyayut-do-shturmovih-zagoniv-2283760.html>, ТСН, 12 березня 2023.

«ПЕКЕЛЬНИЙ» ВОГОНЬ. Ідеться про ситуацію, коли львівські військові із 103-ї бригади Сил територіальної оборони ЗСУ помітили бронетехніку ворога під час бойового чергування і показали відео удару по танку противника. Захисникам удалося знешкодити танк за допомогою БПЛА з інтегрованою бойовою частиною, що здатні оперативно атакувати ціль або виконувати завдання, передбачені закладеним алгоритмом. Українські воїни накрили ворожий танк «пекельним» вогнем (заголовок). <https://war.obozrevatel.com/ukr/ukrainski-voini-nakrili-vorozhij-tank-pekelnim-vognem-video.htm>, Obozrevatel, 04 червня 2023.

«РОЗУМНА» БОМБА. Високоточна керована бомба. ЗСУ почали використовувати «розумні» бомби JDAM: з'вилася відео удару і його наслідків. <https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183471,29543359,1047-1057-1059-1087-1086-1095-1072-1083-1080.html>, Gazeta, 09 березня 2023.

«ТРОФЕЙНІ» ШЕВРОНИ. Ідеться про те, що батальйон Сил ТрО України вибив групу російських найманців із позицій на висоті 224.0 північніше міста Бахмут на Донеччині. Командир батальйону Олег Ширяєв показав шеврони окупантів, які тероборонівці здобули в бою. На нашивці – портрет Владимира Путіна, російський триколор і надпис «штурмова бригада Ветерани». Бійці ТрО розбили російську ПВК «Ветерани» під Бахмутом: командир показав «трофейні» шеврони (заголовок). <https://www.stopcor.org/ukr/section-uanews/news-bijtsitro-rozbili-rosijsku-pvk-veterani-pid-bahmutom-komandir-pokazav-trofejni-shevroni-16-05-2023.html>, СТОПКОР, 16 травня 2023.

Аналіз дібраного медіаматеріалу демонструє, що прикметники схильні до набуття й репрезентації аксіологічної оцінності, це пов'язано з їхнім категоріальним значенням (атрибутив-

ністю). Під впливом діючої в медіамові тенденції до головної функції прикметника – вираження ознаки – додається функція оцінки, тому навіть відносні прикметники в медіамові регулярно набувають ознак якісних.

4) іменник + прислівник:

«**ДЕМОКРАТІЯ ПО-РАШИСТСЬКИ**». Примусові вибори на окупованій російським режимом території. *Мер Мелітополя Іван Федоров навів приклад «демократії по-рашистськи» на окупованій території Запорізької області.* <https://novosti-n.org/ua/news/Mer-Melitopolya-naviv-ryklad-demokratiji-porashystsky-na-okupovaniy-terytoriyi-275255>, Новини N, 02 вересня 2023.

Метафоричні словосполучення за моделлю «іменник + прислівник» у військовому медіадискурсі творяться нерегулярно, на що вказує поодинокість прикладів. Відповідні медіаметафори втрачають прагматичний «блиск» й губляться на фоні іменних словосполучень із прикметниками.

Дієслівні метафоричні словосполучення сучасного українського медіапростору вирізняються певною смисловою несамостійністю, що й зумовило їхню малопродуктивність, пор.:

«**ПРОБИТИ КОРИДОР**». Ідеться про те, що російські війська намагатимуться порушити моноліт українською оборони, перебити сухопутний коридор і вийти до річки Оскіл. *У Східному угрупованні військ пояснили, для чого росіяни намагаються «пробити коридор» в обороні ЗСУ біля Новоєгорівки на Луганщині* (заголовок). <https://www.ostro.org/news/u-shidnomu-ugrupovanni-vijsk-po-yasnyly-dlya-chogo-rosiyanu-pamagayutsya-probyty-korydor-v-oboroni-i434878>, Острів, 03 вересня 2023.

Складні медіаметафори складаються з трьох і більше повнозначних слів. Кількість (повнозначних) слів у метафоричному словосполученні визначається тією кількістю слів, що є необхідною для впізнання метафоричної семантики; вилучення будь-якого з компонентів спричиняє втрату переносного значення, неповноту виявлення значення, пор.:

ДЗЕРКАЛО ЧУЖОЇ ВІЙНИ. Відображення подій в медіапросторі про воєнні дії. З початку повномасштабної російсько-української війни медіа були прикуті до відповідних подій на території України, 07 жовтня 2023 року новинні акценти почали чергуватися з ізраїльськими. *Дзеркало чужої війни* (заголовок). *На початку 2023 року Україна була для всього світу практично монополюним постачальником новин про жахіття війни. До кінця року нашу монополію було втрачено: тепер військові новини з України*

чергуються з новинами з Ізраїлю та Гази. <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/12/16/7433113/>, Українська правда, 16 грудня 2023.

«**МОРЕ ВОГНЮ І ВИБУХІВ**». Ідеться про великі території на Півдні України, заміновані російськими окупантами, у зв'язку із цим українським військовим наступати на Мелітопольському напрямку складно навіть із західною бронетехнікою. *«Море вогню і вибухів»: окупанти підпалюють свої мінні поля на Мелітопольському напрямку* (заголовок). https://ria-m.tv/ua/news/329029/more_vognyu_i_vibuhiv_okupanti_pidpalyuyut_svoi_minni_polya_na_melitopolskomu_napryamku.html, РІА-Південь, 02 вересня 2023.

«**ПРИВАТНА АРМІЯ ПУТІНА**». Російські найманці. *Харківські тероборонівці взяли в полон найманців «приватної армії путіна»: Відео з фронту* (заголовок). *Харківські тероборонівці показали результати контрнаступу – в полоні 8 російських найманців.* <https://dumka.media/ukr/war/1686039795-harkivski-teroboronivtsi-vzyali-u-polon-naumantsiv-privatnoyi-armiyi-putina-video-z-frontu>, Думка, 06 червня 2023.

Іноді метафоричним словосполученням у військовому медіадискурсі не вистачає для семантичної й образної завершеності двох-трьох слів, це – значно ширші словесні комплекси, пор.:

«**МІСЦЕВИЙ РЕЖИМ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ**». Ідеться про проведення аварійно-рятувальних і невідкладних робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, спричиненої руйнуваннями Каховської ГЕС. *Окупаційна влада Нової Каховки запровадила на території міста та прилеглих населених пунктів «місцевий режим надзвичайної ситуації».* <https://most.ks.ua/news/url/okupanti-zaprovadili-v-novij-кахovtsi-mistsevij-rezhim-nadzvichajnoji-situatsiji/>, Мост, 06 червня 2023.

Висновки і пропозиції. Метафоричні словосполучення військового / воєнного дискурсу сучасного медіапростору ґрунтуються на потенційній валентністній сполучуваності слова, у цьому разі важливу роль відіграє морфологічне вираження компонентів словосполучення. Морфологічна належність впливає й на вияв аксіологічно-прагматичної функції метафоричних словосполучень, що найпомітніше виявляється на двослівному (неускладненому) матеріалі. Прагматичне призначення метафоричних словосполучень – аксіологічна оцінка, що зумовило їхнє активне продукування в сучасній медіамові за моделлю «іменник + прикметник». Три-чотирислівні метафоричні словосполучення унаочнюють ускладнене уявлення про явище, предмет, подію тощо. Аналіз відпо-

відних медіаметафор демонструє тенденцію: що більше слів у метафоричному словосполученні, то нижча його продуктивність у медіамові.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в когнітивно-прагматичному аналізі медіаметафор

політичного, економічного, військово-воєнного медіадискурсів. Актуальним вважаємо упорядкування лексикографічної праці, яка би сформувала синхронний зріз продукування медіаметафори воєнного періоду в Україні.

Список літератури:

1. Ільченко О. А. Метафорична модель війни економічного медіадискурсу 2014–2023 рр. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. № 61, 2023. С. 53–56. DOI <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.61.13>
2. Ільченко О. А. Метафорична модель війни в політичному дискурсі українського медіапростору 2014–2023 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 34 (73) № 1, 2023. Частина 1. С. 21–25. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/04>
3. Ільченко О. А. Оцінна імплікатура медіаметафори (на україномовному медіаматеріалі 2000–2022 рр.). *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Scientific monograph. Volume 2*. Riga, Latvia : «BaltijaPublishing», 2022. P. 139–153. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-196-1-28>
4. Костусяк Н. М., Шульська Н. М., Костриця Н. М. Метафорична вербалізація концепту ВІЙНА в сучасних медійних заголовках. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. № 56. С. 60–65. URL : <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v56/13.pdf>
5. Кравцова Ю. В. Типи і параметри метафоричних моделей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. № 56. С. 66–70. URL : <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v56/14.pdf>

Ichenko O. A. THE METAPHORICAL MODEL OF WAR IN THE MILITARY DISCOURSE OF THE UKRAINIAN MEDIA SPACE 2014–2023

This article analyzes the metaphorical model of war in the military discourse of the Ukrainian modern media space. Since the language of the media is the information space where social realities are first given a nomination (description) and an evaluative (pragmatic) characteristic, are measured on the axiological scale of social values, then it is the media language that has become the object of study of this scientific investigation.

Language clearly and consistently reflects significant shifts in society, reacts to them, first of all, with its lexical composition. Metaphor is an «eloquent» lexical device both in terms of nomination and in terms of axiology. This determined the choice of media metaphor as the subject of this work.

The relevance of the topic of this article is determined by the need to carry out a pragmatic analysis of the lexical media metaphor, which fits into the cognitive model of war and is implemented in the Ukrainian military media discourse of 2014–2023.

As a result of the research, it was found that the metaphorical word combinations of the military discourse of the modern media space are based on the potential combinability of the word, in this case the morphological expression of the components of the word combination plays an important role. Morphological affiliation also affects the manifestation of the axiological-pragmatic function of metaphorical phrases, which is most noticeable in two-word (uncomplicated) material. The pragmatic purpose of metaphorical phrases is an axiological assessment, which led to their active production in the modern media language according to the «noun + adjective» model. Three- or four-letter metaphorical phrases illustrate a complicated idea of a phenomenon, object, event, etc. The analysis of relevant media metaphors shows a tendency: the more words in a metaphorical phrase, the lower its performance in the media language.

Key words: *metaphor; metaphorical model, military discourse, media discourse, media space, media metaphor.*

Книш Т. В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Близнюк Л. М.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Козак А. В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ВПЛИВ МОВЛЕННЕВОГО СПІЛКУВАННЯ В ІНТЕРНЕТІ НА МОВНО-КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Мета статті – окреслити загальні аспекти дослідження впливів мовленнєвого спілкування в інтернеті на мовно-культурні аспекти сучасного суспільства. У праці проводиться важлива теза про те, що мова інтернету – це мова генерації зумерів (утім, яка не виникла спонтанно, тобто не позбавлена впливу попередніх поколінь), які є нативні в цифровому плані. Це поки що єдине соціально активне покоління, яке з дитинства тісно взаємодіє з інтернетними технологіями, а тому й уособлює собою мовні трансформації, викликані мережевими наративами. Стиль спілкування покоління Z на основі аналізу праць західних дослідників доцільно окреслити як візуальний, стислий, індивідуальний, особистий і прозорий. Без сумніву, стиль спілкування покоління Z найвиразніше, найбільш повно увібрав у себе весь спектр впливів мовленнєвого спілкування в інтернеті, тим самим визначивши провідні магістралі мовно-культурних аспектів розвитку сучасного суспільства. Це головна причина того, що спілкування нових генерацій (від зумерів, частково міленіалів і далі) суттєво відрізняється від попередніх поколінь. Окреслено поширене в англomовній науковій літературі поняття трансформації мовних установок (оцінних реакцій на різні мовні видозміни) під впливом інтернетних дискурсів. Основними такими напрямками є соціальна категоризація та стереотипізація. Мовні видозміни сучасності в усіх активних мовах світу мають здебільшого інтернетну генезу, тобто детерміновані цифровізацією взаємодії в суспільстві, що відобразилось на світоглядних орієнтирах, викликало глибинні ментальні перебудови, рефлексувало в мові. Мовне ставлення організовано за двома оцінковими вимірами: статус та солідарність. Стандартні та нестандартні різновиди мовних одиниць, що використовують в інтернет-мовленні та проникають у невіртуальне буття соціуму, націльовуються на різні аксіологічні реакції за критеріями статусу та солідарності. Звернено увагу на простежувані риси впливу інтернетного спілкування на власне мовну організацію мережесих текстів, які доцільно зорганізувати за лексичним, правописним та граматичним рівнями. Коли порушення мовних норм чи звичної пунктуації має інтенційний характер, тоді воно стає засобом експресивності мовлення, особливістю ідіостиллю користувача чи певної соціальної групи відповідно до мовних установок. Коли ж воно не є інтенційним – це свідчення мовної недбалості, неохайності, що має характер знецінення, проте також категоризує мовця за приналежністю до певної категорії користувачів з огляду на соціально-економічний статус.

Ключові слова: мовленнєве спілкування, вербальна комунікація, мовно-культурні трансформації, покоління Z, інтернет, мережеве мовлення.

Постановка проблеми. Інтернет справив глибокий вплив на спілкування та соціальну взаємодію. З появою всесвітньої павутини в 1990-х роках людство отримало доступ до нових платформ спілкування, котрі докорінно змінили спосіб вербальної взаємодії між людьми. Вплив інтернету на міжособистісну та ділову взаємодію важко переоцінити. Передусім

інтернет зробив спілкування швидшим і ефективнішим. Електронна пошта, обмін миттєвими повідомленнями та соціальні медіаплатформи (на зразок Facebook і Twitter), майже витіснили собою традиційне написання листів, телефонні дзвінки та особисті розмови як основні засоби комунікації доінтернетних епох. Наслідки цього і позитивні, і різко негативні.

Як би не було, а інтернетно опосередковане спілкування вже є незаперечною характеристикою представників покоління Z (як перших із категорії *digital native* – «цифровий нативний/рідний»), міленіалів, бумерів. Представники покоління Z є першими народженими після масового впровадження інтернету, особливо соціальних мереж. Завдяки всім видам інтернаціональних цифрових платформ покоління Z має більше доступу до величезної кількості різноманітної інформації, ніж попередні генерації.

Власне, коли йдеться про вплив мовленнєвого спілкування в інтернеті на мовно-культурні аспекти сучасного суспільства, активне ядро механізму функціонування соціуму наразі становлять представники загаданих вище поколінь (за даними Pew Research Center та Beresford Research [7]): Gen Z – народжені впродовж 1997–2012 (теперішній вік: 12–27), Millennials народжені у 1981–1996 (теперішній вік: 28–43), Gen X – народжені протягом 1965–1980 (теперішній вік: 44–59). Статистично покоління так званих Boomers II (бумерів), котре хронологічно охоплює 1955–1964 й тепер перебуває у віці 60–69, видається найменш пристосованим до сучасної парадигми спілкування, що здебільшого відбувається за посередництва інтернет-технологій. Покоління Z, пов'язане між собою у світових медіаплатформах, стало поколінням, яке спілкується в інтернеті з юних років. З огляду на глобальні комунікаційні майданчики, особливо соціальні медіаплатформи, такі як Twitter, Facebook, Instagram, YouTube, TikTok тощо, важливо вивчити, як сприйняття та ставлення, ціннісний аспект взаємодії представників теперішніх поколінь, особливо покоління Z, детермінують мовно-культурну парадигму сучасного соціуму.

Оскільки комунікація (усі її аспекти: ціннісний, процесуальний, змістовий, прагматичний тощо) відіграє таку важливу роль у людському житті та культурі, тема впливу інтернетної взаємодії на мовно-культурні аспекти сучасного суспільства є питанням надзвичайної складності та широти. Аналіз цієї парадигми дає змогу простежити спосіб функціонування мови під впливом мереж та скласти розуміння того, як мова відображає культурні аспекти новочасного суспільства (у руслі філософії мови як одного з найавторитетніших напрямів у нинішній західній філософії, що зосереджується на питаннях того, як мова є ключем до усвідомлення мисленнєвих і когнітивних процесів), а також виробити в широкому сенсі стратегії побудови конструктивної комунікації (неконфліктної) на основі теоретичних знахідок.

Можна сказати, що вплив Інтернету на спілкування та соціальну взаємодію є як позитивним, так і негативним. Незважаючи на те, що це зробило спілкування швидшим і ефективнішим, а також спростило зв'язок з іншими, це також призвело до почуття переповненості та виснаження, браку автентичності в соціальних взаємодіях, а також до поширення фейкових новин і дезінформації. Оскільки ми продовжуємо рухатися в епоху цифрових технологій, важливо знати про ці потенційні наслідки та працювати над використанням Інтернету таким чином, щоб сприяти позитивному спілкуванню та соціальній взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останніми роками тема рефлексії інтернет-спілкування на мову й культурні аспекти суспільства у різних її векторах досліджуються такими українськими та іноземними науковцями, як: Н. Акімова [1], К. Бровко [2], Я. Вжеш [3], С. Глазова, В. Ліпич та І. Горбенко [4], А. Пушкар [5], С. Балан, К. Агіпо, Р. Кабагінг, Л. Едар, Дж. Насьоналес, Н. Кларідад [8], Марк Кокельберг [10], М. Кавіта, В. Джайн [14], І. Порубай, М. Зокіров, Є. Ібрагімова [15], М. Сріпарваті, С. Удаян [16], Ю. Янлінг, Т. Сію [17] та ін.

Марк Кокельберг констатує, що багато філософів техніки (англ. *philosophers of technology*) зосереджуються суто на технологічних винаходах людства, особливо після емпіричного повороту, і це призвело до нехтування роллю, яку відіграє мова щодо технологій. Проте для подальшого контролю ситуації варто більше досліджувати залежність між мовою та технологіями під час розроблення питань філософії мови. Мова й технологія сьогодні неабияк тісно пов'язані, чому сприяє сама парадигма інформаційного суспільства (тобто суспільства, де створення, поширення, використання, інтеграція та маніпулювання інформацією є важливою економічною, політичною та культурною діяльністю). Філософія мови та філософія техніки (інтернет як прояв технологізації процесів інтеракції) встановлюють деякі плідні зв'язки між філософією мови та філософією технології через соціальну онтологію Серла, погляд Вітгенштейна на мову та теорію наративності Рікера [10]. О. Пушкар засвідчує, що використання ІКТ становить основу функціонування й еволюції інфосоціуму, наскрізної диджиталізації всіх площин життя людства (на рівні особистісному, суспільному та державному) [5]. Дотичними є думки Т. Семигівської, яка, говорячи про рефлексію інформаційного простору в мові (мовах), залучає також поняття діалогу культур, що наразі перебігає на тлі глобалізаційних процесів [6].

Впливу інтернетного простору та глобалізації зазнають усі мови світу. Ті ж самі тенденції, викликані появою спілкування онлайн, зачіпають усі мови світу, навіть ті, які за своєю організацією та в діяхронному вияві залишались найбільш патріархальними, тобто мало піддатними та всякого роду трансформаційні впливи. Спілкування в середовищі віртуального простору відбувається здебільшого в текстовому вигляді (електронні листи, комунікація в соціальних мережах, дистанційна й змішана форми освітнього та робочого процесів). Унаслідок значних обсягів інформації, що передається, у мові віртуального спілкування з'являється багато засобів мовної економії з метою спрощення комунікації [5]. Долаючи межі віртуального континууму, спрощені мовні одиниці чинять істотний вплив на позамережеву мову – обидва варіанти є виявом суспільного буття, у наш час миттєво транслуючи онтологічні зміни в соціумі.

Дослідники відзначають зворотний вплив комунікації в інтернеті та чатах на розмовну мову, особливо її сленгового варіанта. Сьогодні ця проблема є актуальною, оскільки розвиток інтернету сприяв небувалому поширенню сленгу серед молодого покоління. Віртуальне спілкування, яке виникло завдяки стрімкому розвитку мережі, породило особливу мову – мову віртуального спілкування. Численні чати, відкриті форуми та особисті сторінки, створені в мережі, є основними способами спілкування молоді, і все це разом теж становить важливий мовно-культурний аспект сучасного соціуму. Науковці констатують, що з роками в кожній національній мові (під впливом інтернету та поширення англійської мови як ключової мови процесу диджиталізації та міжнародного спілкування загалом [14]) виробився особливий варіант мови – спеціальний сленг, так звана мова інтернет-спілкування, якою користувачі спілкуються між собою. І щодня мова інтернет-спілкування активно проникає в повсякденне невіртуальне буття мови та соціуму як осередку існування мови [17; 12]. Вважається, що процес дослідження впливів інтернетного спілкування на мовно-культурні аспекти суспільства сприяє не тільки окресленню чільного вияву суспільного буття – у мові, але й нормалізації мови: її упорядкуванню, зміцненню та збільшенню виражального ефекту (сили експресивності).

Постановка завдання. Метою представленої розвідки є окреслення загальних аспектів дослідження впливів мовленнєвого спілкування в інтернеті на мовно-культурні аспекти сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. У межах статті доречно говорити про поняття трансформації мовних установок (англ. *language attitudes*), яке поширилось в англійській науковій літературі [11]. Це оцінні реакції на різні мовні видозміни. Вони відображають, принаймні частково, два послідовні когнітивні процеси: соціальну категоризацію та стереотипізацію. Більшість мовних видозмін сучасності в усіх активних мовах світу мають інтернетну генезу, тобто спричинені цифровізацією взаємодії в суспільстві, що вплинула також на світоглядні орієнтири, викликала глибинні ментальні перебудови (напр., кліпову свідомість). По-перше, мовці використовують лінгвістичні ознаки (наприклад, сленг, спосіб висловлюватись, будувати речення, коментувати чужі дописи та створювати свої), щоб ідентифікувати себе, мовця, із певною соціальною групою (групами). По-друге, виходячи з цієї категоризації, вони приписують окремим мовцям стереотипні риси, пов'язані з приналежністю до певної групи. Мовне ставлення організовано за двома оцінковими вимірами: статус (наприклад, розумний, освічений) і солідарність (наприклад, дружній, приемний) [11]. Мовні ставлення, детерміновані інтернетом, так само передбачають приналежність до стандартних чи нестандартних різновидів мови. Стандартні різновиди – це ті, які відповідають кодифікованим нормам, що визначають правильне використання з погляду лексики, граматики, стилістики, культури мовлення, тоді як нестандартні різновиди – це ті, що в певний спосіб відходять від таких норм. Стандартні та нестандартні різновиди викликають різні *аксіологічні реакції за вимірами статусу та солідарності*. За спостереженнями дослідників, приписування (атрибуція) деякого статусу базується передусім на уявленнях про соціально-економічний статус. Скажімо, оскільки стандартні різновиди мови, як правило, асоціюються з домінуючими соціально-економічними групами в певному соціумі, то саме стандартним мовцям зазвичай приписують більший статус, ніж нестандартним (освіченість, соціальна вага, позиція в ієрархії соціальної системи, рівень достатку, поважності тощо). Якраз через це на платформах фрилансерів помітно зросло запити на допомогу у веденні персональних сторінок відомих діячів соціуму не стільки професійними маркетологами SMM, скільки фаховими філологами, які б контролювали той самий рівень відповідності стандартним різновидам мовних установок (фактично – стежив за дотриманням усіх можливих норм літературної мови в тексто-

вому оформленні публікацій). *Атрибуція солідарності*, як правило, базується на лояльності. Мова є важливим символом соціальної ідентичності, і люди схильні приписувати більшу солідарність членам власної мовної спільноти, особливо коли ця спільнота характеризується високою або прогресивною життєздатністю (тобто статус, демографія, інституційна підтримка). У результаті нестандартні різновиди мови іноді можуть мати прихований престиж у мовленнєвій спільноті, у якій вони є мовленнєвою нормою.

Мовне ставлення специфікується на ранньому етапі соціалізації. У ранньому віці діти, як правило, надають перевагу власній мовній різноманітності. Однак більшість (якщо не всі) дітей поступово набуває установок домінантної групи, демонструючи чітку статусну перевагу стандартних над нестандартними варіантами приблизно на перших роках формальної освіти, а іноді й набагато раніше [11; 13]. Мовне ставлення формується за допомогою різних «агентів», зокрема педагогів, однолітків, родини та медіа. Оскільки мовні установки є іманентно набутими, вони за своєю суттю схильні до частих змін, пластичності. Мовне ставлення може змінюватися у відповідь на зміни в міжгрупових відносинах і як реакція на державну мовну політику (з недавніх таких резонансних подій, спричинених нормативними актами – ухвалення нової редакції Правопису (2019), Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019), Проект Закону про застосування англійської мови в Україні (ухвалений 22.11.23 в першому читанні)). Більш динамічно мовні установки залежать від соціального порівняльного контексту, у якому вони виникають. Одного разу викликані мовні установки можуть мати безліч поведінкових наслідків, причому негативні установки зазвичай сприяють упередженню, дискримінації та проблематичній соціальній взаємодії.

Спілкування в інтернеті особливо разюче позначилось на мовленні представників покоління Z (пропорційно менше – на мовленнєвому спілкуванні міленіалів, покоління X, бумерів), про що вже згадувалось вище. Йдеться не тільки про мовні трансформації під впливом мережевої комунікації, а про спосіб взаємодії загалом. Так, якщо обирати спосіб, як вийти на зв'язок із представником покоління Z, найкращим, коли обирати між варіантами зателефонувати, надіслати голосове повідомлення чи написати в месенджер, буде саме варіант надіслати швидке повідомлення – це оптимальний спосіб привернути вчасно увагу

й отримати швидку відповідь. Серед усіх цифрових способів спілкування текстові повідомлення є найбільш підходящим вибором для мовців покоління Z. Окрім того, унаслідок домінування кліпової свідомості, ця група людей звикла до швидкого та лаконічного змісту. Більшість інформації, яку вони адекватно «споживають» (яка є для них сприйнятливою), написана в неформальному тоні – на противагу офіціозу й ускладненого стилю письма ділових листів у ще не такі давні часи. Повідомленням зумерів притаманні такі особливості: 1) короткий обсяг; 2) брак вступної частини – змістово вони переходять прямо до суті; 3) позбавленість від стандартів класичної професійної мови; 4) широке використання емодзі, завдяки чому текст стає більш дружнім, невимушеним, візуальним, а отже, і помітним.

Покоління Z також називають «поколінням Tik Tok». Останній термін акцентує на тому, що з мовного погляду це вихідці з цифрових технологій, які виростили на платформах соціальних мереж, таких як TikTok, Instagram, YouTube і Snapchat (серед інших). Низка топових соцмереж створила дуже візуальне покоління – цілу генерацію візуалів. Оскільки перевагою для зумерів є невеликий і присутній блок тексту, то організація спілкування має зосереджуватися на зображеннях або відео (візуальних елементах), а не на довгому вмісті для читання. Часто текст інтегрується у візуальний ряд (як білборд чи відеокліп), проте для такого тексту використовують яскраві ключові фрази, а не нескінченні речення.

Що стосується особистих бар'єрів, меж, то етап становлення особистості сучасних поколінь, який збігся з вірусним поширенням екосистеми комунікації теперішнього наскрізно цифрового світу, актуалізував потребу в ділових і особистих взаємодіях в межах певної демографічної групи. У середовищі цих обмежених груп особисте спілкування (віч-на-віч, не опосередковане інтернетом, а живе) є стилем спілкування номер один, проте все одно відбувається за посередництва мережі, часто паралельного спілкування ще там (багатьом людям важко від'єднатися від своїх пристроїв, і їх постійно засипають сповіщеннями та повідомленнями, що призводить до почуття перенасичення та виснаження). На підтвердження цього варто тільки простежити за дописами, рідзами та сторізами сучасної молоді й навіть міленіалів (кавування, фото з друзями, спільний відпочинок тощо – і миттєва паралельна фіксація цього в мережевому контенті). У векторі тональності спілкування мінімізується використання формальної та професій-

ної мови, натомість перевагу має словесна розмова на основі взаємної поваги та паритетності.

Покоління Z є дуже різноманітним, неоднорідним, часто суперечливим. Це новий досвід для соціуму, який унаслідок впливів інтернетного спілкування отримав домінуючу генерацію людей, які мають легкий доступ до будь-якої інформації через онлайн-медіа, що водночас є причиною їхньої більшої обізнаності про поточний стан суспільства. Представники покоління зумерів є соціально активними, мають тверді переконання та віддані своїм цінностям. Формат мовленнєвої взаємодії передбачає чесні та інклюзивні практики (як і загалом у рецепції світу та влаштованості соціального механізму, через недосконалість якого виникає розрив між очікуваннями та реальністю, а звідси – настрої несхвалення, протесту, нігілізму). Концепт поваги як ще один мовно-культурний аспект сучасного суспільства у працях закордонних дослідників окреслюється як «вулиця з двостороннім рухом, де вік не має значення» [18].

Мовленнєве спілкування в інтернеті неминуче пов'язане з різного роду інформаційними маніпуляціями та великою кількістю фейкової інформації. Це призвело до формування медіапідкованого покоління, яке високо цінує автентичність і прозорість трансльованого контенту. Це детермінує домінуючу чесної та відкритої стратегії спілкування. Водночас ця мовно-культурна особливість актуалізує потребу в регулярному зворотному зв'язку. Активні представники сучасного соціуму звикли отримувати миттєві думки й рефлексії під час взаємодії з онлайн-спільнотами (усе, що роблять або говорять в інтернеті, провокує реакцію та коментарі). Проте не менше зберігається й комунікативна автономія. У час штучного інтелекту дедалі більше окреслюється також важливість індивідуального підходу в спілкуванні: коротке вербальне текстове привітання цінується більше, ніж яскрава картинка, не підкріплена індивідуальними маркерами-зверненнями.

Щодо простежуваних рис впливу інтернетного спілкування на власне мовну організацію мережових текстів, то їх доцільно зорганізувати за лексичним, правописним та граматичним рівнями. Зокрема, *на рівні лексики* помітне: 1) часте вживання сленгу, англійзмів (донатити, коуч, лонгрид, слайс, аб'юзер); 2) послуговування великою кількістю аббревіатур й акронімів (наприклад, з метою заощадити час, показати рівень обізнаності з темою, створити ситуацію «посвяченості» в таке, що невідоме чи маловідоме більшості користува-

чів – кодування змісту (на кшталт ПІСО – психологічна спеціальна операція, ФБ – фейсбук, П, нз – не знаю); *на правописному рівні* можуть траплятися: 1) незвичні комбінації пунктуаційних знаків (для вираження паузи, хвилювання, для привернення уваги): нагромадження дефісів (---), ком (,,,), знаків оклику та знаків питань (??? / !!!), 2) часте лапкування, коли слово чи словосполучення треба прочитувати з відмінним від денотатного значенням, 3) великі літери, інтервали між словами та абзацами, дублювання символів, що має емпатичну наснаженість (тааак, ооотже, нїїї і т.д.; агоооов!!!; ЩО КОЇТЬСЯ???! – великі літери задля імітації крику; *на рівні граматики* – 1) переважно прості речення, використання експресивних маркерів, використання цитат, 2) риторичні питання, риторичні оклики, 3) парцеляція, еліптичні конструкції як засоби виразності та економії. Стосовно мережової лексики, яка агресивно проникає в інші сфери буття мови в англійськомовному науковому середовищі закріпилась поняття *buzzwords* (англ. *buzz* – дзижчання), яке перекладається українською як «модні слова», «гучні слова» [17]. До того ж доволі бінарні думки побутують, якщо оцінювати ці *buzzwords* з погляду впливу їх на мовно-культурні аспекти соціуму. Наприклад, опозиційною до мейнстримної негативної чи принаймні обережної оцінки цього процесу проникнення в мову інтернетних слів є позиція Ю. Янлінг і Тай Сію [17], які стверджують, що «*поширення buzzwords освіжило мову в суспільстві, збагатило духовне життя людей*» [17, с. 81].

Треба зауважити, що коли порушення мовних норм чи звичної пунктуації має інтенційний характер, тоді воно стає засобом експресивності мовлення, особливою ідіостією користувача чи певної соціальної групи відповідно до мовних установок. Коли ж воно не є інтенційним – то це свідчення мовної недбалості, неохайності, що має характер знецінення, проте також категоризує мовця за приналежністю до певної категорії користувачів з огляду на соціально-економічний статус. Тенденції спілкування в інтернеті миттєво проникають в позаінтернетне усне та писемне мовлення користувачів на рівні маркерів мовно-культурного розвитку сучасного суспільства.

Висновки. Отже, мова є інструментом розуміння культури. Вплив мовленнєвого спілкування в інтернеті, культура цієї комунікації, її соціальні та власне мовні вияви, що вивчаються в цій статті, є гостроактуальними дослідницькими категоріями. Інтернетне спілкування не лише впливає на соціальний простір вебмережі, але й на реальне

(позавіртуальне) суспільство. Мова інтернету є важливою частиною інтернет-культури. Люди, виробляючи та заразом засвоюючи мову інтернету, передають свої емоції та думки, навіть мислять і живуть за критеріями інтернет-спілкування. Мовленнєве спілкування в інтернеті, проєктуючись також на офлайнове життя соціуму, дає змогу досягати широкого діапазону соціального емоційного спілкування, що так само стало причиною

різноманітності інтернет-культури та, як наслідок, урізноманітнення форматів вербальної соціальної взаємодії. Подальші праці з теми представлені розвідки можуть стосуватись дослідження котрогось із вужчих векторів наукової уваги: наприклад, трансформація традиційних синтаксичних конструкцій під впливом мережевого спілкування та її двобічний зв'язок із мовно-культурними аспектами соціуму XXI століття.

Список літератури:

1. Акімова Н. В. Дослідження мови Інтернету: труднощі і перспективи. *Нова філологія*. 2012. Вип. 50. С. 10–13.
2. Бровко К. А. Вплив інтернет-сленгу на розвиток пізнавальної активності студентської молоді до вивчення іноземної мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 1. № 48. С. 229–233.
3. Вжещ Я. Л. Інтернет-дискурс: проблема визначення поняття, особливості структури. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. №14 (249). С. 15–19.
4. Глазова С., Ліпич В., Горбенко І. Мовні аспекти комунікації в інтернет-середовищі: виклики та перспектив. *Вісник науки та освіти*. 2023. Вип. 9. № 15.
5. Пушкар А. О. Вплив Інтернет-спілкування на розмовну мову. *Збірник тез доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інноваційні тенденції підготовки фахівців в умовах полікультурного та мультилінгвального глобалізованого світу»*. 2023. С. 324–328.
6. Семігінівська Т. Г. Вплив глобалізації на мову як аспект культури суспільства. *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія*. 2007. № 1. Т. 2. С. 45–49.
7. Age Range by Generation. Beresford Research. 2024. URL: <https://www.beresfordresearch.com/age-range-by-generation/> (дата звернення: 02.02.2024)
8. Balan S. G., Aguiro K. D. A., Cabaguang R. A., Edar L. P., Nacionales J. P., Claridad N. Meme virality and humour style: Exploring internet memes as a multimodal language in social media. *Journal of Language and Pragmatics Studies*. 2023. Vol. 2(3). P. 228–233.
9. Chen P., Ha L. Gen Z's social media use and global communication. *Online Media and Global Communication*. 2023. Vol. 2(3). P. 301–303.
10. Coeckelbergh M. *Using words and things: Language and philosophy of technology*. London: Taylor & Francis. 2017. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190851187.013.20> (дата звернення: 02.02.2024)
11. Dragojevic M. Language attitudes. *Oxford research encyclopedia of communication*. 2017. URL: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.437> (дата звернення: 02.02.2024)
12. Ismoilova Kamolaxon. The impact of the internet on the modern english language. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*. 2022. Vol. 10. № 12. P. 405–408.
13. Johnson B. T., Maio G. R., Smith-McLallen A. Communication and attitude change: Causes, processes, and effects. *The handbook of attitudes*. 2005. P. 617–669.
14. Kavitha M., Jain V. C. Recent impacts of Internet on English Language. *Malaya Journal of Matematik*. 2020. Vol. 5, No. 2, 4675–4678.
15. Porubay I. F., Zokirov M. T., Ibragimova E. I. Features of contemporary internet language. *Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali*. 2023. Vol. 3(2). P. 210–216.
16. Sreeparvathy M., Udayan S. A. Changing Times and Changes in the English Language; The Impact of Internet and Internet Language on Standard English Language. *Specialusis Ugdymas*. 2022. Vol. 2. № 43), 1929–1939.
17. Yanling Y., Siyu T. Analyzing Internet Buzzwords from the Perspective of Cognition and Emotion. *International Journal of English Language Studies*. 2022. Vol. 4. №3. P. 81–86.
18. Zahed M. I. A., Ahmad I., Habibi D., Phung Q. V., Mowla M. M., Waqas M. A review on green caching strategies for next generation communication networks. *IEEE Access*. 2020. Vol. 8. P. 212709–212737.

Knysh T. V., Bluzniuk L. M., Kozak A. V. THE IMPACT OF SPEECH COMMUNICATION ON THE INTERNET ON THE LINGUISTIC AND CULTURAL ASPECTS OF MODERN SOCIETY

The purpose of the article is to outline the general aspects of the study of the effects of speech communication on the Internet on the linguistic and cultural aspects of modern society. The work makes an important thesis that the language of the Internet is the language of the generation of buzzers (however, which did not arise spontaneously, that is, not without the influence of previous generations), who are digitally native. This is so far the only socially active generation that has closely interacted with Internet technologies since childhood, and therefore embodies the linguistic transformations caused by network narratives. Based on the analysis of the works of Western researchers, the communication style of generation Z should be described as visual, concise, individual, personal and transparent. Undoubtedly, the communication style of Generation Z has most clearly and most fully absorbed the entire range of influences of speech communication on the Internet, thereby determining the leading highways of linguistic and cultural aspects of the development of modern society. This is the main reason why the communication of new generations (Zoomers, partly millennials and beyond) is significantly different from previous generations. The concept of transformation of language attitudes (evaluative reactions to various language variations) under the influence of Internet discourses, common in English-language scientific literature, is outlined. The main such directions are social categorization and stereotyping. Modern language changes in all the active languages of the world mostly have an Internet genesis, that is, they are determined by the digitalization of interaction in society, which was reflected in worldview landmarks, caused profound mental restructuring, and was reflected in the language. Linguistic attitudes are organized according to two evaluative dimensions: status and solidarity. Standard and non-standard varieties of language units used in Internet communication and penetrating the non-virtual existence of society encounter different axiological reactions according to the criteria of status and solidarity. Attention is drawn to the traceable features of the influence of Internet communication on the actual linguistic organization of online texts, which should be organized according to the lexical, orthographic and grammatical levels. When the violation of language norms or customary punctuation has an intentional character, then it becomes a means of expressiveness of speech, a feature of the idiosyncrasy of the user or a certain social group in accordance with language attitudes. When it is not intentional, it is evidence of linguistic carelessness, sloppiness, which has the character of depreciation, but also categorizes the speaker by belonging to a certain category of users in view of socio-economic status.

Key words: *speech communication, verbal communication, linguistic and cultural transformations, generation Z, Internet, network broadcasting.*

Колоїз Ж. В.

Криворізький державний педагогічний університет

ЯВИЩЕ ОМОФОНІЇ В ЛІНГВІСТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

У статті окреслено проблемні моменти теорії омонімії, пов'язані з дефініціями, систематизацією й потрактуванням термінологічного апарату як у лексикографічних працях, так і в наукових студіях. Оприлюднено суперечності, які стосуються не лише власне лексичних омонімів, але й їх традиційних різновидів – омоформ, омофонів, омографів (омоформії, омофонії, омографії). Важливий акцент зроблено на з'ясуванні сутності явища омофонії, на витлумаченні значення лексеми і терміна «омофонія» у їх співвідношенні до «гомофонія». Феномен омофонії розглянуто у проєкції лінгвістичних інтерпретацій, покладених в основу дефініції омонімії загалом та омофонів зокрема, і крізь призму морфемно-дериваційних особливостей слова. Зроблено спробу встановити певні інтегральні й диференційні ознаки суміжних явищ, визначити серед них місце «омофонії». Висловлено припущення про те, що поняття «омофонія» є значно ширшим, ніж його намагаються представити через смислове наповнення поняття «омофони»: омофонія являє собою випадковий звуковий збіг, характерний не для одиниць системи мови, а для мовлення, а тому може охоплювати й омоформи, і навіть міжмовні омоніми. Запропоновані твердження проілюстровано прикладами з художнього тексту, які систематизовано й представлено у вигляді трьох основних різновидів: 1) словесна омофонія (звуковий збіг словоформ різних слів зі значенням предметності, диференційованих за категорійною ознакою «загальна / власна назва»); 2) тактова омофонія (звуковий збіг словоформ одного чи то різних лексико-граматичних розрядів і різної тактової композиції); 3) синтагмова омофонія (звуковий збіг різних словоформ і словосполучень, вицленовуваних синтагматичним наголосом і синтагматичною мелодикою).

Ключові слова: омонімія, омоніми, омофонія, омофони, омоформи, міжмовні омоніми, звуковий збіг, значення.

Постановка проблеми. За останні понад пів століття омонімія теорія значно модифікувалася і вийшла далеко за межі лексикологічних досліджень, оскільки, як свідчать вітчизняні й зарубіжні наукові доробки, здатність вступати в такі парадигматичні відношення засвідчують одиниці різних мовних рівнів. Сучасні лінгвістичні студії заповзято актуалізують проблеми лексичних, фразеологічних, морфемних, граматичних і т. ін. омонімів, безпосередньо пов'язані з механізмами, що формують, зберігають і використовують відповідні знаки мовної системи. Омоніміїні зразки науковці аналізують як із урахуванням системних зв'язків, так і крізь призму мотиваційних «потоків», які зумовлюють процес і результат їх продукування та функціонування.

Попри суттєві наукові здобутки в царині лексичної омонімії (омонімів, омоформ, омофонів, омографів), що загалом сприяли виробленню єдиної моделі вивчення й опису її одиниць, деякі теоретичні положення залишаються не зовсім викінченими, а подекуди й дискусійними. Ті чи ті аспекти дослідники постійно піддають критичному аналізу, узвичаєні ідеї конкрети-

зують, доповнюють, що, власне, і спонукає до пошуку нових шляхів пізнання. Це стосується насамперед перегляду і з'ясування сутності традиційних елементів термінологічного апарату, давно апробованих й усталених у науковому обігові, осмислення явища омонімії у проєкції інноваційних категорій, наприклад, категорії симетрії / асиметрії, трансформації основних підходів до систематизації омонімів і т. ін. Окрім того, питання щодо системного статусу омонімії, репрезентації її наукової парадигми залишаються спірними. З одного боку, чимало як вітчизняних, так і зарубіжних науковців схилилося й схиляється до думки, що омонімію варто уналежнювати до випадкових, асистемних явищ (так би мовити, сукупність омонімів певної мови не утворює єдиної системи), розглядати її не як лінгвістичну, а як «колекційну» проблему. З іншого, – лінгвісти стояли і стоять на позиціях оновлення лексику кожної мови за рахунок омонімів, здатних утворювати відповідні парадигми. Ідеться не лише про корпус власне лексичних омонімів, але й, скажімо, про омофонічні й омографічні ресурси, фонди і т. ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останнього десятиліття дослідження явища омонімії здійснювали і продовжують здійснювати в таких аспектах, як-от: 1) лексикологічний; 2) лексикографічний; 3) граматичний; 4) стилістичний; 5) римологічний. Причому наукові доробки (монографічні праці, дисертації, статті) здебільшого оприявнюють не загальнотеоретичні, а функційно-прагматичні проблеми, де крайні пов'язують чи то з міжмовними омонімами, виявленням їх місця в міжкультурній комунікації, зокрема й під кутом перекладацької інтерференції [7], чи то з семіотичними механізмами створення мовної / каламбурної гри в різних дискурсивних практиках [16]. Узагальнені загальнотеоретичні підходи традиційно представлені в підручниковій і посібниковій літературі, час від часу лексичні омоніми (їх окремі різновиди) стають предметом зацікавлення авторів статейного жанру з погляду як синхронії, так і діахронії. Представлено загалом успішні інноваційні спроби дефініціювання ключових понять омонімії теорії, короткий аналіз історії лексикографічного осмислення слова і терміна «омонім» в українському мовознавстві [3]. Щоправда, як слушно зауважує О. Демська, попри очевидну однотипність наявних потрактувань впадає в око і їх недосконалість, а проблема репрезентації «омоніма» у словнику «є прикладом позірно простої для з'ясування» [3, с. 101].

Установлюючи дату і місце з'яви витлумачення аналізованого поняття («Словник лінгвістичних термінів» (1957)), дослідниця констатує: наступні після словника Є. Кротевича, Н. Родзевич лексикографічні праці «*de facto* переписують запропоновану ним дефініцію, дещо модифікуючи її, узгоджуючи форму заголовкового слова й граматичне оформлення пояснювальної частини статті, подаючи або ні ремарку *гр., лінгв.*» [3, с. 101]. Цілком імовірно, що потрактування слова «омонім» («гомонім») у супроводі ремарки *гр.* з'явилося раніше, ніж у 1957 році. Пор.: *гомонім*, *гр.* (де *гр.* означає «грецьке за походженням» – Ж. К.) – слова з однаковою вимовою, але з різним значенням, напр.: *коса* (косити) і *коса* (на голові) [1, с. 113]. У другому виправленому виданні «Словника чужомовних слів» (Нью-Йорк, 1955) (перше побачило світ у 1932 році в Харкові) представлено витлумачення не лише слова «гомонім» з відповідною ремаркою, але й інші спільнокореневі на зразок: *гомфонічний*, *гр.* – одноголосний, у якому голоси не виступають самостійно, а підпорядковані голосові, що веде мелодію; *гомфонія*, *гр.* – одноголосся; 1) виконання в унісон або в октаву (в

один голос); протил. – поліфонія; 2) ширше такий музичний твір, у якому один голос веде мелодію, а решта тільки акомпанують [1, с. 113].

Варто, вочевидь, зауважити, що не лише дефініції омонімів «переписують, частково модифікуючи», бо це стосується слів і термінів на зразок «омоформи», «омофони», «омограми». Принаймні крайні посідають відповідне місце в спеціальній, здебільшого лексикологічній, а почасти й лексикографічній, літературі [10; 13]. Натомість такі феномени, як «омофонія» й «омографія», обділені увагою як лексикологів, так і лексикографів: їх дефініції здебільшого відсутні як в лексикологічних доробках, так і в словниках різного гатунку, попри те, що використання відповідних лексем, насамперед лексеми «омофонія», останнім часом значно активізувалося. Таке явище потребує належної уваги з боку науковців, комплексного й усебічного висвітлення і, безумовно, уведення його до наукового простору, зокрема й через оприявлення в лінгвістичних та енциклопедичних словниках.

Постановка завдання. Мета дослідження – з'ясування сутності лексеми і терміна «омофонія» у зіставленні з поняттям «омонімія» загалом та «омоніми», «омофони», «омоформи», «міжмовні омоніми» і т. ін. зокрема; окреслення дискусійних моментів, пов'язаних із явищем омофонії, його науковою інтерпретацією та диференціацією. Для ілюстрування деяких теоретичних положень використано двовірші Богдана Кравцева, що увійшли до першого тому зібраних поетичних творів, виданих у Нью-Йорку (1978).

Виклад основного матеріалу дослідження. Задля того, аби перейти до осмислення й наукової інтерпретації явища омофонії, варто, безсумнівно, принагідно зупинитися на активно використовуваному слові «омонімія», яке, щоправда, термінологічний статус і відповідну дефініцію отримало порівняно недавно. Так, скажімо, в академічному виданні «Сучасна українська літературна мова. Лексика. Фразеологія» (1973) відповідні і слово, і термін відсутні [13]. На потрактування слова «омонімія» натрапляємо в одинадцятитомному «Словнику української мови» (1974): *омонімія* – звуковий збіг різних за значенням слів і їх форм [10]. Такий підхід підтримали й інші тлумачні словники, у яких наявні аналогічні або частково модифіковані пояснення (пор.: *омонімія* – звуковий збіг різних за значенням слів або їхніх форм – омонімів [11]). Згодом, потрапляючи до реєстру короткого тлумачного словника лінгвістичних термінів «Українська мова», омонімія отримує й наукову дефініцію, яка, щоправда, мало чим від-

різняється від пояснення в негалузових тлумачних словниках [5, с. 114]. Пор. у ДСТУ 2392-94: *омонімія* – «властивість двох чи більше термінів, які мають однакове написання чи звучання, але різні значення» [4, с. 7].

Одним із перших до лінгвістичної інтерпретації омонімії звертається А. Грищенко, кваліфікуючи її як лексико-семантичне явище, яке «характеризується тим, що для позначення абсолютно різних предметів позамовної дійсності використовується один і той самий форматив, тобто матеріальне вираження словесного знака» [2, с. 136]. Відтоді термін «омонімія» хоч і не міцно, але закріплює свої позиції як у лексикографічних працях, так і в підручниках та посібниках, автори яких, апелюючи до «збігів в одній знаковій формі кількох не пов'язаних між собою значень» [9, с. 426], з одного боку, пов'язують ці збіги передовсім із лексемами і словоформами [14, с. 64], вдаються до потрактування терміносполучення на зразок *лексична омонімія*. Пор.: *лексична омонімія* – це категорійне «лексико-семантичне відношення не пов'язаних за значенням слів, які збігаються за формою (написанням, звучанням) і розрізняються в тексті завдяки різним контекстуальним оточенням» [14, с. 64]. З іншого, – беручи до уваги «збіг за звуковим складом двох або більше різних за значенням, семантично не пов'язаних мовних одиниць» [6, с. 327], диференціюють омонімію залежно від «ярусу мовної системи» на графічну, звукову, лексичну, лексико-граматичну, морфологічну, синтаксичну, фразеологічну [6, с. 327–328]. На превеликий жаль, витлумачення термінів на зразок *графічна омонімія* та *звукова омонімія* відсутні в реєстрі «Словника сучасної лінгвістики». Тому можемо лише здогадуватися, яке смислове наповнення автор вкладає у відповідні поняття.

Окрім того, диференціація омонімії не є загальноприйнятною, послідовною, а подекуди й суперечливою. Пор.: термін *омонімія* використовують відносно лексем, словоформ, інших мовних знаків (морфем, речень і текстів) [14, с. 64]. Під час з'ясування сутності поняття «лексична омонімія», окреслення її особливостей автори згаданого підручника оприлюднюють таку позицію: «інші типи збігу мовних одиниць (омоформія, оморфемність, омофонія, омографія) визначаються законами граматичної, словотвірної, фонетичної систем і належать до периферійних явищ, суміжних із власне лексичною омонімією» [14, с. 64]. Саме в межах крайнього твердження актуалізовані такі лексеми, як-от: *омоформія*, *оморфемність*, *омофонія*, *омографія*, які, вочевидь, засвідчують

безпосередній стосунок до, відповідно, омоформ, оморфем, омофонів, омографів. І якщо омонімія (від гр. *homos* – однаковий, *опута* – ім'я) – це звуковий збіг двох і більше різних мовних одиниць, то як у такому разі пояснювати поняття «омофонія»? І якщо давня лексема «гомоніми» й сучасна «омоніми» семантично тотожні, то як співвідносити поняття «гомофонія» й «омофонія»?

Крайні поняття, безумовно, є етимологічно спорідненими, однак відрізняються не тільки наявністю протетичного *г* у першому й відсутністю його у другому разі, але й сферою використання, значенням і навіть наголошенням (пор.: *гомoфoнія* й *омoфoнія*). І лексема, і термін «гомoфонія» демонструють сталість своїх потрактувань передовсім у лексикографічних працях, в останніх з яких реєстрове слово хіба що отримує відповідну ремарку (*муз.*) [11]. Різне звучання й написання таких одиниць дає змогу уникнути небажаної термінологічної омофонії. Хоч зрідка натрапляємо й на такі твердження, як-от: «Гомофонічну музику можна назвати омофонією».

Лексеми «омографія» й «омофонія», як і омонімія, уналежені до реєстру ключових понять ДСТУ 2392-94, де отримують відповідні дефініції: 1) властивість двох чи більше термінів, що мають однакове написання, але різні значення (*омографія*); 2) властивість двох чи більше термінів, що мають однакове звучання, але різні значення (*омофонія*) [4, с. 7]. В одинадцятому томі двадцятитомного «Словника української мови» (2020) реєстрове слово «омофонія», супроводжуване ремаркою *лінгв.*, пояснено як «звуковий збіг слів, різних за значенням і написанням» [11]. Проте, як відомо, «різні слова, які збігаються за своїм звучанням, але мають різне написання» традиційно називають омофонами [14, с. 66]. Тоді чи не означає це, що «омофонія» й «омофони» різними назвами одного й того ж поняття? І чи виправданим є такий, так би мовити, термінологічний плеоназм?

Слово «омофонія» є похідним, належить до словотвірного типу з суфіксом іншомовного походження *-ій(а)*, мотивоване іменником із суфіксоїдом *-фон* (*омофон+ій(а)* ← *омофон(и)*). Подібні деривати, мотивовані іменниками з предметним значенням, можуть позначати або галузь науки, техніки, мистецтва (*телефонія*), або явище, що є предметом наукового пізнання (*топонімія*, *гомoфoнія*) [12, с. 87], або зрідка набувають вторинних значень, наприклад, «сукупність фразеологічних одиниць» – *фразеологія*. Звідси, відповідно, омофонію можна розглядати як одне з явищ, що є предметом дослідження омоніміки –

«розділу мовознавства, який вивчає омоніми», для якої також актуальним є й інше значення, як-от: «сукупність омонімів якої-небудь мови». Проте, з одного боку, омоніміка досліджує не лише тенденції мови, «які спричинили розвиток явищ уподібнення звукових форм мовних одиниць», але й розробляє теоретичні засади укладання омонімічних словників [11]; з іншого, – «слова або їхні окремі граматичні форми, які мають однакове звучання, але відрізняються значенням і написанням» [11], є асистемними, звуковий збіг є здебільшого випадковим, виявляється в мовленні, а не в мові, як-от лексична омонімія, що являє собою явище значно складніше, ніж «випадкова чи не випадкова омофонія або омографія» і яку треба чітко відрізнити від крайніх, адже необхідною умовою її виникнення, на думку деяких науковців, є «однорідність форм та мовних площин» [8, с. 83]. Свого часу вчені не раз наголошували й на тому, що не варто поняттям «омонімія» охоплювати так звані несправжні омоніми – омофонні, омографні й омоформні явища [8, с. 82].

До того ж, як свідчать теорія і практика, омофонні явища у проекції теорії лексичної омонімії повсякчас ілюструють одиницями, кваліфікованими як *омофони* (від гр. *homos* – однаковий, *phone* – звук, голос), де суфіксоїд *-фон* вказує на зв'язок з поняттям «звук» і в буквальному потрактуванні означає «однаковий звук; одноголосся», тобто у широкому витлумаченні *омофони* – це однозвуччя, «слова, що мають однакове звучання». Крайній сегмент (іноді з частковими модифікаціями) входить до структури дефініцій і омонімів загалом, й омоформ. Хоч, згідно з традицією, не омофонію, а саме омонімію першочергово пов'язують зі звуковим збігом («однаковим звучанням») двох або більше мовних одиниць, семантично не пов'язаних між собою. На такі суперечності звертала увагу ще наприкінці минулого століття наша словацька колега М. Іванова-Шалінгова, яка констатувала, що в дефініціюванні омонімії варто апелювати не тільки до форми і змісту, але й до логічної й прагматичної площин, заперечувала уналежнення до лексичних омонімів формально фонетично подібних слів, які є зразками різних частин мови, оскільки унеможливила зіставлення як рівноцінних одиниць, наприклад, форми іменника й дієслова, іменника й прикметника тощо, надаючи їм статусу «історичних або випадкових омофонів» [8, с. 82–83]. За такого нетрадиційного підходу слова, що мають однакове звучання, в ілюстраціях на зразок: *То тяжче доля не змогла його карати: / Любов, як золото,*

він важив на карати («Скупар»); *Осяяла його ідея світла: / Літати наче нетля вколо світла* («Відкриття»); *Привикнувши блудити серед бурі, / В погоду бачив тільки барви бурі* («Чорногляд»); *Хоч соловій, не соловій, / Вже одспівав нам соловій* («Старість») варто розглядати як «випадкові омофони», бо кожна з однозвучних одиниць вирізняється власним набором лексико-семантико-граматичних і парадигматичних характеристик.

Проблема омофонії ускладнюється ще й тим, що подекуди натрапляємо на спробу спроекувати ті чи ті теоретичні положення й підходи до диференціації, застосовувані для внутрішньомовної омоніміки, на інтерлінгвальну, або міжмовну. Це сприяло виокремленню й протиставленню не лише міжмовних омонімів (фонетично й графічно узгоджені одиниці), міжмовних омофонів (фонетично узгоджені одиниці), міжмовних омографів (графічно узгоджені одиниці), але й, наприклад, міжмовних паронімів (фонетично та або графічно близькі одиниці), міжмовних парофонів (фонетично близьких одиниць) [15, с. 133]. У такому разі виникає ще одне логічне запитання: чи можна зараховувати до міжмовних омонімів однакові за звучанням слова тих мов, у яких наявні різні системи письма, як-от: кирилиця і латиниця? Адже, цілком закономірно, одиниці узгоджені (чи то близькі?) лише фонетично, але не графічно. Тоді, можливо, їх і справді варто кваліфікувати як омофони (чи то парофони?) й розглядати серед явищ омофонії. Наприклад, пол. *dzierzawa* в українській мові означає «країна», а українське *держава* – у польській «оренда землі», пол. *bajda* в українській мові означає «гульвіса», а українське *байда* – у польській «вигадка, нісенітниця»; чес. *chytry* в українській мові означає «підступний; лукавий», а українське *хитрий* – у чеській «розумний; дотепний», чес. *car* в українській мові означає «цар», а українське *цар* – у чеській «ганчірка» тощо. З одного боку, слова двох мов, «мають однакову чи майже однакову (або генетично близьку) форму, але різняться значенням» [6, с. 327], з іншого, – маємо справу з різними словами, «які збігаються за своїм звучанням, але мають різне написання». І саме таке твердження здебільшого використовують під час дефініціювання омофонів. Нагадаємо, що відповідні суперечливі моменти спричинили появу й терміна на зразок «омонімія паронімія». Пор.: *Митець на руки всі, підвивши, п'яно, / На нервах грав, у карти й на п'яно* («Музика»).

Заслужують на увагу науковців і питання диференціації омофонії, яка, безперечно, не є однотипною. У науковому обігові час від часу

з'являється інформація про її лексичний, синтагмовий (фразовий) і синтаксичний різновиди. Звичайно, у межах запропонованої статті ми не зможемо охопити всі підходи й запропоновані класифікаційні схеми, а відтак прокоментуємо й проілюструємо лише такі диференційовані різновиди омофонії, як-от: 1) словесна (*В дорозі завжди він знаходив риму, / Але дороги не знайшов до Риму* («Римотворець»); *Змагав у небо, у космічні лети, / Щоб забрести урешті-решт до Лети* («Астронавт»); *Мов ходи-лябіринти потайні на Криті, / думки його йшли блудом плутані і криті* («Юродивий»); *Щоб збутися нудьги, розбавитись із ліні, / Впереміж залюблявся в Любі, Галі й Ліні* («Розвага»); *На горицику присівши, морицилась, цивіла / І людям провіщала, що вона Сивіла* («Пророчиця»); 2) тактова (*За владу над людьми змагався він запекло, / Сильніш за жертви всі, за людський жах, за пекло* («Тиран»); *І знали всі із грізних викликів і з міни, / Що жодної в ладі він не спричинить зміни* («Пропаганда»); *Покривши ружом личенько по вії, / Вподібнолось дівчаточко повії* («Грим»); *Людей сахався він, мов хто йому прорік, / Що буде жити сам, відлюднем, рік про рік* («Самотність»); *Холодна осінь вже скидає листя з віт, / Складаємо і ми із днів минулих звіт* («Підсумки»); *Змагати вгору ближніх закликав, до зір – / І ставив кожного в підозру, під дозир* («Ад астра»); 3) синтагмова (*Велика приголомшила його ідея – / Присів і думав: звідкіля і де я?* («Філософ»); *Відчувши в собі якось нібито гаммуз, / Він кожен твір музичний зводив на гамуз* («Музикант»); *Возводив мури, трати й огорожі, / Щоб лиш для нього квітли його рожі* («Егоїзм»)).

Як свідчать наведені ілюстрації, словесна омофонія являє собою здебільшого випадковий звуковий збіг словоформ різних слів зі значенням предметності, диференційованих за категорійною ознакою «загальна / власна назва», що відбито на письмі через вживання малої / великої літери. Імовірно, словесна омофонія може охоплювати й інші випадки, пов'язані зі специфікою українського правопису й вимови, як-от, наприклад: *Всі мудроці із правд усяких ссуть – / І не збагнуть ніколи, в чому правди суть* («Мудроці»); *Жінок мав безліч у забав бездонні – / І старість мав: без сина і без доні* («Парубок»).

До зразків тактової омофонії уналежнюємо випадкові звукові збіги словоформ одного чи то різних лексико-граматичних розрядів і різної тактової композиції: однозвуччя утворюють фонетичні слова, або такти, один із яких є елементарним (однокомпонентним), інший – нееле-

ментарним (переважно двокомпонентним), передбачає приєднання до повнозначного елемента службового. Причому в ролі повнозначного елемента може виступати і власна назва, наприклад: *Привозив гарні він ідеї з Риму, / Та не здолав знайти їм форму зриму* («Бувалий»); *З далекого степу Дніпровського, не з Риму, / Ждемо на славу днів майбутнього незриму* («Чекання»).

Синтагмова омофонія передбачає випадкові звукові збіги різних словоформ і словосполучень, вичленовуваних синтагматичним наголосом, синтагматичною мелодикою й короткими паузами. Наразі залишаємо без лінгвістичної інтерпретації явище омоформії і її співвідношення з омофонією.

Окрім того, феномен омофонії цікавий не стільки з погляду лексикології, скільки з позиції римології, де так чи так актуалізовані питання омонімії рими, яка, власне, і виникає під час зіставлення в близькому контексті мінімум двох фонетичних слів. Тим паче, що з-поміж омонімії рими вирізняють і так звані каламбурні, ґрунтовані на різних омофонних зразках, які мають свою специфіку й потребують усебічного наукового осмислення. Однак це все тема для наступного дослідницького пошуку.

Висновки. Узагальнюючи, зауважимо: наукова інтерпретація омонімії загалом та лексичних омонімії зокрема ніколи не була одноставною, хоч подекуди й видається, що наукові й лексикографічні доробки оприявнюють цілком злагоджені позиції, насправді ж наявні дефініції, систематизація й потрактування термінологічного апарату є суперечними, плутаними, розбіжними. Це стосується не лише власне лексичних омонімів, але й їх традиційних різновидів – омоформ, омофонів, омографів чи то, відповідно, омоформії, омофонії, омографії.

Витлумачення поняття «омофонія» («гомोфонія») відоме ще з першої половини минулого століття, щоправда, стабілізувалося воно у сфері музикознавства, а з кінця ХХ ст. отримує й термінологічне потрактування, що лягло в основу лінгвістичної дефініції, яка, на жаль, мало чим відрізняється від дефініції омонімії загалом та омофонів зокрема, спонукає до певних розмірковувань і наукових дискусій щодо перегляду традиційних категорійних ознак і класифікаційних схем. Явище омофонії вважають випадковим звуковим збігом, характерним не для системи мови, а для мовлення, а також таким, що може охоплювати й омоформні зразки, і міжмовні омоніми. Омофонія не є однотипною: наявний фактичний матеріал уможливив виокремлення словесних, тактових і синтагмових зразків. Однак запропонована диференціація, як

і сама теорія омофонії, не є викінченою, скоріш урахуванням різних мовознавчих царин, зокрема окреслює перспективи подальших досліджень із й римології.

Список літератури:

1. Бойків І., Ізюмов О., Калишевський Г., Трохименко М. Словник чужомовних слів. 2-е вид. випр. Нью-Йорк : Вид-во Михайла Борецького, 1955. С. 113.
2. Грищенко А. П., Мацько Л. І., Плющ М. Я., Тоцька Н. І., Удзиган І. М. Сучасна українська літературна мова : підручник. 3-є вид., випр. і доп. Київ : Вища школа, 2002. С. 136–142.
3. Демська О. М. Слово і термін «омонім» в українському словникарстві. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 54. С. 100–102.
4. Державний стандарт України. Інформація та документація. Терміни та визначення. URL : https://dbn.at.ua/Id/11/1166_DSTU2392-94.pdf
5. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. С. 114.
6. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 2: К-О. С. 326–328.
7. Кійко С. В. Міжмовна омонімія з погляду різних лінгвістичних дисциплін. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. № 9. Т. 3. С. 20–25.
8. Кіцила Л. Чеські та словацькі мовознавці про омонімію. *Проблеми слов'янознавства*. 1999. Вип. 50. С. 77–85.
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 425–426.
10. Словник української мови: в 11-ти томах. Київ : Наукова думка, 1974. Т. 5. С. 695. URL : <https://sum.in.ua/>
11. Словник української мови : у 20-ти томах. Київ : Наукова думка, 2020. Т. 11. URL : <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0>
12. Словотвір сучасної української мови : монографія / Г. М. Гнатюк, К. Г. Городенська, А. П. Грищенко та ін. Київ : Наукова думка, 1979. 405 с.
13. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка 1973. С. 45–57.
14. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ : Знання, 2010. С. 64–68.
15. Фашко І. Межуєзичка апроксимація – терминологічні проблеми и предлог класифікації межуєзичких апроксимат на подлози форме. *Савремена проучавања језика и књижевности*. Крагујевац, 2015. Година VI / књ. 1. С. 127–135.
16. Цимбал Н. А., Коваленко О. В. Каламбур як стилістичний засіб в англійських медійних текстах. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 11(17). С. 388–401.

Koloiz Zh. V. THE PHENOMENON OF HOMOPHONY IN LINGUISTIC INTERPRETATION

The article outlines problematic aspects of the theory of homonymy, which are related to definitions, systematization and interpretation of the terminological apparatus both in lexicographic (linguistic and encyclopedic) works and in scientific studies. Controversies have been made public that concern not only lexical homonyms themselves, but also their traditional varieties – homoforms, homophones, and homographs (homoforms, homophony, homography). Important attention is focused on clarifying the essence of the phenomenon of homophony, on the interpretation of the meaning of the lexeme and the term “homophony” (linguistic) in relation to “homophony” (musical). The phenomenon of homophony is considered through the prism of linguistic interpretations, which are the basis of definitions of homonymy in general and homophones in particular, as well as through morpheme-word-formation analysis. An attempt was made to establish certain integral and differential features of related phenomena, to determine the place of “homophony” among them. It is suggested that the concept of “homophony” is much broader than what is being tried to represent it due to the semantic content of the concept of “homophones”: homophony is a random sound coincidence that is characteristic not of the units of the language system, but of speech, and therefore can also include homoforms, and even cross-language homonyms. The proposed statements are illustrated by examples from the literary text, which are systematized and presented in the form of three main varieties: 1) verbal homophony (sound coincidence of word forms of different words with the meaning of objectivity, differentiated by the categorical feature “common / proper name”); 2) tact homophony (sound coincidence of word forms of one or different lexical-grammatical categories and different tact composition); 3) syntagmatic homophony (sound coincidence of various word forms and word combinations, distinguished by syntagmatic emphasis and syntagmatic melody).

Key words: *homonymy, homonyms, homophony, homophones, homoforms, cross-language homonyms, sound coincidence, meaning.*

Кульбабська О. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

**КОМУНІКАТИВНО-ЕМОЦІЙНИЙ ЕФЕКТ АФОРИЗМІВ
У ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ НАДІЇ БАБИЧ**

У статті доведено, що афоризми – це короткі, влучні, оригінальні вислови на позначення позамовної дійсності; узагальнені думки (подекуди несподівано парадоксальні) однієї мовної особистості, що вражають філософським її осмисленням, характеризується повчальним або пізнавальним змістом. Для аналізу комунікативно-прагматичної специфіки індивідуально-авторських афористичних висловів (текстів) обрано публіцистичні тексти чернівецької теле- й радіожурналістки, професорки Надії Бабиц. Зокрема досліджено комунікативно-емоційний ефект одиниць книжно-літературного походження – афоризмів, що їх зараховано до паремійного корпусу сучасної української мови. На матеріалі трикнижжя «І свого слова доточу: Роздуми з нагоди...» (2004), «Небайдужим поглядом» (2008) і «Магія слова для всього живого» (2012) встановлено, що афористичність як лінгвостилістичний засіб образності мови загалом й ідіостильова домінанта наукової та публіцистичної творчості Н. Д. Бабиц відбиває як загальнолюдські й етнічні світоглядні канони, ідеали та ціннісні орієнтири, так і індивідуально-авторські, в основі яких лежать біблійна філософія і мораль, здобутий життєвий досвід. Зокрема, досліджувані мовні одиниці вербалізують такі лінгвоконцепти, як Віра, Україна, Мова, Людина, Учитель, Матір, Дитя, Совість, Добро, Краса, Справедливість. З огляду на характер вираження емоційно-чуттєвої сфери доведено, що афористичні вислови-«експресеми» передають емоційно полярні психічні стани: позитивні ↔ негативні; за характером вираження авторської думки афоризми об'єднано в три групи: 1) афоризми-закономірності; 2) афоризми-передбачення; 3) афоризми-поради. Короткі, влучні вислови в публіцистичному тексті авторки виконують репрезентативну, номінативну, характерологічну, естетичну, метамовну функції.

Ключові слова: афоризм, публіцистичний текст, авторська інтенція, емоційно-експресивний потенціал, актуалізація, інтертекстуальні зв'язки, індивідуально-авторські особливості, засоби вираження, функція.

Постановка проблеми. В антропоцентричній парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень центральне місце посідає поняття мовної особистості загалом і елітарної мовної особистості зокрема. У межах другої дефініції українські дослідники обґрунтовують необхідність встановлення ознак-маркерів наукової еліти як «продуктивної частини фахівців найвищого рівня професійної компетентності, високих інтелектуальних і духовних властивостей, загальнолюдських цінностей» [13, с. 120]. До кола елітарних мовних особистостей, без сумніву, належить і Надія Бабиц, професорка Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича; віртуозна лінгвостилістка; авторка десятків підручників для шкіл та університетів, сотень наукових статей і рецензій, передмов до видань; теле- й радіожурналістка. У передмові до прижиттєвого видання її бібліографії (2018) віднаходимо образні номінації, що уяскраплюють харизматичність науковиці: «довіку пані слова», «буковинська володарка душі і слова», «непере-

січна жінка», «будитель думки і духу українського», яка «на чатах слова» «усе життя виховує Словом». Проте наукових узагальнень про поліаспектність досліджень Надії Бабиц з актуальних проблем фразеології, лінгво- й медіастилістики, риторики, етнолінгвітики, етнопедагогіки, лінгвоперсоналогії, історії української літературної мови нині майже немає, окрім статті-персоналії у «Вікіпедії» та виданні «Українська мова» (авторка енциклопедичної статті – К. Городенська, 2004, 2007), в «Енциклопедії Сучасної України» (автор – Б. Бунчук, 2003), у книзі «Українські лінгводидакти крізь призму часу» (авторка – І. Кочан, 2009), а також наукової розвідки М. Івасюти «Лінгвостилістичні студії Надії Бабиц» (2018). Поза увагою дослідників, на жаль, залишився індивідуальний почерк Надії Денисівни як публіцистки. Отож задекларована тема нашого дослідження – на часі, особливо тепер, коли наукова спільнота України вшановує світлу пам'ять Надії Денисівни, якій 29 грудня 2023 р. виповнилося б 80 років із дня народження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний публіцистичний стиль, з одного боку, «відбиває динаміку цінностей суспільства, є синхронним виразником мовної свідомості певних колективів, ідеологічних течій, а з іншого – дієвим інструментом впливу на мовну суспільну свідомість» [12, с. 39]. До того ж багатство внутрішніх ресурсів публіцистики вможливує текстово відобразити ціннісні орієнтири суспільного життя через лексичні, фразеологічні, граматичні та лінгвостилістичні засоби.

Зокрема, у публіцистичному мовленні активно функціонують трансформовані загальнонародні фраземи й індивідуально-авторські афоризми як приховані оцінні одиниці. У цьому аспекті заслуговує поцінування думка С. Єрмоленко, що «одна з характерних ознак мови преси – експресивність вислову, його максимальний вплив на читача. Унікаючи ускладнених метафоричних образів, якими послуговуються автори художніх текстів, журналісти часто вдаються до обігрування фразеологізмів, використовують афористичність заголовка, ремінісценції з відомого класичного твору, народної пісні тощо» [6, с. 308]. Принагідно зауважимо, що невід’ємним стилістичним компонентом публіцистики є не лише афористичні заголовки, а й афористичні тексти (висловлення) як одиниці пареміології (у деяких працях їх уналежнюють до фразеологічних), лінгвальний статус яких і категорійні ознаки, щоправда, донині остаточно не з’ясовані. Це доводить, зокрема, і строкатість уживаної термінології на їх означення. Пор.: «афоризм» (В. С. Калашник, Н. М. Шарманова та ін.), «одиниця цитатно-афористичного походження» (Г. М. Сютя), «афористична одиниця» (І. О. Бабій, М. І. Голянич, Р. І. Стефурак), «одиниця паремійного корпусу», «афористичне висловлення», «одиниці книжно-літературного походження та результат інтертекстуальної деривації» (Ж. В. Колоїз); «одиниці дискурсу» й «одиниці базової аксіоматики свідомості мовця» (А. П. Загнітко), «афористичний лінгвокультурний текст (висловлення) малої форми» Ж. В. Колоїз); епонім (С. С. Шкварчук), «антиафоризм, або модифікований афоризм» (І. Я. Глуховцева) тощо.

Отже, наведені термінопоняття відбивають «багатоликий статус» (за Т. Космедою, С. Колонюком [10, с. 30]) афоризму й різні аспекти його дослідження: лінгвістичний (фразеологічний, синтаксичний і стилістичний), лінгвокогнітивний, лінгвопсихологічний, лінгвокультурологічний, дискурс- і текстоцентричний.

У традиційному витлумаченні **афоризми** (з грец. ἀφορισμός – визначення, вислів) – короткі, влучні, оригінальні вислови на позначення поза-

мовної дійсності; узагальнені думки (подекуди несподівано парадоксальні) однієї мовної особистості, що вражають філософським її осмисленням, характеризується повчальним або пізнавальним змістом [5, с. 39; 8, с. 167; 4, с. 38 та ін.].

Афоризмам як паремійним одиницям притаманні такі основні диференційні ознаки: 1) фіксоване авторство (С. С. Шкварчук); 2) культурно-національна конотація та здатність відображати актуальну комунікативно-пізнавальну ситуацію, пов’язану з авторською інтенцією, світоглядом, позицією, ціннісними орієнтирами, критичною оцінкою і т. ін. [9, с. 60]; 3) лаконічність, цілісність, інформативність, зв’язність, інтерактивність [7, с. 25]; 4) оригінальність, а отже, самодостатня естетична вартість, витончений зміст і стиль (на противагу прислів’ям і приказкам) [4, с. 134–135]; 5) образність і метафоричність [5, с. 39]; 6) емотивність, аксіологічність, а водночас і категоричність [9, с. 60]; 7) структурна завершеність конструкції-еквівалента предикативної одиниці, та її семантична цілісність, що ґрунтується на валентних зв’язках між компонентами афористичного висловлення [там само]; 8) дидактичність і змістове наближення до сентенцій (думок повчального або пізнавального змісту); можливість переходу до розряду крилатих висловів за умови їх частотної відтворюваності [4, с. 134–135].

Постановка завдання. Солідаризуючись із констатацією А. П. Романченко, що «поєднання загальнонародних та особистісних знань, світоглядних концепцій, аксіологічних доміант уможливує реалізацію елітарної мовної особистості насамперед на рівні її власних мовних уподобань та оригінальної мовленнєвої поведінки в комунікативному просторі будь-якого дискурсу» [13, с. 8], поставили собі за мету з’ясувати прийоми реалізації творчого потенціалу Н. Д. Бабич в афористиці, установити комунікативно-емоційний ефект індивідуально-авторських афористичних висловлень у публіцистичних текстах, що їх розміщено в трикнижжі – «І свого слова доточу: Роздуми з нагоди...» (2004), «Небайдужим поглядом» (2008) і «Магія слова для всього живого» (2012).

Виклад основного матеріалу. «Сучасне вишукане мовлення проєктується на вишукану мовну особистість, яку образно номінують «мовним гурманом»: вона «прагне до вияву лінгвокреативності, репрезентації не лише актуальної інформації, але й до вираження своїх почуттів і емоцій» [11, с. 5]. Дієвою платформою для комунікації з широким колом читачів/слухачів для Надії Бабич стали часописи, теле- й радіоефіри,

де вона через переконливе і пристрасне слово давала всім зацікавленим змогу вслухатись у себе, свої спогади, у голос пам'яті й серця, долучитися до гармонізації власного «Я». У «Преамбулі» до збірки публіцистики різних років «Небайдужим поглядом» авторка зазначила: «Ці матеріали написані давно і нещодавно. Появу їх спричинило саме прагнення з'ясувати, пояснити, витлумачити події й ситуації, які привернули увагу. Жодна тема не замовлена – її підказала внутрішня потреба висловитися про побачене, пережите, передумане. За чим стужилася, так і не дочекавшись здійснення, що продовжує боліти, бо не йде воно до кращого, що дивує своєю «самозрозумілістю», та його ніхто не чує...» [2, с. 6]. У нарисах, етюдах, есеях, науково-публіцистичних матеріалах Надія Денисівна довершено й емоційно представила свою незмінну життєву позицію – «позицію людини, яка любить батьківську землю, її мову, і людей, які цим двом символам свідомого буття не зраджують» [там само, с. 6]. Тож яким мав би бути читач її книг, у яких зведено «до одного місця те, що зберігалось в стосику газет»? Таке запитання ставить собі авторка й відповідає: «Той, хто хоче і вміє слухати, не перебиваючи. Вислухати, скласти собі своє враження, і... сказати краще» [там само, с. 5].

З-поміж релевантних ознак публіцистики проф. Бабич Н. Д., за нашими спостереженнями, вирізняються оцінність, образність, емоційність, експресивність, контрастність, прихована діалогічність (багатоголосся) і афористичність (ці ознаки-маркери закарбовано навіть у назвах збірочок та епіграфів до них. – О. К.). Наприклад, зазначені риси авторських розмислів уяскравлює такий текст: *Емоційність сприйняття світу навіть кваліфікується як вада характеру, а чутливість до чийогось горя – як безхарактерність. Легковажного вважають «легким для спілкування», прямолінійного у висловлюваннях – сильним і вольовим. Який там душевний біль чи муки сумління?? Плюнь і роби справу! Яку? – А це вже твоя «проблема»! Та одна щира сльоза полегшує чиєсь горе, одне тепле слово зігріває чиюсь зранену душу, один ласкавий погляд додає надії, один міцний потиск руки сповнює сили... І якщо ти втратив здатність уболівати, співсподіватися, то твоя самотність уже зробила тебе каменем... Але й на камінь є крапля, яка може його довшати, тобто повертати до тих піщинок, з яких він колись зробився каменем. А ті піщинки – то людські долі, які коректують і твоє ставлення до життя... [2, с. 3].*

Афористичність як лінгвостилістичний засіб образності мови загалом й ідіостильова домінанта наукової та публіцистичної творчості Н. Д. Бабич відбиває як загальнолюдські й етнічні світоглядні канони, ідеали та ціннісні орієнтири, так і індивідуально-авторські, в основі яких лежать біблійна філософія і мораль, здобутий життєвий досвід. У такий спосіб «у межах афоризму відбувається кореляція лінгвальних і психокогнітивних феноменів, орієнтованих на специфічний, індивідуальний спосіб світобачення й пов'язаних з етнічною мовною картиною світу» [14].

Індивідуально-авторські афоризми в публіцистичних творах Надії Бабич вербалізують такі лінгвоконцепти, як Віра, Україна, Мова, Людина, Учитель, Матір, Дитя, Совість, Добро, Краса, Справедливість (їх у текстах здебільшого написано з великої літери. – О. К.). Уважаємо що афористичні контексти до означених понять варто витлумачувати як «актуалізатори вагомих емоційних тем», адже вони оприявнюють типові емоційно насичені ситуації загальнолюдської комунікації. З огляду на характер вираження емоційно-чуттєвої сфери диференціюємо афористичні вислови-«експресеми» (термін Н. В. Гуйванюк) на два семантичні блоки, що передають емоційно полярні психічні стани:

1) афоризми-експресеми позитивних емоцій, напр.: а) **захоплення**: *Кожен народ має генетичне (Богом дане!) право на своїй землі жити своєю мовою [2, с. 145]; б) гордість: *Ще вміємо добре писати, гордо про себе говорити і співати, ще хоч і не дуже впевнено, та все ж лунає у багатомовному світі й наше українське слово, ще цей світ сподівається, що ми в міжнароднім оркестрі гратимемо свою скрипку [2, с. 93]; в) упевненість: *Хто хоче бути самим собою – вчиться у предків, хто хоче майбутнього – думає про нащадків [1, с. 3]; г) мудрість-софійність: *Повна свобода особистості – то свята річ! На неї має право кожна людина на землі, бо кожен – це окремий мікросвіт. І тільки якщо він гармонійний з макросвітом, є носієм позитивної енергії, то творитиме Добро [2, с. 109];****

2) афоризми-експресеми негативних емоцій, напр.: а) **сум, журба**: *Нам досі твердять, що спочатку – економіка, а потім – мова і мораль. І «вилазить» ота економіка в мозок і душу, в руки і на спину, в родину і людські стосунки поза нею. Лоскоче, ятрить, роз'їдає, витісняє все те, що мало розумну міру потреби, що забезпечувало чисте сумління... [2, с. 46]; б) **недовіра**: *!.../ як мало нині родин, де разом зі словами «гроші,**

вигідно, дістати» звучать слова «порядно, чесно – нечесно, гідний – негідний»; як мало зараз у сім'ях живе прикладів справжньої Добропорядності! Скільки масок одягли на свої обличчя ті, кого ще вчора ми знали децю іншими? А все через дефіцит моральності! [2, с. 15]; в) **тривога, біль**: А мова? Яка там мова, якщо калькулятори мають мову міжнародну?! [2, с. 108]; г) **страх**: Боже!.. Чи скінчиться колись в Україні тяганина з приводу її мови, чи перестануть за нею ховатися ті, хто ходять «з прапором народності»? [2, с. 94]; г) **розчарування, безнадія**: Говоримо часто про народ, а продовжуємо не бачити людини [2, с. 31]; е) **іронія**: А тепер другий сук, на якому ще недавно сиділи, зрубуємо: скоро деякі діти по-англійськи і німецьки молитися зможуть, а своєї національної й культурної історії не здатні будуть прочитати [2, с. 95]; є) **гнів, обурення**: Ігнорувати рідну мову задля кар'єри або на угоду моді не лише аморально, а навіть злочинно! [2, с. 87].

За характером вираження авторської думки афоризми можна об'єднати в три групи: 1) афоризми-закономірності, напр.: *Від релігії до Віри – дорога не близька* [2, с. 31]; 2) афоризми-передбачення, напр.: *Той, хто не поважає свого, не здатен поважати чужого* [2, с. 102]; 3) афоризми-поради, напр.: *Храм мусить бути найперше у твоїй душі, хоч звести його ти не зумієш, якщо не йтимеш дорогою Добра, Милосердя і Справедливості* [2, с. 3].

«Появу афоризму стимулює конкретна комунікативно-прагматична ситуація – комплекс зовнішніх умов спілкування, наявних у свідомості мовця в момент реалізації мовленнєвого акту: хто – що – де – коли – як – для чого – кому» [9, с. 60]. Однією з таких комунікативно-прагматичних ситуацій для Надії Бабич була ситуація удержавлення української мови, піднесення її престижності в умовах фактичного (не юридичного) українсько-російського білінгвізму. Позиція науковиці в цьому питанні була безкомпромісною: *Якщо ти не вивчив мову народу, на землі якого живеш, то ти – або гість, що не планує надовго затримуватись, або нездара, або агресор. Жодна із ситуацій не на користь ні нації, іменем якої названа держава, ні самій людині* [2, с. 78].

Отож проф. Бабич уважала, що соціальний престиж мови передовсім залежить від усвідомлення її комунікативної вартісності й корисності в житті суспільства, усіх його етносів, а також від того, скільки сфер спілкування обслуговує ця мова. З іншого боку, уявлення про престижність мовної освіченості залежить від соціального статусу й культурного рівня мовців, їхнього бажання

використовувати лексико-граматичне багатство української мови. На початку 90-х років гостро постала необхідність запровадження державної мови в базові сфери функціонування Незалежної України. Надія Бабич брала активну участь у боротьбі проти асиміляційних процесів заступання однієї мови іншою, проти лінгвобайдужості: *Переучуватися... Часом це марна спроба. Часом – марудна справа. Часом же – насолода. Якщо віриш у доцільність і перспективу розпочатого. Так із мовою: якщо не прийде до українців усвідомлення мови як духовної першооснови нації, а до людей інших національностей – повага до цього усвідомлення, мова не буде допомагати людям формувати своє інтелектуальне і духовне майбутнє. І допоки буде хоч хтось і в цьому питанні послуговуватися тезою «можу, але не хочу», то не буде нічого доброго ні в економіці, ні в політиці, ні в моральності суспільства* [2, с. 70].

Мовознавиця чітко усвідомлювала, що за колоніальних умов залежна мовна спільнота немає вибору, оскільки змушена, крім рідної, послуговуватися для спілкування в різних сферах суспільно-політичного й освітньо-культурного життя ще однією мовою. Якщо ця друга мова починає домінувати, то з'являється небезпека поступового зникнення рідної мови й перетворення білінгвів на одномовців: *...інтенсивне просування в будь-яку країну чужої для неї мови є актом мовної агресії, яка руйнує цілісність національного біополя і підриває його життєздатність. Саме тому могутні держави дбають про збереження власної мови й енергійно протидіють експансії чужих мов. Настав час цю істину зрозуміти й українцям* [3, с. 32–33]; *Бо то нетлінний скарб – рідна мова. Її не можна в когось «відібрати» – від неї можна відучити, якщо піддатися таким намаганням* [2, с. 86].

Надія Бабич переконує читачів/читачок у магічній силі рідного слова, його енергетичному випромінненні, експресивному забарвленні, кольоросемантиці. Образ Слова в її публіцистичних текстах є наскрізним. Наприклад: *...після навіювання руйнівної енергетичної сили слова людська психіка хворіє страхом, безнадією, очікуванням поганих змін* [3, с. 43]; *Сучасна людина знає, що слова можуть бути сильніші за ліки, створені талановитими хіміками. І діють слова на людину швидше й сильніше, аніж медичні препарати. А якщо пам'ятати, що сила впливу слова залежить від його емоційного забарвлення, від психологічної налаштованості людини на сприйняття слова, то не залишиться жодного сумніву в його магіч-*

них властивостях» [3, с. 356]; *А може, і справді люди почнуть вимогливіше ставитись до слово-вживань і перестануть руйнувати дивовижно струнку ієрархію відношень між звуком – словом – значенням – дією...* [3, с. 28]; *Якщо уявити собі вимовлене слово написаним, то для одних це будуть літери прописні, жирні, а для інших такі, як у молодших класах, – виведені охайно, з усіма заокругленнями і з'єднаннями. «Страшні», злі слова уявляються чорними; доброзичливі, заспокійливі будуть кольоровими відповідно до улюблених барв і стану душі в конкретний момент* [3, с. 35].

В афористичних висловленнях Н. Бабич зафіксовано прецедентні феномени, які є не лише маркерами інтелектуальності авторки, а й неординарно репрезентують інформацію про явище, подію або характеризують персонаж. Порівняймо три контексти із четвертим – афористичним текстом буковинської публіцистки: 1. *Споконвіку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово* (Івана 1:1, переклад І. Огієнка); 2. *Словом можна вбити й оживити, поранити і вилікувати, посіяти тривогу й безнадію, розсіяти сумнів і засмутити, викликати усмішку і сльозу, породити віру в людину і заронити невіру, надихнути на працю і скувати сили душі...* (В. Сухомлинський); 3. *Яблуко розбрату*, також *яблуко незгоди, яблуко чвар* (грец. – то melon tes Eridos) – вислів, пов'язаний із міфом, про яблуко, що його богиня чвар Ерида підкинула гостям на весіллі Пелая та Фетіди; *перен.* – предмет суперечок, причина ворогування [15]; 4. Н. Бабич: *Усе починається зі Слова. Це воно – будує і руйнує, веде і зупиняє, драгує і заспокоює, дає знання і віддає їх. Це не м'яч, який можна закинути в будь-які, у будь-чій ворота. Це яблуко, яке може бути яблуком розбрату і яблуком миру залежно від того, в якому саду і який садовод його зростив* [2, с. 125]. Прикметно, що мовознавиця аргументує свій комунікативний намір до вживання алюзій так: «Ми зумисне скористалися таким риторичним прийомом, як цитування «мудрості мудрих» – дуже хотілося обеззброїти тих, хто закидає українцям, що вони надто вже турбуються своєю українською мовою» [2, с. 87].

Отже, афоризм є конденсованим результатом індивідуально-авторського сприймання тих чи тих реалій повсякдення, репрезентує специфічну взаємодією плану змісту й плану вираження на різних мовних рівнях. Наприклад, афористичні висловлення (тексти) Надії Бабич «пересипані» яскравими метафорами (*храм душі, одробинка надії, милістю серця* тощо), епітетами (*співоча душа, озлиднілий ґрунт, людський поступ* тощо), порів-

няннями (*Що гріха тайти – і між учителями пу-стоцвіти трапляються* [3, с. 187]); *Пам'ятки – це не лише історичний документ, а й історія моралі народу* [2, с. 93]), антитезами (*бути яблуком розбрату і яблуком миру*), фраземами (*Але ж перед кимось варто і вище шапку здійснити!* [2, с. 107]) тощо. На синтаксичному рівні експресію авторського мовлення увиразнюють окличні речення (*Боже! А тепер все у Європи та Америки стежки топчемо, і ніколи по-справжньому і наполегливо не думаєм, як на своїй землі по-людськи жити...* [2, с. 27]), риторичні питання (*Хіба людині може бути байдуже, в якому світі й серед кого в майбутньому житиме її дитина?* [2, с. 82]), називний теми (*Люди... Люди... Їх багато, і всі вони різні, але мусять скласти один світ – сучасний, що претендує на майбутнє, що не хоче і не повинен згинутися, хоч як би його не стрясали природні катаклізми і рукотворні лиха* [2, с. 3–4]; *Суверенність. Вона не лише в Декларації, статті Конституції. Вона – в совісті кожної людини. А з совісті кожної людини складається Совість суспільства* [2, с. 109]), парцельовані та приєднувальні конструкції, повтори (*Пам'ять. Вона є тоді, коли ти когось або щось згадуєш. Вона буває тривогою. І слабкою. Щодо культурного спадку теж. Чим частіше згадуватимем – тим ціннішою буде річ і дорожче ім'я* [1, с. 3]; *Ще не скоро повернеться до нас генетична пам'ять, не скоро згадаємо ми все те з нашої національної скарбниці, що і в кінці ХХ ст., в час інтернаціональних процесів, не втратило своєї магічної сили й естетичної привабливості. Ще не скоро. Бо інколи ми надто погані правнуки своїх великих прадідів. Та все ж – відроджуємося!* [2, с. 28]), вставні й вставлені одиниці (*І кожна нація має такий код. А ключем його є мова. Рідна мова. Не вірите? То зауважте-но: хто давно не говорить рідною мовою, як скрикне у стані відчаю, болу (від цього ніхто, на жаль, не убезпечений), як звернеться подумки до матері, до Бога? Безсумнівно, – материнською мовою* [3, с. 215]) тощо.

Філігранно вживаючи різні мовно-виражальні засоби української мови, Надія Бабич доводить: «Кожна людина – володар свого слова, і все залежить від того, во зло чи во благо використає вона своє слово у взаєминах із собі подібними і зі світом, у якому випало їй жити, зі світом, у якому кожен предмет і кожна історія названі так, що в цьому іменуванні якраз і закодована та магічна сила, яка забезпечила людський поступ від звуконаслідування до вербального спілкування» [3, с. 8]. Безперечно, сама науковиця майстерно володіла

Словом і дарувала його рідним, друзям, колегам і студентам *во благо*. «Ні великі гроші, ні великі маєтки, ні високі посади, ні безкінечний марафон за визнанням, – писала вона, – не мають ніякого значення перед невідворотністю кінця. До цього порога всі йдуть по-своєму: порядні і негідники, бідні і багаті, добродійні і жорстокі, доброзичливі й заздрісні... По-різному нас проводжають до цієї межі – як ми собі того у людей заробили, як собі цю дорогу вистелили, як розпорядилася нашими вчинками й умовами життя Доля» [2, с. 25]. Цю наукову розвідку ми вплітаємо у вінок пам'яті й безмежної шани видатної української мовознавиці, талановитої організаторки науки в Чернівецькому університеті й щирої Людини. Бо заробила своєю відданою працею та любов'ю того в людей. Бо так розпорядилася добрими вчинками й умовами життя її Доля.

Висновки. Дослідження функційних особливостей афористичних висловлень у публіци-

тичних текстах Надії Бабич довело, що авторка послідовно ставила собі за мету віднайти оригінальні образи та яскраві мовні засоби й прийом, щоб відбити широкий спектр актуальних для сучасного соціуму реалій; актуалізувати інтертекстуальні зв'язки й системні відношення для досягнення комунікативної інтенції та реалізації когнітивно-емоційного ефекту. Водночас досліджувані афористичні одиниці – це інструмент до розуміння авторського бачення сутності державотворення, сучасного соціуму, ролі рідного слова; це боротьба за потужність і життєдатність державної мови й української церкви. Короткі, влучні вислови в публіцистичному тексті авторки виконують репрезентативну, номінативну, характерологічну, естетичну, метамовну функції. У цьому аспекті вважаємо *перспективним* монографічне вивчення ідіолекту проф. Надії Бабич, що охоплює її наукові та науково-популярні праці, публіцистику й малу прозу.

Список літератури:

1. Бабич Н. І свого слова доточу: Роздуми з нагоди... Чернівці : Рута, 2004. 216 с.
2. Бабич Н. Небайдужим поглядом : публіцистика різних років. Чернівці : Вид-чий дім «Букрек», 2008. 176 с.
3. Бабич Н. Магія слова для всього живого : мовно-народознавчі наукові студії. Чернівці: Букрек, 2012. 384 с.
4. Бабій І., Голянич М., Стефурак Р. Словник лінгвістичних термінів. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2024. 336 с.
5. Гнатюк І. С. Афоризм. *Українська мова*: [енциклопедія]. К. : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
6. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури : [монографія]. К. : Інститут української мови НАН України, 2009. 352 с.
7. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4-х т. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 3. 426 с.
8. Колоїз Ж. В. Мовна гра як вияв креативності в сучасній афористиці. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізь. держ. пед. ун-ту* : зб. наук. пр. Кривий Ріг : КДПУ, 2015. Вип. 15. С. 163–185.
9. Колоїз Ж. Прийом різнопланової (кількапланової) актуалізації в афористичному тексті. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізь. держ. пед. ун-ту* : зб. пр. Кривий Ріг : КДПУ, 2019. Вип. 20. С. 55–72.
10. Космеда Т., Колонюк С. Багатоликий статус паремії та аспекти її дослідження. *Лінгвістичні студії =Linguistic Studies* : міжнар. зб. наук. праць / Донец. нац. ун-т імені Василя Стуса ; гол. ред. Ж. Краснобаєва-Чорна. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. Вип. 43. С. 20–31.
11. Космеда Т. А., Халіман О. В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична ігрека (теоретичне осмислення дискурсивної практики). Дрогобич : Коло, 2013. 228 с.
12. Коць Т. Українське слово в пресі кінця XIX – початку XXI ст.: динаміка літературної норми. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 428 с.
13. Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти : монографія. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 541 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/26368>
14. Шарманова Н. М. Українська афористика: структурно-семантичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук зі спец. : 10.02.01 – українська мова. Кривий Ріг, 2005. 217 с. URL: <https://mydisser.com/en/catalog/view/21482.html>
15. Яблуко розбрату. *Вікіпедія*. URL: <http://tinyurl.com/4xrm8fine>

**Kulbabska O. V. THE COMMUNICATIVE-EMOTIONAL EFFECT OF APHORISMS
IN THE JOURNALISTIC TEXTS OF NADIA BABYCH**

The article proves that aphorisms short, apt, original expressions for denoting extralinguistic reality; generalized thoughts (sometimes unexpectedly paradoxical) of one linguistic personality, which impress with her philosophical understanding, are characterized by instructive or cognitive content. For the analysis of communicative-pragmatic specificity of individual-authorial aphoristic expressions (texts), the journalistic texts of Chernivtsi TV and radio journalist, professor Nadiya Babych were chosen. In particular, the communicative-emotional effect of units of book-literary origin – aphorisms, which are included in the paremic corpus of the modern Ukrainian language – has been investigated. Research material: the three-volume book «And I will refine my word: Reflections on the occasion...» (2004), «With an indifferent look» (2008) and «The magic of words for everything alive» (2012). It has been established that aphorism as a linguistic-stylistic means of language imagery in general and an idiostylistic dominant of scientific and journalistic creativity of N. D. Babych reflects both universal and ethnic worldview canons, ideals and value orientations, as well as individual-authorial ones, based on biblical philosophy and morality, acquired life experience. It was found that the studied language units verbalize such linguistic concepts as Faith, Ukraine, Language, Person, Teacher, Mother, Child, Conscience, Kindness, Beauty, Justice. Taking into account the nature of the expression of the emotional-sensual sphere, it has been proven that aphoristic sayings-"expresses" convey emotionally polar mental states: positive ↔ negative. According to the nature of the expression of the author's opinion, aphorisms are united into three groups: 1) aphorisms-regularities; 2) aphorisms-predictions; 3) aphorisms-advice. Short, apt expressions in the journalistic text of the author perform representative, nominative, characterological, aesthetic, metalinguistic functions.

Key words: *aphorism, journalistic text, author's intention, emotional-expressive potential, actualization, intertextual connections, individual-authorial features, means of expression, function.*

Ліпич В. М.

Бердянський державний педагогічний університет

МОРФОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена впливу глобалізації на морфологічні трансформації в українській мові, що спонукають до появи мовних номінацій для називання нових концепцій і процесів. Мета статті – дослідити специфіку морфологічних інновацій в сучасній українській мові та їх класифікацію, а також окреслені значення морфологічних трансформацій для функціонування мовної системи. Під час дослідження з'ясовано, що безперервний розвиток мови є важливою характеристикою мовних систем через різноманітні соціокультурні, технологічні та інші впливи, а мова є відображенням суспільства, його цінностей, технологічних досягнень та культурних змін. Морфологічні інновації визначено як зміни в будові слів та їхній формі. Доведено, що морфологічні інновації є важливим елементом мовної еволюції та сприяють динамічному розвитку мови. У контексті морфологічних змін окреслено принцип гнучкої стабільності мовної норми та поділ мовної норми на прескриптивну та дескриптивну, що сприяє опису інновацій на рівні будови слів і їхніх частин. На основі аналізу мовознавчої літератури охарактеризовано основні морфологічні інновації в українській мові (афіксація, аббревіація, словоскладання та транспозиція) та подано приклади для ілюстрації кожної з них. Розкрито, що в українській мові морфологічні інновації охоплюють сферу майже всіх повнозначних і службових частин мови, а самі трансформації відбуваються відповідно до внутрішніх законів розвитку мовної системи. Виокремлено п'ять тематичних зрізів, за якими об'єднано морфологічні інновації в сучасній українській мові. Тематичні зрізи охоплюють: суспільно-політичні трансформації, міжкультурну комунікацію, технологічні досягнення та диджиталізацію, пандемію COVID-19, а також російсько-українську війну. Було проведено аналіз словотворчих процесів за цими зрізами та надано приклади відповідно до частин мови. Крім того, у статті детально описано процеси, які є типовими для мовної системи та виникають внаслідок морфологічних інновацій.

Ключові слова: морфема, афіксація, аббревіація, словотворення, транспозиція, адаптація, мовна система.

Постановка проблеми. Глобалізація активно увійшла в сучасний дискурс і уособлює закономірний рух людства, обумовлений розвитком технологічних, інформаційних, соціоекономічних, культурних сфер. Посилюючи інтеграційні процеси, глобалізація поступово призводить до розширення міжнародних обмінів і сприяє переходу до інформаційного суспільства [10]. Сучасний світ сьогодні функціонує в межах глобальної інтеграції, що активно сприяє налагодженню ефективного міжкультурного діалогу та реалізації спільних інтересів. Аналіз ситуації, що склалася в мові під впливом сучасних глобалізаційних процесів, відображає загальну подвійну природу глобалізації. З одного боку, глобалізація створює умови для інтенсивного мовного контакту між різними культурами та мовами, що призводить до мовної уніфікації та розповсюдження домінуючих мов і використання їх як міжнародних комунікаційних засобів. З іншого боку, глобалізація може сприяти

втраті менш розповсюджених мов або діалектів, що надалі може призвести до гомогенізації мови, втрати мовних традицій і мовних норм [5].

Безперервний розвиток мови є важливою характеристикою мовних систем через різноманітні соціокультурні, технологічні та інші впливи. Мова є відображенням суспільства, його цінностей, технологічних досягнень і культурних змін, тому вона трансформується до змін у суспільстві, нових технологій, економічних і політичних умов. Мова – динамічна конструкція, яка проявляється у появі неологізмів для вираження нових ідей і технологій, еволюції фонетичних властивостей, вимови та акцентів під впливом географічного розподілу мови чи культурних контактів. Окрім того, мовна граматики та синтаксис можуть динамічно змінюватися, інкорпорує нові конструкції та граматичні форми, що виникають внаслідок змін у способі вираження думок та ідей [8]. В умовах глобалізації мова може адаптуватися до нових

соціальних норм, гендерних ролей, культурних тенденцій та інших норм суспільного життя, забезпечуючи ефективне спілкування в сучасному світі.

Морфологічні інновації, тобто зміни в будові слів та їхній формі, є важливим елементом мовної еволюції, оскільки вони сприяють адаптації до нових концепцій, створенню нових слів і форм для точного вираження інноваційних концепцій, пов'язаних із технологічним розвитком чи соціальними зрушеннями, а також прагненні мови реалізувати свої можливості в забезпеченні потреб суспільства у спілкуванні [4]. Нові морфологічні форми з'являються для уточнення комунікації, дозволяють ефективніше виражати складні ідеї та підвищують мовну гнучкість, сприяють формуванню мовної та комунікативної компетенції, а також підвищенню рівня мовної культури [16]. Зважаючи на це, детальний аналіз морфологічних інновацій в українській мові є важливим для розуміння механізмів мови, її структури та взаємодії з культурою в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мова та комунікація в аспекті глобалізації розглядалися багатьма вченими (О. Дрейчук, О. Ільченко [5], Н. Сарновська, М. Антонівська [10]), які в процесі наукових розвідок детально з'ясували вплив глобалізаційних процесів на мову та окреслили її наслідки для української мови. Водночас мовні інновації були предметом наукових досліджень С. Гриценко [4], М. Куц [8], Н. Тимошук [11]. Морфологічні способи творення слів у сучасній мові вивчали І. Бабій, Т. Терех [1], Л. Вусик, Н. Павлик [2] (афіксація), Л. Гмиря, В. Заскалета [3], Н. Єльнікова, О. Ісаєва [6] (аббревіація), Н. Костусяк [7] (словотворення), Н. Найт [9] (транспозиція). А в центрі уваги М. Куц [8], О. Черемської, В. Сухенко [13] були питання, пов'язані з появою інноваційної лексики під час політичних чи соціально-економічних трансформацій. Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема морфологічних інновацій в українській мові в контексті глобалізаційних та інтеграційних трансформацій на сьогодні потребує детального вивчення.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні специфіки морфологічних інновацій у сучасній українській мові та їх класифікації, а також окресленні значення морфологічних трансформацій для функціонування мовної системи.

Виклад основного матеріалу. Основні поняття морфології стосуються частин слова і включають морфеми, корені, афікси, інфікси, флексії. Морфологія допомагає розкрити структуру слів, їхню елементарну будову та закономірності утворення.

Тому афіксація, аббревіація, словоскладання та транспозиція є на сьогодні основними морфологічними інноваціями в українській мові [11]. Крім того, морфологічні зміни можуть виникнути внаслідок впливу зовнішніх факторів на мову (контакт з іншими мовами, технологізація, міграція, політичні та соціокультурні зміни) [15]. Кожна частина мови характеризується певними морфологічними особливостями та специфічною морфемною будовою, має динамічний характер, тому зміни у частиномовній системі відбуваються безперервно [9]. В українській мові морфологічні інновації охоплюють сферу майже всіх повнозначних і службових частин мови, а самі трансформації відбуваються відповідно до внутрішніх законів розвитку мови.

У контексті морфологічних змін варто окреслити принцип гнучкої стабільності мовної норми та поділ мовної норми на прескриптивну і дескриптивну, що окреслює інновації на рівні будови слів і їхніх частин [12; 17]. Так, дескриптивна норма стосується усіх реальних, реалізованих і тих, що реалізуються, можливостей мовної системи, які прийняті в суспільстві. Вона визначається внутрішніми закономірностями мови, еволюціонує одночасно зі зміною у системі мови. Водночас прескриптивна норма передбачає встановлення чітких правил і стандартів щодо коректного вживання мови. Прескриптивізм містить встановлення конкретних правил, засудження помилкового вживання мовних категорій і спрямований на збереження традиційних форм мови, враховуючи історичні норми та стандарти. Українська мова, як і будь-яка інша мова, відчуває вплив як прескриптивізму, так і дескриптивізму на словотвірні процеси. З одного боку, прескриптивний підхід визначає конкретні норми та правила творення слів, окреслюючи стандартизовані форми і структури. З іншого боку, дескриптивний підхід орієнтований на опис фактичного вживання мови без встановлення оцінок щодо правильності. Це в свою чергу сприяє абсорбції різноманітних форм і варіантів словотворення, враховуючи нові потреби, контекст, освітні та культурні тенденції, а також індивідуальний вибір мовців. На рисунку 1 подано класифікацію морфологічних інновацій в сучасній українській мові.

Огляд мовознавчої літератури засвідчує, що в межах вивчення морфологічних змін у мовній системі виокремлюють два основні напрями: оновлення словникового складу мови (шляхом появи неологізмів і утворення від них похідних слів) та лексикографування новотворів (за допо-

Рис. 1. Класифікація морфологічних інновацій в сучасній українській мові

Джерело: власна розробка автора

могою додавання морфем чи транспозиції частин мови) [2]. Детально проаналізуємо основні морфологічні інновації в сучасній українській мові.

Афіксальне словотворення – один із провідних і продуктивних способів формування назв різних галузей науки і техніки, називання нових понять та концепцій [1]. Найпродуктивнішими морфологічними інноваціями є утворення дієслів і віддієслівних іменників [2]. Так, ми спостерігаємо утворення нових слів за допомогою префіксів: *від-*, *де-*, *за-*, *на-*. Крім того, широкоживаними є такі суфікси: *-ува*, *-іст*, *пере-*, *не-*, *транс-*, *між-*, *інтер-* тощо. Наявність великої кількості суфіксів і префіксів надає широкі можливості для створення нових номінацій, які вирізняються практичністю й водночас забезпечують нормативність, адекватність та поліфункціональність слів.

Абревіація – створення інтегрованої мовної одиниці, що характеризується морфологічною та семантичною похідністю щодо вихідного словосполучення, але водночас має власну смислову структуру і є новим номінативним знаком (напр., *ООН*, *НАТО*, *МОЗ*, *ДПСУ*, а також *Укрзалізниця*, *Генштаб*) [6]. В умовах глобалізації та диджиталізації, коли типовим є швидкий обмін інформацією, абрєвіатури допомагають точно виражати поняття та терміни, замінити довгі словосполучення та фрази, а також дозволяють ідентифікувати мовця як члена певної спільноти чи використовуються для оперування конфіденційною інформацією.

Кількаскладне слово має дві або більше кореневих морфем [7]. В українській мові такі слова

часто використовуються для вираження складних або технічних понять, що вимагають докладного визначення або пояснення (напр., *інформаційно-комунікаційний*). Кількаскладні слова сприяють розширенню мовної системи та забезпечують її більшими можливостями вираження. Окрім того, слова, утворені об'єднанням двох або більше самостійних слів чи морфем, забезпечують деталізацію або модифікацію іменників, надаючи їм додаткового значення чи конкретизуючи їх (напр., *робототехніка*, *кіберзагроза*).

Транспозиція або ж конверсія визначається як безафіксальний вид та засіб словотвору, де словотворчим механізмом є виключно сама парадигма слова [9]. Транспозиція дозволяє вводити нові слова без необхідності виникнення цілком нових лексичних одиниць, а за її допомогою мовна система може швидко адаптуватися до нових явищ, технологій, професій та інших сфер життя в умовах глобалізації. Утворення нової частини мови виникає на основі одного кореня, провокуючи внутрішні зміни мовної одиниці та змінюючи його вживання в дискурсі (напр., *хворий*, *потерпілий*, *відВСУшити*, *декриміналізувати* та ін.).

Так, українська мова – динамічне явище, яке зазнає постійних і відкритих трансформацій. Особливо інтенсивними мовні зміни є в періоди політичних і соціально-економічних перетворень чи кризових ситуацій у країні, коли мовна система активно утворює великий корпус нової лексики. Суспільно-політичні, соціально-економічні, а також воєнні реалії, які відбуваються

нині в Україні, спонукають до інкорпорації інноваційних процесів, що є об'єктивною реакцією на перетворення в різних сферах суспільства. Аналізуючи дискурс публіцистичних медіа, науково-популярну літературу та інструменти політичного спілкування, було виокремлено п'ять тематичних

зрізів, за якими можна об'єднати морфологічні інновації в сучасній українській мові, а саме: суспільно-політичні трансформації, міжкультурна комунікація, технологічні досягнення та диджиталізація, пандемія COVID-19, а також російсько-українська війна (табл. 1).

Таблиця 1

Тематичний зріз морфологічних змін в сучасній українській мові

Словотворення	Частина мови	Приклади
<i>Суспільно-політичні трансформації</i>		
афіксація	іменник	президентство, парламентарій, економізація, інклюзивність, соціалізація, дерегуляція, депутатка, міграція
	прикметник	транскордонний, інклюзивний, реформаторський, опозиційний, ліберальний, позапартійний, міжвідомчий
	дієслово	переголосувати, реформувати, лобіювати, демократизувати
абревіація	іменник	ОТГ, ІТ, ГМО, Укрзалізниця, Держприкордонслужба
словотворення	іменник	правдолюб, місцепроживання, школа-студія
	прикметник	сільськогосподарський, довготривалий
транспозиція	іменник	перехожий, заплановане, потерпілий, місцевий
	дієслово	декриміналізувати
<i>Міжкультурна комунікація</i>		
афіксація	іменник	підсвідомість, непорозуміння, інтернаціоналізація, глобалізація, кодифікація, транскультурність
	прикметник	адаптаційний, міжкультурний
абревіація		ЮНЕСКО, ОБСЄ, США, турбюро, держсекретар
словотворення	прикметник	мовно-комунікативний, лінгвокультурний
	іменник	світосприйняття, етнолінгвістика
транспозиція	іменник	дислокований
	дієслово	експонувати, українізувати
<i>Технологічні досягнення, диджиталізація</i>		
афіксація	іменник	модифікація, цифровізація, децентралізація
	прикметник	телекомунікаційний, безпаперовий
	дієслово	оцифрувати, стандартизувати
абревіація	іменник	ІІІ, ВР, Мінцифри
словотворення	іменник	інтернет-платформа, вебдизайн, бізнес-модель, кібератака, е-комерція, робототехніка
	прикметник	іміджеформуючий, інформаційно-комунікаційний
транспозиція	іменник	користувач, майбутнє
	дієслово	активізувати, запаролити
<i>COVID-19, пандемія</i>		
афіксація	іменник	самоізоляція, вакцинація, епідеміологія, телемедицина
	прикметник	антисептичний, протиепідемічний
абревіація	іменник	ВОЗ, МОЗ, Держсанепідслужба України, блокпост
словотворення	іменник	коронавірус, ковідтрекер, вакцинопрофілактика
	прикметник	інфекційно-контрольний, ізоляційно-обмежувальний
транспозиція	іменник	хворий, інфікований, швидка, померлий
	дієслово	дистанціювати, ізолювати, вакцинувати
<i>Російсько-українська війна</i>		
афіксація	дієслово	наволонтерити, евакуювати
	іменник	маскування, знищення, демілітаризація
	прикметник	мінний, протидесантний, підствольний
абревіація	іменник	БМП, БРДМ, БПЛА, Міноборони, Генштаб, тероборона, комбриг, натівець
словотворення	іменник	Тікток-війська, літакопад
	прикметник	осколково-фугасний
транспозиція	дієслово	забайрактарити, загръохсити, кімити, відВСУшити
	прикметник	загиблий, поранений
	іменник	затридні

Джерело: власна розробка автора

На основі аналізу наукової літератури [8; 13] можемо стверджувати, що для мовної системи, яка зазначає морфологічні інновації, характерними є такі процеси: 1) поява складних і складених слів; 2) надання емоційного забарвлення лексичним одиницям унаслідок використання афіксів чи аббревіації офіційних понять та термінів; 3) орозмовлення політичного чи військового дискурсу через його проникнення в суспільне життя та його подальше стилістичне зниження; 4) інкорпорація запозичень в українську мову; 5) зміна прямого значення слів, зокрема через культурні або соціополітичні трансформації; 6) розширення семантичного поля слова. Крім того, динамічний розвиток мови впливає на активне використання систем розпізнавання мови та алгоритмів повторень, що враховують загальноприйняті морфологічні трансформації мовних номінацій та здатні аналізувати способи утворення мовних одиниць [14]. Очевидно, що ці процеси дозволяють мові адаптуватися до змін у суспільстві, розширювати свою лексичну базу та виражати нові ідеї й концепції в умовах глобалізації.

Висновки і пропозиції. Отже, проведений аналіз свідчить, що безперервний розвиток мови є важливою характеристикою мовних систем через різноманітні соціокультурні, технологічні та інші впливи. Мова є відображенням суспільства, його цінностей, технологічних досягнень та культурних змін, тому вона трансформується до змін у суспільстві, нових технологій, економічних і політичних умов. Морфологічні інновації

визначено як зміни в будові слів та їхній формі, які є важливим елементом мовної еволюції. Доведено, що мовні інновації сприяють адаптації до нових концепцій, створюючи нові слова та форми для точного вираження інноваційних концепцій. Основними морфологічними інноваціями в українській мові названо афіксацію, аббревіацію, словоскладання та транспозицію. Під час дослідження автори дійшли висновку, що в українській мові морфологічні інновації охоплюють сферу майже всіх повнозначних і службових частин мови, а самі трансформації відбуваються відповідно до внутрішніх законів розвитку мовної системи. На основі аналізу дискурсу публіцистичних медіа, науково-популярної літератури та інструментів політичного спілкування виокремлено п'ять тематичних зрізів, за якими можна об'єднати морфологічні інновації в сучасній українській мові, а саме: суспільно-політичні трансформації, міжкультурна комунікація, технологічні досягнення та диджиталізація, пандемія COVID-19, а також російсько-українська війна. Крім того, описано процеси, які є типовими для мовної системи та виникають внаслідок морфологічних інновацій. Надалі наукові зусилля планується зосередити на порівнянні морфології української мови з іншими слов'янськими та неслов'янськими мовами для виявлення спільних рис та унікальних особливостей, а також вивченні історичної морфології для висвітлення етапів розвитку та еволюції морфологічних структур в українській мові.

Список літератури:

1. Бабій І., Терех Т. Афіксальні способи словотворення у військовій термінології англійської та української мов. *Львівський філологічний часопис*. 2023. № 13. С. 14–19. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/article/view/2586>
2. Вусик Л. Г., Павлик Н. В. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23. Т. 1 С. 52–57. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.9>
3. Гмиря Л., Заскалета В. Морфологічні та дериваційні особливості неологізмів воєнного часу. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. 2023. Вип. 60. Т. 1. 2023. С. 159–165. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-1-22>
4. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство*. 2022. № 2 (32). С. 9–13. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.32.02>
5. Дрейчук О., Ільченко О. (2023). Мова та комунікація в аспекті глобалізації культур. *Молодий вчений*. 2023. № 1.1 (113.1). С. 10–13. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-113.1-3>
6. Єльнікова Н. І., Ісаєва О. В. Аббревіація в мовленні курсантів-правоохоронців. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.). Вінниця, 2022. С. 218–219. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/15593>
7. Костусяк Н. М. Морфеміка, словотвір, морфологія української мови: методичні рекомендації. Луцьк : Надстир'я, 2022. 80 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/20859/1/Костусяк%20%20MCM%20%20м_с-3.pdf

8. Куц М. О. Інноваційна лексика у мові сучасних веб-медіа (порівняльний аналіз української та англійської мов). *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2023. Вип. 4. С. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2022.4.5>
9. Найт Н. Ф. Явище перехідності частин мови у сучасній українській граматиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2022. Вип. 13 (81). С. 37–41. DOI: [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2022-13\(81\)-37-41](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2022-13(81)-37-41)
10. Сарновська Н. І., Антонівська М. О. Вплив глобалізації на мову як невід’ємну частину культури українського суспільства. *Питання культурології*. 2022. № 39. С. 220–228. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.256928>
11. Тимошук Н. Неологізми на позначення явищ COVID-19: морфологічний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук. Серія: Мовознавство. Літературознавство*. 2021. Вип. 35. Т. 5. С. 168–172. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-5-25>
12. Ходаковська Н. Г. Дескриптивні і прескриптивні норми в лінгвістиці. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 2019. Т. 22. № 2. С. 88–97. DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2019.192343>
13. Черемська О. С., Сухенко В. Г. Інноваційна лексика в добу політичних трансформацій: збагачення чи втрата ідентичності. *Challenges and achievements of European countries in the area of philological researches*. Vol. 2. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2020. P. 237–252. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-027-8-32>
14. Юган Н. Л. Мобільні додатки для вивчення української мови як іноземної. *Діалог культур у Європейському освітньому просторі : матеріали VI Міжнар. конф. (м. Київ, 11 трав. 2020 р.)*. К. : КНУТД, 2021. С. 107–113. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/18503/1/Dialog2021_P107-113.pdf
15. Beyersmann E., Mousikou P., Javourey-Drevet L., Schroeder S., Ziegler J., Grainger J. Morphological Processing across Modalities and Languages. *Scientific Studies of Reading*. 2020. № 24 (6). P. 500–519. DOI: <https://doi.org/10.1080/10888438.2020.1730847>
16. Frumkina A., Diachenko M., Polyezhayev Y., Savina N., Hadi F. Readiness of future teachers for integrated teaching of educational subjects in foreign language. *Revista Práxis Educacional*. 2020. Т. 16. № 38. P. 502–514. URL: <https://periodicos2.uesb.br/index.php/praxis/article/view/6023>
17. Leung C. (2022). Language proficiency: from description to prescription and back? *Educational Linguistics*. 2022. № 1 (1). P. 56–81. DOI: <https://doi.org/10.1515/eduling-2021-0006>

Lipych V. M. MORPHOLOGICAL INNOVATIONS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

The article is devoted to the impact of globalization on morphological transformations in the Ukrainian language provoking the emergence of language nominations to name new concepts and processes. The aim of the article is to study the peculiarities of morphological innovations in the modern Ukrainian language and their classifications, and also to outline the role of morphological innovations within the functioning of language system. It was found that the continuous development of language is an important characteristic due to different sociocultural, technological and other impacts. At the same time, language was defined as a reflection of the community, its values, technological achievements, and cultural transformations. Morphological innovations are described as changes in the word construction and their form. It was proved that morphological innovations are important elements of language evolution and contribute to the dynamic development of language. In the context of morphological changes, we outlined the principle of flexible stability of language norms and division of language norms into prescriptive and descriptive ones. Main morphological innovations were characterized. They include the following: affixation, abbreviation, word-formation, and transposition. It was found that in the Ukrainian language morphological innovations concern the sphere of all parts of speech, and they occur in accordance with the inner rules of development of language system. We distinguished five topical dimensions used to unite morphological innovations in the modern Ukrainian language. These dimensions involve social and political transformations, cross-cultural communication, technological achievements and digitalization, COVID-19 pandemic, and Russo-Ukrainian war. The main processes of word creation were analyzed, and a number of examples were given. Besides, the article described the processes that are typical for language system and occur resulting in morphological innovations.

Key words: morpheme, affixation, abbreviation, word-formation, transposition, adaptation, language system.

Межов О. Г.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Костусяк Н. М.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Здиховська Т. В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ТИПОЛОГІЯ СИНТАКСИЧНИХ ПАРАДИГМ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ТЕОРІЇ

У статті здійснено комплексний аналіз синтаксичних реченневих парадигм в українській мові з оперттям на сучасні парадигматичні концепції; визначено поняття синтаксичної парадигми; проаналізовано основні підходи до виділення синтаксичних парадигм у сучасній лінгвістичній теорії; схарактеризовано формально-граматичні, семантико-синтаксичні та комунікативні парадигми речення у взаємозв'язку з відповідними синтаксичними категоріями; виявлено лексико-граматичні засоби репрезентації синтаксичних парадигм на матеріалі сучасної української мови. Сучасне розуміння синтаксичної парадигми пов'язане з утвердженням в українському мовознавстві багатоаспектного підходу до аналізу синтаксичних одиниць з виокремленням трьох основних аспектів речення: формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного і комунікативного. Відповідно об'єктами граматичних студій стають формально-синтаксичні, семантико-синтаксичні та комунікативні парадигми речення, кожна з яких має свою внутрішню диференціацію. Формально-синтаксична парадигма речення охоплює часову, модальну, видову, особову, числову й родову підпарадигми, пов'язані з граматичними категоріями центральних частин мови – дієслова та іменника. Субстанційну семантико-синтаксичну парадигму формують такі підпарадигми, як суб'єктна, об'єктна, інструментальна, локативна та адресатна, представлені семантичними і морфологічними варіантами. Предикатна семантико-синтаксична парадигма містить елементарні прості речення із предикатами дії, процесу, стану, якості, кількості та неелементарні прості речення з адвербіальними, атрибутивними й модальними синтаксемами. Комунікативна парадигма речення у широкому розумінні являє собою декілька комунікативних варіантів його реалізації (розповідна, питальна, спонукальна та ін.), зумовлених з одного боку, комунікативною метою повідомлення, з іншого, видозмінами того самого висловлення, тобто його актуальним членуванням на тему й рему.

Ключові слова: речення, синтаксична парадигма, синтаксична категорія, синтаксична одиниця, формально-синтаксична парадигма, семантико-синтаксична парадигма, комунікативна парадигма.

Постановка проблеми. Лінгвістична концепція Ф. де Соссюра про асоціативні відношення між елементами мовної системи дала поштовх до активного розвитку лінгвістичної парадигматики, об'єктом вивчення якої стали морфологічні, фонематичні, акцентуаційні, лексичні, словотвірні та синтаксичні парадигми. «Парадигматичний підхід до вивчення мовних явищ, – на думку Н. В. Гуївнюк, – є одним з актуальних системних підходів, який вивчає мовні одиниці різних рівнів як певну сукупність, пов'язану асоціативним відношенням та відношенням протиставлення (опозиції)» [3, с. 393]. Його значущість на сучасному етапі увиразнена

активним розвитком комунікативної лінгвістики, зокрема дослідженнями особливостей функціонування різнорівневих мовних одиниць у системі мовлення, можливостей вибору із сукупності синонімічних варіантів найдоцільніших відповідно до потреб мовця в конкретній комунікативній ситуації. Найбільшої актуальності набули на рубежі ХХ–ХХІ сторіч проблеми синтаксичної парадигматики, які пов'язані насамперед з реченням як основною синтаксичною одиницею. До цього увага граматистів була зосереджена переважно на синтагматичних (горизонтальних) відношеннях і синтагматичному членуванні речень [13, с. 431–504].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Перші дослідження парадигми речення ґрунтувалися на трансформаційному методі, який застосовували в теорії «породжувальних» граматик для аналізу сукупності семантично еквівалентних, але структурно відмінних конструкцій реченнєвої та нереченнєвої природи [16, с. 59–82]. Спочатку з опертям на трансформаційну концепцію було виділено внутрішньоструктурні парадигми речень, пов'язані з формально-граматичними видозмінами їх об'єктивно-модальних та часових значень, зокрема в межах категорій часу, модальності, особи, числа, роду, виду. Проте більшість мовознавців висловилися про нецільність такого вузького тлумачення синтаксичної парадигми, запропонувавши комплексний підхід до визначення цього поняття. Об'ємніше підходили до розуміння синтаксичної парадигми І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, Т. М. Романюк, які з урахуванням не тільки формально-синтаксичного, а й комунікативно-синтаксичного аспектів речення виділяли парадигми конструктивного синтаксису (стосуються змін граматичної структури речення за тотожності відображуваної позамовної ситуації) і парадигми комунікативного синтаксису [10, с. 23–30; 11, с. 22–29; 12, с. 77–92; 3, с. 393–400; 9, с. 39–45].

Широке розуміння синтаксичної парадигми речення як всі можливі його трансформації (зміни синтаксичної структури зі збереженням лексичного наповнення і характеру узагальнено-семантичних відношень між компонентами), модифікації (уведення нових елементів з відповідною семантикою) та варіації (зміни морфологічних категорій окремих компонентів речення зі збереженням його синтаксичної структури) висвітлено у працях І. Р. Вихованця [1, с. 158–168]. Ученому належить своєрідна концепція синтаксичної парадигми, яка ґрунтується на семантичній організації речення, співвіднесеності його з позамовною дійсністю та об'єднує пропозиції зі спільною відображуваною ситуацією, що представлена через вибір, розподіл ролей та встановлення конфігурації синтаксем – мінімальних семантико-синтаксичних одиниць [1, с. 164–165].

Зацікавленість граматистів комунікативною організацією висловлень активізувала й дослідження комунікативної парадигми, під якою розуміють видозміни речення, зумовлені метою висловлювання (комунікативною настановою, інтенцією мовця) або ж порядком слів, інтонацією, місцем фразового наголосу, тобто актуальним членуванням [1, с. 164, 8, с. 11–32].

Прогресивною є також ідея виділення дериваційної парадигми в синтаксисі, проаналізованої у працях І. Р. Вихованця [1, с. 165–180], К. Г. Городенської [2, с. 141–177] та удокладненої А. П. Загнітком [5, с. 29], О. Г. Межовим [6, с. 67–74].

Отже, у сучасній лінгвістиці утвердилося два розуміння синтаксичної парадигми – вузьке і широке. За вузького розуміння синтаксична парадигма як система форм речення уподібнена системі словоформ, тобто пов'язана з морфологічними парадигмами слова. Прихильники широкого тлумачення парадигми речення вирізняють у ній не тільки видозміни в межах однієї структурної схеми (варіації), а й системні перетворення речень однієї структурної схеми на інші або речень на словосполучення (трансформації, модифікації). Найширше розуміння синтаксичної парадигми пов'язане з утвердженням в українському мовознавстві багатоаспектного підходу до аналізу синтаксичних одиниць з виокремленням трьох основних аспектів речення: формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного і комунікативного [1, с. 54–63; 4, с. 619–624; 7, с. 19–30; 15, с. 48–59; 14, с. 48–51, 160–162]. Відповідно об'єктами граматичних студій стають насамперед формально-синтаксичні, семантико-синтаксичні та комунікативні парадигми речення, кожна з яких має свою внутрішню диференціацію та потребує ґрунтовного вивчення.

Постановка завдання. Мета статті – здійснити комплексний аналіз синтаксичних реченнєвих парадигм у сучасній українській мові з опертям на сучасні парадигматичні концепції. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних завдань: 1) визначити поняття синтаксичної парадигми; 2) проаналізувати основні підходи до виділення синтаксичних парадигм у сучасній лінгвістичній теорії; 3) схарактеризувати формально-граматичні, семантико-синтаксичні та комунікативні парадигми речення у взаємозв'язку з відповідними синтаксичними категоріями; 4) виявити лексико-граматичні засоби репрезентації синтаксичних парадигм на матеріалі сучасної української мови.

Виклад основного матеріалу. Формально-синтаксична парадигма речення пов'язана з вузьким розумінням синтаксичної парадигми, являючи собою сукупність реченнєвих варіацій без зміни формально-синтаксичної структури (структурної схеми) і зі збереженням кількості членів речення. Ця парадигма взаємодіє з такими основними синтаксичними категоріями речення, як модальність,

темпоральність і персональність, а також морфологічними категоріями дієслова (час, спосіб, вид) та іменника (особа, рід, число).

Проблемам формально-граматичних видозмін речення та їх типології присвячені, зокрема, праці І. І. Слинька [12, с. 77–85], І. Р. Вихованця [1, с. 160–164], А. П. Загнітка [5, с. 26–29], К. Ф. Шульжука [15, с. 48–59], А. К. Мойсієнка [14, с. 48–51, 160–162] та ін. На думку І. І. Слинька, формально-синтаксична парадигма речення в українській мові восьмикомпонентна, але охоплює чотири форми індикатива (теперішній, минулий, майбутній і давноминулий час) і чотири форми ірреальних способів – кон'юнктивний, умовний, бажальний і спонукальний [10, с. 23–30; 11, с. 22–29]. Наприклад, речення *Брат працює на заводі* має таку парадигму: *Брат працює на заводі. Брат працював на заводі. Брат працюватиме на заводі. Брат працював би на заводі. Якби брат працював на заводі. Лише б брат працював на заводі. Нехай брат працює на заводі.*

І. Р. Вихованець комплексну формально-синтаксичну парадигму членує на елементарні парадигми, які стосуються морфолого-синтаксичних категорій часу, модальності, виду, особи, числа й роду [1, с. 160–162]. Часову парадигму, яка вказує на стосунок повідомлюваного до моменту мовлення, утворюють форми речення зі значенням теперішнього, минулого і майбутнього часу, напр.: *Падає сніг – Падав сніг – Падатиме сніг; Смеркає – Смеркало – Смеркатиме; Холодно – Було холодно – Буде холодно.* Модальна парадигма речення об'єднує форми дійсного, умовного, бажального і спонукального (наказового) способу, напр.: *Батько садить черешню – Батько садив черешню – Батько садитиме черешню – Батько садив би черешню – Якби батько посадив черешню – Батьку, посади черешню.* Видова парадигма речення ґрунтується на граматичних значеннях недоконаного і доконаного виду (минулого, майбутнього часу, умовного, спонукального способу): *Донька вишивала рушник – Донька вишила рушник; Донька вишиватиме рушник – Донька вишиє рушник; Донька вишивала б рушник – Донька вишила б рушник; Донько, вишивай рушник – Донько, виший рушник.* Особова парадигма репрезентована сукупністю форм речення із граматичними значеннями першої, другої та третьої особи однини і множини (теперішнього, майбутнього часу, спонукального способу): *Я пишу статтю – Ти пишеш статтю – Він (вона) пише статтю – Ми пишемо статтю – Ви пишете статтю – Вони*

пишуть статтю; Я напишу статтю – Ти напишеш статтю – Він (вона) напише статтю – Ми напишемо статтю – Ви напишете статтю – Вони напишуть статтю; Ти напиши статтю – Ви напишіть статтю – Ми напишімо статтю. Числова парадигма реалізується у формах однини і множини (дійсного, умовного, бажального і спонукального способу): *Студент конспектує лекцію – Студенти конспектують лекцію; Студент конспектував лекцію – Студенти конспектували лекцію; Студент конспектуватиме лекцію – Студенти конспектуватимуть лекцію; Студент конспектував би лекцію – Студенти конспектували б лекцію; Хоча б студент конспектував лекцію – Хоча б студенти конспектували лекцію; Студенте, конспектуй лекцію – Студенти, конспектуйте лекцію.* Родова парадигма охоплює ряд речень із суб'єктами у граматичних формах чоловічого, жіночого і середнього роду та дієслівними предикатами минулого часу чи умовного, бажального способу: *Брат грав на скрипці – Сестра грала на скрипці – Хлоп'я грало на скрипці; Брат грав би на скрипці – Сестра грала б на скрипці – Хлоп'я грало б на скрипці; Якби брат грав на скрипці – Якби сестра грала на скрипці – Якби хлоп'я грало на скрипці.*

Як показують наведені приклади, формально-синтаксичні парадигматичні видозміни речень пов'язані з граматичними категоріями центральних частин мови – дієслова та іменника. У зв'язку з цим вузьке розуміння синтаксичної парадигми речення нерідко піддають критиці за нібито підміну синтаксичних варіацій предиката й суб'єкта морфологічними змінами дієслова та іменника. З цього приводу І. Р. Вихованець, наголошуючи на синтаксичних ознаках такої парадигми, слушно зауважує: «Членами парадигматичного ряду є синтаксичні, а не морфологічні форми речення, у яких відмінності у вираженні категорії часу й модальності зумовлюються не тільки морфологічними змінами в дієслові, але і відмінностями у синтаксичній структурі речення, пор. бажальний спосіб *Якби брат написав листа* і наказовий аналітичний спосіб *Нехай брат напише листа*. Унаслідок додавання до дієслівної парадигми часу і способу синтаксичних реченневих ознак часове і модальне значення, які утворюють категорію предикативності, стають у реченні диференційованішими, ніж у морфологічній дієслівній парадигмі. До того ж синтаксична парадигма призначена для всіх можливих структурних схем речення, тоді як морфологічна парадигма дієслова орієнтована на дієслівні речення» [1, с. 163].

Специфіка семантико-синтаксичної парадигми речення полягає в тому, що вона: 1) пов'язана із семантичною організацією речення, яка відбиває стосунки предметів і явищ позамовної дійсності; 2) тісно взаємодіє з основними семантико-синтаксичними категоріями речення – предикатності та субстанційності; 3) охоплює на відміну від формально-синтаксичної парадигми різні за лексичним наповненням речення, які однотипні у семантико-функційному плані.

Семантично елементарні прості речення, які складаються з однієї предикатної синтаксеми і зумовлених її валентністю субстанційних синтаксем, можуть формувати відповідно предикатні та субстанційні парадигми. Предикатна парадигма охоплює семантично елементарні прості речення із предикатами дії, предикатами процесу, предикатами стану, предикатами якості та предикатами кількості, яким також властива внутрішня семантична диференціація відповідно до конкретних значень предикатів, напр.: *Ластівки літали...* (Г. Тютюнник); *І цвіли <...> мальви* (Л. Костенко); *Федькові було холодно* (В. Винниченко); *Кінь баский...* (З. Тулуб); *Качок було <...> чимало* (І. Багрянний).

До субстанційної парадигми входять такі підпарадигми: суб'єктна, об'єктна, інструментальна, локативна та адресатна, кожна з яких репрезентована в семантично елементарних простих реченнях всією сукупністю своїх семантичних і морфологічних варіантів. Наприклад, найрозгалуженіша суб'єктна парадигма представлена рядом різних за лексичним наповненням конструкцій із суб'єктами дії, суб'єктами процесу, суб'єктами стану, суб'єктами якісної ознаки та суб'єктами кількісної ознаки у формах називного, давального, знахідного, орудного, родового, місцевого відмінків, пор.: *Нестор відчинив вікно* (Р. Іванчук); *Згасає світ* (О. Богачук); *Батькові стало аж млосно...* (М. Вінграновський); *Султана злихоманило* (Ю. Мушкетик); *Григорієм оволоділи сумніви* (В. Шевчук); *Пастухів було п'ятеро...* (Ю. Мушкетик); *В Грекові <...> зринув гнів* (Ю. Мушкетик). На другому місці за кількістю семантичних і морфологічних варіантів об'єктна парадигма: *Робітники робили мости...* (А. Малишко); *Софія кохала чоловіка...* (Ю. Мушкетик); *Дочекаємось весни...* (Є. Гуцало); *Одному тобі вірна* (Г. Тютюнник); *До горя ми звичні...* (В. Сосюра); *...султан розумівся на людях...* (П. Загребельний); *Пасажирки цікавилися Буддою...* (Ю. Яновський). Інструментальну парадигму формують конструкції із синтаксемами знаряддя й засобу дії в оруд-

ному, місцевому, прийменникових знахідному й родовому відмінках: *...селяни б'ють ломами кригу...* (Г. Тютюнник); *Дівчата на базар автомашинами їздять* (В. Кучер); – *Я й сам на гусях граю* (П. Угляренко); *Дев'ять тисяч яничарів <...> били в барабани* (П. Загребельний); *І не всі вміють з самопалів стріляти* (Б. Лепкий). Локативна парадигма охоплює синтаксеми, виражені, крім орудного шляху руху, сукупністю прийменниково-відмінкових форм із семантикою місця і напрямку руху: *Вулицями містечка рухалися війська...* (Г. Тютюнник); *Дівчата <...> берегом йшли* (Л. Костенко); *Маруся Он сидить на лаві* (Л. Костенко); *Ішов дід з містечка, через гору, у свій присілок...* (Л. Костенко); *Мстислав в'їжджав у місто...* (П. Угляренко); *Карпо й Уляна вийшли назустріч молодим* (В. Кучер). Найменш розгалужена адресатна парадигма містить речення з адресатами дії у давальному відмінку або родовому з прийменниками *для*, *до*, напр.: *І я вам віддам найкращі слова* (П. Мах); *...боги подарують мені <...> життя* (В. Малик); *Легіт <...> зіграв для діда прелюдію осені* (В. Штинько); *Написала <...> листа до султана* (П. Загребельний).

Семантично неелементарні прості речення, які відображають дві або більше позамовних ситуацій, можуть залежно від синтаксемного складу формувати такі парадигми: а) адвербіальні (часові, причинові, умовні, допустові, цільові та ін.): *Ввечері далекий захід не палав...* (Олександр Олесь); *Трави пахли різкіше – від сухості* (М. Дочинець); *Ні за яких обставин не слід міняти волю на кусень хліба* (В. Шевчук); – *Попри образи я тебе люблю* (Б. Грінченко); *Наші предки колись задля краю свого Труд важкий підіймали на плечі* (В. Самійленко); б) атрибутивні (якісні, відносні, посесивні): *Дорогих перлин коштовних Є багато в синім морі* (Леся Українка); *Між дерев і листя грон колони мармурові...* (В. Сосюра); *В пень загнана сокира татова по топорщице* (Д. Павличко); в) модальні (констатаційні, гіпотетичні, переповідні, логічні, оцінні, контактні тощо): *Безсумнівно, вона казала правду* (О. Донченко); *Зернові, ймовірно, почнуть сіяти раніше* (З газети); *Кажуть, сам французький король його запросив* (Р. Іванчук); *До речі, я, звичайно, де в чому згоден з вами* (Іван Ле); *Шкода, той час не вернеться ніколи* (Леся Українка); *Голова в мене розболілась так, що, вірите, ледве до ліжка доплетався* (М. Коцюбинський). Аналогічними будуть семантико-синтаксичні парадигми, репрезентовані складними реченнями.

На сьогодні не зовсім виправданим і недостатньо вичерпним є вузьке розуміння комунікативної парадигми речення – лише як його темо-рема-тичне членування. Комунікативна парадигма речення-висловлення у широкому розумінні являє собою декілька комунікативних варіантів його реалізації, зумовлених з одного боку, комунікативною метою повідомлення, з іншого, видозмінами того самого висловлення, тобто його актуальним членуванням. У цьому плані не можна не погодитися з І. Р. Вихованцем, який під парадигмою комунікативного синтаксису розуміє систему видозмін, пов'язаних зі зміною цільового призначення речення (розповідний, питальний і спонукальний типи) і з розгортанням його комунікативної перспективи головним чином за рахунок порядку слів та інтонації відповідно до визначеного комунікативним завданням актуального членування на тему й рему [1, с. 145–150, 164]. На подібне твердження натрапляємо і в Н. В. Гуйванюк, яка вважає за необхідне виділяти окремі парадигми розповідних, питальних і спонукальних речень, а також так звані «позиційні парадигми», залежні від словопорядку [3, с. 393–400].

Комунікативна парадигма речення тісно пов'язана з його комунікативно-синтаксичними категоріями, орієнтованими на вияв мети комунікативного акту, зокрема категорією комунікативної настанови та категоріями актуального членування речення. І. Р. Вихованець у комплексній категорії настанови виділяв лише три підкатегорії – розповідності, питальності і спонукальності, які формують три типи речень за метою висловлювання [1, с. 63], а відповідно й три комунікативні підпарадигми. Вважаємо, що взаємодія комунікативної настанови з модальністю і прагматичною орієнтацією висловлень (спрямованістю на вирішення певного мовного завдання спілкування, досягнення відповідного комунікативного ефекту) дає змогу виокремити такі основні комунікативні парадигми, репрезентовані відповідними комунікативними типами висловлень: інформативні, директивні, оптативні, етикетні, оцінні, питальні, кожна з яких на нижчих рівнях членування охоплює підпарадигми, зумовлені конкретними інтенціями учасників спілкування (їх бажанням, прагненням, волею, почуттям, оцінкою) [8, с. 16]. Напр.: *Прибула із сином мати нині в Київ...* (О. Гончар); *Ой ви, білі лебедоньки, голосні пісні, Ви літайте, ви шугайте в рідній стороні!* (М. Рильський); *Хай би ми хоч раз заговорили громом так, як весняні хмари!* (М. Олійник). *Спасибі, предки, за духо-*

вний спадок! (Л. Костенко); *Хороша дівчина!* (М. Стельмах); *Чому смуток з тобою поруч часто ходить у світлі дні?* (В. Симоненко).

Ще одна комунікативна категорія, яка знаходить свій вияв в актуальному членуванні висловлень, – це категорія актуалізації, пов'язана зі зміною порядку слів та інтонаційного оформлення вихідного члена парадигми з перетворенням його у висловлення, пристосоване до потреб конкретної мовленнєвої ситуації. Н. В. Гуйванюк наголошувала, що під актуалізацією слід розуміти передусім виокремлення найбільш інформативно значущого компонента висловлення за допомогою варіювання його позиційної структури [3, с. 377]. Сукупність варіантів (видозмін) того самого речення, які різняться насамперед порядком слів, інтонацією, місцем фразового наголосу становлять комунікативну (актуальну) парадигму речення. Отож комунікативно-актуалізаційні парадигматичні видозміни охоплюють паралельні висловлення однієї формально-граматичної будови з різною функційною перспективою, яку забезпечує різне актуальне (ремо-тематичне) членування. Наприклад, висловленням розповідної модальності *Степан <...> / загострив ножиком олівця* (В. Підмогильний), у якому фразовий наголос падає на виконавця дії з комунікативною функцією реми, можна відповісти на питання: *Хто загострив ножиком олівця?* Відповідь на це ж питання буде міститися і в реченні з непрямым порядком слів: *Загострив ножиком олівця / Степан*. Питання *Що зробив Степан? Що загострив Степан? Чим загострив Степан олівця?* дають змогу сформулювати, зокрема, такі комунікативні варіанти відповідей: *Степан / загострив олівця ножиком і Загострив / Степан олівця ножиком; Степан загострив ножиком / олівця та Олівця / загострив Степан ножиком; Степан загострив олівця / ножиком і Ножиком / загострив олівця Степан*. Всі ці видозміни однієї структурної схеми речення формують його комунікативну парадигму за умови, що на виділені синтаксеми падає логічний наголос.

Конкретні висловлення, які входять до інформативних, директивних, оптативних, етикетних, оцінних, питальних парадигм, можуть варіюватися під впливом таких засобів вираження актуального членування, як логічний (фразовий) наголос, паузи, порядок слів, частки, повтори слів, специфічні синтаксичні конструкції (еліпсис, відокремлення, парцеляція) тощо. Вони можуть діяти комплексно й тісно між собою пов'язані. Напр.: *І друзі / там є* (Л. Костенко); *Одні залюблені в старі мости. Ті / – в музику. А ті / – в старі томища* (Б. Олійник);

Саме цей факт / мені хвилює кров (Ю. Яновський); *Лише попіл / на порозі залишиться* (І. Муратов); *І квочуть / кури попідтинню, І квочче / сонце і хати* (М. Вінграновський); *Хай буде все небачене / побачено, Хай буде все пробачене / пробачено* (Л. Костенко); *А ти шукай / червону тільку калини...* (В. Стус); *Мій друже, / плач!* (М. Вінграновський); *Я б тебе / заховав за коня чи могли...* *Я б тебе / заховав за Дніпра тиху спину* (М. Вінграновський); *А де ж / мій сад божественних пісень?* (Л. Костенко); *Тільки хто ж це / королеві Марку золотинку в дзьобі принесе?!* (Л. Костенко); *Позаду / – вороги* (М. Коцюбинський); *Він поза ставом, я / – поза ним, він / – у ліщинку і зник* (С. Васильченко); *Ніч / кричала мені, / розтерзана, Оперезана гро-*

мом навхрест (В. Симоненко); *Які в нього очі! / Великі, чорні, безмежно добрі* (М. Олійник).

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, у сучасній лінгвістичній теорії домінує багатоаспектна парадигматична концепція речення з виокремленням (відповідно до трьох основних різновидів реченневих категорій) формально-граматичної, семантико-синтаксичної і комунікативної парадигм, кожна з яких на нижчих рівнях членування охоплює сукупність синтаксичних підпарадигм, репрезентованих лексико-граматичними та іншими засобами. Перспективи дослідження зумовлені потребою удокладнення типології дериваційних парадигм на синтаксичному рівні мови.

Список літератури:

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
2. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць : монографія. Київ : Наук. думка, 1991. 192 с.
3. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст : Вибрані праці. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. 664 с.
4. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис : монографія. Донецьк : ТОВ «ВКФ ВАО», 2011. 991 с.
5. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису: монографія. 2-ге вид., виправл. і доп. Донецьк : ДонНУ, 2007. 294 с.
6. Межов О. Г. Двокомпонентні дериваційні парадигми простих речень у сучасній українській мові. *Діалог мов – діалог культур. Україна і світ: щорічний науковий збірник. VII Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція з україністики. München, 27. Oktober – 30. Oktober 2016. München: readbox unipress Open Publishing LMU, 2017. С. 67–74.*
7. Межов О. Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 464 с.
8. Межов О., Костусяк Н. Комунікативно-прагматичні парадигми речень у сучасній українській мові. *Соціум. Документ. Комунікація: зб. наук. праць. Серія: Філологічні науки. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я.М. 2019. Вип. 7. С. 11–32.*
9. Романюк Т. М. До питання про граматичну природу простого речення. *Проблемні питання синтаксису: зб. статей. Чернівці : ЧДУ, 1997. С. 39–45.*
10. Слинько І. І. Парадигматика простого речення української мови (двоскладне речення). *Мовознавство. 1978. № 3. С. 23–30.*
11. Слинько І. І. Парадигматика простого речення української мови (односкладне речення). *Мовознавство. 1980. № 3. С. 22–29.*
12. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання: навч. посіб. Київ : Вища шк., 1994. 670 с.
13. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. 515 с.
14. Сучасна українська мова. Синтаксис: підручник / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева [та ін.]; за ред. А. К. Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Знання, 2013. 238 с.
15. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. 2-ге вид., доп. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. 408 с.
16. Worth D. S. The Role of Transformations in the Definition of Syntagmas in Russian and Slavic languages // D. S. Worth. On the Structure and History of Russian: Selected Essays. Munchen: O. Sagner, 1977. P. 59–82.

Mezhov O. G., Kostusiak N. M., Zdikhovska T. V. TYPOLOGY OF SYNTACTIC PARADIGMS IN MODERN LINGUISTIC THEORY

The article presents a comprehensive analysis of syntactic sentence paradigms in the Ukrainian language based on modern paradigmatic concepts. The concept of syntactic paradigm is defined. The main approaches to the selection of syntactic paradigms in modern linguistic theory are analyzed. The formal-grammatical, semantic-syntactic and communicative paradigms of the sentence are characterized in relation to the corresponding syntactic categories. The lexical-grammatical methods of representing syntactic paradigms on the material of the modern Ukrainian language are revealed. The modern understanding of the syntactic paradigm is connected with the establishment in Ukrainian linguistics of a multi-aspect approach to the analysis of syntactic units with the selection of three main aspects of a sentence: formal-syntactic, semantic-syntactic and communicative. Accordingly, the objects of grammatical studies are formal-syntactic, semantic-syntactic and communicative sentence paradigms, each of which has its own internal differentiation. The formal syntactic paradigm of a sentence includes tense, modal, species, personal, numerical and generic sub-paradigms related to the grammatical categories of the central parts of speech – verb and noun. The substantive semantic-syntactic paradigm is divided into sub-paradigms subject, object, instrumental, locative and addressee, represented by semantic and morphological variants. The predicate semantic-syntactic paradigm contains elementary simple sentences with predicates of action, process, state, quality, quantity, and non-elementary simple sentences with adverbial, attributive, and modal syntaxes. The communicative paradigm of a sentence in the broad sense is several communicative variants of its implementation: narrative, interrogative, persuasive, etc. This is due, on the one hand, to the communicative purpose of the message, and on the other hand, to modifications of the same statement, namely, its topical division into topic and rheme.

Key words: sentence, syntactic paradigm, syntactic category, syntactic unit, formal-syntactic paradigm, semantic-syntactic paradigm, communicative paradigm.

Навальна М. І.

Національний університет біоресурсів та природокористування України

ДІАЛЕКТНІ ДІЄСЛОВА В СТРУКТУРІ РЕЧЕНЬ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ ЯК ОСОБЛИВА СТИЛІЗАЦІЯ ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛАХ ТВОРУ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТАРА ХОЛЕРА»)

У статті на матеріалі твору Володимира Лиса «Стара Холера» проаналізовано й детально прокоментовано діалектні дієслова в різних типах речень. Ґрунтовна й надійна джерельна база з достовірним фактажем надала підстави зробити висновок, що мовно-територіальний вияв дієслів у синтаксичних конструкціях характеризується особливою стилістичною роллю.

Зауважимо, що в дослідженнях із української діалектології в центрі уваги перебувають різні аспекти: фонетика говірки, формотворення частин мови, лексичне розмаїття мовних одиниць, натомість аналіз певних аналізованих номенів у структурі художнього твору має особливі вияви в реченнях.

Поставили за мету – аналіз особливостей дієслів-діалектизмів у творі сучасного українського письменника Володимира Лиса «Стара холера». Тому в межах наукового дослідження поставили такі завдання: систематизувати діалектні дієслова; порівняти їх з відповідними одиницями літературної мови; визначили місце дієслів у структурі речень; з'ясувати стилістичну роль у текстах.

Відповідно до мети обумовлено вибір методів дослідження, які відповідають лінгвістичному аспекту роботи. У статті для систематизації та докладного аналізу мовних одиниць та особливостей їх побудови використано описовий метод. Відповідно до зіставного методу з'ясовано кореляцію специфіки мовних явищ у порівнянні з літературними одиницями.

Проаналізовані дієслова виразно розкривають, увиразнюють, доповнюють та удокладнюють як синтаксичний лад західнополіських говірок, так і стилізує текст художнього твору.

На прикладі дієслів виявлено як лінгвістичні особливості регіону, характерні лише місцевим говіркам, так і приклади речень із аналізованими мовними одиницями, які свідчать про специфічне контактування з літературною мовою. З'ясовано інформативний потенціал та невичерпний матеріал для дослідників та носіїв мови.

Ключові слова: діалект, дієслова, діалектний синтаксис, речення, семантичне значення, семантика, структура речення, стилістична роль, емоційно-експресивне забарвлення.

Постановка проблеми. Діалектна мова має низку відмінностей від української літературної мови. Особливо ця різниця помітна в писемній формі, що є очевидним для діалектної мови як власне усної форми мовлення. Поза всякими сумнівами в синтаксичній організації усного мовлення важливу роль відіграє інтонація, ритм мовлення, які в контексті мовлення є засобами організації вислову. І часто безпомилково можна визначити територіально діалектну належність мовця, якщо він навіть загалом бездоганно розмовляє літературною мовою. У структурі художнього стилю звичайним явищем є використання діалектних номенів, що виконують відповідну роль у реченнях. Особливе місце в побудові синтаксичних конструкцій художнього викладу належить дієсловам.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою проаналізувати функціонування дієслів-діалектизмів у художньому стилі та їхню стилізаторську роль у романі Володимира Лиса «Стара Холера», зокрема як широка семантика дієслів особливо стилізує українську літературну мову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці натрапляємо на думку, що «доцільність і необхідність вживлення діалектизмів у мову художнього твору залишається дискусійним питанням сучасного мовознавства» [22, с. 50]. Дослідники ставлять низку нерозв'язаних питань, але діалектна лексика завжди була частиною багатьох творів як попередніх десятиліть, так і сучасного літературного процесу. Так, Ж. В. Колоїз вважає, що з одного боку, вони (діалектизми) допомагають з'ясувати

внутрішні закономірності еволюції літературної мови, з іншого, – сприяють усебічному розв'язанню питання про історичні зв'язки літературної мови та діалектів [14]. У лінгвоукраїністиці мають місце студії, присвячені багатоаспектному аналізу категорій та одиниць синтаксису говорів, діалектів у художньому стилі [4; 18; 27]. Нам імponує позиція, зініційована Інститутом української мови НАН України, що активізувала новий підхід до вивчення говіркових явищ та їх дескрипції – текстоцентричний. Діалектний текст, на думку П. Ю. Гриценка, репрезентує реальне буття мови, склад, функції мовних одиниць, динаміку їх форми і змісту; це реальність мови, не затиснена і не трансформована вузькими берегами нормативних приписів та обмежень [9, с. 9].

Постановка завдання. Поставили за мету – аналіз особливостей дієслів-діалектизмів у творі сучасного українського письменника Володимира Лиса «Стара холера». Тому в межах наукового дослідження поставили такі завдання: систематизувати діалектні дієслова; порівняти їх з відповідними одиницями літературної мови; визначили місце дієслів у структурі речень; з'ясувати стилістичну роль у текстах.

Відповідно до мети обумовлено вибір **методів** дослідження, які відповідають лінгвістичному аспекту роботи. У статті для систематизації та докладного аналізу мовних одиниць та особливостей їх побудови використано *описовий метод*. Відповідно до *зіставного методу* з'ясовано кореляцію специфіки мовних явищ у порівнянні з літературними одиницями.

Виклад основного матеріалу. В умовах демократизації суспільного життя з'явилася можливість відверто говорити і писати не лише у вузькому колі, а й публічно виступати в офіційних установах, вільно висловлювати свої думки, використовуючи різноманітні виражальні засоби. З-поміж дієслів мовлення, якими послуговуються, найуживанішими є лексеми з нейтральним значенням, що не пов'язані з певними функціональними різновидами і не мають експресивного забарвлення. До них належать, крім власне дієслівних лексем мовлення, дієслова інформування (інформувати, повідомляти) та розмови (розмовляти, трактувати) [19, с. 201]. Серед низки лексем виділяємо: бесідувати, говорити, дебатувати, дискутувати, заявляти, казати, коментувати, мовити, обмовитися, оголошувати, оприлюднювати, повідати, розповідати, цитувати та ін. Крім нейтральної дієслівної лексики, яка з кількісного погляду в словниковому складі мови становить значну час-

тину, у сучасному мовленні вживають низку дієслів мовлення, які властиві одному-двом стилям. Зокрема, автори активно використовують розмовні літературні одиниці, які зазвичай зафіксовані в українських тлумачних словниках із позначкою *розм.*, хоч таким дієсловом властиве здебільшого усне, переважно побутове вживання чи в художніх творах. Серед низки дієслів Володимир Лис у творі «Стара холера» використовує мовні одиниці, які характерні для діалектного мовлення. Так виокремлюємо синонімічні дієслова процесу говоріння: *жебоніти*, *жвандити*, пор.: «*Часом вона йшла кудись, разів два приходила старша сусідка Ганька і молодша Маринка, жебоніли, як то їм добре тепер удвох*» [16, с. 126]; «*Йди вже та не жванди*» [16, с. 117]. Зауважимо, якщо лексема *жебоніти* позначає «розм. 1. Говорити неясно, невиразно, нерозбірливо; бубоніти, белькотати. // Говорити швидко, весело, з охотою, але неголосно. 2. *перен.* Створювати тихі, одноманітні звуки (шелест, дзюркотіння і т. ін.)» [24, II, с. 516], то *жвандити* «говоріння має нудний, обурливий характер» [11, с. 13].

Серед зібраного матеріалу зафіксоване діалектне дієслово *сабанити* «дуже сварити» [8]. Автор у романі «Стара холера» використовує не тільки територіальне дієслово, напр.: «*Вона просто пройдесться, а заодно й насабанить на того Тихіського*» [16, с. 61], але й лексеми *сабанюща* в значенні «сварлива, конфліктна», пор.: «*І жінка сабанюща, та жива й тепла, і діти замурані...*» [16, с. 13]. Похідні діалектні мовні одиниці дають підстави для наступних досліджень. Щодо дієслівної лексеми *сабанити*, то вважаємо, що її можна віднести до слів мовлення, яка передає колорит, характер героїні, зазвичай це надає мовцям негативної оцінки.

До дієслів мовлення відносимо лексеми *радити/порадити* «давати кому-небудь пропозицію, вказівку, як діяти в яких-небудь обставинах, допомагати добрим словом у скруті» [24, VIII, с. 429]. У текстах роману Володимир Лис використовує діалектну лексичну одиницю *пораяти*. Напр.: «*Казав мені Федотик, що ти мене йому нараяв*» [16, с. 83].

Літературну лексеми *обманювати* «1. Словами, вчинками або діями вводити в оману кого-небудь; обдурювати. // Говорити неправду; брехати. // Не виконувати своїх обіцянок, порушувати, ламати слово. 2. Діяти нечесно, вдаватися до обману, шахрайства щодо кого-небудь; ошукувати» [24, V, с. 534] чи лексеми *брехати* «говорити неправду» [24, I, с. 233] автор вживає в прямій

мові слово *тарандити*: «*Ни таранджу, а правду кажу...*» [16, с. 27]. У цьому ж значенні в текстах роману використано усічену форму дієслова *брехати*, пор.: «*Ой бре, Романиську, ой бре*» [16, с. 101].

Можна зробити висновок, що діалектні дієслова поповнюють групу розмовних дієслів мовлення. Зауважимо, що аналізовані слова вжито в реченні головними членами, нерідко це пряма мова героїв.

До дієслів мислення, розумової діяльності людини відносять різні семантичні групування: дієслова, що означають власне процес мислення і нейтрально називають процеси розумової діяльності; дієслова, що визначають деякі операції розумової діяльності; дієслова, що називають акти творчої діяльності людини [20]. До дієслів мислення відносимо діалектне дієслово *щитати*, напр.: «*А в мене вона молочниця, щитай, як корівка*» [16, с. 231]. Літературним відповідником до лексеми *щитати* є дієслово *рахувати* «вимовляти, називати числа в послідовному порядку (під час підрахунку). / Ритмічно повторюючи числа, відмірювати такт (у музиці, танці, під час ходьби і т. ін.); // Знати назви і послідовність чисел у певних межах. // Уміти виконувати арифметичні дії з числами» [24, VII, с. 456].

Дієслова лексико-семантичної групи мислення загалом вживаються здебільшого в нейтральних своїх значеннях, зрідка – із своїми додатковими відтінками. Дієслова мислення, розумової діяльності становлять невелику за обсягом групу, напр.: *думати, гадати, помишляти, мислити, міркувати, розмірковувати, роздумувати, розгадувати, розмішляти, розмішлювати, мізкувати, розумувати, метикувати, кумекати, микитити* та ін. Крім дієслів, що виражають нейтральне значення, вживаються лексеми з емоційно-експресивним забарвленням. Для дієслів мислення та розумової діяльності людини характерна емоційна маркованість, яка є одним із важливих чинників змін у системі мови. Створення синонімічних рядів збільшує кількість схожих дій, процесів чи станів і водночас дає змогу поєднувати номінацію із суб'єктивною оцінкою денотата. До таких маркованих дієслів мислення відносимо територіальну лексему *зварювати*. «Словник української мови» тлумачить слово як «*діал. збожеволіти*» [24, III, с. 462]. У цьому ж значенні в романі «Стара холера» Володимир Лис вживає діалектний варіант у формі множини минулого часу, пор.: «*Що то таке вони дурне учварили! Геть зварювали!*» [16, с. 99].

Літературна лексема мислення *розуміти* «сприймати, осягати розумом. // Сприймати інформацію, передану жестами, знаками і т. ін. //

що. Осягати, схоплювати розумом, усвідомлювати ідею, зміст, значення чого-небудь написаного, прочитаного, сказаного і т. ін. // Сприймати, схоплювати зміст висловленого нерідною мовою. // *кого*. Сприймати, усвідомлювати зміст, значення чого-небудь висловленого, написаного, створеного кимсь. / *кого*. Правильно сприймати людину, поділяючи її світогляд, вчинки, настрої, почуття і т. ін.» [24, VIII, с. 842] в мові героїв Володимира Лиса вжито у формі *пойняти*, а також варіант у формі заперечення, пор.: «*Та я до тебе тоді приходив, як пойняв, що з Марусею тоді не складається...*» [16, с. 101]; «*Таки дойи цапа, Романе, тико ще ни пойму нащо...*» [16, с. 27]. Зазвичай означені лексеми подано в діалоговій формі, що характеризують героїв роману, передають певний сумнів у тих чи тих діях, справах.

Демократизація суспільства призвела до заповнення утворених лакун у різних стилях мови елементами чи відповідними шарами, зокрема, усно-розмовною лексикою. Це зумовило активне використання територіальних одиниць в українській писемній мові. Саме тому, що функції діалектизмів тісно пов'язані з образністю, вони й використовуються в мові художньої літератури для надання описуваним фактам і подіям відповідної оцінки, зокрема негативної.

Лексико-семантична класифікація дієслів належить до основних напрямів сучасної лексичної семантики. У мовознавстві є багато підходів до поділу дієслів на семантико-структурні групи. Натепер маємо чимало семантичних класифікацій дієслів у різних мовах, зокрема і в українській. Але практично у всіх наявних групах виділяють дієслова руху. Є різні критерії, за якими їх класифікують, такі як: темп руху, характер руху, напрямок руху, просторове переміщення. Дієслово може бути багатозначним, одне зі значень – первинне, а інші – вторинні. Дієслова руху можуть охоплювати просторові, часові характеристики та варіанти способу переміщення. Для українських дієслів руху характерне вживання префіксів, які змінюють значення дієслова. Серед корпусу зібраних дієслів із текстів роману Володимира Лиса «Стара холера» зафіксували діалектні дієслова руху *телюцтитися*, що в літературній мові позначає *ити* «ступаючи ногами, пересуватися, рухатися, змінюючи місце в просторі (про людину або тварин); протилежне стояти, бігти. / Пересуватися кроками певним чином, у якийсь спосіб. / Пересуватися кроками, виконуючи певну роботу, завдання тощо» [24, IV, с. 53]. Автор використовує діалектне дієслово *телюцтитися* з відповідною оцінкою,

тобто пересуватися повільно, з певним навантаженнями, пор.: «А я повинна до тебе **телюцтися...**» [16, с. 65]. «Словник української мови» подає значення «1. Іти, їхати кудись далеко, з труднощами й без бажання, без потреби; теліпатися. 2. Лізти, вилазити на що-небудь із труднощами, без бажання» [24, X, с. 65]. До дієслів руху відносимо діалектне дієслово *монькатися*, пор.: «**Не монькайся, пане господарю**» [16, с. 63]. У діалектному словнику Г. Л. Аркушина дієслово зафіксоване в значенні «повільно щось робити» [2, с. 319].

Фіксуємо відповідник дієслова *піти* «почати пересуватися, рухатися, міняти місце в просторі, ступаючи ногами (про людей і тварин); проти-лежне стати» [24, VI, с. 546], пор.: «**Того й пуйшов**» [16, с. 63]; «**То, мо', зара й пуйдемо?**» [16, с. 14]; «**А нашому Адаському і в приймаки мона пуйти**» [16, с. 13].

Дієслово руху *зустрічати* «зближатися, сходитися з ким-, чим-небудь, хто (що) рухається навпроти. / Зближаючись, торкатися один одного (про предмети). // Стикатися з ким-, чим-небудь у житті, в роботі» [24, III, с. 733] у художньому тексті автор використовує діалектний варіант *стрічати*, пор.: «**Я ж не знав, що неї стрічу**» [16, с. 42]. В аналізованому реченні дієслово не надає висловленню особливого додаткового значення чи відповідної оцінки, але передає територіальний колорит.

Серед загалу зібраного матеріалу ще фіксуємо аналізоване діалектне дієслово, але в заперечній формі, пор.: «**А ще він почув ялось, що невінчані чоловік і жінка, які жили разом, ніколи не стрінутья на тамтім, гинчїм світі...**» [16, с. 180].

«Словник української мови» фіксує *шпацірувати* як «розм. Те саме, що прогулюватися. // Крокувати, марширувати» [24, XI, с. 518] у діалектному варіанті дієслова має літеру **-і-** замість **-и-**, пор.: *шпацірувати*, напр.: «**Кудись шпаціруєте своєю кумпанією, бачу...**» [16, с. 100].

Діалектні дієслова руху, пересування в мові роману передають не тільки напрям чи зближення, але й характер тих, хто крокує, ймовірність зустрічей тощо.

Корпус зібраного матеріалу засвідчує використання в художньому тексті дієслів фізичної дії, зокрема діалектне *учварити*, напр.: «**А тепер собі мститься, що так учварив...**» [16, с. 40]. Літературним відповідником вважаємо лексему *утинати/утнути* «1. Відрізувати, відсікати, відрубувати що-небудь гострим знаряддям. 2. тільки док. Ударити, врубати, врізати чим-небудь гострим. 3. тільки док. Відрізати, відсікти, відрубати з метою зробити що-небудь» [24, X, с. 509].

Відоме загальноживане дієслово фізичної дії *зачиняти/зачинити* «прихилити (двері, вікно і т. ін.), перешкоджаючи, припиняючи вхід, доступ у приміщення чи вихід назовні. // Прихилити або замикати двері якого-небудь приміщення. / Опустити вниз вікно, вічко скрині, коробки і т. ін., припиняючи доступ усередину. / / діал. Стуляти, закривати» [24, III, с. 404] в реченні роману Володимира Лиса має форму *зачинети*, пор.: «**Хоть би домину свою зачинєв. А то усеньке твоє добро могла покрасти**» [16, с. 63].

А дієслово цієї групи *купувати/купити* «придбавати за гроші» [24, IV, с. 405] автор відтворив як *купети*, пор.: «**Ну, хліба й олії купєв**» [16, с. 64].

Фіксуємо в мові роману «Стара холера» дієслова стану, у якому перебуває особа або предмет. Так у значенні слова *тремтіти* «трястися від холоду, страху, слабості, хвилювання тощо; дрижати» [24, X, с. 243] вжито діалектний варіант *дрижало*, пор.: «**Дрижало, як малейке деревце**» [16, с. 47].

Літературний варіант дієслова *звикати* «набувати звички робити що-небудь, поводитись певним чином. // Набувати навиків, умінь в чому-небудь, навчатися щось робити» [24, III, с. 471] автор передає регіональним варіантом *привикати*, напр.: «**Адам привик слухатись жінок, до того ж знав, що жінка, волю якої зневажиш, стає схожою на справдешню фурию**» [16, с. 97].

Дієслова, що передають сприйняття органами чуття, *бачити* «1. *неперех.* Мати здатність сприймати зором. 2. *перех.* Сприймати очима, спостерігати» [24, I, с. 114]; *зирити* «те саме, що дивитися 1» [24, III, с. 568]; *дивитися* «спрямовувати погляд, прагнучи побачити кого-, що-небудь» [24, II, с. 270]; *глядіти/глянути* «те саме, що дивитися» [24, II, с. 91] в художньому тексті передають діалектні варіанти дієслів *зирити*, *загленути*, *погленути*, *зобачити* та ін. Пор.: «**Там у глибині двору стояла і зирила на двох чудернацьких дідів бабця Ганна Митрикова...**» [16, с. 100]; «**Ци й до дому меї хоч разок ни загленув...**» [16, с. 27]; «**Адам погленув, як віддаляються Платон і Роман, потупцяв трохи на місці, погладив кішку**» [16, с. 99]; «**Де то ви-те, тату, – подумав Адам. – Може, вас той чоловік у торбині приніс, а я й ни зобачив**» [16, с. 18].

Подекуди фіксуємо дієслова бажання, що в літературній мові мають відповідники: *вбачати* «виявляти поблажливість, прощати провини. // *перех., рідко.* виправдовуючи чим-небудь, не вважати за провину» [24, I, с. 348], напр.: «**Може, од мене блєшчину тре', так вбачей...**» [16, с. 100]; *хотіти* «чого, з інфін., із спол. щоб, як і без додатка. Мати бажання, охоту до чогось, відчувати потребу

в чому-небудь (в їжі, відпочинку і т. ін.). // Мати бажання відчутти, пізнати що-небудь, зазнати чогось. // Мати бажання робити щось, брати участь у чомусь. // Мати на меті здійснення чого-небудь, мати якусь мету. // Зичити, бажати чогось для кого-небудь» [24, XI, с. 132], пор.: «*Хтїв було і про те нагадати, як хлопці колись штабелями перед вікнами цієї дому лягали...*» [16, с. 26]; *зурочити* «а марновірними уявленнями – особливим магічним поглядом накликаючи нещастя, хворобу на когось, завдати шкоди кому-, чому-небудь» [24, III, с. 732], пор.: «*А кози я тобі не покажу, а то ще зіврочиш*» [16, с. 231].

Діалектні дієслова фізичної дії, стану передавання органів чуття, бажання переважно передають територіальний колорит, найбільшу групу складають дієслова із семою «бачити», що утворюють синонімічний ряд діалектних лексем із різними відтінками значень, закінченою чи незакінченою дією, постійним станом чи раптовою дією тощо.

Висновки та пропозиції подальших досліджень. Аналіз діалектних дієслів у текстах роману Володимира Лиса «Стара холера» дав

зможу виявити та згрупувати лексеми мовлення, мислення, фізичної дії, руху та переміщення, стану передавання органів чуття, бажання. Лексичне розмаїття мовних одиниць, аналіз цих номенів у структурі художнього твору має особливі вияви в реченнях. Деякі із зафіксованих дієслів витлумачені в лексикографічних працях.

Проаналізовані дієслова виразно розкривають, увиразнюють, доповнюють та удокладнюють як синтаксичний лад західнополіських говірок, так і стилізує текст художнього твору.

На прикладі дієслів виявлено як лінгвістичні особливості регіону, характерні лише місцевим говіркам, так і приклади речень із аналізованими мовними одиницями, які свідчать про специфічне контактування з літературною мовою. Зауважимо, що мову художнього твору можна розглядати як інформативний потенціал та невичерпний матеріал для дослідників та носіїв мови.

Перспективами дослідження вважаємо фіксацію та аналіз у текстах романів Володимира Лиса інших частин мови за варіантами значень, граматичними категоріями тощо.

Список літератури:

1. Аркушин Г. Відбиття синтаксичних особливостей говірок у діалектних словниках. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2016. Вип. 21. С. 7–10.
2. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. А-Я. 2-е вид., перероб., випр. і допов. Луцьк : ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2016. 648 с.
3. Атлас української мови : в 3 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні [та ін.]; [редкол.: І. Г. Матвіяс (голова) та ін.]. Київ : Наук. думка, 1984–2001.
4. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : підручник. Київ : Вища школа, 1980. 248 с.
5. Богатько В. Структурно-семантична специфіка еліптичних речень у прозових творах Володимира Лиса. URL: <http://library.vspu.net/bitstream/handle/> (дата звернення: 19.12.2023).
6. Грещук В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Філологія. Випуск XXXII–XXXIII. С. 214–219.
7. Гримашевич Г. Поліська лексикографія. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2004. С. 129–131.
8. Грінченко Б. Словарь української мови Берлін : Українське слово, 1924. URL: <http://surl.li/oneix>.
9. Гриценко П. Ю. Тексти як джерело дослідження українських говірок Румунії / Павлюк М., Робчук І. *Українські говори Румунії : Діалектні тексти*. Канадський ін-т українських студій ; Наукове Товариство імені Шевченка в Америці ; Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. Едмонтон – Львів – Нью-Йорк – Торонто, 2003. С. 9–16.
10. Дружук І. Фонетичні діалектизми в романі Володимира Лиса «Століття Якова» і їхні відповідники в згоранській говірці: порівняльний аспект. *Лінгвостилістичні студії*. 2018. Вип. 8. С. 77–86.
11. Дяченко Т. І. Лінгвостилістичний аналіз прози Володимира Лиса. Кваліфікаційна робота (проект) на здобуття ступеня вищої освіти «магістр». URL : http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/12952/Dyachenko_T_FUIFJ_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 19.12.2023).
12. Калужинська Ю. Засоби створення негативної оцінки на сторінках газети «Україна молода». *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*, (6), 11–25. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2018-6-11-25> (дата звернення: 11.12.2023).
13. Козачук Г. О. Діалектизми в сучасній прозі. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine5-10.pdf> (дата звернення: 20.12.2023).
14. Колоїз Ж. В. Діалектизми в романі Марії Матіос «Солодка Даруся». *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 4. С. 98–117.

15. Левчук І. Функційно-семантична специфіка топонімного компонента поетонімосфери роману Володимира Лиса «Століття Якова». *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 4. С. 103–107.
16. Лис В. Стара холера. Харків : Книжковий клуб, 2018. 272 с.
17. Макар О. Діалектизми в романі Володимира Лиса «Століття Якова». URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/52850/2/2019_Makar_ODialektyzmu_u_romani_Volodymyra_100-102.pdf (дата звернення: 10.12.2023).
18. Матвіяс І. Українська мова і її говори: [монографія]. АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1990. 161 с.
19. Навальна М.І. Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст. : [монографія]. Київ : Інститут української мови ; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 328 с.
20. Навальна М. І. Нові явища та процеси у вживанні дієслів соціально-економічної сфери в українській мові : [монографія]. Переяслав-Хмельницький : Видавництво «С В К», 2014. 188 с.
21. Омельковець Р. Фітономени як засіб увиразнення текстів Володимира Лиса. *Лінгвостилістичні студії*. 2017. С. 112–119.
22. Селіверстова К. М. Структура діалектної лексики роману Марії Матіос «Солодка Даруся». *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова*. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. Вип. 6. С. 50–53.
23. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко; АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1974. 259 с.
24. Словник української мови в 11 томах. 1970-1980. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 22.12.2023).
25. Спанатій Л. С. Діалектизми та їх місце в мовному і метамовному дискурсі (на матеріалі роману «Століття Якова» В. Лиса). *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. Випуск 207. Том 219. С. 109–112.
26. Тиха Л. Лексико-семантичні та граматичні особливості порівнянь у повісті Володимира Лиса «Соло для Соломії». *Лінгвостилістичні студії*. 2018. Вип. 8. С. 123–128.
27. Яворський А. Теоретичні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури. *Лінгвостилістичні студії*. 2015. Вип. 2. С. 230–236.

Navalna M. I. DIALECT VERBS IN STRUCTURE OF SENTENCES IN FICTION AS SPECIAL TEXT STYLIZATION (BASED ON MATERIALS OF VOLODYMYR LYS “OLD CHOLERA”)

The article based on the work of Volodymyr Lys “Old Cholera” analyzed and commented in detail the dialect verbs in different types of sentences. A thorough and reliable source base with reliable factorization provided grounds for concluding that the linguistic-territorial expression of verbs in syntactic constructions is characterized by a special stylistic role.

We can point out that various aspects in studies of Ukrainian dialectology are in the center of attention: phonetics of speech, formation of parts of speech, lexical variety of linguistic units, on the other hand, the analysis of certain analyzed nouns in the structure of the fiction has special expressions in sentences.

The goal was to analyze the peculiarities of dialectic verbs in the work of the modern Ukrainian writer Volodymyr Lys “The Old Cholera”. Therefore, the following tasks were set within the scope of scientific research: to systematize dialect verbs; compare them with the corresponding units of the literary language; determined the place of verbs in the structure of sentences; find out the stylistic role in the texts.

In accordance with the goal, the choice of research methods that correspond to the linguistic aspect of the work is determined. The descriptive method is used in the article for the systematization and detailed analysis of language units and the features of their construction. In accordance with the comparative method, the correlation of the specificity of linguistic phenomena in comparison with literary units was clarified.

The analyzed verbs clearly reveal, express, complement and clarify both the syntactic order of Western Polish sayings and stylize the text of the fiction. On the example of verbs, both linguistic features of the region, characteristic only of local dialects, and examples of sentences with analyzed linguistic units, which show specific contact with the literary language, are revealed. The informative potential and unfailing material for researchers and native speakers have been studied.

Key words: *dialect, verbs, dialect syntax, sentence, semantic meaning, semantics, sentence structure, stylistic role, emotional and expressive coloring.*

УДК 316.77-049.3:070"364"]]:811.161.2'37
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/10>

Романченко А. П.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

КОМУНІКАТИВНА ПІДТРИМКА В МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД: СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ

Мета пропонованої розвідки – встановлення специфіки реалізації комунікативної підтримки в сучасному воєнному медійному просторі. Для досягнення мети вирішено такі завдання: визначено головну й допоміжні інтенції комунікативної підтримки; схарактеризовано базові ознаки кожної з виокремлених тактик; виявлено й описано основні лексико-семантичні та граматичні маркери тактик.

Предмет пропонованого дослідження – комунікативна підтримка у медійному дискурсі, а його об'єкт – мовна специфіка реалізації у воєнний період. Фактичну базу нашого дослідження становили радіозвернення українських співаків і співачок, що звучали в ефірі радіостанції Країна FM 2022 року на початку російської агресії. Для аналізу залучено 24 звернення виконавців-чоловіків та виконавиць-жінок зі словами підтримки.

Визначено, що головна інтенція досліджуваної комунікативної стратегії – надання моральної допомоги адресатам для корекції поведінки й стану, збереження психоемотивної рівноваги та позитивного настрою. Комунікативна підтримка в медійному дискурсі за формою її надання є публічною, а її необхідність зумовлена ситуацією в країні, зокрема прямою агресією, окупацією частини українських територій, психоемотивним станом людей, пов'язаним із повномасштабним вторгненням ворога. Підбадьорювання українців утілено за допомогою низки комунікативних тактик, що характеризуються певними інтенціями та вирізняються лексико-семантичними й лексико-граматичними маркерами.

Авторка з'ясувала, що у воєнний період активними тактиками стратегії підтримки, залученими українськими артистами, виявилися тактики власне підтримки, похвали, віри, консолідації, заклику й актуалізації цінностей та пам'яті, подяки, побажання. Вичленовані тактики вирізняються завдяки мовним маркерам, окремі з них мають варіанти, а також взаємодіють між собою.

Як базові функціують лексеми, що характеризують перебіг воєнних дій, називають осіб й територію, номінують абстрактні поняття. Найчастотнішими одиницями зазначених груп лексики досліджуваної комунікативної стратегії є боронити, захищати; хлопці / дівчата, воїни, захисники / захисниці; ворог, окупант; Україна, земля; перемога, правда.

Ключові слова: комунікативна стратегія, комунікативна тактика, інтенція, лексико-семантичний маркер, лексико-граматичний маркер, лексема, інтертекстуальність, алюзія, дискурс.

Постановка проблеми. Комунікативні стратегії й тактики є невід'ємним складником успішної комунікації. Залежно від мети й завдань комунікант формує стратегійно-тактичний план. Комунікативна стратегія, безумовно, базується на головній інтенції, відборі компонентів семантики висловлювань, емоційному налаштуванні, визначенні порядку комунікативних складників тощо й втілюється завдяки вербальним і невербальним засобам. Підтримку як комунікативний феномен опрацьовано доволі фрагментарно, здебільшого на англomовному матеріалі, що, звісно ж, неповно її репрезентує в сучасному контексті. Актуальність дослідження зумовлено потребою встановити формальні та змістові особливості комуні-

кативної підтримки в українському медіадискурсі воєнного часу, що розширить розуміння сучасної комунікативної мережі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовну специфіку підтримки в когнітивно-дискурсивному аспекті розглянуто Т. Буяльською в дисертаційній праці, у якій комунікативну підтримку потрактовано як особливий тип дискурсу, узялений від соціальних, психологічних і лінгвокультурологічних чинників та реалізовуваний завдяки різним тактикам [3]. Частково цю тему порушувала й Н. Бігунова, яка, аналізуючи позитивну оцінку в англomовному літературному та кінодискурсах, звернула увагу на похвалу й схвалення, що впливають на емоційний стан адре-

сата. Іntenції оцінних висловлювань, як зауважує дослідниця, не лише передбачають повідомлення своєї позитивно-оцінної думки про щось чи про когось, створення позитивного психологічного тла, а й характеризуються прагненням регулювати поведінку адресата, створити з ним контакт, гармонійні взаємини [2, с. 250]. Т. Буяльська, аналізуючи комунікативну підтримку в англійському побутовому й психотерапевтичному дискурсі, тлумачить її як макроінтенцію, що складається з кількох мікроінтенцій: згоди, втішання, захисту, підбадьорення, співчуття та схвалення [3, с. 20].

Специфіка українськомовного сегменту, у межах якого репрезентовано комунікативну підтримку в медійному дискурсі, раніше не вивчалася, з огляду на що запропоноване дослідження є актуальним. Раніше ми звертали увагу на тактики побажання й подяки, похвали та компліменту в межах наукового дискурсу [5, с. 414-426]. Визначення допоміжних інтенцій, актуалізованих у воєнному медійному дискурсі, уможливить виокремлення елементів змісту комунікативної підтримки, що ми кваліфікуємо як комунікативні тактики. Невирішені питання стосовно мовного вираження підтримки, її стратегійно-тактичних особливостей в українському контексті й зумовили мету нашого дослідження.

Постановка завдання. Метою розвідки є встановлення специфіки реалізації комунікативної підтримки в сучасному воєнному медійному дискурсі. Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання: визначити головну й допоміжні інтенції комунікативної підтримки; схарактеризувати основні особливості кожної з виокремлених тактик; виявити й описати основні лексико-семантичні та лексико-граматичні маркери тактик.

Предмет запропонованого дослідження – комунікативна підтримка у медійному дискурсі, а його об'єкт – мовна специфіка реалізації у воєнний період. Фактичну базу нашого дослідження становлять персональні звернення українських співаків і співачок, що звучали в ефірі радіостанції Країна FM 2022 року на початку російської військової агресії. Збір матеріалу здійснено завдяки аудіозаписам рубрики «Слава Україні», що лунала на хвилях названого радіо й розпочиналася такими словами: «Ми народжені вільними на своїй землі, і нас нікому не зламати. «Слава Україні» на українськомовному радіо Країна FM».

Виклад основного матеріалу. Як відомо, прагматичне спрямування дискурсу зумовлене правилами й послідовністю комунікативних дій, яких дотримується адресант для досягнення мети спіл-

кування і які трактують як комунікативні стратегії [1, с. 339]. Комунікативна стратегія – продумана схема комунікативної поведінки, скерована на досягнення мети за допомогою вербальних і невербальних засобів [5, с. 344].

Лексема *підтримка* тлумачиться таким чином: це те, що зберігає чію-небудь життєдіяльність, підкріплює, зміцнює кого-небудь; це те, що вселяє впевненість, підбадьорює [4, с. 968]. Варіативність типів підтримки узалежнена від сфери реалізації, ступеня формальності, способу вираження. За способом вираження підтримка може бути фінансовою, психологічною, комунікативною тощо. Комунікативною підтримкою вважаємо надання адресантом моральної допомоги адресатові задля корекції його психоемоційного стану, що здійснюється завдяки конкретним комунікативним ходам.

Українські музиканти в умовах російсько-української війни, що триває, не лише стали на захист країни, а й допомагають у фінансовому та моральному плані Збройним Силам України та народів. Моральна підтримка в складні часи для України, особливо висловлена в публічному просторі на початку повномасштабного вторгнення, була і є надважливою. Музиканти-чоловіки й музиканти-жінки виступають на боці ЗСУ, тероборони, волонтерів та української нації, поділяють їхні погляди, виявляють симпатію, складають подяку та висловлюють побажання, закликають допомагати відстоювати інтереси рідної країни, вірять у перемогу й впевнені в ній.

Для аналізу залучено радіозвертання зі словами підтримки до українців таких виконавців-чоловіків, як Павло Зібров (З), Нікіта Ломакін (Л), Олександр Пономарьов (П), Олег Собчук, Скай (ОС), Дмитро Шуров, Pianoбой (Ш), Ілля LETAY (L), Bora (B), Ivan Navi (N), Kische (K), Monatic (M), Skofka (S), а також таких виконавиць-жінок, як Анна Добриднева (Д), Наталка Карпа (НК), Наталя Могилевська (НМ), Анна Трінчер (Т), Ірина Федішин (Ф), Ольга Цибульська (Ц), Марія Яремчук (Я), Cola (C), ILLARIA (I), The Hardkiss (H), Lama (Lm), Marietta (Mr), Yagoda (Y).

Наведемо зразок комунікативної підтримки Наталки Карпи:

Ми зараз переживаємо дуже нелегкі і непроті часи. У країні війна, але кожен з нас на своєму місці робить все, аби наступний день був ближчим до перемоги. Я вірю в наші Збройні Сили України. У нас надзвичайно сильні, суворі, вперті, бездоганні котики, які захищають нас, які нещадно нищать ворога і в яких я впевнена на всі сто десятих відсотків. У нас надзвичайні добровольці, які,

ризикуючи своїм життям, своїм здоров'ям, тримають зброю, аби ми відстояли найцінніше – нашу землю, нашу незалежність. Кожна людина зараз в Україні чи за межами країни робить все можливе і неможливе, аби приблизити день Перемоги. Хтось збирає гуманітарку, хтось сидить і валить нещадно сайти окупантів і тих, хто підтримує окупантів. Хтось просто пригортає своє дитя, тому що ми маємо зберігати наше майбутнє. Я зичу кожному з нас терпіння, не втрачати віру, плекати надію і мати любов до кожного ближнього українця, до своєї землі, до свого народу, до своїх людей. Все буде Україна. Україна понад усе. Перемога скоро. Я вас люблю, мої рідні українці. Завжди ваша сонцезалежна Наталка Карпа. Слава Україні! Слава героям! Смерть ворогам!

Заналізовані звернення зі словами підтримки розпочинаються із самопрезентації або привітання і самопрезентації. Кожен автор у той чи той спосіб називає себе. Один із варіантів – ім'я та прізвище / псевдонім, перед якими наявний займенник я або це: *Я Наталя Могилевська; Я Павло Зібров; Я Лата; Це Олександр Пономарьов; Це Ілля LETAY.* Автономіація може розпочинатися з привітання: *Героям слава! Я Оля Цибульська; Вітаю, друзі! Це Kische; Вітаю! Це Марія Яремчук; Усім привіт, я Vora; Привіт! Це Ivan Navi; Привіт! Я Нікіта Ломакін; Всім привіт! Це Marietta.*

Інший спосіб автономіації полягає в тому, що при імені виконавця / виконавиці є слово-ідентифікатор, що вказує на вид діяльності адресанта, напр.: *Я співачка Сола; Я співачка Іларія; Я співачка Анна Добриденєва; Це співачка Yagoda; Це Skofka, я музикант; Це Анна Трінчер, українська співачка; Я Собчук Олег, лідер гурту «СКАЙ»; На зв'язку український музикант Дмитро Шуров, Ріапобой.* Оригінально репрезентувала себе Наталка Карпа: *Завжди ваша сонцезалежна Наталка Карпа.* Не назвали себе лише Ірина Федішин та MONATIK, який прочитав дві строфи у своєму стилі виконання текстів, а Юлія Саніна звернулася від імені гурту: *Це гурт The Hardkiss.* Завершальні слова співаків та співачок були такими: *Слава Україні! (С; Н; І; S; Y; Д; Л; Ц; ОС; Ш), Слава Україні! Героям слава! (З; К; Ф), Слава Україні! Слава ЗСУ! (Я), Слава Україні! Слава нашим воїнам! (В), Слава Україні! Слава героям! Смерть ворогам! (НК).*

Головна інтенція досліджуваної комунікативної стратегії – надання моральної допомоги адресатам «шляхом регуляції ... дисбалансованого психоемотивного стану, корекції поведінки, збереження психоемотивної рівноваги чи позитивного

настрою» [3, с. 178]. Для реалізації комунікативної стратегії адресант послуговується комунікативними тактиками – обраною під час спілкування лінією поведінки, скерованою на забезпечення бажаного чи убезпечення від небажаного ефекту [5, с. 344]. Успішна реалізація підтримки забезпечується відповідним планом тактичних дій, утілених шляхом добору адекватних мовних засобів. На основі зібраного матеріалу схарактеризуємо актуальні комунікативні тактики й простежимо специфіку мовних маркерів лексико-семантичного й лексико-граматичного рівнів.

Комунікативна підтримка – комплексне явище, актуальність вивчення якого «зумовлено його важливістю для суспільства, де існує постійна потреба в соціалізації і гармонійній взаємодії, у корегуванні психоемотивної сфери поведінки людини шляхом надання їй моральної допомоги» [3, с. 7]. Вона демонструє переконання й симпатії, світогляд адресанта, маніфестує його належність до етносу та передбачає бодай мінімальну корекцію чи зміну психологічного стану адресата.

Для врегулювання психоемоційного стану адресата залежно від інтенції адресант обирає ту чи ту комунікативну тактику, що втілюється завдяки конкретним мовним маркерам. Тактика **власне підтримки** функціонує у висловлюваннях із дієслівними й іменниковими одиницями, що виражають семантику підбадьорювання: *підтримувати, поділяти (думку), бути на боці, сприяти* тощо. У зафіксованому матеріалі натрапляємо на конструкції зі словами *підтримувати, підтримка* тощо, напр.: *Віriamo та підтримуємо нашу армію, віriamo в кожного з нас (Ш); Хочемо висловити свою подяку і підтримку Збройним Силам України (Н); ... навколо нас також творяться неймовірні історії взаємодопомоги та взаємопідтримки (Ш).*

Наталя Могилевська висловлює не лише підтримку, а й аргументує її необхідність: *І я хочу зараз попросити нас всіх триматися разом і підтримати наших хлопців, яким дуже сьогодні нужна наша підтримка, щоб вони розуміли, що ми поруч, що ми їх любимо, що ми допомагаємо, що ми чекаємо їх, що ми віriamo, віriamo, віriamo в нашу перемогу, тому що правда на нашій стороні (НМ).* Висловлювана підтримка має адресата й адресована армії, *Збройним Силам, нашим хлопцям, Україні, захисникам, бійцям і волонтерам, українцям*, напр.: *Україно, я тебе дуже люблю, тримайся (С); Тримаймося, любі мої, тримаймося! (НМ).*

Комунікативну тактику **похвали** адресанти втілюють за допомогою якісної й посесивної характеристики тих, хто нас захищає, напр.: *Ви зараз*

найголовніші, найважливіші люди в нашій країні (S); *Пишаюся нашими* хлопцями, гордий, що в нас *сильна і потужна* армія (П); *Збройні Сили України, Територіальна оборона, всі інші, хто чинить опір ворогу, ви неймовірні, ви здивували весь світ своєю силою* (L); *Ви наші мужні супергерої* (Mr); *Наші* воїни, всі, хто дає відсіч ворогу та боронить нас, рятує наші життя ціною своїх – *ви наші* ангели, молюсь за вас і нашу Україну (Lm).

Похвала й підбадьорювання стосується не лише наших захисників на полі бою, а й усього українського народу: *Всі ці дні в мене неймовірна гордість. Україна – це велика дружна сім'я. Я пишаюся усіма нашими людьми* (С); *Любі мої, рідні, пишаюся жити з вами в Україні, бути зараз тут, дихати одним повітрям, здригатися від цих взривів, від цих страшних сирен, від всього, але проживати дуже важливий момент, момент, коли наша Україна стає ще сильнішою, ще згуртованішою* (Ц). Можливі й такі комунікативні ходи цієї тактики, коли адресат одразу називає всіх, кому адресовано його слова: *Збройні Сили України, хлопці і дівчата, Територіальна оборона, українці*.

Лексико-семантичними маркерами вказаної тактики виступають лексеми *пишатися, захоплюватися, гордитися*, приклад: *Я пишаюся* нашими ЗСУ. *Це справжні герої, це наші янголи* (К); *Хлопці, дівчата, всі, хто сьогодні захищає нашу Україну, всі, хто сьогодні на передовій, я захоплююся вами, горджуся вами* (Ф); *Ви показали приклад* усьому світу, як потрібно любити та захищати свій народ та землю (Mr).

Зазвичай у мовленні музикантів наявні лексеми *хлопці, воїни, бійці, захисники, солдати*. Як захоплення й похвала функціують й інші слова на позначення тих, хто нас боронить. В одному з радіозвернень їх названо суперменами та супергероями й запропоновано потужній американській компанії індустрії розваг Marvel Entertainment LLC, що володіє правами на понад 5000 персонажів коміксів, зокрема, Залізної людини, Галка, Тора, яких вона задіює у різних кіножанрах та комп'ютерних іграх, створити ще одного героя: ... *ви супермени. Так, Марвел повинен зробити ще одного супергероя, і це український солдат. Добрий, мужній, сміливий, усміхнений* (У).

Похвала виражається й за допомогою трансформованого фразеологізму, джерелом якого є стійка сполука *як у Бога за пазухою* зі значенням почуватися спокійно, тихо, у достатках, без будь-яких турбот і клопоту [8, 2, с. 284]: *Ціною свого життя ви бороните наше життя. Ви дійсно*

наші боги, а ми у вас ніби за пазухою (Т). Обігрування фразеологізму ґрунтується на номінуванні захисників богами, які дають можливість почуватися цивільним людям більш-менш безпечно.

Вербалізаторами тактики **віри** виступають лексеми *вірити* (бути впевненим, переконаним у чому-небудь [4, с. 189]): *Ми тримаємо за вас кулаки, ми віримо в вас, ми молимося за вас* (Ф); *Віримо та підтримуємо нашу армію, віримо в кожного з нас* (Ш), *молитися* (звертатися до Бога, до святих із проханням [4, с. 685]): *Молюся за нашу потужну українську армію, захисників і захисниць, за всіх волонтерів, за територіальну оборону, за кожну людину з Україною в серці і за нашого славного Гетьмана – Володимира Зеленського* (Д), *впевнений* (сповнений віри в свої сили, можливості, знання [4, с. 1509]): *Я впевнений: Україну чекає перемога. Бо коли бачу, як самовіддано всі, хто на передовій і в тилу, захищають нашу землю – в Росії немає жодного шансу* (N), *перемога* (повний успіх у бою, остаточна поразка військ противника [4, с. 918]), *перемагати* (вигравати бій або війну; завдавати супротивнику поразки [4, с. 916]): *Ми непереможні, пери за все, тому що сильні духом. Ми переможемо* (L); *Ми на своїй землі, ми знаємо, що праві, ми згуртовані, як ніколи – тому переможемо. А москалі знають, що вони звичайнісінькі злодії без жодної гідності – тому вони програють* (L); *З нами увесь світ. Правда за нами. Ми переможемо* (OC); *Україна переможе!* (Mr).

Активною в комунікативній тактиці є форма майбутнього часу дієслів: *Українці, ми вистоймо, ми переможемо* (HM); *Ми відбудуємо вулиці, ми відбудуємо будинки, ми повернемо собі нормальне життя, ми повернемо дитинство нашим дітям. Я вірю в нас...* (Ц). Лексико-семантичний маркер *Бог* також репрезентує віру в перемогу: *З нами Бог* (У); *З нами Бог* (В); *Нами захоплюється весь світ, нас захищає Бог* (Д); *З нами Бог, з нами правда!* (N).

Розглядувана комунікативна тактика може супроводжуватися додатковими нюансами: віра + перспектива, напр.: *І я вірю в перемогу нашої України, нашого народу над агресором! Вона буде, і будуть співати пісні, будуть народжуватися діти, будемо всміхатися, радіти. Нова Україна, вона встане з пеплу* (З), віра + обґрунтування, напр.: *Я впевнена, що ми переможемо, тому що в нас неймовірні люди* (С); *Ми молимося про мир, який неодмінно настане. Ми вийдемо з війни переможцями, бо за нами правда і світло* (В); *Нас не здолати, тому що у нас є ви і наша єдність* (Т).

Під час реалізації цієї тактики актуалізується категорія інтертекстуальності завдяки залученню текстів пісень, що виконують функцію аргументування. Павло Зібров апелює до радіослухачів: *І хочу сказати словами моєї пісні, яку ми написали дуже давно з Юрієм Рибчинським: «Є-є в нас доля, і є в нас, є-є земля в нас і небеса, є-є в нас мова, своя чудова, є-є в нас гордість і є краса», а далі висловлює свою впевненість у майбутньому України. Цитата як немодифіковане відтворення передтексту вклинюється в новий текст й слугує своєрідною тезою для висновку [6, с. 54].*

Алюзію як посилання на літературні, міфологічні, історичні епізоди, імена [9, с. 115], як різновид інтертекстуальності спостерігаємо в комунікативній підтримці співачки Катерини Середи, відомої під псевдонімом LLARIA: *Ворогам не дістанеться Україна, адже вона як вільний вітер, її не можливо вхопити, нею неможливо володіти. Вільний вітер живе в кожному з нас, тому ми обов'язково переможемо (І).* Для декодування смислів, створених алюзією, адресат повинен володіти необхідними фоновими знаннями [9, с. 117]. У тексті пісні виконавиці є такі рядки: *Вільний вітер – то є я, / То нестримная душа, / То нескорена земля – / Вічно вільна і жива.* Зауважимо, що стимул *вільний* з-поміж інших має асоціати *вітер* та *Україна*, перше з яких формує ядро компаративного асоціативного поля, а друге належить до одиничних реакцій [7 с. 85].

Лексико-семантичним маркером тактики **консолідації** слугує займенниковий іменник *ми*, лексеми *браття*, *нація*, *народ*, *українці*: *Ми* любимо свою землю. *Всі ми – браття* козацького роду. *В нас* тече кров *добрих, справедливих і безстрашних* воїнів (Д); *Ми* на своїй землі. Україна була, *є і буде* (П); ... *ми* унікальна *нація*. *Кожен з нас* робить щось для перемоги *тією зброєю, якою найкраще володіє* (Ш); ... *я* хочу сказати, що *сьогодні нам* є чим пишатись, *українці* (НМ). Дмитро Шуров щодо ситуації, яка нас усіх об'єднала, каже: *Зараз ми* всі з вами в одному човні (Ш), де в одному човні означає в однакових умовах, життєвих обставинах'. Особливого звучання набуває повтор займенника: *Сьогодні всі ми переживаємо важкі часи в історії нашої держави. ... Сьогодні ми* як ніколи сильні, згуртовані, *ми – непереможний народ*, який вже став символом героїзму та свободи у всьому світі (В); *Весь світ* зараз бачить, наскільки *ми* сильна, *неймовірна нація*, що коїться в нашій країні, а *ми* стоїмо, стоїмо за себе, один за одного, до крові, до смерті, *ми* стоїмо (НМ). Указані вище іменникові маркери мають

означення *унікальна, сильна, неймовірна, цілісна, непохитна* (нація), *непереможний* (народ) й акцентують на особливостях, що саме нас згуртовуює.

Тактика **заклику й актуалізації цінностей та пам'яті** – одна з комунікативних тактик стратегії підтримки. Заклик передбачає прохання до цивільного населення розгорнути діяльність, пов'язану зі сприянням армії. Мовними маркерами заклику є слова *закликати*: ... *закликаю* кожного, кожного на своєму місці, *присвятити* кожну хвилину і віддатися на сто відсотків, *свою душу і серце* справі, *справі боротьби на благо* нашої України, *тільки на перемогу, тільки на результат* (З), *долучатися, допомагати* (із відповідними додатками – *волонтерський супротив, інформаційний супротив*): *Друзі, долучаємось* разом до *волонтерського супротиву, інформаційного супротиву, допомагаємо* збирати кошти на потреби нашої армії, *всі разом* робимо все можливе заради перемоги (К), *об'єднатися*: *І звертаюсь* зараз до кожного, *хто мене знає, хто шанує мою творчість. Нам* потрібно всім *об'єднатися* навколо однієї величезної справи – *боротьби і перемоги над російським агресором* (З). Також заклик лунає й для військових, напр.: *Ми чекаємо на вас з перемогою і зустрінемо з українським борцем та варениками на нашій українській землі. Повертайтесь живими, бо тут у вас є ми, бо у нас є Україна* (У).

Загальнолюдські та національні цінності об'єктивовано в аналізованій тактиці й стратегії в цілому, адже тактики взаємодіють, реалізуючи головну інтенцію. Лексико-семантичним маркером є абстрактна лексика, що відбиває життєву необхідність, важливість, значущість чогось для окремої людини та усієї нації, напр.: *Україна* показала всьому світу, що вона *найсильніша держава у світі, з найсильнішою армією та найсильнішими людьми, які готові ціною власного життя відстоювати свободу та незалежність* своєї країни (ОС); *Кожен з вас, кожен український воїн* зараз не просто виконує свій обов'язок – *ви захищаєте воїстину святі речі: єдину Богом дану Батьківщину, свободу, право, людину. Ви бороните цілий світ від зла і терору. Ви зараз творите історію* (Я). Цінністю для нації є й пам'ять про тих, хто захищав і захищає державу від ворогів: *Ми, українці, ніколи не забудемо те, що ви робите зараз і вже зробили* (S); *Світла пам'ять* героям, які пали, *боронячи нашу землю* (К).

Тактика **подяки** реалізується за допомогою лексем *дякувати, подяка, вдячність*, напр.: *Хочу подякувати* кожному, *хто захищає нашу країну* (Л); *Хочемо висловити свою подяку* ... Збройним

Силам України (Н); Я зараз маю за велику честь звернутися до Збройних Сил України з **вдячністю**, яку навіть і словом не опишеш... Ми всім серцем **дякуємо** вам і молимося за вас (Я); Хочу висловити свою безмежну **вдячність** нашим воїнам (Мг). Аналогічного значення набуває в цьому контексті лексема **вклоняюся**: Я **вклоняюся** вам низько до землі за все, що ви сьогодні робите для нашої держави (Ф); Я низько **вклоняюся** нашим військовим, я низько **вклоняюся** Територіальній обороні (З).

Здебільшого подяка передбачає вказівку на того, кому вона адресована: Дякую вам, **ЗСУ** (Н); Дякую вам, **хлопці**, ви найкращі (К); Хочу подякувати нашим **Збройним Силам України і усім, усім тим, хто чинить опір окупанту, ворогу, який зараз на нашій землі, в Україні**. Дякую (S); Словами щирої подяки звертаюся зараз до наших воїнів світла – **Збройних Сил України, Територіальної оборони, Національної гвардії** (К); Сьогодні і кожного дня я дякую і молюся на вас, **наші захисники** (Т). Вона може містити інформацію щодо того, за що саме складають подяку (захист, майбутня перемога тощо), напр.: Дякуємо за **захист**, дякуємо за **години спокою**, дякуємо за **майбутню перемогу** (Н); Дякую усім нашим захисникам, бійцям і волонтерам за те, що ви самовіддано **обереігаєте нашу землю, захищаєте наше небо** (І).

Маркерами лексико-семантичного рівня тактики **побажання** є лексема **бажати** (**Бажаю** вам не втратити ні сил, ні людей. Будьте обережні та безпощадні (Л); Всім українцям **бажаю** витримки та віри, бережіть себе (Мг), а маркером лексико-граматичного рівня – проста (**Бережіть себе і своїх ближніх!**) (Т) чи складена форма імператива (**Хлопці, хай** божеенька вас **охороняє!**) (П); **Хай** Господь **береже** вас, **хай дає** вам **сили, мужності** вигнати усю цю нечисть з нашої України (Ф); ... ці сльози, які сьогодні проливаються кожного дня, **хай** вони **проростають** квітами, **хай** вони **проростають** світлим майбутнім. Все буде Україна (Ц). Зрідка побажання можу висловлюватися й без використання слова **бажати**: Миру нам, з Україною в серці (L). Побажання мають на меті створити відповідний настрій, посилити впевненість у здійсненні того, чого зичить адресант.

Ключовими лексемами для досліджуваної комунікативної стратегії, реалізовуваної у воєнний період є ті, які стосуються воєнної тематики й ситуації, що склалася (**Збройні Сили України / ЗСУ, армія, передова, захист, відсіч, опір, супротив, оборона, перемога, боротьба, зброя, тил, кров, смерть, біда, зло, терор, нашістья, боронити, захищати, нищити**), а також назв осіб

(**воїни, бійці, солдати, захисники / захисниці, герої, добровольці, хлопці, котики, ангели / янголи, воїни світла, волонтери – окупанти, ворог, агресор, москалі, злодії, нечисть**), абстрактні поняття, пов'язані з моральними й психологічними цінностями (**єдність, правда, мир, спокій, мужність, сміливість, гордість, майбутнє, свобода, перемога, незалежність, віра, надія, любов, право, Батьківщина**) та номінування території (**Україна, держава, країна, земля** тощо).

З ужитих лексем, що виражають дію, спрямовану на ворога щодо охорони від нападу, найчастотнішими є **боронити** (58, 3 %) та **захищати** (41,6 %), рідше використовуваними – інші (**рятувати, оберігати, боротися** – по 8,3 %). З-поміж лексем на позначення нематеріальних цінностей найзатребуванішими виявилися **перемога** (44 %), **правда** (16 %), **свобода** та **мир** (по 12 %), **незалежність** і **віра** (по 8 %).

Адресанти активно послуговуються іменниками на позначення учасників воєнного вторгнення, що репрезентують опозиційні сили. Зауважимо, що назви осіб у медіадискурсі відбивають опозицію **свій – чужий**. Її перший елемент репрезентують як нейтральні лексеми, ужиті в прямому значенні (**хлопці / дівчата** – 22,2 %, **воїни** – 18,5 %, **захисники / захисниці** – 18,5 %, **герої** – 7,4 %, решта – по 3,7 %), так і позитивно конотовані одиниці, з-поміж яких вирізняються ті, що вжито в переносному значенні (**ангели / янголи** – 7,4 %, **котики, боги** – по 3,7 %). Другий елемент опозиції виражено негативно конотованими лексемами, що характеризують сутність протилежної сторони (**ворог** – 56,2 %, **окупант** – 18,7 %, решта – по 6,2 %) чи належність до країни (**москалі** – 6,2 %). Воїнами світла названо тих, хто щодень і щоніч бореться проти зла – **Збройні Сили України, Територіальну оборону, Національну гвардію**. Слова підтримки адресовано всьому українському народу, тож активно функціують у воєнному дискурсі лексеми **українці, люди, браття козацького роду, нація, сім'я**, що актуалізують сему спільності, єдності.

Називання нашої країни, як уже зазначалося вище, має кілька варіантів, з-поміж яких активними є **Україна** (без означень та з означеннями **наша, наша вільна, нова, суверенна** – 47,9 %), **земля** (без означення та з означеннями **наша, своя, наша українська, наша рідна** – 30,4 %), **країна** (без означення та з означенням **наша** – 10,9 %), **держава** (без означення та з означеннями **наша, найсильніша** – 6,6 %), **Батьківщина** (2,1 %), **хата** (з означенням **наша** – 2,1 %).

Практично в усіх радіозверненнях реалізується кілька тактик, які не завжди вдається виокремити. Продемонструємо це віршем Дмитра Монатіка: *Усі українці, в усьому світі / Сильні, незламні, хоч і душі розбиті. / Ми їх разом зберемо по маленьким шматочкам. / Перемога чекає, ми так її хочемо. / Через війну, через ворога злого ми стали міцніші. / Ми вистоїмо, ми сила, якої не знала земля. / Україна єдина, твоя і моя. / І вона не впаде на коліна, / Адже де б не були ми – Україна єдина* (М). Його підтримка репрезентує комунікативні тактики віри та консолідації з відповідними лексико-семантичними маркерами *ми* (ужите 6 разів), *сильні, незламні, сила, Україна єдина, не впаде на коліна, вистоїмо, перемога*.

Висновки і перспективи подальших розробок. Комунікативна підтримка за формою її надання є публічною, за типом – концептуальною, оскільки реалізується в медіадискурсі та висвітлює загальнолюдські цінності. Необхідність такої підтримки зумовлена надскладною ситуацією, зокрема агресією, окупацією частини територій країни, психоемотивним станом людей, пов'язаним із повномасштабним вторгненням ворога. Основною інтенцією комунікативної підтримки є регулювання психоемоційного стану того, до кого звернено мовлення. Вона необхідна

не лише тоді, коли адресат перебуває у важкому психологічному стані, а й за умови мінімальної можливості втрати ним емоційного балансу. Отже, завдяки комунікативній підтримці корегується або збалансовується поведінка й моральний стан адресатів. Підбадьорювання захисників та всіх українців втілено за допомогою низки комунікативних тактик, що характеризуються певними інтенціями та вирізняються лексико-семантичними й лексико-граматичними маркерами.

Активними тактиками стратегії підтримки у воєнний період, залученими українськими артистами, виявилися такі: власне підтримки, похвали, віри, консолідації, заклику й актуалізації цінностей та пам'яті, подяки, побажання. Як базові лексеми функціують номени, що характеризують перебіг воєнних дій, назви осіб й української землі, абстрактні поняття. Найчастотнішими одиницями зазначених груп лексики досліджуваної комунікативної стратегії є *боронити, захищати; хлопці / дівчата, воїни, захисники / захисниці; ворог, окупант; Україна, земля; перемога, правда*.

Перспектива подальшого дослідження полягає у залученні матеріалу інших дискурсів із метою виявлення мовної специфіки та актуальних комунікативних тактик.

Список літератури:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання : монографія. Одеса : КП ОМД, 2017. 580 с.
3. Буяльська Т. І. Вираження комунікативної підтримки в сучасному англomовному побутовому та психотерапевтичному дискурсі: когнітивно-дискурсивний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. Житомир, 2016. 245 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. 1728 с.
5. Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти : монографія. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 541 с.
6. Романченко А. П. Інтертекстуальність як реалізація діалогічності лінгвістичного дискурсу. *Web of Scholar*. Warsaw : RS Global Sp. z O.O., 2018. № 11 (29). С. 51–56.
7. Романченко А. Психолінгвістичні та етнокультурні параметри компаративної картини світу українців. *Lingua Montenegrina*. Cetinje, 2023. Br. 32. С. 79–96.
8. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови : в 2 т. Київ : Вища шк., 1984. Т. 1. 304 с.; Т. 2. 384 с.
9. Штонь О. Алюзія як засіб формування вертикального контексту. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. Вип. I (25) 2016. С. 112–118.

Romanchenko A. P. COMMUNICATION SUPPORT IN THE MEDIADISOURSE DURING THE WARTIME: SPECIFICITY OF IMPLEMENTATION

The purpose of the study is to clarify the implementation specificity of communication support in the modern military media space. To achieve this goal, the following tasks need to be solved: to identify the main and auxiliary intentions of communicative support; to characterize the basic features of each of the identified tactics; to identify and describe the main lexical, semantic and grammatical markers of tactics.

The subject of the proposed study is the communicative support in media discourse, and its object is the linguistic specificity of its implementation in the wartime. The factual basis of our study is the radio addresses of Ukrainian singers that were broadcasted on the radio station Kraina FM at the beginning of Russian aggression in 2022. The analysis includes 24 messages of support to Ukrainians by male and female performers.

It has been determined that the main intention of the studied communication strategy is to provide moral assistance to addressees to correct their behavior and condition, maintain psycho-emotional balance and positive mood. Communication support in the media discourse is public in its form. Its necessity is due to the difficult situation in our country, including direct aggression, occupation of the part of Ukrainian territories, and the psycho-emotional state of people which is associated with a full-scale enemy invasion. Encouragement of Ukrainians is embodied through a number of communication tactics characterized by certain intentions and distinguished by lexical-semantic and lexical-grammatical markers.

The author clarified that during the war period, the active tactics of the support strategy used by Ukrainian artists were those of support, praise, faith, consolidation, appeal and actualization of values and memory, gratitude, and wish. The identified tactics are distinguished by linguistic markers. They have variants, and interact with each other.

The basic lexemes are those that characterize the course of hostilities, name persons and territory and nominate abstract concepts. The most frequent units of these groups of vocabulary in the studied communication strategy are: defend, protect; boys/girls, warriors, defenders; enemy, occupier; Ukraine, land; victory, truth.

Key words: *communicative strategy, communicative tactics, intention, lexical and semantic marker, grammatical marker, lexeme, intertextuality, allusion, discourse.*

Сковронська І. Ю.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Юськів Б. М.

Львівський державний університет внутрішніх справ

ВПЛИВ ВЕРБАЛЬНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ АМЕРИКАНСЬКОГО Й УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОСУ

У статті акцентовано увагу на особливостях та відмінностях стереотипів американського та українського етносів. Наголошено, що образ будь-якої країни присутній у нашій свідомості у стереотипному вигляді. Етнічні стереотипи варто розглядати в контексті етнічної самосвідомості. Вони є обов'язковою часткою мовно-культурної картини світу, що через вербальні та невербальні форми творять і закріплюють у колективній свідомості етносу ті культурні традиції, звички, особливості, які визначають моноетнічне середовище.

Мовна картина будь-яких народів формується на основі сукупності ідей і знань про історію країни, традиції, релігію, символи, політичну ситуацію, національну ідею, людей, які проживають в країні та їх реалізацію за допомогою певних вербальних засобів. Відмінності у стереотипах народів формуються у процесі номінації подій, предметів, явищ об'єктивної дійсності, а також суспільно-політичних, економічних, соціальних та культурних реалій життя. Стереотипні характеристики американців і українців історично сформовані під впливом взаємодії з іншими народами, тобто можна констатувати факт мультикультурної подібності двох народів. Підкреслено, що обидвом народам характерні доброзичливість, толерантність, індивідуальність, незалежність, рівноправність, приватність, демократичність, людська гідність, повага до закону.

Як особливий вид категорії, що має стосунок до взаєморозуміння людей, етнічні стереотипи дуже важливі, оскільки дозволяють нам взаємодіяти з іншими людьми в навколишньому світі, і є особливо значущими для міжкультурної комунікації. Історичні факти свідчать, що невірно сприйняте та інтерпретоване невербальне повідомлення, що надіслане представником однієї культурної спільноти до представника іншої культурної спільноти, нерідко ставало причиною непередбачуваних, непрогнозованих, небажаних суперечок та конфліктів. Їх наслідки були такими ж.

Знання особливостей і відмінностей стереотипів американців і українців допомагають долати міжкультурні бар'єри, сприяють налагодженню взаємовигідних і добрих стосунків між етносами.

Якщо порівнювати етностереотипи українців і американців, то бачимо, що українцям у більшій мірі притаманний індивідуалізм. Він знаходить свій прояв у словосполученнях *моя Батьківщина, моя земля, мій рідний край, моя рідня*, що підкреслює особливість менталітету українців, їх природню сентиментальність та ліризм. Щодо етнічних характеристик американців, то для них особливо значущою є категорія американська мрія, що доповнюється феноменом національного характеру. Ці чинники є рушійною силою як для індивідуальних перемог і досягнень американців зокрема, так були й залишаються важливими мотиваційними складниками для розвитку Америки загалом.

Ключові слова: етнічність, стереотипи, вербальна і невербальна поведінка, міжкультурна комунікація, моноетнічне середовище.

Постановка проблеми. Дослідження стереотипних характеристик різних культур викликане специфікою менталітету у вербальній і невербальній комунікативній поведінці. Мовна картина будь-якого народу формується на основі

сукупності ідей і знань про історію країни, традиції, релігію, символи, політичну ситуацію, національну ідею, людей, які проживають в країні, і реалізується за допомогою певних вербальних та невербальних засобів. Існує ряд чинників, що

впливають на формування стереотипів у народів. Вони тісно пов'язані з об'єктивною реальністю, назвами подієвих ланок, оточуючого світу та предметів побуту. На стереотипах позначаються суспільно-політичні, економічні, соціальні, культурні життєві явища.

Одним з основних принципів сучасної лінгвістики є когнітивна семантика, завданням якої є створення шляхом аналізу та узагальнення значення різнорівневих одиниць мови тих концептуальних моделей, які допоможуть пояснити формування картини світу того чи іншого етносу. Необхідною умовою когнітивної семантики, на думку С. Жаботинської, є пошук концептуальної моделі фрагмента інформації, який стоїть за мовним знаком, – тієї ментальної структури, яка не представлена у поверхневих формах мови [1, с. 5].

Вчені зазначають, що стереотип – це безцінна ментальна підтримка, що допомагає нам узагальнити і систематизувати інформацію про світ. Як особливий вид категорії, що має стосунок до взаєморозуміння людей, етнічні стереотипи дуже важливі, оскільки дозволяють нам взаємодіяти з іншими людьми в навколишньому світі, а тому є особливо значущими для міжкультурної комунікації. Неправильна інтерпретація носіями однієї культури невербального повідомлення, зробленого представником іншої культури, може призвести до небажаних конфліктів і небезпечних наслідків [2, с. 24].

Міжетнічні відносини вибудовуються також з урахуванням етнічних стереотипів. Однак через їх узагальненість і формальний підхід до зміни установлених уявлень як про власний етнос, так і про етнос інших представників, ці стереотипи часто бувають помилковими [3]. Водночас ці уявні стереотипи відображаються в мові, наприклад у сталих словосполученнях, мовних штампах, ситуативних кліше, анекдотах, прислів'ях, метафорах тощо (наприклад: *німецька точність, піти по-англійськи, французький поцілунок, китайська грамота тощо*).

Українські дослідники рис національного характеру вказували, що основними чинниками, які визначають особливості характеру народу, є етнічна самосвідомість (етнофора), яка являє собою здатність ідентифікувати себе з певним етносом, відокремлюючись від усіх інших, та колективна етнічна самосвідомість, або етнічна ментальність, яка інтегрується свідомістю [4, с. 204]. Вони по-різному оцінювали значення свідомості у становленні етносу та нації, особливу увагу приділяючи або національному характеру, психологічним характеристикам народу або визначенню носіїв національної свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями стереотипів займалися зарубіжні й українські учені. Інтерес до стереотипів почав формуватися у 20-х роках ХХ століття. Стереотип розглядали як негативне, але водночас таке явище, якого уникнути неможливо. Основний акцент робився на вивченні антропостереотипів, а саме: гендерних, професійних, політичних, етнічних тощо [5, с. 64]. До таких учених належали Кац Д., Брейлі К., Блінклі Р., Доллард Дж., Кларк У., Ліпман та інші.

Американський соціолог У. Ліпман першим увів у науковий ужиток термін «стереотип» (грец. *Stereos* – твердий, *typos* – відбиток) у 1922 році. Він виокремив чотири характеристики типів стереотипів і дав визначення стереотипу як особливої форми сприйняття навколишнього світу, фільтрації, інтерпретації інформації, що знаходить свій прояв у пізнанні навколишнього світу, розпізнання його явищ і перетворюється у соціальний досвід особи. Подаючи інформацію у легкій і зручній формі, стереотип спрощує її і здатен дезорієнтувати людину [3].

Відомі американські дослідники Кац Д. і Брейлі К. у 1933 році після масштабних соціально-психологічних експериментів розробили нову методику вивчення етнічних стереотипів, на основі яких визначили поняття «етнічний стереотип» як стійке уявлення, що мало узгоджується з тими реаліями, яке воно прагне представити. Його коріння криється у властивості людини спочатку визначати явище, а потім вже спостерігати. Тому стереотипізація може розглядатися як наклеювання деяких ярликів, що призводять до заміни певних рис штампами [6].

До проблеми вивчення стереотипів звертали свої наукові погляди відомі українські історики, вчені у галузі української етнопсихології: Антонович В., Костомаров М., Грушевський М., Мірчук І., Ткаченко О., Жайворонок В., Онищенко І., Липа Ю., Юрій М., Янів В. Соціологи: Арбеніна В., Красних В., Ручка А., Серета В., Сорока Ю., Яковенко Н., Грабовська І., Білан І., Химович О., Семашко Т., Замашна С., Гримич М. та інші.

Усі дослідники української етнопсихології вказують як на бажані, так і небажані, як позитивні, так і негативні властивості українського народу. У відомих *«Книгах биття українського народу»* Костомаров М. наголошує на почуттєвості українського народу, запереченні раціоналізму, схильності до пасивізму, що виявляється у нереальному мрійництві, яке призводить до творення утопій. У той же час в українського народу мають

виразний прояв ідеали свободи, волі, здобуття у боротьбі основних соціальних прав. Сміслом нашого життя, за твердженням Яніва В., має бути такий устрій, в якому «не буде ні царя, ні цариці, ні царівни, ні князя, ні графа, ні герцога, ні сіятельства, ні превосходительства, ні пана, ні боярина, ні кріпака, ні холопа». Щоби у кожного була змога самостійно проявити себе відповідно до власних здібностей і цінностей [7, с. 244]. Згідно з думкою Антоновича В., українець – це тип меланхоліка, який не вмє відразу відповісти на подразнення, але щодо політичних ідеалів, то такими в українців дослідник називає правду й громадську рівноправність, вбачаючи ідеал у стародавнім вічі, в козацькій раді, де всі мали повну волю і рівноправність [8, с. 91].

Грушевський М. теж зробив аналіз рис українця. Він намагався це здійснити максимально об'єктивно. Тому розбив риси характеру на дві категорії: позитивну (цілісність, стихійну гармонію, високу красу побуту і глибоку вроджену логічність думки, високі культурні і соціальні інстинкти, гуманний характер і тонке етичне почуття, бажання справедливості) і негативну (недостачу свідомості, культурного і політичного виховання, освіченості, слабкість національного інстинкту (особливо у східних українців, національної енергії, національного почуття). В «Історії України – Руси» він зазначив, що несприятливі історичні умови призвели до національного занепаду, затьмарили разом з тим прояви творчої активності, і народ був зведений до «етнографічної маси без національного обличчя» [9, Т. 1, с. 3]. Учений висловлює думку, що пояснити виникнення негативних рис можна тривалим перебуванням українців під пануванням російської, польської й австрійської держав. Це водночас породило в українського народу дух протесту, підсилило анархічні інстинкти, значно ослабивши організаційні.

Учений українського походження Іван Мірчук, який тривалий час очолював Український науковий інститут у Берліні, зауважував, що український народ відкидає рішуче всі форми співжиття, передумовою яких є сувора дисципліна і повне підпорядкування волі вищого, забуваючи, що це, звичайно має згубний вплив на інтереси загалу, а в результаті – і на його власну користь [10, с. 18].

Юрій Липа, говорячи про український характер, його основною рисою називає «мальовничий індивідуалізм». Україна, на думку Липи Ю., входить в так званий хліборобське культурне коло, в центрі духовності якого стоїть жінка-мати, що єднає навколо себе родину. Образ України –

жінки-матері – тісно пов'язаний з устроєм осілої хліборобської родини. Тут потрібні вміння господарювати, витривалість і традиційний підхід до праці. Щодо індивідуалізму, то автор стверджує: «Потяг до краси насичує ціле життя українця. Крім ділянки музичної й поетичної творчості, видно це і в одежі, і в оселі, і в любові до природи» [11, с. 145].

Жайворонок В. у своїх працях наголошує, що у коло етнолінгвістичних досліджень входить вивчення мовних явищ, які так чи інакше відображають етнокультурні, народно-психологічні й міфологічні уявлення і переживання, тобто менталітет етносу як національну специфіку людського світосприйняття [12, с. 49].

Різні рівні національної ментальності в мовному контексті досліджував Ткаченко О. Його цікавили фонетичний, граматичний, лексичний, фразеологічний рівні. Однак свою увагу учений найбільше зацентрував на текстологічно-стилістичному, в якому риси національної ментальності лежать зовсім на поверхні. Наприклад, прислів'я «Зробити не итука, відповісти итука» вказує на велику відповідальність людини за всяку зроблену справу, а особливо за злочин. Він зазначає, що у таких висловах відображений «автопортрет» кожного народу [13, с. 37].

Мовознавець Кочерган М. досліджував співвідношення національної мови і культури крізь призму мовних, етнокультурних та етнопсихологічних чинників. Учений дійшов висновку, що етнолінгвістичний аспект наукових студій по суті стосується аналізу наслідків впливу на мовну структуру міфології, психології, побуту, звичаїв, вірувань, обрядів, загальної культури й менталітету етносу. Передусім це торкається теорії номінацій, теорії значення, народної фразеології, пареміології тощо [14, с. 11].

Постановка завдання. Мета статті – виокремити вербальні та невербальні засоби в процесі формування етнічних стереотипів американського та українського етносу.

Виклад основного матеріалу. Під час пошуку етнічних стереотипів у дискурсі вчені звертають увагу на те, чи висловлена думка щодо певного етносу дійсно є стереотипом, тобто відображає точку зору більшості представників досліджуваної лінгвокультури, чи це є думка окремої особи [15, с. 206]. Етнокультурні стереотипи, на думку Семашко Т., накопичуються за допомогою мови та об'єктивуються як вербальними, так і невербальними засобами, а саме у спосіб численного повторення клішованих фраз, осілих в певній культурі

догм, які з часом носії стереотипів можуть приймати за думку етносу, визнавати як істину. Ці форми набувають стійкості на рівні мови й осідають у пам'яті, формуючи певні образи та їх оцінку у представників різних етносів. Але не завжди вони відповідають вимогам істини, оскільки узагальнюють просто схожі суспільно-культурні явища та об'єднують їх у категорію, скорочуючи до граничного мінімуму кількість відмінних рис, які характеризують дане явище [16, с. 39].

Схожі по суті висловлювання викладені дослідницею Селівановою О. У них йдеться про те, що етнічні стереотипи варто розглядати як проекцію етнокультурних ментальних уявлень про свій/чужий етнос, як «детерміновані культурою, впорядковані та фіксовані структури етнічної свідомості, що уособлюють результат пізнання дійсності етнічною спільнотою, закріплюють у свідомості людини культурні традиції, обряди, звичаї, ритуали, вірування, забобони, особливості мовленнєвої та невербальної поведінки тощо» [17, с. 147].

Аргументи на користь українського індивідуалізму як базової категорії культури знаходимо у словосполученнях *моя Батьківщина, моя земля, мій рідний край, моя рідня*, що недвозначно підтверджує особливість менталітету українців, в яких проявляється сентименталізм та ліризм української природи.

Українська дослідниця Фалафівка О. пропонує типологізацію мовних маркерів етнічних стереотипів української, англійської і польської мов та здійснює розмежування між даними маркерами і допоміжними засобами їх вербалізації. Вона наголошує, що основною ознакою етнічних стереотипів є наявність етнонімів, топонімів та їх похідних (прикметників, прислівників), імпліцитних засобів, тобто лексем, які апелюють до наших ментальних образів, уявлень про певний етнос. Наприклад: *Майдан, сало, борщ, вареник, калина, вишиванка, козак*; італ. *сієста, спагетті*; япон. *сакура, кімоно*; ісп. *корида*. Всі вищезгадані мовні засоби функціонують у складі фразеологічних одиниць – сталих словосполучень, прислів'їв та приказок, які допомагають створити в нашій уяві яскравий образ типового представника певного етносу: *москаль – не брат, не помилує; щоб я тричі німцем став; Mexican breakfast (америк. сніданок – цигарка і склянка води); to assist in the French way – допомагати по французьки – спостерігати і не брати участі тощо*.

Щодо дослідження етнічних характеристик американського народу, то впродовж всієї історії становлення нації спостерігається особливе став-

лення до ролі американської мрії та феномена національного характеру як найбільш вагомих складових у створенні американської нації. Ці чинники були й залишаються важливими мотиваційними складниками як для розвитку Америки, так і для індивідуальних перемог і досягнень американців. У мовній свідомості американців закарбовано ці складники і вони мисляться як найбільш вагомні компоненти національної культури та менталітету, вищі орієнтири поведінки людини, що впливають на формування етноспецифічних рис американців. Проте у певні історичні епохи під впливом різноманітних чинників вони можуть змінюватися. Такими цінностями, що відображені у мові, є аксіологеми *freedom, individualism, equality of opportunities, patriotism, privacy, efficiency, self-reliance, practicality, pragmatism, work-orientation, social mobility, materialism, work-orientation, exceptionalism, optimism*.

Національно-культурна своєрідність американців відображена у концептосфері американської нації. Вона також має певну етноспецифіку. Ця своєрідність зумовлена історичними особливостями формування американської нації як мультикультурної спільноти. До її складу увійшли представники майже всіх етнічних груп, які можна знайти на сучасній мапі світу. Типового американця можна вважати продуктом змішання різних національних культур, про що свідчить розмаїття іншомовних слів в комунікативній практиці даного етносу: *salad bowl, mosaics, pizza, rainbow, symphony, kaleidoscope, tapestry* [18, с. 33].

Спостереження за мовним простором та невербальним способом життя американців приводять до висновків, що вони надзвичайно ввічливі, спокійні, розслаблені, нікуди ніколи не поспішають і намагаються не висловлювати різких думок – ні про політику, ні про расизм, ні про вашу поведінку: *Mind your own business*. Ніхто не маюкається, навіть більш м'які слова замінюються трохи кумедно: напр. *Darn* замість *damn*; *oh my gosh* замість *oh my god are you flipping kidding me?* Якщо взяти Канаду, то тут дуже голосно розмовляють із вживанням емоційних прикметників – *wow, wonderful, amazing, awesome*. Лексема *Guns* є важливою для американців, оскільки згідно до другої поправки Конституції дозволяє володіти вогнепальною зброєю; *school shooting* – найжахливіша їхня проблема – це комбінація володіння вогнепальною зброєю і невміння виховувати дітей, що перетворюється в шкільні стрілянини; *Florida man* – найвеселіше висловлювання в Америці; *Sweet home Alabama* – гумористична фраза на тему

того, що в Алабамі занадто люблять своїх родичів. *Big Apple* англomовне кліше, що вживається на позначення міста Нью Йорк. У свідомості українця буквальний переклад словосполучення *велике яблуко* не несе ніякого смислового наповнення та використовується як вільне словосполучення.

В англійській мові *Thanksgiving day* є мовним кліше на позначення національного свята, тоді як вираз *День подяки* в українській мові є вільним словосполученням, що не має такого ж семантичного значення. *Великодній кошик* є також прикладом україномовного кліше. Еквівалент в англійській мові до нього відсутній. Англomовне кліше *Easter bunny* функціонує в ужитку жителів Америки та деяких країн Європи. Воно частково відповідає і етнокультурі українця, однак перекладений аналог *пасхальний кролик* не є значеннєвим еквівалентом. Кліше *bird of Washington* в англійській мові використовується на позначення державного герба США. Українською мовою переклад звучить як *американський орел* і є простим вільним словосполученням. Отже, саме такі мовні ситуації і формалізовані уявлення, що не мають певного трактування, можна назвати культурними стереотипами. На основі цих спостережень можемо твердити про схожість стереотипу і мовного кліше.

В очах іноземців американці дуже радикальні в будь-якому питанні і те, що більшість з них можуть бути тільки радикально лівими або радикально правими, тобто радикально дотримуючись однієї думки або абсолютно радикально протилежної, і мало хто з них може зійтися десь посередині. Американці люблять висловлювати власну думку і не відчувають себе зобов'язаними погоджуватися з іншими. Вони хочуть, щоб люди розуміли їхню унікальність і не будуть спілкуватися, коли ви їм не цікаві, або не приносите користі.

В американській культурі посмішка на обличчі людини відіграє значну роль. Вона схвалюється оточуючими і входить до системи цінностей навіть у ситуаціях, коли людина зовсім не хоче посміхатися, оскільки позитивні відчуття у неї відсутні. Метою такої поведінки усміхненого американця є показати іншій людині, нехай зовсім незнайомій, що йому приємна зустріч з нею. Американці багато посміхаються, переважно раді допомогти і вільні у своїх діях, більш розкуті в розмовах. *Keep smiling* – девіз американського способу життя. Прикладом культурних розходжень у невербальній комунікації двох етносів є схильність американців зі здивуванням реагувати на «кам'яний» вираз обличчя в співрозмовників, тому що посмішка не часто «гостює» на облич-

ччя українців. На думку українців, чим вища суспільна позиція людини, тим серйознішим повинен бути її іміджевий вигляд. Усмішка за ситуації, коли людина претендує на високий пост, абсолютно недоречна. Для українців це буде сигналом, що свідчитиме про легковажність особи, про неповне усвідомлення відповідальності за справу, а тому довіряти їй не можна [18, с. 35]. Існують необґрунтовані думки, що слов'яни мають репутацію нещасливих і холодних людей. Одна з дивних особливостей представників української культури в очах іноземців – це похмурість, непривітність, відсутність усмішки.

Для порівняння двох культур часто наводиться приклад персика і кокоса. Американці м'які мов персик ззовні, але всередині мають тверду кісточку. Українці ж, навпаки, справжні кокоси. Але якщо розбити тверду горіхову шкарлупку, то всередині знайдемо солодке молоко. Відмінність стає більш очевидною, коли порівнюємо значення слова «друг» та й самого поняття дружби в обох культурах. Американці дуже товариські. Легкість і невимушеність притаманна їм у привітанні зі знайомими і не дуже знайомими людьми. При цьому рукостискання може супроводжуватися поплескуванням по плечі. Дослідниця Ковалінська І. зауважує, що неправильне розуміння невербальної поведінки є одним з найбільш прикрих джерел непорозумін між людьми, якого цілком можна було б уникнути. Наприклад, китайці дуже не люблять, коли їх торкаються, ляскають по плечу і навіть тиснуть руки. Така близькість і дружелюбність їм не властива [2, с. 24].

Щодо інших особливостей невербальної поведінки американців, то більшість комунікантів не довіряють тому, хто не дивиться їм у вічі. Відсутність прямого відвертого погляду занепокоєння. Навмисна відмова від такого погляду є засобом маніпулювання залежним партнером, якому таким чином показують, що він не цікавий і спілкування з ним сприймається як тягар [2, с. 167]. У цілому ряді західних культурах прямий погляд є запорукою щирого спілкування. Якщо людина уникає прямого погляду на співрозмовника чи партнера, то матиме усі шанси бути сприйнятою як нещира, така, якій не можна довіряти. Щодо неформальностей у поведінці і культурі американців, то вона проявляється в одязі у стилі «casual», у той час як українці в меншій мірі звертають увагу на зручність, піклуючись лише про те, «щоб було гарно». До фізичного контакту американці ставляться дуже стримано. Діє правило: *Keep your hands to yourself* (тримай руки при собі). На думку А. Веж-

бицької кожній культурі властивий власний перелік основних і пріоритетних ідей, які постійно кодуються вербальними або невербальними семіотичними засобами. Саме за допомогою цих культурних сценаріїв та їх кодів здійснюється управління багатьма аспектами невербальної поведінки людей у певному колективі або спільноті.

Американці на відміну від українців майже не вживають слів «знайомий» або «товариш», тому friend вживається у значно ширшому розумінні. Friend – це людина, з якою американець спілкується в даний період часу. Якщо люди перестають спілкуватися, вони зазвичай перестають бути friends. В українській культурі лексема «друг» має набагато глибше значення. Українці не розмінюються посмішками та виразами «*ти мій найкращий друг, люблю, скучаю, обіймаю*», тому на перший погляд вони можуть здаватися холодними і байдужими. На думку американців українці менш матеріалістичні. Вони цінують час, проведений з сім'єю, друзями і навіть знайомими значно більше, ніж американці. Але це залежить від регіону, тому що Україна дуже різноманітна.

Не секрет, що в американському суспільстві вважається за пріоритет раціонально використовувати час з метою витратити його для того, аби заробити більше грошей. Саме тому американці дуже цінують свій час. Вони ретельно планують свої справи і почуваються пригнічено, якщо їм здається, що час вони витратили марно. Всім відомий вислів «Час – це гроші» (*Time is money*) свідчить, що американці воліють використовувати свій час максимально раціонально та ефективно.

Процеси глобалізації входять у життя українців, що руйнує певні стереотипи, примушуючи дотримуватися нових стандартів і загальноприйнятих міжнародних норм. Традиції відмирають, вступають у взаємодію, породжуючи нові, але, так само, можуть відроджуватися. У процесі подальшої глобалізації саме етнічні та національні ідентичності змушені протистояти процесам злиття чи уніфікації народів, встановленню панування однієї нації над іншою.

Війна в Україні змінила ставлення до вітальних вигуків «*Слава Україні!*», «*Героям слава!*», «*Слава нації!*», «*Україна понад усе!*», «*Будьмо!*», посиливши їх значеннєву та етнічну ідентичності. Для прояву своєї підтримки Україні і мужнім українцям наші друзі й партнери, серед яких політики, актори, спортсмени різних країн світу, охоче використовують ці гасла. Їх на широкий загальний вигукували експрем'єр Британії Борис Джонсон, прем'єр-міністр Канади Джас-

тін Трюдо, польський президент Анджей Дуда і ще багато відомих, впливових і шанованих у світі осіб. Хвиля популяризації гасел відбулася у 90-х роках минулого століття. Пізніше вони звучали під час сучасних революцій гідності, а зараз – на полі бою з російськими фашистами. Цього року ми побачили жахливе відео, як нашого воїна розстрілюють після слів «Слава Україні!», що вкотре засвідчило цілому світові в такий жахливий спосіб про незламність духу і героїчність українців, які сьогодні помирають зі згадкою про Батьківщину на вустах.

Комунікативно-когнітивний простір сучасної Америки прогнозується і планується засобами використання різноманітних метафоричних моделей, які мають властивість активізуватися та співпадати з періодами політичних потрясінь. Такими потрясіннями від початку ХХ століття стали трагічні події 11 вересня 2002 року, пандемія ковіду, війна в Україні, світова економічна криза тощо. Вони змінили обличчя світу. Відбулося усвідомлення й актуалізація істинної цінності життя людини, тобто стався також певний перерозподіл акцентів щодо традиційних людських цінностей. Різноманітні поняття на цю тематику стали об'єктами метафоризації в комунікативному дискурсі американців. Наприклад, використання в одному з виступів президента Америки метафори «*the throat of our democracy*» з надмірною силою підкреслює очевидну і закономірну значущість демократичних цінностей країни. «Демократія» асоціюється з людською істотою, чиє горло намагаються придушити опоненти. «Свобода» (*liberty*), «демократія» (*democracy*), «правосуддя» (*justice*), «людська гідність» (*human dignity*) у свідомості американців є категоріями сил, які домінують над страхом та гнобленням, і є індикаторами суспільної думки та настрою американців.

У сучасній комунікації американців з новою силою звучать кліше *economic growth, economic recovery, "make America great again", small business, the rule of law, the strength of democracy, immigration reform*, які є актуальними стереотипами, що відображають дійсність американського суспільства на сучасному етапі, акцентують увагу на значущості закону, закріплюють у свідомості адресата важливі суспільні стереотипи.

Висновки. Отже, образ кожної країни може існувати у нашій свідомості у стереотипному вигляді. Стереотипні характеристики американців і українців історично сформовані під впливом взаємодії з іншими народами, тобто можна констатувати про мультикультурну подібність

обидвох народів. Обидвом народам характерні *доброзичливість, толерантність, індивідуальність, незалежність, рівність прав, національне самоусвідомлення, самодостатність, демократичність, людська гідність, повага до закону тощо*. Стереотипи можуть виникати і змінюва-

тися в процесі контактів із великою кількістю представників іншого етносу. Знання особливостей і відмінностей стереотипів американців і українців допомагають долати міжкультурні бар'єри, сприяють налагоджувати взаємовигідні і добрі стосунки між етносами.

Список літератури:

1. Жаботинська С. Когнітивна лінгвістика: принципи концептуального моделювання. *Лінгвістичні студії*. Випуск 2. Черкаси : Сіяч, 1997. С. 3–11.
2. Ковалинська І. Невербальна комунікація. Київ, 2014. 289 с.
3. Ліпшман У. Суспільна думка / пер. з англ. Т.В. Барчунова за ред. К.А. Левінсон, К. В. Петренко. Київ : Інститут Фонду «Суспільна думка». 2004. 384 с.
4. Онищенко І. Етно – та націогенез в Україні (Етнолінгвістичний аналіз) : монографія. Київ, 1997. 268 с.
5. Химович О. Стереотип: теоретико-методологічні підходи до інтерпретації. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2013. Вип. 59–60. С. 64–75.
6. Kats D., Braley K. Racial stereotypes on hundred college students. *Journal of Abnormal and Social Psychology*. 1933. Vol. 28. P. 288–289.
7. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології /упоряд. М. Шаповал. 3-тє вид., стереотип. Київ, 2006. 342 с.
8. Антонович В. Три національні типи народні. Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори /упоряд. О. Тодійчук, В. Ульяновський. Київ, 2017. С. 91–92.
9. Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 томах, 12 книгах. Редколегія : П. С. Сохань та ін. Київ, 1991–1998. Пам'ятки історичної думки. Т.1. 568 с.
10. Мірчук І. Світогляд українського народу. Спроба української характеристики. *Генеza*. Київ, 1994. № 2. С. 87–96.
11. Липа Ю. Призначення України. Львів, 2020. 501 с.
12. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика. Нариси: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ. 2007. С. 230–231.
13. Ткаченко О. Б. Мовні критерії національної ментальності. *Нова філологія*. Запоріжжя, 2001. № 1 (10). С. 33–39.
14. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ: Академія, 1999. 682 с.
15. Фалафівка О. Мовні маркери етнічних стереотипів у публіцистичному дискурсі *Studia Methodologica*. Тернопіль : ТНПУ. 2014(38). С. 206–213.
16. Семашко Т. Етнічні стереотипи як чинники національно-культурної ідентичності. Соціокультурні та комунікативні аспекти функціонування мовних одиниць : зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. з нагоди ювілею доктора філологічних наук, професора Катерини Григорівни Городенської. Київ, 29–30 листопада, 2018 р. Київ, 2018. 244 с.
17. Селіванова О. О. Концептуалізація свого й чужого в українських пареміях. *Наукові записки*. Луганськ. Націон. пед. ун-ту. *Серія: Філологічні науки*. Луганськ, 2004. Вип. 5. Т. 1. С. 214–230.
18. Лазарьонко А. О., Волощук І. П. Мовні засоби реалізації концепту «Америка» в історичній динаміці. *Актуальні питання лінгвістики професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи*: зб. статей III Міжнар. наук.-практ. конф. Полтава, 2018 р. С. 33–40.

Skovronska I. Yu., Yuskiv B. M. THE INFLUENCE OF VERBAL AND NON-VERBAL MEANS OF COMMUNICATION ON THE FORMATION OF ETHNIC STEREOTYPES OF THE AMERICAN AND UKRAINIAN ETHNIC GROUPS

The article focuses on the peculiarities and differences between the stereotypes of American and Ukrainian ethnic groups. It is emphasized that the image of any country is present in our minds in a stereotypical form. Ethnic stereotypes should be considered in the context of ethnic identity. They are an indispensable part of the linguistic and cultural picture of the world, which, through verbal and non-verbal forms, create and consolidate in the collective consciousness of an ethnic group those cultural traditions, habits, and features that define a monoethnic environment.

The linguistic picture of any nation is formed on the basis of a set of ideas and knowledge about the country's history, traditions, religion, symbols, political situation, national idea, people living in the country and their realization through certain verbal means. Differences in the stereotypes of peoples are formed in the process

of nominating events, objects, phenomena of objective reality, as well as socio-political, economic, social and cultural realities of life. The stereotypical characteristics of Americans and Ukrainians have historically been formed under the influence of interaction with other peoples, i.e., we can state that both peoples are multicultural. It is emphasized that both peoples are characterized by friendliness, tolerance, individuality, independence, equality, privacy, democracy, human dignity, and respect for the law.

As a special kind of category related to human understanding, ethnic stereotypes are very important because they allow us to interact with other people in the world around us, and they are especially significant for intercultural communication. Historical facts show that a misunderstood and misinterpreted non-verbal message sent by a representative of one cultural community to a representative of another cultural community has often caused unpredictable, unpredictable, unwanted disputes and conflicts. Their consequences were the same.

Knowledge of the peculiarities and differences in the stereotypes of Americans and Ukrainians helps to overcome intercultural barriers and helps to establish mutually beneficial and good relations between ethnic groups.

*If we compare the ethnic stereotypes of Ukrainians and Americans, we see that Ukrainians are more characterized by individualism. It is reflected in the phrases *my homeland, my land, my native land, my family*, which emphasizes the peculiarity of the Ukrainian mentality, their natural sentimentality and lyricism. As for the ethnic characteristics of Americans, the category of the American dream is particularly significant for them, complemented by the phenomenon of national character. These factors are the driving force behind individual victories and achievements of Americans in particular, and have been and remain important motivational components for the development of America in general.*

Key words: *ethnicity, ethnic stereotypes, verbal and non-verbal behavior, intercultural communication, monoethnic environment.*

Шелюх О. М.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ВПЛИВ РЕАЛІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА СИСТЕМУ МОВНИХ ОДИНИЦЬ

У статті порушено проблему впливу реалій російсько-української війни на мовні одиниці. Адже відомо, що в мові відображаються всі суспільно-політичні процеси, що відбуваються в житті народу, які, зі свого боку, закономірно мають помітний вплив на динаміку мовних змін.

У роботі встановлено, що сучасні воєнні реалії мають вплив на мовні одиниці, а відтак і на зміну мовної картини українського народу, що пов'язано із зменшенням або збільшенням частотності вживання певних слів, із зміною пріоритетності значень певних слів; та зі змінами на фонетичному, орфографічному, пунктуаційному та інших рівнях системи мови. З'ясовано, що найбільші тотальних змін закономірно зазнала лексична система військового мовлення. Вона поповнилася саме словами-жаргонізмами, що характеризуються новизною і щодо форми, і щодо змісту. Власне експресивність і комунікативність жаргону дає йому можливість проникати в загальнонародну мову.

Акцентовано увагу на тому, що нові слова в сучасному військовому мовленні є частиною лінгвальної системи, що розвивається за загальними законами мови, то їм властиві традиційні шляхи формування. Зазначено, що лексику, породжену війною, можна класифікувати за тематикою, формою і способом творення. Встановлено, найпродуктивніший спосіб творення – метафоризація на основі загальноновживаної лексики (бавовна, мультик, зеленка); тематичні групи доволі розлогі й відкриті для поповнення (група назв людей – кіборги, азовці; на означення ворога – мордор, орки); предметів одягу і взуття – піксель, термуха; назви просторових понять – нуль, передок).

У статті особливу увагу зосереджено на новостворених словах назв зброї і військової техніки, визначено спосіб їх творення. На приклад, назви зброї звучать так: «муха» – ручний протитанковий гранатомет; «калаш, калашмат» – автомат Калашникова; «покемон» – кулемет Калашникова модернізований; «дашка» – 12,7-мм стánковий кулемет Дегтярьова-Шпагіна (ДШК); «лимончик, лимон» – граната; рація.

Отже, воєнні реалії сьогодення спричинили якісні зміни в лексичному складі військової лексики й суттєво вплинули на мовну картину світу українського етносу. Проте варто розуміти, що такі зміни наразі відбуваються лише на розмовному рівні, і не можливо спрогнозувати, які з лексем увійдуть до загального вжитку, а які залишаться історизмами.

Ключові слова: *неологізми, мовні знаки, мовна картина світу, слова-шиболети, соціолінгвістика.*

Постановка проблеми. Глобальні структурні процеси в суспільно-політичному житті народу завжди закономірно мають значний вплив на динаміку мовних змін. І «що трагічніша подія, то сильніший її відбиток на мові» [10]. Тому й сучасна війна Росії проти України теж внесла зміни зміни не лише в мовну систему, а й відповідно в мовну картину світу українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що взаємодії мови, культури й мислення є предметом наукових досліджень провідних лінгвістів, культурологів і філософів світу. Хоча ідея взаємозв'язку пізнання і мови, мови і культури, культурного процесу виникла ще у XVIII столітті,

проте серйозні дослідження цих проблем розпочалися лише наприкінці XX століття. Як зазначає Л. Даниленко, ґрунтовним теоретичним джерелом фундаментальної проблеми взаємозв'язку мови, культури і мислення вважається вчення Вільгельма фон Гумбольдта про дух народу і внутрішню форму мови як вираження індивідуального, самобутнього світосприймання [3, с. 3].

В. фон Гумбольдт наголошував на взаємопов'язаності понять «мова – народ», «мова – культура» [1].

Зрозуміло, що говорити про закономірності, механізми та особливості взаємодії мови і культури, а також мови і пізнання навколишнього

світу не можливо без залучення до цього суміжних з лінгвістикою наук, зокрема, філософії, психології та культурології, історії, які відтворюють загалом картину світу як людства в цілому, так і окремої мовної особистості зокрема.

Постановка завдання. Мета статті – показати, як воєнні реалії впливають на мовну культуру народу через новостворені лінгвокультурами і як це відображається ну мовних одиницях і, відповідно, на мовній картині світу українців.

Виклад основного матеріалу. Сучасні лінгвісти вважають, що досліджувати мову потрібно в нерозривному зв'язку з культурою. І незважаючи на досить недовготривалий період свого наукового розвитку, проблеми лінгвокультурології загалом та мовної картини світу зокрема привертати увагу багатьох вітчизняних дослідників (Бацевич Ф.С. [1], Жайворонок В.В. [7], Єрмоленко С.Я. [4], Лисиченко Л.А. [8] та ін.).

Отже, поняття «мовна картина світу» багатогранне, може бути предметом дослідження етнолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокультурології, соціолінгвістики. Зрештою, і одиницями мовної картини світу є лінгвокультурами («мовні знаки», що містять культурну інформацію) [4, с. 95]. Все ж мовна картина світу, за визначенням О. Селіванової, – це «представлення предметів, явищ, фактів, ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій, сценаріїв поведінки в мовних знаках, категоріях, явищах мовлення» [9, с. 365]. Тому коли говоримо про зміни в мовній картині світу, маємо на увазі попри політичний, соціологічний, культурологічний, етнічний чи психологічний аспект і й власне лінгвістичний, тобто зміни, які стосуються всіх рівнів системи мови. Водночас причини й наслідки цих змін впливають з теорії про антропоцентричність мови Гумбольдта, гіпотези лінгвістичної відносності Сепіра-Ворфа і вчення про внутрішню форму слова Потебні. Про видозміни мовної картини світу власне в системі мови доречно говорити, бо ще Вайсгербер (автор самого поняття «мовна картина світу») характеризував її як таку, що в мовному вираженні є багаторівневою і визначає набір звуків, словниковий склад, словотворчі можливості мови, пареміологічний аспект тощо. Зрештою, усі вищеназвані вчені, окрім суспільного функціонування мови, звертали увагу на її матеріальну структуру («зовнішню форму» за О. Потебнею).

Отже, сучасні воєнні реалії мають вплив на мовні одиниці, а відтак і на зміну мовної картини українського народу, що пов'язано із зменшенням або збільшенням частотності вживання певних

слів, із зміною пріоритетності значень певних слів; та зі змінами на фонетичному, орфографічному, пунктуаційному, особливо лексичному та інших рівнях системи мови.

Окрему увагу звернемо на зміни, пов'язані із появою нових явищ фонетичного, орфографічного рівнів, із появою нових слів – лексико-граматичного та інших рівнів мови. Тут розглядатимемо мовну картину світу з соціолінгвістичного боку, адже однією з течій сучасної соціолінгвістики є та, що «спрямована на лінгвістику і вивчає [крім іншого] зв'язок мовних змін із соціальними умовами» [9, с. 321].

Якщо говорити про новозміни на фонетичному рівні, то бачимо, що вони головню стосуються орфоепічних особливостей української мови й артикуляційного апарату українця. Новизною є особливо активне використання слів-шиболетів¹, що дозволяє завдяки особливостям вимови звуків впізнати людину, для якої українська мова не є рідною (*паланиця, крамниця, укрзалізниця, молодиця, полуниця, лисиця, медівниця...* – м'яке *ц*, звук *и*). Така собі орфоепічна люстрація на рівні «свій – чужий».

Нові акценти спостерігаємо на рівні орфографії, і зміни стосуються написання великої – малої літери. Український правопис означає те, що імена та прізвища, ужиті зневажливо, пишемо з малої літери. У часі війни це правило розширює межі вжитку, формуючи позитивну чи негативну думку суспільства про певні явища (*росія, російська федерація, путін, шойгу, лукашенко, лавров* тощо). Правда, мусимо окреслити сфери прийняттого вживання такого орфографічного новотвору – лише в публіцистичному і художньому стилях. В науковому й офіційно-діловому стилях ці назви потрібно писати таки з великої літери.

Пунктуація теж реагує на воєнні процеси. Подібна ситуація спостерігалася під час Другої світової війни. Йдеться про використання «іронічних лапок», які змушують сумніватись у правдивості висловленого, іронічно ставитись до сказаного (*путінський «референдум»; «спецоперація» російської федерації в Україні; Ердоган закликав путіна «дати ще один шанс» переговорам з Україною щодо «миру»*).

Найбільше нових змін, зокрема слів, породжених війною, виникло головню в лексико-семантичній системі нашої мови. Це найбільш тотальні

¹ *Шиболет* – слово біблійного походження, мовна особливість, за якою можна впізнати групу людей, зокрема, етнічну. Своєрідний «мовний пароль», який несвідомо видає людину, для якої ця мова – нерідна. Тому слова та фрази, що подібним чином видають іноземців, названі словом «шиболет».

зміни. Насамперед зауважимо, що з'явилося чимало неологізмів, інтернет-словники яких починають активно побутувати (*мордор, ерефія, рашизм, путінізм, натівець, затридні, нагостомелити, відірпенити, чорнобаїти, макронити, заукраїнити, наволонтерити* тощо). Причому це слова різних частин мови, утворені за українським типом словотворення.

Заслуговує на окрему увагу поява нових лексем-фразеологізмів, що і кількісно і якісно поповнює фраземний склад мови (*ефект Чорнобаївки, повертатися в Чорнобаївку, вслід за російським кораблем; доброго вечора, ми з України; приказка: «Побачити Чорнобаївку і померти» та інші*).

До слова, Міністерство закордонних справ Литви, йдучи за словником сучасної української мови та сленгу «Мислово», визнало вислів українських захисників острова Зміїний «*руськийвоєнний корабль, иди нах*й*» фразою 2022 року. Слово було відзначено спеціальною нагородою, яку передали Державній прикордонній службі України. Словник «Мислово» було створено в 2012 році з метою фіксації неологізмів, сленгу та інших нових слів сучасної української мови. Слова та визначення до них надсилають звичайні користувачі. На нашу думку, вираз, по суті, є римейком української національної ідеї, сформульованої Лесем Подерв'янським ще у 2014 році, – «*від'***іться від нас*». Активне й часте використання цього та інших абсцентних висловів усіма шарами суспільства демонструє переступ за межі суспільних норм, характерний для війни. «Іронія долі» в тому, що фраза року є «питомо російською» тоді, коли Україна ствердила свою незалежність, а українська мова розвивається та витісняє російську.

Водночас й інші слова-претенденти на звання слова року теж пов'язані з війною, зокрема: *доброго вечора, ми з України, катастрофа, біженці/переселенці, ЗСУ, волонтер, доброволець, геноцид, терор, допомога*.

Прикметно, що сновними критеріями при виборі слова року є його популярність та соціальна значущість. У минулі роки словом року ставали: «*коронавірус*», «*діджиталізація*», «*томос*».

Крім того, спостерігаємо відродження слів, які стали історизмами після Другої світової війни. Вони знову повертаються до загального вжитку (*бліцкриг, котел, денацифікація, «людський матеріал» – «гарматне м'ясо»* тощо).

Деякі з понять починають творити синонімічні ряди неологізмів (*рашисти – орки – орда – свинособаки – козломорді*). Хоча, на нашу думку, щоб зневажити росіян, найдоцільніше вживати слово

«русня». «Орки» – це фантазійні істоти. Використовуючи це позначення, ми знеособлюємо ворога, переводимо його із розряду людини в розряд поточі, яка не відповідає за свої дії.

Не менш цікавими є ономастичні зміни, зумовлені виникненням нових слів нашої мови, адже показовою є поява нових імен, якими вже називають маленьких українців (*Джавеліна, Джавелін, Байрактар*).

Крім цього, нову лексику можемо класифікувати за тематикою, формою і способом творення. Найпродуктивніший спосіб творення – метафоризація на основі загальноновживаної лексики (*бавовна, мультик, зеленка*); тематичні групи доволі розлогі й відкриті для поповнення, наприклад:

- група назв людей – *кіборги, азовці*;
- на означення ворога – *мордор, орки*;
- предметів одягу і взуття – *пиксель, термуха*;
- назви просторових понять – *нуль, передок*.

Особливої уваги заслуговують новостворені слова назви зброї і військової техніки. Вони утворені шляхом метафоризації, гри слів, інколи й аббревіації. На приклад, назви зброї звучать так:

- «*муха*» – ручний протитанковий гранатомет;
- «*калаш, калашмат*» – автомат Калашникова;
- «*покемон*» – кулемет Калашникова модернізований;
- «*дашка*» – 12,7-мм стінковий кулемет Дегтярьова-Шпагіна (ДШК);
- «*лимончик, лимон*» – граната; рація.

Наведемо назви техніки, і деякі із них, як і в назвах зброї, мають ознаки так званого бойового суржика:

- «*наташка*» – вантажний «Урал»;
- «*шишиарик, шишига*» – вантажівка ГАЗ-66;
- «*бардак*» – бойова розвідувально-дозорна машина (БРДМ);
- «*мотолига*» – плаваючий бронетранспортер (МТ-ЛБ);
- «*таблетка*» – медична машина.

Отже, динамічність мови є індикатором соціальних змін, а мовна картина українського етносу «через складну систему фонетичних явищ, лексико-семантичних і граматичних значень, а також стилістичних характеристик відбиває відносно об'єктивний стан речей докільля і внутрішнього стану людини, тобто загалом картину (модель) світу як таку» [7, с. 15]. Разом із тим чисельність таких структурних рухів на всіх рівнях мови свідчить про лінгвокреативне мислення українців.

Мусимо звернути увагу й на частотність вживання певних слів – вона збільшилась. І це закономірний виплеск воєнної і військової лексики.

Хоча історичні порівняння і зіставлення треба робити дуже обережно, таки зазначимо, що чимало слів на позначення реалій Другої світової війни, як уже згадувалося, повертаються в мовний обіг з новими відтінками значень (наприклад, *гауляйтер* («гауляйтер» – посадова особа нацистської партії. Оскільки сучасний російський режим за багатьма (якщо не всіма) ознаками є фашистським і чимало запозичив у нацистів, то очевидно напрошуються алюзії на політику росіян із естетикою та злочинами Третього Рейху), *колаборація*, *ленд-ліз*, *бавовна*, *розтяжка*, *тривога*, *приліт*) або ж деякі лексеми залишають пріоритетним те значення, яке було в згаданий час (*колаборація*). Є, скажімо, такі слова, які були в ужитку лише в першій половині 1940-их років і повернулись до сфери відносно загальноживаної лексики в наш час (*ленд-ліз*).

Наслідком воєнної агресії Росії проти України є також модифікації пріоритетності значень певних слів (*бавовна*, *розтяжка*, *тривога*, *приліт тощо*).

До речі, у російській мові теж відбуваються певні процеси, але вони більше схожі на підміну понять контекстуальними синонімами. До прикладу, активно входять у вжиток евфемізми з метою ввести в оману суспільство про поганій стан речей, а також, очевидно, з метою морального саморозвантаження, наприклад:

- «*термоточка*» – пожежа;
- «*отрицательные темпы роста экономики*» – інфляція, дефолт;
- «*хлопок*» (укр. бавовна) – вибух.

Мабуть, найбільш популярним і найбільш часто живаним протягом останнього року стало слово «бавовна» – найколеритніше слово, породжене війною. Знаємо, що для позначення вибухів у Росії

масово почали вживати кодове слово «бавовна». Важко погодитись із тими, хто вважає його безсенсовним. Очевидно, тут йдеться про абсурдну помилку інтернет-перекладача, що не зрозумів і не розрізнув контексту омонімів «*хлопОк*» і «*хлОпок*». Це слово як в українській, так і в російській мовах належить до лексичної групи омонімів.

Випадок з «*бавовною*» – практично такий самий, що і з «*бімбою*». Тут спрацював лексико-стилістичний прийом творення слова, ну, і, звісно ж, не без іронії.

До того ж, коли ми свідомо заміняємо слово вибух на абсурдний машинний переклад – ми іронізуємо над російською «новомовою», яка забороняє називати речі тим, чим вони є насправді.

Висновки. Отже, воєнні реалії сьогодення змушують мову бути більш динамічною, впливають на зміни вектору уваги з одних мовних явищ на інші, на творення нових лексем, фразем тощо, зрештою, змінюють лінгвістичну і загалом мовну картину світу українського етносу. Проте варто розуміти, що такі зміни наразі відбуваються лише на розмовному рівні, і не можливо спрогнозувати, які з лексем увійдуть до загального вжитку, а які залишаться історизмами.

Очевидно, що із закінченням воєнних дій чимало слів втратить актуальність, проте будуть і такі, що увійдуть до словників української (і не тільки) мови. Ще не одне десятиліття лінгвісти поряд з іншими вченими (істориками, культурологами, психологами, соціологами тощо) досліджуватимуть історичні причини, суть і обсяги впливу сучасних воєнних реалій на появу нових слів, мовних явищ, породжених війною, а відтак і на зміни в мовній картині українського етносу, бо ж вивчення цих процесів лише розпочинається.

Список літератури:

1. Бацевич Ф.С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень. К. ВЦ «Академія», 2008. 240 с.
2. Гаджиев Р. Лінгвістика на карті світу. Непорозуміння, кримінал та інтриги в різних мовах. Київ: «Віхола», 2023. 376 с.
3. Даниленко Л. Лінгвістика ХХ-початку ХХІ ст. у пошуках цілісної теорії взаємозв'язку мови, культури і мислення. *Мовознавство*. 2009. № 5. С. 3–11.
4. Єрмоленко С.Я. Мінлива стійкість мовної картини світу. *Мовознавство*. 2009. № 3-4. С. 94–103.
5. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: нариси. К. 2007. 262 с. С. 15.
6. Жайворонок В.В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. *Мовознавство*. 2016. № 5-6. С. 23–35.
7. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: нариси. К., 2007. 262 с.
8. Лисиченко Л.А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. Х. : Вид. група «Основа», 2009. 191 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава, 2008. 712 с. С. 321.
10. Синящик А. «Що по русні?» Паролі, лайки і лексика Другої світової війни. Рустам Гаджієв. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/06/1/7348766/>.

Sheliukh O. M. THE INFLUENCE OF THE REALITIES OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR ON THE SYSTEM OF LANGUAGE UNITS

The article deals with the problem of the influence of the realities of the Russian-Ukrainian war on language units. After all, it is known that the language reflects all the socio-political processes taking place in the life of the people, which naturally have a noticeable impact on the dynamics of language changes.

The work established that modern military realities have an impact on language units, and therefore on the change of the language picture of the Ukrainian people, which is associated with a decrease or increase in the frequency of use of certain words, with a change in the priority of the meanings of certain words; and with changes at the phonetic, orthographic, punctuation and other levels of the language system. It was found out that the lexical system of military broadcasting naturally underwent the most total changes. It was replenished precisely with jargon words, which are characterized by novelty both in terms of form and content. The expressiveness and communicativeness of slang gives it the opportunity to enter the common language.

Emphasis is placed on the fact that new words in modern military speech are part of the linguistic system that develops according to the general laws of language, so they are characterized by traditional ways of formation. It is noted that the vocabulary generated by the war can be classified by subject, form and method of creation. It has been established that the most productive way of creation is metaphorization based on commonly used vocabulary (cotton, cartoon, green); the thematic groups are quite extensive and open to replenishment (the group of people's names – cyborgs, Azov; for the designation of the enemy – Mordor, orcs); items of clothing and footwear – pixel, termukha; names of spatial concepts – zero, front line).

In the article, special attention is focused on the newly created words for the names of weapons and military equipment, the method of their creation is determined. For example, the names of weapons sound like this: "ffy" – hand-held anti-tank grenade launcher; "kalash, kalashmat" – Kalashnikov assault rifle; "Pokémon" – a modernized Kalashnikov machine gun; "dashka" – 12.7-mm Degtyarev-Shpagin machine gun (DShK); "lemon, lemon" – pomegranate; walkie-talkie.

Therefore, the military realities of today caused qualitative changes in the lexical composition of the military vocabulary and significantly influenced the linguistic picture of the world of the Ukrainian ethnic group. However, it is worth understanding that such changes currently take place only at the colloquial level, and it is impossible to predict which lexemes will enter into general use, and which will remain historicisms.

Key words: neologisms, language signs, linguistic picture of the world, shibboleth words, sociolinguistics.

Шульська Н. М.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Громик Л. І.

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Кевлюк І. В.

Національний авіаційний університет

ОРФОГРАФІЧНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОЇ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ПОМИЛКОВІ ЯВИЩА ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ

Стаття містить дослідження орфографічної культури сучасної ділової комунікації як важливої складової успішного портрету фахівця. З'ясовано роль мовної компетентності у професіограмі сучасного публічного службовця. Матеріалом дослідження обрано конструкції офіційно-ділового стилю, що містять помилкові явища на рівні орфографії. Анормативи вилучено із текстів офіційних документів, розміщених у вільному доступі на сайтах органів державної влади України. У ході дослідження виокремлено й схарактеризовано типові помилконезбезпечні зони на рівні правопису, диференційовано власне і невласне орфографічні помилки, а також запропоновано релевантні літературні відповідники до проаналізованих анормативів. Редакторський аналіз текстів офіційних документів дозволив виділити найтипівіші хиби. Серед власне орфографічних помилкових явищ, що свідчать про брак відповідних лінгвістичних знань при підготовці офіційних документів, найпоширенішими є нехтування нормами Нової редакції українського правопису, порушення правил милозвучності, неправильне вживання великої літери в назвах установ, документів, свят тощо. Поширені і невласне орфографічні анормативи, спричинені недотриманням правил технічного набору тексту. Серед найтипівіших помилок цього типу фіксуємо невиправдане вживання дефіса замість тире, неправильне нароцнення в порядкових числівниках, хибне скорочення слів, уживання дати, нехтування відступами, ідентичними лапками, правилами вирівнювання абзаців тощо. Для повного розкриття представленої теми та аналізу мовної культури ділових текстів у статті використано такі методи дослідження: лінгвістичний опис, метод структурно-семантичного та трансформаційного аналізу, порівняльний метод, метод компонентного аналізу.

Ключові слова: орфографічна культура, ділова комунікація, писемне мовлення, помилки, офіційні документи.

Постановка проблеми. Професіограму сучасного фахівця ділової сфери визначають не лише базові кваліфікаційні навички, але також мовна ерудиція, зокрема грамотне письмо. Успішний портрет працівника формує лінгвістична культура як вияв професіоналізму, патріотичності й поваги до рідного слова. У писемному мовленні посадових осіб органів державної влади частотними є орфографічні анормативні явища, хоча більшість науковців схильні вважати, що такі помилки мають середній ступінь ризику помилконезбезпечності. Т. Бондаренко пропонує всі випадки неправильного написання / складання слів умовно поділити на два типи: власне орфографічні (виникають унаслідок порушення конкретної орфографічної норми) та невласне орфографічні (не зумовлені

порушенням якогось орфографічного правила, а постають у процесі комп'ютерного складання тексту [2, с. 11]. Дослідниця подає класифікацію власне орфографічних помилок, побудовану на врахуванні типів орфограм за співвідношенням із графічним знаком: розмежовано буквені і небуквені (до останніх належать апостроф, дефіс, контакт, пропуск, рисочка). Невласне орфографічні помилки виникають, очевидно, на етапі комп'ютерного складання тексту, тоді як власне орфографічні анормативи свідчать про брак відповідних лінгвістичних знань при підготовці офіційних документів та в процесі їхнього редагування. Серед поширених власне орфографічних анормативних явищ у діловій комунікації насамперед трапляються випадки нехтування нормами

Нової редакції українського правопису, яка набула чинності відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчаючи дослідницький аспект професійного писемного мовлення в сучасній науковій парадигмі, спостерігаємо тенденцію до навчально-методичних праць, у яких висвітлюють питання ділової комунікації [4; 7], культури фахового мовлення [10; 11; 13], ділової документації [3]. Власне наукових студій, спрямованих дослідити особливості писемної й усної професійної комунікації, не так багато. Культуру писемного спілкування та мовну культуру як шлях до самовдосконалення фахівця вивчає Н. Кривич, указуючи на такі необхідні вимоги, що визначають рівень культури фахового мовлення, як чистота, вільне оперування різноманітними словесно-виражальними засобами, термінами, виразність, самобутність. Авторка переконана, що вони тісно пов'язані зі світоглядом людини, культурою мислення та комунікативною компетентністю мовця [9]. Слушною є думка Л. Дорошенко про те, що «ідеї підвищення мовної культури мають бути основними в діяльності держслужбовців» [5]. О. Приходько, вивчаючи мовну культуру посадових осіб у науково-теоретичному аспекті, уважає, що підвищення лінгвокультури працівників державних органів влади допоможе сформувати кращі навички у сфері ділового мовлення державних службовців [12]. Про важливість мовленнєвої компетентності як складової комунікативного процесу працівників державних установ зауважують Л. Артюшкіна та О. Рудь [1]. Особливості формування культури мовлення у професійній діяльності державних службовців досліджують О. Козієвська [8], О. Приходько [12], Ю. Узденова [14]. На важливій ролі мовної і мовленнєвої компетентностей у контексті професійної діяльності наголошує С. Хаджирадєва [16]. Ґрунтовним є дослідження Н. Шувльської, Н. Костусяк та інших авторів про типові мовні аномативи в писемній професійній комунікації, зокрема й орфографічні помилки [17]. Зауважуємо, що дослідники, вивчаючи культуру фахового писемного мовлення, лише побіжно торкаються питання орфографічної компетентності як невіддільної складової мовної компетентності працівника ділової сфери. Зважаючи на це, набувають актуальності праці, присвячені дослідженню орфографічної культури писемної ділової комунікації, зокрема щодо встановлення типових помилконебезпечних явищ на рівні правопису.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити орфографічну культуру сучасної ділової комунікації; зокрема з'ясувати роль мовної компетентності у професіограмі публічного службовця; на матеріалі негативного матеріалу, вилученого із текстів офіційних документів, виокремити й схарактеризувати типові помилконебезпечні зони на рівні орфографії, диференціюючи власне і невласне орфографічні помилки, а також запропонувати релевантні літературні відповідники до проаналізованих аномативів.

Матеріалом дослідження обрано конструкції офіційно-ділового стилю, що містять помилкові явища на рівні орфографії. Аномативи вилучено із текстів офіційних документів, розміщених у вільному доступі на сайтах органів державної влади України. Для повного розкриття представлені теми та аналізу мовної культури ділових текстів у статті використано такі методи дослідження: лінгвістичний опис, метод структурно-семантичного та трансформаційного аналізу, порівняльний метод, метод компонентного аналізу.

Виклад основного матеріалу. До найтипівіших помилок відповідно до Нової редакції українського правопису відносимо неправильне написання слів з іншомовними компонентами. Наприклад: *Статистична інформація, розміщена на офіційному веб-сайті* (потрібно – *вебсайті*) *Головного управління статистики у Волинській області є доступною та відкритою для всіх користувачів без будь-яких обмежень* (ГУСВО); *Відомості про осіб, щодо яких застосовано заборону, передбачену частиною 4 статті 1 Закону України «Про очищення влади», оприлюднюються на офіційному веб-сайті* (потрібно – *вебсайті*) *Міністерства юстиції України* (Луцька міська рада); *Єдиний веб-портал* (потрібно – *вебпортал*) *органів виконавчої влади України* (КМУ); *Судові рішення, внесені до Реєстру, є відкритими для безоплатного цілодобового доступу на офіційному веб-порталі* (потрібно – *вебпорталі*) *судової влади України* (ч. 1, ст. 4 Закону України «Про доступ до судових рішень») (ГСВО); *Віце-прем'єр-міністр* (потрібно *Віцепрем'єр-міністр*) *Ольга Стефанішина зустрілася з Генеральним секретарем НАТО та провела низку зустрічей у штаб-квартирі Альянсу* (КМУ); *Роз'яснення прес-служби* (потрібно – *пресслужби*) *Держстату щодо розрахунків індексу споживчих цін в Україні* (ГУСВО). Відповідно до норм чинного правопису іншомовні компоненти *веб-*, *прес-*, які не є повнозначними словами, пишемо разом.

Поширеним анормативом є написання лексеми *проект* за старим зразком, тоді як згідно з чинним правописом слова з латинським коренем *-ject-* передаємо на письмі літерою *є*. Фіксуємо такі приклади порушень: *Цього року переважну частину заходів щодо вдосконалення статистичної інфраструктури, методології, організації статистичних спостережень, розвитку інформаційних технологій здійснювали у межах проекту* (потрібно – *проекту*) «Посилення потенціалу офіційної статистики» (ГУПВО); *За оцінками Європейської комісії, цей проект* (потрібно – *проект*) увійшов до першої четвірки найуспішніших (серед 140) у країнах європейської політики сусідства (ГУСВО); *1 листопада 2021 року до Вищої ради правосуддя від Державної судової адміністрації України надійшов для погодження проект* (потрібно – *проект*) змін до Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя у відповідній редакції (лист Голови ДСА України від 28 жовтня 2021 року № 10-25900/21) (ГУСВО); *Розгляд та оцінка проектів* (потрібно – *проектів*) актів законодавства з питань провадження підприємницької діяльності; *Про затвердження громадянину Гриневичу Р. І. проекту* (потрібно – *проекту*) землеустрою щодо відведення земельної ділянки та зміну її цільового призначення для будівництва та обслуговування будівель торгівлі (03.07) у с. Княгининок Луцького району Волинської області (ЛМР).

Не менш поширене явище в ділових документах – недотримання милозвучності, зумовлене неправомірним уживанням прийменників *у/в, з/із/зі*. Типовими для офіційних документів є помилкові конструкції з неправильним використанням прийменників *у/в: в* рамках реалізації соціального проекту, затвердження послуг у управлінні, усунення перешкод в користуванні, зміни у рішенні, зазначених в клопотанні тощо. Фіксуємо й інші випадки анормативного вживання прийменників *у/в: в* (потрібно – *у*) якому взятий на облік розпорядник бюджетних коштів (ДКСУ); *В* (потрібно – *у*) чинному законодавстві поняття визначені таким чином (ГСВО); *Проте у* (потрібно – *в*) багатьох випадках вказані поняття врегульовують майже однакові відносини, що *в* (потрібно – *у*) свою чергу породжує помилки їх правової кваліфікації (ГСВО); *В* (потрібно – *у*) новій редакції Господарського процесуального кодексу України закріплено відмову від принципу об'єктивної істини, оскільки цей принцип не був названий серед основних засад господарського судочинства (ГСВО);

В (потрібно – *у*) розумінні судовий наказ є офіційним розпорядженням, що видається судом (суддею) і зобов'язує певного суб'єкта на вчинення юридичних значимих дій (ГСВО). *Звернення, в* (потрібно – *у*) яких порушуються питання довідкового та консультативного характеру, а також ті, які не потребують додаткового вивчення, розглядаються безпосередньо під час телефонної розмови шляхом надання консультацій (ДКСУ); *Про перейменування вулиці Крилова у* (потрібно – *в*) місті Луцьку; *Програма реалізується протягом 2023-2024* (потрібно тире замість дефіса) років *у* (потрібно – *в*) один етап (ЦГ); *Про затвердження Положення про службу у* (потрібно – *в*) справах дітей Луцької міської ради у новій редакції (ЛМР). Як бачимо, найчастіше в документах не дотримуються норм уживання прийменника *у* перед приголосною на початку речення (найчастіше функціює *в*), а також у середині речення, спорадично неправильно вживають прийменник *у* замість виправданого *в*.

Типові й анормативи щодо послуговування прийменниками *з/із/зі*. Найпоширеніше помилкове явище – вживання між приголосними прийменника *з*, що спричиняє немилозвучність: *сектор з питань, витяг з протоколу, змін в рішенні, договір із підприємством*. Про такі анормативи свідчать приклади, виявлені на сайтах державних органів влади: *Орієнтовний план проведення Пенсійним фондом України консультацій з* (потрібно – *із*) громадськістю у 2024 році (ПФУ); *Виплати допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим особам, допомоги по безробіттю: 675 звернень* (ДКСУ); *У п'ятнадцятиденний строк з* (потрібно – *із*) дня його одержання або в інший, встановлений Верховною Радою України, строк (ДКСУ); *Одним із* (потрібно – *з*) основних висновків прогнозу повинно стати визнання нагальної необхідності для України проведення чіткої державної демографічної політики (ГУСВО).

З погляду милозвучності ненормативний і постфікс *-сь* у дієсловах, який перед наступним приголосним потрібно замінювати на *-ся*, пор. *Їх частка залишилася* (правильно – *залишиласяся*) на рівні 2018 року (ДКСУ).

Ще одне помилкове орфографічне явище – уживання в прикметниках, що містять числівниковий компонент, помилкових форм *двох-, трьох-, чотирьох-* замість нормативних *дво-, три-, чотири-*, пор. *При призначенні пенсії в трьохкратному* (правильно – *трикратному*) розмірі (ПФУ).

Одним із помилкобезпечних місць текстів офіційно-ділового стилю є анормативи у вживанні

великої літери, зокрема щодо написання назв установ та організацій, нормативних документів, свят тощо, пор.Постанову (правильно – *постанову*) КМУ № 211 від 11.03.2020 року «Про заповнення поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19» (ПГ); ...керуючись ст. 12 Земельного Кодексу України, ст. 25 Цивільного Кодексу (правильно – *кодексу*) України (ЦГ); ...відповідно до Постанови (потрібно – *постанови*) Кабінету міністрів (потрібно – *Міністрів*) України № 476 ... селищна рада вирішила (ЦГ); ...зокрема Постанова (потрібно – *постанова*) Пленуму (правильно – *пленуму*) Вищого господарського суду України від 26 грудня 2019 року (ГСВО); На вимогу Луцької міської ради та враховуючи численні звернення громадян Державними (правильно – *державними*) контролюючими службами (ДСВП); ...відповідно до бюджетного (правильно – *Бюджетного*) кодексу України (ОГ); Щиро вітаю усіх бухгалтерів з професійним святом – Днем Бухгалтера (правильно – *Днем бухгалтера*)!(ЧГ).

Поширені в документах і невластиві орфографічні помилки, зумовлені не порушенням літературного стандарту, а нехтуванням правил технічного набору тексту. Серед найтипівіших аномативів цього типу фіксуємо частотне вживання дефіса замість тире, оскільки дефіс ставимо лише у словах, а між числами й у реченні як розділовий знак доречно вживати тире: Оформлення документів для виїзду на постійне проживання за кордон усиновленої іноземцями дитини – (нормативно – тире) громадянина України (ДМСУ); ...з них 13962,89 грн – (нормативно – тире) основна заборгованість (ГСВО). На офіційних сайтах органів влади в інформації про години прийому громадян теж помилково вживають знак дефіса замість нормативного тире, пор.: понеділок-четвер: 08.30 – 13.00, 14.00 – 17.15 п'ятниця – 08.30 – 13.00, 14.00 – 16.00 (ДСВП).

Помилковими є й нарощення у порядкових числівниках: На 5-йй (правильно – *5-й*) сесії ухвалили такі рішення (ЦГ); На 23-у (правильно – *23-му*) зібрали всі необхідні дані (ЦГ). Тоді як за нормою однолітерне нарощення використовуємо в числівнику з передостанньою літерою голосною, а дволітерне – із приголосною

Публічні службовці завжди послідовно дотримуються норм загальноприйнятого скорочення слів: призначено 378,8 тис (потрібно – *тис.*) нових пенсій, у разі втрати годувальника – 648,6 тис (потрібно – *тис.*) осіб (ПФУ); не пізніше ніж через 20 робочих днів – 682.00 грн. (потрібно –

грн) (ДМСУ); Засідання відбудеться у приміщенні Господарського суду Волинської області за адресою: пр. (потрібно – *просп.*) Волі, 54а. (ГСВО).

Свідченням низької технічної культури тексту офіційного документа є нехтування відступами, ідентичними лапками, правилами вирівнювання абзаців тощо. Такі аномативи виявляємо на сайтах державних установ: Луцький районний сектор (м. Луцьк (потрібна кома) вул. Володимирська, 76 (потрібен відступ); У залі судових засідань № 208 (потрібен відступ) (ГСВО); Секретарю селищної ради Януль Т.І. (потрібні відступи) забезпечити оприлюднення цього рішення...(ЦГ); Тому говорити про 40% (потрібен відступ) працюючого населення, яке своєчасно не отримувало заробітну плату на початок минулого року, не актуально й не правильно (ГУСВО); Про передачу в оренду земель сільськогосподарського призначення ТОВ «Волинь-Тера-Нова» за межами с. Липне (потрібен відступ) (ЦГ); Для ведення особистого селянського господарства гр. Шевчук (потрібен відступ) Людмилі Олександрівні (ЦГ). Спорадично натрапляємо на зайві, невиправдані відступи: Додатки 1–4 (правильно – *1–4*) до цього рішення є його невід'ємною частиною (ЦГ).

Не у всіх документах фіксуємо послідовні нерозривні відступи між групами з трьох цифр у величинах: Видатки бюджету селищної територіальної громади у сумі 86954500 (правильно – *86 954 500 гривень*), у тому числі доходи загального фонду бюджету селищної територіальної громади 83842500 (правильно – *83 842 500 гривень*) (ЦГ); На коригування проектно-кошторисної (правильно – *проектно-кошторисної*) документації з реконструкції мереж вуличного освітлення в с.Хобултова (потрібен відступ) Володимир-Волинського району Волинської області – 19003 (правильно – *19 003*) гривень (ДКСУ); відображено в додатках 1,2,3,4,5,6 (потрібні відступи) рішення сільської ради (ПГ).

Серед назв установ та організацій натрапляємо на ті, що подані в подвійних лапках. З метою розрізнення відповідно до норм сучасного правопису доцільно використовувати лапки різної форми – зовнішні і внутрішні. У функції перших рекомендовано вживати кутові лапки (так звані «лапки-ялинки» («...»)), у функції внутрішніх – «лапки-лапки» (“...” [15]. Моніторинг текстів офіційних документів засвідчує, що працівники органів влади не послуговуються чинними орфографічними нормами щодо цього пунктуаційного явища, пор. Фінансова підтримка громадської організації «Автомобіль-

ний клуб інвалідів «Поршень Волині» (потрібно «Поршень Волині»)» (ДСВП); Комунальне підприємство «Санаторій матері і дитини «Пролісок» (потрібно «Пролісок»)» (ЛМР); громадська організація «Центр реабілітації осіб з інвалідністю «Джерело життя» (потрібно – «Джерело життя»)» (ЛМР). Як бачимо, найчастіше в текстах уживають подвійні або одиничні лапки, не використовуючи розрізнення.

Використання реквізиту «дата» в діловому мовленні теж вимагає певних правил. Є два способи представлення дати в документах: цифровий і словесно-цифровий. У ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» зазначено, що в різних реквізитах одного документа дата може бути оформлена як словесно-цифровим способом, так і цифровим [6]. Під час написання дати цифровим способом її елементи зазначають арабськими цифрами в один рядок за такою послідовністю: день, місяць, рік. День і місяць проставляють двома парами цифр, розділеними крапкою; рік – чотирма цифрами, крапку наприкінці не ставлять і не додають року або скорочення *p.* Відповідно до вимог у текстах нормативно-правових актів та посиланнях на них і в документах, що містять відомості фінансового характеру, застосовують словесно-цифровий спосіб зазначення дат із проставлянням нуля в позначенні дня місяця, якщо він містить одну цифру. Аналізуючи документи, зауважуємо, що найчастіше цієї норми дотримуються, хоча поодинокі фіксуємо й помилки: *Відповідно до ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Положення про порядок найменування та перейменування вулиць, площ, провулків, інших*

об'єктів на території Цуманської селищної ради, затвердженого рішенням сесії № 13/183 від 23.02.2022 року (правильно – 23.02.2022), селищна рада вирішила (ЦГ).

Під час комп'ютерного набору тексту через недогляд виникає аномативне вживання вивернутого знака апострофа («»): *Здійснення контролю за ходом реалізації Програми покладається на Цуманську селищну раду, її виконавчий комітет, Службу у справах дітей та сім'ї (потрібно – «'»)* Цуманської селищної ради (ЦГ).

Висновки та пропозиції. Моніторинг офіційних документів, розміщених у вільному доступі на сайтах органів державної влади України, а також редакторський аналіз текстів дозволили виділити найтипівіші аномативи на правописному рівні. Серед власне орфографічних помилкових явищ, що свідчать про брак відповідних лінгвістичних знань при підготовці офіційних документів, найпоширенішими є нехтування нормами Нової редакції українського правопису, порушення правил милозвучності, неправильне вживання великої літери в назвах установ, документів, свят тощо. Поширені в документах і невласне орфографічні помилки, спричинені недотриманням правил технічного набору тексту. Серед найтипівіших аномативів цього типу фіксуємо невинуватене вживання дефіса замість тире, помилки нарощення в порядкових числівниках, хибне скорочення слів, уживання дати, нехтування відступами, ідентичними лапками, правилами вирівнювання абзаців тощо. Перспективи в цьому напрямі є подальші дослідження орфографічної грамотності публічних службовців у писемній професійній комунікації із залученням до аналізу і тих документів, що мають внутрішнє користування, а також ділової кореспонденції.

Умовні скорочення назв установ:

- ГСВО – Господарський суд Волинської області : сайт. URL: <https://vl.arbitr.gov.ua/sud5004/>
ГУСВО – Головне управління статистики у Волинській області : сайт. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>
ДКСУ – Державна казначейська служба України : сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/>
ДМСУ – Державна міграційна служба України : сайт. URL: <https://dmsu.gov.ua/volyn>
ДСВП – Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради : сайт. URL: <http://www.social.lutsk.ua/>
КМУ – Кабінет Міністрів України : сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
ЛМР – Луцька міська рада : сайт. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/>
Оваднівська громада, Волинська область, Володимир-Волинський район : сайт. URL: <https://ovadnivska-gromada.gov.ua/>
Підгайцівська громада, Волинська область, Луцький район : сайт. URL: <https://pidgayci-gromada.gov.ua/>
ПФУ – Пенсійний фонд України : сайт. URL: <https://www.pfu.gov.ua>
Цуманська громада, Волинська область, Луцький район : сайт. URL: <https://cumanska-gromada.gov.ua/>
Чоповицька громада, Житомирська область, Коростенський район : сайт. URL: <https://chopovyska-gromada.gov.ua/>

Список літератури:

1. Артюшкіна Л. М., Рудь О. М. Мовленнєва компетентність як складова комунікативного процесу державних службовців. URL: http://soipro.narod.ru/documents/konf_zhuk/artushkina
2. Бондаренко Т. Г. До проблеми феномена помилки. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*. Черкаси : ЧДУ, 2001. Вип. 23. С. 10–13.
3. Вовк Н. С., Голошук Р. О. Ділова документація [Текст] : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. 199 с.
4. Ділова комунікація [Текст] : навч. посіб. / Вовк О. Б. [уклад.]. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2021. 182 с.
5. Дорошенко Л. В. Реалізація мовної політики держави при підвищенні кваліфікації державних службовців. URL: <http://crk.adm-pl.gov.ua/sites/default/files/imce/mova.pdf>.
6. ДСТУ 4163: 2020. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. [Чинний від 2021-09-01]. Київ, 2021. 37 с. (Інформація та документація).
7. Загнітко А. П., Данилюк І. Г. Українське ділове мовлення: професійне й непрофесійне спілкування. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2004. 480 с.
8. Козієвська О. І. Особливості формування культури мовлення у професійній діяльності державних службовців : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2003. 20 с.
9. Кривич Н. Ф. Культура професійного спілкування та мовна культура як шлях до самовдосконалення фахівця. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. 2017. Вип. 7. С. 79–84.
10. Культура фахового мовлення : навч. посібн. / За ред. Н. Д. Бабич. Чернівці : Книги – XXI, 2006. 496 с.
11. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура українського фахового мовлення : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
12. Приходько О. Л. Мовна культура державних службовців як науково-теоретична проблема. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/ds/05polsnp.pdf>.
13. Тимкова В. А., Марцінко Т. І., Чечель О. М. Українська мова та культура мовлення : навч. посібн. Вінниця : РВВ ВНАУ, 2012. 333 с.
14. Узденова Ю. М. Культура мовлення публічного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1099>.
15. Український правопис. Харків : Ранок, 2020. 320 с.
16. Хаджирадєва С. Мовна і мовленнєва компетенція та компетентність державних службовців у контексті вивчення їх готовності до професійно-мовленнєвої комунікації. *Вісник НАДУ*. 2004. № 4. С. 450–454.
17. Shulska N., Kostusiak N., Hromyk L., Nasminchuk I., Ostapchuk S., Mezhev O., Zavarvynska I., Dubrovskiy R., Kominiarska I., Poliak I. Typical Language Anomalies in Written Professional Communication. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14, Issue 1, Spec. Issue XL. P. 89–96. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140140/papers/A_15.pdf

Shulska N. M., Gromyk L. I., Kevlyuk I. V. SPELLING CULTURE OF MODERN BUSINESS COMMUNICATION: ERROR PHENOMENA OF WRITING SPEECH

The article contains a study of the orthographic culture of modern business communication as an important component of a successful portrait of a specialist. The role of language competence in the professional profile of a modern public servant is clarified. Constructions of official business style, containing erroneous phenomena at the level of spelling, were chosen as the research material. Abnormalities have been removed from the texts of official documents freely available on the websites of the state authorities of Ukraine. In the course of the study, typical error-prone zones at the level of spelling were identified and characterized, proper and non-proper spelling errors were differentiated, and relevant literary counterparts to the analyzed anomalies were proposed. Editorial analysis of the texts of official documents made it possible to identify the most typical errors. Among the actual orthographic errors, which indicate a lack of appropriate linguistic knowledge when preparing official documents, the most common are disregarding the norms of the New Edition of Ukrainian spelling, violation of the rules of eloquence, incorrect use of capital letters in the names of institutions, documents, holidays, etc. Improper orthographic abnormalities caused by non-compliance with the rules of technical typing are also common. Among the most typical errors of this type, we note the unjustified use of a hyphen instead of a dash, incorrect expansion in ordinal numbers, incorrect abbreviation of words, use of date, neglect of indents, identical quotation marks, paragraph alignment rules, etc. In order to fully reveal the presented topic and analyze the linguistic culture of business texts, the following research methods are used in the article: linguistic description, the method of structural-semantic and transformational analysis, the comparative method, the method of component analysis.

Key words: orthographic culture, business communication, written speech, mistakes, official documents.

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111'373

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/15>

Бочан П. О.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СФЕРИ ПОХОДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТЕРМІНОЛОГІЗМІВ

Статтю присвячено вивченню сфер походження англійськомовних термінологізмів, що здійснюється з наданням визначення поняття «термінологізм», з'ясуванням прототипних одиниць їх творення, сфер поширення та появи подібних мовних одиниць, а також причин їх появи у визначених сферах.

Термінологізми є словосполученнями на позначення фахових понять, які підлягли переосмисленню та детермінологізації. Фразеологізація значення подібних одиниць визначила відносну сталість їх компонентного складу. Значення окремих термінологізмів англійської мови сформовано також шляхом метафоризації або метонімізації значення вихідних термінів, тобто термінів від яких вони походять. Термінологічне або нетермінологічне значення подібних одиниць актуалізується в залежності від контексту їх використання.

Ключовими сферами походження термінологізмів англійської мови є морська та військова. Це пояснюється екстралінгвістичними факторами, зокрема тим, що Великобританія є морською та острівною державою, яка брала участь у великій кількості війн, що відбувались як на території країни, так поза її межами у різні часи існування країни.

Англійськомовні термінологізми утворені від термінів на позначення положення морського корабля, особливостей його руху, ситуації перебування кількох суден поряд, долання шторму. Військові терміни, від яких утворено термінологізми англійської мови, є засобами йменування військових команд, дій, територій ведення війни. Внаслідок детермінологізації значення та фіксації складу ці одиниці отримують неспеціалізоване та / або більш загальне значення, специфіку якого виявляє контекст їх застосування. Подібним контекстом є, в першу чергу, тексти художньої літератури.

Термінологізми англійської мови утворюються також від терміноодиниць сфер гри в карти, мисливства, юриспруденції, театру, музики, математики, логіки, а також інших професійних і наукових сфер. Подібні одиниці підлягають переосмисленню та широко використовуються в текстах англійськомовної художньої літератури. Сферами поширення термінологізмів англійської мови, утворених від термінів визначених сфер, є також публіцистика та ЗМІ.

Ключові слова: англійська мова, детермінологізація, контекст, сфера походження, термін, термінологізм.

Постановка проблеми. Питання взаємодії мовних одиниць, їх проникнення до інших підсистем мови завжди турбовало лінгвістів, адже воно призводило та призводить до збагачення мови та її розвитку, появи нових одиниць, що потребують безперервного вивчення. Подібними одиницями є зокрема термінологізми, що з'являються у різних мовах внаслідок фразеологізації значення термінів, які втрачають або залишають при цьому свою здатність слугувати засобами номінації фахових понять у різних сферах професійної діяльності, техніки, науки, мистецтва тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри існування інтересу до термінологізмів як одиниць із своєрідною формою та особливим значенням, що формується внаслідок фразеологізації одиниць фахового йменування [4, с. 197], донині у мовознавстві не існує системного вивчення сфер появи таких одиниць.

Постановка завдання. Вищезазначений факт став ключовим для нашої статті, мета якої і полягає у системному описі подібних одиниць в англійській мові, поряд із сферами їх появи та поширення, а також причинами виникнення тих чи інших термінологізмів у них.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз визначень термінологізмів, здійснений різними науковцями [1, с. 510; 2, с. 219; 3, с. 470; 4, с. 197; 5, с. 148], надає нам можливість надати власне визначення цих одиниць: термінологізми є надслівними мовними одиницями, які підлягли фразеологізації внаслідок переосмислення значення термінів. Термінологічне або нетермінологічне значення подібних одиниць актуалізується в залежності від контексту їх використання.

Значна кількість англійськомовних термінологізмів генетично пов'язана з морем. Такими сполуками є зокрема

answer the helm;
back and fill;
be all adrift;
between wind and water;
box the compass;
get to (the) windward of smb.;
high /low water mark;
shape one's course;
(smb's) sheet anchor;
ride (out/ down) the weather.

Поява подібних термінологізмів є цілком природною, оскільки Великобританія є острівною та морською державою, велика кількість населення якої була задіяна в сфері морської справи.

Термінологізми визначеної сфери утворені зокрема від назв положення корабля, наприклад:

be / be laid / be thrown on (one's) beam-ends;
between wind and water;
be / be laid / be thrown on (one's) beam-ends.

Зауважимо, що хоча первинно терміни *be / be laid / be thrown on (one's) beam-ends* мав значення «лежати на боку» (про судно), то згодом він отримав значення «бути у важкому або безвихідному (фінансовому) становищі» [10].

Надслівна одиниця *between wind and water* із значенням «на рівні або нижче ватерлінії», де ватерлінія – це лінія зіткнення спокійної поверхні води з корпусом корабля, а оскільки частина корпусу корабля, що знаходиться нижче ватерлінії, є найбільш вразливою, то фразеологічне значення, яке розвилось на базі термінологічного, відповідає виразу *не в бров, а в глаз*, тобто *в найбільш вразливе місце*.

Зауважимо, що визначені термінологізми широко вживаються нині в художній літературі, зокрема:

He got it between wind and water. He didn't like it a little bit [9, с. 56].

Our first-lieutenant was ... on his beam-ends with the rheumatism [7, с. 36]

Tom's already spent all his pocket-money and is on his beam-ends [11, с. 17].

Інші термінологізми виникли на основі термінів, що позначають рух корабля. Подібною одиницею є зокрема *by and large*, пов'язане з поняттям *за вітром* та *без вітра*. Завдяки переосмисленню вказана одиниця отримала значення *загалом, в цілому, в основному*. Наведемо приклади, що ілюструють використання вказаної одиниці в різних контекстах:

He may have a cousin who teaches, married a girl in Nottingham and settled there. But by and large the family live near ...; each Christmas Day they all go to tea at Grandma's [14, с. 53];

After the evening meal was finished and all the bits and pieces put away Anna and I would settle down to some activity ... Fairy stories were dismissed as mere pretended stories; living was real and living was interesting and by and large fun [7, с. 22].

Things are going quite well, by and large [8, с. 144].

В англійській ідіоматиці існують термінологізми, які походять від морських термінів на позначення ситуації перебування поряд кількох суден. Подібною одиницею зокрема є сполука *take the wind out of smb's sail*. Вона має значення «відібрати вітер», що описує ситуацію, коли один корабель знаходиться з навітряного боку іншого, заважаючи тим самим його подальшому руху. Внаслідок детермінологізації, а також фразеологізації значення вказаної одиниці на позначення фахового явища, вона отримала значення «поставити когось у безвихідне становище», «розладнати чийсь плани», «вибити ґрунт з-під ніг» [10].

Із вказаними значеннями аналізована одиниця вживається в наступних контекстах:

But your heart wasn't broken', Will said calmly ... That remark took the wind out of her sails [14, с. 56].

The thing that took the wind out of Marsdon's sails was the brevity of the honeymoon [8, с. 52].

Термін морської сфери *ride out the storm* зі значенням витримати шторм (про корабель), ставши термінологізмом, отримав значення «вистояти», «витримати», «подолати труднощі» [15, с. 432], про що зокрема свідчить контекст його вживання у художній літературі:

We could do this in a matter of hours. Almost simultaneously, the President will call in Voyles and the Attorney General and Justice and demand an immediate investigation into Mattiece. We'll leak copies of the brief to every reporter in town, then thunker down and ride out the storm [14, с. 189].

В англійській мові існує також значна кількість виразів, які є термінами військової підмови, та фразеологізмами, зокрема: *all clear, be in possession of the field, bring up the rear, close the ranks, fight shy, give battle, hold one's fire, lose ground, no man's land, show fight, take cover* тощо. Сферами поширення таких термінологізмів є не тільки художня література, але й публіцистика та ЗМІ.

Деякі одиниці визначеної сфери пов'язані безпосередньо з військовими командами, наприклад:

bring up the rear – замикати колону;

call a halt on / to smb. – призначити привал;

mark time – марширувати на місці;

pass in review – урочисто проходити маршем.

Внаслідок переосмислення терміносполука *bring up the rear* отримала значення *йти позаду*, на що зокрема вказує контекст вживання визначеної одиниці:

He led the way. Crome followed him, then Poitrot, then Kelsey, and I brought up the rear [7, с. 111].

Завдяки переосмисленню інша із зазначених одиниць, *call a halt*, отримала значення «*припинити*», «*покласти кінець чомусь*» [10], що виявляється в наступному контексті:

They must have talked things over after my departure and decided that the best results were to be obtained by calling a halt on cut-throat competition and pooling their resource [8, с. 32].

Прототипом іншого термінологізма став також військовий термін *be up in arms* із значенням «*в повній бойовій готовності*». Його переосмислення призвело до появи значення «*готовий до боротьби*», «*готовий до опіру*», зокрема:

He had an air of aplomb, but Hilda didn't care what he had an air of; she was up in arms, and if he'd been Pope or Emperor it would have been just the same [14, с. 22].

Термінологізм *fight shy of*, який вживається у військовій сфері зі значенням «*відступити*», отримав значення «*уникати когось*», «*триматись осторонь від когось*», зокрема:

I realize everything, but it's something we've got to do and we shall do it...

'I don't see how -'

'Oh, Lord, must you fight shy of every thing?

Haven't you any guts left in you at all?' [7, с. 36].

Термін військової сфери *no man's land* із значенням «*нічийна полоса*», «*нейтральна зона*» [10] став базисом для термінологічного фразеологізма, значення якого «*вільний простір*» реалізовано у наступних контекстах:

Strange that she hadn't thought to check on that before. It had seemed so important in Paris ... Her heavy eyelids fluttered open and closed again. She

drifted off to a peaceful no man's land – no Harry, no Justin, no Callum – and slept as untroubled as a baby [11, с. 23];

Born in 1896, a student at the Slade in the great days of the Steers-Tonks

regime..., then ten years and more in the queasy – Russia itself having turned

to socialist realism – no-man's land between surrealism and communism [14, с. 140].

Залучення значної кількості термінів із військової сфери та їх переосмислення, що спровокувало появу та поширення різноманітних термінологізмів у англійській мові, пояснюється військовим минулим Великобританії, зокрема тим фактом, що англійці брали участь у дев'яти війнах із Шотландією, тринадцяти війнах із Ірландією, великої кількості війн з Уельсом. Країна також брала участь у двадцяти чотирьох війнах із Францією, семи – з Іспанією, чотирьох – із Голандією та двох – із США [6, с. 76].

Сферами походження англійськомовних термінологізмів є також гра в карти (*the bottom of the bag, call a person's bluff, follow suit, go it alone, honours easy*);

мисливство (*bark up the wrong tree, be off the scent, beat about the bush, draw a blank, a stalking horse*); юриспруденція (*be art and part with, be out of court, stake out a claim*);

театр (*be in /hold the limelight, a gallery play, get/have the bird*).

Залежно від суспільної значущості та ступеня актуальності тієї чи іншої науки метафоричному та метонімічному переосмисленню підлягають також терміносполуки різних наукових і професійних сфер: математики, логіки, музики та ін. Так, наприклад, функціонування математичного терміна *common denominator* (спільний займенник) у художньому контексті вказує на переосмислення значення вихідного терміна та набуття ним статусу термінологізма:

Ronnie smiled broadly. 'Right on! If you want us to treat you as gods,

you had goddamned better look the part!'

'Can't you just put on a skirt and comb your hair?'

'Oh, leave her alone, Mary.'

We're disintegrating, descending to the lowest common denominator!

'Which is me?'

'Obviously.' [1].

Термін логіки *beg the question* – наводити в якості аргументу положення, яке саме потребує доказу [10] внаслідок переосмислення отримав фразеологічне значення «*голословно стверджувати*», «*залишати під питанням*» [7, с. 137], зокрема:

If there was point to anything, it was in perpetuation of oneself, though, of course, that begged the question. 'Wonder, he thought, 'if I ought to have asked her whether that young man!' [14, с. 311].

Внаслідок переосмислення терміносполука *be in alt*, що вживається в музиці із значенням «взяти на октаву вище» [10], отримує значення «бути в піднесеному настрої», на що вказує наступний контекст її вживання в художньому творі:

... *be a little less in alt,* 'cried Lionel, 'and answer a man when he speaks to you [8, с. 32].'

Попри той факт, що термінологізми з'являються в англійській мові внаслідок переосмислення термінів із різних сфер, основними сферами походження цих одиниць є морська та військова, що зумовлено екстралінгвістичними чинниками.

Висновки та перспективи дослідження.

Таким чином, термінологізмом є надслівна мовна одиниця, власне словосполучення, значення якого утворено завдяки переосмислення значення термінів і його фразеологізації. Ключовими термінологіями англійської мови, на основі одиниць яких було утворено англійськомовні термінологізми, є морська та військова. Прототипними для термінологізмів в англійській мові є також терміни сфер гри в карти, мисливства, юриспруденції, театру, математики, логіки, музики, фізики та ін. Подібні термінологізми широко вживаються в англійськомовній художній літературі. Контекстом їх поширення є також ЗМІ та публіцистика.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні лінгвостилістичних особливостей термінологізмів у англійськомовних художніх творах.

Список літератури:

1. Антонівська М. О. Особливості функціонування та перекладу сталих виразів у діловій англійській мові. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 509–513.
2. Куш Е. О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 215–221.
3. Пацеєвська О. М. Терміни-фразеологізми як маркер зв'язності у польськомовному науковому дискурсі. *Київські полоністичні студії*. 2013. № 22. С. 469–475.
4. Продан Ю. П. Явище фразеологізації термінів у мові. *Сучасна наука та освіта*. 2010. № VII. С. 196–203.
5. Швачко С. О. Сага про сяйво забутих слів. *Нова філологія*. 2011. № 45. С. 147–152.
6. Brinton J., Arnovick L. *The English Language : A Linguistic History*. Oxford : Oxford University Press, 2017. 640 p.
7. Christie A. *Mysterious Affair at Styles*. N. Y. : Bantam books, 1961. 154 p.
8. Cronin A. J. *A Pocketful of Rye*. L. : Heinemann, 1969. 217 p.
9. Doyle A. C. *The Lost World*. N. Y. : Triangle Books, 1943. 309 p.
10. *English Idioms & Idiomatic Expressions* URL : <http://www.learn-english-today.com/idioms/idioms-proverbs.html> (дата звернення 25.12.2023)
11. Galsworthy J. *Swan Song*. L. : Heinemann, 1928. 347 p.
12. *Longman Dictionary of English Idioms* / ed. T. Hill. London : Blackwell Publishers, 1979. 654 p.
13. *Longman Dictionary of Contemporary English* / ed. by S. Bullon. Harlow : Pearson Education Limited, 2005. 1949 p.
14. Norris B. *Fly-Off*. N. Y. : Haper Paperbacks, 1999. 340 p.
15. Partridge E. *A Dictionary of Cliches*. L. : Taylor & Francis e-Library, 2005. 549 p.
16. *The New Oxford Dictionary of English* / ed. by Catherine Soanes, Angus Stevenson. Oxford : Oxford University Press, 2010. 2112 p.
17. *The Oxford Dictionary of New Words* / ed. by E. Knowles. O.–N. Y. : Oxford University Press, 1998. 357 p.
18. *Webster's Third New International Dictionary* / ed. by Philip Babcock. Springfield, Massachusetts : Merriam Webster, 2002. 2662 p.

Bochan P. O. SPHERES OF ORIGIN OF ENGLISH-LANGUAGE TERMINOLOGISMS

The article is devoted to the study of the spheres of origin of English-language terminologies. It is carried out by providing a definition of the term «terminologism», clarifying the prototypical units from which terminologisms have been formed, determining spheres of origin and use of these units, as well as reasons of their emergence in the determined spheres.

Terminologisms are considered to be word combinations formed on the basis of terminological combinations used for designation of professional notions of different spheres. Such units subjected to determinologization and phraseologization of their meanings. Relative stability of the component composition of terminologisms is predetermined by phraseologization of their meanings. Some terminologisms of the English language are also formed due to the metaphorization or metonymization of meanings of the terms they originate from. Terminological or non-terminological meanings of such units are determined by the context of the use.

The key spheres of origin of English-language terminologisms are marine and military. This can be explained by extralinguistic factors, the fact that Great Britain is an island country participated in a large number of wars in particularly.

It can explain why English-language terminologisms have been formed on the basis of terms used for designation of positions of ships, characteristics of their movement, risky situations in the sea. Military terms on the bases of which the terminologisms of the English language have been formed designate of military teams, actions, territories of warfare. Such units are widely used in texts of the English-language fiction revealing the specificity of their meanings, its more general or unspecialized character.

Terminologisms of the English language are also formed on the basis of terms appeared in spheres of playing cards, hunting, jurisprudence, theater, music, mathematics, logic etc. Such units have been also subjected to rethinking and are widely used in the texts of English-language fiction now. Social and political journalism and mass media are spheres of their use as well.

Key words: *the English language, determinologization, context, spheres of origin, term, terminologisms.*

УДК [821.111=021+791-044.332]: 811.111'42
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/16>

Заболотська О. О.

Херсонський державний університет

КІНОАДАПТАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТВОРІВ ОРИГІНАЛУ: МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена розгляду проблеми кіно адаптації оригінальних художніх творів у мультимодальному ракурсі. Аналіз наукових досліджень висвітлює розуміння ученими поняття «кіно адаптації» у площині мови перекладу і недослідженість саме механізмів трансформації тексту оригіналу в кіно текст, ролі невербальних засобів у створенні відповідної атмосфери в кіно версії. Вивчення доробків зарубіжних учених сприяло розкриттю сутності поняття «кіно адаптація» та механізмів трансформації тексту оригіналу в його кіно версію. У статті подано авторське трактування поняття «кіно адаптація»: кіно текст, створений на основі оригіналу літературного твору засобами мультимодальності, де мовний матеріал відтворюється через заміну вербальних засобів аудіовізуальними.

Було виявлено, що кіно адаптація містить не тільки вербальне наповнення реплік героїв, але й актуалізацію комунікативного контексту, надання особливої ролі візуальному та звуковому модусам, які породжують додаткові значення, змінюючи або доповнюючи зміст вербального компонента. Під час аналізу візуальної складової кіно тексту особливу увагу було зосереджено на: жестах, міміці, макіяжу, одягу, музиці, освітленню, образах, кольору, оформленні сцен і артефактах, що супроводжують ці сцени. Значну роль також відіграють і костюми героїв. У статті доведено, що зберігаючи еквівалентність тексту оригіналу, розглянута кіно адаптація висвітлює певні культурні цінності англійського суспільства і є частиною їхнього культурного надбання. У ході дослідження визначено: 1) що кіно адаптація тексту оригіналу творів Конан Дойля має відповідні трансформації стосовно появи в тканині кіно тексту таких елементів, яких немає в тексті оригіналу: флешки, нікотинових пластин, мобільних телефонів, метро, таксі, блогів, електронної пошти, саундтрекі; 2) в кіно версії твору видалені та замінені фрагменти тексту оригіналу, його персонажі: зміна вбивці з дикун на представника «Чорного лотоса», отримання інформації з веб-сайту, народження доньки, а не сина у Ватсона, декодування шифру представницею музею, зміна інформаторів Холмса; 3) послідовне заміщення сюжету і структури тексту оригіналу: одруження Ватсона, поява та смерть Мері, діяльність Моріарті, часові зсуви. Відповідно повного злиття кіно адаптації та тексту оригіналу не відбувається.

Ключові слова: механізми трансформації, звуковий, візуальний та реалізований модуси, кіно версія.

Постановка проблеми. Останні десятиліття спостерігається поява значної кількості кіно версій відомих художніх творів, чії автори складають скарбницю класичної англійськомовної літератури. Зацікавленість цією проблемою, на нашу думку, обумовлена перш за все домінуючою роллю кінематографу у сучасному житті, який відкинув читання літературних творів не тільки в паперових варіантах, але й в електронних книжках, що були дуже популярні. Ще однією причиною такої зацікавленості, вважаємо появу спец ефектів та фільмів у форматі 3Д, 4Д, 5Д, які створюють неперевершену образність та можливість глядачам особистісно поринути у сюжет фільму. Тому зрозуміло, що сучасні розвідки науковців на часі спрямовані на розгляд кіно версій або кіно адапта-

цій класичних літературних творів та невербальних засобів, які створюють особливу атмосферу у кінострічках і неможливі в текстах оригіналу бо в них відсутня мультимодальність. Саме цей феномен за твердженням Т. Крисанової створює «систему сенсотворення для реалізації додаткового значення: модуси кінотексту (мовлення, звук і зображення) трансформуються двома інформаційними каналами: звуковим і візуальним: через зображення, візуальні ефекти, міміку і жести персонажів, музику, звукові ефекти, шум» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями вивчення мультимодальності у площині кіно дискурсу і кіно тексту займалися вітчизняні та зарубіжні науковці: О. Воробйова [2], Т. Крисанова [10], І. Лавриненко [2], А. Берн [3]

(A. Burn), Г. Кресс [9] (G. Kress), Кевін Гласс, Шон Бенгей, Брюс Алкок [4] (Kevin Glass, Shaun Bangay, Bruce Alcock), Ів Гемб'є [5] (Yves Gambier), Т. Хіппала [6] (T. Hiipala).

Кіно адаптація постає у фокусі уваги зарубіжних лінгвістів, які досліджують дане утворення з позицій перекладу та мовної адаптації в кіно тексті: Д. Кайман [7] (D. Kaimann), Джастін Кемло [8] (Justine Kemlo), Ж. Монако [11] (J. Monaco), Сунай Озтюрк і Бугра Зенгін [12] (Sunay Öztürk and Buğra Zengin), Джоанна Пол [14] (Joanna Paul), Катре Пярн [13] (Katre Pärn), Белгін Танріверді [15] (Belgin Tanrıverdi). Вітчизняні науковці корелюють поняття «кіно адаптація» з поняттям «мультиmodalність». Проте саме кіно адаптація оригінальних творів А. Конан Дойля про пригоди Шерлока Холмса та доктора Ватсона не досліджувалася у вітчизняній лінгвістиці у ракурсі мультиmodalності, що і визначає актуальність обраної теми наукової розвідки.

Постановка завдання. Мета статті – визначити особливості кіно адаптації англійськомовних художніх текстів в кіно текст, акцентуючи увагу на механізмах трансформації та ролі невербальних засобів у створенні кіноверсії. Завданнями статті є: 1) визначити сутність поняття «кіно адаптація»; 2) виявити відповідність тексту оригіналу його кіно версії; 3) окреслити механізми трансформації, які реалізуються у кіно адаптації; 4) виокремити роль невербальних засобів у створенні кіно версії.

Виклад основного матеріалу. У контексті нашої наукової розвідки, кіно адаптацію розуміємо як кіно текст, створений на основі оригіналу літературного твору засобами мультиmodalності, де мовний матеріал відтворюється через заміну вербальних засобів аудіовізуальними.

На думку зарубіжних учених кіно адаптація повинна: 1) зберігати еквівалентність тексту оригіналу; 2) бути включеною у когнітивний простір і систему культурних цінностей певної національно-культурної спільноти тобто сприйматися носіями культури як частина їхнього культурного й мовного фону [12]. Кіно адаптацію можливо розглядати як інтерпретацію тексту оригіналу і як специфічні варіанти його конструювання з відповідними трансформаціями: 1) інтерполяцією (появою в тканині вторинного тексту таких елементів, яким важко знайти відповідність в тексті оригіналу); 2) видалення деяких фрагментів тексту оригінала; 3) трансформація або послідовне заміщення сюжету і структури тексту оригінала. На відмінність від інтерполяції, трансформація

відбувається з первинним текстом оригіналу, який зовсім по-іншому осмислюється в кіно адаптації. У випадку повного стилістичного злиття кіно адаптації з художнім текстом, коли глядач не розпізнає відмінностей між двома текстами – відбувається «скрита» інтерполяція [12].

Розглянемо британську кіноверсію серіалу «Шерлок», яка є кіно адаптацією тексту оригіналу А. Конан Дойля «Пригоди Шерлока Холмса і доктора Ватсона», на її відповідність критеріям і трансформаціям кіно адаптації. Переносючи доробок К. Дойля на площину сучасного життя і прогресу, режисер модернізує цю версію і подекуди змінює контекст.

Так, у романі Доктор Ватсон пише книгу про Шерлока Холмса, в кіноадаптації він створює блог про свого героя й веде його, вносить додаткову інформацію про всі події, що відбуваються з відомим детективом.

У романі Шерлок Холмс курить трубку, в кіноадаптації відомий детектив використовує нікотинові пластири. У творі Ш. Холмс порівнює свою голову з горищем, де зберігаються важливі речі, у кіноадаптації порівняння відбувається з жорстким диском комп'ютера.

У романі А. К. Дойля, Доктор Ватсон дізнається про метод Холмса з вуст самого Холмса після ознайомлення зі статтею про дедукцію. У серіалі, цю інформацію він отримує з веб сайту та у розмові з детективом.

Якщо описані у романі події створюють відповідну атмосферу того часу: одяг героїв, вулиці, будівлі, кеби з конями, то кіноадаптація переносить нас в сучасне суспільство британців, де вулицями Лондона їздять таксі, двоповерхові автобуси та гуркотить під землею метро.

Для комунікації герої використовують мобільні телефони та електронну пошту замість телеграм та телеграфа. Змінює режисер іноді й тривалість подій, місця зустрічей. Звуковий модус, представлений у серіалі, має також свою специфіку: саундтреки з відомих музичних утворень допомагають детективу міркувати під час розслідування вбивств.

Серія «Сліпий банкір» була знята режисером на основі одразу двох творів Артура Конан Дойля: «Долина жаху» та «Знак чотирьох». Таємниці, розслідування, вбивства супроводжують увесь час Шерлока Холмса та доктора Ватсона. Як уже зазначалося раніше, авторський задум А. Конан Дойля та кіно адаптація серіалу не завжди збігаються. І це зрозуміло бо кожний з них втілював своє бачення, різні епохи та різну ментальність.

Не виключенням є і «Долина жаху», в якій також спостерігаємо розбіжності в деяких епізодах кіно тексту. Так, у книзі Шерлоку приходиться лист від його інформатора, який таємно працює на Моріарті, Порлока, з шифром, який було зроблено з допомогою книги, щоб повідомити його про смерть Дугласа. В серіалі також використовується шифр, як спосіб передачі інформації про час і місце де потрібно зустрітися членам таємної організації «Чорний лотос», він не був адресований Шерлоку Холмсу.

У тексті оригіналу, Шерлок Холмс самостійно, шляхом дедуктивного методу, здогадується як розкодувати шифр, який йому надіслали, на відміну від оригіналу в серіалі працівниця музею Су Лінь Яо допомагає детективу з тлумаченням шифру. У книзі А.К. Дойля йде мова про цілком офіційну організацію, ложе 341 («Чистильники»). А от у кіно адаптації, діє таємна організація «Чорний лотос», що перевозить цінні китайські старовинні речі з Китаю до Лондону.

Так, у контексті розповіді «Знак чотирьох» доктор Ватсон закохується в одну з клієток містера Холмса, яку звать Мері Морстен. Кіноверсія спостерігає романтичні стосунки Ватсона з дівчиною на ім'я Сара Соєр, яка приймала його на роботу до лікарні. В решті-решт у серіалі ці стосунки завершилися одруженням Ватсона та лише набагато пізніше, ніж в книжковій версії: Джон одружується на Мері Морстен відразу після закінчення її справи.

У кіноадаптації це відбулося після смерті Холмса. Отже часові плани не співпадають. Змінив продюсер і прізвище коханої Ватсона з Морстен на Розамунд. Чомусь принциповим для режисера стало ім'я і стать дитини, яка народилась у Ватсона й Мері: у книзі – це хлопчик, у серіалі – дівчинка Розі.

Такою ж незрозумілою як і поява Мері – стала її загибель. У книзі ця жаклива подія пов'язана з тим, що Конан Дойлю потрібно було знов оживити Шерлока. У кінострічці Мері загинула під кулями, рятуючи життя Шерлоку. Коли мова йде про вбивства у книзі та серіалі, багато речей змінено

У творі Конан Дойля «Знак чотирьох» першою жертвою стає Бартолом'ю Шолто, один із синів майора Шолто, а в серіалі першим, на кого полює вбивця був один із трейдерів Едвард Ван Кун, вбивство якого було чудово сплановано, і взагалі, він сам знав про те, що його хочуть вбити, бо побачив знак на картині в банку, де він працював. А в книзі навпаки, смерть Бартолом'ю Шолто була випадковістю, бо він просто опинився не в тому

місці, не в той час. Режисер також змінює і кількість жертв. У творі Конан Дойля було вбито лише одну людину, а в серіалі – померло троє.

Хоча в книзі та серіалі вбивці схожі між собою за певними характеристиками (обидва спритні, невисокі, швидкі, жорстокі) також співпадає і спосіб їх проникнення до місця злочину, обидва пробиралися до приміщень через вікна, проте самі вбивці різні за своїм походженням. У книзі вбивцею Конан Дойля був туземець з Андаманських островів, в кіноадаптації режисери змінили дикуна на одного з членів «Чорного лотоса».

Кіно адаптація та книга також відрізняються і подіями, які сприяли такому їхньому розгортанню. В оригіналі, Артур Конан Дойль доводить, що причиною всіх описаних ним подій, стала зрада офіцера Шолто, який дізнавшись про сховку скарбів, не виконав своєї обіцянки, даної злодіям, і сам забрав собі всі коштовності. А в кіно адаптації, вбивства були спричинені зрадою Ван Куна спілки «Чорний лотос»: він потайки викрав та привіз із собою коштовну нефритову шпильку з Гонконгу.

Під час аналізу візуальної складової кіно тексту особливу увагу звертаємо на: жести, міміку, макіяж, одяг, музику, освітлення, образи, колір, оформлених сцен і артефакти, що супроводжують ці сцени, – все, що складає звуковий та реалізований модус кіно тексту. Значну роль також відіграють і костюми героїв: головні персонажі (Шерлок Холмс та доктор Ватсон) одягнені у прості, повсякденні речі, притаманні сучасному світу, на відміну від оригіналу, в якому головні герої носять костюми, що відповідають століттю, в якому вони мешкають. Атмосферу таємничості в кіно адаптації посилює одяг злодіїв. Вони неначе зійшли зі сторінок книги про Давній Китай. Коли дивишся на них, створюється враження, що вони справді живуть у Китаї за давніх часів. Атмосферу страху та таємничості підтримує також і гра зі світлом, його раптова поява, або згасання. Звуковий модус створює особливу атмосферу для глядача: під час хвилюючих моментів грає музика, що тримає всіх у напрузі, коли Ш. Холмс думає над справою – грає загадкова музика, коли йде мова про Китай – на задньому фоні східні мелодії, які породжують в уяві глядача розмаїття образів, шедеври китайської культури.

Що ж стосується третьої серії кіноадаптації твору Артура Конан Дойля, вона має назву «Велика гра», та знята на основі повісті «Креслення Брюса Партінгтона» (*"The Adventure of the Bruce-Partington Plans"*). Автори знову змінюють

сюжет та деталі, адаптуючи все під закони сучасності. Наприклад, у тексті оригіналу Шерлок Холмс коли нудився – стріляв зі свого револьвера у стіну, роблячи на ній при цьому ініціали королеви Вікторії, діючою королеви. У серіалі ж, він стріляє в намальований смайлик на стіні.

Варто відмітити ще одну дуже цікаву річ: в оригіналі твору, Шерлок Холмс, йдучи розслідувати нову справу, сказав Джону: “*I would get lost without my Boswell*”, натякаючи при цьому на відомого біографа Джеймса Босвелла. А в кіно адаптації, біограф перетворився на блогера. Ймовірно, це було зроблено режисерами для того, щоб відповідати реаліям сучасності.

Крім того, протягом усього циклу повістей та романів про пригоди Шерлока Холмса, помічаємо, що в якості своїх інформаторів та «агентів» розвідки, детектив використовував вуличних хлопчаків. А у кіно адаптації, в нього є своя мережа безхатчків, які допомагають йому в розслідуваннях.

У творі Конан Дойля, Шерлок Холмс проводив свої досліди найчастіше в лабораторіях, часом робив це і вдома, це залежало від його настрою. В цьому персонажі кіно адаптації та оригіналу схожі, проте одна деталь відрізняє його наукову працю: у книзі, детектив вдома працює лише з хімічними речовинами, кислотами реагентами, а в серіалі, окрім цього Холмс робить досліди ще й із органами та частинами тіл людей.

В оригінальному творі, Майкрофт та Шерлок мають доволі непогані відносини, вони спілкуються та згодні допомогти в будь-якій справі. А у кіноадаптації, все кардинально інакше: у братів дуже специфічні відносини бо Шерлок вважає свого брата за чужу людину. Хоча старший брат і намагається налагодити контакт із Шерлоком, йому це не вдається.

У повісті Артура Конан Дойля «Креслення Брюса Партінгтона», було вбито людину та викрадено важливі папери, на яких були креслення Партінгтона, а у серіалі, паперові документи замінили на сучасніший носій інформації – флешку: “– *The MoD is working on a new missile defence system, the Bruce-Partington Program, it's called. The plans for it were on a memory stick.*” [16]. Крім того, режисери змінюють і факт планування викрадення креслень. Обидва злодії все спланували і чудово розуміли, які будуть їх подальші маніпуляції з кресленнями. А в кіно адаптації, чоловік несподівано вирішив викрасти флешку бо нарешті зрозумів цінність інформації на ній.

Відрізняється також і негативний персонаж Моріарті. Конан Дойль описує його як худорлявого, старого та багатого професора, відомого своїми науковими працями. У кіно адаптації, режисери показують нам молодого чоловіка, зі зв'язками та грошима, який не займається наукою: в нього немає премій, праць та винаходів. Моріарті займається лише плануванням вбивств.

Таким чином, текст оригіналу та кіноадаптація значно відрізняються. Режисер і постановник серіалу адаптували зміст відомого твору під сучасну версію, цікаву для глядачів цього часу, які мешкають у світі технологічного прогресу і не уявляють свого життя без комп'ютера, флешки, дисків, користуються метро, таксі для пересування та мобільним – для спілкування.

Висновки. Кіноадаптації творів А. Конан Дойля про пригоди Шерлока Холмса та доктора Ватсона є відображенням задуму визнаного митця детективного жанру у сучасному кінематографії. Тому зрозумілими є часові зрушення, зміна прізвиськ, поява технічних приладів, які не існували в ті часи.

Зберігаючи еквівалентність тексту оригіналу, розглянута кіно адаптація висвітлює певні культурні цінності англійського суспільства і є частиною їхнього культурного надбання. Кіно адаптація тексту оригіналу творів Конан Дойля має відповідні трансформації стосовно появи в тканині кіно тексту таких елементів, яких немає в тексті оригіналу: флешки, нікотинових пластин, мобільних телефонів, метро, таксі, блогів, електронної пошти, саундтреків... В кіно версії твору видалені та замінені фрагменти тексту оригіналу, його персонажі: зміна вбивці з дикуну на представника «Чорного лотоса», отримання інформації з веб-сайту, народження доньки, а не сина у Ватсона, декодування шифру представницею музею, зміна інформаторів Холмса, тощо. Також відбувається часткова трансформація або послідовне заміщення сюжету і структури тексту оригіналу: одруження Ватсона, поява та смерть Мері, діяльність Моріарті, часові зсуви. Відповідно повного злиття кіно адаптації та тексту оригіналу не відбувається.

Кіно адаптація містить не тільки вербальне наповнення реплік героїв, але й актуалізацію комунікативного контексту, надання особливої ролі візуальному та звуковому модусам, які породжують додаткові значення, змінюючи або доповнюючи зміст вербального компонента. Саме ці модуси здійснюють вплив на глядача і відрізняють текст оригіналу від кіно адаптації.

Список літератури:

1. Крисанова Т. А. Нелінгвальні засоби передачі негативних емоцій в англomовному кінодискурсі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки»*. 2015. № 3 (304). С. 145–150.
2. Лавриненко І. М. Стратегії і тактики комунікативних ролей в сучасному англійськомовному кіно дискурсі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харківський нац. ун-т імені Каразіна. Харків, 2011. 260 с.
3. Burn A. The kineikonic mode: Towards a multimodal approach to moving image media. London : NCRM, 2013. 25 p.
4. Glass Kevin, Bangay Shaun. Mechanisms for Multimodality: Taking Fiction to Another Dimension. Grahamstown : Afrigrap, 2007. P. 135–144.
5. Gambier, Yves. Moves towards Multimodality and Language Representation in Movies. In: Montagna, E. (ed.) *Readings in Intersemiotics and Multimedia*. Proceedings of the 3rd TICOM, Pavia, 2013
6. Hiippala T. An overview of research within the Genre and Multimodality framework. *Discourse Context Media* 2017. URL: <http://dx.doi.org/10.1016/j.dcm.2017.05.004>
7. Kaimann D. Movie success in a genre specific contest: Evidence from the US film industry. Ilmenau Economics Discussion Papers, 2015. 275 p.
8. Kemlo Justine. Different Voices? Film and Text or Film as Text: Considering the Process of Film Adaptation from the Perspective of Discourse Université Libre de Bruxell. MHR Working Papers in the Humanities, 3. 2008, ISSN: 1994–8662, P. 13–24.
9. Kress G. Multimodality : A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. London : Routledge, 2010. 212 p.
10. Krysanova T.A. Cinematic Discourse as a Polycoded and Multimodal Phenomenon. Lutsk : 2017. № 9. P. 14–17.
11. Monaco J. How to Read a Film: The World of Movies, Media, and Multimedia. Language, History, Theory. 3rd ed. New York; Oxford: Oxford University Press, 2000. 672 p.
12. Öztürk Sunay, Zengin Buğra. Benefits of film adaptations of literary works for English language learning. Design Solutions for Adaptive Hypermedia Listening Software. 2021. 21 p. DOI: 10.4018/978-1-7998-7876-6.ch009
13. Pärn Katre. Adaptation of Text as Adaptation of Language: The problem of formalistic adaptation and beyond Department of Semiotics University of Tartu. https://www.hortussemioticus.ut.ee/wpcontent/uploads/2020/09/hortussemioticus_3_2008_parn.pdf
14. Paul Joanna. Film adaptation and translation. Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics. 2014. https://www.academia.edu/9865150/Film_Adaptation_and_Translation
15. Tanriverdi Belgin. Film Analysis through Linguistic base <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED503868.pdf>
16. Sherlock <https://www.youtube.com/watch?v=vkqLZoeB0sw>

Zabolotska O. O. FILM ADAPTATION OF ENGLISH-LANGUAGE ORIGINAL TEXTS: MULTIMODAL ASPECT

The article is devoted to the research of film adaptation of original literary texts from a multimodal perspective. The analysis of scientific works highlighted the scientists' understanding of the notion "film adaptation" in the plane of the language of translation and the lack of investigations of the mechanisms of transformation of the original text into a film text, the role of non-verbal means in creating the appropriate atmosphere in the film version. The study of foreign scientists' theories gave possibility to reveal the essence of the notion "film adaptation" and the mechanisms of transformation of the original text into its film version. The article presents the author's interpretation of the notion "film adaptation": as a film text created on the basis of an original literary work by means of multimodality, where the language units is reproduced by replacing verbal means with audiovisual ones. It was found that the film adaptation contains not only the verbal component of the characters' speech, but also the actualization of the communicative context, giving a special role to visual and sound modes that generate additional meanings, changing or supplementing the content of the verbal component. While analyzing of the visual component of the film text, special attention was focused on: gestures, facial expressions, make-up, clothes, music, lighting, images, color, decorated scenes and artifacts accompanying these scenes. The costumes of the heroes also play a significant role. The article proves that while maintaining the equivalence of the original text, this film adaptation highlights certain cultural values of English society and is a part of their cultural heritage. In the research, it was determined: 1) that the film adaptation of the original texts of Conan Doyle's works has corresponding transformations of such elements that are not in the original text: flash drives, nicotine patches, mobile phones, subways, taxis, blogs, e-mail, soundtracks; 2) in the film version some fragments of the original text and its characters are deleted and replaced: the killer changes from a savage to a representative of the "Black Lotus", receiving

information from a website, the birth of a daughter instead of a son in Watson's family, decoding of the cipher by a representative of the museum, change of Holmes' informants; 3) successive replacement of the plot and structure of the original text: Watson's marriage, Mary's death, Moriarty's activities, time shifts. Thus, there is no complete fusion of the film adaptation and the original text.

Key words: *mechanisms of transformation, sound, visual and realized modes, cinema version.*

UDC 811.13:340. 113 (73)

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/17>**Zaitseva M. O.**

Yaroslav Mudryi National Law University

NEW FORMAT AND TRANSFORMATION OF TACTICS AND STRATAGEMS IN COURTROOM DISCOURSE

The paper analyses the notions of tactics and stratagem and their roles in American courtroom discourse. Given the fact that a new format has been used as well as new insights into previously unexplored areas have been provided, it is possible to say about the novelty of the research. To achieve the goal, there are several objectives: to clarify the concepts of tactic and stratagem in the context of their communicative influence; to determine their verbal expression in different subtypes of courtroom discourse; to establish tactics and stratagems in different subtypes of courtroom discourse. The aim was reached by using different methods: the method of comparison; classification (to distinguish tactics and stratagems in different subtypes of courtroom discourse), generalisation (to summarise information), and argumentation (to justify the author's position). The choice of approaches to the analysis was determined by modern scientific paradigms: cognitive linguistics, pragmatic linguistics, communicative science, and methods of lexical and semantic analysis. Elements of cognitive analysis helped to reveal the dependence of courtroom discourse on social conditions.

The corpus material was opening and closing speeches of prosecutors and defense lawyers delivered at authentic US trials, both in paper form and e-form, as well as YouTube video recordings.

The findings of the study were as follows: new format definitions of tactics and stratagems have been suggested. Tactics involve methods of creating one's position/line of behaviour to achieve a certain goal/goals, and stratagems are a step-by-step action plan. It has been proven that stratagems in the discourse of the prosecution are of appealing to a logical component/reason, appealing to ethos, appealing to phronesis; in the discourse of defense – of appealing to ethos/habitus, appealing to interaction, appealing to emotions, appealing to the irrational, and appealing to backward logic.

The study shows promise as it would be intriguing to explore this issue from the perspective of the evolution of tactics and stratagems in judges' discourse.

Key words: *discourse of defense, discourse of prosecution, tactics, stratagems, transformation.*

Problem statement. Currently, there is a lack of consensus in the scientific literature regarding the concepts of tactics and stratagem. This is evident in the varying definitions provided by different researchers. Thus, stratagem is defined as “a maneuver in a game or conversation; as an artifice or trick in war for deceiving the enemy; deceptive device; secret plot; evil machination; (obsolete) a violent deed; a tactic or artifice in military operation; a tactic or artifice designed to gain the upper hand, especially one involving underhanded dealings or deception; a scheme or maneuver designed to achieve an objective, as in surprising an enemy or deceiving someone; the devising or execution of such schemes or maneuvers” [7].

Whereas a tactic is interpreted as “a specific, prioritised and executable task, among other defined tasks, that needs to be accomplished, either daily, weekly, monthly, quarterly or even annually, in order to attain collectively the ultimate outcome of

the strategy; that's to say, it's tactical in execution” [7]; “Tactic is a series of small steps, manouvers, achieving that plan”; “If the strategy is the long-term plan, tactics are the short-term steps that help you hit smaller goals. Tactical planning is the act of breaking down your strategic plan into short-term actions” [9]; “as the communicative steps that contribute to solving the strategic task under the control of the appropriate strategy. Communicative steps are represented by a set of speech actions used to implement one or another strategy [3, p. 8].

So, even a brief overview indicates that the problem is underdeveloped. Therefore, we can consider the research topic to be **relevant**.

The corpus material was opening and closing speeches of prosecutors and defense lawyers delivered at authentic US trials, both in paper form and e-form, as well as YouTube video recordings [5].

Analysis of recent research and publications. Among recent studies we can mention the work

by Harro von Senger “Stratagems as a Means of Achieving Justice and Spreading Truth” (2023) [8]. The author examines stratagems in court on the basis of well-known Chinese stratagems (36 Chinese stratagems), defining stratagem in a positive way from the standpoint of Chinese philosophy as cunning (“To produce something extraordinary [and thus achieve] victory”) and in a negative way from the standpoint of Western philosophy as devilish cunning or even deception (“Cunning is a vice and consists of someone wanting to achieve a goal by dishonest means”) [8, p. 36]. He discusses the use of stratagems and how they can be used to establish justice in the form of the realisation of a human right in the absence of legal remedies [Senger]. Moreover, as we see it, stratagems and remedies are not mutually exclusive concepts, as the use of stratagems allows one to “get” a remedy. In addition, we approach the concept of stratagems from a more universal perspective, going beyond the 36 Chinese stratagems.

Tactics are commonly defined as techniques, for example, by Colleen Glatfelter (2017) [6] or by Christopher D. Armstrong (2023) [1] and many others. Though, their interpretation is at odds with our own understanding of tactics.

So, taking into account the numerous academic studies devoted to the notions of tactics and stratagems, we note that the problem of conceptual approach to them has not received a proper theoretical and practical solution.

The theoretical and empirical analysis of the problem of tactics and stratagems in courtroom discourse has revealed a number of the contradictions justifying the aim of the paper.

The aim and objectives of the research. These inaccuracies prompted the **aim** of this study – to identify the concepts of tactic and stratagem in the courtroom discourse. To achieve the stated goal, it is necessary to perform several **objectives**.

First, it is important to clarify the concepts of tactic and stratagem in the context of their communicative influence. **Second**, to determine their verbal expression in different subtypes of courtroom discourse. And **third**, to establish tactics and stratagems in different subtypes of courtroom discourse.

Methods of research. At the stage of terminological substantiation, the main method was the method of comparison. At the second and third stages, the following methods were used: classification (to distinguish tactics and stratagems in different subtypes of courtroom discourse), generalisation (to summarise information), and argumentation (to justify the author’s position). The choice of

approaches to the analysis was determined by modern scientific paradigms: cognitive linguistics, pragmatic linguistics, communicative science, and methods of lexical and semantic analysis. Elements of cognitive analysis helped to reveal the dependence of courtroom discourse on social conditions.

Results and discussion. Discourse of prosecution.

Based on the above methods we can lay out how we understand these concepts. **Tactics** involve methods of creating one’s position/line of behaviour to achieve a certain goal/goals, and **stratagems** are a step-by-step action plan. Stratagems are the mechanics of executing the plan. Tactics, and stratagems – they all work together but they aren’t the same thing.

The concept of stratagems is introduced through the interpretation of courtroom discourse as a discourse of confrontation, and a stratagem vision is usually a vision through the prism of conflict, a confrontation between someone and someone else. That is, stratagems are focused on solving conflict problems. They are in demand in situations of military, commercial, political, and interpersonal confrontation. They are applicable in all areas of competition. They are also effective in the courtroom confrontation between the parties because they are primarily used as a weapon, a tool of struggle.

We distinguish the following subgroups of the legal discourse community in courtroom discourse: the discourse community of judges, the discourse community of defense lawyers and the discourse community of prosecutors. Each of these professional discourse communities within the courtroom discourse has common features and own peculiarities.

Treating the courtroom discourse as a cognitive and communicative phenomenon, we have identified the types of discourse personalities that create it: dominant, provocative and inflictive discourse personalities. There are also submissive discourse personalities. But we don’t put our focus towards them today. Well, all of them demonstrate certain speech behaviours using different strategies and tactics in court debate.

In line with our analysis, we can draw the following conclusion. In fact, discourse of the prosecution is persuasive, as they need to influence the judge and jury in such a way as to not only convince them of the desired understanding of the problem but also to make them act relevantly: to deliver a charge and guilty verdict.

Persuasion in courtroom involves three components: a logical component, an axiological component, and an emotional component. Thus, a persuasive tactic is grounded on the following stratagems as appealing to reason, appealing to ethos, appealing to phronesis.

Stratagem of appealing to a logical component/reason entails referring to rational thinking. We would add that, along with completeness, consistency and irrefutability, arguments in court should also create an image. The image that will be created from the point of view of its “success” in influencing the recipient is determined by many factors, for example, the addressee’s style of thinking, peculiarities of his/her character, chosen rhetorical techniques of speech construction, etc. Thus, entering into a discourse, the argumentator subconsciously chooses a relevant system of arguments, their structural organisation, and constructs a certain behaviour model according to his or her cognitive, existential and social attitudes. In support of our position, let us mention the statement given by W. Brockriede: “Arguments are not in statements but in people” [2, p. 179].

However, if argumentation has been studied by many scholars since antiquity to the present day as far as rhetorical techniques, structural organisation of argumentation, theoretical issues, and so on argumentation as a model from the standpoint of the cognitive approach has received insufficient attention, so we consider it appropriate to present a synthetic model of argumentation as a cognitive-communicative phenomenon in which the argumentator’s thinking activity is embodied in the communicative one.

Thus, in order to characterise argumentation, it is necessary to study not only the different types of arguments, but also the cognitive processes they result in, as well as the cognitive processes they trigger. For example, a message that the argumentator intends to be persuasive may have the opposite effect on the recipient. This phenomenon can be explained by interpreting argumentation as a complex structure with a two-level structure: the surface structure, determined by the nature of the language, and the deep structure, determined by the nature of the person’s psychological and intellectual features.

Based on the results of the study, we note that all the deep-level arguments presented by the prosecution perform the main function of proving the defendant’s guilt; the surface-level arguments perform the secondary function of creating a positive image of the plaintiff and a negative image of the defendant. In the absence of strong evidence, these functions swap. And then the main function becomes the creation of a negative image of the defendant and a positive image of the plaintiff, as in the case below.

In 1921, New York, USA, there was a trial for attempted murder in the first degree, assault in the first and second degrees. The prosecution tried to appeal to the logic of the judge and the jury, without such

indisputable evidence as, for example, the results of fingerprinting. So, with the help of circumstantial, indirect evidence, the prosecutor drew accusatory conclusions based on his inferences:

*Just how many shots were fired or who fired, all of them **I don’t pretend to be able to show**. As is very common in such cases, where the whole thing happens in a very, few minutes, and where all the persons, engaged were laboring under very great excitement, **it is impossible to tell** or to get the witnesses to agree to all the shooting that was done.*

The prosecutor is eventually forced to admit that he does not know for sure who fired the shot, but he considers it proven that it was the defendant:

*He was fired at as he went back, but whether by Eastman not, we **do not know, but we presume by Eastman....***

In the same case, arguments aimed at creating an image of the plaintiff and the accused are noteworthy. Once again, due to the lack of deep-level arguments, the so-called surface-level arguments can be used to compensate for the absence of the former.

However, in this case, due to the lack of direct evidence, it was not possible to create a clear negative image of the defendant, and the creation of a positive image of the plaintiff failed due to his weak moral character, which the argumentator tried to correct by characterising his father (*the son of a **man distinguished in public life in the United States***), and the emphatic use of the word “kid” in describing the plaintiff, who was very drunk:

*At half-past **two o’clock in the early morning of the 2nd of February last, a young man, very much under the influence of liquor, staggered out of Jack’s all-night restaurant; drunken boy, drunken kid.***

A completely opposite picture can be seen in the high-profile case *the Freedom Summer Murders Trial 1964*. The prosecutor John Doar presents strong evidence for the murder of the three black civil rights activists. He argues that it was a carefully considered murder, which qualifies as an aggravating factor:

*The boys are alive at **10:30 when they were released, the station wagon is on fire at 12:45 o’clock located fourteen miles northeast of Philadelphia. The Neshoba County law enforcement officer, Cecil Ray Price, controlled the time of release, he could have released them an hour later, he could have released them an hour early, but he released them just so they would go to their deaths***

Regarding cases in which a significant evidence base has been collected, it appears clear that the arguments used by the prosecution represent deep-level arguments and fulfil their main function – the function

of proving the plaintiff's case. Such evidence substantiates the truth of judgements, which, in turn, convince the judge and jury. They become one of the methods of influencing the opponent. Surface-level arguments contribute to the creation of a positive image of the plaintiff and a negative image of the defendant, performing a secondary, auxiliary function. Together with other stratagems, the stratagem of appealing to logic forms an effective persuasive tactic that causes a change in the mental state of a person, which usually leads to changes in behaviour.

So, both in the past and nowadays prosecutors based their conclusions on inferences based on logical reasoning. Though, we would like to stress that in the past the reasoning was more ornate and extensive, whereas today it is, firstly, time-limited; secondly, it relies on data from various expertise.

Stratagem of appealing to ethos as recognition of a moral order in the world entails turning to the system of ideals, and values at the level of mental attitudes, life patterns, social habits, religions that dominate the culture and control the behaviour of its members. It implies an ethical attitude to life.

In the "Hauptmann (Lindbergh) Trial" (1935), the prosecutor refers to biblical statements to persuade and influence the judge and jury:

"Judge not, lest ye be judged", my adversary says, but forgets the other biblical admonition, "And he that killeth any man shall surely be killed", "Shall surely be put to death" (Hauptmann (Lindbergh) Trial 1935).

In the early twentieth century, representatives of the prosecution often involved appealing to religious values, but in the current circumstances of increasing diversity of universal values, such an appeal is becoming less and less effective. Religious values may be proclaimed, but for various reasons they do not have such a significant impact on society. They more like should be as a "must-have" attribute of social reality, as a traditional cognitive-social form, with which people find it more convenient, by inertia, to identify themselves.

It is more common to appeal to democratic rights and freedoms as a system of ideals and values that are inviolable for American society, or to appeal to universal values.

In the Oklahoma City Bombing Trial 1997, the prosecutor's speech in the case is exemplified by the following statement:

Everyone in this great nation has a right to think and believe, speak whatever they want...

In his Opening Arguments in the George Floyd Murder (Chauvin) Trial (March 29, 2021) the prosecutor Jerry Falwell appeals to the ethics of police service:

But you're also going to learn that the officers take an oath when they become police officers. They take an oath that I will enforce the law courteously and appropriately. And as you will learn as it applies to this case, never employing unnecessary force or violence. And not only that, I recognize the badge of my office as a symbol of public faith, and I accept it as a public trust to be held so long as I am true to the ethics of police service...

In terms of linguistic representation, the stratagems of appealing to ethos are implemented through the discursive activation of the following thematic areas: with a common sense of "religious values" especially in the past, "democratic values", "rule of law", and "universal values".

Stratagem of appealing to phronesis. The stratagem of appealing to emotions appears as an integral component of persuasive tactic. The prosecutor also seeks to influence the emotions and feelings of the judge and jury, although their methods of influence are different from those of the defense lawyers. In other words, an appeal to such emotions is an appeal to phronesis. Philosophers construe it as a type of wisdom or intelligence, so called masterly synthesis of knowledge and experience.

We can say that it is the ability to quickly recognise what is good and what is bad in a particular situation, the ability to combine intelligence, logic and emotion which in turn requires the recipients to have emotional intelligence.

Thus, the stratagem of appealing to phronesis plays an important role in structuring a persuasive tactic. Firstly, the prosecution representative creates a positive emotional background, which is an element of the general ritual of the court hearing. Secondly, the sender of the speech seeks to construct the necessary emotional state of the recipients: as in the closing statement delivered by the prosecutor Mr Bostwick at the Triangle Factory Fire 1911 Trial:

You are chosen because you are believed to be eminently fit (The Triangle Factory Fire 1911).

He emphasises, on the one hand, the importance of the jury's decision, and, on the other hand – their common sense and prudence. The positive emotional background created in this example sets the stage for the so-called information focus, which is expressed in the fact that the honour and responsibility entrusted to the "most worthy members" of society to make a judgement on the guilt/innocence of the defendants obliges them not to be distracted by secondary details, by emotions but to focus on the key points of the case. The focus of attention of the judge and jury is on the fact that they are performing a noble duty.

Appealing to a sense of self-importance and chosenness, on the one hand, and a sense of duty, on the other, to create a positive background was and is an integral characteristic of the prosecution's discourse.

In more recent times, however, prosecutors have increasingly avoided a standardised approach to presenting information and influencing their audience. The stratagem of appeal to phronesis has also undergone changes. By appealing to phronesis, the prosecution representatives create an expanded scope of attention, draws the recipients' attention to specific rather than abstract images, and trigger a high-level interpretation meaning the desire to present the picture as a whole, to rise above the level of a particular situation. They are trying not only to plead his case, but to get to the essence of the matter. For example, in the case of M. Jackson's paedophilia:

the child had no father in his life...because of the separation and divorce of the parents, and the fact that there was a court restraining order prohibiting the father from seeing the children. He exploited this paternal relationship and created another relationship with the child as a surrogate father... his admitted practice and long-standing custom and habit of sharing his bedroom, and his bed, with young boys... (Michael Jackson Sexual Abuse Allegations Trial).

Whereas in the early 20th century, the prosecution appealed more often to phronesis as practical wisdom, in the modern context they more often appeal to phronesis as emotional intelligence.

Discourse of defense. The refutative discursive strategy used by the defense side requires the use of suggestive tactic. If suggestion, as the research has shown, implies the impact on the emotions of the suggestend (sympathy, empathy, desire to justify, to restore the truth), irrationality of his consciousness with the help of images (good, evil, beauty), experiences, that is, the subject's awareness of a certain phenomenon as an event of his own life, his logic as a desire to correct the previous opinion presented with the help of subjective argumentation as erroneous (logic of backward influence), then the suggestive tactic is based on such stratagems as the stratagem of appealing to ethos/habitus, the stratagem of appealing to interaction, the stratagem of appealing to emotions, the stratagem of appealing to the irrational, and the stratagem of appealing to backward logic.

Stratagem of appealing to ethos/habitus. In discourse of defense this stratagem is of a dual nature. Of course, the defense lawyer refers to the objective moral order, the inviolate principle of the rule of law in American society, and biblical values as a real duty:

May it please your Honor, Mr. Attorney General, his staff, gentlemen of the defense, ladies and gentlemen of the jury... I wish to give you a text from St. Matthew (Lindbergh Kidnapping Trial 1935).

But today for the most part modern defense lawyers appeal to habitus. Since habitus is a conventional or conditional morality, a system of reproducible dispositions (attitudes, values, schemes of perception and action) that are structured by people externally (through power, socio-cultural situation, language, etc.), therefore every individual has a particular imprint, common to those members of the society to which they belong. And, at the same time acting as a basis on which grow specific features that distinguish an individual from other members of the community.

The realm of habitus allows for the free generation of an infinite variety of thoughts and actions of the individual. If ethos entails an ethical attitude to life, habitus entails rules of worldly behaviour and various formulations of "worldly wisdom". It may vary according to the situation. It is conditional. Worldly wisdom is not so strict and tolerates derogations. In his Opening Statement for the defense Eric Nelson (It is George Floyd Murder (Chauvin) Trial 2021) says about reason and common sense first, but not about the value of human life per se. And if there was so it would be no need for a trial at all:

Members of the jury. A reasonable doubt is a doubt that is based upon reason and common sense. At the end of this case, we're going to spend a lot of time talking about doubt, but for purposes of my remarks this morning, I want to talk about reason and common sense...

Stratagem of appealing to interaction. It's usually used as a tactical move at the beginning of a defense lawyer's speech.

The trial procedure envisages that the disputes between the parties are conducted in accordance with certain rules, which determine that the representative of the prosecution embodies the mechanisms for exercising of power. The defense party is the opponent, who does not have such powers. The success of the defense lawyer's activity directly depends on how he/she organises his/her communication with supporters and opponents. In other words, with all participants of the communicative process.

The defense lawyer resorts to expressive speech acts to achieve a consolidating effect and to involve the listener in the process of interaction. The background and resource for communicative actions is his life experience, his personal feelings. It is as if he motivates the participants of communication to jointly search for the truth by reaching an agreement between them:

What you and I want is somebody that saw Hauptmann do something, something in connection with the murder. (Lindbergh kidnapping Trial 1935).

It is interesting to read the accentuated use of the words “folks” and “meet” in the defense’s opening statement in the Brendt Christensen Trial 2019:

Folks, we meet today during the most tragic and hostile of circumstances. Circumstances that are difficult to grasp and are incomprehensible in every respect.

These examples allow us to assert that phatic communication occurs. It requires coordination in the working process and unanimity between the participants of the communication process. Yet, at the beginning of the 20th century, phatic communication used to create a kind of etiquette (ritual) communication. In modern courts it becomes more personal and encourages emotional involvement of all participants in communication.

Having established contact and made the recipients feel at ease, the defense lawyer tries to evoke certain emotions (stratagem of appealing to emotions), which condition the perception process. It is an active process that involves decision making, sometimes unconscious decision making, by the perceiver. Into this decision-making process enter preconceptions, attitudes, motives, and environment. That is, perception based on emotions, in particular, becomes one of the factors influencing the decision-making process. Thus, appealing to emotions constitutes an important stratagem for the provocative discursive personality.

Stratagem of appealing to emotions. As emotional reaction is ahead of cognitive evaluation of the information, so the representative of the defense party first of all seeks to influence the emotions and feelings of the judge and jury. The suggestor actively uses emotions, which directs the recipients’ attention to those events, facts, details of what is happening, which have personal significance for them, distracting their attention from the objective content of what is happening, which may be completely different. Such influence causes the effect of narrowing of consciousness, the purpose of which is to draw the recipient’s attention to what is personally significant. It is basically the same sales funnel used in marketing. It can be slightly modified: from interest to awareness, decision, and action (Fig. 1).

In a high-profile trial investigating the murder of the girlfriend of the South African Paralympian Oscar Pistorius (2004), the defense lawyer also appeals to the emotions of the judge and jury through a suggestive presentation of the defendant’s identity as experiencing awful physical suffering:

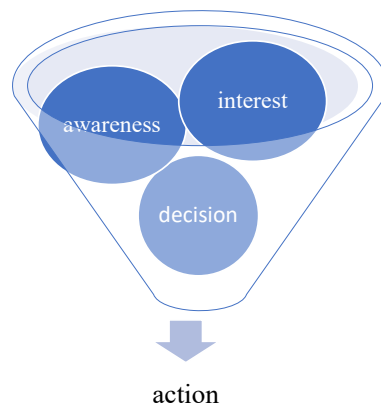

Fig. 1. The effect of narrowing of consciousness

Pistorius told his doctor he falls frequently, at least once a week or two weeks; He sometimes falls down when getting out of bed; He will sometimes go to the bathroom without prostheses, but would not go into the rest of the house without them; He gets back pain from using his artificial legs and cannot stand for more than an hour without finding them constricting; He is easily pushed over from front or back; the heel pad slips backwards when he puts weight on it, causing pain and instability...

As is well known, details of the private lives of famous people have always been of **interest** to the public. The listeners become interested already. Further, the recipients are **aware** that it is not possible for a person in this condition to go to the bathroom without prostheses. The defense lawyer reinforces the evoked emotions with repetitions, building a chain: *a young paralympic man with prosthetic limbs who is accused of a crime committed unintentionally and who sincerely repents for it.* As a result, on 11–12 September 2014, judge Thokozile Masipa delivered a verdict that Pistorius was not guilty of murder but guilty of the culpable homicide of Steenkamp and reckless endangerment with a firearm at a restaurant. On 21 October 2014, he was sentenced to a maximum of five years for culpable homicide with a concurrent three-year suspended prison sentence for reckless endangerment (**decision**). Finally, he was released on parole on 19 October 2015 after serving one sixth of his sentence (**action**).

It may be noted that this stratagem has also undergone changes concerning the fact that in modern litigation, lawyers, firstly, mention very frank details, and secondly, their impact has become not so explicit, but veiled.

Stratagem of appealing to the irrational. While rational thinking is oriented towards logic and reasoning, irrational thinking is oriented towards

feelings and emotions, where fact and fiction are intertwined. From a psychological perspective, irrational thinking is not based in evidence, operates mostly on assumptions, and is rooted in beliefs based on past experiences – positive or negative.

Provoking an emotional reaction and its anchoring are the basis for the emergence of certain feelings in the recipient. In fact, this is the goal of the advocate. If emotions have situational character, then feelings, unlike emotions, are characterised by relative stability and constancy, as they are determined by consciousness, are connected with certain knowledge, include memory, thinking processes and will.

In order for emotions to develop into feelings, they must not only be repeated, but also “experienced”. Feelings are embedded in the scripts of many routine situations and can either facilitate or hinder an actor’s playing of his or her social role. In seeking to manage feelings, the advocate achieves their deep internalisation at the level of cognitive beliefs, that is, the deep level of thinking that arises in the realm of the unconscious, by, as already noted, anchoring emotions, and placing them within a familiar context to “experience” them.

Irrational thinking allows making judgements that are unacceptable and unexplained from the point of view of facts, but their existence is justified by faith, intuition, sentiments. It unites the objective and subjective, the theoretical and the ordinary. The consequence of irrational thinking is often exaggeration, overgeneralisation, and parallel comparisons.

In the “Mississippi Burning” Trial 1967 the defense lawyer Mr. Watkins justified the defendants’ actions only on the grounds that the witnesses could not lie:

Mrs. Carrie Benton, who testified for Frank Herndon. Frank Herndon was portrayed by the government in this case as a man who planned an audacious murder... Members of the Jury, I never ask ladies what their age is, but Mrs. Benton came here and took the stand, and, in my judgment, she is fifty-seven or sixty years of age. Are you going to hold that lady came up and held and held up her hand and swore a lie?

The emotions evoked by the defense generate feelings of compassion, leniency for the defendants, pity for them and finally – into guilt.

The 2011 Casey Anthony trial. This was one of the most high-profile trials. The defendant was accused of the deliberate murder of her two-year-old daughter. A whole team worked on the collection of evidence for the prosecution, and it included well-known, highly successful professionals who had won more than one case. The defense lawyer was not famous, he had no influential assistants, and yet he won the case.

The defense lawyer’s narrative from the opening to the closing speech was built on a feeling of pity for the defendant, which had a strong effect on the jury:

Casey was raised to lie. This happened when she was 8 years old, and her father molested her. But, she went to school and played with other kids as if nothing had happened. Sex abuse does things to us, it changes you.

The recipients compare this situation with their personal experience, i.e. the process of experiencing the emotion is triggered, the consequence of which may be exaggeration or generalisation. In the current context this stratagem is based on the phenomenon of transgression which means “going beyond the established, violation of norms” [10].

Thus, appealing to the irrational, the sender of the speech tries to engage faith, intuition, personal experience causing certain feelings. They are a natural reaction to what happens to us when we come into contact with the environment. This is what allows us to analyse and check reality and make decisions about further actions.

Stratagem of appealing to backward logic. Defining logic as the existence of causal relations between various objects of external and internal reality, scholars distinguish between direct and indirect logic or in other terminology backward logic. In the context of direct logic, the movement of thought is from reason to consequence (judgement): the reason is primary and causes the consequence. If the agent considers his actions as the cause of the consequence, he is responsible for the consequence; if his actions are considered as a consequence, then the cause of the consequence is attributed to someone else. Or it is determined by the situation. In such a case, the agent (in this paper, it is the defendant) is no longer guilty of his actions.

For an experienced defense lawyer, it is necessary just to swap reason and consequence or substitute a reason, because of which there is a violation of the laws of direct logic, resulting in a distortion of causation. When this happens, cognitive biases may intervene in the decision-making process to disrupt causal relationships.

In the early hours of February 4, 1999, an unarmed 23-year-old Guinean student named Amadou Diallo was fired upon with 41 rounds and shot a total of 19 times by four New York City Police Department plainclothes officers: Sean Carroll, Richard Murphy, Edward McMellon, and Kenneth Boss. The chief prosecutor, Eric Warner of the Bronx district attorney’s office made the causal link between the officers’ conscious decision and the murder that followed:

But when they got out of the car, we will prove when they got out of the car in front of Amadou Diallo's home in the early morning of February 4, they made the conscious decision to shoot him. They made the conscious decision to shoot a man standing in a confined space of a vestibule that was not much bigger than an elevator. They made the conscious decision to shoot into the vestibule of an occupied apartment building where people lived in the early morning hours, when most of them would be home (Amadou Diallo Trial 1999).

The prosecutor speaks about the consciousness of their decision, because the victim was, firstly, in the closed and small space of the lobby of the apartment block, from which he could not escape. The prosecutor further emphasizes that the police officers were not recognizable as police officers:

These four defendants, Boss, Carroll, McMellon and Murphy, were in plainclothes and driving an unmarked car, would pull up outside of his building. They would not call out any commands, like, "Stop." "Police." "Don't move." (Amadou Diallo Trial 1999).

The prosecution discourse constructs a logical chain of reason – consequence: **a deliberate decision by the police officers – killing a person – a crime.**

Then, one of the defense lawyers, Steven Brounstein, who represents Officer Boss, substitutes the reason given by the prosecutor. He qualifies the police officers' actions not as deliberate actions but as actions justified by the law. Sadly, such actions resulted in the man's death. However, it was a tragedy not a crime:

Amadou Diallo died as a result of four police officers' legally justified conduct that occurred while patrolling the dangerous streets of the Bronx... A mistake happened. A mistake caused by fear, fear of losing your life, fear that your colleagues had been shot, fear of having to make a decision in a split second...whether to shoot in defense of yourself and your colleagues or take the risk of being shot yourself. This is a tragedy, not a crime. (Amadou Diallo Trial 1999).

In the discourse of the defense, the substitution of the reason has distorted the cause-and-effect connections, resulting in a different logical chain: **legally justified actions – mistake – tragedy not crime.**

To do this the defense lawyer uses so-called priming, or new context creation. It is deemed as a psychological form of manipulation. Due to priming the recipients understand the police officers' actions as having occurred because of fear, a difficult criminal situation, etc., i.e. as a consequence of objective reasons beyond the defendants' control. That automati-

cally implies their innocence: the defendants became victims of circumstances. The new context activates the thoughts and feelings that arose in connection with it: mentioning similar cases when police officers failed to react in time, which led to an unfortunate result because one policeman was left paralysed and another was killed:

Members of the jury, you are going to hear about robberies and rapes and drug dealing and a lot about illegal guns. You are going to hear about police officers shot and killed, including an officer named Kevin Gillespie, a member of the Street Crime Unit whose locker was kept as kind of a monument about three lockers away from Sean Carroll's, and an officer named Stephen McDonald, who is now a paraplegic. (Amadou Diallo Trial 1999).

The other defense lawyers reiterate what their colleague has said, escalating the situation further, using "an availability cascade" cognitive bias. It is often exploited, for example, by marketers, politicians and PR specialists. The effect of this cognitive bias is based on the fact that the recipient is already prepared for the perception of the next portion of allegedly confirmed arguments, which will be more difficult to resist.

Bennett M. Epstein, the lawyer for Officer Sean Carroll, who led the four in their attack on Mr. Diallo and fired 16 shots, skillfully applies the facts given by the lawyers who spoke before him:

He went through every body motion and conveyed with every nonverbal cue that he had a gun. Why didn't he talk to them? Why didn't he stop? Why did he reach into his pocket? Why did he turn his back to them? When that man turned around, that was it. You can't ask them to stand around and get blasted away. (Amadou Diallo Trial 1999).

Stephen Worth, defense attorney for McMellon:

What the evidence shows is that all four of these officers independently felt the need to shoot – both to protect themselves and to protect one another. (Amadou Diallo Trial 1999).

James Culleton, who represents Officer Murphy, said the officers thought Mr. Diallo was acting suspiciously when they happened to drive past his building:

Why he was acting that way I have no idea. A civilian witness will testify that he was acting suspicious, peeking in and out of that vestibule. (Amadou Diallo Trial 1999).

Availability cascades have certain criteria of accessibility: convincing, reasoned, supported by the opinions of authoritative sources. When presented in this way, not every person will be skeptical of such

information. The cascade of available information forms a confirmation bias: recipients' attention is shifted to information that confirms the judgements made. Information that casts doubt on them is ignored.

Thus, replacing an action as a reason with an action as a consequence, the defense lawyers categorise the defendants as innocent people who were predetermined to commit such actions. Having noted this as a proven fact, the lawyers carry out a further substitution: the victim becomes partially guilty for the actions of the accused. Under such circumstances nobody is guilty:

This is a case about five good men and one of them is Amadou Diallo. Mr. Diallo broke no laws, he did nothing wrong. This is a tragedy, not a crime. (Amadou Diallo Trial 1999).

In the next process, People of the State of New York vs Gregorio Giordano 1913, the lawyer uses backward logic too. The prosecutor assumes that the defendant is guilty because he killed his wife. The lawyer is sure that the defendant is innocent, but the circumstances are not in his favour. He substitutes a reason saying that it is not the defendant who killed his wife. Yet, instead of priming that is engaged in modern trials, he leverages framing. "Framing essentially involves selection and salience. To frame is to select some aspects...and make them more salient...in such a way as to promote a particular problem definition, casual interpretation, moral evaluation..." [4, p. 51–58].

As opposed to priming, through framing, the lawyer suggests a different perspective on the problem, putting forward new details, construing a different reality, a different form. And from the new interpreted form turns to new judgements. The defense party places a different emphasis and, by restoring the missing links in the chain of judgements, organises a new view of the situation in terms of circumstantial attribution. While personal or dispositional attribution identifies the actor's actions as the cause, circumstantial or casual attribution identifies circumstances as the cause of the actor's actions:

Prosecutor's reasoning: *...that motive was to rid himself of the woman who he had been compelled to marry against his will. (Gregorio Giordano Trial 1913).*

Defense Lawyer's reasoning: *...there he was, mentally depressed, fraught with fear, feeling... that he could not establish a home for this woman unless he had some means; the moment he gets that money he marries this woman in the Church, on the 20th, the very day set forth. (Gregorio Giordano Trial 1913).*

What determines the degree of attribution, the depth of attribution? It depends on two factors:

the conformity of actions to role expectations and cultural norms. Unfortunately, the defendant was an Italian. It was a period of mass migration of Italians. About 4 million Italian immigrants arrived in the United States between 1900 and 1914. They often faced serious problems. Unskilled immigrants found work mostly in low-paying and heavy manual jobs. And they were treated accordingly in society.

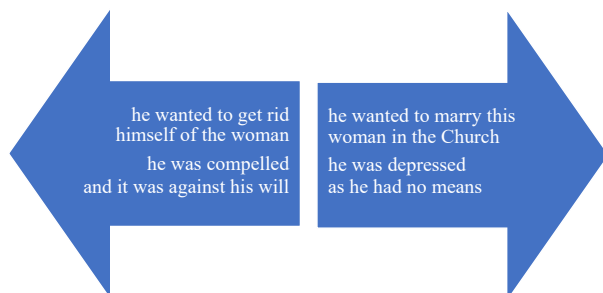

Fig. 2. Dispositional attribution vs circumstantial or casual attribution

Conclusions. We have suggested new format definitions of tactics and stratagems. Tactics involve methods of creating one's position/line of behaviour to achieve a certain goal/goals, and stratagems are a step-by-step action plan. Accordingly, stratagems in the discourse of the prosecution (1) are of appealing to a logical component/reason, appealing to ethos, appealing to phronesis; in the discourse of defense (2) – of appealing to ethos/habitus, appealing to interaction, appealing to emotions, appealing to the irrational, and appealing to backward logic.

(1) Concerning the stratagem of appealing to a logical component/reason we can state that in the past the reasoning was more ornate and extensive, whereas today it is, firstly, time-limited; secondly, it relies on data from various expertise. In the early twentieth century, using stratagem of appealing to ethos, representatives of the prosecution often involved religious values, but in the current circumstances of increasing diversity of universal values, such an appeal is becoming less and less effective. It is more common to appeal to democratic rights and freedoms as a system of ideals and values that are inviolable for American society, or to universal values. Stratagem of appealing to phronesis: in the early 20th century, the prosecution appealed more often to phronesis as practical wisdom, in the modern context they more often appeal to phronesis as emotional intelligence.

(2) Stratagem of appealing to ethos/habitus. This stratagem is of a dual nature. If ethos entails an ethical attitude to life, habitus entails rules of worldly behaviour and various formulations of "worldly wisdom".

Worldly wisdom is not so strict and tolerates derogations. Stratagem of appealing to interaction: at the beginning of the 20th century, phatic communication used to create a kind of etiquette (ritual) communication. In modern courts it becomes more personal and encourages emotional involvement of all participants in communication. Stratagem of appealing to emotions: this stratagem has also undergone changes concerning the fact that in modern litigation, lawyers, firstly, mention very frank details, and secondly,

their impact has become not so explicit. Stratagem of appealing to the irrational. In the current context this stratagem is based on the phenomenon of transgression. Stratagem of appealing to backward logic: in the early 20th century, this stratagem was realised by means of framing; whereas today – through priming as a form of psychological manipulation.

The study shows promise as it would be intriguing to explore this issue from the perspective of the evolution of tactics and stratagems in judges' discourse.

Bibliography:

1. Armstrong Ch. Young Lawyers, Be Wary of Adversaries' Bad Faith Negotiation Tactics. 2023. Available at: <https://www.law.com/thelegalintelligencer/2023/06/28/young-lawyers-be-wary-of-adversaries-bad-faith-negotiation-tactics/>
2. Brockriede W. Where Is Argument? *Journal of the American Forensic Association* 11, 1975, 179–182
3. Coleman S., Ross K. The Media and The Public. 'Them' and 'Us' in Media Discourse. Wiley-Blackwell, 2003, pp. 7–12.
4. Entman R. M. Framing: Toward clarification of a fractured paradigm *Journal of communication*. 1993. Vol. 43, N 4. P. 51–58.
5. Famous Trials. Available at: <https://famous-trials.com/>
6. Glatfelter C. Delay tactics to starve out an opponent. 2017. Available at: <https://www.wakecountybar.org/blogpost/727449/279370/Delay-Tactics-to-Starve-Out-an-Opponent>
7. Say Keng Lee. Knowledge Adventurer & Technology Explorer in Strategy, Change & Future-Focus. Stratagem vs. Strategy – What's the Difference? Available at: <https://www.askdifference.com/stratagem-vs-strategy/>
8. von Senger H. Stratagems as a Means of Achieving Justice and Spreading Truth. *Laws*. 2023; 12(3):36. <https://doi.org/10.3390/laws12030036>
9. What is the difference between a “strategy” and a “tactic”? Available at: <https://www.quora.com/What-is-the-difference-between-a-strategy-and-a-tactic-2>
10. Zaitseva M., Pelepeychenko L. Transgression as a Communication Tool of Influence in American Courtroom Discourse. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 2022, 48 (2). P. 609–630. Available at: <https://doi.org/10.31724/rihjj.48.2.10>

Зайцева М. О. НОВИЙ ФОРМАТ І ТРАНСФОРМАЦІЯ ТАКТИК І СТРАТАГЕМ У СУДОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті проаналізовано поняття тактики і стратагеми та їхню роль в американському судовому дискурсі. З огляду на те, що використано новий формат, а також запропоновано нові погляди на раніше недосліджені сфери, можна говорити про новизну дослідження. Для досягнення мети поставлено кілька завдань: уточнити поняття тактики і стратагеми в контексті їх комунікативного впливу; визначити їх вербальне вираження в різних підтипах судового дискурсу; встановити тактики і стратагеми в різних підтипах судового дискурсу. Поставленої мети було досягнуто завдяки використанню різних методів: методу порівняння, класифікації (для виокремлення тактик і стратагем у різних підтипах судового дискурсу), узагальнення (для узагальнення інформації) та аргументації (для обґрунтування авторської позиції). Вибір підходів до аналізу зумовлений сучасними науковими парадигмами: когнітивною лінгвістикою, прагматичною лінгвістикою, комунікативістикою, а також методами лексико-семантичного аналізу. Елементи когнітивного аналізу допомогли виявити залежність судового дискурсу від соціальних умов.

Матеріалом дослідження слугували вступні та заключні промови прокурорів і адвокатів, виголошені на автентичних судових процесах у США, як у паперовій, так і в електронній формі, а також відеозаписи з YouTube.

За результатами дослідження було запропоновано новий формат розуміння тактик і стратагем. Тактика – це спосіб побудови своєї позиції/лінії поведінки для досягнення певної мети/цілей, а стратагема – це покроковий план дій. Доведено, що в дискурсі обвинувачення стратагемами є апеляція до логічної складової/розуму, апеляція до етосу, апеляція до фронеzisу; в дискурсі захисту – апеляція до етосу/габітусу, апеляція до інтеракції, апеляція до емоцій, апеляція до ірраціонального, апеляція до зворотної логіки.

Дослідження є перспективним, оскільки було б цікаво дослідити це питання з точки зору еволюції тактик і стратагем в суддівському дискурсі.

Ключові слова: дискурс захисту, дискурс обвинувачення, тактики, стратагеми, трансформація.

Kosovych O. V.

Université pédagogique nationale de Volodymyr Hnatiuk de Ternopil

RÉALISATION DE L'OPPOSITION BINAIRE "LE SIEN/L'ÉTRANGER" (DANS LE CONTEXTE DE LA LITTÉRATURE ANIMALISTE FRANÇAISE)

У статті зроблено спробу простежити репрезентацію бінарної опозиції свій-чужий на різних рівнях втілення мовної особистості письменника, а також визначити її місце у розкритті сутності мовної картини світу письменника. Бінарна опозиція «свій-чужий» є однією з найдавніших у репрезентації світу будь-якого народу. Концептуальна дихотомія між своїм і чужим є однією з базових констант ціннісної картини світу. Вона визначає спосіб і характер авторського відтворення історичної дійсності. Опозиція між своїм і чужим лежить в основі національної картини світу та образу окремого автора і знаходить яскраве відображення в текстах художнього дискурсу. Особливим чином ця опозиція представлена в історичних романах, яскравим прикладом яких є анімалістичний французький епос «Роман про Лиса». Ця опозиція виражає концептуальну інформацію, що відповідає тезаурусному рівню мовної особистості митця слова. Авторкою розглянуто особливості функціонування бінарної опозиції «інший» у середньовічному «Роман про Лиса» та її інтерпретаціях ХХ століття. На прикладі головних героїв творів проаналізовано трансформації образу «іншого». Встановлено, що реалізація бінарних опозицій зазнає певних трансформацій на шляху проходження від міфологічних форм до сучасних культурних текстів. Тварини та їхні образи, які не є від самого початку абсолютними «іншими» стосовно людини внаслідок уявлень про спільність походження, проходять стадію сакралізації (міф), цілком або частково антропоморфного стану (фольклор), стадію виключення з окультуреного «людського простору» (численні прислів'я та приказки як результат виключення), стадію об'єкта пізнання, об'єкта, від самого початку нижчого щодо людини, і, зрештою, період, коли «іншість» набуває права на Голос і сприймається людиною (автором). Щодо «Роману про Лиса» та його сучасних інтерпретацій самі історії, фабула, є інваріантом, який кожен автор по-своєму інтерпретує не лише в різних світах, а й у різних літературних жанрах, зважаючи на свої цілі та питання, які найбільше його турбують, у певний історичний період. Тими самими умовами можуть бути пояснені різноманітні типи та способи репрезентації «іншого» в рамках традиційного сюжету.

Ключові слова: бінарна опозиція, свій/чужий, інший, іншість, фольклор, анімалістична література, міфологія.

Formulation du problème. Aujourd'hui, en raison du développement des hautes technologies, le nombre de contacts entre "le sien" et "l'étranger" augmente et que les questions liées à l'étude de l'identité sont de nouveau au centre de l'attention des chercheurs, car cette opposition peut devenir la base de stratégies de manipulation. Les représentants de la culture d'accueil perçoivent les émigrants comme un groupe social distinct et les traitent souvent de manière négative en raison des différences de langues et de cultures. Les différences culturelles évidentes l'emportent sur les frontières ethniques et font que les individus ont tendance à choisir des modèles de comportement visant à protéger l'unité et la cohérence du système de valeurs de leur propre culture.

Il semble possible de parler de différentes manières d'assimiler la culture "étrangère": à la fois

des pénétrations directes dans la langue sous la forme d'inclusions et d'emprunts de langues étrangères, et le transfert d'associations et de références culturelles d'une culture à l'autre. Dans ce dernier cas, les valeurs dominantes d'une culture sont superposées à celles d'une autre et un fragment particulier du code culturel est transféré. L'interaction entre "le sien" et "l'étranger", qui n'ont aucune expérience personnelle de la communication dans le passé, se fait régulièrement sur la base de stéréotypes. Cette situation conduit inévitablement à l'émergence d'une perception évaluative, à savoir la division entre "le sien" et "l'étranger".

Analyse des dernières recherches et publications. Les chercheurs se sont penchés à plusieurs reprises sur l'étude de l'opposition "le sien/l'étranger". Parmi les termes définissant cette dichotomie, la catégorie

et l'opposition sont généralement utilisés. Cette problématique est devenue l'objet d'étude de sciences telles que la psychologie, la philologie, la philosophie, les études littéraires, la sociologie, etc. Chaque science considère cette catégorie en fonction de son objet d'étude. En philologie, la catégorie "le sien/l'autre" est étudiée principalement du point de vue de l'étude des moyens linguistiques de son expression, ainsi que du point de vue de sa capacité à former des attitudes évaluatives dans le texte (N. Polishchuk, O. Mazepova, Yu. Shepel) Il convient de noter que "dans le même temps, l'opposition binaire "le sien/l'étranger" est une structure indivisible, entre les membres de laquelle [...] il existe une connexion inséparable et mutuelle entre ses membres, puisque la conscience humaine, du moins au stade actuel, ne peut fonctionner avec un seul de ces deux concepts. La définition du "le sien" et de "l'étranger" n'est possible que s'ils sont considérés en parallèle (ce n'est qu'en réalisant ce qui est propre que l'on peut définir ce qui est autre et vice versa), puisque les limites de l'un sont déterminées par les limites de l'autre. Ces limites ne sont pas établies une fois pour toutes: le même objet peut devenir à la fois "le sien" et "l'étranger" selon le type de relations viscérales et d'attitudes esthétiques du groupe ethnique, ce qui se reflète dans les stéréotypes ethniques" (Karpovska, 2019, p. 175). Dans le cadre de la philosophie, la catégorie "je – autre" est plus souvent analysée que l'opposition "le sien/l'étranger". Dans les cas où l'opposition "le sien/ l'étranger" est examinée directement, les chercheurs se concentrent sur les types d'opposition, les types de rencontres entre "le sien" et "l'étranger", ainsi que sur les questions de tolérance (par exemple, voir les travaux de I. Stadnik, I. Panteleyeva). Dans les travaux sur les études littéraires, l'opposition "le sien" est examinée dans le cadre de la compréhension de sa nature, des "modes de développement artistique esthétique" (U. Zhornokuy, K. Vlasenko, L. Prysyazhnyuk, O. Slyzhuk, G. Kosarieva). Dans ce cas, l'auteur cherche sa place et son but est d'identifier le "sien" et "l'étranger". Mais, comme le soulignent les chercheurs, les contradictions entre "le sien" et "l'étranger" ne sont pas de nature hostile, mais plutôt pleines d'ironie. Ce sont les études littéraires qui ont attiré l'attention sur la position frontalière des écrivains migrants, leur statut de médiateurs/médiatrices entre deux cultures et les tentatives d'organiser un dialogue entre elles. En sociologie, la catégorie "le sien/ l'étranger" est examinée en relation avec les questions de formation de l'identité collective, les stéréotypes socialement fixés du "le sien" et de "l'étranger" sont identifiés, leur importance pour les membres de la société est évaluée,

les questions d'interaction entre la population locale de différents pays et les migrants, etc. sont analysées. Il est noté que l'étiquetage d'un individu comme étant "le sien" est associé à un sentiment de confiance. Ainsi, "selon les résultats de l'expérience, lorsqu'il interagit avec "les siens" ("partenaires"), un individu ressent deux fois plus de confiance que lorsqu'il interagit avec des "étrangers" [7]. En outre, cette opposition est analysée dans le cadre de la théorie de l'identité sociale et il est noté que, dans certaines circonstances, le statut d'"étranger" peut avoir des conséquences négatives [12, pp. 33–47]. Il convient de noter que les résultats de la recherche montrent que les "étrangers" issus de groupes ethniques non étroitement liés évoquent des associations négatives chez les individus, ce qui n'est pas caractéristique de l'interaction des "étrangers" issus de groupes ethniques étroitement liés [10, p. 744]. L'utilisation d'approches interdisciplinaires modernes combinant les outils de la philologie, de la psychologie, des sciences cognitives et de la théorie de la communication interculturelle ouvre de nouvelles perspectives pour l'étude de la catégorie "le sien – l'étranger" et permet d'analyser différents types de marqueurs de la sous-catégorie "l'étranger" et d'identifier les mécanismes de sa distanciation.

Le but de l'article est d'examiner les particularités de l'opposition linguoculturelle "le sien/ l'étranger" dans le texte du "Roman de Renard" à travers le prisme de la situation historique et culturelle réelle sur l'exemple du contraste – dans le cadre de l'approche linguoculturelle. Les tâches suivantes contribuent à la réalisation de cet objectif: définition de la dichotomie entre le sien et l'étranger en tant que dichotomie culturelle fondamentale, analyse de l'opposition de cette dichotomie dans le texte du "Roman de Renard".

La présentation du contenu de la recherche. Les premiers stades du paradigme culturel sont caractérisés par une approche dualiste de la perception et de l'étude du monde. Les oppositions binaires, y compris l'opposition "le sien/l'étranger" ("je (nous)/ l'étranger"), sont l'un des fondements de la pensée humaine et en même temps un reflet de l'approche dualiste de la perception et de l'étude du monde.

Le dualisme de la pensée se manifeste par des constructions mentales stables, qui fonctionnent depuis longtemps dans la culture et sont à la base de divers phénomènes culturels. En particulier, l'opposition "le sien/l'étranger" donne naissance au phénomène de "l'altérité". Compte tenu de la synonymie des termes adoptés dans les études littéraires, les études culturelles et la philosophie, précisons que le terme

le plus fréquemment utilisé est celui d'“altérité”. Les oppositions binaires formées aux premiers stades du développement culturel continuent d'exister aussi bien dans la conscience que dans la recherche culturelle et les institutions socioculturelles. Comme le notent J. Deleuze et F. Guattari, “la logique binaire <...> prévaut encore dans la sphère de la psychanalyse, de la linguistique, du structuralisme, et même des sciences de l'information” [8, p. 10]. Les types d'“altérité”, ainsi que la nature de l'Autre, sont nombreux et divers, déterminés par l'époque, la culture, la géographie, l'attitude à l'égard du sexe opposé, l'accessibilité de certaines connaissances pour un individu.

Les modèles d'étude de l'Autre sont différents et dépendent des particularités des approches de l'étude des cultures. Aux XVIIIe et XIXe siècles, l'étude de l'Autre en tant qu'étranger se caractérisait par l'éloignement de l'objet d'étude, un faible degré d'intégration des éléments empruntés et une faible communicabilité. L'augmentation de la communication interculturelle et de l'échange de valeurs culturelles, caractéristiques du XXe siècle, implique une révision des conditions d'existence de sa propre culture et, par conséquent, le dépassement de la pensée dichotomique. Le sujet et l'objet sont considérés comme des valeurs équivalentes dans l'interaction. Le changement de paradigme culturel au début du XXIe siècle, “l'effacement des frontières”, implique une communication encore plus forte, surmontant la fermeture des cultures et les nombreux stéréotypes traditionnels. C'est à cette époque que naît l'intérêt scientifique pour l'autre. De nombreuses oppositions binaires sont perdues ou perdent leur catégorisation. Néanmoins, la déconstruction des binarismes ne signifie pas le rejet de la binarité. On peut parler de nouvelles tendances dans la réflexion théorique et la pratique culturelle. Les oppositions “le sien/l'étranger”, “Je/Autre”, où l'altérité n'est pas perçue comme quelque chose qui n'appartient pas à sa culture, n'ont pas perdu leur pertinence tout au long de l'histoire du développement humain.

Dans le cadre de la littérature animaliste, la réalisation de l'opposition binaire “le sien/l'étranger” est basée sur l'opposition “humain/animal” et dépend du paradigme culturel d'une certaine époque. Les images d'animaux, ainsi que la variété de leurs modes de représentation, sont attrayantes pour les auteurs de textes culturels. Cela explique la large utilisation de personnages animaliers dans la littérature tout au long de son histoire et la formation du genre de la littérature animaliste. Jusqu'au XIXe siècle, ce terme n'était compris que par le “Roman du Renard” médiéval [13, p. 16]. Aujourd'hui, la liste s'est

considérablement allongée, mais le terme n'a pas encore reçu de définition stable. On a introduit le terme d'“épopée animale”, qui regroupe tous les genres de la littérature animalière [13, p. 16]. Quelle que soit la forme d'épopée animale à laquelle appartient une œuvre – folklorique ou littéraire – ce qui leur est commun, c'est que les propriétés des animaux dépeints dans l'œuvre permettent d'expliquer et de comprendre des phénomènes plus larges.

Les images d'animaux en tant que reflet symbolique de la nature humaine sont apparues dans la mythologie, le folklore et la religion, puis dans l'art et la science. La croyance initiale en une origine commune de l'homme et de l'animal exclut la perception de ce dernier comme un Autre absolu, ce qui provoque l'émergence de formes de représentation zooanthropomorphes. L'utilisation traditionnelle d'images animales et le caractère sacré de leur représentation sont propres à l'art de l'Égypte ancienne, de l'Inde ancienne et de la Grèce ancienne. Les images animales ayant une fonction projective (donner à un animal des capacités mentales et psychiques humaines afin d'exprimer symboliquement son propre “moi”) sont très répandues dans le folklore, car les humains ont tendance à percevoir l'objet de la connaissance, y compris la nature, dans des catégories humaines. La fonction projective des animaux, l'une des plus anciennes de l'histoire de l'humanité, est largement utilisée dans les textes culturels modernes.

Jusqu'au XVIIe siècle, la plupart des écrivains français représentent les animaux soit à travers le prisme de la mythologie, soit en les comparant à l'homme. Le développement des sciences naturelles, le changement de paradigme culturel et, en particulier, les travaux du naturaliste J. Buffon (ouvrage en 36 volumes intitulé “Histoire naturelle, générale et privée” où l'écrivain s'intéresse à l'animal en tant que créature de la nature et à sa ressemblance avec l'homme. La littérature animaliste française du XIXe siècle se caractérise par la prédominance d'une attitude zoologique et contradictoire à l'égard de l'homme, qui est perçu par l'auteur soit comme le couronnement de la création, soit comme un usurpateur par rapport au monde animal (certains ouvrages de J. Renard, A. de Musset, A. de Vigny, A. Barbier, Th. Gautier, Ch.-M. Lecomte de Lylles, Ch. Baudelaire, A. Rimbaud, S. Mallarmé), tandis que des images allégoriques d'animaux sont également conservées (dans les œuvres de A. de Musset, A. de Vigny, A. de Vigny, O. Barbier).

La littérature animalière du XXe siècle est caractérisée par la forme romanesque. Le XXe siècle est riche en écrivains régionalistes qui vantent la beauté

de leur terre natale et la diversité du monde animal. Les auteurs-animalistes qui se distinguent comme “animalistes par essence” [11, p. 134]. Plus tard, l’intérêt pour la psychologie animale se traduit par des romans philosophiques et psychologiques sur l’interaction entre le monde des animaux et celui des hommes (P. Moran, M. Leveque, J. Gautier, P. Gascard, S.-G. Colette). Dans cette optique, l’auteur se donne souvent pour mission de parler au nom de l’animal, offrant ainsi au lecteur d’entendre non pas la voix de l’animal, mais la Voix qui le défend. Une telle conception de l’œuvre exclut l’idée de révéler l’être humain à travers l’image de l’animal (tout en conservant le caractère anthropomorphique d’un tel personnage); au contraire, la volonté de représenter l’animal en le comparant à l’être humain est évidente. Le rejet total de l’anthropomorphisme, la conservation des seuls traits “naturels” d’une certaine sous-espèce et l’établissement d’une relation affective avec elle est une tendance assez nouvelle dans la littérature animaliste française contemporaine. Elle a été introduite par S.-G. Colette dans le roman “La Chatte” (1933), où le héros, doué du don de comprendre l’Autre, établit un lien affectif plus fort avec un animal de compagnie qu’avec un humain, dépassant ainsi l’unicité stéréotypée de la personnalité humaine [11, pp. 173–174]. Le protagoniste de “la Chatte”, séparé pour des raisons naturelles de sa fille préférée, déclare: “...après toi, j’appartiendrai à qui je veux. Une femme. Des femmes. Mais pas une autre chatte” [11]. En même temps, les questions du mode de représentation de l’animal en fonction de sa nature (animal sauvage/domestique) et du choix du héros au nom duquel le récit est mené sont importantes. Évidemment, l’altérité de l’animal est déterminée par l’idée de l’auteur et est d’autant plus diverse que le cadre offert à l’écrivain par la culture est libre. Avec l’élargissement des frontières du monde multiculturel moderne, il semble difficile de déterminer la tendance générale du développement de l’image de l’Autre dans la littérature animalière.

Il est intéressant de considérer la transformation de l’image de l’Autre à partir de l’exemple des interprétations modernes du “Roman du Renard” médiéval, car l’œuvre originale se caractérise par la nature multiforme de l’image qui nous intéresse. Il convient toutefois de préciser que les éléments “naturels” de l’altérité de l’animal ne sont pas l’objet de la compréhension de l’auteur. On entend généralement par “Roman du Renard” un ensemble de parties, créées entre 1175 et 1250, vraisemblablement par des moines dont la plupart sont restés inconnus. Ces parties sont unies par

l’invariabilité des acteurs et l’unité du récit: il s’agit de la confrontation entre le Loup et le Renard et du rejet par ce dernier des normes et des règles de la société.

La société décrite dans le “Roman du Renard” médiéval est représentée par des animaux, domestiques et sauvages, hiérarchisés: le roi, ses proches, les gens du peuple. Chaque personnage est censé représenter certains caractères humains, dont la répartition n’est pas aléatoire. Elle s’appuie sur l’expérience des bestiaires, qui décrivent les animaux sous une forme scientifique, et sur la tradition de création de personnages animaliers dans le folklore.

Au niveau de l’analyse des images d’animaux dans le roman, nous pouvons considérer les caractéristiques de l’“altérité” de certains personnages dans le contexte de l’“altérité” générale des animaux par rapport aux humains. Premièrement, il s’agit de la capacité des représentants de divers animaux et oiseaux à se comprendre pleinement et à interagir. Deuxièmement, les personnages, tout en ayant des caractéristiques fondamentalement plausibles d’animaux réels, sont censés dénoncer les défauts humains, et donc la particularité des animaux dans “Le roman du Renard” réside dans une certaine incohérence avec les caractéristiques naturelles des animaux.

“Le Roman du Renard” a pour vocation première de révéler des problèmes sociaux aigus. C’est ce contexte qui constitue le terrain le plus fertile pour analyser l’altérité du personnage principal. L’œuvre satirique reflète la mentalité et la vision de l’homme médiéval, ou plutôt de la société dans son ensemble, et constitue une encyclopédie universelle de la morale du fait que l’homme médiéval ne peut être identifié en tant que personne dans les textes écrits de l’époque, une époque où l’homme s’identifie à travers un groupe de personnes, une société, et voit sa liberté dans la société.

Puisque le “bien commun” est plus important que les intérêts privés, que la foi ne se discute pas et que l’ordre du monde est établi par la volonté de Dieu, tout changement risque de rompre cet équilibre: toute innovation devient un symbole du mal. Tout écart par rapport à la coutume, tout choix de pensée, est considéré comme une ruse de Satan. Il s’avère qu’être un individu (le renard de Renard), c’est être un filou, un “autre”. Le collectivisme médiéval multiple entoure le mot “individu” d’un halo de suspicion. L’individu est quelqu’un qui peut échapper au pouvoir du groupe, qui ne peut s’échapper que par une sorte de tromperie. On se méfie de l’individu, il n’est pas accepté par le groupe.

Le terme “Autre”, en remplacement du traditionnel “Étranger”, et le problème de l’Autre sont prin-

cipalement utilisés dans les analyses de la littérature et de la culture contemporaines. Reconnaisant la présence de l'Autre dans la littérature du modernisme et du postmodernisme [1] comme l'un des traits caractéristiques de la culture, nous le considérons comme universel à toute époque et empruntons le terme et la méthode d'identification de la nature et du statut du personnage au "Roman du Renard" médiéval et à ses interprétations et variantes ultérieures.

Les types d'Autre, tels que l'ethnie, le genre et la culture, présentés dans les études existantes, peuvent être appliqués simultanément à l'analyse du personnage principal du "Roman du Renard". La particularité du personnage du Renard est qu'il est l'Autre par rapport à l'idéologie et à la culture officielles, mais qu'il est relativement lui-même dans le contexte des relations réelles au sein de la société.

Ce qui se rapproche le plus du Renard, c'est l'Autre existentiel, avec des différences notables. L'Autre existentiel est "une personne qui ne s'intègre pas dans la société, qui s'oppose au système de normes généralement accepté et qui crée son propre univers selon ses propres règles". L'opposition d'un individu aussi singulier à la culture majoritaire se fonde sur l'opposition du "Nous" et du "Je", l'identification collective ou de groupe par opposition à l'individu. Le Renard fait également son propre choix, qui n'est pas influencé par l'opinion des autres ("Nous"), mais ce choix n'est pas libre, il est en partie forcé. En même temps, le but ultime du protagoniste, contrairement à l'autre existentiel traditionnel, n'est pas de se distinguer de la "foule" générale, mais d'obtenir un avantage économique et social personnel. Compte tenu des particularités du personnage principal, il est possible de désigner un type particulier d'Autre, l'Autre socio-comportemental. Il agit dans le cadre de l'organisation sociale établie et des particularités de la mentalité. Son comportement est inacceptable pour le groupe social dans lequel il se trouve, voire rejeté par celui-ci. Il est également important de noter que l'attitude de l'auteur à l'égard de l'Autre influence la nature et la méthode de sa représentation.

Le "Roman du Renard" médiéval, en raison de son caractère polysémantique et sémantique à plusieurs niveaux, incite de nombreux auteurs à interpréter l'intrigue classique, et son interprétation dépend de la situation socioculturelle de l'époque. Au milieu du XXe siècle, la littérature française compte de nombreuses traductions et interprétations du roman. Parmi les interprétations modernes de l'œuvre médiévale, le "Roman du Renard" de M. Genevois mérite d'être souligné [8]. L'écrivain régionaliste français est connu pour son amour et son attitude respectueuse à

l'égard de la nature de sa terre natale: dans ses œuvres, il glorifie la vie, la proximité de l'homme avec la nature dans toutes ses manifestations. M. Genevois est considéré comme un naturaliste lyrique (H. Bazin (1969). *Portrait d'un enchanteur*. Les Nouvelles Littéraires 13 mars 1969), mais il évite l'excès d'émotivité et l'excès de beauté dans ses œuvres, se laissant guider par les principes d'harmonie dictés par la nature (Joseph Kessel (1972). *M. Genevois entre Seine et Loire*. Des Hommes. Gallimard). Cela est probablement dû à son intérêt pour le monde animal et à sa sensibilité à l'égard des animaux, à son désir de montrer leurs particularités et, dans une certaine mesure, d'éloigner le lecteur de l'anthropocentrisme et, par conséquent, de tenter d'appliquer les particularités d'autres mondes au sien, le monde humain.

M. Genevois, tout en conservant la trame de l'œuvre originale et certaines de ses techniques de narration et de caractérisation, y apporte des modifications importantes. Comme tous les auteurs qui ont entrepris de créer leur propre version du "Roman du Renard", M. Genevois transpose l'action à son époque, le XXème siècle (l'épilogue mentionne une voiture). L'œuvre est évidemment influencée par les codes socioculturels modernes et les particularités du paradigme culturel de l'auteur: ainsi, le principe fondamental de l'anthropomorphisme est réduit à un signe formel du genre. Le personnage principal, d'une part, reste le même, commettant les mêmes actions; d'autre part, la nature de son "altérité" change de manière significative. Le terme "Autre socio-comportemental" ne s'applique plus à Renard, car les animaux, bien qu'organisés en communauté, peuvent difficilement être qualifiés de société: selon l'idée de l'auteur, les personnages animaux ne sont pas l'incarnation de l'homme. Dans les notes de travail de l'auteur, on peut lire: "Nous avons une forêt sauvage où vit une faune libre, courageuse, ayant ses us et ses coutumes inspirés de la nature" [9, c. 225]. Contrairement aux frasques obscènes des animaux (humains) médiévaux, l'auteur évite la violence excessive et contre nature (plutôt humaine). Les animaux sont dépourvus de caractéristiques humaines et agissent conformément à leurs attributs naturels en tant qu'habitants de la nature sauvage. L'altérité comportementale de Renard par rapport aux autres personnages ne semble pas invraisemblable, car la particularité de cette espèce animale est tout à fait naturelle, conditionnée par la nature, ce qui se reflète dans d'autres genres de littérature animaliste. En se basant sur les intentions de l'auteur, on peut conclure que le but de l'œuvre est de révéler l'"altérité" de l'animal lui-même dans le cadre de la littérature

animalière. de l'animal lui-même dans le cadre d'une certaine intrigue, qui s'avère tout à fait applicable au monde humain et au monde animal. M. Genevois, suivant la tendance littéraire générale de son époque, révèle l'"altérité" naturelle de l'animal par rapport à l'homme, souligne son droit à une voix et à un monde (séparé). L'auteur sympathise avec l'animal-Autre, s'inquiétant du sort de la faune dans les conditions de la "supériorité" moderne de l'homme sur le monde animal. La fin de l'œuvre (les animaux sont contraints de se "dispenser" dans différents territoires afin d'éviter de devenir un dangereux voisin de l'homme) est liée, semble-t-il, à la question émergente de l'écologie et de la capacité de coexistence de l'homme, avec ses inventions techniques, et des animaux.

Quelques années plus tard, en 1979, une autre version du "Roman de Renard" a été publiée dans une version littéraire moderne – le comics "Le Polar de Renard", dont le titre est inspiré du titre original du roman [10]. Elle reflète la société dans un contexte culturel moderne: les personnages regardent la télévision à la maison, se déplacent en voiture et en moto, se rendent dans des pharmacies et des magasins, dans des salles de sport, s'amusent dans des clubs et des lieux branchés, boivent, participent à des campagnes électorales. Les actions des personnages changent radicalement, suivant l'évolution de la société, mais leur nature dépasse toujours les limites de la gentillesse, du respect et de l'honnêteté. Dans le comics, il est également question de corruption d'électeurs, d'organisation de manifestations et de provocations, de violence, de meurtres, de diverses formes d'impolitesse à l'égard d'autrui, le tout soutenu "harmonieusement" par un vocabulaire approprié.

Les acteurs ne sont représentés que par des animaux, mais dans ce cas, il serait difficile de parler de personnages anthropomorphes, il s'agit plutôt d'un exemple de représentation zoomorphique de l'homme. Toutes les actions propres à l'homme sont exécutées par des "animaux", ce qui, d'une part, adoucit la protestation émotionnelle et éthique du lecteur et, d'autre part, souligne le manque d'humanité dans le comportement et les actions de l'homme moderne. Cependant, la gravitation vers le zoomorphisme est également constatée dans le Roman médiéval, mais alors qu'auparavant les personnages chassaient des animaux d'une autre espèce principalement pour satisfaire leur faim (et cela semblait relativement naturel au lecteur), maintenant ils travaillent, mangent et agissent en tant qu'humains, membres de la même

espèce, et ce fait contribue à souligner la cruauté et l'égoïsme de l'homme moderne. Ainsi, l'altérité naturelle de l'animal par rapport à l'homme apparaît comme le principal dispositif artistique du comics, exprimé visuellement.

L'altérité sociale et comportementale de Renard s'étend à la majorité de la société représentée dans la bande dessinée. En conséquence, cette altérité se perd, étant "appropriée" par la grande majorité des personnages. Sur fond de cruauté et de tromperie généralisées, le Renard apparaît comme le plus rusé, le plus débrouillard et, bien sûr, le plus immoral, mais ces caractéristiques ne lui sont données par l'auteur qu'en vertu de sa supériorité sur les autres personnages.

Conclusions. Ainsi, la réalisation des oppositions binaires subit certaines transformations sur le chemin qui mène des formes mythologiques aux textes culturels modernes. Les animaux et leurs images, qui ne sont pas initialement des Autres absolus par rapport aux humains en raison des notions d'origine commune, passent par le stade de la sacralisation (mythe), de l'anthropomorphisme total ou partiel (folklore), de l'exclusion de l'espace "humain" cultivé (nombreux proverbes et dictons du fait de l'exclusion), du stade d'objet de connaissance, objet initialement inférieur aux humains, et enfin de la période où l'altérité acquiert le droit de Voix et est acceptée par l'homme (l'auteur). La reconnaissance de l'"altérité" d'un animal naît avec l'apparition d'auteurs connaissant les particularités d'une certaine espèce faunistique. Les autres types d'altérité évoqués dans ce document sont plus ou moins pertinents en fonction des particularités sociales, culturelles et morales de l'époque. Les exemples d'"altérité" se trouvent à la fois dans la vie quotidienne et dans les textes culturels. La spécificité de la perception de l'Autre est conditionnée par le degré et la nature de l'altérité, d'une part, et par les attitudes mentales de la société, d'autre part. La perception va du rejet complet à l'éveil de l'intérêt (historique, culturel, psychologique), voire de la sympathie.

En ce qui concerne le "Roman de Renard" et ses interprétations modernes, les histoires elles-mêmes, l'intrigue, sont un invariant que chaque auteur interprète à sa manière, non seulement dans des univers différents mais aussi dans des genres littéraires différents, en fonction de ses objectifs et des questions qui le préoccupent le plus dans une période historique donnée. Les mêmes conditions peuvent expliquer les différents types et modes de représentation de l'Autre dans le cadre d'une intrigue traditionnelle.

Littérature:

1. Селіванова О. О. Концептуалізація свого й чужого в українських пареміях. *Наукові записки Луганськ. націон. пед. ун-ту. Сер. Філологічні науки*. Луганськ : Альма-матер, 2004. Вип. 5. Т. 1. С. 214–230.
2. Селіванова О. О. Опозиція свій – чужий в етносвідомості. *Мовознавство*. 2005. № 1. С. 26–34.
3. Селіванова О.О. Опозиція свій/чужий в етносвідомості (на матеріалі українських паремій). *Світ свідомості в мові*. Монографічне видання. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. С. 196–218.
4. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
6. Bartmiński J. Opozycja swój/obcy a problem językowego obrazu świata. *Etnolingwistyka* / [red.: J. Bartmiński]. T. 19. Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2007. S. 35-59.
7. De Bruine L. M. Facial Resemblance Enhances Trust. *Biological Sciences*. 2002. Vol. 269. No. 1498.
8. Deleuze G., Guattari F. Nous avons inventé la ritournelle. *Propos recueillis par Didier Eribon in Le Nouvel Observateur*, september 1991. Deux régimes de fous. *Textes et entretiens 1975–1995*. Paris : Minuit, 2003. Pp. 353–356.
9. Dufournet J. Le Roman de Renart, entre reécriture et innovation. *Orleans : Paradigme (Medievalia 64)*, 2007. 248 p.
10. Kroon A. C., Trilling D., van der Meer T. G. L. A., Jonkman J. G. F. Clouded Reality: News Representations of Culturally Close and Distant Ethnic Outgroups. *Communications*. 2020. Vol. 45 (1).
11. Leroy-Allais J. Le Roman du Renard: 10 aventures du goupil. Independently published, 2020. 119 p.
12. Vinsonneau G. The Development of the Notions of Culture and Identity: An Ambiguous Path (Le développement des notions de culture et d'identité: Un itinéraire ambigu). *Carrefours de l'Éducation*. 2002. Vol. 14 (2).
13. Willems J. F., Delepierre O. J. Le Roman De Renard (1837). Kessinger Publishing, 2010. 342 p.

Kosovych O. V. RÉALISATION DE L'OPPOSITION BINAIRE “LE SIEN/L'ÉTRANGER” (DANS LE CONTEXTE DE LA LITTÉRATURE ANIMALISTE FRANÇAISE)

The article attempts to trace the representation of the binary opposition “one’s own/foreign” at different levels of the writer’s linguistic personality and to determine its place in the disclosure of the essence of the writer’s linguistic worldview. The binary opposition “one’s own/foreign” is one of the oldest in the representation of the world of any nation. The conceptual dichotomy between friend and foe is one of the basic constants of the value worldview. It determines the way and nature of the author’s reproduction of historical reality. The opposition between one’s own and foreign’s lies at the heart of the national picture of the world and the image of an individual author and is vividly reflected in the texts of artistic discourse. This opposition is particularly represented in historical novels, of which “Le Roman de Renard” is a vivid example. This opposition expresses conceptual information that corresponds to the thesaurus level of the linguistic personality of the artist of the word. The author examines the peculiarities of the functioning of the binary opposition “other” in the medieval “Le Roman de Renard” and its twentieth-century interpretations. The author analyses the transformations of the image of the “other” on the example of the main characters of the works. It is established that the realisation of binary oppositions undergoes certain transformations on the way from mythological forms to modern cultural texts. Animals and their images, which are not initially absolute «other» in relation to humans due to the idea of common origin, go through the stage of sacralisation (myth), fully or partially anthropomorphic state (folklore), the stage of exclusion from the cultivated “human” space (numerous proverbs and sayings as a result of exclusion), the stage of the object of knowledge, the object inherently inferior to man, and, finally, the period when the “otherness” acquires the right to a voice and is perceived by man (the author). As far as “Le Roman de Renard” and its modern interpretations are concerned, the story itself, the plot, is an invariant that each author interprets in his or her own way not only in different worlds but also in different literary genres, taking into account his or her goals and issues of greatest concern in a particular historical period. The same conditions can explain the various types and ways of representing the “other” within the traditional story.

Key words: binary opposition, friend/enemy, other, otherness, folklore, animalistic literature, mythology.

Лазебна О. А.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Мельник О. М.

Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

Котвицький А. В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ТЕРМІНИ В ЛЕКСИКОНІ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Авторами статті проаналізовано семантичні особливості термінів, що належать до лексикону фахівців галузі інформаційних технологій.

Метою статті є виявлення на основі логіко-поняттєвого принципу тематичних груп термінів галузі інформаційних технологій, розроблення тематичної класифікації масиву термінів як спеціальної фахової лексики, що є складовою лексикону фахівців галузі інформаційних технологій.

Для досягнення поставленої мети було вирішено розв'язати такі завдання: 1) встановити основні ознаки терміна та дати визначення поняттям «термін», «напівтермін», «професіоналізм», «номенклатурна одиниця», «квазіномен»; 2) вивчити семантичні особливості термінів, що належать до лексикону фахівців галузі інформаційних технологій.

Досліджено праці вчених, присвячені вивченню підходів до виокремлення та дефінування видів лексики фахових мов та розгляду питань розвитку термінології, зокрема розвитку термінології галузі інформаційних технологій.

З'ясовано, що система термінів галузі інформаційних технологій характеризується складністю структурування. Термінологія досліджуваної галузі насичена значною кількістю англіцизмів, що є прямими лексичними запозиченнями з англійської мови. Встановлено, що серед композитів превають гібридні (композити з компонентами-англіцизмами).

У ході дослідження було виокремлено 9 тематичних груп. Встановлено, що всі тематичні групи є розгалуженими, однак вони нерівномірні за кількістю слів, що до них входять. Продуктивність виокремлених угруповань неоднакова.

Кількість тематичних груп може бути розширена, з огляду на постійне поповнення термінології досліджуваної сфери. Прогнозованим є поступове розширення наповнення більшості груп (за винятком останньої), через неупинний розвиток науково-технічного прогресу, який не є можливим без інформаційних технологій.

Ключові слова: термін, термінологія, професіоналізм, тематична група, інформаційні технології, фахівець.

Постановка проблеми. Усі галузі науки й техніки постійно збагачуються новими технологіями та інноваціями, що вимагає від наукової мовознавчої спільноти розроблення шляхів найменування термінологічних понять і їх систематизації, впорядкування загалу термінологічної лексики [7, с. 116]. З огляду на те, що фахова мова є «ключовою для передачі спеціалізованого знання та ефективної комунікації в різних галузях» [6, с. 68], вироблення принципів уточнення та розмежування

термінів має важливе значення не лише для оптимізації порозуміння між фахівцями, а й для розвитку науково-технічного прогресу, і тому інтерес до вивчення термінології як невід'ємної частини наукової мови, вдосконалення спеціальної мови та регламентації мовних процесів у сфері термінології не вщухатиме і з плином часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різномасштабним дослідженням галузевих терміносистем, проблемам фахової термінології

присвятили свої праці багато вчених-мовознавців, як українських (Т. Р. Кияк, А. В. Крижанівська, Т. І. Панько, І. М. Кочан, З. Б. Куделько, С. І. Вовчанська, Т. В. Стасюк, Л. М. Томіленко, М. О. Вакуленко, О. М. Іващишин, Є. В. Купріянов, М. Я. Саламаха, З. Й. Куньч, І. В. Асмукович, О. В. Янковець, Х. Р. Дудок, О. В. Петренко), так і закордонних (Д. Загедер, В. Вамбах, М. Малаховіч, С. Масланка, Р. Теммерман, К. Керремманс, І. Плаг, К. Нич, Т. Кабре, Б. Гутфер).

У фокусі досліджень учених перебувають питання формування галузевої термінології і шляхів поповнення спеціальної лексики, проблеми вивчення словотвірних та структурних особливостей термінів, розроблення засад стандартизації термінології, унормування, систематизації та уніфікації термінологічної лексики. Проте, попри пильну увагу дослідників до спеціальної лексики різних галузей, окремі питання все одно залишаються актуальними та все ще потребують ретельного розгляду. Так, додаткової уваги потребує опис термінологічної лексики галузі інформаційних технологій, на матеріалі німецької мови, зокрема вивчення її семантичного аспекту.

У мовленні фахівців з інформаційних технологій, фахівців з розроблення комп'ютерних програм чи з розробки та тестування програмного забезпечення використовується спеціальна лексика, яку становлять терміни та напівтерміни, що входять до різних тематичних груп. Моделювання інформаційних систем, організація обчислювальних процесів у інформаційних системах, реалізація обчислень на основі хмарних сервісів, керування базами даних, системний аналіз, захист комп'ютерної інформації, використання інструментарію галузі комп'ютерної графіки, технологій візуалізації даних, розробка графічних інтерфейсів, веб-дизайн, сучасні технології і платформи програмування – це те, що вивчають і з чим постійно працюють фахівці галузі інформаційних технологій.

Постановка завдання. Мета даної статті – на основі логіко-поняттєвого принципу виявити тематичні групи термінів галузі інформаційних технологій, розробити тематичну класифікацію масиву термінів як спеціальної фахової лексики, що є складовою лексику фахівців галузі інформаційних технологій.

Для досягнення поставленої мети було вирішено розв'язати такі завдання:

1) встановити основні ознаки терміна та дати визначення поняттям «термін», «напівтермін», «професіоналізм», «номенклатурна одиниця», «квазіномен»;

2) вивчити семантичні особливості термінів, що належать до лексику фахівців галузі інформаційних технологій.

Об'єктом дослідження є терміни, що використовуються фахівцями галузі інформаційних технологій.

Предмет аналізу – семантичні характеристики вказаних лексичних одиниць, на матеріалі німецької мови.

Виклад основного матеріалу. Термін – центральна мовна одиниця терміносистеми. Він відзначається наявністю чіткої дефініції і характеризується певною галуззю використання. Існує багато визначень поняття «термін», кожен із учених може формулювати своє, спираючись на власні висновки і спостереження, виокремлені базові ознаки терміна, понятійно-класифікаційні зв'язки між одиницями дослідження своєї галузі тощо.

Термін підпорядковується особливим вимогам. Р. В. Іваницьким було виокремлено такі ознаки терміна: 1) тенденція до однозначності; 2) точність семантики; 3) стилістична нейтральність та відсутність експресивності; 4) номінативність; 5) наявність дефініції; 6) системність [4, с. 13–14].

У різних дослідників, які спираються на власні напрацювання, аналізують та узагальнюють свої результати досліджень, можна спостерігати більшу кількість виокремлених основних вимог до терміна. Так, М. Я. Саламаха до основних ознак терміна відносить такі: 1) однозначність/тенденція до однозначності; 2) точність; 3) значення терміна дорівнює поняттю в обсязі пізнаного; 4) стилістична нейтральність; 5) системність; 6) чітка дефініція; 7) відсутність у терміна синонімів чи омонімів у межах однієї терміносистеми; 8) стислість, лаконічність, милозвучність; 9) лінгвістична або граматична правильність; 10) мотивованість; 11) деривативність [11, с. 49–51].

Як бачимо, дослідниця до основних ознак зараховує також відсутність у терміна синонімів у межах терміносистеми. Однак, якщо говорити саме про термінологію галузі інформаційних технологій, не можна погодитись із тим, що ця ознака є притаманною всім термінам, адже в аналізованій галузі є дуже велика кількість запозичень, проте знаходяться й синонімічні лексичні одиниці (це можуть бути відповідники для запозичень), які фактично виражають одне й те саме поняття, можливо, деякі дещо доповнюють їх відтінками значень. Все ж, подекуди спостерігається рівноцінне, паралельне одночасне функціонування синонімів у вказаній сфері, у межах однієї терміносистеми.

Звісно, таке рівноправне вживання синонімів є небажаним і не може бути виправданим, особливо якщо перевага постійно віддається саме англіцизмам, а не власне німецьким термінологічним одиницям. Зрештою, занепокоєння можуть викликати нехтування власномовними ресурсами і керівна роль англійської мови в німецькомовному термінотворчому процесі. Ми поділяємо точку зору І. Кочан, яка наголошує на тому, що процес інтернаціоналізації термінології, хоч і є об'єктивним та прогресивним, все ж має «негативні властивості, які ведуть до денаціоналізації терміносистем, витіснення національних термінів і терміноелементів» [9, с. 16], та погоджуємося з М. О. Вакуленком, який зауважує, що «за рахунок яскраво виражених ознак запозичені лексеми розхитують формально-змістовий мовний баланс, оскільки процес засвоєння національною мовою непритаманних їй слів є тривалим, а значна їхня кількість зумовлює якісні (але небажані) зміни головним чином на лексико-семантичному, словотвірному і морфологічному рівнях» [3, с. 66].

М. О. Вакуленко наголошує на розташуванні ознак вдалого терміна у такій послідовності: 1) точність; 2) суттєвість (охоплення ключових сем тлумачення поняття, відсутність хибних семантичних асоціацій); 3) зрозумілість (прозора внутрішня форма); 4) гнучкість (здатність легко творити похідні слова); 5) доброзвучність; 6) системність; 7) органічність (відповідність нормам правопису і тенденціям розвитку мови); 8) сполучуваність (здатність поєднуватись у термінологічні словосполучення); 9) однозначність (на протизвагу багатозначності); 10) номінативність (на протизвагу описовості); 11) стислість [2, с. 32]. Учений слушно зауважує, що всі перелічені ознаки має лише невелика кількість термінів, тоді як у більшості з них деякі ознаки або відсутні зовсім, або наявні частково [там само, с. 32].

У терміносистемі інформаційних технологій виокремлюємо такі групи термінів:

1) загальнонаукові терміни (*die Formel, die Theorie, das System, die Analyse*);

2) термінологія інформаційних технологій (*die Software, der Datenaustausch*);

3) міжгалузеві терміни (*die Sprache (die Programmiersprache), der Algorithmus, der Code/Kode, das Protokoll, der Befehl*);

4) вузькоспеціальні терміни (*das Utility*).

Усю лексику фахового тексту Т. Р. Кияк у своїх працях поділяє на такі 4 види: 1) терміни певної галузі, що мають власну дефініцію; 2) міжгалузеві загальнонаукові термінологічні одиниці (зокрема терміни суміжних наук) – поширені терміни філо-

софії, політології, математики, філології тощо; 3) напівтерміни або професіоналізми, до яких можна віднести й номенклатури; 4) професійні жаргонізми, які не претендують на точність та однозначність, мають великий рівень образності та емотивно забарвлене значення [5, с. 143].

Ядром мови фахової комунікації є термінологія, навколоядерну зону формують професіоналізми (також напівтерміни) спільно з номенклатурними одиницями та професійними жаргонізмами.

Професіоналізмами є слова і звороти, характерні для мови людей певних професій. Часто вони є неофіційними заміниками термінів, їхніми неофіційними синонімами і вживаються для спрощення професійного спілкування. З-поміж комп'ютерних професіоналізмів, які належать до субстандартних лексем у субмові, виокремлюються науково-технічні та професійно-виробничі професіоналізми [1, с. 149].

Щодо найменування таких одиниць спеціальної лексики, як номени, номенклатури, одностайності у лінгвістів немає. Існує багато синонімів цього терміна. У різних працях зустрічаються різні номінації: номен, номенклатурні одиниці, номенклатурні знаки, номенклатурні слова, номенклатурні найменування, термінологізовані номенклатурні найменування, номенклатурні лексеми, терміни-назви, номенклатурні назви, номенклатурні позначення, номенклатурні терміни, ідентифікатори, номенклатури та ін. Найбільш влучні визначення дає поняттям «номен» і «номенклатура» Н. В. Нікуліна. На її думку, (технічним) номеном є спеціальна ідентифікаційна одиниця термінологічної системи, що називає конкретний одиничний об'єкт, певний зразок чи серію предметів масового виробництва і є членом номенклатури певної галузі науково-технічних знань; він є стисненою проекцією дефініції термінологічної одиниці й основних технічних характеристик об'єкта науки, що переважно передається власне терміном чи аббревіатурою, з додаванням символічної чи цифрової частини або ж онімів. Технічною номенклатурою, згідно з Н. В. Нікуліною, є системно організована сукупність спеціальних ідентифікаційних одиниць (номенів), що використовується в межах певної галузевої терміносистеми для номінування моделей і модифікацій однорідних галузевих об'єктів, які мають відмінні чи додаткові інноваційні характеристики [10]. Квазіномени не відображають істотних характеристик позначуваних наукових реалій та відрізняються від номенів тим, що не відповідають низці утилітарних вимог, які висуваються до спеціальних одиниць технічних номенклатур [дет. 10].

Професійні жаргонізми, як і професіоналізми, є розмовними неофіційними заміниками для термінів, використовуються для спрощення спілкування між фахівцями певних галузей. Професійні жаргонізми утворюються з використанням елементів неспеціальної лексики і не характеризуються нормативністю. Для них у загальнонародній мові існують експресивно нейтральні відповідники.

Зауважимо, що термінологія досліджуваної галузі насичена значною кількістю англіцизмів, які є прямими лексичними запозиченнями з англійської. Серед композитів превалюють гібридні (з компонентами-англіцизмами). Наявність значної кількості багатокомпонентних композитів, словотвірних конструкцій, незважаючи на їх форму, не варто зараховувати до інформативно переважаних, бо йдеться про номінативний процес, що уможливає конкретизацію, диференціацію значення опорного поняття: *die Anwendungsprogrammierschnittstelle, die Zwei-Faktor-Nutzer-Authentifizierung, das Computer-to-Plate-Verfahren* [8, с. 162].

Відповідно до семантики термінів аналізованої галузі та їх функціонального призначення було виокремлено такі тематичні групи:

1. Назви програм, програмної документації, видів програмного забезпечення, процесів для їх інсталяції, а також назви платформ, програмних середовищ, операційних систем (*die Software, das Software-Update/Softwareupdate, das Softwarepaket, die Open-Source-Software, das Software-Modul, die Firmware, das Patch, das Gateway, die Ransomware, der Browser, der Webbrowser, das Interface, das Dateisystem, der Driver, das Back-up-Programm/Backupprogramm, das Bildbearbeitungsprogramm, das Antivirenprogramm, das Utility, der Cracker, das Deployment, das Linux, das Android*)

2. Назви видів, частин комп'ютерів і пристроїв та їх видів (*das Device, das Tablet, die CPU, der Wearable Computer, der Mikrocomputer, das Netbook, das Notebook, der PDA, der Port, der Touchscreen, der Screen, der Framebuffer, die Festplatte, das Mainboard, das Motherboard, das Terminal, der Prozessor, der Router, der Switch*)

3. Найменування фахівців галузі інформаційних технологій (*der Developer, der IT-Systemelektroniker, der Software-Analyst, der Softwareentwickler, der Frontend-Entwickler/Front-End-Entwickler, der Softwareingenieur, der Software-Architekt, der Programmierer, der Gamedesigner, der Webdesigner, der Data-Scientist, der Big-Data-Scientist, der Data-Analyst, der Big-Data-Analyst, der Datenbankentwickler/Datenbank-Entwickler*)

4. Назви процесів, що стосуються зберігання, збору, передачі, обробки, аналізу й захисту інформації (*die Batch-Processing/Batchprocessing, die Formatierung, die Datenverschlüsselung, die Authentifikation, die Batchverarbeitung, der Datenaustausch, das Data-Mining/Datamining, die Datenverlustanalyse, die Datenportabilität, das/der Back-up / Backup*)

5. Назви понять, що стосуються інтернету, адресації інтернет-вузлів, мережевих ресурсів, інтернет-спілкування та інтернет-загроз (*die Domain, das DNS, der DNS-Server, der/die/das Spam, das Network, der Webcast, das/die Spear-Phishing-Mail, das/die Phishingmail/Phishing-Mail, das Phishing, das Spear-Phishing*)

6. Назви технологій, технік, методів (*das Cloud-Computing/Cloudcomputing, das Information-Retrieval, das Retrieval, die Blockchain-Technologie/Blockchaintechnologie, der ATM, das DSSS-Verfahren*)

7. Назви масивів даних, датотек (*der/das Cookie, das Repository, das Stylesheet, die Batchdatei, der Dataset, das Attachment, das/der File, die Textdatei*)

8. Назви мов програмування (*der Assembler, das Java, das JavaScript, das Perl, das PASCAL, Python, Kotlin, Scala, Ruby, Groovy, Delphi*)

9. Назви одиниць вимірювання інформації (*das Gigabyte, das Megabyte, das Kilobyte, das Gigabit, das Megabit, das Kilobit*).

Зазначимо, що запозичення у досліджуваній галузі є конвенціоналізованими, адаптованими до граматичної системи німецької мови. Терміносистема інформаційних технологій найбільше насичена англіцизмами, у порівнянні з багатьма іншими, тому під час комплексного вивчення освоєння запозичень на всіх рівнях у системі німецької мови її не можна оминати увагою. Зростанню кількості запозиченої лексики у вокабулярі німецької мови й надалі сприятимуть інтенсифікація мовних контактів, глобалізаційні процеси, технологічний прогрес, обмін інформацією, тенденція до інтернаціоналізації англійської лексики [12, с. 343]. Процес англіцизації у галузі інформаційних технологій сьогодні виявляється найактивніше, і буде, вочевидь, продовжуватися надалі, в усіх мовах, не лише в німецькій.

Варто зауважити, що система термінів галузі інформаційних технологій характеризується складністю структурування. Проведений аналіз не претендує на вичерпність. Кількість виокремлених тематичних груп може бути розширена, так само, як і наповнення груп доповнюватиметься, з огляду на постійне поповнення термінології досліджуваної сфери. Подальша інвентариза-

ція та студіювання семантичних характеристик загалом термінів галузі інформаційних технологій дозволять доповнити класифікацію.

Висновки. Отже, в ході дослідження було виокремлено 9 тематичних груп, у яких превають англіцизми. Значну частину термінів аналізованої галузі становлять гібридні композити з компонентами-англіцизмами. Встановлено, що

всі тематичні групи є розгалуженими, однак вони, все ж, нерівномірні за кількістю слів, що до них входять. Продуктивність виокремлених угруповань неоднакова. Прогнозованим є поступове розширення наповнення більшості груп (за винятком останньої), через невпинний розвиток науково-технічного прогресу, який не є можливим без інформаційних технологій.

Список літератури:

1. Бондарчук Л. М. Лексична модель «стандарт – субстандарт – нонстандарт» у системі сучасної комп'ютерної субмови. *Лексикографічний бюлетень* : зб. наук. пр. К. : Ін-т української мови НАН України, 2007. Вип. 15. С. 146–151.
2. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз : монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 361 с.
3. Вакуленко М. О. Синтез дескриптивного та прескриптивного підходів у сучасній кодифікації українського наукового термінолексикону : дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : 10.02.21 «Структурна, прикладна та математична лінгвістика» / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2020. 432 с.
4. Іваницький Р. В. Лексикографічні аспекти нормалізації термінів (на матеріалі німецьких, англійських, українських та російських термінологічних одиниць) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Чернівці, 1995. 184 с.
5. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. № 32. 2007. С. 104–108. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf>
6. Ковальчук М. Ю., Лазебний В. М., Котвицька В. А. Роль термінів у фахових текстах (на прикладі терміноодиниць німецької військової субмови). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. № 62/2023. Том 1. Одеса, 2023. С. 68–71. URL: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.62.1.16>
7. Котвицька В. А., Лазебна О. А. Тематична організація автомобілебудівної термінологічної лексики сучасної німецької мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2017. № 28. С. 116–118. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2017_28_31
8. Котвицька В. А., Мельник О. М. Продуктивні моделі термінодеривації у предметній сфері електронної обробки даних (на матеріалі німецької мови). *Науковий журнал «Закарпатські філологічні студії»*. Вип. 29 (2023). Том 1. Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 160–164. URL: <https://doi.org/10.32782/trp2663-4880/2023.29.1.29>
9. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. 519 с.
10. Нікуліна Н. В. Утилітарні вимоги до номена (на матеріалі транспортної термінологічної мега-системи). *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2012. № 733. С. 139–144.
11. Саламаха М. Я. Англомовний термін сфери охорони довкілля та його базові ознаки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2014. № 45. С. 49–52.
12. Тіміна А. О., Лазебна О. А. Теоретичні засади вивчення граматичного освоєння запозичень у сучасній німецькій мові. *Молодий вчений*. № 9 (73). Вересень, 2019. С. 343–346. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-73>

Lazebna O. A., Melnyk O. M., Kotvytskyi A. V. TERMS IN THE LEXICON OF INFORMATION TECHNOLOGY SPECIALISTS

The authors of the article analyzed the semantic features of terms that belong to the vocabulary of specialists in the field of information technology.

The purpose of the article is to identify thematic groups of terms in the field of information technology, based on the logical-conceptual principle, to develop the thematic classification of an array of terms as a special professional vocabulary, which is a component of the lexicon of specialists in the field of information technology.

To achieve the goal, it was decided to solve the following tasks: 1) to establish the main features of the term and to define the concepts of “term”, “semi-term”, “professionalism”, “nomenclature unit”, “quasi-nomen”; 2) to study the semantic features of terms belonging to the lexicon of specialists in the field of information technology.

The works of scientists devoted to the study of approaches to distinguishing and defining the types of vocabulary of specialized languages and consideration of issues of terminology development, in particular the development of the terminology of the field of information technology, were studied.

The system of terms in the field of information technology is characterized by the complexity of structuring. The terminology of the studied field is saturated with a significant number of anglicisms, which are direct lexical borrowings from English. Among the composites, hybrid composites (with English components) prevail.

The study identified 9 thematic groups. It was found that all thematic groups are quite extensive, but they are heterogeneous in terms of the number of words they contain. The productivity of the identified groups is not equal.

The number of thematic groups can be expanded, taking into account the constant replenishment of the terminology of the field of study. The gradual expansion of the filling of most groups (with the exception of the last one) is predicted due to the continuous development of scientific and technological progress, which is not possible without information technology.

Key words: *term, terminology, professionalism, thematic group, information technology, specialist.*

Materynska O. V.

Nationale Taras-Schewtschenko-Universität Kyjiw

TEIL-GANZES-RELATION ALS EINE GRUNDLEGENDE SEMANTISCHE BEZIEHUNG IM LEXIKALISCHEN SYSTEM DER SPRACHE

Статтю присвячено (меронімічному) типу відношень «частина-ціле» в німецькій та англійській мовах, дослідження спрямоване на розмежування меронімічних, гіпо-гіперонімічних та посесивних зв'язків в лексичній системі мови, висвітлення взаємозалежності між структурними та семантичними особливостями меронімів (іменників, що позначають частини). У цій статті розглянуто логічне та філософське підґрунтя для висвітлення відношень «частина-ціле» в мові, сформульоване Платоном і Арістотелем та збагачене лінгвістичними дослідженнями. Меронімія належить до парадигматичного типу семантичних відношень, утім засвідчує порушення принципу транзитивності в окремих випадках (суттєвого для гіпо-гіперонімічного відношення). Цей факт можна пояснити функціональними та контекстуальними обмеженнями під час ідентифікації частин у певному типі цілого. Посесивне відношення видається близьким до меронімії, виявляючи подібні характеристики, тому найменування частин тіла, наприклад, можуть розглядатися лінгвістами в межах меронімічного та посесивного відношень. При цьому між ними спостерігаються суттєві відмінності. Для дослідження структури та семантики досліджуваних меронімів використано контрастивний, компонентний та трансформаційний методи. Отримані результати підтверджуються емпіричним дослідженням 6 618 лексем (12 189 значень), дібраних у процесі багатоаспектного аналізу меронімії в німецькій та англійській мовах. Дослідження також підкріплюється статистичними даними. Схарактеризовано семантичні типи меронімів-комполітів за допомогою визначення семантичної ролі їх компонентів. Такий підхід дозволяє зробити висновки про основні властивості досліджуваного семантичного відношення та верифікувати їх.

Ключові слова: меронімія, меронім, відношення «частина-ціле», гіпо-гіперонімія, семантичне відношення.

Problemstellung. Die vorliegende Untersuchung ist der Teil-Ganzes Relation im Bereich der Semantik (auf dem Material der deutschen und englischen Sprachen) gewidmet. Die erforschte Relation ist für jede Sprache grundlegend und wird auch als universale interpretiert [3, S. 1179]. Im lexikalischen System der Sprache gehört die Teil-Ganzes Relation (auch als partitive, meronymische Relation genannt) zu den taxonomischen, paradigmatischen Relationen, die den Wortschatz hierarchisch darstellen. In dieser Studie werden die Unterschiede zwischen den meronymischen und hypo-hyperonymischen, possessiven Relationen festgestellt, die ziemlich lange als gleichrangigen angesehen wurden. Die Aktualität und Relevanz dieser Studie ist dadurch erklärt, dass die Modellierung der Teil-Ganzes (meronymischen) Relation im Rahmen des Systems der Meronyme in der Sprache weitere Systematisierung des lexikalischen Systems ermöglicht, wie es schon aus kontrastiver und typologischer Perspektive am Beispiel

der Körperteilbenennungen in 11 Sprachen der Welt in bisherigen Studien gezeigt wurde [18; 19; 20]. Die extralinguistische Begründung der Teil-Ganzes Relation beruht auf die Besonderheiten des menschlichen Denkens, die die Prozeduren der Synthese und Analyse bei der Bearbeitung der Information jeder Art, bei der Kategorisierung der dinglichen Welt benutzt, um die Verbindungen zwischen den konkreten und abstrakten Begriffen zu erstellen. Diese Prinzipien der Zerlegung des komplizierten Objektes in seine Teile und umgekehrt sind doch nicht in allen Sprachen gleich [3, S. 1182; 33, S. 7], sogar in den naheverwandten, wie Deutsch und Englisch.

Analyse aktueller Forschungsergebnisse und Veröffentlichungen. Die philosophischen Grundlagen der Teil-Ganzes Relation wurden noch von Aristoteles [2] und Platon [25] erläutert, die die ersten logischen Verbindungen zwischen dem Teil und dem Ganzen auffassten. Diese Art der logischen und semantischen Relationen hat sich bei manchen Logi-

kern und Philosophen wie Edmund Husserl [13], David Lewis [15] als forschungsrelevant angewiesen. Da diese Relationen formelhaft mit den logischen Axiomen ausgedrückt werden können, sind die auch für die formelle Logik von Bedeutung, wo auch eine gesonderte Richtung – *Mereologie* – ausgearbeitet wurde [27]. Die Studien von Peter Gerstl und Simone Pribbenow [9], Wolfgang Heydrich [12], Carsten Lutz [16] und Frederike Moltmann [22] erlaubten, einen guten Einblick vom Problem der semantischen, strukturellen und logischen Zusammenhänge zwischen dem Teil und seinem Ganzen zu bekommen. Meronyme wurden oft als eine Testgruppe der Lexik bei der Universalienforschung [1; 3], Betrachtung der Possesivrelationen [16; 11], als Objekt der Psycholinguistik und der Kognitivistik [5; 9; 29; 31; 34], in den Forschungen in der Tradition des britischen Konzeptualismus [17; 6; 7] einbezogen. Leider wurde das System der Meronyme (mit dem vollen thematischen Bestand) nie systemhaft untersucht. In den letzten Jahren wird doch die meronymische Beziehung schon ganz deutlich von den anderen Typen der semantischen Relationen [10, S. 110; 23, S. 231; 32, S. 43, 88; 8, S. 25] abgesondert und erforscht.

Zielsetzung. Die vorliegende Studie beabsichtigt, die Korrelationen zwischen den strukturellen und semantischen Typen der Meronyme, ihr wortbildendes und semantisches Potential zu untersuchen und das ganze semantische Netz der Verbindungen zwischen dem Teil und seinem Ganzen zu modellieren. Das Exzerpt bilden 4730 Lexeme im Deutschen und 1888 im Englischen, es wurden auch 6098 Bedeutungen im Deutschen und 6091 im Englischen untersucht. Das gesamte empirische Material umfasst 6 618 Lexeme mit 12 189 Bedeutungen. Der Unterschied in der Anzahl der untersuchten lexikalischen Einheiten in den zu vergleichenden Sprachen ist durch Besonderheiten der morphologischen Struktur und des Nominationsprozesses der beiden Sprachen zu erklären [18, S. 51].

Überblick über die Hauptergebnisse der Studie. Zu den grundlegenden Merkmalen, die verschiedenen Typen der Meronymie unterscheiden lassen, gehören folgende: *die Asymmetrie* der meronymischen Beziehungen (wenn $a < b$, dann nicht $b < a$ (wenn a ein Teil von b ist, dann kann b nicht ein Teil von a sein) [9, S. 31]); *das Prinzip der Transitivität*, das doch verletzt werden kann (wenn $a < b$, und auch $b < c$, dann $a < c$ (dies bedeutet, wenn a ein Teil von b ist, und b auch ein Teil von c ist, so a ist auch ein Teil von c [9, S. 31]); *die funktionalen Einschränkungen vom Teil im Rahmen eines Ganzen* [6, S. 30]; *Heterogenität / Homogenität, Abtrennbarkeit / Unabtrennbarkeit* des

Teils vom Ganzen [7, S. 151]. Zusätzlich könnten auch *die Optionalität und die Anzahl der Teile* im Rahmen eines Ganzen als ein Kriterium für die Klassifikation der Meronyme dienen. Es wäre unerlässlich für eine systematische Darstellung der meronymischen Beziehungen in der Sprache, die Hauptprinzipien und Ansichten von den antiken Philosophen Platon und Aristoteles bezüglich der Teil-Ganzes-Relationen festzustellen und zu beschreiben. Die zwei herausgebildeten Hauptpositionen bei der Interpretation von Teil-Ganzes-Relationen sind: *holistische* (auch Holismus genannt), die die Dominanz des Ganzen postuliert und Unmöglichkeit das Ganze als eine Zusammensetzung seiner Teile zu betrachten, und *Merismus*, der das Umgekehrte zulässt [4, S. 665; 21, S. 323]. Seit den antiken und mittelalterlichen Zeiten entwickeln sich die beiden Positionen, die die Zusammenhänge zwischen dem Teil und seinem Ganzen beschreiben lassen. Aristoteles weist in „*Metaphysics*“ darauf hin, dass das natürliche Ganze alle unentbehrlichen Elemente beinhalte, die das Ganze als solche ausmachen und eine Einheitlichkeit schaffen [2, S. 281]. Laut seiner Ansichten könnte man die seelischen Entitäten kaum in Einzelteile zerlegen. Dabei unterstützt er den holistischen Ansatz, unterstreicht, dass die partitiven Begriffe mit den quantitativen verbunden sind. Er verweist auch auf die Möglichkeit das heterogene und homogene Ganze [2, S. 279] abzusondern. Dementsprechend können die heterogenen Objekte aus homogenen konstituiert werden, aber nicht umgekehrt [2, S. 283]. Platon im Dialog *Parmenides* legt die Hauptprinzipien und Deutungsweisen der Teil-Ganzes-Relationen fest, indem er auch die Axiome von Asymmetrie und der Transitivität erörtert. In Form eines Dialoges unter den Philosophen formuliert er laut dem Prinzip des Gegensatzes und der Antinomie folgende Hypothesen: 1) Das Eine hat keine Teile; 2) das Eine hat seine Teile [25, S. 41–51]. „Wenn *Eines* ist, so kann es doch nicht Vieles sein. Wie sollt es auch! Also darf es auch keinen Teil von ihm geben und es selbst darf auch nicht ganz sein. Wieso? Der Teil ist doch Teil eines Ganzen.“ [25, S. 41] Weiter im Dialog wird eine Schlussfolgerung gezogen: „Also wird es weder ganz sein noch Teile haben, wenn das Eine das Eine sein soll. Sicher nicht. Wenn es also keinen Teil hat, so hat es auch keinen Anfang, kein Ende und keine Mitte. Denn das wären schon Teile von ihm.“ [25, S. 41]. Dann wäre das Eine grenzlos, gestaltungslos, würde in der Zeit und im Raum kaum geben, könnte auch nicht mit den Maßeinheiten beschrieben werden. Ganzheit ist doch dann gegeben, wenn keine Teile fehlen, die Optionalität der Teile ist nur dann gegeben,

wenn die existieren. „Wenn sich also alle Teile im Ganzen befinden, wenn ferner das Eine alle Teile und das Ganze selbst ist, und wenn schließlich alle vom Ganzen umfasst werden, dann würde das Eine doch wohl von dem Einen umfasst werden, und auf diese Weise wäre das Eine bereits selbst in sich selbst.“ [25, S. 75]. Im Weiteren wird herausgefunden, dass es das Eine, als teillose Einheit, nicht gäbe.

Aristoteles erforscht auch das Problem der Zerstorbarkeit / Unzerstorbarkeit, der Deformation vom Ganzen [4, S. 666]. Dementsprechend wird, zum Beispiel das Fehlen von Haaren, oder von einem Finger des Menschen keinesfalls die Destruktion von seiner Existenz als Lebewesen bedeuten. Unmöglich wäre es doch, wenn der Mensch ohne Kopf, zum Beispiel, existierte [2, S. 283]. Somit hat er schon in seiner Zeit das Kriterium der potenziellen Abtrennbarkeit / Unabtrennbarkeit der Teile im Rahmen von einem Ganzen eingeführt, das heutzutage bei der Beschreibung von Teil-Ganzes-Relationen bei manchen Linguisten einbezogen wird [7, S. 151]. Die Abtrennbarkeit der Teile von den materiellen Objekten wird dann als Zerstörung von deren Ganzen angenommen und die Ganzheit selbst wird als eine prototypische ganz typische Eigenschaft von allen Objekten verstanden. In der Semantik resultiert das in der negativen Konnotation der Wortbedeutungen von den zersplitterten oder abgerissenen, entfernten Teilen.

Die Meronymie wird in dieser Studie als eine besondere Art der semantischen hierarchischen Relationen interpretiert und von den hypo-hyperonymischen Beziehungen (als semantischen Relationen der Über- und Unterordnung) und den possessiven Relationen in der Sprache abgegrenzt. Thosrten Roelcke [28, S. 43] betont: „Diese besondere Art der Über- bzw. Unterordnung wird in der Linguistik Partonymie oder Meronymie genannt...“. Es wird auch bei manchen Forschern versucht, diese im Vergleich mit den anderen semantischen Relationen in der Sprache zu spezifizieren und genau zu verdeutlichen, die verweisen aber auf die weniger scharfen Differenzierungsprinzipien und Abgrenzungsmethoden [7, S. 151; 10, S. 109–110]. Zum Beispiel, ganz normal wäre die Relation zwischen der Hand und dem Finger als transitive anzusehen nach der Formel *X ist ein Teil von Y, so wäre ein Finger der Teil von der Hand* [7, S. 150]. Alan Cruse meint, dass das Ganze *Y* sollte kontextuell und funktional eine richtige Domain für *Y* darstellen [7, S. 153], dann wird die Äußerung validiert, es sollten die Typen der Meronymie bestimmt werden, bei denen die Transitivität verletzt werden kann [12, S. 59–62]. Carsten Lutz in seiner Arbeit „Untersuchungen zu Teil-Ganzes Relationen. Model-

lierungsanforderungen und Realisierung in Beschreibungslogiken“ [16, S. 21–23] hebt auch das Problem hervor, indem er zwischen den Teilen von einem materiellen integralen Objekt (wie Körper des Menschen und seine Körperteile) und einem Objekt als Kollektion (zum Beispiel, Körperteil des Menschen, der als Teil einer Sozialen Gruppe auftritt, so kann seine Körperteile kaum als Mitglieder dieser Gruppe angesehen werden).

Die Meronymie ist auch von den possessiven Relationen abzugrenzen. Einerseits könnten auch, zum Beispiel, die semantischen Relationen zwischen den Meronymen, zwar zwischen den Körperteilen durch die possessive Relation beschrieben werden. Die Optionalität der Körperteile ist doch beschränkt, die sollten untrennbar sein, da all die Körperteile als obligatorische Elemente des menschlichen Körpers angenommen werden. Dementsprechend wäre es ganz unlogisch zu sagen: ‚*er hatte den Kopf*‘ im Vergleich zu einer ganz normalen Äußerung ‚*er hatte das Haus*‘. Die semantische Rolle des Possessors setzt auch die Funktion der Kontrolle bestimmter Objekte im Besitz voraus. Als Possessor [26, S. 26] könnte dann auch ein Subjekt gelten, der diese Funktion ausübt [11, S. 19–20]. Und doch nicht alle Typen der Meronyme könnten der possessiven Relation entsprechen. Es gibt auch thematische Gruppen der Lexik, die oft mit der meronymischen verwechselt werden, sowie die Verwandtschaftsbezeichnungen. Die Verwandtschaftsbezeichnungen könnten durch Optionalität charakterisiert werden, so alle haben eine Mutter oder einen Vater, aber nicht alle haben eine Nichte, zum Beispiel. Endlich im Vergleich zum fast weltbekannten Beispiel von Alan Cruse mit *door / handle* [6, S. 31], wo es erklärt wird das die Türklinke (obwohl die ein Teil der Tür ist) nicht unbedingt ein Teil des Hauses wegen der funktionalen Einschränkungen wäre, sind die Verwandtschaftsbezeichnungen eher durch Inklusion und hypo-hyperonymische Beziehungen zu interpretieren.

Es lässt sich schlussfolgern, dass die meronymischen, hypo-hyperonymischen und possessiven Relationen nicht gelichartig sind. Die obengenannten Unterschiede erlauben auch das System der Meronyme von anderen lexikalischen Einheiten im Wortschatz zu unterscheiden und je nach den semantischen Merkmalen und Verbindungen zu klassifizieren.

Der Struktur nach sind die meisten Meronyme im Deutschen Komposita (3 752 Meronyme im Deutschen und nur 696 im Englischen). Der Unterschied in der Anzahl der Komposita im Deutschen und Englischen ist dadurch zu erklären, dass die meisten Komposita, die im Deutschen fixiert sind, im Eng-

lischen als *ad hoc* Bildungen – Verbindungen von Nomina mit der Präposition *of* oder vom Nomen und Adjektiv als Attribut – funktionieren: z.B. dt. *Lungenspitze*, engl. *apex of the lung*, dt. *Hauptteil*, engl. *main, principal part*. Am produktivsten sind die zweigliedrigen Determinativkomposita [3 488 lexikalische Einheiten im Deutschen und nur 696 im Englischen), z.B.: dt. *Tischbein*, engl. *bottleneck*, dreigliedrige Determinativkomposita sind im Deutschen quantitativ viel seltener vertreten und im Englischen kaum zu beobachten (dt. *Kippflügel Fenster* oder *Holzfußboden*). Die kopulativen Komposita sind auch nicht besonders produktiv, dt. *Asbestzement*, engl. *acre-foot*. Der Hauptunterschied besteht darin, dass Simplizia im Deutschen (322 Meronyme) weniger als im Englischen (506 Meronyme) vertreten sind, z.B.: dt. *Dach*, engl. *roof*. Im Englischen ist Konversion durch höhere Produktivität als im Deutschen charakterisiert, z.B. die Substantivierung von den sogenannten *phrasal verbs*: engl. *turnup* ‘Manschette’, *offcut* ‘something that is cut off’.

Die semantische Klassifikation der Benennungen vom Teil, die die Determinativkomposita sind, stützt sich auf die Bestimmung der semantischen Rollen und der semantischen Relationen zwischen den *A*- und *B*-Konstituenten dieser Komposita. In den Deutungsformeln werden die Buchstaben *A* für die linke Komponente des Kompositums (das Bestimmungswort) und *B* – für die rechte (das Grundwort), *X* für ein Subjekt der Handlung (Agens) und *Y* für ein Objekt der Handlung (Patiens) je nach der semantischen Rolle [26, S. 16, 31], eingesetzt. Es ist möglich die syntaktischen und die semantischen Zusammenhänge in der Struktur solcher Komposita zu verdeutlichen. Die Klassifikation orientiert sich auch nach Lorelies Ortner und Elgin Müller-Bollhagen [24, S. 145], Wilfried Kürschner [14, S. 116–117], Howard J. Show [30, S. 51] u. a. Es sind folgende semantische Typen der Benennungen vom Teil, die Determinativkomposita (3728 im Deutschen und 694 im Englischen) sind, zu unterscheiden:

1) **die partitiven Komposita** bezeichnen einen bestimmten Begriff nach seiner hierarchischen Relation zu einem Oberbegriff und sind durch semantische Relation der Inklusion charakterisiert. Sie haben zwei Untertypen und entsprechen der semantischen Formel: „*B* ist ein Teil von *A*“ (dt. *Messer Klinge*, *Jahreshälfte*, *Schwalbenschwanz*; engl. *rooftop*, *horsetail*, *doorhandle*) oder „*A* ist ein Teil von *B*“ (dt. *Dreiviertelstunde*, engl. *noonday*). Die deutschen Lexeme *Holzsplitter*, *Glaswand* demonstrieren auch den zweiten Untertyp: „*A* ist ein Teil von *B*“, indem die Konstituente *A* ein Material, aus dem *B* besteht, beschreibt.

2) **die aktionalen Komposita** – Meronyme bezeichnen einen Teil als Objekt einer Handlung, bestimmen seine funktionale Rolle, z.B., nach der Formel „*B* (ein Teil) ist für die Abwicklung der Handlung *A* bestimmt“, „*B* funktioniert als Instrument für Handlung *A*“, „*B* ist durch Handlung *A* charakterisiert“: dt. *Bauelement*, *Bauteil*, *Abstellhahn*, *Bremspedal*, *Bindeglied*; engl. *larboard* vom engl. *ladeborde*, *latheborde*, wahrscheinlich, vom *laden* + *bord* ‘Bord des Schiffes’. Als *A*-Konstituenten treten gewöhnlicherweise die Verbalstämme oder die Substantivierungen auf. Es sind auch die zusätzlichen Schattierungen der Bedeutungen zu registrieren, wie z.B. die perfektive Bedeutung (dt. *Sterbezimmer* – ‘ein Zimmer in dem X gestorben ist’, engl. *birthday* – ‘der Tag an dem X geboren ist’), präskriptive Bedeutung (dt. *Zahlungstermin* – ‘ein Termin, wenn X eine Summe Y zahlen soll’, engl. *bedtime* ‘die Zeit, wenn X schlafen gehen sollte’).

3) **die attributiven Komposita** – Meronyme charakterisieren einen Teil nach der Formel „*B* (ein Teil) hat eine Eigenschaft *A* / ist durch das Merkmal / Modalität *A* charakterisiert“: dt. *Steildach*, *Kirschenmund*, engl. *broadside*, *tenderloin*.

4) **die lokativen Komposita** – Meronyme bezeichnen die Lokation eines Teils in Bezug auf das Ganze nach der Formel „*B* (ein Teil) ist in *A* lokalisiert / hat eine Lokation *A*“: dt. *Eckfenster*, engl. *cornerpiece*.

5) **die existenzialen Komposita** – Meronyme bezeichnen einen Teil, oft vom temporalen oder lokativen Begriff, nach der Formel „*B* (die Zeit), in welcher *A* existiert, lebt, herrscht“: dt. *Friedenszeit*, *Dürrejahr*, engl. *wartime*.

6) **die temporalen Komposita** – Meronyme konkretisieren eine Zeitperiode in der es einen Teil gibt, z.B., nach der Formel „*B* fixiert man in eine Zeitperiode *A*“: dt. *Winterfell*, *Abenddämmerung*, engl. *springwood*.

7) **die ornativen Komposita** – Meronyme bezeichnen Teile, die mit einem zusätzlichen Element versehen, ausgestattet sind, z.B., nach der Formel „*B* (ein Teil) ist mit *A* versehen“: dt. *Dornenzweig*, *Flügel Fenster*, engl. *hatchback*.

8) **die agentiven Komposita** – Meronyme bezeichnen Teile von temporalen oder lokativen Begriffen nach einem Subjekt der Handlung nach der Formel „*A* wirkt in *B* (Zeit / Lokation)“: dt. *Orakelstätte*, *Hitlerzeit*.

9) **die benefaktiven Komposita** – Meronyme bezeichnen Teile, die mit einem bestimmten Zweck zu jemandes Gunsten gebraucht werden, z.B., nach der Formel „*B* (ein Teil) ist zu Gunsten von *A* vorgesehen“: dt. *Kindertag*, engl. *sickroom*.

10) **die kausativen Komposita** – Meronyme bezeichnen einen Teil, der aus einem bestimmten Grund erscheint, z.B., nach der Formel „A ist ein Grund für B“, „B ist A zufolge entstanden“: dt. *Schnapsnase, Altersteilzeit*, engl. *floodland*.

Die produktivsten semantischen Typen von den Meronymen-Determinativkomposita sind die partitiven und die aktionalen Komposita. Die anderen semantischen Typen der Determinativkomposita zur Bezeichnung der Teile, die eine niedrigere Produktivität aufweisen, sind attributive und lokative Meronyme-Determinativkomposita. In denen werden in erster Linie die semantischen Merkmale der „Form“, „Lokation“, „Modalität“ realisiert, die einen Teil in Bezug auf das Ganze präsentieren und differenzieren lassen. Nach dem Typ der lokativen Determinativkomposita werden Teile von den lokativen Begriffen, Benennungen der Teile von den kulturellen Artefakten, Somatismen, für die die semantischen Merkmale der „Lokation“ und „Funktionalität“ am wichtigsten sind, gebildet. Die anderen semantischen Typen befinden sich eher in der Peripherie des Systems der Meronyme.

Fazit. Die Gemeinsamkeiten in der Struktur der Meronyme sind durch den Sprachbau und genetische Verwandtschaft der germanischen Sprachen zu erklären. Die Unterschiede betreffen, in erster Linie, die Produktivität von einzelnen strukturellen und semantischen Modellen, die auch von den Unter-

chieden in der Kategorisierung und Realisierung der meronymischen Beziehungen durch Wortbildungsmittel verursacht werden.

Die zweigliedrigen Determenativkomposita, die zu den partitiven oder aktionalen semantischen Typen angehören, sind durch das hohe Wortbildungspotential gekennzeichnet. Die meisten Meronyme, die die zweigliedrigen Determenativkomposita sind, gehören zu diesen Typen. Weniger vertreten im System der Meronyme sind die attributiven und lokativen Determenativkomposita. Somatismen, die Benennungen von den Teilen der kulturellen Artefakte, Benennungen des Begriffs „Teil“ selbst sind als Motivationsstämme bei der Kompositabildung besonders produktiv. Die explizite Darstellung des Ganzen in der Benennung von seinem Teil ist für die partitiven und ornativen Meronyme typisch. Der größere Anteil der Meronyme enthält die Information über das Ganze implizit in der Konstellation von den semantischen Merkmalen deren Hauptbedeutung. Das komplizierte Netz der semantischen Verbindungen im System der Meronyme kann jedoch als Modell für die weitere Untersuchung der meronymischen und hypo-hyperonymischen Beziehungen im lexikalischen System verschiedener Sprache dienen, was die Feststellung der semantischen Regularitäten und das bessere Verstehen von den kognitiven Prozessen im Bewusstsein des Menschen ermöglicht.

Bibliographic:

1. Andersen E. S. Lexical universals of body part terminology. Greenberg J. H., eds. *Universals of human language*. Vol. 3. Word structure. Stanford : Stanford University Press, 1978. P. 335–368.
2. Aristotle *The Metaphysics*. London, New York : William Heinemann Ltd., G.P. Putnam's Sons, 1912. 473 p.
3. Brown C. H. Lexical typology from an anthropological point of view. Haspelmath M., König E. eds. *Language typology and language universals. Sprachtypologie und sprachliche Universalien HSK 20.2*. Berlin, New-York : Walter de Gruyter, 2001. P. 1178–1190.
4. Burkhard H., Barry S. (eds.) *Handbook of Metaphysics and Ontology*. Munich, Philadelphia, Vienna: Philo-sophia, 1991. 1005 p.
5. Chaffin R. The concept of a semantic relation. Lehrer A. and Kittay E. F., eds. *Frames, fields and contrast: new essays in semantic and lexical organization*. Hillsdale, New-Jersey, Hove, London : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1992. P. 253–288.
6. Cruse A. On the transitivity of the part-whole relation. *Journal of Linguistics*. 1979. 15 (1). P. 29–38.
7. Cruse A. *Meaning in language*. Oxford: Oxford University Press, 2004. 441 p.
8. Erdeljac V., Sekulić Sović M. Uloga predočivosti u leksičko-semantičkoj obradi hiperonimije / hiponimije. *Suvremena lingvistika*. 2018. 44 (85). P. 23–39.
9. Gerstl P., Pribbenow S. Midwinters, end games and body parts. A classification of part-whole relations. Eschenbach C., Heydrich W., eds. *Parts and wholes. Integrity and Granularity*. Bericht 49. Hamburg: Graduirtenkolleg Kognitionswissenschaft, 1995. P. 23–49.
10. Górska E. On paronymy and taxonomy. *Studia Anglica Posnaniensia*. 2003. Vol. 39. P. 103–111.
11. Heine B. *Possession. Cognitive sources, forces and grammaticalisation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 274 p.
12. Heydrich W. Mereonymie. Zur Semantik der Teil-Ganzes Relationen. Eschenbach C., Heydrich W., eds., *Parts and wholes. Integrity and Granularity*. Bericht 49. Hamburg : Graduirtenkolleg Kognitionswissenschaft, 1995. P. 51–68.
13. Husserl E. *Zur Lehre von den Ganzen und Teilen. Logische Untersuchungen*. Philosophische Bibliothek 601. Hamburg : Felix Meiner Verlag, 2009. 813 S.
14. Kürschner W. Zur syntaktischen Beschreibung deutscher Nominalkomposita. Auf der Grundlage generativer Transformationsgrammatiken. Tübingen : Niemeyer. Linguistische Arbeiten 18, 1974. 228 S.

15. Lewis D. *Parts of classes*. Oxford, UK, Cambridge, Mass., USA : B. Blackwell, 1991. 155 p.
16. Lutz C. *Untersuchungen zu Teil-Ganzes Relationen. Modellierungsanforderungen und Realisierung in Beschreibungslogiken*. Mitteilung 258. Hamburg : Universität Hamburg, 1996. 79 S.
17. Lyons J. *Linguistic semantics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1995. 376 p.
18. Materynska O. *Typologie der Körperteilbenennungen*. Frankfurt am Main u.a.: Peter Lang. *Danziger Beiträge zur Germanistik* 41. *Danziger Beiträge zur Germanistik* 41, 2012. 246 S.
19. Materynska O. Teil-Ganzes Beziehungen im interkulturellen Vergleich. *Festschrift für Prof. A. Kačny zum 65. Geburtstag*. *Danziger Beiträge zur Germanistik*. Bd. 48. Frankfurt am Main u.a. : Peter Lang, 2014. S. 357–369.
20. Materynska O. Translating anthropomorphic metaphors of war: an ecolinguistic approach. *Proceedings of the International Research-to-Practice Conference for Translators, Young Scholars and Students TITA 2020, SHS Web of Conferences*. 2021. Vol. 105. 12 p.
21. Mayer C. W. The truth is not out there: Korzybskian themes in the work of Richard Rorty. *A review of General Semantics*. 2023. Vol. 8 (3). P. 321–327.
22. Moltmann F. *Parts and wholes in semantics*. New York, Oxford : Oxford University Press, 1997. 254 p.
23. Murphy M. L. *Semantic relations and the lexicon: antonymy, synonymy and other paradigms*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 293 p.
24. Ortner L., Müller-Bollhagen E. u.a. *Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. Eine Bestandsaufnahme des Instituts für deutsche Sprache, Forschungsstelle Innsbruck. 4. Hauptteil: Substantivkomposita (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen 1)*. Berlin, New York : Walter de Gruyter. *Sprache der Gegenwart* 79, 1991. 863 S.
25. Platon. *Parmenides*. Griechisch-deutsch. Stuttgart: Philipp Reclam, 1987. 207 S.
26. Primus B. *Semantische Rollen*. Heidelberg : Universitätsverlag Winter, 2012. 99 S.
27. Ridder L. *Mereologie. Ein Beitrag zur Ontologie und Erkenntnistheorie*. Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 2002. 513 S.
28. Roelcke T. Semiotische Dreieck und semantische Relationen. Staffeldt S., Hagemann J., eds. *Semantiktheorien. Lexikalische Analysen im Vergleich*. Tübingen : Stauffenburg Verlag, 2017. S. 25–49.
29. Rosch E. Classification of real world objects: origins and representations in cognition. Johnson-Laird P. N., Wason P. S., eds. *Thinking. Readings in cognitive science*. Cambridge, London, New York, Melbourne : Cambridge University Press, 1977. P. 212–222.
30. Shaw H. J. Motivierte Komposita in der deutschen und englischen gegenwärtigen Sprache. Tübingen : Gunter Narr Verlag. *Tübinger Beiträge zur Linguistik* 118, 1979. 256 S.
31. Tversky B., Hemenway K. Objects, parts and categories. *Journal of experimental Psychology*. 1984. Vol. 113 (2). P. 169–191.
32. Vohidova N. *Lexikalisch-semantische Graduonymie. Eine empirische basierte Arbeit zur lexikalischen Semantik*. Tübingen : Narr Francke Attempto Verlag. *Studien zur deutschen Sprache* 69, 2016. 398 S.
33. Wierzbicka A. *Semantics, culture, and cognition: Universal human concepts in culture-specific configurations*. Oxford : Oxford University Press, 1992. 487 p.
34. Winston M. E., Chaffin R., Herrmann D. A taxonomy of part-whole relations. *Cognitive Science: a multidisciplinary journal*. 1987. Vol. 11. P. 417–444.

Materynska O. V. PART-WHOLE-RELATION AS THE BASIC SEMANTIC RELATIONSHIP IN THE LEXICAL SYSTEM OF LANGUAGE

This paper dwells upon the (meronymic) Part-Whole-Relation in German and English, is aimed at differentiating between the meronymic, hypo-hyperonymic and possessive relations in the lexical system of language, highlighting the interdependences between the structural and semantic peculiarities of meronyms (nouns denoting parts). This article outlines the basic logical and philosophic framework for describing Part-Whole-Relations in language, formulated by Plato and Aristotle, enriched by the linguistic studies. Belonging to that of inclusion the meronymic type of semantic relations evidences the violation of the transitivity principle in some cases (essential for the hypo-hyperonymy relation). This fact could be explained by the functionality boundaries and contextual validity when identifying parts within a certain type of a whole. The possessive relation seems to be close to that of meronymy revealing the similar characteristics, so that the body part names, for example, can be treated by linguists within the meronymic and possessive relations. Thus substantial differences between them are observed. The contrastive, componential and transformational analyses are used to investigate the structure and semantics of the meronyms under study. The findings of the study are supported by the empirical data 6 618 lexemes (12 189 meanings) obtained in the process of multifaceted analysis of meronymy in German and English. The research was also accomplished through using the statistical data. The semantic types of meronyms presented by the compound nouns were described by revealing the semantic roles of their components. Such an approach allows drawing and verifying conclusions about the main properties of the semantic relation under investigation.

Key words: meronymy, meronym, Part-Whole-Relation, hypo-hyperonymy, semantic relation.

Мойсєєнко І. П.

Київський національний лінгвістичний університет

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ МАНІПУЛЯЦІЇ В РЕКЛАМІ

Стаття присвячена дослідженню вербальних засобів маніпуляції в англomовній рекламі. Питання маніпулятивних вербалізаторів в рекламних текстах актуальне, оскільки вербальні засоби впливають на наше сприйняття, погляди та поведінку і є важливим інструментом у цьому процесі. У статті реклама трактується як форма комунікації, яка спрямована на просування продуктів, послуг, ідей або брендів з метою залучення уваги аудиторії, стимулювання попиту та досягнення певних цілей, таких як продаж товару або послуги.

Мета дослідження полягає в аналізі та розкритті специфіки використання мовних засобів в англomовних рекламних повідомленнях з метою маніпуляції споживачами. Відповідно до поставленої мети, автор статті проаналізував вербальні засоби, якими послуговуються продуценти рекламних текстів, для залучення уваги споживачів та стимулювання їхньої реакції.

У статті маніпуляція трактується як комунікаційний процес, який залежить від цілей суб'єкта. З іншого боку, мовна маніпуляція – це використання мовних засобів з метою впливу на думку, почуття або поведінку іншої людини без її свідомої згоди чи з розумінням змісту цього впливу, що охоплює використання різних мовних прийомів, таких як переконувальні аргументи, емоційне навантаження, маніпулятивні техніки, які спрямовані на створення певних уявлень, стереотипів або сприйняття.

Автор статті виокремив типові маніпулятивні прийоми, такі як використання емоційного навантаження, створення ілюзії обмеженості, відчуття невідкладності чи соціального тиску. Такий аналіз допоможе краще зрозуміти природу реклами як комунікаційного явища і розкрити стратегії маніпуляції, які використовуються з метою продажу товару або послуги.

Ключові слова: англійська мова, емоційний вплив, засоби вербальної маніпуляції, номінативна одиниця, рекламний текст.

Постановка проблеми. Серед науковців немає загальноприйнятого тлумачення терміна маніпуляція, яке б охопило різні сфери його вживання та надало б єдиних характеристик. Академічний тлумачний словник української мови надає два трактування аналізованого терміна: «1. Виконувана руками складна дія, що звичайно вимагає вправності, вміння тощо. <...> 2. перен., розм., рідко. Те саме, що махінація; шахрайство» [1]. У Політологічному енциклопедичному словнику зазначається, що слово «маніпуляція» має корінь від «Manipulus», що позначає невеликий загін воїнів у римському війську» [9, с. 321]. Для сучасного розуміння маніпуляції таке трактування не підходить. Широке трактування терміна маніпуляція (manipulation) надає Оксфордський словник англійської мови: «майстерне управління кимось або чимось» [14]. У словнику німецької мови Дуден маніпуляція позначається як «прихований, ефективний спосіб дій, що дозволяє комусь отримати вигоду, досягти бажаного» [13, с. 118].

Професор О. Шевчук, який провів ґрунтовний аналіз політичної маніпуляції, зазначає, що осо-

бливістю сучасних досліджень маніпуляції є наявність етичних оцінок у трактуванні цього явища, які можна класифікувати за трьома напрямками. На думку вченого, «перший ґрунтується на оцінці маніпуляції як деструктивного явища, що завдає шкоди людині та суспільству; другий розглядає маніпуляцію як конструктивний феномен, який може задовольняти потреби не тільки суб'єкта, а й об'єкта маніпулювання; а третій – етично нейтральний» [12, с. 84]. Отже, у будь-якому разі, маніпуляція – це комунікаційний процес, який залежить від цілей суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На дослідженні мовних репрезентантів маніпуляції зосереджували свою увагу багато як українських, так і закордонних науковців. Деякі з них розглядали маніпулятивний вплив на суспільство у медіадискурсі із соціологічного та психологічного погляду [10]. Х. Дацишин досліджує мовні маніпуляції в заголовках інтернет-версії телевізійних новин [5]. Л. Березовська присвячує свої розвідки впливу соціальних мереж на психологічне благополуччя особистості [4]. О. Росінська

студіює маніпулятивний вплив ЗМІ на свідомість в умовах інформаційної війни [11]. О. Шевчук досліджує механізм реалізації політичної маніпуляції [12]. Значна кількість досліджень спрямована на виявлення лінгвістичних особливостей реклами. Монографія В. Зірки присвячена мовній парадигмі маніпулятивної гри в рекламі [7]. У монографії О. Арешенкової розглянуто комунікативно-прагматичні та стилістичні параметри рекламного тексту [2]. Вербальну презентацію маніпулятивних технологій у сучасному рекламному дискурсі в історичному аспекті вивчає Л. Дудечко [6]. Полікодовий лінгвопрагматичний підхід в англо- і німецькомовному рекламному дискурсі досліджує Т. Безугла [3]. О. Коваленко аналізує маніпулятивний потенціал мовних засобів у рекламному дискурсі [8].

Науковці зробили значний внесок у дослідження рекламного дискурсу, однак, з огляду на те, що рекламні тести продукуються з появою нового бренду або товару, а також послуги, його дослідження завжди залишається актуальним.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в аналізі та розкритті специфіки використання мовних засобів у рекламних повідомленнях з метою маніпуляції споживачами. Основні завдання дослідження охоплюють аналіз вербальних засобів, використовуваних у рекламі для залучення уваги споживачів та стимулювання їхньої реакції, а також вивчення механізмів впливу вербалізаторів реклами на формування уявлень та переконань споживачів.

Виклад основного матеріалу. Релевантним для нашого дослідження є вербалізація маніпуляції в рекламі. У широкому розумінні реклама – це форма комунікації, яка спрямована на просування продуктів, послуг, ідей або брендів з метою залучення уваги аудиторії, стимулювання попиту та досягнення певних цілей, таких як продаж або надання послуги. Реклама може приймати різні форми, включаючи друковані матеріали, телевізійні та радіо ролики, веббанери, соціальні медіа-кампанії, рекламні публікації на вулицях тощо.

Головна мета реклами полягає в створенні позитивного враження про продукт або послугу серед цільової аудиторії, що відображається в збільшенні продажів або підвищенні інтересу до бренду. Часто рекламні кампанії будуються на створенні емоційного зв'язку з аудиторією, використовуючи яскраві образи, гумор, драматизм або інші емоційні елементи. У цьому контексті необхідно з'ясувати, що є мовною маніпуляцією.

На думку Д. Вандервекена, «мовне маніпулювання реалізується шляхом цілеспрямованого і свідомого застосування тих або інших особливостей використання мовних висловів» [15, с. 378]. Зі свого боку, В. Зірка зазначає, що «мовна маніпуляція є різновидом маніпулятивного впливу, направленою на поведінкову та когнітивну сфери діяльності реципієнта, що актуалізується мовними засобами та проявляється імпліцитно» [7, с. 5].

Цю думку поділяють й інші дослідники, наголошуючи, що мовна маніпуляція – це використання мовних засобів з метою впливу на думку, почуття або поведінку іншої людини без її свідомої згоди чи з розумінням змісту цього впливу, що охоплює використання різних мовних прийомів, таких як переконувальні аргументи, емоційне навантаження, маніпулятивні техніки, що спрямовані на створення певних уявлень, стереотипів або сприйняття [5; 6; 11]. Мовна маніпуляція може бути використана у різних сферах комунікації: політична пропаганда, реклама, публічні виступи, масові медіа тощо. Вона може виявлятися в різних формах, від використання певних слів та виразів до граматичних конструкцій або логічних аргументів, що спрямовані на вплив на уявлення та переконання людей.

Вербальні засоби маніпуляції в рекламі постають важливим інструментом для створення певного образу продукту чи послуги, а також для залучення уваги споживачів та стимулювання їхніх дій. Деякі з таких засобів охоплюють:

1. Мову опису відчуттів (Sensory Language): використання мови, яка стимулює відчуття та емоції споживачів, описуючи смак, запах, текстуру чи звук продукту, чи послуги:

“Indulge in the rich, creamy taste of our ice cream” (Насолоджуйтеся багатим, кремовим смаком нашого морозива.)

“Savor the rich aroma of our freshly brewed coffee.” (Смакуйте багатий аромат нашої свіжої кави.)

“Experience the velvety smoothness of our premium chocolate.” (Відчуйте бархатисту гладкість нашого преміального шоколаду.)

“Feel the gentle caress of our luxurious silk sheets.” (Відчуйте ніжне обіймання наших розкішних шовкових простирадл.)

Наведені приклади демонструють використання різних мовних засобів для передачі відчуттів та емоцій, пов'язаних із продуктом чи послугою, що рекламується. Найуживанішими одиницями у такій рекламі є сенсорні дієслова, наприклад, *taste, savor, experience, feel*, та прикметники *rich, creamy, freshly, velvety, luxurious* тощо.

2. Апеляція до позитивних емоцій (Appeal to Emotions): використання вербалізаторів, що спонукають до виклику певних емоцій у споживачів, таких як радість або надія:

"Experience the joy of a refreshing beverage." (Відчуйте радість від освіжаючого напою.)

"Unlock the joy of adventure with our new travel experience." (Відчуйте радість від пригод з нашим новим туристичним досвідом.)

"Discover the magic of childhood with our nostalgic toy collection." (Відкрийте для себе чарівність дитинства з нашою колекцією ностальгічних іграшок.)

"Embrace the warmth of family gatherings with our delicious holiday recipes." (Відчуйте радість сімейних зустрічей з нашими смачними рецептами на свята.)

"Experience the thrill of victory with our high-performance sports equipment." (Відчуйте емоції перемоги з нашим високопродуктивним спортивним обладнанням.)

"Ignite hope for a brighter future with our innovative solutions." (Сподівайтесь на світле майбутнє з нашими інноваційними рішеннями.)

Для таких текстів продуценти реклами обирають номінативні одиниці на експліцитне або імпліцитне позначення емоцій, наприклад, *joy, magic, warmth, victory, hope*. Ці приклади демонструють, як використання певних слів може стимулювати в споживачів позитивні емоції, що привертають їхню увагу та створюють позитивне сприйняття продукту або послуги.

3. Апелювання до страху (Fear Appeal): використання слів або словосполучень, які стимулюють відчуття страху або невпевненості у споживачів та пропонують продукт як рішення для уникнення цього страху:

"Protect your family with our security system." (Захистіть свою сім'ю за допомогою нашої системи безпеки.)

"Don't let aging skin hold you back. Try our revolutionary anti-wrinkle cream today!" (Не дозволяйте старій шкірі стримувати вас. Спробуйте наш революційний крем від зморшок вже сьогодні!)

"Worried about security breaches? Protect your identity with our state-of-the-art encryption software." (Турбуєтесь про порушення безпеки? Захистіть свою ідентичність за допомогою нашого сучасного шифрувального програмного забезпечення.)

"Tired of constant uncertainty? Find peace of mind with our reliable insurance plans." (Втомлені від постійної невизначеності? Знайдіть спокій із нашими надійними страховими планами.)

"Don't let the fear of failure stop you. Our online courses will give you the confidence to succeed." (Не дозволяйте страху провалу вас зупинити. Наші онлайн-курси нададуть вам впевненості у вашому успіху.)

"Concerned about your family's safety? Our home security system provides peace of mind around the clock." (Турбуєтесь за безпеку своєї сім'ї? Наша система безпеки для дому забезпечує спокій цілодобово.)

Наведені приклади демонструють, як реклама може використовувати страх або невпевненість як мотивацію для придбання продукту, який пропонується для рішення для цих проблем, застосовуючи такі маніпулятивні вербалізатори, як: *protect, don't let, tired, concerned*.

4. Соціальне підтвердження (Social Proof): включення в рекламний текст відгуків клієнтів, рецензій експертів або рекомендацій відомих осіб з метою підвищення довіри до продукту:

"Join over 1 million satisfied customers." (Приєднуйтеся до понад 1 млн задоволених клієнтів.)

"Our new skincare line has been getting rave reviews from satisfied customers. Jane from New York says, 'I've never seen my skin look so radiant!'" (Наша нова лінія догляду за шкірою отримує схвальні відгуки від задоволених клієнтів. Джейн з Нью-Йорка каже: «Я ніколи не бачила, щоб моя шкіра виглядала такою осяяною!»)

"Experts agree: our innovative technology sets a new standard in home security. According to TechMag, 'This system is a game-changer'." (Експерти погоджуються: наша інноваційна технологія встановлює новий стандарт у сфері домашньої безпеки. За словами TechMag, «ця система змінює правила гри».)

"Join celebrities like Jennifer Lopez and LeBron James in choosing our premium athletic wear. LeBron says, 'I trust this brand for its quality and performance'." (Приєднуйтеся до таких знаменитостей, як Дженніфер Лопес та Леброн Джеймс, обираючи наш спортивний одяг преміумкласу. Леброн каже: «Я довіряю цьому бренду за його якість і продуктивність».)

"Don't just take our word for it. According to Consumer Reports, our vacuum cleaner has been rated the best in its class three years in a row!" (Не просто вірте нам на слово. За версією Consumer Reports, наш пылесос вже три роки поспіль визнається найкращим у своєму класі!)

"Hear what our customers have to say about our meal delivery service. Sarah from Los Angeles says, 'It's like having a personal chef in my own kitchen.'" (Послухайте, що наші клієнти говорять про нашу

службу доставлення їжі. Сара з Лос-Анджелеса каже: «Це як мати особистого шеф-кухаря на власній кухні».)

Аналізовані рекламні тексти свідчать про те, що покликання на відгуки відомих постатей може сприяти підвищенню довіри до продукту або послуги серед потенційних споживачів.

5. Відчуття невідкладності (Sense of Urgency): Використання фраз, що створюють відчуття невідкладності або обмеженості у часі для підвищення мотивації споживачів до швидкого придбання товару чи послуги:

“Limited-time offer – Act now!” (Пропозиція обмеженого часу – Купуйте зараз!)

“Hurry, sale ends tomorrow! Don’t miss out on these incredible deals.” (Поспішайте, розпродаж закінчується завтра! Не пропустіть ці неймовірні пропозиції.)

“Act fast! Only a few items left in stock.” (Дійте швидко! Залишилося лише кілька позицій на складі.)

“Last chance to get your hands on our best-selling product before it’s gone!” (Останній шанс отримати наш бестселер, поки його не розкупили!)

“Offer expires at midnight tonight. Don’t wait, shop now!” (Пропозиція закінчується сьогодні опівночі. Не чекайте, купуйте зараз!)

Приклади демонструють, як реклама може створювати відчуття терміновості та обмеженості у часі, щоб стимулювати споживачів до швидкого реагування та придбання товару чи послуги.

6. Ефект зачіпки (Bandwagon Effect): використання маніпулятивних вербалізаторів, що спонукають споживачів приєднатися до групи або поведінки, яка вже має велику популярність:

“Join the trend of healthy living” (Приєднуйтеся до тренду здорового способу життя.)

“Join the millions who have already switched to our eco-friendly products” (Приєднуйтеся до мільйонів людей, які вже перейшли на нашу екологічну продукцію.)

“Become part of the movement for a healthier lifestyle. Join our community today!” (Станьте час-

тиною руху за здоровий спосіб життя. Приєднуйтеся до нашої спільноти вже сьогодні!)

“Discover why thousands of people are choosing our brand for their everyday needs” (Дізнайтеся, чому тисячі людей обирають наш бренд для своїх повсякденних потреб.)

“Be a trendsetter. Embrace the latest fashion craze with our stylish clothing line” (Станьте законодавцем моди. Підходьте до останніх модних віянь разом з нашою стильною лінією одягу.)

“Don’t miss out on the fun! Join the growing number of satisfied customers enjoying our entertainment services” (Не пропустіть розваг! Приєднуйтеся до зростаючої кількості задоволених клієнтів, які користуються нашими розважальними послугами.)

Наведені приклади вказують на те, як реклама може використовувати соціальний аспект, щоб стимулювати споживачів приєднатися до групи або прийняти певну поведінку, яка вже має велику популярність серед інших.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз текстів англomовної реклами підтверджує важливість відбору мовних засобів у рекламних повідомленнях для створення емоційного зв’язку з аудиторією та впливу на її поведінку. Розглянуті прийоми маніпуляції через мову в рекламі мають значний вплив на сприйняття та поведінку споживачів, що підкреслює необхідність аналізу їх ефективності та результатів.

Перспективи подальших розвідок можуть бути спрямовані на вивчення ефективності вербальних стратегій маніпуляції в рекламі в різних аудиторіях і контекстах, на розуміння того, які саме маніпулятивні техніки найбільше впливають на споживачів. Дослідження можуть охоплювати аналіз етичних аспектів використання вербальних маніпуляцій у рекламі та визначення норм та стандартів їхнього використання.

Отже, аналіз мовних засобів маніпуляції в рекламі є важливим напрямом, що потребує ретельнішого дослідження з метою кращого розуміння їхнього впливу на споживачів та етичних аспектів їхнього використання.

Список літератури:

1. Академічний тлумачний словник української мови в 11 томах. URL: <https://sum11.com.ua/manipuljacija/>
2. Арешенкова О. Ю. Комунікативно-прагматичні та стилістичні параметри рекламного тексту : монографія. Кривий Ріг, 2018. 176 с.
3. Безугла Т. А. Англо- і німецькомовний рекламний дискурс: полікодовий лінгвопрагматичний підхід : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2017. 304 с.
4. Березовська Л. І. Вплив соціальних мереж на психологічне благополуччя особистості. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. № 55(2). С. 28–36.
5. Дацишин Х. Мовні маніпуляції в заголовках інтернет-версії телевізійних новин (на прикладі інтернет-сторінки програми «ТСН»). *Теле- та радіожурналістика*. 2014. Вип. 13. С. 204–209. URL: <http://old.journ.lnu.edu.ua/vypusk7/n13/tv13-28.pdf>

6. Дудечко Л. Специфіка вербальної репрезентації маніпулятивних технологій у сучасному рекламному дискурсі. *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи*. 2013. № 3(3). С. 52–55.
7. Зірка В. В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі : автореф. дис. д-ра філол. наук : 10.02.02 / НАН України. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. К., 2005. 32 с.
8. Коваленко О. А. Маніпулятивний потенціал мовних засобів у рекламному дискурсі. Вінниця, 2020. 90 с. URL: <https://jarch.donnu.edu.ua/article/view/9619>
9. Політологія: енциклопедичний словник / [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Н. М. Хома та ін.]; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 404 с.
10. Поліщук Ю., Гнатюк С., Сейлова Н. Мас-медіа як канал маніпулятивного впливу на суспільство. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*. 2015. Vol. 21, issue 3. P. 301–308. URL: <https://cutt.ly/egDumdz>
11. Росінська О. Маніпулятивний вплив ЗМІ на свідомість в умовах інформаційної війни. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2019. Випуск 46. С. 318–324.
12. Шевчук О. В. Політична маніпуляція: поняття, концепції, механізм реалізації. *Актуальні проблеми політики*. 2021. Вип. 68. С. 83–89.
13. Duden – Deutsches Universalwörterbuch, 5. Aufl. Mannheim, 2003. 1892 s.
14. English Oxford Living Dictionaries. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/manipulation/>
15. Vanderveken D. Success, Satisfaction and Truth in the Logic of Speech Acts and Formal Semantics. Oxford University Press, 1999. 540 p.

Moysyenko I. P. VERBAL MEANS OF MANIPULATION IN ADVERTISING

The article is concerned with the study of verbal means of manipulation in the English language advertising. The issues of manipulative verbalizers in advertising texts are topical as far as manipulative verbalizers influence our perception, views and behaviour; thus they become an important instrument in this process. In this article, advertising is interpreted as a form of communication aimed at promoting products, services, ideas or brands to attract attention of the audience, to stimulate demands and achieve certain goals, such as selling the product or service.

The purpose of the study is to analyze and reveal the specifics of the use of language means in English advertising aimed at manipulating consumers. Accordingly, the author of the article analyzed the verbal means used by the producers of advertising texts to attract the attention of consumers and stimulate their reaction.

The article interprets manipulation as a communication process which depends on the consumer's wish. On the other hand, linguistic manipulation is the use of linguistic means to influence the person's opinion, feelings or behaviour being unconscious of his/her consent, as well as the content of the offered product, employing various linguistic techniques, such as persuasive arguments, emotional stress, manipulative techniques aimed at creating certain ideas, stereotypes or perceptions.

The author of the article differentiates typical manipulative techniques, such as the emotional stress, illusion of limitation, urgent needs or social pressure. The analysis will help to better understand the nature of advertising as a communication phenomenon and reveal manipulation strategies used for selling products or services.

Key words: *English, emotional impact, means of verbal manipulation, nominal unit, advertising text.*

Mukhtarova M.

Azerbaijan University of Languages

THE 'ESCAPE ROUTE' OF EUPHEMISMS – A FACTOR CONTRIBUTING TO THE ONGOING RENEWAL OF GENDER METAPHORS IN THE DISCOURSE OF ENGLISH-LANGUAGE NEWSPAPERS

The article critically examines the contemporary lexical-phraseological inventory, operationalized through euphemisms, within the context of gender discourse. Specifically, it scrutinizes the process of updating euphemisms employed as an "escape route", with a focus on individuals manifesting diverse gender identities, particularly those enmeshed in gender relations. The research endeavors to delineate the causal factors and conditions underpinning the persistent renewal of euphemistic expressions used to designate individuals with disparate gender identities. Furthermore, it undertakes a nuanced assessment of the semantics inherent in the terminology employed for individuals with distinct gender identities, juxtaposing these against the prevailing paradigms within the English-language newspaper discourse. The study makes salient reference to extra-linguistic determinants, foregrounding the analysis of factors influencing the nomenclature of sexual minority groups. Of particular emphasis is the discernment of the psycho-emotional sensitivity that shapes these naming conventions, thereby elucidating the dialectic between linguistic formulations and the nuanced psychosocial context in which they operate. Consequently, the research posits a discernible proclivity within the human psyche to assimilate and propagate certain lexemes, including euphemisms, exhibiting an initial propensity towards negative connotations, a phenomenon exacerbated when disseminated across varying contextual milieus. Drawing on the renowned scientific generalization encapsulated in Allan-Berric's Law, the investigation accentuates the temporal encoding of neutralization tendencies within the semantic core of euphemistic expressions. In divergent contextual frameworks, notably within the discursive ambit of newspapers, the amplification of negative connotations or semantic distortions is identified as potentially engendering a semantic renewal incongruent with the foundational objective of euphemisms. This divergence may even give rise to semantic distortions antithetical to the mission of tempering the tabulated meaning intrinsic to the euphemistic lexicon. Consequently, the longitudinal trajectory of the study delineates the gradual neutralization of euphemistic gender metaphorizations, culminating at times in their appropriation with deleterious connotations. Within this narrative, the imperative emerges for the formulation of novel euphemistic nominations to denote individuals belonging to sensitive groups contingent upon their sexual orientation.

Key words: *gender metaphorizations, English-language newspaper discourse, euphemisms, metaphorical language elements, political correctness.*

Introduction. One of the salient trends observed in the discourse of English-language newspapers regarding gender metaphors pertains to the recurrent rejuvenation of the euphemistic lexicon—a process that occurs periodically, at predetermined intervals. Within the confines of this scholarly article, we shall specifically scrutinize the metaphorical phenomenon termed the "euphemism treadmill," shedding light on the perpetual process of terminological revitalization. Herein, our discourse will delve into euphemistic expressions of a metaphorical nature, explicitly encompassing novel gender realities and striving for a more inclusive and tolerant connotation.

Primarily, it is imperative to underscore that a substantial proportion of metaphorical linguistic elements pertaining to gender, specifically those of euphemistic nature, are widely acknowledged. The recent surge in the adoption of alternative designations for potentially stigmatized terms, particularly those perceived as rigid in terms of gender equality or those impinging on the autonomy of individuals who identify with non-binary gender identities (such as transgender and non-binary individuals), is attributed to an augmented sensitivity towards gender equality and a societal inclination towards more tolerant nomenclature. The inexorable veracity concerning

linguistic semiotics is that, over time, even euphemistic terms imbued with the most sanguine connotations tend to undergo neutral semantic shifts and, in some instances (at subsequent stages), exhibit a proclivity towards certain pejorative or undesirable connotations.

As articulated in the venerable Allan-Burridge law, individuals tend to foreground negative connotations, consistently updating and accentuating unfavorable information, potentially eclipsing positive meanings or nuances [refer to: 2]. Consequently, a cyclical pattern emerges, wherein the same process of euphemistic revitalization is observed and iterated with new terminological inventories after specific temporal intervals. The metaphorical analogy with a treadmill, conceptualized as the "euphemism treadmill", was introduced by Steven Pinker in the late 20th century [16] and substantiated in the early 21st century (in the book "The Blank Slate," published in 2003) [23].

Degree of problem elaboration. It is noteworthy that the burgeoning tendency of the euphemistic aspect in gender metaphors has been explored in several contemporary linguistic studies [1; 12, p. 135–150]. Furthermore, a series of interesting studies addressing the neutralization tendency of euphemisms have shed light on the psycho-linguistic and socio-linguistic aspects, culminating in the formulation of the Allan-Burridge law [7]. However, a systematic analysis of the continuous renewal process of gender euphemisms within the scientific tenets established by this law remains largely unexplored. In this regard, the presented dissertation can be considered as an initial analytical endeavor, probing the exposure of euphemistic nature in the metaphors of this specific group.

Objectives and tasks. The central aim of the research conducted within the framework of this article is to systematically analyze the reasons and conditions underlying the continuous neutralization of euphemisms in gender metaphors in the English-language newspaper discourse. This involves examining the systematic influence of social, legal, cultural, ethical values, etc., on the perpetually evolving euphemistic series aimed at rendering the entrenched understanding and concepts more tolerant, emotionally nuanced, and softer in terms of expressivity. In terms of specific objectives, this research seeks to identify the causes of the problem, determine the impact of social, ethical, political factors, etc., that ensure the continuity and permanence of the process, shed light on psycho-emotional factors leading to the gradual neutralization of gender euphemisms over time, and comparatively investigate the positions of euphemistic gender metaphorizations in the English-language newspaper discourse.

Methods. The research employs inductive analysis, semantic analysis, contrastive analysis, synchronic and diachronic analysis, as well as linguistic-cultural analysis based on the comparison of different cultural codes. Lexical semantic definition methods and contextual analysis methods are also utilized within the framework of the article.

Main part

The Creation and Functionality Process of Euphemisms

The genesis and operational dynamics of euphemisms are notably governed by their trajectory of non-linear instantiation. This implies that euphemisms, construed as metaphorical linguistic entities, undergo cycles of renewal within specific temporal intervals. The phenomenon of replacing one euphemism with another within a defined period, with the latter subsequently harboring the potential for renewal over time, reflects a linguistic reality encapsulated by the term "*euphemism treadmill*," denoting a perpetual process of linguistic rejuvenation [16]. Intriguingly, even the introduction of this linguistic term-neologism ("euphemism treadmill") is indicative of the metaphorical potential inherent in language, specifically the metaphorical signaling of the corresponding reality, playing a consequential role in the nomination process.

The metaphorical analogy with a treadmill, a sports simulator designed for repetitive execution of the same process, draws an analogy from the recurrent execution of the same trajectory. The creation of euphemisms and their subsequent replacement with new alternatives that have neutralized meanings (and, in certain cases, acquired pejorative semantics) similarly aims for the repetition of the same directional process—targeting the creation of euphemisms with ameliorative semantic creativity within a specific time frame. The example presented by K. Stollznow vividly illustrates the permanence of the Euphemism Treadmill process [22].

The linguistic evolution from "*latrine*" to "*water closet*" to "*toilet*" to "*bathroom*" to "*restroom*," symbolizing the chain of euphemistic substitutions, underscores the utilization of different euphemistic nominations with subtly altered meanings every two to three decades or half a century. Each newly coined euphemistic metaphorical linguistic element will inevitably transition over time towards a neutral meaning, resisting dominance from negative connotations, or may even begin to adopt negative meanings in some cases (cf. [22]).

This characteristic prompts scrutiny of the doctrine of political correctness, which expedites the etymology of euphemisms, and exposes it to certain critiques

[cf. 14, p. 279–291]. In accordance with the Allan-Burridge law, it is evident that each new euphemism, by expending its potential for more tolerant, softer, ethically and culturally distant nominations, tends to shift towards neutral meanings and, at times, acquires negative connotations [7, p. 28–38].

A noteworthy illustration of this tendency is found in the frequent adoption of the neologism "third gender" in English-language newspaper discourse. Initially surfacing as a euphemistic metaphorical linguistic element, this expression aimed at ethically and tolerantly characterizing a situation that did not exist as a biological reality in nature. However, as this expression began to lose its euphemistic function over time, it entered a cycle. It is pertinent to recall that the term "*sexual minority*" itself emerged to address challenges related to gender identity, yet in research by Massachusetts University, particularly by R. J. Seals, it is reported that this term has lost its efficacy in certain contexts. R. J. Seals even highlighted the prohibition of using the term "minority" in some U.S. states, including Boston and San Diego, due to its derogatory nature [20]. In contrast, the term "*sexual or gender minority*" (sexual minority) can be considered a relatively new euphemistic product of the modern era. Specifically, influenced by the work of the Swedish author Lars Ullerstam in the late 1960s, this euphemism [9] has progressed through several decades and is now known to have advanced into the last row of pejorative lexicon.

Policing and extorting sexual minorities is unacceptable [10].

The paradoxical condition in question stems from the observation that, within the discourse of English-language newspapers, the functional utility of euphemistic terminology concerning ethnic minorities does not exhibit a discernible impact. However, an intriguing phenomenon unfolds concerning the term "minority" within the context of gender discourse, as its semantic evolution over time reveals a gradual acquisition of negative connotations.

By way of illustration: "*Gender pay gap wider for minority ethnic women, Labour finds*" [4]; "*Ethnic and racial minorities will comprise a majority of the population of the United States in a little more than a generation*" [19]. It is apparent that, in these instances, the term "ethnic minority" demonstrates operational efficacy with a neutral terminological connotation, devoid of pejorative nuances and maintaining its neutral semantic trajectory. Conversely, our monitoring of materials in both The Guardian, representing the British media landscape, and The New York Times, a reputable U.S. newspaper, indicates a recent abstention

from utilizing the euphemistic expression "sexual minority" in their respective publications. In contrast, a comparative analysis reveals that within the British newspaper discourse, The Daily Mail, recognized for its more tabloid format and less pioneering stance than The Guardian, employs the term "sexual minority" in its pages, thereby illustrating a notable divergence in usage patterns between these two outlets.

While most Britons are white and heterosexual, the poll found many believe the UK is made up of far more racial, religious and sexual minorities than it actually is. [3].

However, as evidently depicted from the example, the discourse extends beyond merely sexual and gender minorities to encompass any form of minorities prevalent in British society – be they ethnic, racial, or gender minorities. This substantiates the anticipation that the operationality of the term "sexual minority" is confirmed independently, which affirms its integral functionality. While instances of the euphemistic term "gender minority" can be found in The Daily Mail pages (for instance, "*Difficulty accessing bank credit is a particular problem for trans Kenyans and others from gender minorities*" [18]), it is noteworthy that there is a discernible reduction in the usage of the corresponding euphemistic terminologies concerning both sexual and gender minorities within this periodical.

Our analysis indicates that the high frequency of usage of this euphemistic expression in newspaper texts reached its zenith approximately five to six years ago. Specifically, within the context of newspaper materials from that time frame, it is possible to identify repeated usage of the term "sexual minority" within the same article framework. For instance, in a newspaper material published in 2017, the euphemistic term "sexual minority" is employed six times: "*Bisexual teens are more likely than other sexual minorities to attempt suicide...An analysis of survey data from 15,624 high school students found that 40 percent of sexual minority teens had considered suicide...The new study took a look at differences in risks between sexual minorities and the rest of the student population*" [17].

Instances of such extensive usage of this euphemistic term in the same context at this level are not observed in the discourse of the 21st century's second decade, suggesting a significant shift. When contextualized, it becomes apparent that within contemporary newspaper discourse, this euphemistic term has either been replaced by new euphemisms or has begun to be presented with new terminological euphemisms through the process of semantic diversification (division into separate meanings). *This group, according*

to past research, is most likely of any sexual minority to be dismissed, falling between the cracks between 'gay' and 'straight.' ...; that this community is still facing a wide variety of stressors in an intense way, affecting a large proportion of sexual minorities, and we need to start making changes so we can reduce those.' [17]. As evidenced by the given context, it can be reasonably concluded that in approximately five to six years, gender identity and sexual orientation euphemisms, such as gender identity and sexual orientation, began to be utilized within English-language newspaper discourse.

Last night those who opposed the inclusion of 'gender identity' in the conversion therapy ban... Conversion therapy is defined as attempts to change or suppress someone's sexual orientation or gender identity [15].

It is also important to note that bureaucratic challenges and obstacles stemming from the actualization of the third gender concept as an alternative to the binary gender differentiation in state documentation, despite the elimination of certain social tensions and public dissatisfaction, could not be disregarded [6].

The lack of adequate evaluation of resources in state apparatus may lead to the acceptance of individuals with gender differences as citizens with insufficient status in terms of biological, medical realities, but rather as a matter of personal choice within the framework of human rights [5]. This acceptance has ultimately led to substantial corrections in the discursive treatment of this euphemism in English-language newspaper discourse in the third decade of the 21st century. For instance, examining the last active discourse on this gender euphemism in a newspaper material from 2018 reveals a significant reduction in its operability compared to the previous decade.

New York's Mayor de Blasio signs a bill creating a 'third gender' of X on city birth certificates allowing people to change their sex without a letter from a doctor [13]. In other words, the refusal to define the third gender concept as a biological "reality" and instead accepting it as a matter of personal choice within the framework of human rights has caused this euphemistic term to lose its former value. Therefore, the high frequency of usage of the euphemistic term "third gender" in the initial stages of its discourse in English-language media has begun to show a decreasing trend in the contemporary discourse. Consequently, modern English-language media discourse increasingly tends to prefer the hyponyms "offshoots" of this euphemistic term, such as pangender, transgender, etc. [11].

The term "third gender" is used to describe someone who does not identify within "the extremely limiting and wholly inaccurate notion of a gender binary," of male and/or female, says licensed clinical psychologist Rachel Lynn Golden, PhD, a researcher on sexuality and gender identity. It can be used to describe someone who is non-binary, pangender, bigender, or anyone who expresses their gender differently than the sex they were assigned at birth [11].

It is pertinent to observe that despite the conservative inclination characterizing the discourse of British newspapers, the widespread adoption of this euphemistic term is not evident in the discourse of U.S. newspapers during the early decades of the 21st century. In the latter context, a discernible preference emerges for employing distinct appellations for diverse groups of individuals delineated by this euphemism, notably those characterized by disparate gender identities. In a newspaper publication from 2015, contextual synonymy of alternative euphemistic terminologies is discerned: *Gieselman accepts having a womanly body, and uses the term – along with "genderqueer" – to mean something else: a distinct third gender* [21]. As evident, the simultaneous deployment of the euphemistic terms "genderqueer" and "third gender" occurs in approximately the same semantic context.

The emergence of such an approach is undoubtedly influenced by the ongoing societal processes. Despite the tolerance and inclusive attitudes demonstrated towards individuals who perceive themselves differently in terms of gender identity in both British and American societies, public figures and political leaders voice concerns about the impracticality of implementing and institutionalizing the concept of a third gender. Their reservations center around the idea that this approach may deny the natural (biological) realities. It suffices to remind that the leader of the Conservative Party in the United Kingdom and the current Prime Minister, R. Sunak, sparked significant controversy with his views on gender, specifically regarding the notion that an individual should be identified as a woman if born female and as a man if born male, dismissing the existence of any third gender in biological nature. *"And we shouldn't get bullied into believing that people can be any sex they want to be. They can't. A man is a man and a woman is a woman – that's just common sense"* [8].

In this regard, R. Sunak (in response to opponents expressing positions against denying gender dualism and advocating for the recognition of the third gender concept) has suggested updating their knowledge of biological sciences. *(You all know I'm a big fan*

of everybody studying maths at 18, but it turns out that we need to focus on biology," the man in the video said) [8]. It is noteworthy that this approach has engendered fresh deliberations within the English-language newspaper discourse, thereby potentially serving as a distinct focal point for further scholarly investigation.

Hence, it becomes evident that the rejuvenation of euphemisms pertaining to gender within English-language newspapers often materializes in response to the sensitivity of particular social cohorts, notably including sexual minority groups, towards specific nomination units. Gradually, the semantic nuances and contextual meanings of euphemistic terms neutralize over time, giving way to novel nomination units that align more fittingly with the societal demands and preferences of these groups.

Conclusions. The analyses undertaken in the context of the article elucidate the persistent tendency towards the renewal of euphemisms related to gender identity within the English-language newspaper discourse. This phenomenon can be primarily ascribed to the foundational tenets of the Allan-Burridge law, which, in its inception, seeks to augment the functional efficacy of negative connotations inherent in any given euphemism, thereby fostering its wider integration into societal communication. Consequently, this

iterative process may culminate in the neutralization of semantic loads or even the accrual of positive connotations to newly generated euphemistic nomination units, thereby necessitating the emergence of subsequent euphemistic expressions.

The evolution of the euphemistic term "*third gender*" over time has been instrumental in amplifying the acknowledgment of specific conditions pertaining to gender inadequacy or diversity in gender identity. This, in turn, has facilitated the replacement of the euphemistic term "*third gender*" with novel hyponymic euphemisms in the contemporary era, leading to a discernible contraction in the utilization of the original euphemistic expression.

The analyses conducted within the purview of the article underscore that the instantiation of the "euphemistic treadmill" is fundamentally contingent upon social conditioning. This implies that the substitution of words and expressions, often perceived as derogatory or indicative of inadequacy, particularly those spotlighting the distinctions within certain social, ethnic, or gender minority cohorts, is intrinsically linked to societal exigencies and proposals. These lexical substitutions are implemented in response to perceived disrespect, the cultivation of a sense of inadequacy, or the accentuation of the distinctiveness of these social groups.

Bibliography:

1. Al-Fil I. The Relationship Between the Use of Metaphorical Expressions and the Construction of LGBT Identity in a Cross Linguistic Cross Cultural Medium. URL: <https://www.academia.edu/33326705/>
2. Burridge K. Euphemism and Language Change: The Sixth and Seventh Ages. (2012). *Journal in English Lexicology*. URL: <https://journals.openedition.org/>
3. Edkins, G., Livingstone, N. British public hugely overestimates the size of minority groups, including trans and gay people and vegans, study shows. *The Guardian*, 4 June, 2022. URL: <https://www.dailymail.co.uk/news/>
4. Gender pay gap wider for minority ethnic women, Labour finds. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/oct/12/>
5. Ghoshal, N. Transgender, Third Gender, No Gender: Part I. Human Rights Watch, September 8, 2020. URL: <https://www.hrw.org/news/2020/09/08/t>
6. Ghoshal, N. Transgender, Third Gender, No Gender: Part II. Human Rights Watch, September 8, 2020. URL: <https://www.hrw.org/news/2020/09/08>
7. Kapron-King, A., Xu, Y. A diachronic evaluation of gender asymmetry in euphemism. ACL (Association for Computational Linguistics), Anthology, In Proceedings of the 2nd International Workshop on Computational Approaches to Historical Language Change 2021, p. 28–38. URL: <https://aclanthology.org/2021.lchange-1.5/>
8. Kasulis, Cho K. U.K. prime minister on gender: 'A man is a man and a woman is a woman'. *The Washington Post*, October 5, 2023 URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/10/05>
9. Lattimer, Julia. GSM acronym better than LGBT alphabet soup. *Collegiate Times*. 11 June 2015. URL: <http://www.collegiatetimes.com/opinion>
10. Makanjuola, O. Policing and extorting sexual minorities is unacceptable. *The Guardian Nigeria News*, 16 August 2017. URL: <https://guardian.ng/features/>
11. Mejia, N. Here's What to Know About the Term "Third Gender" *Cosmopolitan*, 23 December, 2021. URL: <https://www.cosmopolitan.com/>
12. Milde, N. Pop Goes the Queerness, or, (Homo) Sexuality and Its Metaphors: On the Importance of Gay Sensibilities in Postmodern Culture and Theory. *Amerikastudien / American Studies*, Vol. 46, No. 1, Queering America (2001), pp. 135–150. URL: <https://www.jstor.org/stable/41157633>

13. New York's Mayor de Blasio signs a bill creating a 'third gender' of X on city birth certificates allowing people to change their sex without a letter from a doctor. The Daily Mail, 9 October 2018, URL: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-6257771/>
14. O'Neill, B. A Critique of Politically Correct Language. The Independent Review Vol. 16, No. 2 (Fall 2011), pp. 279–291 (13 pp.). URL: https://www.researchgate.net/publication/272354414_
15. Owen, G, Manning, S. Ban on conversion therapy for gender identity and sexuality won't prevent parents... The Daily mail, 21 May, 2023 URL: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-12107121/>
16. Pinker, S. The Game of the Name. The New York Times, 5 April, 1994. URL: https://stevenpinker.com/files/pinker/files/1994_04_03_
17. Rannal, N. Gay teens are 63% more likely to consider suicide than heterosexuals in America, study reveals. The Daily Mail, 17 December, 2017. URL: <https://www.dailymail.co.uk/health/article-5195087>
18. Rejected by banks, Kenyan LGBTQ+ entrepreneurs turn to loan sharks. The Daily mail, 16 October, 2023. URL: <https://www.dailymail.co.uk/wires/reuters/article-12634755/>
19. Roberts, S. Minorities in U.S. set to become majority by 2042. The New York Times, 14 August, 2008. URL: <https://www.nytimes.com/2008/08/14/world/americas>
20. Sales, R.J. Vest welcomes frosh; Prof. Pinker derides 'euphemism treadmill'. MIT News | Massachusetts Institute of Technology, August 29, 2001 URL: <https://news.mit.edu/2001/v>
21. Scelfo, J. A University Recognizes a Third Gender: Neutral. The New York Times, February 3, 2015. URL: <https://www.nytimes.com/2015/02/08/>
22. Stollznow, K. Ableist Language and the Euphemism Treadmill. Cambridge University Press. URL: <https://www.cambridgeblog.org/2020/08/>
23. Styler, W. The R Word and the Euphemism Treadmill, 2012. URL: https://wstyler.ucsd.edu/posts/r_word.html

Мухтарова М. «ШЛЯХ ВТЕЧІ» ЕВФЕМІЗМІВ – ЧИННИК, ЩО СПРИЯЄ ПОСТАВНОМУ ВІДНОВЛЕННЮ ГЕНДЕРНИХ МЕТАФОР В ДИСКУРСІ АНГЛОМОВНИХ ГАЗЕТ

У статті критично розглядається сучасний лексико-фразеологічний інвентар, операціоналізований через евфемізми, у контексті гендерного дискурсу. Зокрема, досліджується процес оновлення евфемізмів, які використовуються як «маршрут втечі», зосереджуючись на особах, які виявляють різноманітні гендерні ідентичності, особливо ті, що переплетені гендерними відносинами. Дослідження намагається окреслити причинні чинники та умови, що лежать в основі постійного оновлення евфемістичних виразів, що використовуються для позначення осіб з різною гендерною ідентичністю. Крім того, у ньому проводиться детальна оцінка семантики, притаманної термінології, яка використовується для осіб із чіткою гендерною ідентичністю, зіставляючи їх із домінуючими парадигмами в англійському газетному дискурсі. У дослідженні акцентується увагу на екстралінгвістичних детермінантах, висуваючи на перший план аналіз факторів, що впливають на номенклатуру груп сексуальних меншин. Особливу увагу приділяється розрізненню психоемоційної чутливості, яка формує ці конвенції імен, з'ясовуючи таким чином діалектику між мовними формулюваннями та нюансованим психосоціальним контекстом, у якому вони діють. Отже, дослідження стверджує помітну схильність людської психіки асимілювати та поширювати певні лексеми, включаючи евфемізми, демонструючи початкову схильність до негативних конотацій, явище, яке посилюється, коли поширюється в різних контекстуальних середовищах.

Спираючись на відоме наукове узагальнення, інкапсульоване в законі Аллана-Берріка, дослідження акцентує увагу на часовому кодуванні тенденцій нейтралізації в семантичному ядрі евфемістичних виразів. У розбіжних контекстуальних рамках, особливо в межах дискурсивної сфери газет, посилення негативних конотацій або семантичних спотворень визначається як потенційне породження семантичного оновлення, несумісного з основною метою евфемізмів. Ця розбіжність може навіть призвести до семантичних спотворень, протилежних місії пом'якшення табличного значення, притаманного евфемістичному лексикону. Отже, довгострокова траєкторія дослідження окреслює поступову нейтралізацію евфемістичних гендерних метафоризацій, що інколи досягає кульмінації в їх привласненні з шкідливими конотаціями. У цьому наративі постає імператив для формування нових евфемістичних номінацій для позначення осіб, які належать до чутливих груп залежно від їхньої сексуальної орієнтації.

Ключові слова: гендерні метафоризації, англійський газетний дискурс, евфемізми, елементи метафоричної мови, політкоректність.

П'єцух О. І.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СТРАТЕГІЧНІ ОБВИНУВАЧЕННЯ ЯК БАЗИС КОНФЛІКТОГЕННОСТІ БРИТАНСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТІВ

Статтю присвячено дослідженню специфіки мовного втілення конфліктогенної стратегії за рахунок тактики обвинувачення у ході комунікативної взаємодії під час проведення парламентських дебатів у Сполученому Королівстві. В основі цієї негативно конотованої стратегії, покликаної знизити статус обличчя усіх комунікантів, які знаходяться по інший бік у залі парламенту, тобто виступають опонентами під час парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, лежить гостра негативна оцінка та критика діяльності опонентів, що призводить до максимального зниження статусу обличчя опонента та підвищення власного статусу. Такі стратегії є яскравим прикладом інтеракції, заснованої на експресивності, спрямованої на вияв свого демонстративно негативного ставлення до партнера спілкування та обговорюваних проблем; компетивності, оскільки в дебатах висловлюються прямо протилежні думки; конфліктності, що обумовлено повною протилежністю цілей комунікантів. Ефективність і результативність конфліктогенності як базової ознаки політичного дискурсу під час проведення британських парламентських дебатів забезпечена успішністю застосування тактики обвинувачення. У ході дослідження вербальної репрезентації конфліктогенних стратегій детально проаналізовано комунікативні ходи, мовленнєві акти та перформативи, які послугують інтенсифікації влучності, експресивності та послідовності аргументації домінуючих комунікантів дебатів, метою яких стає позитивно конотована характеристика власних переваг і гострокритична оцінка дій опонентів політичної комунікації. У статті розглянуто специфічні мовні та стилістичні засоби, якими повсякчасно оперують учасники дебатів, які належать до офіційного уряду та опозиції, під час засідань Палати Громад британського парламенту у період пост-Тетчеризму.

Ключові слова: політичний дискурс, конфлікт, парламентські дебати, стратегія, тактика, перформатив, комунікативний хід, мовленнєвий акт, стилістичний засіб.

Постановка проблеми. Політичний конфлікт є гострим вербальним протиборством суб'єктів політики, викликане актуальними проблемами та суперечностями, в тому числі вони мають виражений економічний, ідеологічний, політичний і психологічний характер, що супроводжується високим емоційним напруженням, різким критичним обміном протилежних думок та підходів до вирішення ключових проблем внутрішньої та зовнішньої політики країни. Т. Шеллінг зазначає, що в політиці конфлікт часто приймає форму змагання, в якому кожен з учасників прагне поліпшити свої позиції, «граючи за встановленими правилами» [9, с. 310].

Дієвість конфліктогенних стратегій варто оцінювати за результатами досягнутого мовленнєвого впливу, коли опоненти політичної комунікації стають об'єктами образи, насмішки або піддаються різкому обвинуваченню, що призводить до втрати

домінуючих позицій в парламентських дебатах та зниження їхньої підтримки серед електорату. В основі таких негативно конотованих стратегій, покликаної знизити статус обличчя усіх комунікантів, які знаходяться по інший бік у залі парламенту, тобто виступають опонентами під час парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, лежить гостра негативна оцінка та критика діяльності опонентів, що призводить до максимального зниження статусу обличчя опонента та підвищення власного статусу. Такі стратегії є яскравим прикладом інтеракції, заснованої на експресивності, спрямованої на вияв свого демонстративно негативного ставлення до партнера спілкування та обговорюваних проблем; компетивності, оскільки в дебатах висловлюються прямо протилежні думки; конфліктності, що обумовлено повною протилежністю цілей комунікантів. Під час проведення

парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії частотною за використанням є тактика обвинувачення як основа реалізації конфліктогенної стратегічності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники конфліктогенної комунікативної взаємодії всебічно розглядають стратегічний вплив різноманітних мовленнєвих засобів, які реалізують стратегії і тактики, задіяні для досягнення цілей інтеракцій. У лінгвістичних дослідженнях стратегічності науковці пропонують глибокий аналіз шляхів реалізації суперництва (Р. Бендлер, Т. Дридзе, Дж. Каспер, С. Кордер, Ч. Ларсен, Д. Шифрін та ін.). Потенційний прагматичний вплив комунікативних стратегій і тактик, їхня успішність і результативність при досягненні цілей комунікації знаходяться у фокусі уваги дослідників А. Вежбицької, Т. ван Дейка, Дж. Каспера, Дж. Лакоффа, Ч. Ларсен, Ч. Морріса, Ч. Пірса та ін. Проте незважаючи на значну кількість робіт із питань стратегічності і мовленнєвого впливу, комплексний аналіз мовних засобів реалізації конфліктогенності у політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві ще не був предметом дослідження, що й обумовлює новизну здійсненого нами дослідження, сфокусованого на специфіці конфліктогенної комунікативної взаємодії та її лінгвістичних та екстралінгвальних чинників.

Постановка завдання. Метою статті є детальний аналіз втілення тактики обвинувачення опонента в політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві. До завдань статті належать визначення чинників і механізмів, а також детальний розгляд комунікативних ходів та мовленнєвих актів і аналіз мовних засобів, які сприяють втіленню конфліктогенної тактики обвинувачення в політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві.

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні розглядаємо **політичний дискурс** як сукупність комунікативних ситуацій, учасниками яких є суб'єкти політичної діяльності, спрямованої на конструювання політичної реальності, що забезпечується формуванням, досягненням та утриманням владних відносин у суспільстві та здійсненням міжнародної політики [1, с. 31]. Цей тип дискурсу формується постійною діалогічною взаємодією між суб'єктами політичного життя, які виконують політичні ролі мовця та адресата [3; 12], або ж кореляцією суб'єктів у формі безперервного діалогу-змагання між провладною партією та опозицією, під час якого опоненти нападають один на одного, демонструючи вербальну агресію. **Конфліктність**

є характерною рисою політичного дискурсу, оскільки останній одночасно виконує багато функцій і спрямований на реалізацію мотивів [7; 10].

Глобальною метою парламентських дебатів як жанру політичного дискурсу є постійний взаємообмін думками між учасниками дебатів для вирішення існуючих питань. На думку дослідників політичної комунікації, парламентські дебати символізують обговорення й прийняття рішень у суспільстві, суспільством і в ім'я суспільства [12, 124]. Більш конкретною **метою** учасників дебатів є встановлення домінуючої позиції під час обговорень, що забезпечується потребою у владі як головної рушійної сили досягнення комунікативного лідерства, що змушує комунікантів користуватися усім розмаїттям ресурсів мови. Дж. Фут стверджує, що у будь-якому разі мова політиків повинна бути дуже переконливою. Адже сутність політики зводиться до бесіди, розмови, до необхідності переконати протилежну сторону, інтерпретувати, оцінювати й діяти [5, с. 17].

Конфліктна взаємодія у парламентській залі ґрунтується на сукупності соціальних об'єктивних обставин, чинників і фактів, для вирішення яких політики пропонують діаметрально протилежні підходи, переслідуючи ціль максимально покращити свій імідж і погіршити імідж опонентів. Відповідно, парламентська взаємодія характеризується постійним наростанням напруженості та динамічним розгортанням конфліктних патернів комунікації. Дієвою тактикою втілення конфліктогенної взаємодії є тактика обвинувачення опонентів. **Тактика обвинувачення** спрямована на зниження балансу обличчя об'єкта обвинувачення до максимально низького завдяки вказуванню на помилки, негативні сторони у політичній діяльності. Розглянемо приклади інтеракцій між учасниками британських парламентських дебатів:

У парламентських дебатах, присвячених існуючим соціальним проблемам Британського суспільства, один із ключових представників Консервативної партії відверто обвинувачує про-Лейбористську місцеву владу в невілованні християнською моральною освітою в шкільній освіті:

Mr. Greenway: A. Does my right hon. and learned Friend agree that it is totally in the interests of society, and children in particular, that they should be taught the difference between right and wrong from an early age, B. and that therefore Christian or moral education in schools is absolutely crucial, C although it is seriously neglected by Labour-controlled authorities right across the land? D Is not it totally wrong for vicars, or clergymen of any kind, not to mention the

Leader of the Opposition, to condone shoplifting, for example? (20 Mar 1997: Column 1062).

Так, обґрунтовуючи свою точку зору, комунікант розміщує найважливішу інформацію на початку висловлення, наголошуючи на важливості обговорюваного питання для усього суспільства (*totally in the interests of society*), підкріплюючи свою думку експресивним прикметником *totally* (*entirely, wholly, completely* [2]). Таким ініціальним комунікативним ходом А комунікант демонструє своє піклування про інтереси усього суспільства, що є особливо актуальним у зв'язку з передвиборчими перегонами, які відбудуться через два місяці після проведених дебатів. Далі доповідач порушує одвічну тему добра та зла, звертаючи увагу на необхідність навчання дітей різниці між ними з раннього віку (*they should be taught the difference between right and wrong from an early age*). Наступний комунікативний хід В є фокусивним, він актуалізує потрібну інформацію про необхідність християнської та моральної освіти в школі, важливість якої комунікант підкріплює прислівником *absolute*, який в сучасній англійській мові слугує інтенсифікатором ознаки [6], так само як і прикметник *crucial*, у значенні якого також прослідковується інтенсифікація ознаки: *“extremely significant or important”* [6]. Комунікативний хід С є модифікатором відносно головного ходу. Цей комунікативний хід містить різке обвинувачення Лейбористської партії в невілюванні Християнською та моральною освітою в школах, що виражено мовленнєвим актом констативу (*it is seriously neglected by Labour-controlled authorities right across the land*). Посилення негативного твердження відбувається за рахунок експресивного прислівника *seriously* та гіперболізованого словосполучення *across the land* з метою увиразнення й аргументації, а саме наголошення на масштабі проблеми, яка розповсюджується по всій території країни. Останній комунікативний хід D у формі квеситиву засуджує бездіяльність лідера опозиції. Комунікант натякає на можливий результат недостатнього Християнського та морального навчання дітей, що може призвести до збільшення злочинності (*to condone shoplifting*). Перформатив дозволу *condone* несе в своєму значенні негативну конотацію, оскільки передбачає приймання або схвалення неприйнятної поведінки (*to accept or allow behavior that is wrong* [2]).

Інтеракція з проблем бюджету завжди актуалізує важливі і гострі питання для уряду та опозиції, яким надається можливість взаємних обвинувачень:

Ms Harman: A Turning to the Budget, we are all concerned to see today's rise in overall unemployment. B For those in work, the Chancellor said that his changes on pay and tax credits will make working families better off, but they will not. C The Institute for Fiscal Studies has now made it absolutely clear that the idea that a higher minimum wage will compensate for the loss of tax credits is “arithmetically impossible”. D Will the Prime Minister now admit that as a direct result of his cuts to tax credits millions of working families on low incomes will be worse off? (HC Deb 15 July 2015: Column 884).

В ініціальному комунікативному ході А доповідач від опозиційної Лейбористської партії відкриває обговорення проблеми зростання безробіття в країні. Використання інклюзивного займенника *we* демонструє суцільну зацікавленість окресленою проблемою усіма учасниками дебатів (*we are all concerned*). Продовжувальний комунікативний хід В містить стилістичну фігуру антитези, що створює контраст між обіцянками уряду та реальною ситуацією (*his changes on pay and tax credits will make working families better off, but they will not*). Далі комунікант оперує **тактикою посилення на авторитети**, наводячи непряму цитату від Інституту фіскальних досліджень про недостатність компенсації підвищених податкових кредитів за рахунок збільшення мінімальної заробітної плати у фокусивному ході С. Комунікант демонструє свою обізнаність обговорюваною темою, обґрунтовуючи свої аргументи спеціалізованою економічною термінологією, зокрема такими сполуками як *tax credits, minimum wage, arithmetically impossible*. У завершуючому комунікативному ході D, вираженому мовленнєвим актом квеситиву, міститься обвинувачення в погіршенні фінансової ситуації для сімей з низьким прибутком. Всю репліку адресанта пронизує розгорнута антитеза, перша частина якої представлена в комунікативному ході В оцінно-емотивною лексемою *better off* у значенні *“to be in a better situation, if or after something happens”* [2], що несе в собі позитивну конотацію, протиставлення якій наявне в остатньому комунікативному ході D і виражене лексемою *worse off* із прямо протилежним негативно конотованим значенням *“poorer or in a more difficult situation”* [2]. Така мовна опозиція висвітлює невідповідність між обіцянками та фактичним станом речей в економічній сфері, що складає підґрунтя тактики обвинувачення і знижує статус обличчя опонента.

Зазвичай у відповідь на гостру критику й обвинувачення представники опозиції у парламентській комунікації використовують стратегію само-

захисту, яка має на меті протидіяти нападкам, перекрутити інформацію, обвинуватити опонентів у дебатах та сприяти збереженню або підвищенню статусу власного обличчя. Приміром, відповідь співрозмовника, який є представником офіційного уряду, є прикладом використання стратегії самозахисту. У представленому фрагменті комунікант використовує тактику протидії провокації, детально наводячи факти, які повністю спростовують обвинувачення співрозмовника:

Miss Widdecombe: A The hon. Gentleman is totally at odds with a number of independent reports, including that of Her Majesty's chief inspector of prisons, who praised Doncaster prison as a model for the rest of the service. B He is at odds with Lord Longford, who said on leaving Blakenhurst that but for the fact he does not much like private prisons, he would like every prison to be run like Blakenhurst. C He is at odds with the findings on the Wolds, which is now regarded as a model for the service. D He does not understand the achievements of private prisons and is about 10 years behind the times. He is driven by Labour ideology and would do well to look at the increase in rehabilitation. [Interruption.] The hon. Member for Newcastle upon Tyne, North (Mr. Henderson) draws circles in the air. He is describing Labour's policy, which is a circle that goes round and round. The Labour party does not know what direction it is going in and it speaks with two tongues on privatisation. E No wonder the hon. Gentleman draws circles in the air—Labour's policy is one big circle (HC Deb 20 Mar 1997: Column 1059).

Відповідач не лише спростовує критичні обвинувачення, а й спрямовує їх проти свого опонента, застосовуючи тактику обвинувачення, демонструючи розбіжність представлених даних з офіційними звітами та незгоді навіть із представником Лейбористської партії, який схвально оцінив створений приватний виправний заклад. Лексичний повтор ідіоматичного виразу *to be at odds (to disagree)* на початку кожного наступного речення з мовленнєвим актом констативу звертає увагу на цей факт. Обвинувачення побудоване з висхідною градацією, адже комунікативні ходи розташовані за принципом посилення значимості та експресивності і характеризуються поступовим наростанням негативного судження відносно опонента (комунікативні ходи А – D). Зокрема, наступний комунікативний хід D є фокусивним, акцентуючи увагу на головному обвинуваченні та досягаючи максимального напруження. Він представлений мовленнєвим актом вердиктиву,

оскільки ним комунікант «виносить своєрідний вердикт опоненту» – він не розуміє позитивні сторони приватних в'язниць та відстає від сучасного прогресу на 10 років та повністю підпорядковується Лейбористській ідеології (*He does not understand the achievements of private prisons and is about 10 years behind the times*). Дієвим є кількарізковий повтор експресивного виразу *to draw a circle in the air*, яким комунікант натякає на той факт, що члени опозиційної партії ходять по замкненому колу, не знаходячи рішення. Комунікант також обвинувачує опонентів у неусвідомленості вибору політичного курсу та дисонансі думок (*The Labour party does not know what direction it is going in and it speaks with two tongues on privatisation*), що передається спеціалізованим термінологічним виразом зі сфери психології *to speak in tongues (about a person who is unaware of what he says)*, який зазвичай вживається на позначення неусвідомленого стану людини, яка не контролює сказане чи висловлюється незрозуміло для оточуючих [11; 8]. Останній комунікативний хід E є завершителем, підсумком усього вищезазначеного обвинувачення, в якому повторно, що сприяє кращому ефекту, вжито метафоричну номінацію політики самої Лейбористської партії як великого кола, в якому немає ані початку, ані кінця (*Labour's policy is one big circle*).

Висновки. Отже, оскільки загальною метою учасників парламентських дебатів є підтримання дискусій для вирішення існуючих проблем внутрішньо – та зовнішньополітичного життя країни, а більш конкретно метою є домінування як у процесі дебатів, так і у політикумі, комуніканти постійно послуговуються конфліктогенними стратегіями. Відповідно, парламентська взаємодія характеризується постійним наростанням напруженості та динамічним розгортанням конфліктних патернів комунікації, а конфліктогенність парламентських дебатів як жанру політичного дискурсу є однією з домінантних ознак інтеракцій між політичними комунікантами, спрямованих на взаємний обмін критичними висловлюваннями для підтримання змагальності і представлення власного іміджу у позитивному світлі, паралельно демонструючи опонентів у негативному світлі. Перспективою подальших досліджень є детальний розгляд різноманітних кооперативних тактик, які репрезентують кооперативну взаємодію між комунікантами під час проведення засідань парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії.

Список літератури:

1. П'єцух О. І. Парламентські дебати Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії в когнітивно-дискурсивній парадигмі : монографія. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2018. 388 с.
2. Cambridge Dictionaries Online. URL: <http://dictionary.cambridge.org>
3. Chilton P., Schäffner C. Discourse and Politics. Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Vol. 2. ed. T. A. van Dijk. London: SAGE, 1997. P. 206–230.
4. Chilton P.A. Analysing Political Discourse : Theory and Practice. London : Routledge, 2004. 224 p.
5. Foote J. S. Television Access and Political Power. The Networks, the Presidency and the “Loyal Opposition”. New York, London: Praeger, 1990. 173 p.
6. Free Dictionary. URL: <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com>
7. Lakoff G., Wehling E. The Little Blue Book: The Essential Guide to Thinking and Talking Democratic. New York: Free Press, 2012. 160 p.
8. Merriam-Webster Dictionary. URL: <http://www.merriam-webster.com/>
9. Schelling Th. C. The strategy of conflict. Harvard University Press, 1980. 310 p.
10. Seidel G. Political discourse analysis. Handbook of Discourse Analysis, Vol. IV. London: Academic Press, 1985. P. 43–60.
11. Urban Dictionary. URL: <http://www.urbandictionary.com/>
12. Wodak R., Dijk T. A. van. Racism at the top : Parliamentary discourses on ethnic issues in six European states. Wien, 2000. 391 p.

**Pietsukh O. I. STRATEGIC ACCUSATIONS AS A BASIS OF CONFLICTNESS
IN THE UK PARLIAMENTARY DEBATES**

This article deals with the peculiarities of the conflict-based strategy realized via the accusation tactics in the process of the MPs political interactions during the UK parliamentary debates. Conflict-based communicative interaction presupposes the choice of certain strategies and tactics to represent face-threatening acts towards the opponents of political communication and face-saving acts in presenting the positive traits and actions of the communicants in the UK parliamentary debates. This type of interaction involves confrontation between the government and the opposition aimed at winning the dominant position in the parliamentary debates. Despite the fact that the final goals of the communicants in the parliamentary debates overlap in solving the existing social, political, economic and other issues of the domestic and international status, actions, views and interests of the participants in the debates considerably differ and do not match. This leads to the conflicts in the political communication as a basic category of political discourse. Conflict-based strategies become a vivid example of interaction, based upon expressiveness, directed towards the focus on a negative attitude towards the other participants in the debates, as well as competitiveness, used in demonstrating opposite points of view, and conflictness, stipulated by complete difference in communicative goals of the participants. The research of its verbal representation demonstrates the effectiveness of usage of various communicative moves, speech acts and performatives to intensify and deepen the argumentation of the political speeches in the UK parliament. Here the specific language and stylistic means used by the participants to discredit opponents during the meetings of the UK House of Commons in the post-Thatcher period are highlighted.

Key words: political discourse, parliamentary debates, strategy, tactics, performative, communicative move, speech act, stylistic device.

Серякова І. І.

Київський національний університет технологій та дизайну

ЕВФЕМІЗМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ: ЕКОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена дослідженню евфемізмів в англійській фразеології в еколінгвістичному перекладацькому аспекті. Вивчення евфемізмів залишається важливою та актуальною темою в сучасній лінгвістиці та перекладознавстві. У статті евфемізми трактуються як вирази, які використовуються для заміни або пом'якшення неприємних, образливих чи неприйнятних слів або фразеологізмів. Їх часто використовують у політичному, соціальному, медійному та інших дискурсах. Мета статті полягає в аналізі евфемізмів у фразеології англійської мови та їхнє відтворення українською мовою з урахуванням специфіки комунікативних та культурних стратегій в еколінгвістичному аспекті.

Дослідження перекладу евфемізмів охоплює залучення різних контекстів: культурного, мовного, прагматичного, соціального, емоційного. Автор статті наголошує, що різні культури мають різні комунікативні стандарти щодо того, що вважається образливим або неприйнятним, і це може впливати на вибір способу перекладу евфемізмів. Встановлено, що в англійській мові існують певні групи фразеологічних евфемізмів, форма та зміст яких впливають на еколінгвістичну ефективність їхнього вживання та перекладу на українську мову. Вибір певних евфемізмів для перекладу може впливати на рівень конфліктогенності дискурсу та його емоційне сприйняття адресатом.

Доведено, що при перекладі фразеологічних евфемізмів з англійської мови на українську найпоширенішими є прийоми культурної адаптації або використання аналогів. Прямий переклад застосовується вкрай рідко.

Дослідження евфемізмів у еколінгвістичному ракурсі може допомогти краще зрозуміти, як мовні та культурні чинники впливають на політкоректність перекладу, а також розробити стратегії мітигації для ефективного перекладу фразеологічних евфемізмів між різними мовами та культурами.

Ключові слова: англійська мова, евфемізм, еколінгвістика, переклад, фразеологізм.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві та перекладознавстві значну увагу приділяють дослідженню різних аспектів вживання евфемізмів. Однак недостатньо вивчено їхнє використання в англійській фразеології та їхній вплив на екологію мовленнєвої практики і комунікативний стиль у цілому [23]. Проблема полягає у тому, що хоча евфемізми мають на меті мітигацію (пом'якшення) інформації, вони можуть приховувати або маскувати істинні значення та конотації, що призводить до непрямого або спотвореного прагматичного сприйняття під час комунікації. У цьому контексті особливо обережно слід підходити до перекладу фразеологічних евфемізмів, щоб не нашкодити позитивній екології спілкування [16].

Дослідження евфемізмів у фразеології англійської мови стає актуальним у зв'язку з необхідністю розуміння їхньої ролі та впливу на комунікативні процеси в мовленнєвих спільнотах. Вивчення цього аспекту дозволить краще зрозуміти, як фразеологічні евфемізми впливають на сприй-

няття мовлення та допоможе розробити ефективні стратегії їх перекладу з метою забезпечення точності та адекватності мовлення в цільовій мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Евфемія детально досліджується у межах різних лінгвістичних підходів. Є. В. Корнелаєва вивчає лінгвістичну природу евфемізмів [9]. С. В. Баранова та К. П. Плетенко зосереджують увагу на лінгвістичних проблемах ідентифікації евфемізмів як мовного феномену [1]. І. П. Волощук та К. В. Мартищенко присвячують свої розвідки вербалізації політкоректності в сучасних американських та британських друкованих ЗМІ [5]. Р. Й. Вишнівський приділяє увагу питанню про мотиви вживання евфемізмів в сучасній англійській мові [4]. Зі свого боку, А. В. Капуш студіює евфемістичні трансформації в сучасній німецькій мові [7]. Лінгвістичний феномен «евфемізм» та його функції вивчають Х. П. Пайонкевич [12] та О. С. Гончар [6]. Евфемізми як форму реалізації мовних табу досліджує Л. Курагіна [10]. К. А. Лут

вивчає міжмовну кореляцію евфемізмів у сучасному економічному дискурсі [11]. Як засвідчує аналіз останніх публікацій, відтворенню англійських фразеологічних евфемізмів у світлі еколінгвістичних студій вчені не приділяли достатньо уваги.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі евфемізмів у фразеології англійської мови та їхнє відтворення українською мовою з урахуванням специфіки комунікативних та культурних контекстів в еколінгвістичному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Еколінгвістика – це нова галузь науки, що виникла на перетині соціологічних, психологічних і філософських напрямів мовознавства. Вона фокусується на взаємодії між мовою та її «середовищем», тобто суспільством, контекстом, у якому вона використовується. Мова реалізується в суспільстві як один із кодів для збереження та передачі біосоціального досвіду. Екологічне середовище впливає на мовну поведінку людей і визначає динаміку їхньої взаємодії [20].

На думку Гаральда Гаармана, «основними чинниками, що впливають на мовну поведінку соціальних груп та індивідів, є: демографічні, соціальні, політичні, культурні, психічні, інтеракційні та лінгвістичні» [18]. Інакше кажучи, еколінгвістика вивчає роль мови як інструмента підтримання спільноти та функції цього інструмента в конкретних ситуаціях спілкування. Допмагаючи зрозуміти механізми конфліктів і виникнення проблем, «еколінгвістика прагне сприяти мирному співіснуванню людей у різних соціальних групах і суспільствах» [21, с. 27]. У цьому ракурсі значну екологічну кооперативну роль відіграють евфемізми.

Відомо, що термін «евфемізм» використовується з давньогрецьких часів для позначення стилістичних виразів, які слугують для пом'якшення мови [3; 8; 14]. У «Словнику термінів міжкультурної комунікації» евфемізм трактується як «слово або вираз, які вживаються замість слів (виразів) з грубим, непристойним змістом або стилістичним (конотативним) забарвленням, не прийнятним у певній культурі» [2]. На сайті електронного Словника УКРЛІТ.ORG «евфемізм» – це «слово чи вираз, яким замінюють у мові грубе, непристойне, з неприємним емоціональним забарвленням слово; // заміна грубих, непристойних, неприємних і т. ін. слів іншими словами» [13].

Подібні тлумачення терміну «евфемізм» можна знайти в сучасних англомовних словниках. Наприклад, у словнику «Cambridge International Dictionary of English» термін «euphemism» визначається так: «(the use of) a word or phrase used to avoid saying another word or phrase that is more

forceful and honest but also more unpleasant or offensive» [15, с. 471]. В словнику «New Oxford Thesaurus of English» знаходимо таке трактування аналізованого терміну: «Polite term, substitute, mild alternative, indirect term, understatement, underplaying, softening, politeness, genteelism, coy term» [22, с. 322].

Узагальнюючи різноманітні трактування терміну «евфемізм», розуміємо евфемізацію як еколінгвістичний засіб мітигації конфліктогенної інформації – заміну брутальних, у чомусь неприйнятних слів і виразів мовними одиницями з більш м'яким, кооперативним значенням.

Д. Крістал зазначає, що «у лінгвістиці евфемізми вивчаються з XIX ст., коли німецький вчений Г. Пауль представив евфемізми як відому схему семантичних змін; у першій половині XX ст. інтерес вчених до цього явища привернули праці А. Мейера, який вивчав табу та евфемізми в стародавньому суспільстві» [17, с. 57]. Проте лише в останні десятиліття на прагматику цього явища звернули увагу науковці.

Евфемізми розглядаються як складне і багатогранне лінгвістичне явище, що має три взаємопов'язані аспекти: соціальний, психологічний і лінгвістичний. Соціальний аспект – це «суспільна, тобто моральна та релігійна мотивація, яка лежить в основі евфемізмів, під впливом якої пряме позначення багатьох предметів і явищ із негативною (принизливою) оцінкою замінюється іншим, більш прийнятним позначенням» [3, с. 77]. Науковці виділяють чотири обов'язкові ознаки евфемізмів: «позначення небажаних значень; семантична двозначність евфемізмів, яка може знижувати або «пом'якшувати» негативні значення; поліпшення характеру евфемізмів у порівнянні зі словами та словосполученнями, які вони замінюють, поліпшення формального характеру евфемізмів» [21].

Як вже зазначалося, евфемізми визначаються соціальними нормами, моральним тактом та етикетом. У кожній мовній спільноті є поняття, «які вважаються «невідповідними» для ввічливого спілкування, до них належать такі поняття, як смерть, сексуальні стосунки та фізіологічні процеси» [3, с. 58]. Водночас комунікативні потреби часто змушують використовувати ці поняття, тому у таких випадках слова, грубі або образливі вирази замінюються мовними одиницями, які пом'якшують образливе поняття або явище. Коли таке використання стає нормативним, з'являються евфемізми. Згодом це слово під впливом «непристойних» понять може набути статусу табу та бути заміненим іншою, більш «нормальною»

мовною одиницею, про що свідчить приклад такої зміни, запозичений з монографії А. Юкера: «The word «lavatory» for example, originally referred to a vessel for washing. In the twentieth century, it came to be used for a room that is fitted with such a wash basin but also with a water closet. But the word lavatory has already been replaced again by words such as toilet. This word originally referred to ‘the article required or used in dressing <...>. It was also used to refer to the action of getting dressed and eventually to the room where this happened. Today, the term toilet has become associated with its new referent to such an extent that it is often replaced by other euphemisms such as bathroom, restroom (both American English), cloakroom (British English) or by even more evasive phrases, such as to wash one’s hands» [21, с. 115–116]. – «Слово «lavatory», наприклад, спочатку означало посудину для вмивання. У ХХ ст. воно стало використовуватися для позначення приміщення, яке обладнане таким умивальником, а також туалетом. Але слово «lavatory» знову було витіснене таким словом, як «toilet». Спочатку це слово означало «предмет», необхідний або використовуваний для одягання <...>. Воно також використовувалося для позначення процесу одягання і, зрештою, приміщення, де це відбувалося. Сьогодні термін «toilet» настільки асоціюється зі своїм новим референтом, що його часто замінюють іншими евфемізмами, такими як «bathroom», «restroom» (американська англійська), «cloakroom» (британська англійська) або ще більш ухильними фразами, такими як «to wash one’s hands».

Інший приклад, з цієї ж монографії, – слово «sick». В англійській мові цей прикметник використовується для опису людини, яка хвора фізично або психічно. Оскільки фізично хворі люди часто схильні до блювоти, то для її позначення використовували слово «sick», щоб уникнути вживання «неприємного» слова «vomit», яке означає «блювати». Згодом семантика слова змінилася і воно набуло додаткового значення «vomit» [21, с. 116].

Коли пряма номінація об’єкта або явища характеризується негативною оцінкою, цілком природно, що воно викликає неприємні відчуття. За появи нового позначення ці відчуття нейтралізуються, а висловлювання пом’якшується евфемістичними замінами. У цьому полягає психологічний аспект евфемізмів.

У лінгвістичному аспекті необхідно виділити два показники процесу евфемізації. Перший – це детермінант, пов’язаний із будь-яким негативним об’єктом чи явищем, пряме позначення якого пев-

ний час може бути табуованим. Другий детермінант пов’язаний з непрямим характером деяких меліоративних позначень [3; 21]. Наприклад, евфемізм «to depart from one’s life» (померти, піти з життя) позначає процес, що викликає в людей негативні почуття, адже всі бояться смерті. У цьому прикладі використовується перший показник. Вираз «to depart from one’s life» також характеризується непрямим вказівним характером і може вважатися нейтральним або навіть меліоративним.

Науковці присвячують свої розвідки різним типам евфемізмів як компонентам лексичних систем різних мов. Однак на фразеологічних евфемізмах лінгвісти не зосереджували особливої уваги принаймні відсутні монографічні праці, у яких комплексно досліджується явище евфемізації. Хоча створення евфемізмів притаманне різним мовам, зокрема англійській та українській, існують лише кілька спеціальних словників, які, наприклад, в англійській мові з’явилися наприкінці ХХ ст.: «A Dictionary of Euphemisms» [14], «Oxford Dictionary of Euphemisms» [19].

В інших словниках такі слова та вирази мають позначку «euph». Укладачі фразеологічних словників не завжди роблять такі позначки, на що мають зважати перекладачі, які можуть під час перекладу послуговуватися словниками. Серед дисертацій вітчизняних лінгвістів, присвячених вивченню евфемізмів, можна згадати працю В. Б. Великородої [3], у якій розглядаються семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові.

Наразі науковці стикаються з низкою питань, які викликають розбіжності щодо специфічної мотивації евфемізмів, виокремлення важливих критеріїв евфемізмів, конкретних експресивних царин, стилістичної атрибуції, використання евфемізмів у різних дискурсивних практиках, особливо в перекладацькій діяльності. Звернемося до конкретного мовного матеріалу.

Так, евфемізми, що належать до категорій смерті та сексу, особливо табуовані в європейській культурі. Фразеологічні евфемізми характеризуються переінтерпретацією значення, самостійною формою, лексичною і граматичною стійкістю, можливістю контекстуальної зміни, експресивністю та емоційністю. Евфемізми становлять неабиякий інтерес для наукових досліджень у галузі перекладу, оскільки вони побічно виражають типові та поширені явища повсякденного життя. Той факт, що вони є переосмисленими мовними одиницями, також підвищує важливість їхнього детального еколінгвістичного вивчення.

Семантично всі фразеологічні евфемізми в англійській мові можна розділити на кілька семантичних груп.

1. Фразеологізми-евфемізми, що стосуються смерті та пов'язаних із нею явищ:

God's acre (кладовище);
 to be no more (не існувати більше);
 to breathe one's last (ніти за вічну межу);
 to depart one's life (відійти у вічність);
 to go behind the eternal cloud (ніти за вічну хмару);
 to go the way of all flesh (їти шляхом усієї плоті);
 to go to a better place (ніти в кращий світ);
 to go west (їти на захід);
 to hop the twig (грубо: врізати дуба);
 to join the majority (приєднатися до більшості);
 to lose one's life (втратити життя);
 to meet one's maker (зустріти свого творця);
 to pass a way (пройти шлях);
 to put an end to one's life (покінчити із життям).

Виокремлені фразеологізми-евфемізми мають аналоги в українській мові, тому не викликають труднощів у перекладачів. А от фразеологізм «to go to Davy Jones's locker» (відправитися в рундук Деві Джонса) [19] при прямому перекладі може бути незрозумілим українському реципієнтові. За легендою «Деві Джонс є злим духом, який живе на дні моря, а його рундук – це океан, місце спочинку моряків» [19, с. 245], тобто цей фразеологічний евфемізм буде зрозумілим морякам. При перекладі цього фразеологізму на українську мову слід використовувати адаптацію.

Цікавим є фразеологічний евфемізм «to go to one's reward» (відправитися за своєю нагородою). Британці вважають, що після смерті люди отримують нагороду за свої прижиттєві дії [19]. Для українського реципієнта прямий переклад може бути незрозумілим, адже в українській картині світу людина не обов'язково отримує нагороду у вигляді раю, а й може потрапити до пекла за свої гріхи. У цьому разі необхідно адаптувати переклад цього англійського фразеологічного евфемізму до українських реалій.

У словнику «A Dictionary of Euphemisms: How not to say what you mean» [14] зафіксовано такі фразеологічні евфемізми, як «to be in Abraham's bosom» (попасти в лігво Абрамова), за Біблією – «попасти в рай»; «to take the last train to glory» (сісти на останній поїзд на шляху до слави); «to make the ultimate sacrifice» (принести найбільшу жертву, тобто своє життя); «to be at peace / at rest» (бути в мирі та спокої) [14].

Мета всіх наведених речень однакова: уникнути слів «померти» або «смерть». Найцікавіше,

що на відміну від прямих повідомлень про смерть людини, евфемізми не містять трагізму, смутку чи страждання.

Релігійні та моральні чинники є рушійною силою створення евфемізмів. Страх смерті, бажання не завдавати болю близьким, прояв такту і ввічливості також вважаються емоційною основою цих евфемізмів. Їх існує величезна кількість.

2. Фразеологічні евфемізми, що характеризують злочини, соціальні та людські вади, до яких належить насамперед пияцтво, представлені такими одиницями:

to have (take) a drop (бути під мухою / напідпитку);
to have a few (перебрати (зі спиртним));
to have one too many (ковтнути зайвого);
to kiss the cup (досл. поцілувати чашку; пригубити).

До цієї групи належать також евфемізми, що характеризують «смертні гріхи», такі як убивство та самогубство. Водночас ці фразеологічні евфемізми належать і до поняття «смерть», яке є об'єднувальним початком двох груп значень слів:

the Duke of Exeter's daughter («дітище герцога Ексетерського», дуба (винахід цього знаряддя тортур приписують герцогу Ексетерському за царювання Генріха VI));

to send somebody to glory (вбити к-н);
to send somebody to kingdom-come (відправити на той світ).

Моральні принципи виступають як соціальні детермінанти у фразеологічних евфемізмах цієї численної групи. Соціальні та людські вади завжди були багатим джерелом таких евфемізмів.

3. Фразеологічні евфемізми, що позначають бідність, важке матеріальне становище:

not <to have> a penny to bless oneself with (не мати ні копійки);

not to have a shirt to one's back (не мати сорочки на спині);

to be in Queer Street (мати борги);

to keep body and soul together (ледве зводити кінці з кінцями);

to live from hand to mouth (тягнути жалюгідне існування);

to make <both, two> ends meet (ледве існувати, перебиватися з копійки на копійку);

without a penny to one's name (не мати ні копійки за душею).

Бідність завжди була дуже неприємним і небажаним явищем, особливо в британському суспільстві. Не дивно, що бідні завжди намагалися приховати своє погане економічне становище

і знаходили для нього непрямі назви. Порівняно з першою групою евфемізмів, кількість одиниць, проаналізованих для цієї групи, дуже невелика.

4. Фразеологічні евфемізми для позначення психічних і фізичних вад, більшість із яких належать до позначення психічних розладів, представлені такими одиницями:

to be out (take, leave) of one's senses (бути несповна розуму);

to be off one's nut (бути несповна розуму);

to go nuts (з'їхати з глузду);

soft (touched, weak) in the head (слабкий розумом);
a strange bird (дивний людина);

a weird (strange) card (duck) (дивний туп).

Психічні та фізичні вади викликають почуття жалю, а іноді й відрази. Тому не дивно, що в мові існують фразеологізми-евфемізми, які належать до цієї групи.

5. Фразеологічні евфемізми для позначення станів і дій у сфері фізіології, зокрема для позначення голих людей:

a call of nature (поклик природи);

in a (the) family way (бути вагітною);

in a state of nature (у чому мати народила);

in nature's garb (в одязі природи / бути голим);

in the straw (в соломі / бути голим);

not a stitch on (без жодного шва / бути голим);

in one's skin (у своїй шкірі / бути голим).

Цікаво зазначити, що полісемічна англійська одиниця «not (without) a stitch to one's back» є фразеологічним евфемізмом в обох значеннях: 1) абсолютно голий; 2) дуже бідний. Фізіологічні функції людського тіла, стан вагітності, відсутність одягу тощо вважаються вульгарними або табу в пристойному суспільстві, відповідно до моральних принципів, що існують у цьому суспільстві.

Як показали результати проведеного аналізу, спостерігається збіг основних фразеосемантич-

них груп фразеологізмів-евфемізмів в англійській та українській мовах. Відмінності полягають у кількісному наповненні фразеосемантичних груп і в стилістичній віднесеності досліджуваних одиниць, на що мають звертати увагу перекладачі.

Як бачимо, при перекладі фразеологічних евфемізмів з англійської мови на українську найбільш частотними є культурна адаптація або використання аналогів. Прямий переклад теж має місце.

Еколінгвістичність підходу під час перекладу аналізованих одиниць з англійської на українську мову полягає, з одного боку, в адекватності перекладу та передачі культурологічного аспекту перекладеної одиниці, а з іншого, – у збереженні політкоректності та кооперативності спілкування в цілому.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати дослідження свідчать про значення вивчення евфемізмів у перекладознавстві, для збагачення лінгвістичних наукових знань про мовні засоби та їхню прагмасемантичну роль у екології комунікації. Більшість фразеологічних евфемізмів англійської мови спрямовані на екологічність їхнього використання в комунікації, мають аналоги в українській мові, однак можуть втрачати при перекладі свою культурологічну особливість. Мітигаційні способи перекладу впливають на емоційну сферу сприйняття та інтерпретацію евфемізмів, тому важливо враховувати цей аспект при перекладі. Дослідження евфемізмів у еколінгвістичному ракурсі може допомогти краще зрозуміти, як мовні та культурні чинники впливають на політкоректність, миролюбність перекладу та загальний кооперативний стиль комунікації.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідженні конкретних перекладацьких екостратегій мітигації негативного значення для здійснення ефективного перекладу фразеологічних евфемізмів у політичних дискурсивних практиках.

Список літератури:

1. Баранова С. В., Плетенко К. П. Лінгвістичні проблеми ідентифікації евфемізмів як мовного феномену. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2019. № 21. С. 99–104.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. URL: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/e>
3. Великорода В. Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2008. 237 с.
4. Вишнівський Р. Й. До питання про мотиви вживання евфемізмів (на прикладі сучасної англійської мови). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Одеса, 2014. Вип. 13. С. 95–97.
5. Волощук І. П., Мартищенко К. В. Вербалізація політкоректності в сучасних американських та британських друкованих ЗМІ. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2018. № 19. С. 197–204.
6. Гончар О. С. Функції евфемізмів у політичному дискурсі. *Новітня філологія.* Київ, 2015. Вип. 16. С. 35–41.
7. Капуш А. В. Евфемістичні трансформації в сучасній німецькій мові. *Наукові записки національного університету «Острозька академія».* Філологія. Вип. 51. Острог, 2015. С. 207–209.

8. Коляда Е., Кондрук А. Евфемізми як засіб маніпуляції у політичному дискурсі. *Актуальні питання іноземної філології*. № 2. 2015. С. 97-103.
9. Корнелаєва Є. В. Лінгвістична природа евфемізмів. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2019. № 5. С. 70-75.
10. Курагіна Л. Евфемізми як форма реалізації мовних табу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Лінгвістика*. Херсон, 2016. Вип. 15. С. 209-213.
11. Лут К. А. Міжмовна кореляція евфемізмів у сучасному економічному дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса, 2015. Вип. 15. С. 144–146.
12. Пайонкевич Х. П. Лінгвістичний феномен «евфемізм» та його функції. *Одеський лінгвістичний вісник*. Одеса, 2014. Вип. 4. С. 206–209.
13. Словник УКРЛІТ.ORG URL: http://ukrlit.org/slovnky/slovnky_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%B5%D0%B2%D1%84%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%B7%D0%BC
14. A Dictionary of Euphemisms: How not to say what you mean. Oxford University Press, 2008. 412 p.
15. Cambridge International Dictionary of English. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 1774 p.
16. Cronin M. 2017. Eco- Translation. Translation and Ecology in the Age of the Anthropocene. London: Routledge. 188 p.
17. Crystal D. The English Language. London, 1990. 241 p.
18. Haarman H. Weltgeschichte der Sprachen. Von der Fruhzzeit des Menschen bis zur Gegenwart. Munich: Becksche Reihe, 2006.
19. Holder R. W. Oxford Dictionary of Euphemisms. Oxford: Oxford University Press Inc., 2008. 432 p.
20. Jun W. Translator's Subjectivity in Eco-Translatology. *Journal of Critical Studies in Language and Literature*. 2020. № 1(3). Pp. 14-19.
21. Jucker A. H. History of English and English Historical Linguistics. Stuttgart, 2000. 207 p.
22. New Oxford Thesaurus of English. New York: Oxford University Press Inc, 2000. 1087 p.
23. Sieriakova I., Chernenko O., Muntian O., Zhdanova N. Communicative Styles through the Prism of Intersubjectivity. *Arab World English Journal (AWEJ)*. Special Issue on the English Language in Ukrainian Context. 2020. Pp. 132–141. DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/elt3.12>

Sieriakova I. I. EUPHEMISMS IN ENGLISH PHRASEOLOGY: AN ECOLINGUISTIC TRANSLATION ASPECT

The article is devoted to the study of euphemisms in English phraseology from the eco-linguistic translation aspect. The study of euphemisms is an important and interesting topic in linguistics and translation studies. In this article, euphemisms are interpreted as expressions used to replace or soften unpleasant, offensive or unacceptable words or phrases. They are often used in political, social, medical and other contexts. The purpose of the article is to analyze euphemisms in the phraseology of the English language and their reproduction in Ukrainian, taking into account the specifics of communicative and cultural contexts in the eco-linguistic aspect.

The study of euphemism translation covers various contexts: cultural context, linguistic features, context of use, emotional impact. The author of the article emphasize that different cultures have different standards for what is considered offensive or unacceptable, and this may affect the choice of euphemisms for translation. It has been established that some languages have more developed systems of euphemisms, which can affect translation and its effectiveness.

The article emphasizes that euphemisms can have different uses in different areas, for example, in colloquial speech, literature, scientific texts, etc. The choice of certain euphemisms for translation may affect the emotional perception of the text by the reader.

It has been proven that when translating phraseological euphemisms from English into Ukrainian, the most common methods are adaptation or the use of analogues. Direct translation is rarely used.

Research in this area can help to better understand how linguistic and cultural factors affect translation, as well as to develop better strategies for the effective translation of phraseological euphemisms between different languages and cultures.

Key words: English, euphemism, ecolinguistics, translation, phraseology.

Сунько Н. О.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Боднарчук А. Р.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Копилов В. С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЕТИМОЛОГІЧНЕ ПОХОДЖЕННЯ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ФІТОНІМІВ

Статтю присвячено вивченню етимологічного походження англійськомовних фітонімів, встановленню способів їх перекладу українською мовою. З цією метою у статті надано визначення поняття «фітонім», з'ясовано походження англійськомовної одиниці на позначення вказаного поняття, проаналізовано як запозичені, так і суто англійські фітонімічні назви. Особливу увагу приділено перекладацькому аналізу англійськомовних фітонімів.

У статті визначено, що фітонім є лексичною одиницею на позначення назви рослини. З'ясовано, що фітоніми англійської мови є різнорідними за своїм етимологічним походженням. Велика кількість із них є запозиченими із латинської та грецької мов, що зумовлено романським завоюванням Британії, введенням християнства на її території, розвитком монастирів та діяльності монахів у період Середньовіччя.

Встановлено, що французькі фітоніми з'явилися в англійській мові внаслідок Нормандського завоювання та панування нормандського діалекту французької мови на території Британських островів більше, ніж три століття. Французька мова відіграла також роль мови-посередника при надходженні латинських і грецьких фітонімів до англійської мови у визначений період. Наявними, але непоширеними в англійській мові, є й фітоніми німецького та італійського, арабського та китайського походження.

Виявлено, що англійськомовні фітонімічні назви віддзеркалюють сакральні та профанні уявлення британців про рослини та їх роль у житті людини. До складу деяких із фітонімів входять релігійні, міфологічні та реальні власні назви.

У статті також встановлено, що велика кількість англійськомовних фітонімів мають українські еквіваленти. При відсутності подібних одиниць фітоніми англійської мови можуть перекладатися транскодуванням, калькуванням. Для відтворення англійськомовних фітонімів українською мовою вживаються також перекладацькі трансформації. Найбільш поширеною перекладацькою трансформацією, що вживається для передачі фітонімічних назв англійської мови, є перестановка слів. Вживання перекладацьких трансформацій дозволяє адекватно передати зміст англійськомовної фітонімічної назви та пристосувати її до норм наукової української мови.

Ключові слова: англійська мова, еквівалент, етимологічне походження, спосіб перекладу, українська мова, фітонім.

Постановка проблеми. Рослини відіграють надзвичайну роль у житті людини та її діяльності. Саме тому рослинний світ вивчається не тільки такою фаховою дисципліною як ботаніка, але й культурологією, фольклористикою, лінгвістикою. Предметом зацікавлення останніх трьох із визначених дисциплін є назви рослин, що надають зрозуміти те, як людина формує знання про світ і його фрагменти, як подібні назви пов'язані з культурою, історією, традицією, релігією, трудовою діяльністю людських колективів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Попри загальне зацікавлення лінгвістів назвами рослин у різних мовах, про що свідчать розвідки, присвячені тим чи іншим аспектам їх значення [7–9], дослідження ідіом із фітонімічними назвами [5], ще й донині існують прогалини у вивченні фітонімів.

Постановка завдання. Це й зумовило вибір мети нашої статті, яка полягає у встановленні етимологічного походження англійськомовних фітонімічних назв, а також з'ясуванні способів перекладу цих одиниць українською мовою.

Виклад основного матеріалу. У лінгвістичній літературі фітонімічні назви йменуються також фітоніми [7–9] та фітономени [3]. Поширеним є застосування назви фітонім, що походить від грецького *phyton* – рослина, а також *опута* – ім'я, назва. Це, в свою чергу, свідчить про грецьке походження англійської лексеми на позначення рослини – *phytonym*.

Зауважимо, що в англійській мові існує велика кількість фітонімічних назв латинського та грецького походження. Процеси запозичення з латинської мови пов'язані, перш за все, з романським завоюванням Британії, впливом римської цивілізації та введенням християнства. Проникнення латинських слів у Британію почалося ще в давньоанглійській період. Римляни познайомили кельтів не тільки з різноманітними овочами та фруктами, але й з рослинами. У садах кельтів почали культивуватись лікарські та харчові рослини, серед яких були: мак – англ. *poppy* – давньоангл. *popig* – лат. *papavor*; м'ята – англ. *mint* – давньоангл. *minte* – лат. *menth* – грецьк. *minthe*; піон – англ. *peony* – давньоангл. *peonie* – лат. *peonie* – грецьк. *paionia*; салат – англ. *lettuce* – давньоангл. *letus(e)* – лат. *lactuca*; петрушка – англ. *parsley* – давньоангл. *peterslie* – лат. *petrosilium* – грецьк. *petroselinon*.

Введення Християнства в Англії в 579 році, що відіграло важливу роль у політичному та культурному житті країни, мало і серйозні лінгвістичні наслідки. Воно сприяло запозиченню латинського алфавіту. В монастирях почала розвиватись філософська та наукова думка, перекладались латинські та грецькі автори. У цей період відбувалось також знайомство з новими рослинами, серед яких були: мальва – *mallow* – давньоангл. *meluwe* – лат. *malva* – грецьк. *malakhe*; фенхель – *fennel* – давньоангл. – *fmugl, finule* – лат. *faeniculum*.

В XIII–XV століттях наука під впливом росту міст, мореплавства та торгівлі досягає особливих успіхів. Визначений період був періодом найвищого розквіту латинського мовлення, в який, окрім інших слів, з'явилися також терміни на позначення різних декоративних і лікарських рослин: адоніс – *adonis* – лат. *adonis*, – рослина, названа на честь Адоніса, в якого була закохана Венера; реп'ях – *agrimony* – лат. *agrimonia* – грецьк. *agremon* – «біла пляма» (вважалось, що рослина лікує хвороби очей); піретрум дівочий – *pyrethrum* – лат. *purethron* (рослина використовувалась при знятті жару); роза – *rose* – давньоангл. *rose* – лат. *rosa*; лілія – *lily* – давньоангл. *lilie* – лат. *lilium* тощо.

Ознакою для йменування фітоніма латинського походження *Sundew*, тобто *росянка*, стала можли-

вість виділяти її листям рідину, що блищить на сонці як роса. Фітонім *Sempervivum* – *молодило* походить від латинських слів *semper* – *завжди* та *vivus* – *живий*. Англійська назва лікарської рослини *Colt's foot* (букв. *нога лошати*) є перекладом латинського слова *pes pulli*. Священим у Великобританії вважається рослина латинського походження *Garden Angelica* (букв. *анжелика садова*) – *дудник садовий* або *дягель*. Лексема *angelica* походить від латинської назви *angelus* – *посланець*. Після Другої світової війни в Англії дягель стали вирощувати на дахах домів для захисту від епідемії грипу.

Хоча фітоніми грецького походження не є такими численними, як латинські, вони наявні в англійській мові в достатній кількості. Грецьке походження має фітонім *adonis* – *адоніс*, *Adonis vernalis* – *адоніс весняний*, названий на честь царя Кіпру Адоніса, який загинув, та із крові якого, згідно з грецькою міфологією, кожної весни з'являються квіти. Грецькими за походженням є також наступні назви рослин: алое – *aloe* – давньоангл. *alewe* – грецьк. *aloe*; арніка – *arnica* – давньоангл. – *arnica* – грецьк. *amika*; м'ята – *mint* – давньоангл. *minte* – грецьк. *minthe*; мандрагора – *mandrake* – давньоангл. *mandrakos* – грецьк. *mandragoras*; піон – *peony* – давньоангл. *peonie* – грецьк. *paionia*; мальва – *mallow* – давньоангл. *mealuwe* – грецьк. *malakhe*.

Французькі запозичення на позначення рослин не є такими численними як латинські та грецькі. Вони потрапили до англійської мови після Нормандського завоювання в період XI–XIV століття, коли нормандський діалект давньофранцузької мови був основним на території Британських островів. Саме завдяки нормандському діалекту в англійській мові з'явилися такі фітоніми, як: *mullein* – *коров'як* – давньофранц. *moleine* (суч. *molene*); *pasqueflower* – *сон-трава* – давньофранц. *pasques* (суч. *pasqueflower*); *pansy* – *фіалка* – давньофранц. *pensée* (суч. *pensée*); *quince* – *айва* – давньофранц. *cooin* (суч. *coing*); *currant* – *смородина* – давньофранц. *raisins de coraunt* (*grapes of Corinth* – *виноград із Коринфа на Крмі*).

Англійська назва *dandelion* (*кульбаба*) походить від французького *dens leonis* – букв. *зуб лева*. Для французів, а пізніше й англійців, істотною характеристикою, яка вплинула на назву рослини, був її зовнішній вигляд: форма листя, що нагадувала гострі зуби лева.

Французька стала також мовою-посередником, через яку до англійської мови надходили фітоніми грецького та латинського походження.

одинами є зокрема: *chamomile* – ромашка – давньофранц. *camomille* – лат. *c(h)atomilla* – грецьк. *khamaimelon*; *anise* – аніс – давньофранц. *anis* – лат. *anisum* – грецьк. *anison*; *celandine* – чистотіл – давньофранц. *celidoine* – лат. *c(h)elidonia* – грецьк. *khelidion*; *sage* – шалфей – давньофранц. *saug* – лат. *salvia*; *borage* – бораго, озіркова трава – давньофранц. *bourrache* – лат. – *bor(r)ago*; *marjoram* – майоран – середньоангл. *majorane*, *mageram* – давньофранц. *majorane* – лат. *majorana*.

До англійської надійшли також фітоніми з інших мов. Так, наприклад, одну із англійських назв рослини *Good-King-Henry* (букв. гарний король Генрі) було запозичено із німецького фольклору (*Gute Heinrich* був тевтонським добрим духом, який нагадував господарці з хатньою роботою).

Запозиченою з італійської мови є фітонімічна назва *belladonna*, про що свідчать слова *bella* – красивий, *donna* – жінка. Зауважимо, що в період Середньовіччя багаті італійки закапували очі соком беладини для збільшення зіниць, що вважалося привабливим [10, с. 38]. У 1500 році із Західної Європи до Англії надійшла полинь, що отримала назву *tarragon*. Зазначена назва походить від арабського *tarkhon* – букв. дракон. Вважалося, що рослина допомагала від укусів сказаних тварин, особливо собак [12, с. 44].

З арабської мови (*zafaran*) через французьку надійшла лексема *saffron* на позначення шафрану. Із Китаю до Європи потрапив женьшень, в англійській мові з'явився фітонім *ginseng*, назва якого походить від китайського *gin* – людина, *seng* – корінь. З китайської мови надійшов також фітонім *soya* – соя (китайськ. *shi-yu*).

Попри запозичені одиниці, існує також достатня кількість суто англійських фітонімів. Зазначимо, що в давньоанглійській мові, яка панувала на території Британських островів у V–XI століттях, для позначення будь-якої трави використовувалась лексема *wurt* [11, с. 32]. Вказана лексема входить до складу і деяких сучасних англійських фітонімів, про що свідчать такі одиниці, як *birthwort* (букв. родильна трава) – кірказон (рослина, що сприяє успішним родам), *lungwort* (букв. легенева трава) – медуниця лікарська (рослину використовували при лікуванні хвороби легень), *blood-wort* (букв. кривава трава) – деревій звичайний (трава, що зупиняє кровотечу), *felon-wort* (букв. *felon* – панарицій, *wort* – трава) – чистотіл, *soarwort* (букв. мильна трава) – мильнянка лікарська, мильна трава (рослина широко використовується для очищення старих тканин і gobеленів), *woundwort* (букв. трава від ран) –

живокіст, *wallwart* (букв. трава у стіни) – бузина чорна, *saltwort* (букв. солена трава) – солонка.

Зазначена лексема входить також до складу різних фітонімічних сполук, зокрема: *senega milkwort* – істод сенега, *Saint-Peter's wort* (букв. трава святого Петра) – астимур прямостоячий, *Saint-John's wort* (букв. трава святого Джона) – звіробій. Останні дві із вказаних назв свідчать про те, що рослини отримали свої назви на честь святих. Так, наприклад, звіробій було названо на честь святого Іоанна Баптиста. Зауважимо, що англійській монархи, які розводили різноманітні рослини та володіли також знаннями про якості лікарських рослин, вважали, що звіробій розквітає у День Святого Іоанна [12, с. 50].

На честь діви Марії названа й інша рослина – *marygold* (букв. золото Марії) – нагідки лікарські. В одному з англійських травників надається таке пояснення появи цієї назви: «*This plant has been called marygold for it was in blow at the times of all the festivals of the Blessed Mary, the word 'gold' refers to its golden rays around the head of the Blessed Mary*» [189, с. 54].

Не тільки релігійні, але й реальні власні назви стають компонентами фітонімів англійської мови. Так, наприклад, за англійською легендою, фітонім *Queen Anne's Lace* (букв. мереживо королеви Анни) із власною назвою, що вживається для позначення рослини «дика морквина», червоні плями на мереживних суцвіттях моркви символізують краплі крові королеви Анни (1702–1714 рр.), яка вколола собі при шитті палець. Зауважимо, що саме за часів королеви Анни у країні почали вирощувати моркву [12, с. 56].

Англійські назви *houseleek* – молодило, *roof houseleek* – молодило покрівельне, до яких входить давньосаксонське *leac* (рослина) та *house* (дім), нагадують про те, що рослини висаджували на дахах. Англійська назва талабана польового *dish mustard* (букв. гірчиця харчова) вказує на специфічний гірковатий смак рослини та її використання в їжі.

Унікальна здатність фітонімів до акумулювання в їх семантичній структурі історичного та культурного досвіду народу не тільки надає можливість отримувати важливу історико-культурну інформацію про нього, але й може слугувати поясненням труднощів перекладу цих одиниць з однієї мови на іншу. Зауважимо, що велика кількість фітонімів, що були запозичені до англійської мови або з'явилися у ній безпосередньо, мають свої еквіваленти в цільовій мові, наприклад: *agrimony* – пен'ях, *celandine* – чистотіл, *mint* – м'ята, *poppy* –

мак, *celandine* – чистотіл, *chamomile* – ромашка, *goosefoot* – сушениця.

Значна кількість англійськомовних фітонімів перекладається різними видами транскодування, серед яких ключове місце займає адаптивне. Сутність визаченого виду транскодування полягає в тому, що за його допомогою «форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу» [4, с. 282], наприклад: *anise* – *аніс*, *lily* – *лілія*, *rose* – *роза*, *vanilla* – *ваніль*, *valerian* – *валеріана*, *mallow* – *мальва*.

Також відтворення фітонімів здійснюється за допомогою калькування, зокрема: *annual plant* – *однорічна рослина*, *castor oil* – *рицинова олія*, *blood root* – *кривавий корінь*. Зауважимо, що калькування, як спосіб перекладу, «коли відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміна) вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику» [4, с. 286], слід застосовувати при перекладі лише за умови відсутності некалькованого еквівалента, зафіксованого у словниках. Так, наприклад, калькування є неприпустим при відтворенні фітоніма *Good-King-Henry*, перекладацьким еквівалентом якого в українській мові є сполука *марь цільнолистова*. Калькуванням бажано не перекладати також складний фітонім *goosefoot*, оскільки його україномовним відповідником, зафіксованим у словниках, є *лутига* [2, с. 114].

При передачі багатокомпонентних фітонімічних назв вживаються також перекладацькі трансформації, скеровані на внесення різного роду змін до компонентного складу одиниць, що

підлягають перекладу, та дозволяють «адекватно відтворити їх зміст, враховуючи норми мови перекладу» [1, с. 57]. Зауважимо, що різні перекладачів пропонують різні класифікації перекладацьких трансформацій [1, с. 57–59; 4, с. 300–315; 6, с. 218–219]. Найбільш поширеною, за нашими спостереженнями, трансформацією, що вживається для передачі фітонімів-словосполучень англійської мови, є перекладацька трансформація перестановки слів, наприклад: *black henbane* – *белена чорна*, *lemon verbena* – *вербена лимонна*, *mandrake root* – *корінь мандрагори*, *psyllium seed* – *насіння подорожника*, *white clover* – *буркун білий*. Внесення подібних змін продиктовано необхідністю пристосування фітонімічних назв до норм наукової української мови.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, фітоніми, що вживаються у англійській мові для йменування рослин, з'явилися у ній не тільки безпосередньо, але й були запозичені із інших мов світу: латинської, грецької, французької, німецької, італійської, арабської, китайської. Найбільша кількість запозичених до англійської мови фітонімів є латинізмами та одиницями грецького походження. Ключовим способом відтворення англійськомовних фітонімів українською мовою є еквівалентний. За умов відсутності еквівалентів фітоніми англійської мови відтворюються транскодуванням, калькуванням і за допомогою перекладацьких трансформацій. **Перспективи подальших досліджень** пов'язуємо із вивченням метафоричних і метонімічних фітонімів англійської мови у лінгвістичному та перекладацькому аспектах.

Список літератури:

1. Баранцова І. О., Ткач М. В., Котлярова В. Ю., Основи перекладознавства : навчальний посібник. Мелітополь : Вид-во МДПУ, 2020. 282 с.
2. Великий англо-український словник / під ред. Є. Гороть. Харків : Ранок, 2011. 1700 с.
3. Дудник О. М. Сутність поняття фітономени в лінгвальному просторі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2014. № 7. С. 59–62.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 564 с.
5. Куковська В. І. Фітометафори у паремійних одиницях англійської мови. *Нова філологія*. 2012. № 48. С. 101–104.
6. Куш Е. О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 215–221.
7. Маляренко І. О. Фітоніми на позначення архетипних образів духовного світу австралійських аборигенів в поетичних текстах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2013. № 68. С. 174–178.
8. Тихоша В. І. Народні назви фітонімів в українській мові. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 28. С. 215–219.
9. Тележкіна О. О. Фітоніми в поетичному мовленні Леоніда Талалая. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. № 10 (3). С. 125–131.
10. Brew T. *Magic and medicine of plants*. Montreal : Groupe Librex 1988. 156 p.

11. Brinton J., Arnovick L. *The English Language : A Linguistic History*. Oxford : Oxford University Press, 2017. 640 p.
12. Matthews L. G. *History of Pharmacy in Britain*. Cambridge : Cambridge University Press, 1962. 234 p.
13. *The New Oxford Dictionary of English* / ed. by Catherine Soanes, Angus Stevenson. Oxford : Oxford University Press, 2010. 2112 p.
14. *Oxford Dictionary of English Etymology* / ed. by Ch. T. By Onions. Oxford : Oxford University Press Inc., 1986. 1312 p.
15. Skeat W. *An Etymological Dictionary of the English Language*. Mineola : Dover Publication, 2007. 656 p.

Sun'ko N. O., Bodnarchuk A. R., Kopylov V. S. ETYMOLOGICAL ORIGIN AND WAYS OF TRANSLATION OF ENGLISH-LANGUAGE PHYTONYMS

The article is devoted to the research of etymological origin of English-language phytonyms, determining ways of their translation into the Ukrainian language. A definition of the notion phytonym is given, origin of the word phytonym is clarified in the article. Borrowed and purely English phytonymic names are also analyzed in it. Special attention is paid to the translational analysis of English-language phytonyms.

Phytonym is considered to be a lexical unit used for designation of a plant. It has been clarified that phytonyms of the English language are heterogeneous etymologically. Many of them were borrowed from Latin and Greek due to the Roman conquest of Britain, the introduction of Christianity on its territory, the development of monasteries and the activities of monks in the Middle Age.

It has been clarified that French phytonyms appeared in the English language because of the Norman Conquest and the Norman dialect of the French language used on the territory of Britain for more than three centuries. French played the role of the intermediary language through which Latin and Greek phytonyms came into the English language. Phytonyms of German, Italian, Arabic and Chinese origin also exist in the English language. They are not as numerous as phytonyms of Latin, Greek and French origin.

It has been revealed that English-language phytonyms reflect sacral and profane ideas and beliefs of Britons about plant and their role in life of a human being. Some of phytonyms include religious, mythological and real proper names.

It has been also cleared up in the article that a great number of English-language phytonyms have their equivalents. It makes their translation into the Ukrainian language much easier. If such equivalents do not exist in the Ukrainian language, phytonyms of the English language can be translated by transcoding, calquing. Phytonymic units are also rendered into Ukrainian with the help of translation transformations. The most widespread among them is transposition. The use of translational transformations helps to render the English-language phytonymic unit adequately and adapt the translated phytonym to the norms of scientific Ukrainian language.

Key words: *the English language, equivalent, etymological origin, way of translation, the Ukrainian language, phytonym.*

Хоменко Т. А.

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

**НАЗВИ МОЛОКА ТА МЕДУ У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ
ДАВНІХ ГЕРМАНЦІВ**

Статтю присвячено назвам молока та меду в мовній картині світу давніх германців. Процеси інтеграції, глобалізації, міграції демонструють необхідність опанування знаннями про культуру та мову народу, з представниками якого передбачається спілкування. Усі основні значимі культурні смисли зафіксовані у мовній картині світу народу. Щоб уникнути непорозуміння при контактах з іншою культурою, потрібно мати уявлення не тільки про сучасну мовну картину світу, а й про її історичний розвиток у процесі формування етносу. Л. Вайсгербер вказував на існування зв'язку між мовою та способом мислення суспільства, яке обслуговується цією мовою. Сучасні вчені говорять про мовну картину світу як про відображення у мові уявлень про світ способом, притаманним кожному окремому народу. Мета статті полягає у з'ясуванні значень та смислів назв молока та меду в мовній картині світу давніх германців за допомогою етимологічного та семантичного аналізу.

Лексеми, що позначають молоко та мед, зустрічаються у германо-скандинавських міфах. Мед мав сакральне значення для германців і був пов'язаним з їх верховним богом Одіном. Мед був символом вічності та мудрості: вічне Світове дерево було огорнутим медвяною росою, коза Хейдрун мала невичерпні запаси медвяного молока, з джерела мудрості велетень Мімір кожен день пив мед, за ковток якого Одін віддав своє око, здобутий Одіном мед поезії надихав поетів. Цей продукт зустрічається також в актах творення, наприклад, меду поезії. Молоко вважалось германцями необхідним для підтримки життя. Корова Аудумла годувала своїм молоком першого чоловіка, коза Хейдрун давала ейнхеріям медвяне молоко. Лексеми «мед» та «молоко» пов'язані етимологічно. Вони мають спільне походження та спільне етимологічне значення і означають «волога», «те, що розтікається». Таким чином, у значенні «волога» вони виступають основою життя.

Ключові слова: давні германці, мовна картина світу, лексема, етимологічне значення, мед, молоко.

Постановка проблеми. Сучасний світ з його глобалізаційними, інтегративними, міграційними процесами вимагає від людини знання іноземних мов та інших культур. У мовній картині світу відображаються смислові образи культурних цінностей того чи іншого народу. Кожен народ сприймає світ по-своєму, ця своєрідність фіксується у смислах та відтворюється у мовних одиницях. У мові формуються та зберігаються знання народу про навколишній світ таким способом, який відображає власне світобачення народу; смисли, оформлені у мовні одиниці, є елементами мовної картини світу будь-якого етносу. Мовна картина світу виступає як сукупність смислів, відображених у мовних одиницях на певному етапі розвитку етносу. Тому є важливим не тільки знати смислові складові актуальної мовної картини світу, але й мати уявлення про мовну картину світу етнічних попередників сучасних народів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ще В. фон Гумбольдт зазначав, що будова мови та особливість духу народу нерозривно пов'язані між собою, що дух народів проявляється в мові,

а мова впливає на формування мислення народу. Л. Вайсгербер, послідовник В. фон Гумбольдта, також наголошував на наявності зв'язку між мовою та суспільством, яке обслуговується цією мовою. Він відзначав, що коли кожен член суспільства засвоює словник, усе суспільство оволодіває певним способом мислення. Також вчений писав, що, як тільки людина вивчає мову, вона забуває, як вона бачила світ до оволодіння мовою.

Сучасні вчені прийшли до думки, що взаємодія людей із реальним світом створює уявлення про світ, специфічні для кожного народу, які по-особливому відображаються у його мові, створюючи мовну картину світу. У науці виникло поняття про ментальний лексикон мови як пояснення реалій світу свідомістю всього народу, який є носієм даної мови [1, с. 84].

Зараз дослідники працюють над такими проблемами, як вплив мовної картини світу на розуміння між комунікантами [2], мовна картина світу у ракурсі енциклопедичного дискурсу [3], асоціативний образ Батьківщини в мовній картині світу української молоді [4].

Постановка завдання. Метастатті–з’ясувати та описати лексичні одиниці на позначення молока та меду у мовній картині світу давніх германців з точки зору етимологічного та семантичного аналізу.

Виклад основного матеріалу. У багатьох народів існують казки про молочні ріки та кисільні береги як уявлення про країну достатку. Ідея про існування такого місця прослідковувалася ще з античних часів у таких авторів, як Телеклейд та Ферекрат і, втілюючись у твори європейських письменників та народні перекази різних періодів, дожила до наших часів. У фольклорі німецького народу річка міститься у Шлараффенланді, країні, де не треба нічого робити, бо їжа з’являється сама і сама потрапляє до рота. У цій країні протікають річки з молока, меду та вина замість води.

Зрозуміло, що образ ріки з вина, яке доступне усім охочим, з’явився пізніше, можливо, під впливом християнства. Германці знали вино, про що є свідчення у міфології та у античних авторів. Вони вміли виготовляти фруктове вино *lūd*. Етимологічний аналіз цього слова свідчить, що в його основі лежить значення «лити»: гот. *leiþu* (знах. відм.) «фруктове вино», дісл. *lūd* «пиво», днв. *lith*, дс. *lūd* «вино» < герм. **lūd* «фруктова наливка» // лат. *litus* «узбережжя», гр. *áleison* (< **lei-tu-om*) «посуд для вина», кимр. *lî* «море, прибіж», рос. лить, лит. *lieti* «лити» < іє. **lei-* «лити». Відслідковується розвиток семантики германських слів, що є відображеним також в українських словах: «наливка» < «лити». Індоевропейське **lei-* «лити», можливо, є варіантом **lēi-* «відпускати» («дати текти» > «лити»). Цей корінь є також частиною німецької назви (заст.) *Lei-kauf* «заповідний напій», свн. *līt-kouf* [5, с. 56]. Виноградне вино германці, які жили на кордоні з римлянами, купували, про що писав Тацит [6]. У германо-скандинавській міфології верховний бог германців годував воїнів-ейнхеріїв на бенкетах у своєму палаці свининою, але сам вживав тільки вино, більше нічого не їв і не пив. У давнину у народі знали про концентрат з невідомим складом, в якому був розчинений бурштин, назва якого теж містила лексему «вино», – «Ламмер-вайн». Перед Другою світовою війною у Німеччині з’явився напій «Ламмер-вайн» з подібною назвою. Відкритим залишається питання про подібність його до давнього еліксиру або назва була маркетинговим ходом.

Отже, перекази про ріки з виноградного вина мають не таке давнє походження. Що стосується молока та меду, то у германо-скандинавській міфології вони згадуються неодноразово [7]. Міфологія демонструє, що германці розуміли зна-

чення цих продуктів у житті людини. Мед фігурує у значимих міфах і пов’язаний з верховним богом германців Одіном. Природним вмістилищем міфологічного меду було джерело мудрості та пізнання. Воно знаходилося у країні велетнів під коренем Світового дерева – ясеня Іггдрасиль. Це джерело охороняв велетень Мімір, який пив мед з нього кожного дня. Мед вживали також бог Тор та бог Хеймдалль. Одін віддав Міміру своє око, щоб ковтнути з джерела мудрості, з тих пір він ходить однооком.

У свій час Одін, щоб пізнати мудрість рун, повісив себе на ясені Іггдрасиль, прибив себе до нього своїм списом, дев’ять днів висів униз головою, не їв, не пив, поки йому не відкрилися руни. Після всіх страждань його дід велетень Бельторн напоїв його священним медом.

Коли боги-аси примирилися з богами-ванами, то із слини всіх богів був створений наймудріший Квасир, який ходив світом та навчав мудрості. Два карлика Фьялар та Галар вбили Квасира, змішали його кров з бджолиним медом, створивши унікальний напій – мед поезії. Велетень Гіллінг прийшов до них у гості, і карлики похвалилися створеним ними медом поезії. Вони про це пожалкували, і, очевидно, буди професійними вбивцями, вбили і Гіллінга. Його син Гуттунг став свідком вбивства батька і хотів вбити карликів. Вони відкупилися від нього священним напоєм – медом поезії. Гуттунг залишив його у трьох посудинах під охороною своєї дочки у печері.

Одін найнявся до брата Гуттунга у робітники за ковток меду поезії. Але, коли прийшов час розрахунку, Гуттунг відмовився віддавати мед. Тоді Одін у вигляді змії проник у печеру, провів з дочкою Гуттунга Гунльод три ночі, випив усі три посудини меду та у вигляді орла полетів у Асгард. Мала кількість меду пролилася з його заднього проходу, коли він ледве втік від Гуттунга, який теж перетворився на орла і доганяв Одіна. В Асгарді Одін вихлюпнув увесь мед у велику золоту посудину. Цей мед призначався талановитим богам та людям-поетам, а той, що пролився дорогою, – графоманам.

Усе Світове дерево було вкрите медвяною росою, вона падала вниз та слугувала їжею для бджіл, які потім вробляли солодкий мед. На даху Вальхалли коза Хейдрун обципувала листя з гілки Лерад і давала мед, який зливався у спеціальний посуд. Цим медом валькірії пригощали воїнів Одіна на бенкетах [8].

Давньою назвою меду у германських мовах було слово **miliþ*: а. *mildew* «пліснява», да. *mildēaw*, *meldēaw*, н. *Mehltau* «мучниста роса» (бот.), днв.

milidou, дс. milidou, гот. *miliþ «мед» < герм. *mil(iþ)- «мед» // хет. melit «мед», лат. mel «мед», гр. méli, дірл. mil, алб. mjaltë «мед», арм. melr < іє. *mel- «мед». Ймовірно, mel- було давнім позначенням меду у мові-основі, цей корінь має ностратичні зв'язки: удм. mol «солодкий деревний сік», фін. (діал.) maito «деревний сік». Англійське слово mildew та німецьке Mehltau були створені складанням основ із значенням «медова роса» (другий компонент daww-). У німецькій мові відбулося переосмислення «мед» > «борошно», рос. «мука» внаслідок народної етимології. До цього гнізда слів належать також дісл. milska «напій», да. milisc «медоподібний», днв. milsca «напій» [5, с. 57].

Індоєвропейське позначення меду *miliþ- у давніх германських мовах, ймовірно, з метою табування було замінене іншим словом hunang-: а. honey «мед», да. hunig, н. Honig «мед», днв. honag, нл. honing, дс. honeg, шв. honung, дісл. hunang < герм. *huna(ŋ)ga- «мед» // гр. κηκός «жовтуватий», ді. κἄψανά-h «золотий», < іє. *k(e)nəko-/kənakō- «жовтуватий, золотистий». Якщо германський корінь пов'язаний з латинським словом capīae «висівки» (< *k(ɥ)am-), пруським cunpān «коричневий», слов'янським «куниця» («коричнева»), то він може сходити до індоєвропейського *keu/keu «коричневий, жовтуватий» [9].

Медом у індоєвропейців називався також слабоалкогольний напій: а. mead «медовий напій», да. medu, н. Met «медовий напій», днв. metu, нл., снн., дфриз. mete, шв. mjöd, дісл. mjöd, герм. *meduz «медовий напій» // гр. méthy «п'янкий напій», дірл. mid, ді. mádhu- «мед, напій», лит. medūs, рус. мед, псл. *medъ, тох.-В mit «мед», < іє. *medhu- «мед, п'янкий напій». Корінь *medhu- був, вочевидь, запозичений з семітських мов (семіт. *mVtk «солодкий»). Він означав, ймовірно, не «мед», а «медовий напій» – найдавніший хмільний напій у індоєвропейських народів. Індоєвропейське слово *medhu- ще в давні часи було запозичене у тюркські мови: тюрк. *bal (тюрк. b > іє. m) [9].

Молоко вважалось необхідним для виживання людини та корисним для організму (дісл. put «користь, молоко»). Ще на початку часів, коли з інію утворилася перша людиноподібна істота – велетень Імір, майже одночасно з ним із розталого інію з'явилася корова Аудумла [10]. Її ім'я Audumbla/ Audhumbla/ Audumla пояснюється як дісл. audr «багатство» та *humala «безрога, тобто комола корова»; а., шот. humble-cow «безрога корова». Отже, ім'я корови означає «комола корова, багата молоком». Треба зазначити, що давні північні європейці розводили безрогих корів ще з давнини.

Із виміні корови витікали чотири молочні ріки. Цим молоком і годувався Імір. Сама Аудумла харчувалася сіллю з солених каменів, вилизуючи їх. За три дні вона вилизала велетня Бурі, який народив сина Бора, а у того народилися сини Одін, Віллі та Ве. Отже, Аудумла привела на світ пращурів богів-асів, а її молоко допомогло вижити першому чоловіку.

Назви молока у германських мовах мають спільне індоєвропейське походження [11, с. 126]: а. milk «молоко», да. meolk, н. Milch «молоко», днв. miluh, нл. melk, дс. miluk, дфриз. melka, шв. mjölk, дісл. mjölk, гот. miluks; а. milk «доїти», да. melcan, н. melken «доїти», днв. melchan; н. Molke «сироватка», свн. molchen, сил. molken «доїти», да. molcen < герм. *melk-/mulk- «доїти», *mulknō «сироватка», *meluk- «молоко» [5, с. 57].

Вочевидь, германське дієслово *melkan походить від іє. *melǵ/mēlǵ- з початковим значенням «терти, проводити смужку, прати» (> «гладити вим'я, доїти»): // лат. mulgēre «доїти», дірл. bligim (< *mligim) «дою», melg «молоко», кимр. blith (< *mlǵ-ti-) «молоко, та, що дає молоко», гр. amelgō «дою», ди. mārṣti, mārjati «пере, тре, чистить»; лит. mēlžti «доїти», псл. melzti «доїти», укр. молозиво (пес. *melzivo), алб. mjel «доїти», тох.-А malke «молоко» < іє. *melǵ.

Вчені звертають також увагу на корінь *melk- «проводити смужку, гладити» (> лат. mulcēre «гладити, пестити»). Германське найменування молока «*miluk-» є двоскладовим та морфологічно непрозорим, тому дослідники сумніваються, що ця лексема належить до іє. *melǵ- «доїти». Існують гіпотези про запозичення германського слова *meluk- та кельтського його позначення з давньої невідомої мови, яке пізніше було формально наближене до дієслова *melkan «доїти».

Ще одне припущення про різне походження германських слів *melkan та *meluk- зводить псл. *mel-k- до форми *med-k-, а потім до іє. *mad- «вологий, сирий». Отже, етимологічним значенням *melkó- є «те, що витікає, розливається», «рідина». Далі *med-k- «молоко, рідина» зіставляється з *medъ «мед».

Цікавою видається гіпотеза, де слово *melko зіставляється з гот. milhna «хмарка», свн. Milgen «замочувати зерно для годування худоби», польск. ra-mloka «туман», чеськ. Mlký «вологий, сирий» < іє. *melk/melg- «вологий, волога».

Отже, германське та індоєвропейське позначення поняття «доїти» є семантичним дериватом поняття «терти», а «молоко» – семантичним дериватом «сирий, вологий». Наявність індоєвропей-

ських варіантів *melġ- та *melk- «терти, проводити смужку» та коренів *melk-/melg- «вологий, сирий» з великою долею ймовірності є дериватами спільної бази *mel-. На основі відомих типів семантичних деривацій можна стверджувати, що поняття «терти», «м'який, розм'якшений», «вологий, сирий», «гнилий», «розтікатися» тісно пов'язані. Корінь *mad- охоплює такі значення: «розтікатися, розчинятися» (гр. madaō), «сирий, вологий» (гр. madaρός), «молодий, ніжний» (арм. matal), «молоко, що згорнулося» (арм. macun), «роздрібнюватися, розчинятися» (дірл. maidim).

Корінь *mel- має такі значення: «роздрібнюватися, розчинятися» (дісл. mōlva, двн. molawēn «бути вологим», «розплавлятися»), «м'який, ніжний» (брет. blot), «терти, розчавлювати» (ді. márdati), «танути, розтоплюватися, розчинятися» (гр. meldō, да. meltan, дісл. melta), «гнилий» (дісл. maltr), «слабкий, безсилий» (авест. mruta-, брет. ble), «молодий, ніжний» (стсл. mladъ).

В.В. Левицький вважав, що корінь *mel- міг розвиватися за наступною моделлю: «терти, розгирати > м'який, ніжний > сирий, вологий». В одних дериватах цього кореня (*melġ-/melk-) зафіксовані значення «терти (> гладити > доїти)», в інших (*melg-/melk-) «сирий, вологий» (> «рідина, молоко»).

Враховуючи гіпотезу про спільне походження понять «мед» та «молоко», герм. *meluk- «молоко» та *miliŕ «мед» зводять до спільної індоєвропейської праформи *mel-u/i- + ġ(g)/t-.

Якщо германське слово *meluk- «молоко» було складним словом, то можна припустити, що другим компонентом міг бути іє. корінь *aġeg-/ug- «збільшувати, прибавляти». У балтійських мовах зафіксовані деривати цього слова із значенням «тягнути, натягувати» (лтш. aūdzēt «натягувати», дпрус. auginņons «натягнутий»). Отже, *mel-ug- могло означати «витагнута (видоєна) рідина» [9]. У давньоісландській мові mjaltir «та, хто дає молоко при доїнні» (*melht-), mjaltir (мн.) «доїння». Давність індоєвропейського кореня *melg- демонструють його ностратичні зв'язки (араб. mlġ «ссати груди», карел. mälve «груди тварини»).

Види молока позначалися у давніх германців по-різному: ісл., фар., норв. mysa, шв. (діал.) misa, mesa, дісл. mysa «сироватка, кисле молоко» < герм. mihswōn «кисле молоко». Слово можна зіста-

вити з ді. āmíkṣā «грудка кисломолочного сиру», mēkṣayati «помішує» < іє. *meġk-. «помішувати». Деякі дослідники вважають, що германці запозичили слово разом із виробом у сарматів. Релікти сарматського слова засвідчені в осетинському mīsyn/mesin «пахтанина» [9]. Згорнуте молоко позначалося в давньоісландській мові також лексемою skyr (< *skurja-) від германського кореня *sker- «різати». Сисле молоко у цій же мові називалося drafti і за значенням пов'язувалося з а. drabble «бруднити», а. drivel, dribble «бризкати слиною, говорити дурниці», ісл. draft «бруд, дурниці, нісенітниця».

Молоко новотільної корови називалося іншим словом: н. Biest «молоко новотільної корови», двн. biost, нл. biest, а. beestings «молоко новотільної корови», да. bēost < *beusta. Це гніздо слів зіставляється з н. Brust «груди», з випадінням r, також можливе зіставлення з готським beist «кисле тісто», з чергуванням eġ-eŋ [9]. Інша версія показує походження цього слова від кореня *bu «надуватися, напухати, роздуватися»: а. beestings, да. beost, н. Biest, двн. biost «молоко новотільної корови» < герм. *beust-.

Висновки. Непрямим доказом того, що лексеми «молоко» та «мед» у германських мовах мали спільне походження та спільне значення, є міфологічна коза Хейдрун, яка напувала воїнів-ейнхеріїв Одіна. Вона давали чи то мед, чи то молоко, найбільш вірогідно, медвяне молоко. Хоча у дослідників виникають сумніви щодо формальних перетворень, коли чергування d>dh в іє. *medhu- пояснюється експресивною заміною; чергування e/a ніяк не пояснюється, чергування d/l *melkó (<*med-k-) пояснюється індоєвропейським чергуванням d/l, вони вказують на те, що простіше було припустити наявність елементарного кореня *me/ma із значенням «вологий». Але гіпотеза, що «мед» та «молоко» (псл. *medъ та *melkó) спочатку мали значення «те, що розтікається» (> «рідина» > «рідина, що бродить, бурлить») та йде до єдиного кореня *med-, що прирівнюється до індоєвропейського *mad- «вологий, волога», видається цікавою та достовірною. За поняттями германців, у якості вологи ці продукти є необхідними для життя людини. Можна згадати, що вино у ріках Шларaffenланду мало подібне значення рідини, але від кореня *leġ- «лити».

Список літератури:

1. Селіванова О. О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). Київ : Фітосоціоцентр, 1999. 148 с.
2. Осадча Л. В. Мовна картина світу: культурологічний аналіз. Культурологічний альманах. 2022. Вип. 4. С. 201–209. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.4.26>
3. Степаненко М. Мовна картина світу й енциклопедичний дискурс: когніція, претекст, постскрипtum. Енциклопедичний вісник України. 2022. Вип. 14. С. 10–26. DOI: 10.37068/evu.14.2
4. Близнюк К. Асоціативний образ Батьківщини в мовній картині світу української молоді. *Мова: класичне-модерне-постмодерне*. 2022. Вип. 8. С. 63-82. DOI: <https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2022.8.63-82>
5. Левицький В. В. Основи германістики. Вінниця : Нова книга, 2008. 528 с.
6. Tacitus K. De origine et situ Germanorum. URL: www.lebclassics.com
7. Guerber H. A. Myths of the Norsemen: from the Eddas and Sagas. New York : Dover Publication, 1992. 496 p.
8. Friðriksdóttir J. K. Valkyrie. The Women of the Viking World. London : Bloomsbury Academic, 2020. 280 p.
9. Етимологічний словник. URL: www.goroh.pp.ua
10. Price N. Children of Esh and Alm: a History of the Vikings. New York : Basic Books, 2020. 624 p.
11. Жлуктенко Ю. О., Яворська Т. А. Вступ до германського мовознавства. Київ : Вища школа, 1986. 232 с.

Khomenko T. A. NAMES OF MILK AND HONEY IN THE LANGUAGE WORLD VIEW OF THE ANCIENT GERMANS

The article is devoted to the names of milk and honey in the language world view of the ancient Germans. The processes of integration, globalization, and migration demonstrate the need to acquire knowledge about the culture and language of the people with whose representatives communication is expected. All the main significant cultural meanings are recorded in the language world view of the people. In order to avoid misunderstandings during the contacts with another cultures, it is necessary to have an idea not only of the modern linguistic world view, but also of its historical development in the process of ethnic formation.

L. Weisgerber noted the existence of the connection between language and the way of thinking of the society, which uses this language. Modern scientists talk about the linguistic world view as a reflection in the language of ideas about the world in a way that is characteristic of each individual people. The purpose of the article is to clarify the meanings of the names of milk and honey in the linguistic picture of the world of the ancient Germans by means of etymological and semantic analysis.

Lexemes denoting milk and honey are found in Germano-Scandinavian myths. Honey had a sacred meaning for the Germans and was associated with their supreme god Odin. Honey was a symbol of eternity and wisdom: the eternal World Tree was covered with honeydew, the goat Heydrun had an inexhaustible supply of honey milk, the giant Mimir drank honey every day from the source of wisdom, for a sip of which Odin gave his eye, the honey of poetry obtained by Odin inspired poets. This product is also found in acts of creation, for example, the honey of poetry. Milk was considered by the Germans as necessary for sustaining life.

Audumla's cow fed the first man with her milk, Heidrun's goat gave the Einheria honey milk. The lexemes "honey" and "milk" are etymologically related. They have a common origin and a common meaning and mean of "moisture", "that which spreads". Thus, in the sense of "moisture", they are the basis of life.

Key words: ancient Germans, linguistic picture of the world, lexeme, etymological meaning, honey, milk.

Tsybal I. V.

Université technique nationale d'Ukraine

“Institut polytechnique Igor Sikorsky de Kiev”

NEOLOGISMES UKRAINIENS EN CONTEXTE DE GUERRE: ENJEUX ET STRATÉGIES DE TRADUCTION EN FRANÇAIS

Vід початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну зростає інтерес громадян зарубіжних держав до України, її історії та культури. Водночас, історичні та геополітичні події спричиняють появу лексичних новотворів на позначення реалій війни. Попри те, що проблема перекладу неологізмів у сучасній транслатології не є новою, постає питання, як передати неносіям мови, зокрема франкофонам, які живуть поза контекстом війни, значення слів, які з'являються в українській мові, негативну конотацію новотворів на позначення військової техніки тощо, комічний ефект мемів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку адекватних засобів для передачі неологізмів і слів-реалій війни в Україні французькою мовою.

Мета роботи – з'ясувати походження і схарактеризувати особливості утворення неологізмів української мови воєнного часу, а саме 2022–2023 років, визначити засоби їхнього відтворення французькою мовою.

У статті проаналізовано будову найбільш поширених новоутворень української мови зазначеного періоду, їхню семантику та походження. У ході дослідження було визначено, що причиною появи неологізмів стала потреба у новій термінології на позначення реалій війни: військових персоналій, військової техніки, зброї тощо.

У результаті дослідження структурно-семантичних особливостей мовних інновацій української мови воєнного часу було виявлено, що нові слова представлені семантичними неологізмами, епонімами, словами, утвореними шляхом телескопії та усичення, запозиченнями. Зустрічаються афіксальні неологізми з антропонімічним компонентом та телескопічні неологізми. Новою тенденцією збагачення словника української мови є поява евфемізмів, слів або виразів, які замінюють більш грубі або неприємні слова. Проаналізовані у статті евфемізми покликані приховати або прикрасити дійсність, а також висміяти реалії життя ворогів. У процесі перекладу воєнних неологізмів і реалій української мови засобами французької мови пріоритетним для перекладача є той метод, який зберігає прагматичний ефект оригіналу та передає яскраво виражену негативну конотацію неологізмів.

Ключові слова: неологізм, семантичний неологізм, реалія, англіцизм, епонім, евфемізм.

Introduction. Depuis le début de la guerre russo-ukrainienne le vocabulaire de la langue ukrainienne s'est enrichi et continue de s'enrichir de mots et d'expressions dont l'étymologie et le sens ne sont plutôt connus et compréhensibles qu'aux Ukrainiens. Les Français étant solidaires aux Ukrainiens commencent à apprendre la langue ukrainienne, ils s'intéressent à leur culture et l'histoire. Pourtant, pour le public étranger, les personnes vivant en dehors du contexte de la guerre, il est parfois difficile de comprendre l'origine et le sens des blagues ukrainiennes sur la guerre. Pour les lecteurs anglophones, les journalistes qui écrivent en anglais viennent à la rescousse, par exemple le journal en ligne Kyiv Post et le site Saint Javelin vulgarisant les mèmes ukrainiens à l'étranger [6]. Quant au public francophone les réalités de la guerre et les néologismes créés pour les désigner présentent beaucoup de difficultés.

Les recherches sur les néologismes, “mots nouveaux” ou au “sens nouveau d'un mot existant déjà dans la langue” [16, p. 3] ne datent pas d'hier et ne s'arrêtent pas, étant donné que la langue évolue chaque année en fonction des événements historiques et culturels, découvertes scientifiques qui ont lieu. Pourtant, les néologismes apparus en temps de guerre russo-ukrainienne ne sont pas suffisamment étudiés.

Analyse des recherches récentes. Parmi les chercheurs ukrainiens, c'est Svitlana Grytsenko qui a fait son don à la recherche des néologismes de la guerre russo-ukrainienne [2]. Lilita Kokkina a analysé les particularités de la transmission des néologismes lexicaux et sémantiques ukrainiens apparus pendant la guerre par les médias français tels que Le Monde, Le Figaro, Le Nouvel Observateur et d'autres [4]. Bien que le problème de la traduction des néologismes dans la traductologie moderne ne soit pas nouveau,

la question se pose de savoir comment transmettre aux locuteurs non natifs, en particulier aux francophones qui vivent en dehors du contexte de la guerre, le sens des mots qui apparaissent en ukrainien, la connotation négative des nouveaux mots.

Objectif de l'article est d'étudier le nouveau lexique apparu en 2022–2023 en temps de guerre russo-ukrainienne du point de vue de différents procédés néologiques qui ont été utilisés pour leur création et d'examiner les moyens de leur transmission en français.

Chaque linguiste peut avoir sa propre interprétation du néologisme, basée sur différentes perspectives théoriques et méthodologiques. Certains pourraient se concentrer sur les aspects cognitifs de la création des néologismes, d'autres sur leurs implications sociolinguistiques.

Les raisons de l'émergence des néologismes sont variées. Les néologismes sont souvent créés pour désigner de nouvelles réalités ou concepts. Certains néologismes ne désignent pas de nouvelles réalités, mais plutôt des choses déjà connues. Il existe des néologismes involontaires ou inconscients, qui peuvent être le résultat du bilinguisme, où un locuteur mélange des mots ou des significations de langues différentes qu'il connaît [9, p. 153].

Les ouvrages généraux ou spécialisés proposent le nombre et la diversité des typologies des néologismes. On distingue des différents types de néologismes, en se concentrant sur les néologismes formels et sémantiques, ainsi que sur le procédé d'emprunt linguistique. Un néologisme formel est un mot nouveau créé selon les règles de formation de la langue, tandis qu'un néologisme sémantique désigne l'utilisation d'un mot dans un sens inédit par rapport à ses sens établis. L'emprunt consiste à importer des mots d'une autre langue dans le système linguistique en question [15, p. 140].

La néologie formelle repose sur des règles de formation appelées "procédés de formation", qui varient en efficacité pour créer de nouveaux mots. Certains linguistes distinguent entre la création primitive et conventionnelle. La création primitive implique la formation de mots totalement nouveaux, sans lien historique avec les mots existants, tandis que la création conventionnelle utilise des éléments de la langue et suit les modes de formation établis.

La création primitive est rare, car il est difficile de créer des mots sans aucun lien étymologique avec les mots existants, tandis que la création conventionnelle utilise les éléments linguistiques existants et suit les modèles de formation établis [15, p. 142].

Les recherches sur la classification des néologismes durent toujours et on cherche à unifier et compléter les classements existants [8].

Louis Gilbert classe également les néologismes selon le mode de création, il en distingue cinq types: les néologismes phonologiques, syntaxiques, sémantiques, graphiques et d'emprunt [10, p. 17].

Par néologismes syntaxiques, on entend toute formation qui se produit à l'aide d'une combinaison d'éléments qui existaient dans la langue. La combinaison se fait par affixation ou composition, alors qu'au moins une unité lexicale doit provenir d'une langue non française, par exemple: covidlong, cyberespionnage. En plus de ce qui précède, la dérivation syntagmatique appartient à ce type, dont l'essence est la transposition directe de la séquence syntagmatique d'une phrase dans une unité lexicale sans aucune transformation externe qui se produit au niveau du signifié.

Les néologismes sémantiques apparaissent lorsque des mots existants acquièrent de nouvelles significations, c'est-à-dire que des homonymes sont créés. La néologie sémantique prend plusieurs formes: modification du regroupement des sèmes liés au lexème selon différentes modalités (synecdoque, métaphore, comparaison, métonymie); la conversion, qui affecte la catégorie grammaticale du mot; la néologie sociologique, qui consiste dans le passage du terme d'un dictionnaire de vocabulaire spécialisé à un autre ou au vocabulaire général, des mots dialectaux dont l'usage se généralise, ou des mots d'auteurs répandus dans la masse conversationnelle.

Les néologismes d'emprunt sont des signes linguistiques qui ont été extraits d'une langue, où ils fonctionnaient selon les règles propres au code de cette langue, et transférés dans un nouveau système linguistique [10, p. 19].

Afin de trouver les moyens de rendre le sens des mots et des expressions apparus dernièrement dans la langue ukrainienne, il est important d'analyser l'étymologie et la structure des mots et expressions en question.

Tout d'abord, analysons le lexique employé couramment dans les réseaux sociaux ukrainiens présentant le plus de difficultés aux lecteurs francophones qui ne connaissent bien toutes les nuances de la langue ukrainienne.

Parmi les termes militaires on trouve "les deux-centièmes" («200-ти» en ukrainien) ou la "Cargaison 200" qui est un terme utilisé généralement par les militaires pour désigner les soldats tués et les "trois-centièmes" («300-ти» en ukrainien) pour désigner les soldats blessés.

"Les cinq-centièmes" («500-ти» en ukrainien) ou la "Cargaison 500" est un néologisme apparu en 2014 et qui a été créé pour désigner les prisonniers libérés de captivité lors du conflit armé dans les régions de Donetsk et Lougansk en Ukraine. En effet, en Russie ce terme signifie "des déserteurs".

L'avion de bombardement stratégique russe TU-22 est largement appelé "touchka" par les aviateurs ainsi que par les particuliers. Ce mot ukrainien est homonyme du terme désignant "une carcasse d'un animal" ayant ainsi une valeur péjorative et ridiculisant ce bombardier lourd.

Les soldats russes ont reçu plusieurs sobriquets péjoratifs tels que "mobik" («мобік» en ukrainien) qui est la forme abrégée du terme "mobilisé" qui se dit d'un militaire, d'une troupe qui ont été rappelés dans les armées [13].

Un autre sobriquet du soldat russe "orque" est entré dans le vocabulaire de plusieurs Ukrainiens. Des créatures monstrueuses des œuvres de J. R. R. Tolkien qui sont doté de tous les traits de caractère négatifs possibles sont associées aux hommes grossiers, sales et lâches au caractère batailleur.

Le mot "rachiste" («рашист» en ukrainien) est un mot-valise formé à partir du nom "Russia" (anglais "Russie") et "fasciste". Tous ces néologismes lexicaux et sémantiques portent une connotation extrêmement négative et péjorative.

En revanche, le néologisme sémantique "cyborg", personnage de science-fiction ayant une apparence humaine, composé de parties vivantes et de parties mécaniques portant une connotation positive [13], a donné son nom à un combattant ukrainien. Depuis 2014, le mot "cyborgs" est largement utilisé dans les médias et les réseaux sociaux ukrainiens comme le nom des soldats ukrainiens qui ont vaillamment défendu l'aéroport de Donetsk pendant la guerre à l'est de l'Ukraine.

Un néologisme a été créé à partir de l'abréviation ukrainienne ЗСУ (Forces armées de l'Ukraine) désignant un homme ("ZSOuist") ou une femme ("ZSOuistka") qui croient fortement en la victoire des Forces armées de l'Ukraine. On trouve ce néologisme dans les tweets des utilisateurs ukrainiens:

- Quels sont vos convictions religieuses?
- Je suis ZSOuistka (@kashasaltsova).

On entend souvent et lit sur les réseaux sociaux le mot "bavovna" («бавовна» en ukrainien) dans le contexte de la guerre en Ukraine. Il s'agit de l'homographe russe «хлопок» ("bang, rafales de coups de feu") ayant la même forme graphique que le mot qui signifie "coton" en français et «бавовна» en ukrainien. Ce mot signifie des rafales de coups de feu sur les territoires russes ou ceux ukrainiens temporairement occupés par les forces russes.

Les Ukrainiens ont commencé à réagir avec humour aux situations les plus difficiles et les plus imprévisibles dès les premiers jours de l'invasion en 2022. Les médias locaux et les réseaux sociaux ont

été inondés de chansons, de blagues et de mèmes, ils sont rapidement devenus populaires même à l'extérieur du pays.

Dans les premiers jours de la guerre, certains Ukrainiens identifiaient en plaisantant les soldats et les saboteurs russes par leur incapacité à prononcer le mot "palianytsia" (nom d'une pâtisserie à la levure au beurre en Ukraine). La présentatrice russe Olga Skobeeva en a parlé à ses téléspectateurs, mais a confondu le mot "palianytsia" avec "polounytsia" ("fraise" en français). Des mèmes Internet, des autocollants et des sketches télévisés humoristiques qui joueraient sur cette erreur linguistique ont commencé à apparaître peu de temps après la diffusion de l'émission.

Parmi les néologismes on trouve certains éponymes (un nom d'une chose, d'un processus ou d'une fonction formé à partir du nom d'une personne) liés aux hommes politiques ou lieux ukrainiens et mondiaux [1, p. 354].

Dans son ouvrage morphologue Mathilde Huguin analyse les dérivés morphologiquement construits sur des noms propres de personnalités désanthroponymiques. D'après elle, à part la fonction dénominative (décrire une direction politique, une idéologie) les désanthroponymiques servent à critiquer ou moquer les personnalités politiques ou convaincre son interlocuteur. Les désanthroponymiques ont une visée qu'on peut qualifier comme appréciative, ludique ou argumentative [11, p. 116].

En effet, ce procédé linguistique qui est propre aux néologismes de la langue française est bien prolifique: raffarinade, macronade, sarkozysme, etc [12]. Ce type de formation dans la langue ukrainienne se rencontre moins souvent jusqu'aujourd'hui: p. ex. «вангувати», c'est-à-dire prédire l'avenir.

Le verbe formé du nom de Sergiï Choïgou, homme d'État russe, ministre de la Défense de la Fédération de Russie, "choïgouvaty" désigne "faire semblant que tout va bien alors que ce n'est pas le cas".

Le verbe "kimyty" («кімити» en ukrainien) éponyme créé à partir du nom de l'homme politique étant à la tête de l'administration d'État régionale de Mykolaïv Vitaliï Kim, signifie "rester calme, optimiste, malgré tout".

Le verbe "prytoulyty" («притупити» en ukrainien, à ne pas confondre avec l'homographe qui signifie "appuyer") dû au nom de Sergiï Prytoulou, personnalité publique et politique ukrainienne qui s'est engagé dans des activités de volontariat pour les Forces armées ukrainiennes, désigne "donner de l'argent à l'armée ukrainienne".

Le verbe formé du nom du président français Emmanuel Macron "makronyty" («макронити» en

ukrainien) signifie “feindre l’inquiétude mais ne rien faire pour résoudre la situation”.

Le nom “arestovlennia” («арестовлення» en ukrainien) est le mot-valise formé du nom d’Oleksii Arestovytch, blogueur ukrainien connu pour ses commentaires rassurants et du nom “message” («повідомлення» en ukrainien) qui désigne un message rassurant.

Les néologismes mentionnés décrivent les actions des hommes politiques et des personnalités publiques, leur manière d’agir. Certains visent à ridiculiser ces hommes politiques et leur conduite, les autres au contraire valorisent et rendent plus graves les actions qu’ils font.

Le mot-valise “banderomobile” (formé du nom de l’homme politique nationaliste ukrainien Stepan Bandera et “automobile”) signifie un véhicule de combat des forces armées ukrainiennes.

Tchornobaïvka est un aéroport de la région de Kherson, que les troupes russes avaient continué à équiper du matériel militaire, malgré leurs défaites régulières est à l’origine de plusieurs néologismes et expressions néologiques. En conséquence, le verbe “tchornobaïty” en est venu à signifier “commettre les mêmes erreurs insensées, aux conséquences lourdes et douloureuses maintes fois”.

Plusieurs expressions ont été créées telles que “L’effet de Tchornobaïvka”, “Triangle de Tchornobaïvka” (par analogie avec le triangle des Bermudes, “Voir Tchornobaïvka et mourir” (par analogie avec la locution italienne devenue proverbiale “Vedi Napoli e poi muori”), etc. “Le jour de Tchornobaïvka” par analogie avec une comédie américaine de 1993 “Groundhog Day” (“Un jour sans fin” ou “Le Jour de la marmotte”) sur un homme pris dans une boucle temporelle où chaque matin était le même jour.

On trouve certains euphémismes parmi lesquels “envoyer au concert de Kobzon” qui remplace le verbe “tuer”. Seuls les Ukrainiens comprendraient le sens de cette phrase, car Yossif Kobzon était chanteur soviétique et russe qui soutenait l’agression russe contre l’Ukraine et les “républiques populaires” auto-proclamées de Donetsk et de Lougansk depuis 2014 et qui est mort en 2018.

A l’aide de l’euphémisme on atténue “certaines idées ou certains faits dont la crudité aurait quelque chose de brutal ou de déplaisant” [13].

Le verbe «обнулити» n’a rien avec “remettre à zéro” et désigne “tuer, liquider”. Le mot «нуль» et l’expression «на нулі» (français “nul, zéro”) désigne en même temps la première ligne de front où se déroulent les combats et les affrontements avec l’ennemi.

Les euphémismes peuvent également utiliser des mots ou des phrases qui expriment le contraire de ce

qu’ils signifient. On utilise l’adjectif “négatif” dans les euphémismes “une croissance négative” et “le taux de croissance économique négatif” afin de changer la connotation de ces expressions et les rendre plus positives. Plus tard apparaissent les expressions telles que “une attaque négative”, “une émergence négative”, “une joie négative” et d’autres. “Être né négativement”, “négativement vivant” sont les euphémismes désignant “être mort” à propos d’un soldat russe.

La fonction principale de cette figure de style est d’adoucir la pensée ou le réel, pourtant les euphémismes à la base de l’adverbe “négativement” et de l’adjectif “négatif” cités ci-dessus, visent à ridiculiser la régression ou les failles des adversaires.

Par contre, le mot “courage” est devenu marque avec laquelle on crée des slogans de publicité, p. ex. “Courageux d’offrir des émotions”. Ainsi le gouvernement ukrainien a pour but de répandre l’idée de l’association que “l’Ukraine” est égale au “courage”.

La néologie sémantique est la création de nouveaux sens pour des mots existants. Le nouveau sens du mot peut, par exemple, correspondre à une nouvelle réalité ou à une modification due à l’influence d’une autre forme [15, p.147]. Certains mots communs ont pris leur sens spécifique selon le contexte de la guerre. Ainsi, le mot “grad” (“la grêle” en français) désigne désormais le système de salve de fusée russe.

Le mot ukrainien «мопед» (son équivalent français est “une mobylette”) désigne un drone suicide iranien utilisé par les forces russes pour attaquer l’infrastructure des villes ukrainiennes. Il est nommé ainsi à cause du bruit pareil au bruit du moteur d’une mobylette. En revanche, on appelle les drones suicide ou drones de reconnaissance ukrainiens des “petits oiseaux en fer”.

Le mot “tryvoga” (“angoisse, anxiété” en français) a pris une nouvelle signification “alerte aérienne” et, en conséquence, signe d’aller se cacher dans un abri.

Le terme militaire ukrainien «патрон» (équivalent d’ “une cartouche” en français) est devenu nom du célèbre chien de détection de race Jack Russel terrier appartenant à l’armée ukrainienne. En fait, le terme «патрон» est un faux ami des traducteurs car en français ce mot a plusieurs définitions telles qu’ “un dirigeant” ou bien “un dessin sur papier ou sur toile des différentes pièces d’un même vêtement permettant par superposition la coupe de vêtement sur tissu” [12].

“Piksel” (“pixel” en français) ou le plus petit élément constitutif d’une image produite ou traitée électroniquement, définie par sa couleur et sa luminosité désigne désormais un uniforme militaire ukrainien sous forme de camouflage “carré”.

Le mot “prylit” (“l’arrivée d’avion ou des oiseaux” en français) désignant un coup direct d’un missile ennemi contre l’infrastructure civile ou un objet militaire, s’est répandu parmi les Ukrainiens depuis 2014.

Le mot «банка» (“un bocal” en français) désigne un nouveau service d’épargne de la banque ukrainienne Monobank avec lequel il est possible d’organiser une collecte commune avec d’autres personnes et dont on se sert pour collecter l’argent pour la bonne cause et notamment afin que les volontaires achètent des drones, des tourniquets, des voitures blindées et d’autres choses importantes pour les soldats.

Les emprunts à l’anglais sont également à l’origine de la création de nouveaux mots. Ainsi, le mot anglais “base” ayant plusieurs sens et à partir duquel on a formé le verbe «базувати» et un adjectif «базований» est employé afin de donner une évaluation positive, approuver des événements, une opinion ou un raisonnement.

Le mot opposé à la “base” est un anglicisme “cringe” désignant tout ce qui est dégoûtant, désagréable ainsi que le sentiment de la honte qu’une personne ressent pour ses actions ou celles des autres.

Le verbe “donatyty” («(за)донатити» en ukrainien) provient du verbe anglais “donate” et a le même sens qu’en anglais: donner de l’argent pour une bonne cause, notamment pour les besoins des Forces armées de l’Ukraine.

Certaines phrases deviennent non seulement des mèmes sur Internet, mais aussi des tendances de la mode qui donnent aux fabricants la possibilité de soutenir l’économie et de transférer régulièrement des fonds pour répondre aux besoins des Forces armées.

“Bonjour (Bonsoir), nous sommes d’Ukraine” est une salutation populaire qui est vite devenue virale grâce aux courtes vidéos de Vitali Kim qu’il mettait régulièrement en ligne afin d’informer sur la situation dans la région et qu’il commençait avec cette phrase.

La phrase “Navire russe, va te faire foutre” prononcée face à l’armée russe par le soldat ukrainien refusant de déposer les armes est devenue connue pour les lecteurs francophones grâce aux articles des journaux et des magazines, tels que “Le Figaro”, “Paris Match” et d’autres et les actualités à la télévision et sur Internet. Par la suite “Suivre le navire russe” signifie “être vaincu”.

Le salut national “Gloire à l’Ukraine!” (en ukrainien «Слава Україні» (“Slava Oukraïni”)), parfois accompagné de “Gloire aux héros!” («Героям слава» (“Heroïam slava”) en ukrainien), est devenu symbole de l’invincibilité du 6 mars 2023, le jour où on a publié la vidéo sur laquelle un soldat ukrainien a été fusillé après avoir prononcé “Gloire à l’Ukraine!” en ukrainien. Ainsi que “Je suis Charlie”, cette phrase

accompagnée du portrait du soldat tué s’est répandue dans tous les réseaux sociaux le jour même où la vidéo a été publiée.

“Le geste de bonne volonté”, cette expression a pris une nouvelle signification dans le contexte de la guerre russo-ukrainienne, c’est-à-dire, la retraite volontaire des armées russes des territoires occupés.

On a mis en musique les paroles du poème “Vrazhe” de Lyudmila Horova, dont la phrase «Буде тобі, враже, так, як відьма скаже» (dont la traduction libre est “Tu le payeras, mon ennemi, c’est la sorcière qui te le dit”) est rapidement devenue mème, la chanson “Vrazhe” du groupe musical Angy Kreyda est également devenue populaire étant aussi traduite en anglais. Plus tard, est apparue la chanson «Буде тобі, враже, як Залужний скаже», exaltant l’ancien commandant en chef de l’armée ukrainienne, Valeri Zaloujny.

Parmi le lexique apparu en 2022–2023 il y a beaucoup de mots qui désignent la réalité de ces années. Parmi les mots désignant la réalité apparus dans la langue ukrainienne au cours des derniers deux ans on peut nommer: пункт незламності, банка, et d’autres.

En raison de bombardements massifs russes visant des infrastructures critiques, et provoquant des coupures d’eau courante et d’électricité dans de nombreuses villes ukrainiennes des centres spéciaux nommés punkt nezlamnosti (ukrainien «пункт незламності») ont été ouverts dans toute l’Ukraine. Ces centres sont devenus un lieu où les résidents locaux pouvaient se réchauffer, recharger leurs téléphones portables, obtenir des soins médicaux et de la nourriture gratuits.

Les bougies de tranchée («окопні свічки» en ukrainien) fabriquées par les volontaires avec des conserves, du carton et de la cire servent aux soldats ukrainiens pour se chauffer et de s’éclairer sur le front. Le type de bougies dont les soldats lors des deux guerres mondiales se servaient, est de nouveau utilisé, ainsi qu’on utilise de nouveau ce terme tombé jusqu’aujourd’hui en désuétude.

La notion du “lexique sans équivalent” est souvent associée à des mots désignant des réalités pour lesquelles il semble ne pas exister de traduction directe. Cependant, l’idée que ces mots sont intraduisibles est incorrecte, car tout terme, même très spécifique, peut être rendu dans une autre langue par différents moyens. Ainsi, le lexique “sans équivalent” est en réalité traduit à l’aide de divers types d’équivalents interlinguistiques.

D’après O. Tcherednychenko et Y. Koval les procédés de traduction des mots désignant la réalité et portant une information socioculturelle sont la translittération et la transcription, la traduction

descriptive (périphrastique), le calque et les remplacements fonctionnels [5, p. 32].

On distingue deux étapes essentielles de la traduction des néologismes: la première étape prévoit la détermination du sens du néologisme en tenant compte sa structure et le contexte de son utilisation. Au cours de la deuxième étape on fait la traduction du terme en question en optant pour une des transformations la plus appropriée [5, p.28].

Lors de la traduction, il est nécessaire de garantir une réaction appropriée du destinataire, ce qui implique souvent des ajustements pragmatiques, y compris des remplacements, des omissions et des ajouts, ainsi que des changements sémantiques. Cette exigence découle de l'idée de traduction adéquate visant à aligner la réaction du destinataire avec l'intention communicative de l'expéditeur. Le sens pragmatique est crucial pour établir une relation entre l'expéditeur, le message et le destinataire, contrairement aux sens dénotatif et connotatif qui se rapportent respectivement à une réalité objective et à la perception de l'expéditeur sur l'objet traité. Il est important d'assurer l'identité des réactions intellectuelles et émotionnelles des destinataires étrangers, bien que cette identité reste relative en raison des différences culturelles, nationales et linguistiques [7, p. 113].

Dans les études de traduction étrangères et nationales, on distingue les moyens qui servent à reproduire les néologismes tels que le transcodage (dont les types principaux sont la transcription et la translittération), le calque (emprunt), la traduction descriptive, le calque partiel avec transcription, l'implantation directe et la double traduction [3, p. 98].

On opte pour la transcription et la translittération pour traduire tels mots que "palianytsia", "bavovna", "pouknt nezlamnosti", "banderomobile" à condition d'ajouter l'explication ce que c'est "palianytsia", etc. dans le contexte de la guerre russo-ukrainienne. Pourtant, la transcription ne suffit pas afin de traduire les néologismes "touchka", "mobik", "rachiste" ayant la valeur péjorative qui ne serait pas comprise par les francophones.

On trouve également les équivalents directs tels que "orque", "cyborg" les mots existant déjà, mais qui, dans le contexte de la guerre, ont reçu le nouveau sens. Il est important d'expliquer l'histoire de l'apparition de ces néologismes afin de faire comprendre le sens caché derrière ces mots translittérés ou transcrits.

Malgré ces désavantages, la traduction descriptive pourrait être le seul moyen de traduction de certains néologismes. Alors, on recourt à la traduction descriptive pour traduire les néologismes suivants: "un fer-vent des Forces armées de l'Ukraine" pour «ЗСУи»;

"un message rassurant" pour «арестовлення» etc.; les désanthroponymiques. On trouve des équivalents dans la langue française pour les euphémismes: "tuer, supprimer, liquider" pour «обнулити»; "une croissance négative", "le taux de croissance économique négatif" et d'autres pour les expressions formées à l'aide de l'adjectif "négatif" ou l'adverbe "négativement".

Pour le nom de chien qui présente le faux ami du traducteur on trouve également l'équivalent direct "Cartouche", car le mot "patron" n'a rien avec la vraie signification de ce prénom. Alors, on l'explique dans les articles de journaux consacrés à ce chien héroïque, p. ex.: "Surnommé Patron ("Cartouche", en français), ce Jack Russell Terrier spécialisé dans la détection d'explosif est membre d'une équipe de déminage de Tchernihiv, opérant près de la frontière biélorusse" (TF1info) ou "Prénommé "Cartouche" (en ukrainien «Патрон»), ce terrier jack russell blanc et marron âgé de 2 ans s'est forgé une petite légende en Ukraine depuis le début de l'invasion russe" (CNews).

Quant à la traduction des anglicismes, il est possible de trouver leurs équivalents proprement français, ainsi "base" devient "l'information fiable", "cringe" devient "la honte", "le délire" ou "la confusion"; le verbe "donate" serait traduit comme "donner de l'argent", "se cotiser".

On traduit par calque les expressions comme "les bougies de tranchée", et celles avec le nom géographique Tchornobaïvka: "Triangle de Tchornobaïvka", "Le jour de Tchornobaïvka" et d'autres.

Conclusions. Après avoir analysé diverses approches de la définition du concept, nous définissons un néologisme comme une unité lexicale apparue récemment dans la langue, en créant un nouveau mot selon les lois de formation des mots, en donnant à un mot existant un nouveau sens ou en empruntant à une autre langue. Il peut être considéré comme un néologisme s'il est défini comme nouveau par la majorité des locuteurs, et aussi pendant un temps, jusqu'à ce qu'il entre dans le dictionnaire.

En 2022–2023 on voit apparaître des néologismes créés sur la base des noms de personnalités politiques et publiques éminentes, ainsi que des emprunts, de nouveaux lexèmes pour désigner l'équipement militaire, les défenseurs ukrainiens, ainsi que des néologismes péjoratifs et stylistiques pour désigner les soldats russes. Parmi les néologismes analysés on trouve des néologismes sémantiques, des mots formés à partir de noms propres (éponymes), des anglicismes, des euphémismes, des mots-valises et des mots formés par troncation.

Une nouvelle tendance dans l'enrichissement du vocabulaire ukrainien est l'émergence d'euphémismes, mots ou expressions qui remplacent des mots plus gros-

siers ou désagréables. Les euphémismes tels que “geste de bonne volonté” ou “croissance économique négative” servent à cacher ou à embellir la réalité. Plus tard apparaissent les expressions telles que “négativement vivant”, “la joie négative”, etc. qui moquent cette tendance qui aurait apparu dans les années de l’époque soviétique.

On considère généralement que la transcription, la translittération, la traduction descriptive et le calque sont les moyens qui reproduiraient adéquatement le sens connotatif des néologismes analysés et c’est au traducteur de choisir le moyen le plus approprié pour chaque cas.

Literature:

1. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь: ВТФ Перун, 2005. 1728 с.
2. Волченко О.М., Мороз Т.О., Неологізми як об’єкт перекладу. *Young Scientist*. 2018. Т. 4.3 (68.3). С. 97–99.
3. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2022. Т. 2(32). С. 9–13.
4. Коккіна Л. Відтворення українських лексико-семантичних неологізмів періоду російської агресії у франкомовних ЗМІ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2023. Т. 1, № 60. С. 147–149.
5. Чередниченко О., Коваль Я. Теорія і практика перекладу. Французька мова. Київ: Либідь, 1993. 319 с.
6. Beaumont P. <https://www.theguardian.com/world/2022/dec/27/chandeliers-and-avatars-how-conflict-spawned-a-new-lexicon-in-ukraine>
7. Buts J., Ibraguimova S. Principaux procédés du transfert de la valeur pragmatique des néologismes français. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2016. Vol. 20(2). P. 112–114.
8. Cabré Castellví M. T., Domènech-Bagaria O., Solivellas I. La classification des néologismes. Révision critique et proposition d’une typologie multivariée et fonctionnelle. *Neologica. Les études de néologie au XXIe siècle. Un état de la recherche européenne*. 2021. Vol. 15. P. 43–62.
9. Grevisse M. Le bon usage: Grammaire française. Paris: Éditions De Boeck Université, 2008.
10. Guilbert L. Théorie du néologisme. *Cahiers de l’Association internationale des études françaises*. 1973. Vol. 25, no. 1. P. 9–29. URL: <https://doi.org/10.3406/caief.1973.1020> (date of access: 26.02.2024).
11. Huguin M. Analyse morphologique des mots construits sur base de noms de personnalités politiques. *Linguistique*. 2021. 638 p.
12. Konowska A. La fonction argumentative des néologismes construits à partir de noms propres (sur l’exemple du sigle DSK). *Interactions dans les Sciences du Langage. Interactions disciplinaires dans les Études littéraires*. 2019. Vol. 11. P. 45–56.
13. Larousse.fr: encyclopédie et dictionnaires gratuits en ligne. *Larousse.fr: encyclopédie et dictionnaires gratuits en ligne*. URL: <https://www.larousse.fr/> (date of access: 26.02.2024).
14. Lumière sur les néologismes politiques. <https://factuel.univ-lorraine.fr/node/20422>
15. Niklas-Salminen A. La lexicologie – 2e édition. ARMAND COLIN, 2015. 224 p.
16. Pruvost J, Sablayrolles J.-F. Les néologismes. Presses Universitaires de France – PUF, 2019. 127 p.
17. Sablayrolles J.-F. Les néologismes: créer des mots français, aujourd’hui. Paris: Éditions Garnier, 2017. 96 p.

Tsymbal I. V. UKRAINIAN NEOLOGISMS IN THE CONTEXT OF WARTIME: PROBLEMS AND STRATEGIES OF TRANSLATION INTO FRENCH

From the beginning of the Russia’s full-scale invasion of Ukraine, the interest of citizens from foreign countries in Ukraine has been growing, as well as the interest in its history and culture. Historical and geopolitical events cause the emergence of new words and expressions to denote the new reality resulted by the war in Ukraine. Although the problem of translating neologisms in modern translation studies is not new, the question arises as to how to convey to non-native speakers, in particular to Francophones who live outside the context of the war, the meaning of words appearing in Ukrainian, their negative connotation, as well as the comicality of the memes that were created. The relevance of the study is determined by the need to find adequate means of conveying the neologisms and realia of the war in Ukraine into French.

The aim of the study is to find out the origin and characterise the peculiarities of the formation of neologisms of the Ukrainian language in wartime, and to determine the means of their translation in French.

The article analyses the structure of the most common neologisms of the Ukrainian language in 2022–2023, their semantics and origin. The study has shown that the reason for the emergence of neologisms was the need for new terminology to describe the realities of the war: military personnel, military equipment, weapons, etc.

The study of the structural and semantic features of neologisms in the Ukrainian language of wartime has revealed that new words are represented by semantic neologisms, eponyms, words formed by telescoping and truncation, and anglicisms. There are affixed neologisms with an anthroponymic component and telescopic neologisms. The euphemisms, words or expressions that replace more rude or unpleasant words, analysed in this article are intended to conceal or embellish reality, as well as to ridicule the realities of the enemy's life. While translating military neologisms and the realia of the Ukrainian language into French, the preference is given to the method that preserves the pragmatic effect of the original word or expression and conveys the negative connotation of this neologism.

Key words: *neologism, semantic neologism, realia, anglicism, eponym, euphemism.*

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

UDC 81

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/28>

Abdurahmanova R. G.

Azerbaijan University of Languages

ABOUT THE SEMANTIC ANALYSIS OF THE VERB

The present article is devoted to the semantic analysis of the verb. The extended information about the semantic groups of the verb is provided in the article. The role of the action verbs in the formation of the language is undeniable and it is important while expressing the language correctly. All human languages are proved to be constructed on the same abstract template as well. The verbs are proved to show the richness of the language in present day English as well. A certain system of hierarchy manifesting some groups are also dealt with. The article also deals with the investigation of semantic classification of the comprehensive analysis of the verb. Besides, the meaning of the verb groups driven from semantic component is also taken into regard. Different parametres of the verb groups are presented and analyzed in the article. It is mentioned in the article that semantic convergence is essential for verbs included in one semantic group. It is estimated that dividing the lexical meanings of verbs into groups is of great importance while compiling a dictionary in the language, because lexical units are given in the dictionary according to the principle of being close to each other. It is proved in the article, that the structure of the language is built on the basis of speech. Moreover, different thoughts about the importance of the semantics in studying languages are provided in this article. It is also mentioned that all the languages possess different sets of syntactic structures and while communicating speakers mainly use the verb carrying the dominant meaning. The innumerable meanings can be produced by the existing core meaning. Besides, the verbs denoting human creativity, destructive action, partial change, dynamic effect on the object, and nutrition is presented and analyzed in the article. It is proved, in the article, that studies about the semantic approach to verbs more attention. Moreover, the fact that auxiliary verbs help action verbs by adding tense, mood and voice qualities is also dealt in this article.

Key words: structural, semantic field, lexical field, analysis, verb groups, action verbs, dictionary, lexical and semantic paradigm, thesaurus, classification of verbs.

Introduction. Existing lexical and semantic paradigms are used to study the entire lexical base of any language. This makes research on any topic easier. It is on this basis that various dictionaries have been created in linguistics. These dictionaries contain almost all the words in the language and are constantly updated. In modern linguistics, such dictionaries are called the thesaurus. For example, the classification included in the research of Z. Verdiyeva [12], F. Aghayev [12] and M. Adilov [12] is used for the compilation of the dictionary of the language, and this classification was put forward by R. Hallig [9] and V. von Wartburg [9]. The main feature of this classification is systematicity [13, p. 321]. The authors mentioned on the first page of the dictionary that they gave importance to two principles when compiling the dictionary. The first of these is what language is as

the basis of communication between us and the world. This dictionary has prepared a well-founded and consistent plan for the thesaurus as a part of lexicography [10, p. 252–254].

Stating the importance of semantics in the study of languages, John Lyons noted that the work of scientists such as Vilhelm Fon Humboldt, Ferdinand de Saussure, and Edward Sapir about the structural approach to semantics in the studies conducted on the words in the vocabulary of the language attracts more attention, and there are a number of their opinions in this field [5]. First, a comprehensive overview of language's nature is provided, along with the objectives, procedures, and fundamental ideas of linguistic theory. Next, John Lyons provides an overview of each of the main branches of linguistics, starting with language and culture and ending with language sounds,

grammar, semantics, language change, and psycholinguistics. He highlights elements of the discipline that seem fundamental and will probably continue to be significant over the entire book. It highlights culture as much as the biological setting of human language and demonstrates how linguists' concerns may be effectively integrated with those of the conventional humanities and social sciences. Every chapter includes in-depth discussion questions and writing activities. One or other thematic word groups are formed in linguistics based on material and logical factors. This book provides a thorough overview of theoretical linguistics. It assumes no prior knowledge and defines concepts as they are introduced; yet, it provides a thorough and technical treatment of a wide range of subjects, elevating the reader's comprehension to an advanced level. Introduction to Theoretical Linguistics has been a standard introduction to the field since it was originally published in 1968. It will continue to be a valuable resource for students looking for an overview of the three main areas of linguistics—phonetics and phonology, grammar, and semantics—and for anybody interested in how theory can help explain the main issues with human language. Linguistically, this is a field that is frequently perceived as moving quickly [5].

In Z. Verdiyeva, F. Aghayev, and M. Adilov's book called *Linguistic Problems*, it is mentioned that German linguist Y. Trier brought the concept of "semantic field" to linguistics. Therefore, the semantic field includes the words included in the semantic group. And the semantic field theory serves to study the semantics of the language. At this time, the field of words that are related to each other and are around each other is called the conceptual field, and the lexical field of these words is called the word family, which is called dominant. This includes a word that has a general, i.e., neutral meaning, and other words that have additional meanings and depend on it. For example, in the semantic field of work verbs, the verbs "to work" and "to do work" are considered dominant in that field, or, in the semantic field of verbs related to "seeing", the verb "to look" can be shown as a dominant verb [13].

Problems of analyzing the properties of the verb. The verb has a great role while expressing thoughts as it is one of the main parts of speech, and as a part of the sentence, it mainly appears in the predication role. From that point of view, it plays a special role in the formation of the sentence, and as a result, other sentence members are chosen precisely according to the nature of the verb and are concentrated around it. The role of the verb is undeniable, not only in the for-

mation of the sentence but also in the formation of the utterance. This can be proved by the fact that there are many categories of verbs. This appears to be the explanation for this event.

A verb, from the *Latin verbum* meaning word, is a word (part of speech) that in syntax conveys an action (bring, read, walk, run, learn), an occurrence (happen, become), or a state of being (be, exist, stand) [11].

Well-known linguists such as Jafarov G. [4], John Lyons [5], Leech, G. [6; 7], R. Hallig V. von Wartburg [9], Richards, J. C. & Schmidt, R. [10], and others made serious considerations about the semantic and syntactic properties of the verb. The purpose of the article is to identify the properties of the verb and to reveal the innovations in the classification of the verbs according to their meaning. The tasks of this subject can be mentioned as follows:

To study, clarify action verbs and specify them;

To investigate the scope of lexical combination of the verbs;

To identify the ways of assembling verbs into the groups;

To illustrate with examples the semantic centre of the similar verbs;

To look through and analyze the thought of linguists' about the verb.

Methods and ways of investigating the properties of the verb. In the article, the characteristics of verbs are deeply analyzed and illustrated with examples, using the method of linguistic analysis and linguistic description. As for the reasons for choosing these methods for research, it is intended to describe semantic groups of the verb by dividing them into subgroups using the linguistic description method.

The works and articles of Azerbaijani, and English speaking linguists were used as sources in the preparation of the research.

About the Study of the Verb. Geoffrey Leech wrote about not only the theoretical and hypothetical meaning of the verbs, but also analyzed the tenses and aspects of the verb. He clearly distinguished the differences of the meanings between the Indicative Mood expressing real facts and the Subjunctive Mood expressing the supposition [7, p. 114–133]. Besides, the author of the book with the title "A Communicative Grammar of the English", illustrated the meaning of verbs with examples, especially those with object complements containing additional meaning, that's with complex-transitive verbs [8, p. 282].

The verb is the main factor that shows the richness of the language. Verbs make up about 30–40 percent of the lexical fund in both German and Turkish. In English, the action referring to the subject is

expressed through the verb, that is, through the predicate; therefore, as a part of the sentence, the load on the predicate is high, and therefore the load on the verb is high. However, nothing in language is possible without hierarchy. A certain system is manifested in the division of verbs into groups of corresponding meanings [5, 3–8].

From that point of view, it is necessary to develop a semantic classification for a comprehensive analysis of verb research. The largest of the lexical classes in linguistics is the part of speech. There are 40,000 words in the Azerbaijani-English dictionary of Oruj Musayev, and 130,000 words in the English-Azerbaijani dictionary [2].

Verbs are also dealt with in Longman dictionary of language teaching and applied linguistics [10, p. 577].

One of the existing semantic groups of verbs is action verbs in English, as in all languages. This is due to the fact that the subject's work is comprehensive. It is used in the meaning of the verbs that indicate the work done by the subject on the object. Connecting or link verbs describe the state of existence. Auxiliary verbs help move, take action, and link verbs by adding tense, mood, or voice to these verbs. Wenyan Gu in his article studied the transitive and intransitive and link verbs. Moreover, he investigated the Cognate Object and their relation with the predicate of the sentence which is expressed by the same root of the verb [14, p. 1].

About Action Verbs and their Subgroups. Action verbs help us express physical or mental action and work. They can be used to describe specific actions, events, or current situations. That's why it's important to know what action verbs are and how to use them to express English correctly. They can be used to describe specific actions, events, or current situations.

These verbs, in turn, are divided into a number of subgroups. This makes the study of action verbs even easier. Thus, there are several subgroups of action verbs, especially according to their semantic meaning:

- I. Regarding human creativity.
- II. Related to destructive, destructive work.
- III. Regarding the presence of a small amount of change in the object.
- IV. Regarding reporting a dynamic effect on an object.
- V. Regarding nutrition [3].

It should be noted that these semi-groups do not cover all action verbs; only the main ones are combined in these semi-groups.

One of the main issues in semantic field theory is grouping words into appropriate groups based on their meaning. In these groups, common and leading

concepts are defined. J. Lyons defines the meanings of existing groups as semantic components. However, upon deeper examination, the same concept is used in the existing literature as *plerema*, *sememe*, *semantic marker*, *semantic category*, etc. For L. Bloomfield *sememe* was the meaning of the morpheme [16], whereas for L. Hjelmslev it is called as *plereme* and he defined it as a unit of content and he defined *sememe* as the smallest integral unit of meaning [17]. Semantic component contains both *sememe* and *plereme*.

The grouping and study of actional verbs according to their meaning contributed to the science of linguistics. This facilitates not only semantics but also semantic structure analysis of those verbs. Various studies have been conducted in this area. The verbs included in these groups show certain similarities not only in their semantics but also in their ability to combine syntactically. Therefore, the syntactic features of action verbs are closely related to their meanings. As a result of this, the lexical semantics of words that are also languages are reflected in their syntactic features.

The Contribution of Verb Grouping to Dictionary Compiling. Dividing the lexical meanings of verbs into groups is of great importance when compiling a dictionary in the language because lexical units are given in the dictionary according to the principle of being close to each other. At this time, the principle of semantic core or semantic nest, which we mentioned earlier, should be given importance, and the resulting vocabularies will be useful both for learners of the internal syllables of a language and for learners of that language and a foreign language, as well as for translators. Moreover, at the same time, it can be applied to the issue of the compilation of systematic dictionaries and make your work easier; thus, it will be easier to define lexical-semantic groups. Today, there are various dictionaries, both in English and in other languages, that include separate parts of speech related to lexical units. At the same time, there is a 4-volume English dictionary.

The reason why we included this 4-volume dictionary in the scientific research work is that the verbs related to the English language are divided into four lexical-semantic groups. Thus, verbs of state are verbs indicating state, verbs of process are verbs indicating process, and verbs of factional activity are action verbs. Here, this group is small because, in the classification of verbs, the verbs outside this group with different meanings prevail, for example, verbs denoting sense perception and mental ability.

Since there are too many words and expressions, it is difficult to study them, and from this point of view, grammar studies them by parts of speech.

As mentioned above, it is the verb that includes the most lexical units. Due to such a large part of speech, the verbs themselves are divided into several groups, the largest of which is called action verbs. Action verbs have rich grammatical and semantic features, not only in English, but also in Azerbaijani. There are verbs with a general meaning in both English and Azerbaijani, but if we compare, the number of verbs expressing a specific meaning prevails. We have these verbs' prof. Using Oruj Musayev's English-Azerbaijani dictionary, we have found the equivalent in Azerbaijani. In modern English, since human affairs are diverse and comprehensive, their meanings are also expressed by different verbs. In this regard, the verbs that express the work done on the object are called work verbs. An example is the verb "shift". The equivalent of the verb "shift in Azerbaijani can be given as "to change one's place, to move to another place, to transfer, to change" [2].

"Move, change"; to (cause something or someone to) move or change from one position or direction to another, especially slightly: shift from something to something; She shifted (her weight) uneasily from one foot to the other; shift (to) The wind is expected to shift (to the east) tomorrow. (of an idea, opinion, etc.) to change: Society's attitudes towards women have shifted enormously over the last century; shift onto Media attention has shifted recently onto environmental issues [14].

transitive verb: to exchange for or replace by another : change; to change the place, position, or direction of : move : to make a change in (place) : to change phonetically intransitive verb: to change place or position: to change direction [15].

As can be seen from the example, the presented verbs express the concrete work of a person. Verbs given in this type of example are called action verbs. Since the work done on the object can be varied and comprehensive, it can also sound diverse and comprehensive from the subject's point of view. That is, at the same time, the effect of the object on the subject can be different. An object can be in different states. It can be damaged, corrupted, destroyed, changed, etc. Even the location of the object can be changed. From these, we can draw the conclusion that it is possible to express different types of work with action verbs. It is from this point of view that the formation of verbs into different groups of meanings appears, and at this time, the nominative meaning is considered the main one.

Semantic and Grammatical features while defining verb groups. The nominative meaning makes it easier for us to determine which group of polysemous words used in the English language belongs

to which group. Another issue that facilitates our research is the analysis of semantic and grammatical features when defining these subgroups. It would be difficult to study so many verbs and reveal all their grammatical and semantic features, and this is considered methodologically wrong. From this point of view, action verbs in English are divided into the following semantic subgroups:

1. Action verbs related to creative work
2. Action verbs related to destructive work
3. Action verbs that express a partial change in an object
4. Action verbs related to the expression of a dynamic effect on the object [3, p. 13–14].

It is in the last subgroup that the process of feeding a person can be included, because here, too, a person does certain work. From this point of view, we can even combine English action verbs under five and a half headings.

1. It can be noted in subheading 1 that any concrete object can be created as a result of human creative work, and we can illustrate this with the following examples:

2. It can be noted about the second subgroup that the verbs included in this sub-heading express the opposite meanings of the first. This subgroup includes the following verbs:

3. Subheading 3 includes action verbs that express a slight change. Therefore, these verbs express a certain amount of change-making semantics. It is also worth noting that there are more verbs related to the third subsection. This explains why people were more engaged in the types of work related to this sub-heading.

4. Action verbs are sometimes called dynamic verbs in the relevant literature. From this point of view, his statement in subheading 4 is absolutely correct. Subheading 4 contains action verbs related to the dynamic effect on the object. In this subsection, as a result of the effect of the subject on the object, the object can change its place or the state of the object in the existing space can change. This includes a number of verbs. Similar to the subgroup before it, the number of these verbs is large in both English and Azerbaijani. This is again due to the fact that human work is more related to actions related to this subsection.

5. Finally, since there are enough action verbs related to human eating, it is possible to give them under a separate subsection. And it includes relatively fewer verbs.

It should also be noted that this classification was reflected in the articles of S.Ahmadova [3]; however, there are more types of these work verbs, and these sub-headings are divided into several sub-headings.

The way to ease the confusion is to take the previously mentioned nuclear words as the basis of the leading theme and concentrate other words around them. For example, the words “to bind, to peace, to band, to attach”, etc. can be combined in the sense of connecting. In contrast, the verbs in another subheading can express the separation of the object rather than its combination. This can be cited as an example of the verbs “to separate, to concer, to distribute”, etc. The purpose of uncovering the distributive features of verbs is to analyze them in terms of semantic structure, and this is one of the problems in linguistics.

Ambiguity in the meanings of the above-mentioned verb groups are investigated in Predrag Novakov’s article thoroughly which are in the present perfect tense form [9, p. 282].

It should be noted that currently, both the Azerbaijani and English dictionaries have enough verb conjugations and verb-related phrases in the vocabulary related to verbs.

J. Lyons considers speech as a speech event and therefore every linguist builds the structure of the language on the basis of speech. It also describes the language system [6, p. 68].

We know that speech is formed based on the grammatical rules of the language.

Conclusions. Therefore, in order to include the verb as a part of speech in the lexical semantic heading, importance is attached to the property of forming a lexical combination. The role of the verb

in the formation of an additional sentence is irreplaceable. Sometimes we observe here that the main verb, together with the auxiliary verb, is used as the predicate; sometimes we see that the verb acts as the predicate without the auxiliary verb, and thus the sentence is formed. However, the idea that the verb is considered the only syntactic center in the formation of a sentence is incorrect. In addition, we can clearly observe the organizing role of the verb in most of the sentences formed and used in our language.

Thus, the verb plays an important role in determining the meaning of the sentence. We get the idea of the event happening in the sentence from the verb. As mentioned earlier, the generality of the lexical semantics of words, as well as the formation of combinations of verbs with other lexemes, play a key role in defining lexical semantic groups. This process is important not only in research, but also in teaching English.

Action verbs refer to a person’s specific work, and therefore most of the verbs here are not figurative. The existing referential meanings of work verbs are similar in different languages because the relationship of a person with the environment forms identities in different languages, and each of these is reflected in the language. Action verbs describe an action that can be done by a person, animal, object, or nature. Since the action verb plays the main role in the formation of the sentence, we have determined the predicate of the sentence, and that sentence is already an opinion of what the conversation is about.

Bibliography:

1. Arun Ahirrao Semantic Features of Verbs in English JETIR1810965. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (JETIR)*. Volume 5. Issue 10. October 2018. pp. 448–453. URL: www.jetir.org
2. English-Azerbaijani Dictionary, Editor-in-chief: O.I. Turksever (Musayev). Bakı, “Qismat” Publishing House, 2003. 1696 p.
3. Əhədova S. İngilis və Azərbaycan dillərində iş feillərin struktur-semantik təhlili (Valentlik nəzəriyyəsi əsasında), fil.elm. avtoreferat Bakı : 2008. 21 p.
4. Cəfərov Q. Azərbaycan dilinin leksik-semantik sistemi. Bakı : Elm, 1984. 120 s.
5. John Lyons. (1978). Introduction to theoretical linguistics. London : Cambridge University Press. 519 p.
6. Leech, G. (2004). Meaning and the English verb. London : Longman. Pearson. 138 p.
7. Leech, G. & Svartvik, J. (2013). A communicative grammar of English (3rd edition). New York : Routledge. 304 p.
8. Novakov Predrag. (2018). Semantic Features of Verbs and Types of Present Perfect in English. Serbia: University of Novi Sad. 8 p.
9. R.Hallig V. von Wartburg (2022). Begriffssystem als Grundlage für die Lexigraphie Versuch Eines Ordnungsschemas: De Gruyter. p. 316. URL: <https://doi.org/10.1515/9783112611821>
10. Richards, J. C. & Schmidt, R. (2010). Longman dictionary of language teaching and applied linguistics (4th edition). Harlow, Essex : Pearson Education Limited. 595 p.
11. Zubayda N. N., Haqberdieva G., Kasimova S. M., Hakimov H. N., Tolibeyov B. F. (2020). The role of verbs, types of verbs as well as lexical, morphological, and syntactic characteristics of verbs in English Language: IJOT | Research Parks Publishing (IDEAS Lab). URL: www.researchparks.org | Page 57–60
12. Verdiyeva Z.N., Agayeva F.M., Adilov M.İ Linguistic Problems. I cild. Bakı : Education, 1982, 325 p.
13. Wenyuan Gu. (2018). Five Basic Types of the English Verb, West Career & Technical Academy Las Vegas, Nevada 33 p. URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED586153>

14. Shift. 2023. In Merriam-webster.com. Retrieved November 21, 2023. URL: <https://www.merriam-webster.com>
15. Shift. 2023. In Cambridge dictionary.org. Retrieved November 21, 2023., URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
16. Sememe. In Dictionary.com. Retrieved November 21, 2023. URL: <https://www.dictionary.com/browse/sememe>
17. Plereme. In oed.com/dictionary/ (Oxford English Dictionary) Retrieved November 21, 2023. URL: https://www.oed.com/dictionary/plerematics_n

Абдурахманова Р. Г. ПРО СЕМАНТИЧНИЙ РОЗБІР ДІЄСЛОВА

Дана стаття присвячена семантичному аналізу дієслова. У статті подано розширену інформацію про семантичні групи дієслова. Роль дієслів дії у формуванні мови незаперечна і важлива при правильному вираженні мови. Доведено, що всі людські мови також побудовані на одному абстрактному шаблоні. Доведено, що дієслова також демонструють багатство мови сучасної англійської мови. Також розглядається певна система ієрархії, яка демонструє деякі групи. У статті також присвячено дослідженню семантичної класифікації комплексного аналізу дієслова. Крім того, враховується значення дієслівних груп, виведених із семантичного компонента. У статті представлено та проаналізовано різні параметри дієслівних груп. У статті зазначається, що семантична конвергенція є істотною для дієслів, що входять до однієї семантичної групи. Вважається, що розділення лексичних значень дієслів на групи має велике значення при складанні словника мови, оскільки лексичні одиниці подано в словнику за принципом близькості одна до одної. У статті доведено, що структура мови будується на основі мовлення. Крім того, у цій статті наведені різні думки про важливість семантики у вивченні мов. Також зазначається, що всі мови мають різні набори синтаксичних структур і під час спілкування носії в основному використовують дієслово з домінуючим значенням. Незліченні значення можуть бути породжені існуючим основним значенням. Крім того, у статті представлено та проаналізовано дієслова, що позначають творчість людини, руйнівну дію, часткову зміну, динамічний вплив на об'єкт, харчування. У статті доведено, що дослідженням семантичного підходу до дієслів приділяється більше уваги. Крім того, у цій статті також розглядається той факт, що допоміжні дієслова допомагають дієслову дії, додаючи час, настрій і голосові якості.

Ключові слова: структурний, семантичне поле, лексичне поле, аналіз, групи дієслів, дієслова дії, словник, лексико-семантична парадигма, тезаурус, класифікація дієслів.

Asadova R. M.

Baku State University

ON THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PRESENCE OF ASPECTUAL FORMS IN ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES

The tense category of the verb is chosen according to the way of expression, just as it differs in meaning from the aspects. The aspectual forms of verb are expressed analytically. The tense forms of the verb are word-changing, and the aspectual forms are word building-word changing. In general, word changing forms express different grammatical relations between words in a sentence by covering all the words in the parts of speech they belong to, and do not create new meaningful words. When we compare the English and Azerbaijani languages, we see that the category of aspect is formed in different ways in both languages. In the Azerbaijani language, the category of aspect can be expressed analytically and synthetically. There are no specific formal elements that make up verb aspects in English. Only the same formal elements that create the tense category of the verb can also create an aspect. As a result, the category of aspect of the verb is formed as a grammatical-morphological category in our language, and the means of expression of this category can be mentioned only after accepting this category as a grammatical-morphological category. In the Azerbaijani and English languages, there are no pairs due to aspectuality, and therefore the category of aspectuality is manifested in the delivery and perception of information. As aspectual forms are expressed in different ways, as we mentioned, there are serious differences between the languages we mentioned when comparing Azerbaijani and English languages, and when we compare the concept of aspect, its peculiarities are clearly manifested in each specific language. In addition, only the lexical or grammatical point of view does not give full clarity to the aspectual forms as a grammatical category. In the Azerbaijani language, each of the auxiliary verbs expressing the meaning of aspect does not have the ability to be used with all the main verbs. For this reason, unlike the English language, the aspectual forms in the Azerbaijani language cannot be combined under the name of category of aspect as an independent grammatical category. Aspectual verbs created by either synthetic or analytical method do not express a new lexical-semantic meaning, but add a new lexical-grammatical shade to the meaning.

Key words: *the category of aspect, verbs, continuous, perfect, tense, the category of tense, analytical form, synthetic form.*

Introduction. Recently, there has been an increased interest in the comparative and typological research of parts of speech in different language systems. The comparison of language units in non-related languages and their typological research is of interest. When language units are studied in a comparative way that more positive results are obtained in their understanding. With typological research, we can also clarify the similarities and differences that exist in different language systems. Thus, during the comparative-typological analysis of languages, we determine the features of related languages, to what extent they are genetically related, and at the same time clarify the individual characteristics and qualities of each of them.

Each part of speech has a special place in grammar, where the verb cannot be compared with any

part of speech, the verb belongs to systems with rich categories. The category of aspect is a category that indicates the modification of the quantitative picture of the movement. This category has complex logical and linguistic features. Expressions of that category appear in different languages with typological generality and a number of different aspects. While the phenomenon of aspect exists in one way or another and to some degree in all languages, we find its presence as a grammatical category in different forms in all languages. Aspects of the verb indicate the quantity and manner of performance of work, state and action. The methods of formation of aspect of verb forms are completely different in Azerbaijani and English languages. In addition, although we find the category of aspect in English in the works of linguists, the existence of the category of aspect in Azerbaijani is controversial.

The main goal is to show the characteristic features of aspectual forms of verbs in a comparative aspect.

The main problem. We find the first research on aspects of verb in the Azerbaijani language in Z.I. Aliyeva's 1953 candidate thesis "The category of aspect in the Azerbaijani language". "Z.I. Aliyeva examines two aspects and two types of expression of aspects of verb in the Azerbaijani language; Functional auxiliary verbs (the linguist uses the term "auxiliary") is the expression of analytical forms and verb tenses expressed by combining verbs (6, p. 5–6).

After Z.I. Aliyeva, we come across verb forms in the Azerbaijani language in Z.I. Budagova's book "Grammar of the Azerbaijani language" in the discussion of "Aspects of verb". In his work, the researcher shows that the meanings of the category of aspects of verbs are expressed by the tense forms of the verb. In his work, the author follows the expression of the meaning of aspect in the Azerbaijani language in the whole system of tense forms (6, p. 7–9).

Z. Taghizade also stated the existence of the category of the aspects of verb in the Azerbaijani language. According to him, "The category of aspect indicates the quantity of the situation and action, that is, whether the situation or action ends, continues, begins, once or more" (6, p. 7–9).

If we summarize the opinion of linguists, we can say that the formation of the aspect forms of the verb used in the Azerbaijani language is manifested in two ways:

- Synthetic form
- Analytical form

It is formed by adding special suffixes that created aspectsto verb roots using a synthetic method. We include in this method the expression of verb aspects with the tense forms of the verb. Since these suffixes cannot be added to all verbs, this method is not relevant and has not been confirmed in linguistics. In the Azerbaijani language, it is possible to create an aspect using a synthetic method with the help of suffixes that create a special aspect using a synthetic method. However, these suffixes are few in number. With the analytical method, we can create aspect with the help of combinations created by functional-auxiliary verbs. When comparing the existence of verb forms of Azerbaijani and English languages, we can give examples of the expression of most the aspect of verbs with verb tense forms. So Azerbaijani and English belong to different language groups, it is not easy to compare unrelated languages. At this time, we can only analyze the methods of formation of aspect in each language and make a comparison between the analyzed language materials.

There are three types of analytical methods:

- By combining the verb classified as a functional-auxiliary verb;
- Through the periphrastic forms of the verb;
- Through two infinitive verbs.

The existence of aspectual forms in English is also a controversial issue, and there are different opinions about the manifestation of these forms. We can find extensive information about English tenses in "Aspect" by Bernard Comrie. The linguist put forward serious ideas by giving examples about the concept of tense and aspect in the work:

"So far, we have been emphasising the difference between tense and aspect, particularly in so far as traditional grammatical terminology does not always rigorously distinguish the two parameters, which can lead to confusion in discussing either aspect or tense in its own right. However, at various points it has been noted that aspect and tense do sometimes impinge on one another, and it is now time to examine more systematically some of the relationships between aspect and tense in various languages" (1, p. 66).

In English, aspectual forms are formed by the synthetic and analytical method, as in Azerbaijani, that is, by adding suffixes to verb roots and by means of auxiliary verbs. There are four types of verb tenses in English:

1. Common aspect – the action is performed repeatedly.
2. Continuous aspect – the action continues.
3. Perfect aspect – the action is finished.
4. Perfect Continuous aspect – the action continued and ended.

When talking about aspects of verb in English, they mainly analyze the continuous and the finished form. There is a similarity in this form in the Azerbaijani language. In the Azerbaijani language, most of the tenses of the verbs are distinguished by ending and non-ending meanings. When we say the end of the action here, we mean not only the completion of the work, but a wider sense of immediacy and suddenness. We can say the same thing about the movement not ending. Non-stop action refers to the duration, intensity, continuity, etc. of the action. It is intended. B. Comrie in his work "Aspect" expressed the following ideas about the shades of ending and non-ending of the action in English:

"The distinction between perfectivity and imperfectivity: perfectivity indicates the view of a situation as a single whole, without distinction of the various separate phases that make up that situation ; while the imperfective pays essential attention to the internal structure of the situation" (1, p. 65–69).

All events of the surrounding reality take place in time, and this time is infinite and irreversible. We attribute the events to three tenses:

- present;
- past;
- future.

The tense forms we have mentioned – present, past, future overlapping verb forms give reason to assume that they have an additional meaning besides the time meaning. Here we can note that the meaning of aspect is expressed. Here we can consider aspect as a constant characteristic of the verb form, and tense as an absolute but variable quantity. In English, as in Azerbaijani, the meaning of aspect is necessarily accompanied by a reference to the time section in which the action takes place and, therefore, is expressed in a time frame.

In addition to present, past and future tenses, there are indefinite, continuous, perfect and perfect-continuous forms of these tenses in English. Although a number of linguists separate these forms from the time category, it has not found its scientific proof in linguistics. Because some linguists consider it a part of the time category. In English, we find the meanings of aspect most often in the continuous form. Therefore, when talking about the meaning of aspect, mainly continuous and perfect forms are distinguished. Here we cannot talk about indefinite form, indefinite form has no shades of aspectual features.

In addition, when we consider the verbs in English in terms of their meaning, it becomes clear that the lexical meanings of the verbs themselves have a sense of aspect. In English, verbs fall into two groups when they are grouped in terms of aspect:

- 1) terminative verbs;
- 2) non-terminative verbs.

Terminative verbs simply a limit beyond which the action cannot continue. For example: to open, to close, to bring, to recognize and so on.

Non-terminative verbs express continuous actions. For example: to carry, to live, to know, to see, to sleep, to have, to belong, to love, to possess.

The action expressed by each of the finite verbs is in terms of continuity is limited and they imply the limit of an action that cannot continue, whereas the action expressed by non-finite verbs does not have limit

semantics, and the limit can be thought of as an action imposed from outside, conditioned by non-linguistic reality, but not derived from the semantics of the verb.

According to O. Korm, the division of verbs in English by categories is as follows:

1. Durative Aspect
2. Point-action aspect

Durative aspect means that the action continues. Point-action aspect – the form directs the speaker's attention to the beginning or end of the movement, not to the movement as a whole. O. Korm shows that the form of point-action aspect itself is manifested in the following forms:

1. Ingressive aspect
2. Effective aspect
3. Terminative aspect
4. Iterative aspect

Ingressive aspect – in this form, the focus is on the beginning of the action.

Effective aspect – in this form, attention is directed to the final stage of the action or situation.

3. Terminative aspect – the form of manner shows the action as a whole.

4. Iterative aspect – the style form indicates the repetition of the same type of actions an indefinite number of times (5, p. 102–106).

In our opinion, since this division of O. Korm cannot cover all the aspectual forms of the verb expressed in English, we can say that the four forms of the above-mentioned verbs can more accurately express the aspectual way of verbs in English. In addition, let's note that the category of tense and aspect is expressed in the English language, unlike the Azerbaijani language.

Conclusions. In addition to the indefinite form of the four main English tenses mentioned above, the other three forms are considered as tense types. That is, they distinguish three types of tenses – long-term, finished, finished-continuous. It can be noted that the indefinite type is considered to be an uncomplicated tense type with additional aspectual content. In the other three types, the meaning of aspect is conveyed in close connection with the content of tense, grouped around the three types, and they are a method of detailing the action in relation to it.

Bibliography:

1. Bernard C. Aspect. Cambridge University Press, 1998. 142 p.
2. Brisard F. An account of English tense and aspect in cognitive grammar, June 2013, 235 p., Oxford scholarship online article series.
3. Jahangirov F.F. Perfect tense forms in English and their expression in Azerbaijani. Candidate thesis. Baku, 2000.
4. Jafarova B. Tense system of the verb in English and Azerbaijani languages. Baku, 2004. 156 p.
5. Musayev O. English grammar. Baku, Kismet, 2007. 608 p.

6. Rajabova R. Modes of the verb in the Azerbaijani language. Science and education, Baku, 2013.
7. Yunusov D. Comparative typology, Baku-Mutercim, 2012.

Асадова Р. М. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАЯВНОСТІ ВИДОВИХ ФОРМ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВАХ

Часова категорія дієслова вибирається за способом вираження, як і вона відрізняється за значенням від видів. Видові форми дієслова виражені аналітично. Тимчасові форми дієслова є словозмінними, а видові форми – словотворчими-змінними. Загалом, форми зміни слів висловлюють різні граматичні відносини між словами у реченні, охоплюючи всі слова тих частинах промови, яких вони належать, і створюють нових значущих слів. Коли ми порівнюємо англійську та азербайджанську мови, ми бачимо, що категорія виду в обох мовах формується по-різному. В азербайджанській мові категорія виду може виражатися аналітично та синтетично. В англійській немає певних формальних елементів, що становлять аспекти дієслова. Тільки самі формальні елементи, які створюють тимчасову категорію дієслова, можуть також створювати вид. В результаті в нашій мові категорія виду дієслова формується як граматико-морфологічна категорія, а про засоби вираження цієї категорії можна говорити лише після прийняття цієї категорії як граматико-морфологічна категорія. В азербайджанській та англійській мовах пари по аспектуальності відсутні, тому категорія аспектуальності проявляється у подачі та сприйнятті інформації. Оскільки видові форми виражаються по-різному, як ми вже згадували, між згаданими нами мовами існують серйозні відмінності при порівнянні азербайджанської та англійської мов, а коли ми порівнюємо поняття виду, його особливості чітко виявляються у кожній конкретній мові. З іншого боку, лише лексична чи граматична думка не дає повної ясності видовим формам як граматичної категорії. У азербайджанському мові кожен із допоміжних дієслів, які виражають значення виду, немає можливості вживатися з усіма основними дієсловами. З цієї причини, на відміну від англійської мови, видові форми в азербайджанській мові не можуть об'єднуватися під назвою категорії виду як самостійна граматична категорія. Видові дієслова, створені синтетичним чи аналітичним методом, не виражають нового лексико-семантичного значення, а надають значення нового лексико-граматичний відтінок.

Ключові слова: категорія виду, дієслова, тривалий час, категорія часу, аналітична форма, синтетична форма.

Jafarzade V. N.

Baku State University

THE PECULIAR ROLE OF DETERMINANT MEMBERS IN CREATING VARIOUS SHADES OF MEANING IN THE TEXT

The article examines determinant members and analyzes the place and role of such members in the syntax of the text. The author refers to the research and opinions of prominent scientists about the determinant members. Methods of joining determinant members are brought to attention. The connection of the determinant members with other members of the sentence, their connection with the predicate is noted. The main attention is paid to the use of adverbs of time, place and a number of others in the position of the determinant members. The use of complements and, in particular, adverbs as determinant members is considered. In the article, the determinant member of a sentence is differentiated by its semantic meaning, control feature, that is, by belonging to the text as a whole or its constituent components. Thanks to this property, it stands out among other members of the sentence. The difference between determinant members as a member of a sentence and adverbs is determined in terms of their connection. Using examples from works of art, the characteristics inherent in determinant members are explained. Using examples of literary texts, it is noted that determinant members give the text shades of time, space, reason and other meanings. It is substantiated that the component with which the determinant members is used is the main component of the text. The emphasis is on examples of literary texts in which the determinant members is used in each component. It is noted that, along with morphological means, syntactic means create a certain shade of meaning among the components of the text. The main attention is paid to the role of both nominal predicates and verbal predicates in the creation of the text as determinant members. The members of the determinant group do not have direct contact with the predicate, do not depend on it, but, on the contrary, are connected with other members of the sentence.

Key words: *text, semantic relations, determinant members, dependent member, collocations.*

Introduction. The determinant members is a syntactic unit that is directly related to all members of a sentence and creates a certain connotation of the sentence. The defining part of a sentence, or defining part, is a free word-form, usually located at the beginning of a sentence and creating a grammatical connection with all subsequent predicate whole, which is a sentence distributor. Even when talking about the composition of the proposal, it is recommended to divide the proposal into a determinant and a predicative group first, to define a predicate group and divide the sentence into parts.

The adoption of the term determinant allows us to take another look at the whole sentence. The principles of the balance of the sentence and the defining member, and the means of communication, as a result, form the structure of the proposal as a whole. Usually the time, place and a number of other adverbs act as defining member of a sentence [1].

Determinants are free word forms, word combinations, extending the scope of a sentence. Speaking about definite members of the proposal, G. Kazimov mentions adverbial and medial supplements. The author also considers interjections and a number

of phraseologisms related to the content of the sentence as a whole, determinants based on the principle of “belonging” to all members of a simple sentence and all components of a complex sentence and justifies his opinion with examples. Interjections express an attitude to thought, create a connection between parts of speech. Habits may refer not to the proposal as a whole, but to the sentence member, reinforce the meaning and create an actualization [6, p. 156].

Since these are determinant members, words without lexical meaning cannot be part of a sentence (except for those in the form of adjectives). The author also approaches the question from the point of view of the concept of supply.

The purpose of the article is to determine the place of determinant terms in the creation of various shades in a sentence.

The main part. The determinant member does not refer to the new member outside the traditional division of sentence members. It simply refers to a member or members (adverb and complement) that are reflected in the traditional division and differ only in the function they perform in the text. The definite term of a sentence is distinguished by its meaning, its gov-

ernance, that is, it refers to the text as a whole or to the components that make up it. It is because of this peculiarity that it is separated from other members. While the adverbs in the proposal are directly related to the news, the communication of the adverb as the defining member with the news weakens, the sign of belonging to the whole sentence is semantically manifested.

Now he could easily take the suitcase and leave, no one came for more than an hour. He wanted to open the buttons of the suitcase, but no... No way. Not yet... It is better to wear it in hand and walk [7, p. 8].

In this text example, the adverb of time is used in the position of the defining member. The word «now» refers to the text as a whole, not just its member or component, and indicates the time of the event in the text. The image described in the text, the work he does, his feelings and emotions, his indecision and hesitation are connected with the adverb «now».

Arriving at the department of medical examination and pathological anatomy (or morgue), the investigator Allahverdiev met with an expert doctor who examined the body. Tarlan then went to the cell where the body was kept by the doctor and began to examine the results of the examination. The medical expert recently opened the body and examined it both outside and inside [8, p. 15].

Determinant members may consist of either one word or a word combination. The phrase used in the adverb of time position acts as a defining member and is related to the overall content of the text. The adverb of time, expressed in the form of a union in the first sentence, has the same meaning and function in the second sentence, it differs only by means of expression. In the first sentence, the qualifying member, in the form of a phrase, is expressed in the second sentence in a simple adverb. However, this does not affect the ownership of the whole text by the defining member.

Gunduz stood near Samed Vurgun's garden, in front of a one-story building with the inscription «Advertising, design». He also put the phone to his ear:

– No, not there. Hey, Hamid, have you forgotten Baku? Go through the airport. Go straight, it is on the left of the road. I got out and stood in front of it. It says «Advertising, design»... [9, p. 39].

In the example text associated with the adverb locator, the same adverbs used in the first sentence refer to all the components that make up the text. In the example of text associated with adverbs and intonation, the function of the definite term serves to express the finished thought.

Remember we read this book in ninth grade? As we read... In particular, some censored places [9, p. 40].

In this example, the adverb of time, expressed by word-combination, acts as the defining member and semantically connected with all the following components.

Going out the door, Gunduz said: «Wait», he came back, searched and took out the painting from the back row and handed it to Hamid:

– I have no money to sign up for your wedding, let it be my gift to you [9, p. 44].

Identifier texts also use their parallel adverbs, in which case the defining member plays a leading role in the text, while the adverb does not play an important role in connecting the components.

Looking at the examples of defining members, we notice that adverbs of time and places are used more often. However, causal adverbs also act as defining members, and subsequent events are directly related to this member. Consider the following example text:

8 years ago, on a cold March evening, when Woosal first came to see Parishan, he brought three pieces of violet. There was no need for Vusal's confession. Instead, the violets told Parishan everything. The first harbingers of spring presented by the young man to the girl in the first days of cold March – violets, wedding or mourning flowers – did not require explanations; they were obvious [2, p. 92].

In the example of text with a definite adverb of time are used homogeneous adverbs of time, they serve for a strong expression of a temporary connection, expressed in the text.

Whenever a group was brought in to donate blood, one of the Komsomol activists took a list of groups, called students in turn and sent them to the station. Instead of 250 grams they took 300 grams of blood on the site. Mikail this time took the list himself and began to think how to save Fazayi from here. I looked at her and saw that Fazayi's face was full of fear of death. The poor girl's heart was beating so hard that it almost jumped out of her chest [3, p. 231].

The adverb-determiner, expressed by the final verb sentence, closes all thoughts expressed after it, the first sentence.

As always, this time, when we entered our home on Amir's rock, we looked at each other like we were in a completely different world. In the autumn there was a strong smell of grass, which we put on the ground, and withered mountain flowers.

I lit a fire of wood, which we gathered on one side of the cave. Valas, the oaks caught fire and caught fire. It's been a pleasure staying here on these cold days. We sat side by side on the dry grass and watched as the cicada burnt fragrant wood, and warmed, bringing frozen hands to the flames [5, p. 2].

The adverb of time and mode of action as the defining term were developed on the example of the macro, which arose from the connection of two microtexts. Determinants are most often used at the beginning of a sentence. In the first of these microtexts this property has adverb place. In the other microtext that makes up the macro, the determinant used is not used at the beginning of the text, but in the middle and binds the following expressions. This is due to the lack of coherence in the text. Thus, although the overall communication, that is, the coherence of the sentences, is strong, the communication (connectivity) of the individual components is weak.

Having placed the body in the back of my car, I drove the car on the intermediate roads to the place I had previously determined – the slope of Bayel. I changed the license plates of the car I was driving every few streets through town. That night, no camera was able to get the real license plate of the car I was driving. After the crime I threw into the sea everything I had, except the axe and plastic turbans in which I collected body parts [8, p. 101].

The article considers examples when the definite term is processed in one component of the text and turns this component into the main sentence of the text. In this example, the determinant is not developed in one, but in several components that make up the text of the element. As a result, the text had been shaped by the close relationship between its components. This combination of components shows that the text is strongly connected. Thus, some of the categories of text mentioned in chapter I, such as coherence, consistency, informativeness, and so on. d. appear the pattern of text formed with its participation.

Examples of qualifying members of the proposal were discussed. In general, it is clear from the examples that adverbs are word-forming means. The main focus of our research work is the identification of morphological means of creating text. We looked at both adverbs and adverbs in a text position, looking only at the relationship of adverbs and adverbs. Deterministic terms can be expressed in both adverbs and in different combinations of nouns and verbs. Deterministic terms are expressed mainly by adverbs of time, place, and cause. The reason for the separation of the determinant members is that they do not belong to a member of any component of the text, but to the component as a whole, the text.

Determinants create certain semantic relationships in the text. Consider the semantic relationships created by the defining members based on artistic examples.

Time ratio:

When Mammadagha brought the shakarburra from the house, Mirzoppa stood in front of the field and

waited for him. Taking the shakarburra in his hand, the jeweler Alascharf, looking at the gold, looked back and forth and thought to Mammadagha that Mirzoppa would now do a new trick. Shakarburra caught Mirzoppa, and he only did it, that thanked: Well, you uncle... Take [4, p. 18].

The qualifier used in this text example refers to time. The identifier used in the first component of text applies to all components of the text member.

Time and manners ratio:

Mammadagha stood next to an electric lamp and jumped in front of a gray cat staring at him, stuck bread into the iron grille of Mirzoppa's street window and climbed with a lamp onto the roof of a one-story house, hid in a branch of a brick chimney and headed towards Mirzoppa's yard [4, p. 19].

The overall content of the text in the example is developed by a relative determinant member. However, when a dependent definite member is used to express the composition of a linked definite member.

Opposition relations:

So far, many people have said much to Mammadagha, but he never forgot a word of what Molla Suleyman said when he was a child. The words addressed to people were also strange. You know, they say something that hits you like a slap, but after a month, you forget it and you never remember it. Sometimes it is said that you do not pay attention, but then all your life you do not forget [4, p. 12].

Three of the four components that make up the model text have the same conjunction. The sentences that make up the text are chained, and the overall content of the text is contrasted. However, although the contrast is strong, the text is usually limited to a time determining factor.

Time and reception:

On that day the wind blew until evening, and the wind changed every hour, then beat the white foamy waves on the stones, then blew strongly, but suddenly in the evening the wind stopped, and the mosquito raised its head again; There would be no sea, sand and stones Zaghulba, but the mosquito was also a bad mosquito. The mosquito was an ardent enemy of Mammadagha, but this time the wind did not darken him with blood, because the night was strange [4, p. 6].

In an example of text using a time determinant, there is not a very noticeable ratio of contrast and clarification.

Time and relationship clarification:

Mammadagha loved to look at his van, parked on the beach, by the sea; every time he looked at the pure aluminum lid of the van, the colorful capital letters of the slogans on it, he felt bragging, boasts, and the sea water washed away this pride, as if it

washed the fish's ear into the palms, crystallized it and turned it into the joy of the child; the joy of this child spilled over the body of Mammadagha in the sea. Mammadagha knew very well that having a van in the world and decorating it like that was no big deal. He understood this, but every time he looked at a van with an aluminum lid and read the inscriptions on it, it was clear that he was still bragging about his actions [4, p. 7].

This textual example develops homogeneous determinants expressed by verbal connections of temporary content. The explanatory link between the components of the text is strong. In contrast, a time determinant helps to determine when a clarification relationship is revealed.

Cause and effect:

Because of the busy working hours, most of the prosecutors of the Sabail district had to leave their jobs later than usual. However, most members of the Public Prosecutor's Office had been instructed to report to the Public Prosecutor's Office early in the morning.

Investigator Tarlan Allahverdiev, who left the prosecutor's office at night, went home tired [8, p. 11].

The time link is also manifested in the text associated with the causative determinant.

Deliverable. Based on the examples we have considered, we can say that the definite members refer to the text time, place, reason, etc. gives shades of meaning.

Conclusions. Determinants, or rather examples of determinants of members of a proposal, were considered. The qualifying sentence was a more precise expression, since the defining sentence was a sentence that acted as part of a sentence. In general, it is clear from the examples that adverbs are word-forming means. Deterministic terms can be expressed in both adverbs and in different combinations of nouns and verbs. Deterministic terms are expressed mainly by adverbs of time, place, and cause. The reason for the separation of the determinant members is that they do not belong to a member of any component of the text, but to the component as a whole, the text.

Bibliography:

1. Abdulla, K. Azərbaycan dilində mürəkkəb sintaktik bütövlər. / K. Abdulla, A. Y. Məmmədov, M. M. Musayev, K. Üstünova, N. Novruzova və s. Bakı : Mütərcim, 2012. 606 s.
2. Anar. Əsərlər hekayələr, povestlər. Yağışlı gecə. (I c.). Bakı : Nurlan, 2003. 575 s.
3. Elatlı, E. O gecə yağış yağdı, povestlər, hekayələr. / E. Elatlı. Bakı : Qanun, 2015. 339 s.
4. Elçin. Seçilmiş əsərləri: [10 cildə]. / Elçin. Bakı : Çinar-Çap, c.1. 2005. 626 s.
5. Əfəndiyev, İ. Sarıköynəklə Valehin nağılı, roman / İ. Əfəndiyev. Bakı : Gənclik, 1979. 325 s.
6. Kazımov, Q. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis, V nəşr. Ali məktəblər üçün dərslik. / Q. Kazımov. Bakı : Elm və təhsil, 2010. 500 s.
7. Qaraqan. Bir milyon dollarım olsaydı. Roman. Bakı : Qanun, 2014. 244 s.
8. Şıxıyev, V. Gecikmiş qisas, roman. / V. Şıxıyev. Bakı, 2015. 119 s.
9. Yölçiyev V. Sənə inanıram, roman. / Varis. Bakı : Apostrof, 2010. 349 s.

Джафарзаде В. Н. СПЕЦИФИЧНА РОЛЬ ДЕТЕРМІНАНТНИХ ЧЛЕНІВ У СТВОРЕННІ РІЗНИХ ВІДТІНКІВ СЕНСУ В ТЕКСТІ

У статті розглядаються детермінантні члени, аналізується місце і роль таких членів в синтаксисі тексту. детермінантних Автор звертається до досліджень і думок про детермінантних членах видатних вчених. Доводяться до відома способи примикання детермінантних членів. Відзначається зв'язок детермінантних членів з іншими членами пропозиції, їх зв'язок з присудком. Основна увага приділяється вживання прислівників часу, місця і ряду інших в позиції детермінантного члена. Розглядається вживання доповнення і, в тому числі, прислівників в якості детермінантних членів. У статті детермінантний член пропозиції диференціюється за смисловим значенням, ознакою управління, тобто за належністю до тексту в цілому або складових його компонентів. Завдяки цій властивості воно виділяється серед інших членів пропозиції. Визначається відмінність детермінантних членів як члена пропозиції від прислівників з точки зору їх зв'язку. На прикладах з художніх творів пояснюються характеристики, властиві детермінантним членам. На прикладах художніх текстів зазначається, що детермінантні члени надають тексту відтінки часу, простору, причини та інших значень. Обґрунтовано, що компонент, з яким вживається детермінантний член, є основним компонентом тексту. Акцент робиться на прикладах художніх текстів, в яких детермінантний член вживається в кожному компоненті. Відзначається, що поряд з морфологічними засобами синтаксичні засоби створюють певний відтінок сенсу серед компонентів тексту. Основна увага приділяється ролі як іменних присудків, так і дієслівних присудків у створенні тексту як детермінантних членів. Члени детермінантної групи не мають прямого контакту з присудком, не залежать від нього, а, навпаки, пов'язані з іншими членами пропозиції.

Ключові слова: текст, семантичні відносини, детермінантні члени, залежний член, словосполучення.

Mammadova L. S.

Azerbaijan University of Languages

LEXICAL UNITS CHARACTERIZING THE FEATURES OF HUMAN SPEECH IN THE ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES

The written article is devoted to the analysis of the characteristic features of human speech behaviour in the English and Azerbaijani languages. It is known that human speech can be exciting, effective, full, emotional, etc. In the language, lexical units with zoonym and phytonym components characterize human speech, and they occupy an important place in the phraseological system of both languages. The main topic of the article is to study the processing of lexical units in the language that express the characteristic features of human speech. A person's speech serves a clear purpose by defining his fruitful activity and linguistic features. Stylistic means of expression and rhetorical figures, including phraseological units, constitute an important part of human speech. They play a big part in expressing person's thoughts and opinions, the way they approach objects and events happening around them. In the article, the lexical units characterizing human speech properties were analyzed comparatively based on the materials of the English and Azerbaijani languages. The investigation of human speech characteristics occurring in a wide range of communicative situations has been the focus of attention not only of linguistics, but also of psychologists and sociologists. Events happening around us, stressful situations, unfortunate events, disasters or vice versa, happy moments, situations and events that bring joy and pleasure, comfortable way of life, etc., form an indispensable part of our life and all these directly affect our psychology, especially our speech behavior. One of the main differences between humans and the animal world is a special mental process called speech, which reflects the laws of its physiological, mental and social development. Speech is the process of communication between people through language. To speak and understand the speech of another, you need to know the language and be able to use it.

Key words: lexical units, emotional shades of speech, generalization, symbols, stylistic means, mental activity.

Introduction. The concepts of “language” and “speech” are used in psychology. Language is a conventional system of symbols, with the help of which sound combinations that have a certain meaning and meaning for people is transmitted. Language is produced by society and is a form of reflection of the social existence of people in the social consciousness. The language formed in the process of communication between people is also a product of socio-historical development. Moreover, one of the phenomena of language is that each person finds a ready-made language spoken by others and learns it in the process of its development. However, being a native speaker, a person becomes a source of potential development and modernization of the language he owns.

The research level of the problem. The study of lexical-semantic layer of any language is of great importance. However, proper researches were conducted in the fields of morphology, lexicology, lexicography and certain goals were obtained. A large number of lexical units express human behavior,

motivation of actions, as well as characteristic features of human speech. In connection with the study of the mentioned subject we can show the scientific works and thesis done by A.S. Bayramov [1], N. Novruzova [2], C. Lakoff [3], J.S. Makkai [4], P. Werth [5], N. Valiyeva [6], J. Metyakubov [7], P. Bogaards [9], S. Ahmadova [11] and so on. These linguists were engaged in researching the lexicon that characterizes the speech properties of a person, phraseological units that express the psychological nature of a person. A wide range of concepts and lexemes in the lexical field have been studied in the context of different systematic languages, which has enabled to conduct comparative analysis of the lexical units that currently represent the characteristic features of human speech in both languages.

Research goals and objectives. The main objective of the research work is to conduct analysis concerning stylistic features of human speech and to study lexical units characterizing the properties of human speech. In order to fulfill this task the followings should be taken into account:

– To clarify the role of stylistic means in communicative situations;

– To reveal the characteristic features of stylistic lexicon and stylistic phraseology on the basis of examples of both languages;

– To reveal similarities and differences during the study of evaluative semantics in the English and Azerbaijani languages.

Research methods. Comparative-typological, contextual and descriptive methods were applied in the study of that topic.

Main part of the research

The study of the lexical units, which determines the psycholinguistic state of human beings

At present, the study of the lexical units, which determines the psycholinguistic state of human beings is of great importance in modern linguistics. And while investigating the problem it is very important to consider a number of points on stylistics [7].

Unlike language, speech can be called a verbal communication process that can be implemented in the form of a message, instruction, question, order. From a psychological point of view, communication through language is no less complex than language itself. In addition to the content conveyed through verbal meanings, speech also expresses our emotional attitude to what we say. This phenomenon is called the emotional-expressive side of speech and is related to the tone of voice of the words we use to pronounce the expressed expression.

And finally, the speech can also have a psychological side, because the speech often contains a semantic subtext that reflects the purpose for which this or that statement was made (or the motive of the speech) [8]. Thus, speech communication is a complex and multifaceted process. As Bayramov A. writes, "each speech act is such a process as if it is the solution of a kind of psychological problem that requires a different construction and use of different means of speech, depending on the form and type of speech and the specific conditions and goals of communication" [1, p. 108].

Of course, the same goes for speech understanding.

Currently, sociologists, political scientists, psychologists and linguists pay more attention to the characteristics of human speech behavior in various communicative situations. In one, or another case, a person's speech behavior is determined by the existing conditions that act as a factor that changes his psycholinguistic state. This type of speech has a number of grammatical, morphological, lexical features, but these features are most clearly manifested at the stylistic level. Stylistic inaccuracies, errors and deviations from stylistic norms constitute a significant

part of our speech. No branch of linguistics is more closely related to man than stylistics.

Linguistic stylistics deals with concepts such as:

a) aesthetic functions of language;

b) expressive means of language;

c) ways of expressing ideas;

d) emotional shades of speech;

e) proper stylistic means;

f) stratification of literary language into separate systems (speech styles) [9]. All these concepts allow describing additional nuances of the speaker's attitude not only to the communicative situation, but also to the content of the speech and to himself, which is of great importance in the study of speech in certain circumstances.

Speech styles are selected as certain systems in the literary language, primarily for the purpose of communication. Each speech style serves a specific purpose that more or less predetermines its activity and linguistic features.

As mentioned, the specific features of human speech are characterized by the psychological state in which he falls. This condition has a dominant effect on the general life of a person, including the characteristics of his speech and mental activity. For example, speech may be incoherent, rushed or with long pauses, excessively expressive and emotional. It is possible to implement different types of communication strategies in such a speech [10].

It should be noted that human speech is rendered expressiveness and imagery not only by lexical, but also by grammatical means, as well as by methods of their use. An important place among them is occupied by stylistic figures. Sometimes masters of words use colorful means of artistic expression or stylistic figures to increase the imagery, emotionality and expressiveness of the characters' speech in their artistic works. Considering the large number of figures of this style, we will consider some of them.

In relation to the principle of organizing speech communication, such as solidarity or cooperation with dialogue participants, speech strategies are divided into cooperative or non-cooperative.

Cooperative strategies include various types of informative and interpretive dialogues; for example, information transfer; clarification of the true situation or any event (dispute, exchange of views on any issue); waiting for and rejecting a response during the dialogue.

The first category includes inquiry, advice, persuasion and advice. The second category includes request, command and recommendation. The exact description of the type of dialogue is rendered by the verbs that directly reveal the purpose of the initiator's

speech – request, advice, beg, demand, etc. In addition, expressions of gratitude, declarations of love, apologies, expressions of sympathy, friendships, compliments, etc. can be shown as an example [11].

The lexical meaning of a word is understood as the realization of a concept, feeling or attitude through the language system. Since the concept reflects reality, the meaning of the word is associated with extra-linguistic reality, but the concept is not the same as the meaning, because the latter has a linguistic nature and includes non-conceptual components: expressive, emotional and other connotations [3, p. 92].

The study of the lexical units, which determines the psycholinguistic state of human beings

There are a definite group of words that are mostly used in conversations and in ordinary speech having misleading and abusive character. Such words are called vulgarisms. Vulgarisms and figurative speech are not used in ordinary speech, but in an extreme situation, such words exceed the norm, because through them a person expresses increased aggression, categorically rejects the decisions and actions of the interlocutor.

From the point of view of stylistic lexicon, the speech of a person in a psychological state consists of everyday vocabulary and vulgarisms. So, depending on the situation, a person uses rude or vulgar words in his speech. For example,

In English:

– They advertise in about a thousand magazines, always showing some hotshot guy on a horse jumping over a fence.

– I had to sit there and listen to that crap. It certainly was a dirty trick.

– I didn't answer him right away. Suspense is good for some bastards like Stradlater.

– He was a goddam stupid moron.

– Get your dirty stinking moron knees off my chest.

– You are a dirty stupid son of a bitch of a moron.

(J.D. Salinger. The catcher in the Rye)

– How can you have been such a crazy irresponsible fool!

– You bitch – you.

(Murdoch I. The philosopher's Pupil).

In Azerbaijani:

– İndi, ay heyvərə, bacarırsan hünərini göstər.

– İtil, cəhənnəm ol, nadürüst! Mən səni tanıyıram, sən nə yuvanın quşusan.

(Abbasov Ə. Seçilmiş əsərləri.)

– Gəl bundan sonra nanəcibə yaxşılıq elə. Çörəyini belə adama yedirincə, itə tullasan bundan min dəfə yaxşıdır.

– O, ki var tutub özün keçəl qurumsaq.

– Ay donuz oğlu, donuz. Donuz da öküzə ox atar?!

Examples include hotshot, a crap, a dirty bastard, bitch, son of a bitch, offensive meaning, negative attitude towards the person is expressed. The use of these expressions in speech has a rather rough meaning.

Slangs are one of the means of emotional, expressive expression used in the language. Slangs belonging to the colloquial language and used by different groups of society for different purposes serve to emotionally express a specific concept. In artistic works, slangs are means of expression used to reveal the character of artistic works [5, p. 80]. For example:

Cheers mate, looking sexy as usual ain't I!? 60 quid mate!

The expression cheers is slang. This word is used in the slang lexicon to express the words “friend, comrade”.

– Hell! What a lot of calculation had to go into piloting a couple of smelly oonts! Here oonts means camel.

Another example:

– Did he get any sparkle?

– Yes, a couple of kettles,..... a lovely groin and a prop.

In the examples mentioned above, 4 slangs were used to suggest the notion “jewelry”. In the example, the word sparkle means expensive jewelry, the word kettle means a jewelled watch, the word groin means golden ring, and prop means a jewelled necklace.

Antithesis can be introduced as a figure of speech producing a notable contradiction of opinions, sentences or phrases. So, antithesis convey two contrasting ideas within the same statement. Using antithesis in human speech provide communication too logical and effective one. It helps understand the point more perfect. By using antithesis we make our speech rather memorable and clear as well. So they are used to express strong contrasting statement. Majority of famous speeches contain a great amount of antithesis. For example:

– No pain, no gain.

– Neither fish, nor meat.

In English:

– (46) *Don't say that, Arthur. There is the same world for all of us, and good and evil. sin and innocence. go through it hand in hand.*

– (47) *The proletarians have nothing to lose but their chains. They have a world to win.*

(O. Wilde. Lady Windermere's Fan).

– (48) *It is absurd to divide people into good and bad. People are either charming or tedious.*

– (49) *His whole material and immaterial life is wonderfully strange.*

– (50) *And yet it takes only the smallest pleasure or pain to teach us time's malleability.*

– (51) *Which ones I was not sure, only that passion and danger, ecstasy and despair (but then more ecstasy) would be in attendance.*

(H.G. Wells. *A Catastrophe*)

In Azerbaijani:

– (52) *Ay Şərafnisə xanım, axı nə olub sizə, elə bil xəyalınız göydə, özünüzdə yerdəsiz.*

– (53) *Bu nə sirrdir bilmirəm. Sən məndən uzaqlaşdıqca, mən sənə yaxınlaşırın.*

(İ.M. Əfəndiyev. *Söyüdlü arx*.)

– (54) *Ay kişi, Xudayar bəyin ancaq otuz yeddi, otuz səkkiz sinni olar; artıq olmaz, bəlkə, əskik ola.*

(C. Məmmədquluzadə. *Seçilmiş əsərləri*)

Thus, antithesis make human speech more emphatic and meaningful. Hence, to emphasize key points in human speech their usage is too **important**...

Repetition, which is a stylistic figure that is particularly distinctive in terms of its functionality in human speech, is a typical generalization of the means of expression available in the language to express the excited state expressed in speech by different means, depending on the degree and nature of the excitement. For example:

In English:

– “It is about your mother. Has mother been in some kind of accident?

– She's,.....she's dead.

– No!....No!....No!

(J. Galsworthy. *The White Monkey*).

– I will never see you again. I will never think of you. I will never mention your name.

(O. Wilde. *The Picture of Dorian Gray*)

– You are not to come near her. You are not to see her again.

– You never do, never, never.

In Azerbaijani:

– Məşədi sənə deyirəm, inanan inansın, inanmayan inanmasın!

– Sən öl, dünən Məmmədəğanın acığı tutmuşdu, həm də yaman acığı tutmuşdu.

– Harada eşitdin bunu, kimdən eşitdin, və eşitdinsə də, niyə məhz indi yadına düşdü.

(E. Afəndiyev. *Selections*).

Due to the last example, it is possible to show many examples of such repetitions, overuse of words, and talking about small, petty, trifle, secondary and sometimes irrelevant issues, which characterize the speaking style of the common peasant. Such repeti-

tions and monotony do not show the author's powerlessness, his inability to find words, perhaps it shows the author's artistic ability, which tools he uses more in the work of detailing and concretization. The fact that the author consciously repeats the same word in the language of *Mashadi Reza* is one of the main features of his style.

The presence of such repetitions in the speech is intended both to have a strong effect on the interlocutor and to create extreme excitement and emotional tension. Repetitive processing of speech units causes the speaker to return to the previous use of the word and reveal the differences between the same word by reinterpreting the same word.

Another stylistic device used in human speech is called **ellipsis**. Ellipsis consists in omission of some parts of the sentence that are easily understood from the context or situation. In colloquial style this omission simply makes the speech more compact:

For example: – Where are the children?

– In the bedroom.

An ellipsis (. . .) is three dots used to show that words have been omitted from a quotation or to create a pause for effect. More specifically, an ellipsis can be used:

1) to demonstrate omitted material in quote;

2) to show an unfinished thought;

3) to show an omission of a word or words (including whole sentences) from a text;

4) to create a pause for effect;

5) to show a trail off into silence.

Outcome of the research:

So, we come to the conclusion that means of stylistic expression, figures of speech and phraseological units make up a significant part of human speech.

In the emotional states of a person, such tools increase the emotionality, brightness, and expressiveness of speech, have a certain effect on the listener, clearly emphasize certain ideas and expressions, and thereby strengthen mutual understanding between the interlocutor and his listener.

Thus, stylistic devices carry a large communicative load and are an expression of real life phenomena. They express lexical-grammatical, structural-emotional evaluative properties, contributing to the creation of a unique imagery of the work. The stylistic coloring of a linguistic unit is determined by the genre and direction of the author's writing. In order to fully convey the connotation of personal, associative assessments, the author carefully selects stylistic devices and pays special attention to their organization in the text.

Bibliography:

1. Bayramov Ə.S. Psixologiya. Çinar nəşriyyatı, Bakı : 2002.
2. Novruzova N. Mətnin koqnitiv təhlilinin nəzəri əsasları. Filologiya məsələləri. Bakı : 2017, No 1.
3. Lakoff C. Concept image and symbol: the cognitive basis of grammar. Berlin; N.Y. : Mouton de Gruyter, 1991. 395 p.
4. Makkai J.S. Idiom structure in English. The Hague : Mouton, 1972. 371 p.
5. Werth, P. "Extended metaphor – a text-world account". *Language and Literature*. 1994. № 3(2). pp. 79–103.
6. Valiyeva N. Azerbaijani-English-Russian Dictionary of Idioms. Baku: 2010.
7. Metyakubov Jumanazar. Lexical means for describing human appearance and character. *Bulletin of Science and Practice*. 2021. Vol. 7, № 12. pp. 447–452.
8. Mohamed Moustafa Ahmed Younes. Human Language, (Its Concept, Features and Functions). *Arabic Language, Literature & Culture*. 2021. № 6(1). pp. 20–25.
9. Bogaards, Paul. Lexical units and the learning of foreign language vocabulary. *Studies in Second Language Acquisition*, 2001/09/01, DOI 10.1017/S0272263101003011
10. Javid Babayev. Comparative-linguistic analysis of figurative stylistic devices in the Azerbaijani and English languages. – 2021/04/19 URL: <https://www.researchgate.net/publication/366399651>
11. Ahmadova S. I. Concept “family” in the lexical-semantic and phraseological systems of English and Azerbaijani languages. *World of science, culture, education*. 2020. № 1 (60). pp. 322–324

Мамедова Л. С. ЛЕКСИЧНІ ОДИНИЦІ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ОСОБЛИВОСТІ ЛЮДСЬКОГО МОВЛЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВАХ

Написана стаття присвячена аналізу особливостей мовленнєвої поведінки людини в англійській та азербайджанській мовах. Відомо, що людське мовлення може бути захоплюючим, дієвим, насиченим, емоційним тощо. У мові лексичні одиниці з компонентами-зоонімами та фітонімами характеризують людське мовлення, і вони займають важливе місце у фразеологічній системі обох мов. Основною темою статті є дослідження обробки лексичних одиниць у мові, які виражають характерні особливості людського мовлення. Мовлення людини служить чіткій меті, визначаючи її плідну діяльність і мовні особливості. Важливу частину людського мовлення становлять стилістичні засоби виразності та риторичні фігури, зокрема фразеологізми. Вони відіграють важливу роль у вираженні думок і думок людини, в тому, як вони підходять до предметів і подій, що відбуваються навколо них. У статті проведено порівняльний аналіз лексичних одиниць, що характеризують мовленнєві властивості людини, на матеріалі англійської та азербайджанської мов. Дослідження характеристик мовлення людини, що виникають у широкому діапазоні комунікативних ситуацій, було в центрі уваги не лише лінгвістів, а й психологів та соціологів. Події, що відбуваються навколо нас, стресові ситуації, нещасливі події, катастрофи чи навпаки, щасливі моменти, ситуації та події, які приносять радість і задоволення, комфортний спосіб життя тощо. Вони є невід’ємною частиною нашого життя, і все це безпосередньо впливає на нашу психологію, особливо наша мовна поведінка. Однією з головних відмінностей людини від тваринного світу є особливий психічний процес під назвою мовлення, який відображає закономірності її фізіологічного, психічного та соціального розвитку. Мовлення – це процес спілкування людей за допомогою мови. Щоб говорити і розуміти мову іншого, потрібно знати мову і вміти нею користуватися.

Ключові слова: лексичні одиниці, емоційні відтінки мовлення, узагальнення, символи, стилістичні засоби, розумова діяльність.

Mehdizada R. R.

Baku Slavic University

THE IMPORTANCE OF USING ENGLISH PROVERBS

The article deals with the importance of using English proverbs. It states that proverbs occupy an important place in the creativity of any nation. It is used in philology to express a specific concept. Depending on the situation, an expression that is used in its original place, the word falls into languages as a proverb. Proverbs are used to express an idea in a lively, meaningful, figurative and concrete way. Proverbs are related to the language culture and worldview of a particular society and are interesting both for various interdisciplinary studies and for linguistics itself.

Proverbs are widely used in any text to increase the emotional effect. Note that the text exists in a certain cultural context, in other words, it is created within the framework of a certain language-thinking culture and reflects the value of this culture.

In the 60s of the last century, the attitude towards the words of ancestors divided Soviet linguists into two camps in terms of phraseology: supporters of a limited attitude and supporters of a broad attitude. Among them, the first group did not accept the linguistic status of proverbs, while the second accepted that they were a phraseological unit. That attitude is still evident today. Researchers dealing with phraseology take mutually contradictory positions on whether or not proverbs should be included in the discussion of phraseological combinations. Thus, a number of linguists do not consider proverbs to be part of phraseology, while others approach this issue with hesitation.

The correct determination of the role of structural analysis of proverbs in English in the enrichment of the English language not only increases the productivity of the lesson, but also creates an environment that conditions the correct and efficient use of the English language, which increases the theoretical importance of the topic.

Key words: proverb, second language, meaning, interest.

Introduction. Speakers may use proverbs to impart knowledge, advice, and teaching or reinforce morals, argue, relieve interpersonal tension, aid understanding, or comfort or encourage others.

In modern times, the increasing demand for English has created a great demand for new language teaching materials, effective teaching methods. Nowadays, every English teacher has a goal of his/her teaching. In our opinion, this is the implementation of the learner's language skills, in other words, teaching students' successful ways of communication and developing communicative competence in the target language [1, p. 46].

Teaching English in context is one of the main issues of modern English teaching methodology.

Modern English language teaching standards require teachers to be sensitive to the needs of students. Modern language learners aim for real communication. One of the best ways to prepare students for authentic communication is through target language resources that successfully use authentic materials in language teaching. Since teaching in context is meant to be an important issue in teaching communicative language, proverbs and sayings are taken into consideration to be as ready-made

mini-contexts that can be used without any changes and as a rich source of various tasks in multi-focused teaching [2, p. 19]. Proverbs and sayings are not only a good source of original material, but they can be used in any English class for any level of learner with different language focus.

The extent of the problem. The works of the following authors were used in the article such as S. Arora "The Perception of Proverbiality" [1], H. Bayramova "Basics of phraseology of the Azerbaijani language" [2], B. Huseynov "Lexical and phraseological issues of translation from English to Azerbaijani" [2], K. Karomatova [4], et al and others "Proverbs", and others.

In order to increase the pragmatic and emotional effect in the text, the importance of using phraseological combinations, including proverbs, is emphasized in the article. It should be noted that the use of phraseological combinations and proverbs reflects the development of any text within the framework of language and thinking. A useful approach to studying proverbs in texts is a comprehensive approach that takes into account the linguistic and cultural nature of the text.

Although there is a lot of research on the subject, we tried to address this problem again. Currently,

the interest in learning English is increasing day by day. The inclusion of proverbs and sayings, which is one of the broad areas of phraseology in English language teaching, once again emphasizes the importance of the degree of development of the topic. The relevance of the topic is primarily due to linguistic science paying special attention to the comprehensive study of phraseology (proverbs and sayings) in the teaching process as well as to its formal and content units.

Scientific novelty of the research. The scientific novelty of the article is related to the analysis of the structure and meaning functions of proverbs within the limits of the text (artistic text) within the limits of the precise boundaries. Special attention is paid to the ratio of semantic and cultural factors in the text, as well as to the discovery of the distribution of phraseological combinations, which are the strongest means of expression of the language as a linguistic phenomenon. In this article, for the first time, the importance of the stylistic effect created by the deliberate use of proverbs by the addressee (the author of a work of art) in the process of communication in the teaching process is emphasized.

Theoretical and practical significance of research. As the main theoretical importance of the article, we can mention the provisions on the importance of proverbs in the educational process. Basing on the individual points of those theoretical provisions, it is to determine the essence and sources of proverbs and to once again bring to attention their importance in teaching. As for the practical significance of the research, it should be noted that the results obtained here are useful in teaching foreign languages and their style, in the preparation of textbooks, as well as can also be used in a number of other fields of modern linguistics.

Aims and tasks

The main tasks of this article are considered to be the following:

- to determine the importance of proverbs in terms of the modern level of development of linguistic science;
- to bring out the structural and stylistic features of proverbs and sayings.

Methods

During the research, the methodology of comparative analysis between the sources related to the topic and mainly the observation method has been used.

Analysis, observation and comparison methods have been used in this study.

Main part

Studying proverbs can help language learners understand the similarities and differences of other cultures compared to their own. Proverbs of some

different cultures are used to show the differences between cultures [4, p. 130].

English proverbs and sayings are a great treasure of the English language and a valuable resource for language teachers. Modern English language teachers can use them properly, and they can get great benefits for developing students' interests [5, p. 180].

Teaching proverbs promotes language achievement also encourages them to be aware of culture, philosophy of life, and broaden their knowledge and outlook.

Any experienced language teacher can imagine how useful it can be to apply this lexical richness of the language in communicative lessons, as they are good sources of vocabulary and grammatical structures and can be used in any practice.

Discussions on the topic

As noted by the famous English scholar and methodologist Jack J. Richards in his book "Teaching Communicative Language Today", modern communicative language teaching requires teachers to develop target language skills taking into account students' communicative abilities [5, p. 90].

Communicative language is characterized by:

- People learn a language by communicating with it;
- People learn language best when they use it to do something, not by learning how it works and following rules;
- Class activity should be meaningful and include real communication;
- Both accuracy and fluency are targeted;
- Language should be taught in context, not isolated sentences;
- Grammar should be taught implicitly rather than explicitly [6, p. 304].

Taking into account the above-mentioned characteristics of communicative proverbs, they can be considered to be as ready-made grammatical structures with mini-context and used as useful material for communicative lessons.

In addition, proverbs have a meaning advantage over language structures and provide an opportunity for various meaningful tasks, communicative activities, a real reason for communication and interesting and adaptable warm-up exercises for any stage of the lesson or pre- and post-preparation stages.

It is clear that proverbs have a specific vocabulary related to the culture, people, nature or place where they originated. This advantage of proverbs can provide students with access to cultural awareness and a chance to improve comprehensive skills. Using proverbs as a teaching material can multitask and not only create an authentic and communicative environ-

ment, but also successfully connect culture and language in the audience.

For example:

An Englishman's house is his castle (Bir ingilisin evi onun qalasıdır).

If you want to please an Englishman, be polite about his garden (Bir ingilisi sevindirmək istəyirsinizsə, onun bağına qarşı nəzakətli olun).

When in Rome do as Romans do (Romadasansa, romalılar kimi davranmalısan).

All roads lead to Rome (Bütün yollar Romaya aparır) [8, s. 104].

Proverbs have different structures in different languages. For example, in English we can find the following structures:

Imperative sentence, negative meaning:

Don't beat a dead horse (Ölü atı döyməyin).

Don't judge a book by its cover (Kitabı cildinə görə mühakimə etməyin).

Don't cry over spilt milk (Tökülən süd üçün ağlamağın mənası yoxdur).

Imperative sentence, positive meaning:

Look before you leap (Hoppanmamışdan əvvəl hop demə).

Do as I say, not as I do (Mənim dediyim kimi et, mənim etdiyim kimi deyil).

Love me love my dog (Məni sevən itimi də sevər).

Parallel phrases:

Garbage in, garbage out (İçidə də birdi, çözü də bir).

There is no pain without gain (Nə əkərsən onu da biçərsən).

Rhetorical questions:

Is the Pope Catholic? (Papa katolikdir?)

Exclamatory sentences:

Birds of a feather flock together (Taylı tayını tapar).

Practice makes perfect (Təcrübə mükəmməl edir).

Conditional clauses:

If you want to be a friend, never borrow, never lend (Kiminləsə dost qalmaq istəyirsinizsə, heç vaxt ondan borc alma və borc da vermə).

If you can't beat them, join them (Əgər onları məğlub edə bilmirsinizsə, onlara qoşulun).

Relative clauses:

He laughs the best who laughs the last (Son gülən yaxşı gülər).

You are what you eat (Sağlamlığın yediğin şeylərdən asılıdır).

Everything that glitters is not gold (Hər parıldayan qızıl deyil).

A friend who shares is a friend who cares (Paylaşan dost, maraqlanan dostdur) [9, s. 100].

Subordinate clauses:

Mice will play when the cat is away (At ölüb itlərin bayramıdır).

Make hay while the sun is shining (Dəmiri isti isti döyərlər).

Don't count your chickens before they are hatched (Çayı keçməmiş sevinmə).

Don't judge a man until you have walked in his boots (Başına gələn başmaqçı olar).

Comparative and superlative adjectives:

Better late than never (Heç vaxt olmamaqdansa, gec olması yaxşıdır).

An open enemy is better than a false friend (Mərd düşmən namərd dostdan yaxşıdır).

He laughs the best who laughs the last (Son gülən yaxşı gülər),

The best things in life are free (Həyatda ən yaxşı şeylər pulsuzdur).

Don't bite off more than you can chew (Ata bilmədiyini daşı götürmə).

3. The importance of using proverbs in teaching.

While developing and using communication, comparison, and translation-based activities aimed at teaching a foreign language based on proverbs, sayings, and other types of phraseological units, we noticed that there are mainly three important ways in oral interpretation, and their meanings can be explained in the course of the lesson:

1) Verbal translation. There are very few proverbs, sayings and other phraseological combinations used in this version, but some examples can be found [5, p. 89]. For example:

In English:

Better late than never.

An open enemy is better than a false friend.

Never put off till tomorrow what you can do today.

A friend in need is a friend indeed.

2) Matching the English proverb with the equivalent version in the target language.

Although these types of proverbs consist of different words, they have a similar meaning in their context [1, p. 22]. For example:

In English:

East or West home is best.

Home sweet home.

Englishman's house is his castle.

There is no place like home.

Live and learn.

These examples highlight the advantage of being in your home country rather than in any other country in the world.

3) Proverbs that can be explained through context. These types of proverbs cannot be translated word

for word, nor can they be matched with their equivalent in the target language. The only way to teach and interpret them is through context.

Think before you leap.

An early bird catches the worm.

Clothes make the man.

The use of proverbs in texts written in different (literary-artistic, social-political, journalistic) genres is also of interest. The integrity of such works as a creative act is the result of compositional intention, the application of stylistic principles and schemes by which separate parts are combined and organized. The process of integration involves the selection of the most significant pieces of text to complete the content [Speake 2015, p. 90]. Proverbs play an important role in this process. However, it is also necessary to use these words correctly in text construction.

It is used more often in literary texts than in proverbs. V.P. Belyanin writes that “the language of the artistic text is related to its subject, problem and idea. For example, the choice of topic determines the linguistic volume of the work and the linguistic realization of the idea [Tomlin 2020, p. 101]. If the work is about combat in a modern war, it means *cannons, planes, tanks, firing, attacking*, etc. stipulates the use of such words or their synonyms. The topic also determines the choice of syntactic constructions. Proverbs can be considered to be the most convenient of such syntactic constructions. Proverbs are not only figurative, but also give some artistry to the words and sentences they are part of, and ensure their semantic integration.

Linguists who include proverbs in phraseology come to this conclusion based on the metaphorical expression of the words in proverbs. According to them, as the following expressions such as *throwing one's head on the ground, wasting one's hand, waving one's hand, keeping one's mouth clean, speaking from one's heart, hanging a veil over one's eyes, talking through one's nose, listening from one ear and the other to listen to one's ear, to sink ships in the sea*, etc. are used in idioms move away from their lexical meaning, then the words in the given proverbs such as *a horse that has eaten barley cuts flat; pouring water into a well does not make it watery; they count the chicks in the fall*, etc. are also used figuratively [Nandy 2001, p. 111].

It is true that, like idioms, many proverbs have metaphorical features. However, to begin with, metaphoric meaning does not apply to all proverbs, and even then, this feature does not cover all proverbs in general. Secondly, metaphoric meaning in idioms cannot be equated with metaphor in proverbs. So, while the individual words used in the composition of the idiom express a figurative meaning, not the individual words used in the proverbs, but the proverb as a whole is used in a figurative sense [Swan 1980, p. 202]. All of the words used in this or that proverb are separated from their initial lexical meaning and have this or that general – ethical-philosophical meaning.

Such metaphoric sense of the meaning of proverbs does not mean metaphorical use of the meaning of the words contained in it. On the contrary, the figurative meaning of this or that word of ancestors causes the words used in its composition to depart from their lexical meaning. So, proverbs express a metaphorical meaning not because the words contained in it depart from their lexical meanings, but on the contrary, the metaphorical use of the words within the proverbs is the metaphor of the proverb itself as a whole; it is the result of having the feature of expressing meaning. In other words, the reason why this or that word used in proverbs has a figurative meaning is that those proverbs themselves have a figurative meaning as a whole.

Conclusions. The vast majority of proverbs are recorded in the oldest and most elegant written monuments of each nation. At the same time, it is necessary to show that although the written heritage of all nations does not differ in its antiquity, enough proverbs have been created in the languages of nations whose ancient written sources are unknown and have reached the modern era. Perhaps, this indicates that such nations with rich proverbs once had ancient books, and although these sources were destroyed and lost in the later historical circumstances, the wise expressions spread from their texts were preserved in the oral language and they still exist. Folklore aphorisms can also be said about such proverbs.

Note that carefully selected proverbs can be used in different lessons. Proverbs and sayings whose content is related to cultural development and education have the potential to be useful motivational tools. In general, proverbs and sayings bring motivation through context.

Bibliography:

1. Arora S. The Perception of Proverbiality, 1984, Moscow : New Press. 146 p.
2. Bayramov H.A. Basics of phraseology of the Azerbaijani language. Baku : Maarif, 1998. 130 p.
3. Huseynov B.G. Lexical and phraseological issues of translation from English to Azerbaijani. 1997. 143 p.
4. Karomatova K. and Karomatov H. Proverbs. "Labour" publishing house, Tashkent, 2000. 230 p.
5. Richards J. Communicative Language Teaching Today. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 280 p.
6. Sowden C. Culture and the good teacher in the English Language Classroom. In *ELT Journal*, 2007 vol. 61/4. pp. 304–310.
7. Typological analysis of verb combinations in languages with different systems. Baku: Europe, 2008. 862 p.
8. Valiyeva N.Ch. Azerbaijani-English-Russian phraseological dictionary. Baku: 2006. 460 p.
9. Valiyeva N.Ch. Comparative linguistic analysis of phraseological combinations (based on the materials of English, Azerbaijani and Russian languages). Phil. science. doc. ... diss. Baku : 2004. 301 p.
10. Mieder W. Proverbs: A Handbook. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 304 p.
11. Speake J. The Oxford Dictionary of Proverbs. Oxford : Oxford University Press, 2015. 383 p.
12. Tomlin C. The Book of Proverbs and Wisdom: A Reference Manual. USA : NY Press, 2020. 350 p.
13. Nandy M. English Similes, Idioms, Metaphors & Proverbs. Oxford : Eddiplex, 2001. 408 p.
14. Swan M. Practical English Usage. Oxford : Oxford University Press, 1980. 639 p.

Мехдізаде Р. Р. ВАЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ

У статті йдеться про важливість використання англійських прислів'їв. У ній зазначено, що прислів'я посідають важливе місце у творчості будь-якого народу. Використовується у філології для вираження певного поняття. Залежно від ситуації, виразу, який вживається на своєму початковому місці, слово потрапляє в мови як прислів'я. Прислів'я використовуються для того, щоб жваво, змістовно, образно, конкретно висловити думку. Прислів'я пов'язані з мовною культурою та світоглядом конкретного суспільства і цікаві як для різних міждисциплінарних досліджень, так і для власне мовознавства.

Для посилення емоційного ефекту в будь-якому тексті широко використовуються прислів'я. Зазначимо, що текст існує в певному культурному контексті, іншими словами, він створюється в рамках певної мовно-мислительної культури і відображає цінність цієї культури.

У 60-х роках минулого століття ставлення до слів предків розділило радянських лінгвістів у фразеологічному плані на два табори: прихильників обмеженого ставлення і прихильників широкого ставлення. Серед них перша група не визнавала лінгвістичного статусу прислів'їв, а друга визнавала їх фразеологізмом. Це ставлення є очевидним і сьогодні. Дослідники, які займаються фразеологією, дотримуються суперечливих позицій щодо того, чи варто включати прислів'я до розмови про фразеологічні сполучення. Так, ряд лінгвістів не вважають прислів'я частиною фразеології, а інші підходять до цього питання вагаючись.

Правильне визначення ролі структурного аналізу прислів'їв англійської мови в збагаченні англійської мови не тільки підвищує продуктивність уроку, але й створює середовище, яке обумовлює правильне та ефективне використання англійської мови, що підвищує теоретичні знання. важливість теми.

Ключові слова: прислів'я, друга мова, зміст, інтерес.

Mirzayeva A. A.

The Institute of Oriental Studies named after acad. Z. M. Bunyadov
of the Azerbaijan National Academy of Sciences

THE CONCEPT OF “MOTHER” IN TURKISH AND GAGAUZ LANGUAGES

This paper interrogates issues central to linguocultural studies, including the influence of human beings on language, the interplay between language and culture, and the manifestation of the perception process in language. For this purpose, research on concepts, which is the main notion of linguoculturalology, is indispensable. At this point, the lexical units found in the language are examined from the perspective of folk culture, and the cultural meaning that people associate with the word is being investigated. By comparing the concepts in the Turkish and Gagauz languages, the research work aims to identify their distinctive and similar aspects in the worldviews of the speakers of these languages. By comparatively studying the concepts in the cognate languages (Turkish and Gagauz), is to identify similar and characteristic features of a given concept in the worldview of the language carriers. Using comparative, descriptive, and conceptual analysis techniques, the article examines how the Turkish and Gagauz peoples conceptualize “mother” in their worldview based on the examples of written literature, paroemias, folklore, and set phrases and flexible word combinations used to provide an impression about the people’s cultural codes of a long history. The conclusion is that historically, a mother held a more prominent role inside the family. However, as societal conditions evolved, her position steadily diminished, resulting in her becoming a comparatively less influential figure within the family unit. Furthermore, Gagauzi linguistic facts depict the mother primarily as a figure who makes sacrifices for others, whereas in Turkish, she is predominantly represented by love. Hence, based on the elements of the Turkish and Gagauz languages, the preconceptions about the concept of mother in the worldview of these two Turkic nations are established.

Key words: *mother, concept, language, culture, lexicon, worldview, word combinations, proverbs.*

Introduction. The emergence of new directions in linguistics has changed the approach to language units. The language units are now subject to research not only from a grammatical aspect but also from the perspective of their relation to culture and the variousness of their reflections in the minds of people and individuals. Among these new directions, linguoculturalology, which “learns language as a cultural factor” [10, p. 10], occupies a particular place. Linguo-cultural research is anthropocentric. Being human-centered, it inquires into issues such as humans’ influence on language, the connection between language and culture, and the reflection of perception processes on the language. It is here that the concept appears as the main notion of linguoculturalology. By learning concepts, lexical units of language become the subject of research in the folk culture aspect, and cultural information ascribed to the word in the folk consciousness comes under investigation. Through this information, which consists of the knowledge and experiences of the folk, its worldview and the characteristic features of its culture unfold.

The concepts formed in the consciousness of the speakers of a language wholly constitute the conceptual system of the language. The notion of “conceptual system” comprises verbal and non-verbal knowledge. The purpose of this research, by comparatively studying the concepts in the cognate languages (Turkish and Gagauz), is to identify similar and characteristic features of a given concept in the worldview of the language carriers.

This paper analyzes the concept of “mother” in the thought of Turkish and Gagauz people. The reason behind choosing the concept of “mother” in order to learn Turkish and Gagauz people’s mentalities and their customs by means of language is its characteristic significance in folk culture studies. To study this concept, the paper draws on examples of fixed and free phrases, paroemias, folklore, and written literature that create an impression about the folk’s long-standing cultural codes. Each of these foregoing language materials has its own linguo-cultural peculiarity. Therefore, they are of particular importance as reliable materials when conceptually learning the lexical and phraseological systems of a language.

The research paper utilizes comparative, descriptive, and conceptual analysis methods.

Discussion. Throughout history, women have been recognized as the foundation of society. People's high regard for women stems primarily from the fact that they are mothers. In this regard, when considering the concept of motherhood in the thoughts of these two nations, Turkish and Gagauz, it appears that their understanding of this concept is varied.

The concept of "mother" could be studied from the perspective of the following three semantic groups:

- mother's place and role in the family;
- mother's role in child-rearing and mutual relations;
- mother's role and the moral duties ascribed to her in society.

Resulting from historical and geographical events and from the influence of variations in folk culture on language, Turkish has several words to denote the "mother" concept. The word to refer to this concept in earlier sources was "öğ" which means "birth" [6, p. 112]. However, "öğ" is not found in *Diwan lughat al-Turk* where "ana", "aba", "apa" are the words to refer to mother.

In Turkish folklore, however, "ana" is more common than other examples. In remote areas, it is still used. In modern literary Turkish, though, its altered variation "anne" is more common. In addition to "anne," Arabic origin "valide," meaning "birth-giver," and Persian origin "mader" are also used in the Turkish language. The Arabic origin "valide," in the modern Turkish language, is also a part of another compound noun "kaynvalide," which means mother-in-law. The Turkish language also possesses several fixed and unfixed or flexible phrases that are formed with the combination of *anne* and *ana* with other words such as *ana dil* (mother tongue), *ana kucağı* (mother lap), *ana kuzusu* (a mother's boy), *ana tarafı* (mother's/maternal side), *ana vatan* (motherland), *ana yurt/toprak* (homeland), *ana yüreği* (maternal drive), *anadan doğma* (inborn), *anadan görme* (seen from mother), *anne yarası* (maternal aunt), *süt anne* (wet nurse).

To study the concept "mother" in Turkish and Gagauz languages, it is necessary to look at the lexical meaning of the words used referring to mother. According to the "Güncel Türkçe Sözlük" the word "anne" has two meanings: a woman who has given birth to a child and a female animal that bears offspring [19]. The word "ana", however, being a multi-sense word, expresses more meanings; moreover, it carries the connotation of sanctity and respect in itself.

On the other hand, in Gagauzi, there are several words that mean mother. These are mainly "ana" and "mamu" or "mamo." The latter variations are of Bulgarian origin. Nevertheless, like its Turkish counterpart in Gagauz folklore, the former term "ana" is prevalent. In the "Gagauzi-Russian-Romanian" dictionary, by Çebotar-Dron, the entry for "ana" gives its two different meanings: mother; foundation, base [4, p. 36]. To explain the word, it provides some phrases as well as proverbs as examples. It seems that, in Gagauzi as well, the word "ana" has created several phrases combining with other words: *ana taraf* (mother's side), *anadan duuma* (inborn), *ana topraa* (mother land), *ana dili* (mother tongue), *ana topu* (gift given to mother-in-law by bride), etc. Regarding the first phrase, *ana taraf*, it should be noted that its meaning in Gagauzi is different from that in Turkish. If in Turkish it means mother's side and is related to maternal kinship, in Gagauzi it is associated with homeland concept. Yet in both languages, *ana topraa*, *ana yurt*, and *ana vatan* reveal Turkish and Gagauzi people's love and relation to their homeland.

The association of devotion to one's nation and land with maternal love is a demonstration of its significance, which could be considered an impact of the Turkic worldview on language. For, Turks throughout history have held their motherland as dear as a mother and fought for the sake of their land against enemies. However, it is worth mentioning that the "motherland" term is not necessarily peculiar to a specific language and exists in many languages around the world.

Mother's place and role in the family. The most significant position in a family, which is the smallest as well as the most important social group that makes up society, is that of mother. The concept of "mother" is associated with various concepts that satisfy humans' needs, including generosity, care, compassion, protection, nourishment, love, attachment, consolation, etc. These foregoing features, attributed to mother, are vividly manifested in the expression "mother lap" (*ana kucağı*) available in the Turkish language. Puskulluoglu, while explaining the meaning of this phrase, says, "mother's side, full of compassion warm environment, prepared by a mother for a person" [16, p. 83]. A mother's arms are capable of covering a person with all the things he or she needs.

Although attitudes towards women vary in different cultures around the world, when it comes to the concept of mother, woman appears to possess sacred connotations. Especially in Turkish national culture, the value of the mother is immeasurable; it is glorified and even sometimes analogous to God, the Creator. In

such a way that a mother, as a parent, is directly involved in a person's birth, survival, and recovery from any difficult situation. She provides a shield for a person against the hardships of life and brings him or her up.

To support this claim, one can consider the Book of Dede Korkut, regarded as a joint cultural and historical monument of the Turkic people. Several expressions mentioned in the Book of Dede Korkut such as "woman mother", "Mother's right, God's right," prominently display the value given to women as mothers in ancient Turkic culture. The following example from Gagauz language shows that the position of parents – both father's and mother's one is equal or at least similar to that of God: *Ana bobayı saymayan Allahu da saymaz* (Gagauzi) [9, p. 104]. (Whoever does not respect parents will not respect God).

The "woman mother" concept is a political and social title ascribed to mother which is a demonstration of the fact that woman is regarded as admirable sublime being in society. The Book of Dede Korkut says "mother-father," and the name of the mother precedes the name of the father [18].

In Gagauz culture, it is believed that having parents' blessings plays a very significant role in a person's life. The extent of this high regard for parents in Gagauz culture is well documented in their cultural maxims, where it is said that parents' blessing could rescue a person from the bottom of the ocean: *Ana duası denizin dibindän çıkarêr* [9, p. 104] (Mother's prayer rescues from the bottom of the sea).

Ana boba duvası da büük. / Ana-boba duvası da büük, betvası da. (Gagauzi) [9, p. 103]. (Mother's blessing/prayer is powerful / Parents' blessing/prayer is powerful as their curse is).

In Turkish culture as well, this similar divine description of the mother is observable. According to Turkish people, mother's milk is sacred; it is even a thing to take an oath on: "*Sana verdiğim süt hakkı için*" [8, p. 91] (swear on the milk I fed you). When a mother curses her ungrateful child, who has disobeyed her, she does not give a blessing for the milk sucked by the child: "*Emdiğin süt burnundan gelsin, haram olsun*" [8, p. 91] (Let the milk you sucked come from your nose, be haram), "*Sütüm sana haram, it kanı ola*" [8, p. 91] (the milk I gave you be dog blood), and so on.

Other than this, while giving blessings to someone again, mother's milk is regarded as an object of oath, and taking an oath or swearing on it is considered a warranty. "*Anamın ak sütü gibi helal olsun*" [2, p. 470]. (May it be halal to you as my mother's milk) Ömer Asım Aksoy on the meaning of this maxim says that it means may it be halal to you as my mother's milk is to me.

Mother's role in child-rearing and mutual relations. The close relationship between mother and child and their love for each other are reflected in the following proverbs in the languages of the Turkish and Gagauz peoples. For example, one Turkish proverb says, *Ana gibi yar olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz* [1, p. 133]. (There is no love as mother, there is no city as Baghdad). The main idea in this proverb is that, as one cannot find a city better than Baghdad, likewise, among people, no one could find a human category equal to mother.

On the other hand, a Gagauzi proverb says, *Anaya kendi boyunuzu ar gelmeer* [9, p. 105]. A mother welcomes every hardship caused by her child. In contrast to this example from the Gagauz language, a Turkish proverb says that the mother's torture does not hurt the child like that caused by others: *Ananın bastığı yavru (civciv) incinmez (ölmez)* [1, p. 134]. (The baby (chick) that the mother steps on will not be hurt or die). Here, the main idea is that a mother cannot purposefully harm her child, and in the event that she does, she will do it with consideration for his welfare.

*Şu dağlar garip dağlar,
İçinde garip ağlar.
Kimse garip olmasın,
Garip için kim ağlar?
Ağlar ise anam ağlar,
Küsuru yalan ağlar.* [3, p. 151]

These mountains are mountains strange.
In the mountains, cries a stranger.
No one should be a stranger.
Who will cry for the strange?
If anyone, she will be my mother.
Others will untruly cry.

The last lines of this Turkish folk poetry are also available as a separate proverb: *Ağlarsa anam ağlar, başkası yalan ağlar* [1, p. 117] (If anyone will cry, she will be my mother; others will pretend to cry). Once more, the belief that a person's mother is the most precious entity and the only one who will sympathize with them at times of hardship is conveyed. Another example from Turkish folklore expressing this belief is *Ana, yürekten yana* (Mother is a devoted person).

From the moment that she brings her child into the world, maternal instinct emerges into the woman's existence, and it is very strong in this stage. She always tries to satisfy her child's needs. The reason for the creation of some folklore examples such as lullabies is, as well, of this kind. Mother so as to satisfy her baby's sleeping need lulls the baby to sleep and in these lullabies she utters about her sleepless nights.

*Asmanın altına yatak ettim,
Sallaya sallaya sabah ettim,
Uzun kış gecelerinde,
Uykum yoluna heba ettim!* [5, p. 229]

I made a bed under the vine,
Stood up all night rocking it,
On long winter nights,
I wasted my sleep for you!

During the inquiry into the concept of mother in Turkish and Gagauz languages, it appears that the absence of a mother, the longing for the mother, brings out the positive aspects of her existence against the background of her absence. In the following four-line poem from Turkish folklore, this situation, the mother's absence and longing for her, is described with agonizing feelings.

*Kekliğim seker ağlar
Tüyünü döker ağlar
Anasız gelin olan
İçini çeker ağlar.* [5, p. 151]

My partridge hops and cries
Sheds its feathers and cries.
A motherless bride
By having a sigh cries.

Other than these, language facts and literature examples in which stepmother theme is touched upon play an essential role in understanding the linguo-cultural features of the mother concept. *Analık fenalık (kara yamalık)* [1, p. 134] (Stepmother – evil) (Turkish); *Analık – fenalık, kara yamalık* [9, p. 105] (Gagauzi) As is seen, the given proverb is available in both Turkic languages.

However, sometimes, the terms *üvey anne* and *analık*, mean stepmother, replaced in Turkish with the euphemism “cici anne” in order to avoid the negative connotation the former terms have and create a better image for the stepmother. If “analık” refers to a woman who replaces biological mother and means not real mother, the “cici anne” term means “new mother” and therefore is a more polite expression. Furthermore, in Turkish there is another term “öz anne” (birth mother) which refers to the biological link between mother and her child. *Üvey öz olmaz, kemha bez olmaz* [2, p. 369] (Step is never birth mother, velour is never cloth.)

Along with proverbs in which the idea that birth mother is irreplaceable are dominant, there are some examples either where bringing the child into the world does not seem enough while bringing them up

and looking after them are too regarded virtuous characters: *Diil o mamu, angısı duudurdu, ama o angısı büüttü* [9, p. 105] (Mother is not she who gives birth to you, but she who raises you).

Although in most of the proverbs parents are not distinguished, both mother and father enjoy the same status in family, in some examples mother seems more important than father. It is emphasized that the mother's absence will leave her child defenseless. A mother is, first of all, a shelter for her child.

Anasız kuzu melemez; Anasız çocuk evde hordur, babasız çocuk çarşıda [7, p. 26] (Turkish); *Anasız uşak-kanatsız kuş gibi* [9, p. 104] (Gagauzi).

A motherless lamb will not bleat; A motherless child is despised at home, but a fatherless child is so in the market (Turkish); A motherless child is like a wingless bird (Gagauzi).

Baba, ananın evde çektiklerini bilmez [2, p. 169]. Father has no idea what difficulties mother faces at home. In the given proverb, it is emphasized that the father spends more time at work outside the home and is not aware of the things that happen to mother at home, such as housework, bringing up the child, and other concerns. In the proverb, the concepts of father and mother are contrasted and compared, and the positive connotation of the mother concept is being highlighted. More precisely, by emphasizing the positive connotation of the concept mother, the negative aspect of the concept father is made obvious. This view is more prevalent in the Gagauzi proverbs.

Anası olmayan uşaan, bobası da olmaz [9, p. 104] (Gagauzi) (a child who has no mother has no father)

Anasız uşak – uşak üüsüz, Bobasız uşak – uşak üzsüz [9, p. 104] (Gagauzi) (Motherless child – an orphan child, fatherless child – shameless child)

Anasını tanımazkan bobasını hiç da/ta tanımaz [9, p. 105] (Gagauzi) (If a child is not respectful to the mother, never be respectful to the father)

The idea that a mother is an example for her child, especially for her daughter, is particularly emphasized both in Turkish and Gagauz proverbs. Mother indeed is a living model as well as a teacher for her daughter. It is because there are certain boundaries between father and daughter in terms of closeness. Daughters do not spend as much time with their fathers as they do with mothers; therefore, it is not unusual that they learn more from their female parents and try to apply this knowledge to their own lives. They try to follow their mothers and want to be like them. The following language materials are good examples of mother-daughter stereotypes:

Ana ile kız, helva ile koz. [1, p. 133] (Turkish)

Mother with daughter, halva with walnut.

Ananın geçtii köprüdän kızı da geçer [9, p. 105] (*Gagauzi*)

The daughter will also cross the bridge that was crossed by her mother.

Anasına/anasını bak, danasını al [9, p. 105] (*Gagauzi*) – *Anasına bak kızını al, kenarına (kıyısına, tarağına) bak bezini al* [1, p. 135] (*Turkish*)

Look at its mother, take the calf (*Gagauzi*) – Look at the mother, before marrying her daughter.

Kız anasına bakmayınca, sofrayı kaldırmaz [9, p. 105] (*Gagauzi*)

Without seeing from her mother, a daughter won't clear the table.

Nicä anası – nicä/ölä da danası [9, p. 104] (*Gagauzi*)

Like mother like daughter

Mother's role and the moral duties ascribed to her in society. The main expectation of society and other members of the family from mother is to raise a good person. For people, a person's family, particularly the mother, has a direct impact on his or her upbringing, his or her attitude toward national and moral ideals, his or her moral characteristics, and even some subjective aspects of his or her character. They even do not take a person's subjective characteristic features into account at all. When a woman becomes a mother, she is already a role model in the family, and she is kind of obliged to do her duties in front of society, given to her by society itself.

According to the Turkish worldview, a mother who has given birth to a male child is more respected than a mother who has brought a female child into the world. Thus, one of the expectations or requirements of society from women, especially in Gagauz culture, is giving birth to a son. "In traditional families, having a male child were seen as the number one priority. In this kind of family, male children were increasing women's status within the family" [10, p. 357].

Similarly, in Turkish proverbs as well, this idea is observable:

Oğlanı her karı doğurmaz, er karı doğurur; Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün. (Only brave women could give birth to a son; a woman who gives birth to a son should be proud of herself, and a woman who gives birth to a girl should beat her breast).

Expressing in proverbs the idea that bringing a boy into the world is something to be proud of and an accomplishment to glorify, shows how language shapes culture by transferring this idea to subsequent generations. Today this way of thinking is not widespread and has decreased to a certain extent, however, unfortunately in some areas it is still present.

Another important language material in linguo-cultural studies is literature. For literary examples reveal the worldview of the people and the historical and social processes of the period in which they are created. Both in Turkish and Gagauz literature mother character is common. Because either in conceptual sphere of Turkish or in Gagauz languages the concept of mother occupies a significant place. Its significance is obvious not only in oral literature but also in written literary tradition. Naturally, a figure like mother who gave birth and raised human being could not stay out of people's attention. Written literature is expression of a nation's way of thinking or worldview in one of its member's language. By reading a written literature example, through the fictional characters created by an author, readers learn about the worldview of members of society as well as the historical and social problems of the time that the literary work belongs.

One conclusion drawn from the analysis of famous Turkish novels is that it is not enough that the mother educates the child well. On some occasions, children are not able to solve the problems that they face in society. They have nothing to learn from their mother in this regard because the mother herself is helpless in the face of these issues. This is because the mother, a woman who first lived under her father's and then her husband's authority, does not recognize society. Therefore, she is powerless in the face of social problems.

To consider novels, they can be classified into two in terms of plot: those that describe single parent families with the absence of father and stress the inability of mother in dealing with male children because of her weaker character, including Şemsettin Sami's "Taaşuk-ı Talat ve Fitnat", Ahmet Mithat Efendi's "Felatun Bey ile Rakım Efendi", Namiq Kamal's "İntibah" or "Sergüzeşt-i Ali Bey", Rezaizade Mahmud Ekrem's "Araba Sevdası" etc.; and those portray again single parent families this time with the absence of mother and point to the bitter fruits of this situation, bad fate girls, as in the example of Mehriban character in "Felatun Bey ile Rakım Efendi". Another point worth mentioning in these novels is that woman, as well as the mother, is not the main character of them but deuteragonist.

In Gagauz literature and folklore, the topic of motherhood has been widely considered. When considering Gagauz poetry, one can easily see that the majority of poets have often referred to this topic. In these poems, different issues related to mother such as love towards mother, challenges faced by mother

while raising her children, longing for mother etc. have been discussed. In this regard, Mina Köse's "Mamu", Nikolay Baboğlu's "Anam", T. Marinoğlu's "Sana, mamu!", "Annêêrız biz", "Mamu", "Mamuyu sevindirdik", Konstantin Vasilioğlu's "Ana Türküsü", Dimitri Qaraçoban's "Ana", Stepan Kuroğlu's "Ana Yaşı", Dionis Tanasoğlu's "Anasında Kucak", Q. Qaydarçı's "Afet, beni", "Garip anam", Todur Angeli's "Anamı Anarkan", and Todur Zaneti's "Anama Kiyat" poems could be mentioned. Moreover, famous Gagauzi poet and pedagogue Tudora Arnaut's book of poems "Anamın Evi" (My mother's house) is mainly devoted to mother.

After mentioning the foregoing poetry examples from Gagauz literature, related to the concept of mother, let us introduce one particular poem, to have more accurate description of the concept mother in the worldview of Gagauz people. The poem that you are going to read below is by Konstantin Vasilioğlu, called "Mamucuum benim" (My Mother/Mummy), where the poet describes mother-child relationships, her love and devotion in a particular way:

*Paali mamu, bana baaşladın
Büük bir can hem cennet dünneyi.
Bän hastaykan, kefsizkän gecä,
Sän bekläardın benim düşlermi.
Taa ölüncä borçluyum sana [13, p. 38].*

Dear mother, you bestowed upon me
This great world and life.
On my ill and unhappy nights,
You stood by my bed.
I owe you until I die.

The poem portrays mother as a being that gives life to human beings and cares for them, and, therefore, they owe her their lives.

Conclusions. This research paper focusing on the languages of the Turkish and Gagauz people explored the concept of "mother", which is universally significant, from the perspective of national culture. The paper specifically examined how this concept is understood in the conceptual framework of these two languages. The examination of written literature and folklore examples leads to the conclusion that, although the mother once held a dominant position in the family, due to changes in the social environment her function weakened and she became a secondary category in the family structure. Furthermore, the mother is portrayed in Turkic language facts as a more loving creature, though Gagauz language facts depict her as a more self-sacrificing entity.

Finally, utilizing the resources from the Turkish and Gagauz languages, the study identifies the stereotypes associated with motherhood in the perspectives of the speakers of both languages.

Bibliography:

- Aksoy Ö. A. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1971. 392 s.
1. Aksoy Ö. A. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1976. 972 s.
2. Bayraktar D. Dil ve kültür bağlamında mânilerde değerlerimiz üzerine bir inceleme / RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi. Ö 11, 2022, Temmuz, s. 145–157.
3. Çebotar P., Dron İ. Gagauzça-Rusça-Romınca Sözlük, Chişină, 2002, 740 s.
4. Çelebioğlu A. Ninnilerimiz. Web-site. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/693903>
5. Dursun A. "Ög"den "Anne"ye: Türkçe Söz Varlığı Anne. Aile ve Toplum, 2011, Cilt: 7, Sayı 26
6. Ercan R. Gündelik yaşamda işlevsel olarak kullanılan Türk Atasözlerinde çocuk imgeleri. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2014, Cilt 11, Sayı 27, s. 15–31
7. Erol Ç. Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, 2007. İstanbul
8. Hünerli, B., Arnaut, T. Gagauz Atasözleri Bağlamında "Anne". Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları, 2023. 5(2), 99–108.
9. İusiumbeli, İ. Gagauz Yeri'nde Kadın. Yayınevi: Karağaç Yayıncılık, 2017. 615 s.
10. Kazımov İ. Müasir Azərbaycan dili leksikasının koqnitiv və linqvokulturoloji əsasları. Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi, 2021, № 3 (269), 10–29.
11. Kitabı-Dədə Qorqud. Sadələşdirilmiş mətn. Bakı: Elm, 1999. 172 s.
12. Kuroglo N.İ., Veliksar L.G., Milkov A.N., Kior İ.F. Gagauz dili: üüremäk kiyadı 8-ci klaslarına deyni cümnä üüredici kurumnarı için. 2-ci basım, diiştirilmä. Çemovtı: Bukrek, 2021. 176 s.
13. Mirzəyeva, A. Türk və qaqauz dillərində mədəni informasiyanın verilməsi ("qadın" konsepti üzrə). Dilçilik araşdırmaları jurnalı, 2023, № 3, Bakı, s. 139–145.
14. Özarslan M. Türk Manilerinden Seçmeler, 2017, MEB, Ankara. 174 s.
15. Püsküllüoğlu, A. Türkçe Deyimler Sözlüğü. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 1998. 847 s.
16. Zanet, T. Akar Yıldız, Peet kiyadı. Concernul "Presa" yay., Chişinău, 1998. 303 s.
17. "Kitabi-Dədə Qorqud" ensiklopediyası. Web-site. URL: http://dede.musigi-dunya.az/q/qadin_ana.html
18. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Güncel Türkçe Sözlük. Web-site. URL: <https://sozluk.gov.tr/>

Мірзасєва А. А. ПОНЯТТЯ «МАТИ» В ТУРЕЦЬКІЙ ТА ГАГАУЗЬКІЙ МОВАХ

У цій статті досліджуються ключові питання лінгвокультурологічних досліджень, зокрема вплив людини на мову, взаємодія між мовою та культурою та прояв процесу сприйняття в мові. Для цього не обійтися без дослідження концептів, які є основним поняттям лінгвокультурології. На цьому етапі лексичні одиниці, що зустрічаються в мові, досліджуються з точки зору народної культури, а також досліджується культурне значення, яке люди пов'язують зі словом. Шляхом порівняння концептів турецької та гагаузької мов дослідницька робота спрямована на виявлення їх відмінних та схожих аспектів у світогляді носіїв цих мов. Шляхом порівняльного вивчення концептів у споріднених мовах (турецькій і гагаузькій) є виявлення схожих і характерних рис даного концепту в світогляді носіїв мови. Використовуючи методи порівняльного, описового та концептуального аналізу, у статті досліджується, як турецькі та гагаузькі народи концептуалізують «матір» у своєму світогляді на прикладах писемної літератури, паремій, фольклору, а також усталених фраз і гнучких словосполучень, що використовуються для створення враження. про культурні коди народу багатоміркової історії. Висновок полягає в тому, що історично мати займала більш помітну роль у родині. Однак із зміною суспільних умов її позиція неухильно погіршувалася, в результаті чого вона стала відносно менш впливовою фігурою в сім'ї. Крім того, гагаузькі лінгвістичні факти зображують матір насамперед як фігуру, яка йде на жертви заради інших, тоді як у турецькій мові вона переважно представлена любов'ю. Отже, на основі елементів турецької та гагаузької мов закладено упередження щодо поняття матері у світогляді цих двох тюркських народів.

Ключові слова: *мати, поняття, мова, культура, лексика, світогляд, словосполучення, прислів'я.*

Mukhtarova S.

Baku State University

THE PROBLEM OF CASE IN THE SCIENTIFIC WORKS OF ALOVSAT ABDULLAYEV

The article deals with the problem of case in the scientific works of Alovzat Abdullayev (1920–1993), the outstanding Azerbaijani scientist, professor who made a significant contribution to Azerbaijani linguistics. A. Abdullayev conducted research in various areas of Azerbaijani linguistics, and the problem of case occupies a special place in his scientific works. Two serious articles by the scientist devoted to this problem were published. One of them deals with the origin of the dative case, and the other one deals with the instrumental case with the affix -in and its further fate. The scientist put forward two assumptions regarding the origin of the dative case: 1) the morpheme qaru, -ğaru of this case consisted of two components: -ğa (dative case) and -ru (directive case), but there is no consensus as to which of these components is older; 2) a whole form, that is, the form -ğaru, existed since ancient times, and later it broke up into its component parts. There are very different opinions regarding the semantics of this morpheme. According to the first opinion, this morpheme comes from the word qara meaning “look”. The scientist suggests that the postposition qarşu used to be in the form “qara+ şu” and meant “look at the snow”. Here ş (Engl. sh) is a reciprocal voice affix, and -u is an affix of the adverbial participle. The second meaning of this word is supposed to be “strength, force”, and this is related to the word qol “arm”, associates this word with the qaru word “hand, arm”. A. Abdullayev associates this word with the word qaru “hand, arm”. According to the scientist, this development can be represented as follows: 1) -qarı -qar; -qa -a. 2) -qarı -arı -ru/-ra -a, -ə. However, other variants of this line of development are also shown. Elision of the initial consonant is observed at the second stage of development of this morpheme. In some Turkic languages, including the Azerbaijani language, historically elision of consonants q or ğ in nouns, as well as in affixes, was noted as a general pattern. The affix -in is a morphological indicator of the ancient instrumental case. The scientist substantiates with concrete examples the gradual disappearance of this form from the Azerbaijani language, which is observed in ancient Turkic and Azerbaijani written monuments, its preservation as part of lexical units as a result of lexicalization.

Key words: dative case, instrumental case, etymology, affix -qaru, -ğarı, etymology, arm, strength, Ural-Altai language family.

Introduction. A. Abdullayev is the author of serious studies on various problems of the Azerbaijani language, and problems of grammar, including morphology, occupy an important place in his scientific work. In this regard, the scientist's works on cases in the Azerbaijani language are of particular interest. The scientist expresses his thoughts about this not only in works devoted to cases but also when considering other problems. Some articles by A. Abdullaev are devoted specifically to this problem [2; 3; 4; 5]. The last two articles of the scientist are included in his book “Problems of the Azerbaijani Language” [6: 199–208; 215–227].

The degree of development of the problem. The category of case has been studied in Turkology, including Azerbaijani linguistics in various aspects. A. Abdullayev conducted research specifically related to the dative and genitive cases; in some cases, he turned to history and materials from other

Turkic languages. In Azerbaijani linguistics, such scientists as A. Aslanov (8), İ. Jabbarzadeh (9: 10), A. Alizadeh (11), S. Alizadeh (12), N. Abbasova (1) and others expressed an opinion on this problem. A. Abdullayev studied these problems more widely and from a completely different standpoint.

Goal and tasks. The purpose of this article is to analyze A. Abdullayev's research on the above-mentioned problems; a review of scientific concepts and views of scientists on the problems of the category of case in the historical development of the Azerbaijani language, determining the significance of these studies for Azerbaijani linguistics. To achieve this goal the following tasks have been put forward: full acquaintance with the scientific ideas of A. Abdullayev, consideration of Turkological literature related to these problems, identification of innovations in the research of Professor A. Abdullaev.

Methods. The study used descriptive, comparative-historical, and analytical research methods. A certain place is also given to the methods of system approach, analysis and synthesis.

Main part

Dative

A. Abdullaev's first research related to the problem of case is his article devoted to the dative case [2]. Although this article follows a comparative historical method, the author mainly proceeds from materials of the Azerbaijani language, and here the goal is to study the historical path of the dative case in the Azerbaijani language. At the very beginning of the article it is noted that the morpheme *-ğaru*, *-qarı* which was widely used in Turkic languages, including the Azerbaijani language, in ancient and medieval times meant direction, and a general overview of thoughts and views on this morpheme in Turkological literature is also given.

From the very beginning, A. Abdullayev categorically states that "in Turkic languages, including the Azerbaijani language, the formation of the dative case is organically connected with the morpheme *-ğaru/-qarı* and its further development [6: 199]. A. Abdullayev unites all the thoughts in Turkology expressed on this matter into two groups. Turkologists of the first group believe that the mentioned morpheme consists of two components: *-ğa* (dative case) and *-ru* (directive case). However, there is no consensus as to which of these components is older. Proponents of this opinion are such scientists as S.Y. Malov, G.J. Ramstedt, A.M. Räsänen, V. Kotvich, F.G. İskhakov, V.M. Nasilov and others. Supporters of the second opinion believe that the full form, that is, *-ğaru*, is more ancient, and later it broke up into its component parts. K. Kerimov connects the origin of this morpheme with the word "*qara*" in the meaning "look".

Objecting to K. Kerimov A. Abdullayev puts forward his version and gives arguments. The first argument is that the "*qara*" form of this affix is not found in ancient written monuments; variants *ğaru // qaru // qarı // qəri // kəri* and others are used in them. Although the scientist accepts the idea that postpositions were formed from the word "*qara*" meaning "look", he notes that this has no connection with the dative case. So, the places where these words are used in speech are different. The scientist suggests that the postposition *qarşu* used to be in the form "*qara+ şu*" and meant "look at the snow". Here *ş* (Engl. *sh*) is a reciprocal voice affix, and *-u* is an affix of the adverbial participle.

It should be noted that the word "*qaru*" is also used in some Turkic languages at the present time and has the meaning "hand, arm, arm bone, unit of

length, strength, direction, side", etc. This word, as an independent ancient Turkic word, is found in the "Divan" of M. Kashgari, in the epic "The Book of Dede Korkut" and in other written monuments. In order to reveal the etymology of this word,

A. Abdullayev turns to various sources, authors, considers opinions regarding the semantics and features of the use of words "*qarı, qar*" and notes that most often it has the meaning "arm". He compares this with materials from the Azerbaijani language and gives examples of the words "*qarılmaq*" – "to measure something with an arm" and "*qarışlamaq*" – "to measure something with a hand". The scientist substantiates the connection of the word "*qarı*" with "arm" as a result of etymological analysis. He analyzes the word "*qarı*" in connection with its semantic variants that existed in Turkic languages, including the Azerbaijani language historically and currently. Firstly, with regard to measuring something with a hand, as is known, until recently, and even now, in some cases, hand measurement is used to determine the length.

The second meaning of this word "*strength*" is also associated with the word "arm". A. Abdullayev gives numerous examples from Azerbaijani folklore confirming the connection between strengthened "arm". For example, the Azerbaijani expression "*qollarına qüvvət gəlsin*" – "let your hands be filled with strength", as well as examples from Turkmen, Nogai, Bashkir and other Turkic languages clearly show that this word means "strength." However, an example from Omar Faig Nemanzadeh related to the Azerbaijani language is thought-provoking: "*Lakin bugünkü bu karlı iş bir az sonra köhnələşər, xeyirsiz olar*".

The last expression (*xeyirsiz olar* – "it will be useless") shows that the word "*karlı*" is the opposite in meaning to the word "*useless*" and has the meaning not "*strong*" but "*useful*". As can be seen, there is a contrast between the concepts "*useful*" and "*useless*" here. In the modern Azerbaijani spoken language, the word "*karlı*" is used to mean "rich, wealthy." A. Abdullayev notes the connection of this meaning with "arm". From this standpoint, in the examples given from ancient Turkic monuments, including the Gultekin Monument, the words with affixes *-ğaru, -qaru* have the meaning "arm", which confirms this idea. The meaning of "arm" in these words is reflected in the following way: a hand sign is made to indicate the direction. The logic of connection of words formed by this affix with words with a spatial meaning is that with the help of a hand one can designate a certain space. A. Abdullayev defends the idea that the morpheme used after words with spatial meaning later began to be used as a postposition, and then

turned into an affix. Thus, the development of this word is presented in two directions based on materials of modern Turkic languages. The first one is the following: *belədir*: *-qarı* > *-qar* > *-qa* > *-a*.

A. Abdullayev talks about the presence of facts related to each of these forms in modern Turkic languages and substantiates his idea with concrete examples. The evolution of the word can be traced from this standpoint. The scientist traces the process of Change of this morpheme using the examples of various Turkic languages: Azerbaijani “*dışqarı*”, Uzbek “*taşkari*”, “*tışkari*”, qaraqalpakca “*tışkari*”, yaxudaltayca “*içerki*”, özbəkçə “*içkari*”, Tatar “*eçkäre*”, «*elqäre*», Karakalpak “*işgeri*”, Kyrgyz “*ilqeri*”. At the next stage, the final vowel of these words drops out. For example, the variant “*dışkar*” is formed in the Kumyk language, the variant “*ilğor*” is formed in the Uzbek language, etc. The formation of the word “*outskirts*” in the modern Azerbaijani language is noted as a product of precisely this period. At the final stage, the final consonant *r* drops out and at the end a dative case affix is formed, which exists in a number of Turkic languages. This indicator exists in some modern Turkic languages, including Uzbek, Uyghur, Kazakh, Kyrgyz, Tatar, Bashkir, Karachay-Balkar and other languages [11, 114; 15, 103]. This form was also active in the medieval Azerbaijani literary language. However, after a certain time, the affix – *a* was formed in the Azerbaijani language. In some modern Turkic languages, for example, in Kumyk, Nogai, Bashkir and other languages, both the variant *-a*, *-ə* and the variant *-qa*, *-ke* are used. A. Abdullayev notes that the morpheme *-qa* in the word “*başqa*” – “*other, different*” in the modern Azerbaijani language has been preserved as a rudiment.

In the article by A. Abdullaev, the second direction of development of this morpheme is presented as follows: *-qarı* < *-arı* < *-rı* / *-ra* < *-a*, *-ə*. At the second stage, the initial consonant of this morpheme is dropped. In the article, as a result of a technical error, “*e*” is written instead of “*q*”. Thus, in the above examples, the sound “*q*” is actually dropped out. It is also noteworthy that in some Turkic languages, including the Azerbaijani language, historically elision of consonants *q* or *ğ* in nouns, as well as in affixes, was noted as a general pattern [11, 114].

For example: Azerbaijani *içəri* “*internal*”, *dışarı* “*external*”, *iləri* (*irəli*) “*forward*”; Turkish *içeri*, *ileri*; Turkmenian *işeri*, *dışarı*, *ileri*. At the next stage, the initial vowel in the morpheme *-arı* drops out, *-rı* and its phonetic variants appear. For example, Azerbaijani *geri* “*back*”, *bəri*, “*here, on this side*”, *anrı* (in Gazakh dialect), Tatar *arı* “*over there, in that direc-*

tion”, *bire*, *bəri*, *kire* (*back*), or in other variants in the Azerbaijani language: *ora* “*there*”, *bura* “*here*”, *hara* “*where*”, *içrə* “*inside*”, etc., as well as words like *üzrə* “*on*”, *sonra* “*then*” which are not divided into component parts in the modern Azerbaijani language.

Professor A. Abdullayev notes that the affixes *-ra* and *-ru* are not different and shows that although *-rı* is the initial form, it can easily turn into the form *-ra*. To prove this, he gives other morphemes as examples. In some Turkic languages, both forms *-dın*, *-din* (*tin*, *tin*) and *-dan*, *-dən* are used in ablative case, and in some Turkic languages, including the Azerbaijani language, only form *-dan*, *-dən* is used. Tracing the evolution of this affix, the scientist comes to the conclusion that previously there was a form with a closed syllable (*-dın*, *-dın*, *-tin*, *-tin*), and then it turned into a form with an open syllable (*-dan*, *-dən*). Researchers show that a form with a closed vowel is present in the Kipchak-Uyghur languages, and a form with an open vowel is found in the languages of the Oghuz group [14, 11]. This fact also manifests itself in words. A comparison of some words of the Azerbaijani literary language with their forms in the dialects of the Azerbaijani language confirms this fact.

Further it is said that the word *qol* “*arm*” is used in Azerbaijani written monuments in the meaning “*side*” and corresponding examples are given. It should be noted that such examples are very often found in the modern Azerbaijani language: *Sağ qoldan sən, sol qoldan qardaşın hərəkət etməlisiniz*. It is also worth noting that in many cases the word “*əl*” – “*hand*” is replaced by the word “*qol*” – “*arm*”. A. Abdullayev confirms this fact with an example from “*Kitabi-Dede Korkut*”: *Sağım ələ baxdığım da qardaşım Qaragünəyi gördüm*. This picture is observed in the entire paragraph. Here the author draws attention to an interesting fact. The word “*tərəf*” – “*side*” then passed into the Azerbaijani language as it was in the singular, as well as in the form “*ətraf*” – “*surroundings*” with the meaning of plural. Even the use of the word “*ətraflar*” in the meaning of “*limbs (in humans and animals)*” in biology confirms the scientist’s thoughts.

One of the interesting comparisons in the article is the juxtaposition of words “*qara*” and “*sar* (*maq*), *sarıl* (*maq*)”. The connection of the word “*sarılmaq*” with “*qol*” – “*arm*” confirms that it is a variant of the word “*qara*”. This fact shows the parallel development of morphemes *qarı*, *sarı*, *yarı* in the Turkic languages and gives a concrete idea about the development path of the dative affix.

Ancient form -in of the genitive case

The second article by A. Abdullayev related to cases is called: “The ancient form of the case with the

affix *-in* and its further state in the Azerbaijani language.” The article deals with the special case used in ancient Turkic written monuments. Some Turkologists call it “instrumental case”, the other ones call it “instructional case”. It is noted that a specific type of words used in the ancient Orkhon-Yenisei monuments, as well as in Manichaean and Uyghur written monuments, mainly as an instrumental case, later in the XIV–XVI centuries in Uzbek written monuments had several meanings: 1) instrument of action; 2) a sign of action; 3) duration of action. Considering this problem in his article, A. Abdullayev notes that although this topic was not discussed separately in Azerbaijani linguistics, it was nevertheless touched upon in various aspects.

A. Abdullayev objects to the fact that in Azerbaijani linguistics this form, due to its similarity, was mistakenly presented as the accusative case. For example: in the sentence “*Biz gecəni yola düşdük*”... [4 : 175] – “At night we hit the road” the word “*gecəni*” – “at night” cannot be accepted as a word in the accusative case. It should also be noted that the above-mentioned article by A. Abdullayev was published in a textbook five years later (in 1977). Several examples of the same type were given and this was repeated in the latest edition of the textbook: “Nouns with a temporal meaning when used in the accusative case refer to the predicate expressed by both a transitive and intransitive verb and (sometimes together with their attribute) are adverbs of time, for example: *Biz gecəni yola düşdük*...” [7, 160]. As can be seen, one of the authors (in A. Abdullayev’s work, Professor A. Hasanov worked on this part) expresses a completely different idea. In our opinion, the idea expressed by A. Abdullayev is more accurate and correct. Based on such examples, A. Abdullayev comes to the conclusion that the affix *-i* these examples was actually formed as a result of the deletion of the consonant *-n* from the morpheme *-in* of the ancient instrumental case and it is not at all an affix of the accusative case. Although formally it is similar to the accusative case, it is not actually one, but the meaning of this form and the problem of part of a sentence have been explained correctly. It should also be noted that the *-in* form of the ancient instrumental case is used in the dialects of the modern Azerbaijani language, particularly in the Western group of dialects, including the Shemakha dialect [14; 28; 67]. This affix is completely preserved in the Ural-Altai language family at the level of the literary language. A. Abdullayev notes the use of this affix in various meanings in the ancient Turkic written monuments. He shows that the words used with this affix have about eight meanings and believes that it is necessary to clarify this form.

1. The meaning of a tool. It can be said that this feature is noted in all scientific works devoted to this topic. In this case, it reflects the meaning of this word along with the postposition of compatibility, for example: *Ol mangı tonin saldı* (He signaled to me with his clothes). This example is taken from “Divan” by M. Kashgari. As can be seen from the example, the word “*tonin*” means “with his clothing” and expresses the meaning of a tool. A. Abdullayev shows that there are such expressions that relate to instrumental semantics, but most of all they mean measure-quantity, for example: *Astadığı tuz yogrin yemez* (*Aşın tadı tuz, tuz çanakla yenmez*). In this example, the word “*yorğın*” – “dish holding 5 kilograms” really means an instrument, and the meaning of the measure-quantity is obvious in its content.

2. The second meaning is “means”. It should be noted that in Turkology, including in Azerbaijani linguistics, “tool” and “means” are used in parallel, or rather, as words close in meaning. This was evident when talking about the first meaning. However, Professor A. Abdullayev, with his strong linguistic intuition, grasped the difference between the concepts of “tool” and “means” in certain situations, for example: *Alın arslan tutar, küçün siçgan tutmas* (“With cunning you can catch a lion, but with force you cannot catch a mouse”). In this example, the words “*alın* (al “cunning”) and *küçün* (*küç* “strength”) are used with the affix of instrumental case and in the modern Azerbaijani language perform the function of a word with a postposition “*ilə*” – “with”. As can be seen, it is the meaning of means and not the instrument that matter here. Thus, the instrumental meaning is most often associated with a concrete subject, here the words “*al-hiyələ*” “cunning” and “*güc*” “strength” are not concrete but abstract nouns; therefore, in the examples given, they should have the meaning of a means, not an instrument. Here we should mention the following: A. Abdullaev shows that along with the meaning of the means, there is also the meaning of the cause or space-means. Successful examples with precise explanations are given regarding both facts.

3. The word used with this affix means a manner of action. The word “*dizin*” is given as an example. It is known that in the modern Azerbaijani language there is an adverb “*dizin-dizin*” “on the knees” formed by repeating the word “*dizin*”: *Dizin-dizin irəliləmək* “to walk on knees”. In the modern Azerbaijani language there is no form of this adverb consisting of one word – “*dizin*”. However, this form is often found in the epic “Kitabi-Dede Korkut”. A. Abdullayev gives several examples in this regard. Let’s consider one of them: *Buğa dizin çökdü* – “The bull fell to his knees”.

Here the word in the modern sense means “on knees” and requires the question “how?”.

4. It means comparison and comparison-quality. Successful examples from M. Kashgari’s “Divan” and the epic “Kitabi-Dede Korkut” are also given here: *Süsi otun oruldu* – “His army was cut down like grass”. Here the word “ot” – “grass” is the root of the word “otun”. By adding the affix *-un* it acquires a new grammatical quality, or rather performs the function of the postposition “kimi” – “like”. In this case, we see a balance between postposition and case. In the first and second cases discussed above, it performs the function of the postposition “ilə” – “with”, and in the fourth case it performs the function of the postposition “kimi” – “like”. This confirms the idea existing in linguistics that the postposition was formed as an auxiliary part of speech performing the function of case.

5. Part of these words means reason. From the second point it is clear that some of these words denoting means also have the meaning of cause. However, it should be noted that in such words the meaning of the reason has the character of a shade and manifests itself as an insignificant, internal content. However, there are also examples in which words with the instrumental affix *-in* mean exactly the reason.

6. Temporal meaning is widespread in these words, for example: *Bir yazın, bir küzin(bu) buğrayı savaşırdırlardı*. Here the words “yazın” – “in spring”, “küzin” – “in autumn” mean the concept of time. It should be noted that in the modern Azerbaijani language they can be used in the same meaning even without the corresponding affix: *bilir: Bir yaz, bir payız buraya gələrdi*. – “I wish he would come here in spring and autumn”. It is interesting that every form of this meaning is found in the epic “Kitabi-Dede Korkut”. The article consistently provides examples from the epic “Kitabi-Dede Korkut” for each of these forms: *Məgər, sultanım, yenə yazın buğrayı saraydan çıxardılar*;

Qışda-yazda qarı, buzu əriməyən Qazılıq dağına gəlib çıxdı; Gecə-gündüz yortdular, nəgəhandan yetdilər. By giving these examples, the scientist seeks to show the transition of the ancient form to the modern one.

A. Abdullayev comes to the conclusion that the form with the affix *-in* at a certain time was replaced by the form “birlə” and its variants, and sometime later they were both lost from the language. Naturally, this phenomenon did not happen immediately, but gradually, and for some time they were even used in parallel. A. Abdullayev carefully traces this fact and even gives an example containing both forms from the epic “Kitabi-Dede Korkut”: *Amma gətirməyəcək olursan, bu qatla öldürmədim, ol vaqtın öldürərin*.

7. One of the meanings expressed by this morpheme is compatibility. As can be seen from the previous paragraphs, the affix *-in* of the instrumental case mainly performs the function of the postposition “ilə”. Among the various meanings of this field, the meaning of compatibility occupies a leading position. In fact, instrument, means, compatibility are the main meanings of this postposition, and therefore also of the instrumental case. The article gives a successful example of a word with an instrumental case affix with the meaning of compatibility from the monument to “Kul-Tegin”: *Kül təkinəq az ərin irtəru itmiz* (*We sent Kultegin with several people to guard*). Here we can even add the word “together with” to the expression “az ərin” – “with several people” which confirms the author’s thought (“together with several people”).

8. Finally, it is noted that a word with this affix means a direct object and the following example is given: *Bu söz eşidip Yusuf kanın ağlar* (“Hearing these words, Yusuf will cry blood”). In our opinion, this point can be combined with a fourth one. The difference is that in the fourth point the meaning of comparison is also noted. However, there is no comparison in the eighth paragraph, but there is a meaning of the quality-attribute.

Seriously tracing the history of the Azerbaijani language, A. Abdullayev notes that these types of meaning in words with the instrumental case did not develop at the same level. In particular, the temporal meaning, one might say, have been lost, in rare cases this case form appears in an incomplete form, for example: *O günü qardaşını gördüm* – “That day I saw your brother”; *Keçən il sizə gələ bilmədim*. – “Last year I was unable to come to you”. In these sentences, the morphemes *-ü* and *i* in the words “günü” and “il” are shortened forms of the morpheme *-in*.

A. Abdullayev correctly shows that these words are used without an affix in the modern Azerbaijani language: *O gün qardaşını gördüm* – “That day I saw your brother”; *Keçən il sizə gələ bilmədim*. – “Last year I was unable to come to you”. We suggest that the main reason for the predominant position of the latter form in the Azerbaijani language is that, on the one hand, the words to which they are attached themselves mean time, on the other hand, preference is given to the affix-free form.

A. Abdullayev notes in his article that some forms of the instrumental case are not used in the modern Azerbaijani language, and some ones are preserved in dialects and provides specific facts to confirm this. For example, in the sentence “*Ürdüyümüz vaqtın düşən mənim oğlançığumdur, bəlkə? – dedi*”.

taken from the epic “Kitabi- Dede Korkut” the word “*vaqtın*” is not used in the modern Azerbaijani language; the form “*vaxt, vaxtda*” “*time*” is used instead.

The article contains information about the further fate of the instrumental case in the Azerbaijani language. The scientist substantiates the fact that later this case was replaced by postpositional forms *birlən* < *birlə* < *bilə*// *belə* < *ilə* < *-la*//*-lə*, or *birlən* < *bilən*// *bilən* < *ilən* < *-la*//*-lə*. The examples given from medieval works clearly show this evolution.

In A. Abdullayev’s article, attention is also drawn to the following fact, especially emphasized by the author: as a result of the correct understanding of these forms, serious errors arise in the language of written monuments. Speaking about this, the author gives a specific example from the epic “Kitabi- Dede Korkut” published in the new alphabet:

İri qobulu Ala dağı dünən aşdın,
Axıntılı suyun dünən keçdin,
Qanlı, kafir elinə dünən girdin.

The author shows that the word “*dünən*” repeated in each line should actually be in the form “*dünün*”. The scientist believes that the word “*dünən*” is in the nominative form, although in the example given it means “*at night, at night time*”.

The article also substantiates the fact of the transformation of the instrumental case affix into a lexical one. Thus, the words “*güjün, zorun*” used in dialects of the Azerbaijani language mean “*with difficulty, forcibly*”, and here *-la, -lə* is a lexical affix forming adverbs, and, therefore, the lexical affix *-ün, -un* that performs the same function.

Above we talked about the word “*dizin-dizin*” formed in a pair form. Here A. Abdullayev, along with this word, gives other examples of such words: *oğrun-oğrun* “*stealthily, sneakily*”, *için-için* “*sur-reptitiously*”, *həzin-həzin* “*mournfully, plaintively*”, *xısın-xısın* “*quietly, silently*”. It is possible to restore the first two of them and determine their etymology in a certain sense: the first of them was formed from the word “*oğur (lamaq)*” – “*to steal*”, and the second one was formed from the word “*iç*” – “*internal, gut, inside*”. The last of them, in our opinion, were formed from onomatopoeic words. It should also be noted that although such forms of adverbs are used in the

Azerbaijani language, information about them is not given in some works on morphology [13, 212–213].

Another interesting feature is that a word with the affix *-ın* in the instrumental case performs various syntactic functions. In the modern Azerbaijani language there is a word, and both the semantics and grammatical meaning of the first part of this word (*olmaz* “*impossible, unacceptable*”) are known. However, analysis of the specific status of the final affix is difficult from the grammatical-semantic point of view of the modern Azerbaijani language. A. Abdullayev considers this a relic of the ancient instrumental case. This word fulfills attributive function in modern Azerbaijani language, for example: *Uşağı böyüdənə qədər ana olmazın əziyyətlərə dözməli olur.* – “*While a mother raises a child, she will endured incredible difficulties*”.

In general, by comparing several groups of words with the affix *-ın*⁴ in his article, A. Abdullayev tries to show their different levels and different paths of development while providing convincing scientific arguments. The scientist puts forward the idea that some of them were with an ancient affix of possessiveness (later an integral part of the word) (*burun*, etc.), some were with a lexical affix (like *əkin*), others were borrowed from the Persian language (like *həzin*), and finally others were words with an ancient instrumental case. Carrying out an etymological analysis of some of them the scientist substantiates his idea.

Conclusions. Of the two main articles by Professor A. Abdullayev dealt with cases, one is devoted to the dative case, and the second one is devoted to the ancient instrumental case. The first article traces the evolution of the ancient directive affix – *qaru* and its manifestation in the modern Azerbaijani language, in particular, its preservation in lexical units is proved on a scientific basis; as a result of etymological analysis, the fact is substantiated that the modern dative case was formed as a result of the historical development of the postposition “*birlən*”. The second article traces the historical development of the affix *-ın* of the ancient instrumental case and, based on concrete facts, explains the presence of its relic in the modern Azerbaijani language. A. Abdullayev proves that some expressions considered to be the accusative case are actually “petrified” forms of the ancient instrumental case.

Bibliography:

1. Abbasova N. Müasir Azərbaycan dilində ismin yiyəlik halı. Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun Elmi əsərləri. I buraxılış. 1961. S. 3–22.
2. Abdullayev Ə.Z. Türk dillərində yönlük hal şəkilçisinin mənşəyi haqqında. ADU-nun elmi əsərləri, Dil və ədəbiyyat seriyası. 1969. № 3-4. S. 113–117.
3. Abdullayev Ə.Z. Qədim *-ın* şəkilçili hal forması və onun Azərbaycan dilində sonrakı vəziyyəti. Azərb SSR Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyinin elmi əsərləri. Dil və ədəbiyyat seriyası. 1977. № 6. S. 3–8.

4. Abdullayev Ə.Z. Qədim -in şəkilçili hal forması və onun Azərbaycan dilində sonrakı vəziyyəti. Azərb SSR Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyinin elmi əsərləri. Dil və ədəbiyyat seriyası. 1978. № 1. S. 3–7.
5. Abdullayev Ə.Z. Azərbaycan dilində yiyəlik halın sintaktik vəzifəsi."Azərb. SSR Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyinin elmi əsərləri. Dil və ədəbiyyat seriyası. 1978. № 4. S. 3–7.
6. Abdullayev Ə. Z. Azərbaycan dili məsələləri. BU nəşriyyatı, Bakı : 1992, 329 s.
7. Abdullayev Ə., Seyidov Y., Həsənov A. Müasir Azərbaycan dili. IV hissə. Sintaksis. "Şərq-Qərb", Bakı : 2007, 424 s.
8. Aslanov A. Qoşma və ismin yiyəlik halı məsələsi. Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi. 1978. № 4. S. 67–71.
9. Cabbarzadə İ. Azərbaycan dilində ismin yönlük halı. ADU-nin Elmi əsərləri. Humanitar seriya. 1959. № 1. S. 33–47.
10. Cabbarzadə İ. Müasir Azərbaycan dilində ismin yiyəlik halı. Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun Elmi əsərləri. I buraxılış. 1961. S. 3–22.
11. Əlizadə A.S. Azərbaycan dilinin yazılı abidələrində ismin yönlük halının morfoloji xüsusiyyətləri haqqında. Azərb. SSR EA-nın xəbərləri. Ədəbiyyat, dil və incəsənət seriyası. 1986. № 1. S. 113–116.
12. Əlizadə S.Q. Azərbaycan dilində -rı seqmentli sözlərin təşəkkülü.- ADU-nun elmi əsərləri. Dil və ədəbiyyat seriyası. 1973. № 2. S. 11–15.
13. Hüseynzadə M. Müasir Azərbaycan dili. III hissə. Morfologiya. "Şərq-Qərb", Bakı : 2007, 280 s.
14. Məmmədli M. Azərbaycan dili şivələrində ismin qrammatik kateqoriyaları. "Elm", Bakı: 2003, 264 s.
15. Zeynalov F. Türk dillərinin müqayisəli qrammatikası. I hissə (fonetika, leksika, morfolojiya). "MBM", Bakı : 2008, 354 s.
16. Cəməli D. Müasir türk dillərindəki hal kateqoriyasının qədim türk yazılı abidələrində əksi. URL: <https://www.researchgate.net/publication/372232003>

Мухтарова С. ПРОБЛЕМА ВІДМІНКА В НАУКОВИХ ПРАЦЯХ АЛОВСАТА АБДУЛЛАЄВА

У статті розглядається проблема відмінка в наукових працях видатного азербайджанського вченого, професора Аловсата Абдуллаєва (1920-1993), який зробив вагомий внесок в азербайджанське мовознавство. А. Абдуллаєв проводив дослідження в різних областях азербайджанського мовознавства, і проблема відмінка займає особливе місце в його наукових працях. Вийшли дві серйозні статті вченого, присвячені цій проблемі. Одна з них стосується походження давального відмінка, а інша – орудного відмінка з афіксом -ин та його подальшу долю. Вчений висунув два припущення щодо походження давального відмінка: 1) морфема qarɨ, -ğarɨ цього відмінка складалася з двох компонентів: -ğa (давальный відмінок) і -rɨ (наказовий відмінок), але немає єдиної думки, як до якого з цих компонентів є старшим; 2) ціла форма, тобто форма -ğarɨ, існувала з давніх часів, а згодом розпалася на складові частини. Щодо семантики цієї морфемі існують дуже різні думки. Згідно з першою думкою, ця морфема походить від слова qarɨ, що означає «дивитися». Вчений припускає, що постпозиція qarɨ раніше була у формі "qarɨ + ʃɨ" і означала «подивитися на сніг». Тут ʃ (англ. sh) – зворотний голосовий афікс, а -и – афікс дієприслівникового відмінка. Друге значення цього слова нібито «сила, сила», і це пов'язане зі словом qol «рука», асоціює це слово зі словом qarɨ «рука, рука». А. Абдуллаєв пов'язує це слово зі словом qarɨ «рука, рука». На думку вченого, цей розвиток можна представити так: 1) -qarɨ -qar; -qa -a. 2) -qarɨ -arɨ -rɨ // -ra -a, -ə. Проте показані й інші варіанти цієї лінії розвитку. Випадання початкового приголосного спостерігається на другому етапі розвитку цієї морфемі. У деяких тюркських мовах, у тому числі в азербайджанській мові, історично спостерігалось випадання приголосних q або ğ в іменниках, а також в афіксах як загальна закономірність. Афікс -in є морфологічним показником давнього орудного відмінка. Вчений на конкретних прикладах обґрунтовує поступове зникнення цієї форми з азербайджанської мови, яке спостерігається в давньотюркських та азербайджанських писемних пам'ятках, збереження її у складі лексичних одиниць внаслідок лексикалізації.

Ключові слова: давальный відмінок, орудний відмінок, етимологія, афікс -qarɨ, -ğarɨ, етимологія, рука, сила, урало-алтайська мовна сім'я.

Tolochko O. Yu.

Ivan Franko National University of Lviv

FACTORS OF STYLISTIC INVERSION CONTEXTS' EXPRESSIVENESS IN INTERLINGUAL CO-REFERENTIAL PAIRS

The elucidates inversion as a functional-expressive syntax category related to the categories of word order and actual sentence division within the framework of general communicative status of a text fragment. The key attention is focused on the achievement of the inverted contexts' adequate expressive degree within the English-Ukrainian co-referential pairs considering relations of equivalence between the bilingual text fragments with an account of compensatory potential within the co-referential pairs. with a special attention to psycholinguistic approach with an application content- and intent analyses. The syntactic model "Predicate-Subject" displays its isomorphic nature in the contrasted languages, though being endowed with a diverse degree of emotiveness in English and Ukrainian due to discrepancies between grammatical systems of the two languages. The allomorphic inverted models manifest a number of essential differences in their realization of expressive character in the analyzed English-Ukrainian co-referential pairs. The Ukrainian components' emotiveness may be considerably enhanced by other stylistically marked units of syntactic and other levels within the micro- and macrocontexts' framework. The adverbials of place and time function as coherence and cohesion means in the sentence structure. These elements are not totally devoid of certain stylistic dimension thus, thus able to emphasize semantically, conceptually and communicatively units of a statement actualizing frames as components of the higher-level textual structures. Expressive potential of the latter is largely determined by contextual factors.

Key words: expressive inversion, word order, actual sentence division, co-referential pair, context, equivalent texts' adequacy, contrasting.

Introduction. Comprehension and interpretation of inversion as a rhetoric figure in belles-lettres texts in the Indo-European languages of different groups preserves its topicality for the contemporary linguistic research as it poses one of the distinctive features of fiction discourse. Attaching its specific colouring and conveying a special rhythm, inversion determines the text perception. The notion of *co-reference* constitutes a crucial concept in our research paradigm. N. V. Huivanyuk defines this term as "nominative and functional co-relation of syntactic units [2, p. 8]. O. O. Selivanova interprets *co-reference* as "semantic relations of a unit multiple designation in the text" [23, p. 309].

Objective of the work. The article deals with the elucidation of inversion as a phenomenon of functional-expressive syntax in the contrasted multilingual discourse fragments within English-Ukrainian co-referential pairs. *Material* of research includes multilingual contexts containing stylistic inversion selected from Anglophone fiction and the Ukrainian equivalent texts.

Theoretical background. Inversion may, thus, gain a status of a special means of text formation

determining its *narrative leitmotiv*. The structure of the so-called "macrostructure" undergoes changes in the text formation process [14, p. 383–385]. Thus, the information cannot be promptly interpreted by recipients due to assumptive conscious principle of the units; classification from the most to the least familiar [11]. The function of inversion lies in co-relation of the statements' information with that of the preceding context irrespective of a content unit designating an object, attribute or action [10]. The problem is as well related to the so-called "deviant sentences" which are not supposed to violate the language semantic system, thus, may undergo semantic interpretation [16, p. 93–103]. Various rhetoric figures are also frequently endowed with implicit connotation to be revealed only in the belles-lettres text. The latter becomes explicit in the text or discourse fragment [5, p. 59]. The identical views were supported by Ch. Bazerman. [9]. B. M. Charlston viewed the English syntactic constructions' stylistic potential as one associated with the stylistically marked units' position within the structure and in the text [12]. Psycholinguistic background of lingual expressiveness is revealed through emotive, vocative

and aesthetic functions which are subject to the communicative function [8, p. 20]. R. Jakobson advocates the statement that cognitive aspect of lingual units' application is not primarily determined by a statement grammatical model [15, p. 151].

Methodological dimension. To suggest a full-scale elucidation of co-referential texts' fragments **one** should make a clear-cut distinction of the text and discourse notions' parametres penetrating into the insight of these linguistic phenomena. Thus, a *text* is viewed as initial in relation to discourse as it designates any meaningful and grammatically correct syntactic structure, while *discourse* is considered as "an event" firming a communicative act in its complete structural and extralingual dimension [1, p. 19]. For comprehensive research of the co-referential pairs the descriptive analysis is applied. Psycholinguistics aims to uncover mental representations and processes through which people produce and understand language. The significance of framework linguistic research suggests the application of content- and intent analysis techniques. The *content analysis* is focused on interpretation of separate units in the semantic level of the text, as each of the text units may prove its significance in the discourse framework. The *intent analysis* is focused on conveying the writer's (speaker's) intention [4, p. 57–58].

Instruments of structural and systemic, pragmatic (functional), cognitive and discourse paradigms have been applied for the lingual material elucidation. An immanent-transcendent approach elaborated by G. Herman and applied by T. O. Chernysh and S. S. Yermolenko for the multilingual equivalent contexts. This approach suggests that the original and target fragments contrasting may be self-sufficient in its essence, however it also serves a means of control and verification of the results analysis conducted within the framework of the immanent-transcendent approach [13, p. 48].

Practical aspects of the research: (a) isomorphic inverted models.

The irony of illusion in the text allusion to the discourse of a *different genre can as well be manifested in the English text fragment containing isomorphic P–S model: If you summoned a rat before you, would you expect it to proceed to your court while passing through a town full of cats? And on this point, not only is the distance from the abode of bestioles to the court a monstrous league for them to travel, it is also one which they would accomplish under mortal threat from those predators which attend on their humble lives* [30, p. 66]. The first sentence in its essence constitutes a rhetoric question,

though the following statement containing inverted construction with an emphasis of the noun *distance* ("an amount of space between two places or things") [26, p. 428]. Its semantic significance is revealed by the following discourse parts. The narration official character was achieved by the use of certain literary (bookish) lexemes in the metaphorized phrases – *the abode of bestioles, monstrous league for them to travel, under mortal threat of those predators, attend on their humble lives*, and adherently expressive formalized phrases to proceed to your court, pass through a town, verbs (*summon(ed)*) referring to a noun *rat*, and travel acquiring sarcastic connotation in the given context [26, p. 2077]. The depicted situation invokes the atmosphere of dismay and apprehension, thus actualizing the concepts 'APPREHENSION' (*sympathetic perception*) [26, p. 87] and 'DISMAY' (*utter loss of moral courage or resolution in prospect of danger or difficulty*) [26, p. 529]. The Ukrainian equivalent text fragment *Чи покликавши на суд щура, ви б чекали, що він дійде до вас через місто, повне котів? Тако жє відстань від обителі деревної черви до суду є, за її мірками велетенською, до того ж, сповненою смертельних небезпек від хижаків, що чигають на її скромні життя* [27, p. 78], being structurally different from the original text presents a fairly adequate rendering of the source discourse expressiveness by attaching the formalized ironic rhetoric to the target variant. The negative inverted statement *not only is the distance from the abode of bestioles to the court a monstrous league for them to travel* is rendered in Ukrainian by means of the declarative inverted sentence of existential semantics with its certain elements transformed, though with a successful suitable preservation of the English emotive colouring. The target text lexical level contributes to attaching the relevant expressive tone, in particular, the metaphorized phrase *a monstrous league for them to travel* is rendered by the stylistically marked word combination *велетенська (відстань)* in the hyperbolized phrase *monstrous league for them to travel, under mortal threat of those predators* (its elements belonging to the principal part), *attend on their humble lives* which is rendered literally *сповненою смертельних небезпек від хижаків*, complemented by the attributive clause *which attend on their humble lives* reproduced in Ukrainian as *що чигають на її скромні життя* containing an adherently expressive verb *чигають* (*чигати* – «перебувати у певному місці, очікувати когось, чого-небудь» [24 (XI), p. 321]. Correspondingly to the English text, the provided Ukrainian context actualizes the concepts 'СТРАХ'

(стан хвилювання, тривоги, неспокою, викликаний очікуванням чогось неприємного, небажаного) [24 (IX), p. 207] and ‘НЕВПЕВНЕНІСТЬ’ (від непевнений) (який не має впевненості в чомусь, сумнівається в істинності чого-небудь) [24 (V), p. 269] The plausible task of this text fragment is by attaching a certain trait of irony cause a relevant emotional response from readers. An interesting choice has been made to still enhance the target discourse emotiveness by the use of conjunctive phrase *тако же* as in certain contexts conjunctions may bring an additional expressive shade [7], In the analyzed abstract this element is aimed at attaching an “archaic tone” to the narration to evoke relevant response from the recipient.

The belles-lettres fragment may as well be viewed as an expressive communicative act (as well those with an inverted model) are endowed with the illocutionary force conveying emotional attitude and reaction to the surrounding (empathy, wish, approval, etc.), enabling to reveal the personal world in relation to the environment [17]. The following example provides an illustration: *I had a good time in my wire cart. I remember when I used to go shopping, in the old days, the previous days, I'd sometimes see small kids, sitting inside a trolley as if it were a cage and being pushed around by their parents; and I'd be envious. I wasn't any more. And boy, did I buy much stuff that morning!* [30 p. 327]. The final sentence is endowed with a remarkable stylistic colouring forming the structural and connotational text with a lexeme *boy* functioning as an emotive unit and constituting an emphasis focus (*climax*) of the provided discourse abstract. The preceding two sentences contain the so-called presupposition leading to that point disclosing the causes of elation as one of the key features of light texts. The given discourse fragment lays a stress on the concepts ‘TIME’ and ‘MEMORY’. The latter appears to be part of the human intellectual activity inseparable from other manifestations of thought signifying knowledge not to be lost or forgotten, thus verbalizing the concept ‘REMINISCENCE’ as a “memory, (recollection) of the past events, somebody” [21, p. 575]. The recalled childhood events became a source of pleasure, positive emotions causing *euphoria*. The Ukrainian text abstract *Мені подобається кататися на візку. Пам'ятаю, як у сітчастому візку, наче у клітці, везли батьки; я тоді їм заздрив. Тепер перестав. Ух, чого я того ранку накупив!* [27, p. 321] in general properly reflects semantic structure and expressive colouring of the English text with an exclamatory construction conveying its functional

and communicative dimension by the preservation of its prepositional and climax elements. In these two texts the crucial emphasis is laid on final sentence, though the inverted word order was not preserved in Ukrainian; this structure, however, conveys a certain rhetoric sounding. The English emotive word *boy* was rendered by means of interjection *ух* which is used to express an intense feeling of exultation [24 (X), p. 525] fairly adequately preserves the English discourse pragmatic connotation. English and Ukrainian components of the provided co-referential pair intend to convey elated mood of the literary character, thus arising a positive emotional response of readers.

(b) allomorhism of stylistic inverted structures in English-Ukrainian co-referential pairs. Linguists state a number of features of divergent distributional capacity of inverted structures in English and Ukrainian. The same concerns in particular the position of subject and direct units as determined by communicative function in clause [6]. The inverted constructions with *introductory there* as means of rhematic subject units' emphasis are widely spread and commonly used in English texts, though can't be regarded as completely devoid of emotive colouring. A text of fiction may as well constitute the invented reality interpretation where the reflected world picture serves a means of the writer's represented reality interpretation and verbalization. It is usually endowed with specifics as well the notional and emotional leitmotiv illustrating human emotional state, the msse: *There are twenty figures on board. Two are actively waving, one actively pointing, two vigorously supplicating, plus one offering muscular support to the hailing figure on the barrel, six in favour of hope and rescue. Then there were five figures (two prone, three supine) two look either dead or dying, plus one old greybeard with his back to the sighted Argus in a posture of mourning: six against. In between (we measure space s well as mood) there are eight more figures: one half-supplicating, three watching the hailer with non-committal expression; one watching the hailer agonizingly; two in profile examining the waves past and the waves to come; plus one obscure figure in the darkest and most damaged part of canvas with head in hands (and clawing scalp?) Six, six and eight: no overall majority* [30, p. 131]. The provided abstract gives a detailed description of the ship wreck. In J. Barnes' novel the ship (Noah's ark) constitutes the so-called conceptual metaphor which is defined as “reality conceptualization method” by means of certain sphere entities' interpretation in terms of notions belonging to a different experience domain [22, p. 74]. The concept ‘ARK’ forms a

dominant *bibleme* (“biblical intertext unit manifesting semiotically and cognitively verbalized archetypes, concepts and symbols) or stylistically expressed on the linguistic macrolevel and in the text framework as its thematic and compositional component. The dominant *bibleme* determines and transforms the key intertext components [3, p. 205]. The detailed description of people situated on board was done by using inverted constructions with introductory *there* for the subject components’ emphasis intensifying the personages’ psycho-emotional state when being in danger and hoping for rescue, begging for it. The very emotion fear reflects the human beings’ attitude to others and to the surrounding world. The latter is characterized by change in behavior, and in combination with other feelings. Thee manifestation of fear may be accompanied by *grief* [26, p. 831] and *dismay* [26, p. 529] as well causing *affliction* [26, p. 32]. In the provided context the two emotional states are caused by uncertainty and insecurity because of helplessness. The personages’ emotional tension was verbalized by their appearance, postures and actions descriptions. The participle *supplicating* [26, p. 2086] belongs to the bookish style, intensifies the text expressiveness and complements its semantics. The looks are predominantly focused on the ship in hope for rescue. Some of the designated actions attach a more vivid colouring to the given text fragment: *actively waving, actively pointing, vigorously supplicating, offering muscular support to the hailing figure on the barrel; the people’s posture and state – prone, supine, look either dead or dying, in a posture of mourning, with head in hands, and clawing at (his) scalp* add to a more remarkable emotive traits to the discourse framework. The Ukrainian equivalent *На борту двадцять фігур, двоє активно простягають руки в благальному жесті, один щосили підтримує того, що махає, стоячи на бочці: шість на користь порятунку і надії. Відтак бачимо п’ять фігур (двоє долілиць, троє горілиць), які чи то мертві, чи то вмирають, також одного сивого чоловіка, який сидить спиною до поміченого «Аргуса» в скорботній позі: шість проти. Посередині (і за простором, і за настроєм) бачимо ще вісім фігур: один наполовину благає, наполовину підтримує, троє без особливого виразу дивляться на того, що махає кораблю, один – болісно, двоє у профіль відповідно дивляться на хвилі, які насувають і які вже пройшли, плюс одна фігура в найтемнішій, найдужче пошкодженій частині полотна, яка зронила голову на руки (і рве на собі волосся?) Шість, шість, вісім – чіткої більшості немає* [27, p. 145–146] has generally been focused

on rendering communicative and stylistic features of the English text. The Ukrainian discourse fragment, however, is conspicuously different as it consists of simple and elliptical sentences detached by a *coma* to emphasize the elements, a *semi colon* and a *colon* to convey the breadth of sounding for the separation of big in size syntactic fragments, while the use of a *dash* is aimed at producing an effect of unexpectedness and abruptness in the narration framework development. The notes in brackets intend to make specifications in the text abstract [7]. Combination of the mentioned discourse elements shapes the text emotive structure originality; its lexical level components form the English text semantic structure providing a detailed description of the personages concentrating primarily on their emotional state revealed through body postures, gestures and actions. The mentioned attaches a shade of hypochondria constituting a pattern of *dark* text. The final interrogative rhetoric phrase in the English text (*and clawing scalp?*) was reproduced contextually *і рве на собі волосся*, re-affirming the uncertainty of the depicted deadlock. The emotional loading of text fragment contributes to arousing compassion caused by tragedy of the depicted situation.

In contrasting the inverted English-Ukrainian co-referential pairs the information structuring (in particular one expressed one expressed by various language units or their groups) poses a significant problem [19]. In contemporary cognitive studies these structures are referred to as frames. M. Minsky distinguishes the following frames (text cognitive structure levels): *syntactic* (comprising information on syntactic structure, word order, prepositional relations); *semantic* (denoting meanings of the units to designate an event with an implication of relations among actants, adjuncts and predicate); thematic (related to themes, portraits and environment); *narration frame* (indicates narration system comprising general plot models, narrator’s intention, focus, etc.) [18]. Linguists point out that local and temporal adverbial elements are able to perform various grammatical and semantic functions [20, p. 8]. In certain contexts when preceding a syntactic element or negation unit it is not devoid of attaching a certain stylistic colouring (*dynamic character of the action*) [17] to determine the readers’ text perception: *Down this blood poured in like red cutains, but you could viddy a Billyboy felt not a thing, and went on lumbering like a filthy fatty bear poking at me with nosh ... Then off they ran slow and panting except for Number one Leo out snoring on the ground, away north towards the river, and we went he other way* [31, p. 17]. Physical damage and blood as well as the human suffering, humiliation

and flight testified to the violence and crime committed, designating the concept 'AGGRESSION' [25, p. 8]. In the first part of the English co-ordinate construction the subject-theme *blood* is placed within the rhematic predicative structure complemented by the simile phrase *like red curtains*. The following syntactic structure consists of two parts united copulatively *but you could viddy a Billyboy felt not a thing, and went on lumbering like a filthy fatty bear poking at me with nosh* indicates physical and psychological state of a violent act victim. Emotive colouring of the depicted picture is well enhanced by additional expressive lexical and syntactic means, in particular the idiomatic expression *felt not a thing* pointing at negative feelings and miserable state, as well the metaphorized epithet and simile phrase (*lumbering*) *like a filthy fatty bear* comprising attributes *filthy* (unclean and disgusting) [26, p. 751] and *fatty* modifying the noun *bear* indicates *clumsiness* and *sluggishness* of the character as well an aggressive, pejorative and humiliating attitude towards him. 'AGGRESSION' and 'HUMILIATION' constitute leitmotif and correspondingly key concepts in the narrative framework of the novel. 'Aggression' implies (unprovoked attack, in a quarrel, assault [26, p. 35]. The concept 'HUMILIATION' (the condition of humiliating or being humiliated; humiliate (make low, humble condition, position or feeling) [26, p. 932]. In the Ukrainian text fragment *Та хоч криваві патьоки вже й скидалися на червоні фіранки, Баржа цього, як видно не помічав, бо так само вайлуватю тупцяв на місці, мов жирний ведмідь, і штрикав у мій бік тесаком. Відсапууючись, вони неквапно побігли в бік річки, крім першого Баржиного заступника Лео, який «міцно спав» на землі. Ми всі четверо поспішили в протилежний бік [28, с. 20]* first part of the target context adequately conveys the consequences of the committed act of violence. The communicative dimension of the target variant fully corresponds to the English original text, though the syntactic level of the Ukrainian discourse has undergone changes. Part of the English text *Down this blood poured* was rendered into Ukrainian by the substantive phrase *криваві патьоки*. The target narration as well preserves the stylistically marked simile structures and the epithet constructions going into them: *криваві патьоки... скидалися на червоні фіранки та мов жирний ведмідь*, thus adequately reflecting semantic, communicative and pragmatic features of the English discourse.

The target Ukrainian concept 'АГРЕСІЯ' as well implies an illicit unmotivated action both of physical and psychological character [24 (I), p. 8]. The task of these parts of the English-Ukrainian co-referential

pair lies in forming absolutely negative, derogatory estimation of *aggression* as a psychological phenomenon; marking the respective readers' attitude towards the depicted characters, events, and environment, thus condemning this social practice.

In certain text fragments with inverted structures, an adverbial modifier of time, shifted to end position may be devoid of temporal semantics, performing a special stylistic connotation: *The church condemns violence. It condemns indifference more harshly. Violence can be the expression of love, indifference never* [32, p. 283]. The end-position of the lexeme *never* makes it emphasized, though inversion is stylistically "secondary" in the sentence, while the elliptical phrase is endowed with a greater expressive potential. The opposition of contrary ontological elements *violence, love, indifference* designate mutually exclusive notions which in unity may form the concept 'PAIN' (suffering a human being is experiencing as a result of violent actions). The lexeme *indifference* [26] aims to enhance the emphasis of the contrasted notions. The equivalent Ukrainian context *Церква проти насильства, та байдужість вона осуджує ще дужче. На насильство може штовхнути кохання, а від байдужості цього годі й чекати* [29, p. 266] reflects the English text on fairly adequate level. The emphasized adverbial of time is omitted, and the syntactic structure is divergent. The opposition of concepts 'НАСИЛЬСТВО' (застосування сили для отримання чого-небудь) [24, p. 184] and 'БАЙДУЖІСТЬ' (віл байдужий) (який не звертає уваги на кого-, що-небудь, не виявляє зацікавлення) [24, p. 90] appears somewhat alleviated by the use of conjunction *та* as a means of contrast. The inverted order of the syntactic structure marks the nouns *насильство* and *байдужість* as objects as well attaching an expressive tone to the discourse fragment. The same refers to an adverb *never* conveyed into Ukrainian by an inherently expressive phrase *годі й чекати* referring to colloquial register of the Ukrainian language.

Conclusions. The subject matter of the article is the elucidation of inversion as a phenomenon of functional-expressive syntax, related to word order and functional sentence perspective within the context of the general comm status of speech utterance. It has been proved that any emotionally unmarked lingual fragment with inversion can get an *emotionally expressive charge* under the influence of its linguistic and extralinguistic environment, the expression of manifestation in the texture of speech utterance bears upon emotive-evaluative blocks forming the emotive

structure of discourse, the one consisting of a phrase stress, lexical utterance' constituents and certain stylistic models. *Stylistic inversion* is an intentional change of a neuter word order logically or emotionally to emphasize an utterance element that is the logical nucleus of the utterance, which tends to coincide with the latter's rheme. In-depth investigation of stylistic inversion involves elucidating its key stylistic function of the sentence rhythm modification.

The possibility of complex interlinguistic transformations of structures with inversion enhances equivalent text fragments' adequacy. The syntactic model *Predicate-Subject* is isomorphic in the contrasted languages, and thus is endowed to a various degree of expressivity in English and Ukrainian. Its emotive load is not identical

in languages of different structural types due to their grammatical differences as well as diversity of this model's distributional capacity, though it displays a certain multi-aspect dimension in the English belles-letters text. The latter is to be considered in analysis of the target component of the co-referential pair. Allomorphic features of the bilingual inversive structures manifest essential differences in their expressivity potential. In English these are structures with introductory *there*, and emphatic use of the modal verb *would*. Expressivity in question is manifested multifunctional dimension and is intensified by other stylistically marked elements. Adverbs of place and time provide for sentence cohesion, as well possess specific expressive potential, in particular constituting prepositional frame structures of higher order.

Bibliography:

1. Бехта Т.О. Текст і дискурс у новітніх парадигмах лінгвістичних знань. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського Серія Філологія. Соціальні комунікації*. Том 30 (69) № 4 Ч. 2. 2019. С. 18–22.
2. Гуйванюк Н. В. () Функціонально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці : Рута, 199.336 с.
3. Дзера О. Біблійна інтертекстуальність і переклад: англо-український контекст : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 490 с.
4. Засєкіна С. Л., Засєкін С. В. Психолінгвістична діагностика Навч. посіб. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 188 с.
5. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика : навч. посіб. 2-ге вид., стер. Київ : Вища шк., 2006. 311 с.
6. Образцова О. М. Лінійна організація висловлювання в англійській, російській та українській мовах : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.17. Донецьк, 2011. 36 с.
7. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка. 1972. 587 с.
8. Чабаненко В. А. Мовна норма і мовленнєва підсилена виразність. *Вибрані твори з мовознавства*. Запоріжжя : Дніпровський металург. 2007. С. 15–69.
9. Bezerman C. A Rhetoric of Literate Action Volume I / Charles Bezerman. Anderson, South Carolina : Parlor Press, 2013. 165 p.
10. Biber D., Johnson S. Longman grammar of written and spoken English. L.& N.Y. : Longman, 1999. 1203 p.
11. Birner B. Information Status and Word Order: An Analysis of English Inversion. *Language*. 1994. Vol. 70. № 2. P. 233–259.
12. Charleston B. M. Studies on the emotional and affective means of expression in modern English. *Swiss Studies in English 46*. Hamburg : Benne Franke. 1960. 483 p.
13. Chernysh T. O., Yermolenko S. S. More on Jan Twardowski's word-play: an immanent-transcendent approach. *Мовознавство*. № 3. 2020. С. 38–48.
14. Fiala K. Sentence and discourse: An attempt at re-assessment of the background of utterances and sentences. *Proceedings of LP'94*. ed. by B. Palek. Prague : CharlesUniversity Press, 1995. P. 383–402.
15. Jakobson R. On Linguistic Aspects of Translation. *Theories of Translation / ed. by R. Shlute and J. Biguenet*. Chicago and London : The University of Chicago Press, 1992. P. 144 –151
16. Kałuza I. English Feature-Grammar and its Application to Deviant Sentences. Krakow : Panswowe Wydawnictwo Naukowe, 1975. 136 p.
17. Leech G., Short M. Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. Second edition. L. & N.Y. : Longman, Pearson, 2007. 404 p.
18. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge. MIT-AI Laboratory Memo 36, June, 1974. URL: <https://courses.media.mit.edu/2004spring/mas966/Minsky%201974%20Framework%20for%20knowledge.pdf> (Звернення 20.09.2018)
19. Pickering M. J. Gompel van R. P. G. 2006) Sentence Parsing. *Handbook of Psycholinguistics 2nd ed.* / ed. by M. J. Taxler and M. A. Gernsbacher. London & New York : Academic Press, an imprint of Elsevier INC. P. 455–503.

20. Virtanen T. Discourse Functions of Adverbial Placement in English. Abo : Abo Akademi University Press, 1992. 395 p.
21. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2007. 703 с.
22. Мартинюк А. П. () Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
23. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія: Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
24. Словник української мови: В 11-ти т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1970–1980
25. Шагар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с.
26. The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles / rev. and ed. C. T. Onions. New York : Oxford University Press, 1975. V. 1–2.
27. Барнс Д. Історія світу в 10 ½ розділах / перекл. з англ. Г. Яновської. Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2019. 352 с.
28. Берджерс Е. Механічний апельсин: роман / перекл. з англ. О. Буценка. Львів : Кальварія, 2003. 174 с.
29. Грін Г. Комедіанти / пер. з англ. П. Шарандака. Київ : Рад. письменник, 1969. 269 с.
30. Barnes J. A History of the World in 10 ½ Chapters. London : Vintage, 2009. 309 p.
31. Burgess A. A. Clockwork Orange with an introduction by V. Morrison. London : Penguin Books, 1996. 149 p.
32. Greene G. The Comedians. London, New York : Penguin Books, 1966. 287 p.

Толочко О. Я. ЧИННИКИ ЕКСПРЕСИВНОСТІ КОНТЕКСТІВ ІЗ СТИЛІСТИЧНОЮ ІНВЕРСІЄЮ У МІЖМОВНИХ КОРЕФЕРЕНТНИХ ПАРАХ

Статтю присвячено інверсії як явищу функційно-експресивного синтаксису, що пов'язано з категоріями порядку слів та актуального членування речення в контексті загального комунікативного статусу текстового фрагменту. Інверсія розглядається як цілеспрямована зміна нейтрального порядку слів з метою смислової та емотивної емпізи певного синтаксичного елемента. Досліджено стратегії досягнення адекватної відповідності контекстів з експресивно маркованими інверсивними реченнями у кореферентних парах, що пов'язані транслятивними відношеннями з урахуванням компенсаторних можливостей цільової мови у межах кореферентних пар, приділяючи увагу психолоінгвістичному аспекту дослідження тексту, зокрема контент- та інтен-аналізу. Синтаксична модель «Предикат – Суб'єкт» є ізоморфною і водночас наділеною різним ступенем експресивності в системі англійської та української мов через відмінності у граматичних системах зіставляваних мов. Аноморфні риси інверсивних структур засвідчують ряд суттєвих відмінностей в реалізації їхнього експресивного потенціалу в аналізованих кореферентних парах. Художній наратив українських фрагментів зіставляваних контекстів значно підсилюють й інші стилістично марковані елементи синтаксичного та інших мовних рівнів у межах мікро- та макроконтенту. Обставини місця і часу часто функціонують як засоби когерентності й когезії у структурі речення. До того ж, ці елементи не позбавлені певного стилістичного потенціалу, інколи становлячи семантично, концептуально та комунікативно значущі компоненти висловлювання, при цьому актуалізуючи фрейми як текстові складові структур вищого рівня. Експресивне значення останніх значною мірою детермінується контекстуальними факторами.

Ключові слова: експресивна інверсія, порядок слів, актуальне членування речення, кореферентна пара, контекст, адекватність еквівалентних текстів, зіставлення.

UDC 811

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/36>

Yusifova S. R.
Eurasia University

CHARACTERISTIC FEATURES OF EUPHEMISMS AND DISPHEMISMS

When scrutinizing the lexicosemantic significance of euphemisms and dysphemisms, prominent stylistic devices in language, it becomes evident that these expressions are predominantly shaped by social and societal factors. For instance, broaching the subject of aging, especially for women, demands meticulous consideration, rooted in the notion that aging is a topic not easily embraced by the majority of individuals. Employing phrases like "you have aged" is deemed inconsistent with the norms of politeness. When navigating discussions surrounding imperfections, religion, and health issues, individuals must exercise particular caution, refraining from overtly articulating words directly associated with the topic. Utilizing terms such as "unwell" in lieu of "sick" provides an illustrative instance. Language, as employed in communication, typically tends to ameliorate potentially disconcerting events by expressing them with more palatable terminology, thereby fostering a milieu conducive to the comfortable acceptance of the topic.

In various contexts, the augmentation of the discourse process with euphemisms or dysphemisms assumes paramount importance. While the deployment of euphemisms seeks to engender mutual understanding among individuals during communication, dysphemisms, conversely, introduce an element of tension by portraying certain events in a derogatory or critical light. In a society witnessing an escalating trajectory of sensitivity, direct discourse on topics that evoke such sensitivities is generally deemed inappropriate. However, the pervasive use of euphemisms raises the question of whether it hampers our discernment and differentiation of these terms. These linguistic expressions are occasionally wielded as a vehicle for expressive impact by prevailing powers. As commonly acknowledged, abstaining from the discussion of topics that lack broad societal acceptance proves to be a formidable undertaking. Hence, individuals perpetually endeavor to find avenues for broaching topics that elicit hesitation or are considered taboo. Despite the conscientious use of euphemisms in communication, and despite the prevalence of numerous euphemistic expressions in contemporary languages, there exists an equitable abundance of dysphemisms. Dysphemisms, divergent from euphemisms, encompass expressions that are pejorative or critical, casting specific events in an unfavorable light.

Key words: *euphemism, dysphemism, media, dominant, society.*

Introduction. Both euphemisms and dysphemisms are tools used to replace words or expressions given to convey a certain meaning, either slightly or completely altering them. While euphemisms aim to soften a conveyed idea, dysphemisms, conversely, are harsh, serious, or sharp in meaning. Euphemisms and dysphemisms may differ in structure, but they share certain common aspects.

Degree of research. Euphemisms and dysphemisms have been explored by various linguistic scholars in both Azerbaijani and global linguistics. Pioneering researchers in this field include James Frazer, D.K. Zelenin, and S. Freud. Sigmund Freud extensively explained the translation of taboo from a psychoanalytical perspective in his book "Totem and Taboo".

Purpose and objectives: In our research, our main goal is to analyze the structural-semantic features and pragmatic-stylistic functions of both euphemisms

and dysphemisms in the contemporary English and Azerbaijani language media discourse. To achieve this goal, we have set the following objectives:

- Determine the main purposes of the concepts of "euphemy" and "dysphemy" in modern linguistics.
- Examine the research on euphemisms and dysphemisms in both Turkology and Azerbaijani linguistics.

Methods. In pursuit of the predetermined objectives, diverse interactive and informative methodologies were employed to scrutinize our research, dissecting media discourse as a linguistic research entity through various linguistic methodologies. The principal focus was on elucidating the structural, lexical, and stylistic potential of euphemistic and dysphemistic elements within media discourse.

1. Euphemisms' Characteristic Features:

- Lexical substitution: Euphemistic strategies encompass the replacement of a more severe term

with a milder or more discreet alternative. For example, adopting the phrase "terminated from employment" in lieu of the more direct term "fired".

- Utilization of metaphorical idioms: Euphemistic expressions frequently leverage metaphors to obliquely convey a genuine meaning. Illustratively, characterizing someone's grave illness as "engaged in a life struggle".

- Deployment of generalizing vocabulary for the function of abstraction: Euphemistic devices often utilize more generalized language to mitigate the specificity of harsh facets within a discourse. For instance, employing the term "infection" rather than specifying a particular malady.

2. Dysphemisms' Characteristic Features:

- Intensification of a severe theme: Dysphemism entails the incorporation of more pointed lexemes to accentuate a stern or derogatory subject. For instance, employing the expression "succumbed to mortality" instead of the more neutral "died".

- Influence-oriented verbiage: Dysphemisms are strategically harnessed to underscore the unpleasant nature of a topic. For instance, portraying a product's reduced cost as a "liquidation sale".

- Direct utilization in speech or adherence to literal connotations: Dysphemisms manifest a more direct and literal approach, striving to unequivocally communicate negative aspects. It is imperative to acknowledge the potential overlap in certain facets between euphemisms and dysphemisms, and the classification of a specific term often hinges on the thematic content, contextual framing, and adherence to cultural norms.

We constantly witness the emergence of new euphemisms and dysphemisms in language. The ever-evolving world, ongoing wars, newly emerging diseases, environmental issues, the challenges faced by the youth, and the relentless progress of science and technology can contribute to this phenomenon. At times, we come across words in language that seem novel to us, yet we later realize that these words derive from an existing term in another linguistic subset. In contemporary times, euphemisms created through this process are frequently encountered in media writings. For instance, in English, the verb "to google" (to search) has been formed from the name "Google" (search engine), and it is used as a substitute for the word "search." Another example is the creation of the word "saucy" from the word "sassy", which is widely employed as a euphemism in literary works, daily conversations, and media.

One prominent methodology evident in the composition of euphemisms is their generation through the diminutive structure. In this context, a segment of

the term is excised, and the creation of a more euphonious neologism is achieved by appending an additional affix. For example, within the Azerbaijani lexicon, the utilization of "kiçicik" instead of "çox kiçik" (signifying very small) or "uzunsov" as a substitute for "uzun" (indicating long) aptly illustrates this linguistic phenomenon.

A distinct genre of euphemism found in language involves the representation of a derogatory term or an unpleasant address by merely inscribing the initial letter of that particular term. This particular convention is frequently discerned in textual compositions within the realm of social media.

Upon scrutinizing the configuration of euphemisms manifested within the linguistic framework, one perceives the creation of euphemistic renditions for expressions deemed unfavorable by substituting the original term with a more concise word or its antonym. For instance, in the English linguistic domain, while the term "negro" undergoes replacement with "black man" as a euphemism, it concurrently undergoes substitution with amalgamations like "Afro-American people." A commensurate pattern is observable within the Azerbaijani linguistic milieu, where the phrase "xarab məhsul" (conveying spoiled product) can be supplanted with "istehsalat xətası" (denoting production defect) as an illustrative instance of euphemistic application.

3. Lexical-Semantic Characteristics of Euphemisms

Euphemisms and dysphemisms embody lexical-semantic attributes that exemplify the linguistic facets of language. Euphemisms serve as linguistic tools utilized to substitute forthright, pointed meanings with more subdued alternatives, whereas dysphemisms, conversely, encompass derogatory expressions. In a general sense, the fundamental lexical features unique to euphemisms and dysphemisms can be delineated as follows:

- 1) Adherence to the tenet of politeness: Euphemisms are employed to conform to the dictates of politeness, constituting linguistically appropriate expressions within a social framework.

- 2) Indirect mode of expression: Euphemisms fundamentally represent a method for conveying intended meanings indirectly, eschewing direct articulation.

- 3) Metaphorical expression: Euphemisms can be articulated with metaphorical nuances, fostering a more refined effect and, at times, a poetic resonance.

- 4) Minimization of subject impact: Euphemisms frequently attenuate the gravity of a given subject or diminish potential negative connotations, thereby mitigating the subject's significance.

5) Positive impact creation: Through the utilization of euphemisms, one can substitute negative or severe content with positive or neutral lexemes, ultimately reshaping the overall tenor of discourse towards positivity.

4. The Lexical-Semantic Characteristics of Disphemisms

1) Conveying Negative Meaning: Disphemisms carry negative and even derogatory contexts with the intention of demeaning or criticizing any individual or content.

2) Performing the Intensification Function: Disphemisms have the capacity to intensify the negative facets of a term or circumstance, amplifying them beyond what may be considered necessary. Consequently, disphemisms metamorphose into forthright and openly offensive expressions, eschewing more courteous alternatives.

3) Emotional Verbal Interaction: Comprised of emotionally laden terms or expressions, disphemisms can efficaciously amplify the grave and adverse aspects to elicit a specific reaction.

4) Harsh or Vulgar Language: Disphemisms leverage stern and indelicate language to engender a more potent impact and communicate that impact to the opposing party. Generally, discourse containing euphemisms or disphemisms may display variations across diverse cultural, societal, and individual contexts. Thus, these elucidated lexical characteristics also possess the adaptability to conform to a spectrum of social and cultural norms.

5. The Place of Euphemisms and Dysphemisms in Speech

In the "General Linguistics" book by the distinguished Azerbaijani linguist A. Gurbanov, it is mentioned that words in language serve two main functions, one of which is to name various events actually happening, and the other is to express concepts in a generalized manner. These two functions are interconnected and mutually influence each other (A. Gurbanov, General Linguistics Volume 1, p. 202). Euphemisms are also words, and their primary function is to cover the real semantic meaning and avoid stating what is intended. Therefore, euphemisms are often referred to as the "language of hypocrisy".

The use of euphemisms in speech can influence our semantic choices and shape the social understanding of speakers. During usage, euphemisms can openly create semantic issues. The use of words like "independent capitalists" instead of "business owners", "modesty" instead of "layoff", or "reduction" instead of "being released from work" can be criticized as creating more disinformation in euphemistic usage.

This is because the intended meaning is expressed not with words that convey that meaning but rather with words intended to broadcast a different reality.

In such instances, a word is said, yet it ought to be articulated as another term. This scenario prompts a mental association of the uttered expressions with genuine meanings of words, introducing disparate linguistic elements. This, consequently, qualifies as a manifestation of meiosis, constituting a distinct semantic process. Consequently, the characterization of euphemisms as disinformation is not justified merely because they frequently obfuscate the fundamental meaning.

For instance, a statesperson designating a war as a *conflict* may be subject to accusations of deceit, whereas attributing the term "*experienced*" to an elderly individual rather than "old" would present challenges in levying such accusations. Thus, euphemization and disinformation emerge as inherently divergent concepts, their divergence rooted in distinct communicative functions, and, as such, their amalgamation under a common designation proves untenable.

In any form, mass media outlets, social media, print, or online publications are means that impact public perception and action by delivering information to the public. Media discourse fulfills the public's needs for information and education. While media outlets provide general information to everyone when delivering information, they can also influence the formation of opinions when conveying scientific discoveries, recent decisions, or the activities of public institutions.

The purpose of news reporting is to direct the public's attention to the potential content of the material, and this can include issues that are considered more risky. Considering the semantic characteristics of euphemisms is crucial, especially in media discourse. This is because portraying certain events as they are may be deemed impractical. Sometimes, there is a perceived need to add a different shade to the existing meaning to gain acceptance of certain information. In this regard, euphemisms witnessed more frequently in media discourse can be categorized into two groups:

Positive and negative euphemisms convey meanings with different connotations.

Euphemisms carrying a positive connotation amplify and embellish the subject, making it more attention-grabbing and enlarging its significance. Descriptive topics are expressed more favorably through euphemisms than they actually are. Certain job titles or events can transform into more accepted subjects through the use of euphemisms. For example, instead of the phrase "violation of the law", you might frequently encounter the expression "administrative

error" in the media. Semantically, both terms have the same meaning: they refer to a breach of the rules defined by the law. Recently, in the media, the term "lawyer" has been replaced with "legal professional." Both terms carry the same semantic meaning, but "legal professional" is generally considered more acceptable.

6. The Redundancy of Euphemistic Nominations

One of the most prevalent categories of euphemisms is litotes. This rhetorical device is frequently encountered across various linguistic contexts. It entails the presentation of a word in a manner that is not entirely direct but rather softened for the benefit of the listener or reader. In such instances, the utilization of the antonym or a more gently nuanced synonym serves to witness the avoidance of causing psychological discomfort to the audience.

From a historical perspective, while a substantial majority of euphemisms have traditionally comprised religious-themed expressions, in certain cultural contexts, a significant portion of euphemisms revolves around terminology related to gender and age. Undoubtedly, societal perceptions, where men are considered stronger and women are viewed as delicate or even weak, have significantly influenced the developmental stages of society. Consequently, a distinct linguistic phenomenon is observed between representatives of the two genders, manifesting as a process that may appear markedly dissimilar at times. This has led to the assertion that the term "feminine" in the English language can be considered a euphemism in specific contexts. In instances where the use of "woman" may be deemed inappropriate, there is a preference for terms like "life partner" or the more commonplace "wife" during everyday discourse to ensure a more fitting resonance in social interactions.

A similar situation is observed in the Azerbaijani language. In Azerbaijani, there is the word "arvad", which carries the meaning of "woman." Depending on the context, this word, widely present in our language as a neutral term, sometimes exhibits euphe-

mistic characteristics and at other times carries dis-femistic nuances. When used to mean "spouse", the use of the term "arvad" is considered ordinary. However, addressing a young lady as "arvad" is not considered a polite behavior. In general communication, referring to rural women as "arvad" does not pose a problem. However, in expressions like "acting like an arvad" or "crying like an arvad", the term takes on a completely disfemistic connotation. In the contemporary era, both in English and Azerbaijani, the word "miss" is more frequently used by everyone because it is considered more appropriate and polite. Currently, the terms "xanım/miss" are widely employed in language for both addressing purposes and distinguishing between genders.

Conclusions. Historically, various societal concerns such as antipathy, impropriety, ailment, gender, religious discourse, mortality, peril, and apprehension have necessitated the proscription of specific lexemes in public discourse. These subject matters have frequently been subject to restraint during colloquy, exerting a substantial impact on linguistic expression. According to the outcomes of empirical investigations, euphemistic and dysphemistic expressions often emerge as byproducts of the taboo phenomena. Lifting censorship can engender profound repercussions for the censorer and even those within their immediate social circles. Hence, one may deduce that euphemisms essentially function as social sanctions imposed upon actions perceived as impolitic in a particular semantic context.

Broadly speaking, in any given contextual setting, euphemistic discourse is construed as comporting with conventional norms of politeness, while dysphemistic utilization is perceived as transgressing established social conventions due to its derogatory nature. In terms of outcomes, the primary intent behind the deployment of euphemistic and dysphemistic language is not merely to obfuscate or demonstrate courtesy. Instead, their communicative utility takes precedence above all other considerations.

Bibliography:

1. Qurbanov A. Ümumi dilçilik. 2-ci cild. Bakı : Elm: 2011. 532 s.
2. English for Beginners: Intensive Spoken English Course. URL: <https://www.udemy.com/course/complete-intensive-english-course-for-beginners/>
3. Allan, K., & Burrige, K. Euphemism and dysphemism: Language used as shield and weapon. New York : Oxford University Press, 1991
4. Keith Allan, Kate Burrige. Forbidden Words. Taboo and the Censoring of Language. Cambridge University Press, 2007. ISBN: 978-0-521-52564-0
5. Allan, K. Pragmatics in the (English) lexicon, 2012. URL: <https://www.cambridge.org/core/books>
6. Kazımov Q.Ş. Müasir Azərbaycan Dili. Sintaksis. Elm və Təhsil, Bakı: 2010
7. Kazımov Q.Ş. Müasir Azərbaycan Dili. Morfologiya. Elm və Təhsil, Bakı : 2010

8. Stylistics and Elements of Style in Literature. By Richard Nordquist. July 16, 2019 . URL: <https://www.thoughtco.com/stylistics>
9. Abdullayev K. Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri, Bakı : “Maarif”, 1998.
10. Kazımov Q.Ş. Azərbaycan dilinin tarixi (ən qədim dövrlərdən XIII əsrə qədər). Bakı : “Təhsil” nəşriyatı, 2003.
11. Kazımov Q.Ş. Seçilmiş əsərləri. VIII cild, Bakı: “Nurlan”, 2009.

Юсіфова С. Р. ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕВФЕМІЗМІВ ТА ДИСФЕМІЗМІВ

При детальному дослідженні лексико-семантичного значення евфемізмів і дисфемізмів, визначних стилістичних засобів у мові, стає очевидним, що ці вирази переважно сформовані соціальними та суспільними чинниками. Наприклад, розгортання теми старіння, особливо для жінок, вимагає прискіпливого розгляду, що ґрунтується на уявленні про те, що старіння – це тема, яку нелегко охопити більшість людей. Використання таких фраз, як «ви постаріли», вважається несумісним з нормами ввічливості. Під час дискусій, пов'язаних із недосконалістю, релігією та проблемами здоров'я, люди повинні проявляти особливу обережність, утримуючись від відкритого формулювання слів, безпосередньо пов'язаних із темою. Використання таких термінів, як «поганий» замість «хворий», є наочним прикладом. Мова, яка використовується в спілкуванні, зазвичай має тенденцію полегшувати потенційно тривожні події, виражаючи їх більш присмислою термінологією, таким чином сприяючи сприятливому середовищу для комфортного сприйняття теми.

У різних контекстах доповнення процесу дискурсу евфемізмами або дисфемізмами набуває першочергового значення. У той час як використання евфемізмів має на меті започаткувати взаєморозуміння між людьми під час спілкування, дисфемізми, навпаки, вносять елемент напруги, зображуючи певні події в принизливому чи критичному світлі. У суспільстві, яке є свідком ескалації траєкторії чутливості, прямий дискурс на теми, які викликають таку чутливість, зазвичай вважається недоречним. Однак повсюдне використання евфемізмів ставить питання, чи не заважає воно нашому розпізнаванню та диференціації цих термінів. Ці лінгвістичні вирази час від часу використовуються як засіб експресивного впливу переважаючих сил. Як загально визнано, утримання від обговорення тем, які не мають широкого суспільного визнання, виявляється важкою справою. Отже, люди постійно намагаються знайти шляхи для обговорення тем, які викликають вагання або вважаються табу. Незважаючи на сумлінне використання евфемізмів у спілкуванні та незважаючи на поширеність численних евфемістичних виразів у сучасних мовах, існує досить велика кількість дисфемізмів. Дисфемізми, що відрізняються від евфемізмів, охоплюють принизливі або критичні вирази, які виставляють конкретні події в невігідному світлі.

Ключові слова: евфемізм, дисфемізм, медіа, домінанта, суспільство.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.111'255.4(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/37>

Бойко Я. В.

Київський національний університет технології та дизайну

СТИЛІСТИКА ЧАСОВІДДАЛЕНОГО ПЕРШОТВОРУ ЯК ФАКТОР ДІАХРОННОЇ МНОЖИННОСТІ ПЕРЕКЛАДУ (на матеріалі українських ретрансляцій трагедій В. Шекспіра)

Статтю присвячено проблемам відтворення стилістичних особливостей часовіддаленого першотвору як фактору діахронної множинності перекладу. Метою статті є обґрунтування вибору перекладачем стратегій модернізації чи архаїзації при відтворенні стилістики часовіддаленого першотвору. Матеріалом дослідження слугувала трагедія В. Шекспіра “King Lear” (1605), яка є зразком англійської мови на межі XVI–XVII ст., а також її різночасові українські ретрансляції XIX–XXI ст. у виконанні П. Куліша (1880), П. Мирного (1897), М. Рильського (1941), В. Барки (1969) й О. Грязнова (2008), у яких продемонстровано специфіку залучення стратегій модернізації та архаїзації. У статті постулюється, що для досягнення адекватності художнього перекладу першотвору, особливо віддаленого значною часовою дистанцією, недостатнім є врахування лише його мовних характеристик. Значної ваги набуває історичний та соціальний контексти створення першотвору і його ретрансляцій, так само як і особливості сучасного читача, його фонових знань, насамперед його попередньої інформованості щодо історії та соціально-історичного розвитку як країни першотвору, так і країни ретрансляцій за часів їх появи. Зберігаючи художню оригінальність та історичну достовірність оригіналу, перекладач може передати мовні ознаки твору шляхом використання часткової архаїзації перекладу; перекласти оригінал мовою, що відповідає часу створення оригіналу; ретранслювати оригінал штучно створеною мовою. Вибір перекладачем стратегії модернізації чи архаїзації залежить не лише від його індивідуальних уподобань, а й від вимог сучасної йому культури та від фактичної хронологічної дистанції між текстом оригіналу і текстом перекладу.

Ключові слова: художній переклад, перекладацька стратегія модернізації / архаїзації, когнітивний стиль, ідіостиль, стилістичне забарвлення.

Постановка проблеми. Дистанція часу і простору є однією з найскладніших практичних проблем художнього перекладу. Відтворення стилістичних особливостей часовіддаленого першотвору ускладнюється через особливості історичного сприйняття оригіналу сучасними перекладачами та читачами перекладу, розбіжності між двома мовами й розбіжності фонових знань між відповідними колами читачів. Зберігаючи художню оригінальність та історичну достовірність оригіналу, перекладач може передати мовні та стилістичні особливості першотвору шляхом використання часткової архаїзації перекладу, виконаного сучасною мовою; перекласти оригінал мовою на тому етапі розвитку, що відповідає часу створення оригіналу; ретранслювати оригінал штучно ство-

реною мовою, яка комбінує в собі ознаки реально існуючих або мертвих мов і діалектів із метою відтворення атмосфери та стилю оригінального тексту; викреслити або адаптувати архаїчні вирази з метою зрозумілості для сучасного читача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема архаїзації і модернізації текстів перекладу розглядалася багатьма вітчизняними (О. Вацик, К. Кияниця та ін.) і зарубіжними (Дж. Холмс, Ю. Найда, У. Еко та ін.) теоретиками і практиками перекладу. Ідея про можливість модернізації чи архаїзації часовіддаленого першотвору бере свій початок із праць Дж. Холмса, який розуміє терміни «архаїзація» як переважне орієнтування на відправника літературного повідомлення, а «модернізація» – орієнтація на сучасного читача перекладу

[6, с. 104–108]. Оскільки переклад призначається для сучасного читача, то для виконання адекватного перекладу твору, віддаленого значною часовою дистанцією, важливо, на думку О. Вацик, поряд з урахуванням його мовних характеристик – поетичних, лексико-граматичних, стилістичних, враховувати історичний, соціальний та культурний контексти першотвору, так само як і особливості сучасного читача, його фонові знання й особливо попередню інформованість щодо історії та соціально-культурного розвитку країни першотвору за часів створення останнього [3, с. 12]. К. Кияниця зазначає, що збереження «духу» оригіналу в перекладі без спотворення тексту перекладу в бік навмисної, неприродної архаїзації або модернізації, є вершиною перекладацької майстерності [4, с. 110]. Ю. Найда розглядає архаїзми й історичну стилізацію як елементи форми і не вважає за можливе або за необхідне їх перенесення в текст перекладу, роблячи, однак, виняток для архаїчної та історичної лексики, що виражає комунікативний намір автора [7, с. 116]. Про проблеми збереження комунікативного наміру автора в перекладі говорить і відомий італійський семіолог У. Еко, підкреслюючи, що в сучасному світі перекладу існує тенденція до створення «гібридних», тобто змішаних випадків перекладу [5, с. 276]. Твори, значно віддалені за часом створення від часу створення тексту перекладу, – архаїчні, і тому, на думку дослідників, неминуче піддаються історичній стилізації. Необхідною є історична стилізація перекладів архаїзованих текстів, тобто тих, в яких автори навмисно вживають архаїзми й історизми для опису тих чи інших історичних епох або для опредметнення смислів текстів [4, с. 111].

Таким чином, вибір перекладачем стратегій модернізації чи архаїзації при відтворенні стилістичних особливостей часовіддаленого першотвору постає актуальною проблемою сучасного перекладознавства.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування вибору перекладачем стратегій модернізації чи архаїзації при відтворенні стилістики часовіддаленого першотвору з позицій когнітивного консонансу або дисонансу.

Виклад основного матеріалу. Контекст історичних періодів, в які створювався часовіддалений оригінал та його різночасові українські ретрансляції, не міг не вплинути на творчі настанови перекладачів, оскільки перекладач, як і кожний митець, не існує у позачасовому просторі, а належить своїй епосі та взаємодіє з певним соціокультурним середовищем [1, с. 356]. Соціо-

культурні цінності і норми формують концепцію творчості, що, зі свого боку, може вплинути на спосіб, у якому ідіюстиль перекладача поєднується з літературним стилем епохи, до якого належить переклад. Синтез літературного стилю епохи й ідіюстилю перекладача детермінує когнітивний стиль перекладу, який якнайкраще унаочнюється шляхом порівняння різних перекладів одного першотвору, виконаних із залученням різних стратегій, зокрема, модернізації та архаїзації [2, с. 50].

Перекладач може обрати стратегію модернізації і відтворити часовіддалений першотвір сучасною мовою, оскільки відчуженість між звичною для сучасного читача мовою та чужим змістом примушує його не суб'єктивно ідентифікувати себе зі змістом тексту, а об'єктивно знайомитися з ним. Коли перекладач ретранслює класичний твір навмисно архаїзованою мовою, архаїчна мова стає елементом виду мистецтва, набуваючи дивного для задуму автора сенсу. При врахуванні історичного, соціального та літературного контекстів перекладач може не відтворювати ознаки тексту оригіналу, що не відповідають сучасній нормі або є незрозумілими для сучасного читача через відсутність відповідних фонових знань або інтерпретувати особливості змісту й форми оригіналу з урахуванням сучасної мовної та естетичної норми та фонових знань сучасного читача.

Розглянемо специфіку залучення авторами різночасових ретрансляцій стратегій модернізації та архаїзації на прикладі фрагменту із трагедії В. Шекспіра “King Lear” (дія II, сцена 2) у перекладі П. Куліша, П. Мирного, М. Рильського, В. Барки й О. Грязнова:

W. Shakespeare (1605): *A knave, a rascal, an eater of broken meats; a base, proud, shallow, beggarly, three-suited, hundred-pound, filthy worsted-stocking knave; a lily-livered, action-taking, whoreson [...]* (8, с. 46).

П. Куліш (1880): *Те плут, лега, блюдолиз, підлий, бундючний та порожний торбій, трохжупанний, стофунтовий, брудний, ганчірошний плутяга, вилізаний у дзеркало ск– син [...]* (2, с. 46).

П. Мирний (1897): *За того, що ти й є: за пройдисвіта, прониру, блюдолиза, за падлючого притворщика старця, раднішого начепити на себе зразу хоч три лагузькі каптани; за сторубльову куклу в закаляних шерстяних панчохах; за падлюку, у котрого замість печінки одні вадливі тельбухи; за гидкого сутягу; за скурвого сина [...]* (3).

М. Рильський (1941): *Ти – поганець, мерзотник, блюдолиз, ти – підлий, нахабний, безмозкий голодренець, ти – стерво собаче [...]* (4, с. 269).

В. Барка (1969): *Плутяга ти і суцїган, мисколизний недоїдковець, ницак, пихач, пустоголов, жебрун, трирамтяник, вискакуватий, гидосний шерстянопанчоховий мошенник, бліднопечінковий боягуз, закарлючник позовний, курвинок [...]* (5, с. 59).

О. Грязнов (2008): *Шахрай, мерзотник, лизоблюд, надутий дурень і нахаба. Холоп і підлабузник у шерстяних панчохах, з підлою душею. Кривляка з помадою і люстерком у скриньці, єдиним твоїм багатством [...]* (6).

При відтворенні архаїчної одиниці оригіналу (далі ОО) *an eater of broken meats* ('той, що доїдає недоїдене м'ясо, оскільки за часів В. Шекспіра залишки бенкетів йшли до бідних, тож вони отримували м'ясо, яке залишалося після святкування, – м'ясо вже не було у великому шматку, оскільки його «зламали» (*broken*)' (7)) всі перекладачі вдаються до стратегії модернізації відповідними одиницями перекладу (далі ОП): *блюдолиз* (2), (3), (4) і *лизоблюд* (6), у результаті якої застарілі, архаїчні слова та вислови, а також слова-історизми перекладаються більш сучасними їх відповідниками, що впливає на естетичну складову ретрансляції першотвору.

Як демонструють словникові дефініції, ОП *блюдолиз* ('зневажл. той, хто догоджає кому-небудь, підлабузнюється заради власної вигоди; підлабузник' (1)) і ОП *лизоблюд* ('зневажл. той, хто догоджає кому-небудь, підлабузнюється до когось заради власної вигоди; підлабузник' (1)) постають синонімами із абсолютно тотожними значеннями. При перекладі архаїчність ОО *an eater of broken meats* повністю втрачено у перекладах П. Куліша (2), П. Мирного (3), М. Рильського (4) й О. Грязнова (6) через її модернізацію, оскільки в українській культурі таке явище, як віддавання недоїдків бідним, відсутнє (пані частіше віддавали недоїдки своїм собакам, аніж кріпосним).

Інший шлях перекладу обирає В. Барка (5), утворюючи okazionalnu OP *мисколизний недоїдковець* (*мисколизний* від *лизати* 'їсти, пити, підбираючи страву, питво язиком' (1); *недоїдковець* від *недоїдок* 'недоїдений шматок чого-небудь, а суфікс *-ець* позначає особу' (1)). Якщо у перекладах (2), (3), (4) і (6) архаїчну ОО *an eater of broken meats* відтворено стилістично нейтральними ОП *блюдолиз* і *лизоблюд*, то у перекладі В. Барки (5) її відтворено просторічним okazionalizmom *мисколизний недоїдковець*, що позначає людину, яка доїдає недоїдки за іншими людьми, вилизуючи їхній посуд; у переносному значенні можна говорити про ознаку підлабузництва.

У наведеному фрагменті історичний колорит також створюється за допомогою архаїчної ОО

three-suited ('having only three suits of clothes, or wearing three suits of clothes (referring to a custom, once prevalent among the peasantry of Germany, of putting on their whole wardrobe on festival occasions, one suit over another)' (7)).

Найбільш наблизився до оригіналу В. Барка (5), який реалізує стратегію архаїзації шляхом утворення авторського okazionalizmu ОП *трирамтяник* ('від *три* (число 3) і *рамтя* – *рідко*. те саме, що *рам'я*; *рам'я* – старий, поношений або подертий одяг; *лахміття*' (1)) для ОО *three-suited* (8). Отже, архаїчна експресивність ОО *three-suited* аналогічно відтворена okazionalno-архаїчною ОП *трирамтяник* (5) від архаїзму *рамтя*.

У перекладі П. Мирного (3) ОО *three-suited* (8), що є складним словом, передано фразою *ріднішого начепити на себе зразу хоч три лагузькі каптани* (*лагузький* 'власливий лакею' (1); *каптан* 'заст. старовинний чоловічий верхній одяг із довгими полами; сукмана, жупан, чумарка' (1)). Відповідно до словникових дефініцій складників ОО й ОП, у перекладі (3) застосовано стратегію архаїзації, однак не відтворено образність ОО *three-suited* (8), оскільки *лагузький* стосується не бідності, а конкретної професії або заняття – *лакейський*.

П. Куліш (2) застосовує перекладацьку стратегію архаїзації, зберігаючи при цьому стилістичне забарвлення ОО *three-suited* (8) в ОП *трохжупанний* (*трохжупанний*: від *три* (число 3) і *жупан* 'заст. теплий верхній чоловічий суконний одяг; заст. верхній жіночий одяг переважно з дорогих тканин' (1)), однак, як і в перекладі П. Мирного (3), образність відсутня. Припускаємо, що причиною цього могло бути незнання традицій та побуту тогочасної Англії через брак інформаційних ресурсів, що безпосередньо пов'язано із соціально-історичним контекстом, у якому творив перекладач та якому характерний ускладнений доступ до інформації щодо інших культур.

У перекладі М. Рильського (4) взагалі не відтворено архаїчної ОО *three-suited* (8), що може бути пов'язано з ліберальністю та сільським походженням М. Рильського та його бажанням максимально уникнути образ стосовно конкретних верств населення, у цьому випадку – бідних, оскільки в інших інвективах перекладач за можливості ухиляється від апелювання до певних груп людей (пор. *beggarly* – *голодранець*, де перекладач уже не міг змінити соціального спрямування інвективи з огляду на те, що негативна оцінка виражена в денотативному компоненті значення; але не вказана соціальна належність об'єкта інвек-

тиви, а лише його особистісні якості у перекладі: *ти – стерво собаче, ти – нікчемний, розпусний, злодійкуватий страхополох і підшивайло, ти – нещасний торбешник*).

В перекладі О. Грязнова (6) також не відтворено архаїчної ОО *three-suited* (8), що зумовлене загальною тенденцією перекладача до пом'якшення інвективи з огляду на його ставлення до призначення української мови як засобу перекладу. Вибір стратегії перекладу в цьому випадку зумовлений ідіостилем перекладача, його естетичними переконаннями.

Ще однією архаїчною інвективою в тексті оригіналу постає ОО *worsted-socking* (8) (від *worsted* 'a smooth compact yarn from long wool fibers used especially for firm napless fabrics, carpeting, or knitting' (7); *socking* 'a usually knit close-fitting covering for the foot and leg' (7)), що передається перекладачами у різні способи. При цьому складне слово *worsted-socking*, хоч і не містить архаїчних компонентів, само належить до архаїзмів, оскільки камвольні панчохи (*worsted socking*) виготовлялися з щільно скрученої вовни, їх носили слуги, селяни та люди нижчого рангу, а справжні джентльмени носили дуже дорогі шовкові панчохи.

Спробу передати ОО *worsted-socking* (8) у перекладі близько до тексту оригіналу здійснив П. Мирний (3), застосувавши ОП *в закаляних шерстяних панчохах* (від *закаляний* 'розм. дієпр. пас. мин. ч. до закаляти; розм. у знач. прикм. брудний, у грязюці, калі і т. ін.' (1); *шерстяний* 'виготовлений із шерсті' (1); *панчохи* 'виріб машинного або ручного в'язання, що одягається на ноги за коліна' (1)). Використавши додавання пояснювального компоненту *закаляних*, що належить до розмовного мовлення, П. Мирний (3), усвідомлюючи стилістичну своєрідність виразу і не маючи в мові перекладу симетричних засобів її збереження, застосовує стратегію модернізації при відтворенні стилістично архаїчної ОО *worsted-socking* (8) із зсувом стилістичного забарвлення з архаїчного до розмовного.

Історичну реалію Англії – ОО *worsted-socking* (8) – передано у перекладі П. Куліша (2) із залученням стратегії модернізації з огляду на відсутність в українській культурі часів перекладу такого явища, що зумовлено різними соціально-історичними контекстами створення часовіддаленого першотвору та ретрансляції. Стилістичне забарвлення ОО *worsted-socking* (8) при перекладі втрачено, оскільки архаїзм *worsted-socking* передано стилістично нейтральною ОП *ганчірошиний* (від *ганчірка* 'шматок старої, зношеної тканини; перен., зневажл. про зношений, старий

одяг, білизну; перен., зневажл. про безвольну, безхарактерну людину' (1)).

В. Барка (5) при відтворенні ОО *worsted-socking* (8), очевидно, не усвідомлюючи образності, передає її буквально за допомогою ОП *шерстяно-панчоховий* (від *шерстяний* 'виготовлений із шерсті' (1); *панчохи* 'виріб машинного або ручного в'язання, що одягається на ноги за коліна' (1)). Архаїчність ОО *worsted-socking* (8) змінюється в ОП *шерстяно-панчоховий* (5) до одиниці нейтральної лексики, що спричиняється невідповідністю соціально-історичних контекстів і культурно-естетичних середовищ автора першотвору і автора ретрансляції. Однак буквальний переклад надає можливість ерудованому читачеві, знайомому з культурою тогочасної Англії, самому дійти до висновку про образність та оцінність, закладені в ОО, однак це, швидше за все, зроблено перекладачем не навмисне.

Також і О. Грязнов (6), залучаючи стратегію модернізації, передає ОО *worsted-socking* (8) за допомогою ОП *в шерстяних панчохах* (від *шерстяний* 'виготовлений із шерсті' (1); *панчохи* 'виріб машинного або ручного в'язання, що одягається на ноги за коліна' (1)), скоріше, лише як назву предмету одягу.

У перекладі М. Рильського (4) не відтворено ОО *worsted-socking* (8), оскільки, як уже попередньо зазначалося, зустрічаючи інвективи, спрямовані на осміяння соціального статусу певних верств населення, перекладач намагається їх пом'якшувати або вилучати, або перекладач, можливо, навіть був незнайомий з історичною реалією англійської культури, репрезентованою ОО *worsted-socking* (8).

Висновки. Дослідження продемонструвало вплив когнітивного стилю перекладача на його вибір стратегії перекладу – модернізації або архаїзації. Унаочнено, що когнітивний стиль перекладача, який, зі свого боку, детермінований історико-культурним контекстом і літературним стилем епохи, а також особистісними переконаннями перекладача, постає вагомим фактором стильової варіантності ретрансляцій.

Когнітивний стиль перекладачів кінця ХІХ – початку ХХ ст., сформований під впливом визвольних прагнень українського народу, частіше тяжіє до архаїзації, орієнтованої насамперед на автора часовіддаленого першотвору та історичний колорит тексту оригіналу.

Формування когнітивних стилів українських перекладачів ХХІ ст. відбувалося в різних історичних умовах і в руслі різних світових і національно-етнічних тенденцій літературного про-

цесу, однак перекладам ХХІ ст. більш властива стратегія модернізації, оскільки вони орієнтовані на сучасного читача, який перебуває на максимальній часовій відстані від першотвору у порівнянні із читачами попередніх історичних періодів.

Отже, вибір перекладачем стратегій модернізації чи архаїзації залежить не лише від його індивідуальних уподобань, а й від вимог сучасної йому культури та від фактичної хронологічної дистанції між текстом оригіналу та текстом перекладу.

Список літератури:

1. Бойко Я. В. Когнітивно-дискурсивна модель діахронної множинності перекладів часово віддаленого першотвору (на матеріалі українських ретрансляцій трагедій В. Шекспіра ХІХ–ХХІ століть) : дис. д-ра. філол. наук : 10.02.16. Харків. 2023. 584 с.
2. Бойко Я. В. Когнітивний стиль перекладача: «модернізація» vs. «історизація» часово віддаленого першотвору (на матеріалі українських ретрансляцій трагедій У. Шекспіра). *Міжнародний філологічний часопис*. 2021. Т. 12. № 3. С. 43–49.
3. Вацик О. Ю. Відтворення часової дистанції в романі Вальтера Скотта «Айвенго». *Таврійські філологічні наукові читання*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 24–25 січня 2020 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. Ч. II. С. 11–15.
4. Кияниця К. Ю. Відтворення українських історичних реалій у німецькомовних художніх перекладах ХХ – поч. ХХІ століття : дис. канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2017. 232 с.
5. Eco U. *Experiences in Translation*. Trans. Alastair. McEwan. Buffalo : University of Toronto Press, 2001. 135 p.
6. Holmes J. S. The Cross-Temporal Factor in Verse Translation. *Meta*. 1972. Vol. 17, No. 2. P. 102–110.
7. Nida E. A. *Towards a Science of Translating, with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: E. J. Brill, 1964. 331 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Словник української мови: Академічний тлумачний словник у 11 т. / І. К. Білоділ, А. А. Бурячок та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 14.02.24).
2. Шекспір В. Король Лір / пер. з англ. П. Куліша, українсько-руська видавнича спілка. Львів. 1902. С. 3–159.
3. Шекспір В. Король Лір. / пер. з англ. П. Мирного. URL: http://ocls.kyivlibs.org.ua/mirni/tvori/Korol_Lir/Korol_Lir01.htm (дата звернення: 14.02.24).
4. Шекспір В. Король Лир. / пер. з англ. М. Рильський. Твори в шести томах: Том 5. Київ : Дніпро, 1986. С. 235–343.
5. Шекспір В. Король Лір. / пер. з англ. В. Барки. Серія «Світовий театр». Штутгарт. Нью-Йорк. Оттава. 1969. С. 5–301.
6. Шекспір В. Король Лір. / пер. з англ. О. Грязнова. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=9052> (дата звернення: 14.02.24).
7. *New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language*. Danbury : Lexicon Publications Inc., URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/worthy> (дата звернення: 14.02.24).
8. Shakespeare, W. *King Lear*. In *The complete works of William Shakespeare*. In 12 vol. New York : The un-ty society, 1899. Vol. 11. P. 207–328.

Boiko Ya. V. STYLISTICS OF TIME-REMOTE SOURCE TEXT AS A FACTOR OF DIACHRONIC PLURALITY IN TRANSLATION (case study of Ukrainian retranslations of Shakespeare's tragedies)

The research considers the problems of reproduction the stylistic features of a time-remote source text as a factor of the diachronic plurality in translation. The purpose of the article is to substantiate the translator's choice of translation strategy modernization or archaization in transmission the stylistics of a time-remote source text. The research material was W. Shakespeare's tragedy "King Lear" (1605), which serves as a sample of English at the turn of the 16th and 17th centuries, and its chronologically distant Ukrainian retranslations of the 19th – 21st centuries, performed by P. Kulish (1880), P. Myrny (1897), M. Rylskyi (1941), V. Barka (1969) and O. Gryaznov (2008), which demonstrated the specific implementation of modernization or archaization strategy. The article postulates that in order to achieve the adequacy of a literary translation of an original work, which is separated by a significant time distance, it is not enough to take into account only its linguistic features. The historical and social context of the creation of the original work and its retranslations, as well as the characteristics of the reader, his background knowledge, his prior awareness with history and socio-historical development of the countries of both the original work and retranslations at the time of their appearance,

become important. While preserving the artistic originality and historical authenticity of the original work, the translator can convey its linguistic features by using a partial archaization of the translation; by translating the original into a language that corresponds to the time of the creation of the original; by retranslating the original in an artificially created language. The translator's choice of modernization or archaization strategy depends not only on his individual preferences, but also on the requirements of his contemporary culture and on the actual chronological distance between the original text and the translated version.

Key words: *literary translation, archaization or modernization translation strategy, cognitive style, idiostyle, stylistic colouring.*

Елісеєва С. В.

Одеський державний університет внутрішніх справ

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ДИСКУРСУ «ТЕМНИХ РИНКІВ» ДАРКНЕТУ

Стаття присвячена вивченню особливостей дискурсу «темних ринків» даркнету та способів перекладу лексики, яка використовується в «темній мережі». Звертається увага на поняття «кіберпростору» та «кіберзлочинності», надається пояснення структури та аналізуються особливості використання кіберпростору, який розглядається як окрема сфера життєдіяльності людини. Цілі його використання можуть бути різними, у тому числі з метою скоєння злочинів. Суть незаконних дій у кіберсфері відображається поняттям «кіберзлочину». В Інтернеті були створені окремі певні сайти, які недоступні для громадського пошуку і звичайних громадських браузерів, які стали мати назву Даркнет, від англ. darknet, darkweb – «темна мережа». Системна організація лексики кіберпростору, а саме даркнету, її вивчення та знаходження відповідних способів її перекладу є дуже важливим питанням в аспекті боротьби з кіберзлочинністю, найважливіше за все яку складає незаконна торгівля в темних мережах. Мова даркнету описує поза правові відносини та дії людей, яка є специфічною, має специфічний набір мовних засобів (слів та граматичних засобів) загальноживаної мови. Вона відрізняється специфічним тематичним варіюванням, а також специфічним ситуативним відношенням щодо використання. Згадана мова постійно розвивається та створює свій власний набір лексичних одиниць, термінів, надаючи перевагу певним синтаксичним моделям. Крім вербальних, мова даркнет використовує і невербальні знаки, такі як малюнки, картинки, схеми та ін., та має тісні зв'язки з певними сферами життя, де використовуються специфічні набори мовних одиниць, мовні структури, специфічні способи використання морфології, лексики, синтаксису і організації тексту. Для перекладу контенту даркнета потрібен не тільки переклад окремих слів та виразів, але її локалізація матеріалу, де використовуються невербальні знаки. Мова даркнету включає певні терміни, переклад яких буває доволі важким через специфіку використання. До специфічної лексики даркнету належить також велика кількість аббревіатур, переклад яких також є своєрідним викликом для перекладача через їх контекстуальність та специфіку сфери використання. Переклад у сфері кіберзлочинів є своєрідним викликом для перекладача, так як має певні особливості та труднощі. Для цього потрібно залучати професіональних перекладачів, які мають досвід роботи в сфері правоохоронної діяльності та комп'ютерних технологій.

Ключові слова: кіберпростір, кіберзлочинність, «темна мережа», даркнет, темні веб-ринки, лексика, переклад, торгівля, послуги, терміни, аббревіатура, дискурс.

Постановка проблеми. На теперешній час все більше набуває важливості захист національних інтересів країни на міжнародному рівні. У зв'язку з швидким розвитком комп'ютерної індустрії стало можливим використання можливостей мережі Інтернет з метою надання різних видів послуг, у тому числі незаконних, що є загрозою як для економічної так і для інформаційної безпеки країни. Тому актуальним є питання розробки ефективних методів боротьби з кіберзлочинністю, які на данному етапі знаходяться в стані становлення і потребують удосконалення.

Для розробки і вдосконалення методів боротьби з кіберзлочинністю необхідно чітко і ясно розуміти весь контент прихованих темних мереж інтернету.

Для цього потрібно залучати професіональних перекладачів, які мають досвід роботи в сфері правоохоронної діяльності та комп'ютерних технологій. Переклад у сфері кіберзлочинів є своєрідним викликом для перекладача, т.к. має певні особливості та труднощі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щоб зазначити останні дослідження в сфері лексики кіберпростору, варто коротко торкнутися її особливостей. Говорячи про кіберпростір та даркнет, про який піде мова в статті, можна сказати, що в цієї сфері формується своя особова специфічна мова, яку використовують користувачі з метою здійснення незаконних операцій або будь-яких незаконних дій за допомогою «темної мережі» Інтер-

нет. Тобто мова даркнету насичена термінологією та аббревіатурами, а також загальноживаною лексикою з різноманітних сфер життя, якщо говорити про темні ринки даркнету. Комп'ютерну термінологію та термінологію кіберпростору вивчали такі науковці, як Т.Р. Кияк, В.И. Карабан, А.Б. Сарієва, О.В. Гаврилова, І.Б. Ментинська, О.О. Пучков, А.Я. Гладун, І.Я. Субач, К.О. Хала, О.В. Шванова, І.В. Діордіца та багато інших вчених. Але ще залишаються питання щодо способів перекладу деякої специфічної сучасної лексики даркнету, а саме термінології та аббревіатур, які використовуються на «темних ринках» мережі Інтернет.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення поняття кіберпростору та кіберзлочинності, даркнету та його «темних ринків», опис та аналіз лексики вказаних ринків і способів її перекладу.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про переклад в сфері кіберзлочинності, спочатку необхідно розглянути питання кіберпростору в цілому та кіберзлочину. Кіберпростір – це середовище, створене організованою сукупністю інформаційних процесів на підставі об'єднаних загальними принципами та правилами інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем і управління ними [1].

На теперішній час кіберпростір має досить багато визначень. Але при всьому різноманітті визначень, основна увага звертається не на технології, а на діяльність людей, які використовують ці технології [2]. Кіберпростір має матеріальну та нематеріальну складові. До матеріальної складової належать, наприклад, засоби зв'язку, такі як мобільні телефони, рації та інше, засоби обчислювальної техніки, матеріальні складові телекомунікаційних мереж, написання алгоритмів і кодів та інше. До нематеріальної складової кіберпростору належать: інформація, процеси зчитування кодів, процеси передачі інформації між користувачами та інше. Люди створили кіберпростір для своїх власних потреб і задоволення, призначивши його для себе і зробивши його зручним для себе [3].

Кіберпростір можна розглядати як окрему сферу життєдіяльності людини. Можна сказати, що кіберпростір – це простір для інформаційних об'єктів і подій. Можливі приклади об'єктів у кіберпросторі включають в себе такі елементи, як веб-сайт, веб-сторінка, аккаунт на форумі, електронний лист, відеоролик та інші. Щодо подій у цьому просторі, можна вказати на такі явища, як діалог в чаті, обговорення на форумах та блогах, поява нової статті, створення та припинення існування нових сайтів, хакерські атаки на веб-ресурси та інше.

Для всіх цих подій і об'єктів неможливо точно визначити їх приналежність до конкретної країни або сервера. Наприклад, один веб-сайт може розташовуватися на кількох серверах, але в кіберпросторі він може сприйматися як єдиний об'єкт. Крім того, деякі об'єкти у кіберпросторі можуть існувати не фізично на серверах, а бути генерованими "на льоту" при запиті користувача. Зазвичай, фізична структура веб-сайту на сервері відрізняється від логічної структури, яку сприймає відвідувач через кіберпростір.

Досліджуючи кіберпростір як окремий простір для функціонування людини, доцільно звернутися до аналізу чинників, які його формують, впливають на поведінку осіб, визначають характер їхніх дій, а також мають вплив на комунікацію як у самому кіберпросторі, так і в реальному житті.

Можливості та переваги використання кіберпростору майже необмежені. Цілі його використання можуть бути різними, наприклад, для роботи, у навчанні, для розваг та задоволення соціальних потреб, під час встановлення соціальних контактів. Майже будь-яка людська потреба може бути задоволена через або за допомогою комп'ютера та Інтернету. Задоволення потреби може відбуватися у дуже короткий проміжок часу з малими витратами та можливістю анонімності. Кіберпростір дозволяє ігнорувати будь-які соціальні заборони [4].

Вчені з колишнього радянського простору широко використовують такі терміни, як «комп'ютерні злочини», «злочини в сфері комп'ютерної інформації», «злочини, пов'язані з використанням комп'ютерів», «злочини, пов'язані з використанням інформаційних технологій», «кіберзлочини» і т. д. Більшість з цих термінів вказують на порушення, які можуть виходити за межі онлайн простору. У значній мірі суть незаконних дій у кіберсфері відображається поняттям кіберзлочину. Кіберзлочин може бути описаний як протиправне втручання в роботу комп'ютерів, програм, мереж, несанкціонована модифікація комп'ютерних даних, а також інші протиправні суспільно небезпечні дії, вчинені за допомогою комп'ютерів, мереж та програм [5].

Сучасний Інтернет умовно ділять на три рівні, різницю між якими пояснюють за допомогою метафори айсберга:

1. Clearnet – це вершина: поверхнева, видима та доступна для широкої аудиторії, якою ми користуємося щодня і яка містить лише невелику частину всіх мереж та послуг.

2. Deepnet – це частина інтернету, яка знаходиться «під водою» і яку можна знайти тільки занурившись глибше. Тут зберігаються вебре-

сурси, які захищені за допомогою паролів та інших засобів. Це включає серверні системи вебсайтів, портали для онлайн-банкінгу та інші служби, які не є доступними для широкої публіки.

3. Darknet – остання частина айсберга, «темна мережа», доступна за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення, найпоширенішим з яких є Tor (TheOnionRouter) [6].

В Інтернеті були створені окремі певні сайти, які недоступні для громадського пошуку і звичайних громадських браузерів, які стали мати назву Даркнет, від англ. darknet, darkweb – «темна мережа». Тут інформація обмінюється в умовах строгої анонімності, створюючи своєрідне підпілля у світі онлайн-комунікацій. На відміну від звичайної частини інтернету, яка відкрита для кожного користувача, даркнет вимагає спеціальних інструментів і знань для навігації.

Своє походження Даркнет бере ще з часів кінця 60-х років, коли була запущена комп'ютерна мережа ARPANET, яка отримувала фінансування від військових і яка стала основою для сучасного Інтернету. Не всі користувачі хотіли співпрацювати з урядами. Намагаючись уникнути контролю, вони використовували адреси, які не були включені в списки мереж.

Початкові форми тіньового Інтернету з'явилися в студентських середовищах, де, за інформацією журналіста Джона Маркоффа, в 70-х роках відбувся перший нелегальний онлайн-продаж марихуани.

У 80-х роках стандартизація протоколів Інтернету посилила проблему збереження конфіденційних даних. Почали з'являтися «сховища даних», тобто сервери, розташовані в країнах з більш лояльним законодавством. Важливим кроком у розвитку даркнету став патент на технологію Onion, який у 1998 році отримав федеральний уряд США і яка утворила основу для системи TOR.

У 2008 році з'явився браузер Tor, що забезпечував анонімність у мережі. Також тоді з'явилася криптовалюта біткоїн, яка підтримує анонімні транзакції. Це все сприяло росту цифрових чорних ринків. У 2011 році був створений Silk Road, який революціонував тіньовий Інтернет, який провів транзакції на понад \$1,2 млрд.

Для забезпечення конфіденційності користувачів даркнет використовує різноманітні технології, серед яких найбільш розповсюдженими є:

1. Tor (The Onion Router): ця система забезпечує анонімність, спрямовуючи трафік через низку добровільних серверів, які називаються вузлами.

2. I2P (Invisible Internet Project): це анонімна мережа, що дає змогу користувачам обмінюва-

тися даними, не розкриваючи свою реальну особистість [7].

Даркнет має як законні, так і незаконні аспекти. До законних аспектів належать, наприклад, такі, як анонімне спілкування, доступ до інформації, спілкування з людьми з усього світу. До незаконних аспектів належать торгівля наркотиками та зброєю, поширення екстремістських та різних видів протизаконних відео матеріалів, пропонування послуг вбивств та іншого за замовленням, фрод і шахрайство, крадіжки особистих даних, фішинг, стеження та багато інших протизаконних дій [8].

Незаконне використання даркнету є серйозною проблемою, яка потребує уваги та боротьби з боку правоохоронних органів і суспільства загалом. З цією метою дуже важливо вчасно розкривати злочини, а також сприяти запобіганню створення злочинів за допомогою темних мереж. Так як міжнародною мовою є англійська, в даркнеті використовується саме ця мова. Тому для роботи з темними мережами потрібно розбиратися в певній термінології та взагалі в англійській лексиці, яка там використовується.

Системна організація лексики кіберпростору, а саме даркнету, її вивчення та знаходження відповідних способів її перекладу є дуже важливим питанням в аспекті боротьби з кіберзлочинністю, найважливіше за все яку складає незаконна торгівля в темних мережах.

В даркнеті ми можемо зустріти багато різновидів товару, який заборонений для легального продажу. Для того, щоб розібратися з особливостями перекладу лексики в цьому напрямку, спочатку потрібно систематизувати самі темні ринки та послуги, які там пропонуються. Сьогодні слідчі, які розслідують злочини в Інтернеті, мають справу з різними злочинами на різних веб-платформах. Відтоді, як з'явився вільний доступ до «темної мережі», переважно через браузер Tor, злочинна торгівля в Інтернеті значно розвинулася. В мережі можна знайти все: від контрафактної продукції, що продається в соціальних мережах, до послуг найманих вбивць, які пропонуються в даркнеті. Злочинці також різні. Це може бути безробітна мати, яка продає ліки в соціальних мережах, підліток, який пропонує фальшиві документи на нелегальних ринках у даркнеті, або організована група, що спеціалізується на торгівлі наркотиками та продає свою продукцію за віртуальні валюти. Злочинці використовують методи шифрування, пірінгові додатки, соціальну інженерію та віртуальні валюти, але ця діяльність залишає цифрові відбитки, такі як IP-адреси, електронні листи,

біткоїн-гаманці або дані з відкритих джерел, які можуть бути корисними для правоохоронців. Для виявлення подібних злочинів необхідно проводити розслідування в різних онлайн-просторах: соціальних мережах, темній павутині, торгових майданчиках, веб-сайтах, блогах тощо, що потребує коректного перекладу дискурсу.

Існує делілька видів темних ринків. Прикладами темних веб-ринків можуть слугувати наступні: ASAP, AlphaBay, Monopoly, ToRReZ, Hydra.

Щодо товарів або послуг, які пропонуються на темних ринках, то до них відносяться, наприклад, торгівля наркотичними (drugs), хімічними (chemicals), психотропними засобами (psycho-tropic drugs) та іншими речовинами; торгівля вогнепальною зброєю (firearms); відмивання грошей (money laundering); фальшиві ID посвідчення (fake IDs), фінансова інформація (financial data), матеріали дитячої сексуальної експлуатації (child sexual exploitation materials (CSEM)), вбивства на замовлення (murder as a service) та багато іншого.

Для коректного перекладу лексики подібного матеріалу велике значення має контекстуальність та ознайомленість перекладача з специфікою використання тих чи інших слів, а також розуміння неологізмів, які постійно з'являються в чатах онлайн.

Не можна сказати, що в «темній» Інтернет мережі використовується фахова мова, але це є специфічна мова, яка має специфічний набір мовних засобів (слів та граматичних засобів) загальноживаної мови. Мова даркнет відрізняється специфічним тематичним варіюванням, а також специфічним ситуативним відношенням щодо використання. Згадана мова постійно розвивається та створює свій власний набір лексичних одиниць, термінів, надаючи перевагу певним синтаксичним моделям. Можна сказати, що мова даркнет – це субмова, яка має свої лінгво-стилістичні особливості.

Крім вербальних, мова даркнет використовує і невербальні знаки, такі як малюнки, картинки, схеми та ін., та має тісні зв'язки з певними сферами життя, де використовуються специфічні набори мовних одиниць, мовні структури, специфічні способи використання морфології, лексики, синтаксису і організації тексту. Для перекладу контенту даркнета потрібен не тільки переклад окремих слів та виразів, але і локалізація матеріалу, де використовуються невербальні знаки.

У широкому значенні можна сказати, що мова даркнет описує поза правові відносини та дії людей. Так як на ринках даркнету пропонуються послуги з різних сфер діяльності, тому перекла-

дачу потрібно бути освідченим і уважним під час перекладу необхідного матеріалу за предметним змістом, розбиратися в медичних засобах, бути знайомим з лексикою біології та хімії, сфери фінансів, знати способи перекладу військової термінології, зокрема розбиратися у видах та способах використання вогнепальної зброї, та багато іншого. Якщо перекладачу доводиться працювати з матеріалом, наданим йому правоохоронними органами для перекладу онлайн чатів даркнету, в такому випадку йому потрібно знати ще і сленг і жаргонізми, які можуть використовувати наркомани, вбивці та інші злочинці та правопорушники. Тобто можна зробити висновок, що мова даркнету відноситься до кримінальної мови, оскільки вже сама мережа та її послуги є нелегальними.

Мова даркнет включає певні терміни, переклад яких буває доволі важким через специфіку використання. В теперешній час існують такі поняття як *clearnet* і *darknet*, які, відповідно, перекладаються як «чиста (прозора) мережа», тобто законна (легальна) і «темна мережа», незаконна (нелегальна). *Chainanalysis* – інструмент для аналізу транзакцій.

Такий вираз як *dead drops* «мертві точки» означає віддаленні місця, де продавець скриває товар, про які він повідомляє покупця. Слово *multisig* (скорочення від *multisignature*), яке перекладається частково калюкою, частково дослівно як «мультипідпис» і означає, що певну нелегальну транзакцію можна підтвердити лише наданням двох або більше закритих приватних ключів. *Escrow* перекладається як «умовне депанування» та означає, що ринок володіє платежем під час покупки, а після отримання товару покупець повідомляє ринок, який завершує угоду, надаючи гроші постачальнику.

Наприклад, розглянемо такі терміни, як *phishing*, *salami fraud*, *salami slicing*. *Phishing* – фішинг, представляє собою вид шахрайства, спрямований на отримання особистої інформації від користувачів, такої як номери кредитних карток, бази даних інтернет-магазинів та деталі валютних операцій. Шахраї винаходять різні схеми, щоб змусити користувачів самостійно розкривати конфіденційні дані. Наприклад, вони можуть відправляти електронні листи з пропозиціями підтвердити реєстрацію облікового запису, які містять посилання на веб-сайт в Інтернеті. Зовнішній вигляд цих повідомлень повністю копіює дизайн відомих ресурсів, щоб збільшити ймовірність успіху шахраїв. *Phishing* перекладається або калькуванням, або описовим способом для пояснення

його значення. Щодо перекладу терміну *salami slicing*, то його можна перекласти як «метод або технологія саялімі», сутність якого полягає в скоєнні злочину поступово, маленькими кроками, які є непомітними. Наприклад, платежі можуть округлятися, а різниця може поступати на спеціальний рахунок злочинця. Переклад цього терміну у всіх варіантах є калькою або лексичним копіюванням.

Ще один цікавий термін, який зустрічається на ринку даркнету і має певні труднощі перекладу – це *hijacking*, який перекладається як «захоплення/ викрадення браузера», переклад виконується за допомогою експлікації. Викрадач браузера – це комп'ютерна програма, яка змінює та модифікує конфігурації браузера на такі, які потрібні зловмиснику. Ціль – шпигунство, збір даних про історію веб-перегляду та пошукові запити користувача, отримання логінів та паролей, які вводяться вручну.

Такий термін, як *drop catching* перекладається експлікацією як «перехоплення домену». Іноді реєстранти відмовляються від свого доменного імені з різних причин. Коли доменне ім'я припиняється, воно стає доступним для реєстрації новим реєстрантом через певний період часу (наприклад, через чотири місяці для доменів в зоні «.eu»). Негайна реєстрація такого доменного імені називається «перехопленням» (*drop catching*). Ці домени є привабливими для злочинців, оскільки популярність попереднього веб-сайту в домені може повернути інтернет-трафік на їхні незаконні товари та послуги. *Peer-to-peer networks* перекладається як «однорангові мережі», що позначають торгові майданчики, які існують у однорангових мережах, тобто вони не зберігаються в одному місці, а спільно використовуються різними комп'ютерами в різних місцях. Розглянуті терміни відносяться скоріш до технік, які дозволяють скоювати певні злочини в комп'ютерній мережі.

Щодо сфер, пропонуєваних на ринках даркнету, розглянемо, наприклад, відмивання грошей онлайн (*online money laundering*) (дослівний переклад). Тут використовуються декілька термінів, пов'язаних з цією діяльністю. Такі терміни, як *mixers* і *tumblers* перекладаються калькою «міксері/змішувачі і тумблери», і позначають методи, які використовуються для приховування коштів і які ускладнюють відстеження транзакцій для правоохоронних органів. Змішувачі використовуються для поділу грошей на дрібні суми і змішування їх з грошима, що належать іншим особам. Потім гроші надсилаються на адреси одержувачів у випадковому порядку, що практично унеможливує відстеження одержувача грошей, які

надходять з адреси, що цікавить слідство. Термін *chain hopping* перекладається як «стрибки по ланцюжку» і означає переключення між різними криптовалютами, часто в швидкій послідовності, щоб втратити трекери, або використовувати певні криптовалюти «конфіденційної монети». Термін *money mule* перекладається калькуванням як «грошовий мул» (інколи ще називають *smurfer* – смурфер) і позначає людину, яка переказує гроші, отримані незаконним шляхом, наприклад, шляхом крадіжки чи шахрайства. Грошові мули переказують кошти особисто через кур'єрську службу або в електронному вигляді від імені інших. Зазвичай за послуги мулу платять невеликою частиною перерахованих грошей [9]. В цілому, аналізуючи терміни, які використовуються в даркнеті можна сказати, що вони доволі образні та метафоричні.

До іншої категорії термінології належать назви будь-яких наркотичних та хімічних препаратів. Наприклад *opioids* – опіоїди, (перекладається калькою/ метод транслітерації), препарати, здатні викликати ейфорію та ті, які приводять до залежності та абстинентного синдрому. *Drug paraphernalia* – наркотичні засоби, спосіб перекладу – заміна частини мови та диференціація значення. *Dissociatives* – диссоціативи (переклад калькою/метод транслітерації), психоактивні речовини, що порушують сприйняття зовнішнього світу та призводять до порушення нормальної роботи свідомості [10]. *Crystal meth shards* перекладається як «уламки кристалів метамфетаміну» (дослівний переклад з використанням транспозиції). В цієї назві зустрічається скорочення *meth* від повної форми *methamphetamine* (метамфетамін) – переклад методом транслітерації.

До специфічної лексики даркнету належить також велика кількість абревіатур, переклад яких також є своєрідним викликом для перекладача через їх контекстуальність та специфіку сфери використання. Розглянемо декілька прикладів. Наприклад, абревіатура *RCs* (*Research Chemicals*) перекладається як психостимулятори, де використовується експлікація як спосіб перекладу. Абревіатура *MDMA* (*3,4-Methylenedioxy methamphetamine*) – це метилендіоксиметамфетамін (перекладза допомогою транслітерації), іншими словами це екстазі або «клубний наркотик» (переклад способом експлікації або описовий спосіб).

Говорячи про безкоштовні програмні засоби анонімізації варто згадати такий як *PGP encryption* – це засіб шифрування, повна форма абревіатури якого є *Pretty Good Privacy*, що перекладається як «досить хороша конфіденційність».

Тут використовується дослівний спосіб перекладу. Аббревіатура, яка зустрічається майже на всіх темних ринках даркнету – це *CSEM (Child Sexual Exploitation Materials)*, яка перекладається як «матеріали сексуальної експлуатації дітей». Аббревіатура *DD (Direct Deal)* перекладається як «пряма угода» і означає що покупець надсилає гроші безпосередньо постачальнику, надаючи постачальнику контроль над грошима замість ринку. Така угода зазвичай використовується, коли постачальник має добру репутацію. Аббревіатура *FE (Finalise Early)* перекладається як «завершення попередньої операції» і означає, що покупець передає платіж постачальнику, а потім покупець просто чекає на товар. Така угода надзвичайно ризикована для покупця. На деяких ринках користувачам пропонується зареєструватися та розв'язати *CAPTCHA (Completely Automated Public Turing test to tell Computers and Humans Apart)* – повністю автоматизований публічний тест Тьюрінга для розрізнення комп'ютерів і людей) – це один з різновидів заходів безпеки, відомий як автентифікація «виклик-відповідь» [11].

Ще одна цікава аббревіатура в даркнеті – це *DDoS (Distributed Denial of Service)*, яка перекладається як «розподілена атака типу «відмова в обслуговуванні»». При *DDoS*-атаці обсяг масових запитів на сервер перевищує допустимий, що призводить до перевантаження інформаційної системи надлишковим числом запитів, що блокує обробку звернень і робить сервер недоступним для інших користувачів. При перекладі цієї аббревіатури поряд з дослівним перекладом використовується експлікація.

Така аббревіатура як *PGP (Pretty Good Privacy)* перекладається як «Достатньо надійна конфіденційність» (спосіб перекладу – диференціація значення) і означає програмне забезпечення для шифрування, розроблене для забезпечення конфіденційності, безпеки та автентифікації систем комунікації в режимі онлайн [12]. Аббревіатура *ACS (Automated Cards Shops)* перекладається як «автоматизовані магазини карток» (переклад за допомогою транспозиції), де покупець вибирає кредитну картку, яку хоче купити, відповідно до заданих

полів (банки, ідентифікаційний номер (*BIN – bank identification number*), місто, штат, поштовий індекс, країна, дата народження, банк, ціна тощо) без безпосереднього спілкування з продавцем. *CVV (Card Verification Value)* перекладається як «код автентифікації картки платіжної системи Visa» (описовий переклад або експлікація).

Висновки. Аналізуючи вищенаведену інформацію, можна зробити висновки, що у рамках кіберпростору даркнету формується мова, яка властива лише даному простору. Кіберпростір даркнету чине вплив на поведінку людей, впливає на комунікацію всередині кіберпростору і в реальному житті. Дискурс даркнету представляє собою систему, що відкрита для взаємодії усередині «темної мережі» та формується через взаємодію різних текстів на одну тему за певними тематиками. Сутність дискурсу виявляється не у відокремленому тексті, а в складній взаємодії багатьох текстів. Можна вважати, що дискурсивність даркнету – це сукупність текстів, що об'єднані спільною тематикою. У дискурсі простежується кілька перспектив в одному тексті, оскільки користувачі включають інші види дискурсу або дискурси інших мовців у свої висловлювання. Щодо способів перекладу лексики, то використовуються такі способи, як дослівний переклад (найчастіше це стосується перекладу хімічних речовин та інших наркотичних засобів), де також в основному застосовується метод транслітерації, експлікація, тобто описовий переклад, калька та диференціація значення. Всі ці способи перекладу можуть варіюватися відповідно контекстуальним значенням слів та можуть бути змішаними у випадку перекладу словосполучень, де найчастіше використовується описовий переклад. Описовий переклад також може бути використаним при перекладі аббревіатур. Важливо, щоб при перекладі зберігалося та передавалося внутрішнє значення терміну. В сфері кіберпростору даркнету просліджується дуже швидка динаміка поповнення галузі новими лексичними одиницями, тому перекладачам необхідно постійно вивчати термінологію та іншу специфічну лексику, яка з'являється в даркнеті, а саме на платформах «темних ринків».

Список літератури:

1. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва : монографія. Київ : НІСД, 2014. 328 с. С. 315
2. Бурячок В.Л. Основи інформаційної та кібернетичної безпеки. [Навчальний посібник]. / В.Л. Бурячок, Р.В. Киричок, П.М. Складаний. К., 2018. 320 с.
3. Б. О. Рогожук. Структурно-семантичні особливості лексики кіберпростору в сучасній англійській та українській мовах. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*, Том 1 № 14 (2022) / Філологія.

4. Музичук А. Психологічні особливості використання кіберпростору. / Волинський національний університет імені Лесі Українки. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/28/95/747> (дата звернення: 7.02.24)
5. Мельник С.В., Тихомиров О.О., Ленков О.С. До проблеми формування понятійно-термінологічного апарату кібербезпеки. URL: https://tihomalaw.at.ua/publ/kibernetichna_bezpeka/do_problemi_formuvannja_ponjatijno_terminologichnogo_aparatu_kiberbezpeki/2-1-0-5 (дата звернення: 7.02.24)
6. OSINT Investigations. URL: <https://mtg-bi.com/blog/darkweb-vs-deerweb> (дата звернення: 11.02.24)
7. Online trade in Illicit Goods and services. URL: <https://www.cepol.europa.eu/training-education/online-trade-illicit-goods-services> (дата звернення: 11.02.24)
8. Розбираємося, що таке даркнет. URL: <https://foxminded.ua/shcho-take-darknet/> (дата зрнення: 14.02.24)
9. Money mull. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Money_mule (дата звернення (14.02.24)
10. Стійкий галюциногенний розлад сприйняття. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 14.02.24)
11. Що таке CAPTCHA. URL: <https://www.google.com/search?q=CAPTCHA&oq=CAPTCHA&aqs=chrome..69i57j0i512l6j69i60.2863j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8> (дата звернення: 15.02.24)
12. PGP. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/PGP> (дата звернення: 21.02.24)

Yelisieieva S. V. LEXICAL FEATURES AND METHODS OF THE “DARK MARKETS” DISCOURSE TRANSLATION ON THE DARKNET

The article deals with studying features of the darknet “dark markets” discourse and ways of the “dark web” vocabulary translation. Attention is drawn to the concepts of “cyberspace” and “cybercrime”, the structure and the features of the cyberspace use are explained and analyzed, that is considered as a separate sphere of human activity. The purposes of its use may be different, including the purpose of committing crimes. The essence of illegal actions in the cyber sphere is reflected in the concept of “cybercrime”. Special sites were created on the Internet that were inaccessible to public search and regular public browsers, which became known as the Darknet, from English “darknet, darkweb” – “dark network”. The systematic organization of the vocabulary of cyberspace, namely the darknet, its study and finding appropriate methods and translations is a very important issue in the aspect of combating cybercrime, the most important of which is illegal trade in dark networks. The language of the darknet describes non-legal relations and actions of people, which is specific and has a specific set of linguistic means (words and grammatical means) of the common language. It is distinguished by specific thematic variations, as well as a specific situational attitude to use. The language of speech mentioned above is constantly evolving and creating its own set of lexical units, terms, preferring certain syntactic models. In addition to verbal language, the darknet also uses non-verbal signs, such as drawings, pictures, diagrams, etc., and has close connections with certain areas of life, where specific sets of linguistic units, language structures, and specific ways of using morphology, vocabulary, and syntax and text organization are used. Translation of darknet content requires not only the translation of individual words and expressions, but also the localization of material that uses non-verbal signs. The language of the darknet includes certain terms, the translation of which can be quite difficult due to the specifics of use. The specific darknet vocabulary also includes many abbreviations, the translation of which is also a challenge for the translator because of their contextuality and specific scope of use. Translation in the field of cybercrime is a specific challenge for a translator, as it has some features and difficulties. In order to do it, you need to involve professional translators with experience in the field of law enforcement and computer technology.

Key words: cyberspace, cybercrime, dark web, darknet, dark web markets, vocabulary, translation, trade, services, terms, abbreviation, discourse.

УДК 81'25 : 811.112.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/39>

Ковальова Т. П.

Поліський національний університет

ТОПОНІМІКОН ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ

У статті здійснено аналіз перекладацькі прийомів, що дозволяють відтворити культурно-історичну специфіку топонімікону поезій Т. Г. Шевченка засобами німецької мови. Матеріалом дослідження слугували переклади поезій Т. Г. Шевченка, здійснених німецькою перекладачкою Юлією Вірґінією.

З'ясовано, що топоніми, які позначають назви природних географічних об'єктів, представлені у досліджуваних творах трьома групами – гідронімами, оронімами та гідрооронімами. Топонімікон творів репрезентований виключно реальними топонімами, які включають назви українських та іноземних географічних реалій. Майже половина всіх слововживань належить топоніму «Дніпро», що підтверджує висновки інших дослідників про те, що цей топонім є одним з найуживаніших у всій творчості поета.

Склад топонімічної лексики в значній мірі визначається сюжетною лінією творів, яка розгортається навколо історії українського козацтва, а також функціями географічних назв у тексті. Зокрема, топоніми виконують текстову функцію змалювання національно-культурного й історичного колориту. Крім того, топонімічні образи, зокрема Дніпро, Великий Луг, Хортиця наповнюються символічним змістом і стають художнім засобом вираження ідеї свободи й любові до рідної землі.

Аналіз довів, що перекладацька стратегія Ю. Вірґінії спрямована на те, щоб донести до німецькомовного реципієнта значення топонімічних реалій в українській культурі та їхню роль у творенні ідейно-естетичного змісту творів. Провідним прийомом, який перекладачка залучає для досягнення цієї мети, є описова перифраза, розміщена у виносках до тексту. Цей спосіб трансляції застосовується переважно у перекладі українських топонімів.

Іншою особливістю перекладацького стилю Ю. Вірґінії є застосування методу комбінованої реномінації, який реалізується у вигляді: 1) поєднання транскодування топонімічної назви з описовим перекладом у вигляді (розлогого) коментаря, в якому пояснюється національно-культурне й історичне значення слова-реалії; 2) вживання традиційного відповідника з подальшою конкретизацією значення топоніма в похідній мові за допомогою описової перифрази; 3) використання традиційного найменування у поєднанні з морфограматичною модифікацією, внаслідок чого виникає подібність із формою топоніма в мові оригіналу; 4) поєднання транскодування власної назви з додаванням загального компонента, який розкриває понятійно-категоріальне значення топоніма; 5) семантичний переклад одного компонента назви та транскрипція іншого з подальшим додаванням культурно-історичного коментаря.

Комбіновані прийоми спрямовані, з одного боку, на збереження автентичного колориту топонімічної назви, а з другого – сприяють лінгвокультурній адаптації тексту до його сприйняття представниками іншої культури.

Ключові слова: художній переклад, топоніми, національно-культурне й історичне забарвлення, перекладацькі прийоми, комбінована реномінація, описова перифраза.

Постановка проблеми. Одним із складних питань перекладознавства є пошук оптимальних способів відтворення реалій, оскільки їх переклад потребує відбиття не лише предметно-логічного значення лексичної одиниці, а й її національно-культурного та історичного забарвлення [3, с. 56].

Топоніми становлять окрему групу ономастичних реалій і також належать до слів, які «потребують високоточної іншомовної трансляції»

[16, с. 244–245]. У художньому творі топоніми як джерело фонові інформації несуть велике смислове й стилістичне навантаження – виступають засобом змалювання історичного, національного, місцевого, соціального колориту, способом творення імпліцитного змісту твору. При перекладі топонімів постає завдання «відтворити весь комплекс асоціацій, притаманних носіям певної мовної культури» [11, с. 147], зберегти символіку та колорит власних назв [13, с. 107].

Дослідженню топонімів у перекладознавчому аспекті присвячено чимало праць сучасних вітчизняних мовознавців. Проблема перекладу топонімів у не-художніх текстах розглядається як на матеріалі окремої іноземної мови (О. В. Абросимова, Т. В. Іваніна, К. Ю. Кіяниця, Ю. А. Лобода), так і на матеріалі багатьох європейських мов (А. А. Бадан, О. Ю. Євсігнеєва, І. М. Дерік, Г. І. Олєфір, І. А. Дейнеко, І. В. Дейнеко, Ю. В. Ірхіна). Шляхи відтворення топонімів у художніх творах є предметом дослідження у працях О. І. Кобзар, Н. К. Котлярової, К. Подорожної, К. Ю. Чалої. На матеріалі поезій Т. Г. Шевченка аналізуються способи перекладу топонімів засобами англійської, російської та французької мов такими дослідниками, як О. В. Зосімова, О. Д. Піскун, О. І. Приймачок, В. М. Бумба та інші.

Огляд сучасної перекладознавчої літератури дозволив виявити певні прогалини в дослідженні проблеми перекладу топонімів, зокрема: науковцями описані переважно стандартні способи відтворення топонімів у нехудожніх текстах; здебільшого проблема перекладу топонімів розглядається в загальному контексті дослідження різних класів онімної лексики або різних видів реалій; наразі мало вивченим залишається питання про шляхи відтворення топонімичної лексики поетичних творів Т. Г. Шевченка засобами німецької мови. Наведені вище факти і визначають **актуальність** нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Центральним питанням багатьох сучасних перекладацьких розвідок є вивчення стратегій, способів і прийомів перекладу топонімів. Узагальнюючи думки науковців, можна констатувати наступне.

Серед загально прийнятих способів передачі топонімів більшість дослідників виокремлюють прийом *транскодування* – відтворення вихідного лексичного елемента «шляхом передачі його графічної чи фонетичної форми (транслітерація / транскрибування) за допомогою засобів мови перекладу» [2, с. 88]. Зібрані дослідниками дані свідчать про те, що транскодування є наразі найбільш поширеним способом перекладу українських власних назв на англійську та німецьку мови [5, с. 124; 11, с. 149].

Транскодовані топоніми – явище цілком виправдане й закономірне, адже, як зауважує Р. П. Зорівчак, топоніми належать до єдиного різновиду реалій, «який неминуче треба подавати в національній подобі» [7, с. 98]. Зазначається, що застосування прийомів транслітерації й транскрипції дозволяє зберегти національну своєрід-

ність топонімів, забезпечує «максимальну відповідність перекладу першоджерелу» [13, с. 108], сприяє «перенесенню читача в атмосферу іншої мови» [17, с. 154]. За спостереженнями О. В. Абросимової, транслітерація топонімів зустрічається частіше, ніж транскрипція [1, с. 76–77].

При транскодуванні географічних назв можлива значна втрата їхньої семантичної значущості, тому деякі з них перекладаються. На думку К. Ю. Кіяниці, такого підходу вимагають топоніми, які «несуть в собі яскраво виражену семантику», використовуються автором у стилістичних намірах, зокрема для «характеристики персонажа або соціального середовища» [11, с. 149].

Іншим прийому трансляції топонімів є *калькування*, яке реалізується як повне або часткове та, як правило, поєднується з транскрипцією або транслітерацією [1, с. 77]. Доволі часто цей прийом зустрічається в перекладі унормованих реальних топонімів. Як зазначає Ю. А. Лобода, за допомогою калькування передаються добре відомі одержувачу топонімичні реалії [15, с. 205]. Проте зауважується, що при художньому перекладі топонімичних реалій застосування калькування може призвести до зникнення «національного забарвлення лексичної одиниці оригіналу» [3, с. 59].

Ще одним поширеним способом перекладу топонімів є *транспозиція* – використання історично закріпленого у мові перекладу відповідника [12, с. 193]. Здебільшого такі уніфіковані перекладацькі еквіваленти існують для загальновідомих топонімів [1, с. 77]. Зокрема для назв країн (хоронімів) у мові перекладу можуть існувати традиційні унормовані відповідники, зафіксовані у словниках та енциклопедіях [9, с. 118].

У більшості наукових праць виокремлюються комбіновані прийоми перекладу (*комбінована реномінація*), що реалізується в таких варіаціях: змішане транскодування (поєднання транскрибування й транслітерування) [1, с. 77]; переклад загального елемента, який входить до складу топоніма, та одночасна транскрипція або транслітерація власної назви [1, с. 77]; поєднання калькування з транскрипцією / транслітерацією [1, с. 77]; транскрипція / транслітерація одного компоненту та семантичний переклад другого [9, с. 116; 17, с. 154]; транскрипція назви з подальшим описом значення [8, с. 248]; поєднання транслітерації назви з прийомом дескриптивної перифрази [13, с. 110]; залучення методу морфограматичної модифікації (адаптації до граматичної системи мови перекладу) у поєднанні з прийомом транслітерації [5, с. 124–125; 9, с. 116–119].

Одночасно з вище зазначеними прийомами можуть вживатися такі *структурні трансформації*, як переставлення, заміна, додавання та випущення [1, с. 77].

В аспекті міжкультурної номінації особливий інтерес становлять засоби *непрямої номінації* топонімів, «оскільки саме в них відбувається «кристалізація» країнознавчої інформації» [1, с. 79].

З урахуванням комунікативно-прагматичного підходу вивчаються комунікативні стратегії перекладу онімів. Зокрема, Н. К. Котлярова виокремлює стратегії «очуження» й «одомашнення» залежно від того, чи відтворення власної назви максимально зберігає особливості мови оригіналу, чи, навпаки, для цього використовуються конструкції, більш типові для мови перекладу [13, с. 108–109]. Стратегія «очуження» націлена на максимальне збереження національного забарвлення реалій, тоді як реалізація стратегії «одомашнення» має на меті зробити текст більш прийнятним для іншомовного читача [17, с. 155].

Низка перекладацьких прийомів відтворення культурно-специфічного змісту топонімів спрямовані на компенсацію нестачі фонові інформації і виступають способом «адаптації тексту до іншокультурного реципієнта» [1, с. 80]. До таких прийомів зараховують дескриптивну перифразу чи контекстуальний переклад [3, с. 58]. К. Придорожна говорить про прийом контекстуального розтлумачення. Дослідниця розглядає використання перекладацьких коментарів-пояснень як спосіб реалізації стратегії «одомашнення», мета якої – зробити текст більш прийнятним для іншомовного читача [17, с. 154–155]. Ю. А. Лобода також розглядає використання розширеного культурно-історичного коментаря у перекладі мало відомих чи взагалі невідомих топонімічних реалій як спосіб прагматичної адаптації тексту [15, с. 207].

Проаналізувавши наукову літературу з даної проблематики, ми дійшли висновку, що вивчення способів і перекладацьких прийомів відтворення топонімів у художньому тексті потребує більш системного аналізу в межах окремого дослідження з метою розкриття їхньої ролі у збереженні унікальності топонімікону художнього твору.

Постановка завдання. Мета нашої роботи – проаналізувати перекладацькі прийоми, що дозволяють відтворити культурно-історичну специфіку топонімікону поезій Т. Г. Шевченка засобами німецької мови.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань: 1) визначити змістову й функціональну складову географічних назв у тексті

оригіналу; 2) проаналізувати способи відтворення різних груп топонімів у тексті перекладу; 3) дослідити роль перекладацьких засобів у розкритті культурно-історичного значення топонімів; 4) визначити особливості індивідуального підходу перекладача до проблеми відтворення семантики топонімів.

Об'єктом дослідження є найменування природних географічних реалій у поезіях Т. Г. Шевченка та їх відповідники, зафіксовані в німецькомовних перекладах. Предмет дослідження становлять способи відтворення топонімів засобами мови перекладу.

Матеріалом дослідження слугували переклади 30 поезій Т. Г. Шевченка на німецьку мову, авторкою яких є німецька поетеса й перекладачка Юлія Вірґінія (справжнє ім'я – Шойерман-Фульд-Ленгсдорф). Зазначені переклади, серед яких поеми «Кавказ», «Сон», «Гамалія», «Іван Підкова» та ін., увійшли до збірки “Ausgewählte Gedichte von Taras Schewtschenko”, виданої Ю. Вірґінією в 1911 році.

Виклад основного матеріалу. Топонімікон досліджуваних творів репрезентований виключно реальними іменами. Українські «фізико-географічні топоніми» (термін Н. Таранової [19, с. 18]) дещо поступаються назвам іноземних географічних реалій за кількістю окремих лексем (40% та 60%, відповідно), проте домінують за кількістю слововживань (68% та 32%, відповідно).

Для опису топонімічного матеріалу було здійснено тематичне угруповання найменувань залежно від категорії об'єкта. Серед географічних назв найбільш численною виявилась група гідронімів, до якої увійшли такі назви водоймищ, як «Дніпро», «Лиман», «Сир-Дар'я», «Босфор», «Дарданелли». Першу позицію за частотою вживання займає топонім «Дніпро» («Дніпр») (48% всіх слововживань), який, за даними дослідників, належить до найуживаніших топонімів у всій творчості поета. У творах поета Дніпро набуває сакрального змісту – стає символом «своєрідної життєвої артерії, що єднає й живить» [21, с. 166], дуже часто асоціюється з Україною [4, с. 53].

Зауважимо, що Ю. Вірґінія не послуговується традиційним, закріпленим у німецькій мові топонімом «Dnjerg» (наразі саме цей варіант зафіксований у словнику Дуден [24]), а натомість використовує варіанти, в яких коренева голосна -e змінена на -i, що наближує звучання назви у перекладі до оригінальної української назви «Дніпро». Найбільшу кількість вживань має відповідник «Dnjipe» (10): «Daß ich Felder schau, des Dnjiper /

Steile Uferrande» [22, с. 66]; «*Nachts mich dann zum Bad getragen / In des Dnjipers Wogen*» [22, с. 68]; «*Schwimme, schwimme auf dem Dnjiper / Mit des Stroms Geflute*» [22, с. 68]; «*War ihr andre Ruh beschieden / In des Dnjipers Welle*» [22, с. 70]; «*Wenn vom breiten Dnjiper Worte / Gleichsam her sich schwingen*» [22, с. 82]; «*Vorbeziehend einst an armen Orten, / Gelagert an des Dnjipers Borden*» [22, с. 103]; «*Ein Häuschen stehn, umrankt von Blüten, / Und hingegossen Vater Dnjiper*» [22, с. 103]; «*Dort an des Dnjipers Uferklüften*» [22, с. 103]; «*Trinken soll er, sich betrinken [...] in / Blauem Dnjiperwasser*» [22, с. 68]; «*Merkt nicht, wie die Dnjipertöchter / Tauchen aus den Wogen*» [22, с. 70]. У наведених прикладах спостерігаємо також морфограматичну модифікацію транскодованої назви (морфема -o замінюється в німецькій назві на морфему -er), що адаптує форму топоніма до граматичної системи німецької мови.

Інший варіант перекладу – «**Днїпр**» передає звучання вживаної Т. Г. Шевченком назви «**Дніпр**»: «*I Dnjipr ukrili bajdaki, / I zaspiwali kozaki*» [20] – «*Den Dnjipr bedeckte Kahn und Kahn. Kosaken aber stimmten an*» [22, с. 46]; «*Dnjipr широкий – море, / Стен і стен, ревуть пороги, / I могили – гори*» [20] – «*Dnjiprwellen jagen / [...] Hoch Kurhane ragen!*» [22, с. 31-32]; «*Stöhnend bald, bald brüllend, / Flutend ob der Dnjiprmündung*» [22, с. 42].

Найбільш наближеним до звучання ендоніма «**Дніпро**» – назви, що вживається на території всієї України – є одноразово вжитий варіант «**Dnjipró**», в якому додано наголошене кінцеве -o, характерне для похідного слова: «*Das Meer, es tönt weiter, des Bospors Gestöhne / Treibt's zum Liman, Liman dem Dnjipró-Geströme*» [22, с. 45].

Щоб передати автентичний колорит топоніма «Дніпро», перекладачка поряд з транскодуванням застосовує описовий переклад: значення цієї топонімічної реалії української культури експлікується у коментарі, розміщеному у виносі: «*Der geschichtlich-altehrwürdige Strom für die Ukrainer, ähnlich wie der Rhein für die Deutschen*» [22, с. 31]. Зіставлення реалії із Рейном, найбільшою річкою, яка протікає територією Німеччини, викликає у німецькомовного читача певні асоціації, які допомагають зрозуміти значення топоніма «Дніпро» в українській культурі. Отже, передача іншомовного поняття через споріднене і більш зрозуміле сприяє лінгвокультурній адаптації тексту до сприйняття носіями іншої культури.

Аналогічний прийом застосовується у перекладі гідроніма «**Лиман**». Зауважимо, що у поезіях

Т. Г. Шевченка апелюють «лиман» перетворюється на власну назву, яка позначає саме Дніпровський лиман: «*Чорна хмара з-за Лиману ... То стогне, то вие, / Дніпра гирло затопило*» [20]. У перекладі вжито утворений шляхом транслітерації традиційний німецький відповідник «**Liman**»: «*Schwarz Gewölke hinterm Liman / Himmelsblau verhüllend*» [22, с. 42]; «*Das Meer, es tönt weiter, des Bospors Gestöhne / Treibt's zum Liman, Liman dem Dnjipró-Geströme*» [22, с. 45].

Проте словникове значення німецького відповідника має більш широке, загальне значення і трактується як затока на березі Чорного та Каспійського морів: «*lagunenartiger Strandsee an der Küste des Schwarzen und des Kaspischen Meeres*» [24]. Щоб відтворити зміст поняття, що реалізується в тексті оригіналу, перекладачка конкретизує значення топоніма «Liman» в описовій перифразі, розміщеній, як і у попередньому випадку, у виносі внизу сторінки: «*Die breite Mündung des Dnjipr*» [22, с. 42].

Гідроніми стають ключовим елементом структурно-семантичної організації тексту у поемі «Гамалія», сюжет якої розгортається навколо морського походу отамана Гамалії до турецьких міст-фортець заради визволення захоплених у полон запорожців. У творі, окрім згаданих вище топонімів «Дніпро» і «Лиман», засвідчено вживання назв іноземних реалій «Босфор» та «Дарданелли». Ці топоніми не тільки вибудовують просторовий континуум твору, а й стають тим природним фоном, який увиразнює хоробрість козаків та їхню любов до рідного краю. Зокрема, це значення виявляється в персоніфікації топонімічних образів, наприклад: «*Босфор аж затрясся, бо зроду не чув / Козацького плачу; застогнав широкий*»; «*I море ревнуло / Босфорову мову, / У Лиман погнало, а / Лиман Дніпрові / Тую тугу-мову на хвилі подав*» [20].

У перекладі назви «**Босфор**» Ю. Віргінія дещо змінює існуюче в німецькій мові традиційне найменування «Bosporus»: «*Der Bospor erlebte, denn nie seine Well' / Vernahm noch kosakisches Weinen*» [22, с. 45]; «*Das Meer, es tönt weiter, des Bospors Gestöhne*» [22, с. 45]; «*Skutari auch schläft; nur der Bospor, er wacht*» [22, с. 47]. Унаслідок такої трансформації виникає звукова подібність із формою «Боспор» – давньою назвою протоки в українській мові.

При перекладі назви протоки **Дарданелли** перекладачка замість традиційного стилістично нейтрального найменування «Dardanellen» використовує назву «**Hellespont**», яка побутувала в античності та Середньовіччі: «*Пливуть співа-*

юци; пливе / Позад завзятий Гамалія: / Орел орлят мов стереже. / Из Дарданелів вітер віє» [20] – «*So singend schwimmt die Schar, ihr nach / Schwimmt Hamalia, anzusehen, / Dem Aar gleich, der die Brut bewacht; / Vom Hellespont her Winde wehen*» [22, с. 51]. Лексична заміна загально вживаної назви на застарілу назву обмеженого вживання має на меті відтворити колорит давнини і надає мовленню піднесено-урочистої тональності.

Використання комбінованого прийому, який поєднує транскрипцію власної назви з перекладом загального елемента, що входить до її складу, ілюструє переклад гідроніма «Сир-Дар'я»: «*Frischauf! Im Wind die Segel schwellen, / Wir ziehen durchs Schilf auf blauen Wellen / In Booten zum Syr-Darja-Fluß*» [22, с. 93]. Як показує цей приклад, у перекладі до оніма “Syr-Darja” додається аплікатив «Fluß», що розкриває понятійне значення топоніма. Це робить значення реалії більш зрозумілим для іноземного читача, який може не мати відповідних фонових знань.

Поєднання кількох перекладацьких технік спостерігаємо також у перекладі топоніма «Великий Луг» – назви Дніпровських плавнів, розташованих нижче острова Хортиця. На нашу думку, топонім «Великий Луг» («низинна і, до значної міри, заболочена місцевість» [10]) можна віднести як до групи орографічних об'єктів, куди зокрема входять низовини, так і до групи гідрографічних об'єктів, до яких належать болота [16, с. 245].

Німецький відповідник назви будується шляхом семантичного перекладу першого компонента «Groß» та транскодування другого компонента «Luh», внаслідок чого виникає оригінальна напівкалька «Groß-Luh»: «*Oй новій, новій, vimpe, через море / Та з Великого Лугу*» [20] – «*Ach, so weh doch, Wind, weh doch übers Meer hin / Fern vom Groß-Luh, dem weiten*» [22, с. 44].

Ю. Віргінія свідомо уникає транскодування всього топоніма, адже така форма не відображала б семантичне значення назви. Проте постає питання, чому перекладачка не здійснює семантичний переклад обох компонентів назви. Калькований переклад топоніму «Великий луг» зустрічається, наприклад, у перекладі повісті Марії Пригари «Михайлик – джура козацький» за авторством Володимира Шелеста: «*Man sagte die Wahrheit, wenn man behauptete, die Große Wiese bewache den Weg zur Sitsch*» [23, с. 59].

Причиною такого перекладацького рішення Ю. Віргінії може бути те, що семантичний обсяг німецького відповідника не збігається із значенням українського слова. Німецький іменник «Wiese» визначається як поросла травою велика терито-

рія, що використовується для заготовки сіна: «[zur Neugewinnung genutzte] mit Gras bewachsene größere Fläche» [24]. Український іменник «луг» має аналогічне значення – «поросла травою і кущами лука, що використовується як пасовисько та сіножать» [18], проте є й інше, застаріле значення українського слова – «низина, поросла лісом» [18], яке відображено у топонімі Великий Луг.

Залишаючи частину топоніма в його оригінальному звучанні «Luh», Ю. Віргінія додає пояснення його значення у коментарі – «*ein hinter den Wasserfällen des Dnjipr gelegene waldige Niederung*» [22, с. 44] (поросла лісом низина, розташована за порогами Дніпра). Таким чином, транскрипція дозволяє зберегти автентичне звучання топоніма та передати національний колорит назви, а пояснення – уникнути семантичних розбіжностей.

У другому коментарі Ю. Віргінії до топоніма «Великий Луг» актуалізується інформація історичного характеру, яка пов'язує географічну назву з періодом існування українського козацтва: «*Groß-Luh nannten die Saporogerkosaken ein hinter den Wasserfällen des Dnjipr gelegene waldige Niederung, die ihnen als Versteck diente bei Verfolgungen durch Türken und Tataren*» [22, с. 44]. Як відомо, особливий рельєф цієї місцевості робив її малодоступною, тому Великий Луг став надійним місцем захисту від ворогів, а сам топонім з часом перетворився на символ вольності запорожців [6; 10].

Особливе етнокультурне значення топонімів відтворюється у риторичних звертаннях до неживих об'єктів, як до брата або сестри: «*Чи спиш, чи чуєш, брале Лузе, / Хортице-сестро?*» Загула / Хортиця з Лугом: «*Чую, чую*» [20] – «*Heh, schläfst Du, Groß-Luh, Bruderherze? / Chortycia, Schwester?*» [22, с. 45]. Стилистичний прийом персоніфікації топонімічних об'єктів слугує засобом ствердження любові до рідного краю, а його відтворення в тексті перекладу свідчить про глибоке розуміння Ю. Віргінією значення цих реалій в українській культурі та їхньої ролі у творенні ідейно-естетичного змісту творів.

У наведеному прикладі вжито назву острова Хортиця, одного з двох використаних у поезіях гідрооронімів – «назв географічних об'єктів, розміщених та утворюваних на межі літо- та гідро-сфери» [14, с. 14]. Для відтворення топоніма німецькою мовою перекладачка вдається до поєднання прийому транскодування з описовим перекладом. У коментарі розкривається історичне значення острова Хортиця, на якому козаки будували оборонні укріплення: «*Eine große Dnjipr-Insel, auf der sich die Saporogerkosaken zu verschanzen pflegten*» [22, с. 46].

Викладені у виносках відомості можуть актуалізувати й інформацію автобіографічного характеру, що ілюструє коментар до топоніма **Кос-Арал**, острова в Аральському морі («*Dir, der du meine Qual halfst tragen, / Zwei Jahre stilltest meine Klagen, / Dir, Kos-Aral, ein letzter Gruß!*») [22, с. 93]:

«*Während der zehn-jährigen Verbannung war es Schewtschenko, dank der Menschlichkeit eines Vorgesetzten, vergönnt, vom Frühjahr 1848 bis zum Herbst 1849 an einer wissenschaftlichen Expedition Butakows zur Erforschung des Aralsees als Zeichner teilzunehmen*» [22, с. 93].

У цьому розлогіму коментарі згадується участь Т. Г. Шевченка в Аральській описовій експедиції (1848-1849), очолюваній мореплавцем О. І. Бутаковим. Завдяки клопотанню друзів поет зміг долучитися до участі в експедиції в ролі художника під час свого багаторічного заслання. У другому коментарі надаються відомості лінгвокраїнознавчого характеру, зокрема тлумачаться різні значення топоніма «Кос-Арал» – як назви острова в Аральському морі та назви форту, в якому базувались кораблі експедиції О. І. Бутакова: «*Kos-Aral ist eine Insel an der Mündung des Syr-Darja in den Aralsee mit gleichnamigem, im Jahr 1847 von den Russen erbauten Fort; dasselbe bildete den Stützpunkt der Expeditionsflotille Butakows*» [22, с. 93]. Коментар допомагає іншомовному читачеві зрозуміти значення географічної реалії в особистому житті Т. Г. Шевченка, а також усвідомити історичний контекст зображуваних подій.

Висновки і пропозиції. Серед назв географічних об'єктів природного походження, представлених у топоніміконі досліджуваних творів Т. Г. Шевченка, найбільш численною є група назв водних об'єктів (гідронімів). Групи, до яких входять найменування елементів рельєфу (ороніми) та назви географічних об'єктів, утворених на межі літо- та гідросфери (гідроороніми), є значно менш численними як за кількістю окремих найменувань, так і за загальною кількістю слововживань.

Топонімікон творів репрезентований виключно назвами реальних об'єктів, серед яких за кількістю окремих лексем дещо переважають назви іноземних географічних реалій, а за кількістю слововживань значну чисельну перевагу мають українські топоніми, які міцно увійшли до ономастичної підсистеми української мови. Майже половина всіх слововживань належить топоніму «Дніпро», що підтверджує висновки інших дослідників про те, що цей топонім є одним з найуживаніших у всій творчості поета.

Особливості складу топонімічної лексики в значній мірі визначаються сюжетною лінією творів, яка розгортається навколо історії українського козацтва. Топоніми не тільки будують просторовий континуум творів і слугують локалізації зображуваних подій, а й також виконують функцію змалювання національно-культурного й історичного колориту. Крім того, топонімічні образи, зокрема такі, як Дніпро, Великий Луг, Хортиця, наповнюються символічним змістом і стають засобом вираження ідеалів свободи й любові до рідної землі.

Зауважимо, що перекладацька стратегія Ю. Віргінії спрямована на те, щоб зберегти і донести до німецькомовного реципієнта значення топонімічних реалій в українській культурі та показати їхню роль у творенні ідейно-естетичного змісту творів. Провідним прийомом, який перекладачка залучає для досягнення цієї мети, є описовий переклад, що реалізується у формі коментарів, розміщених у виносках внизу сторінок. Цей спосіб трансляції застосовується переважно у перекладі українських топонімів.

Іншою особливістю перекладацького стилю Ю. Віргінії є застосування комбінованих прийомів, серед яких можна виокремити: 1) поєднання транскодування топонімічної назви з описовим перекладом у вигляді (розлогіго) коментаря, в якому пояснюється її національно-культурне й історичне значення («*Dnjiper*», «*Dnjipr*», «*Dnjipró*»; «*Chortycia*», «*Kos-Aral*»); 2) живання традиційного німецького відповідника з подальшою конкретизацією значення топоніма («*Liman*»); 3) використання традиційного найменування у поєднанні з морфограматичною модифікацією, внаслідок чого виникає звукова подібність із топонімом у мові оригіналу («*Bospor*»); 4) поєднання транскодування власної назви з додаванням загального компонента, який розкриває понятійно-категоріальне значення топоніма («*Syr-Darja-Fluß*»); 5) семантичний переклад одного компонента назви та транскрипція іншого, внаслідок чого утворюється оригінальна напівкалька («*Groß-Luh*»), з подальшим додаванням культурно-історичного коментаря.

Види комбінованої реномінація спрямовані, з одного боку, на збереження автентичного колориту топонімічної назви, а з другого – сприяють лінгвокультурній адаптації тексту до його сприйняття представниками іншої культури.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми відтворення топонімікону творів Т. Г. Шевченка. Перспективирозвитку даної теми ми вбачаємо у проведенні аналізу способів перекладу інших видів топонімів, зокрема тих, що позначають географічні об'єкти антропогенного походження.

Список літератури:

1. Абросимова О. В. Особливості передачі топонімів в текстах метакультурної комунікації (на матеріалі країнознавчого довідника «Tatsachen über Deutschland» та його перекладу «Німеччина у фактах»). *Вісник ХНУ*, 2014. № 1125. С. 75–80.
2. Білоус Н. П., Новохатська Н. В. Відтворення англійських відонімних неологізмів з основами Обама і Trump. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 7, Т. 2. С. 86–89.
3. Бумба В. М. Засоби відтворення національних реалій у франкомовних перекладах Тараса Шевченка. *Закарпатські філологічні студії*, 2019. Вип. 8, Т. 1. С. 55–60.
4. Бучко Д. Топонімія у поетичних творах Тараса Шевченка. Збірник праць ТО НТШ. Тернопіль : Рада, 2004. Т. 1. С. 51–58.
5. Дерік І. М. До проблеми перекладу українських топонімів на германські мови (на матеріалі української, англійської та німецької мов). *Мова*. 2012. № 17. С. 123–128.
6. Енциклопедія історії України. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=F&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU> (дата звернення: 20.02.2024).
7. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози). Львів : Вид-во Львівського університету, 1989. 215 с.
8. Зосімова О. В., Піскун О. Д. Способи відтворення реалій в англійських перекладах поем Тараса Шевченка «Катерина» та «Наймичка». *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2018. Вип. 48. С. 244–251.
9. Іваніна Т. В. Методи формування ономастичних відповідників при перекладі топонімів (на матеріалі англо-українських словників). *Філологічні трактати*. 2010. № 1. С. 116–120.
10. Історія України. Матеріали з всесвітньої та української історії. URL: <https://uaistoria.com/великий-луг/> (дата звернення: 20.02.2024).
11. Кіяниця К. Ю. Відтворення національного колориту українських ономастичних реалій німецькою мовою. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2016. Вип. 62. С. 147–149.
12. Кобзар О. І. Особливості відтворення реалій з національно-культурним компонентом значення у художньому перекладі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. № 2 (325). С. 189–196.
13. Котлярова Н. К. Особливості відтворення власних назв та слів-реалій у перекладах роману Алесандро Барікко «Шовк». URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22394/Kotliarova.pdf?sequence=1> (дата звернення: 18.02.2024).
14. Лабінська Г. Топоніміка : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 274 с.
15. Лобода Ю. А. Збереження прагматичного потенціалу топонімічних та історичних реалій англійського політичного дискурсу в українських перекладах. URL: <https://langcenter.kiev.ua/index.html> (дата звернення: 20.02.2024).
16. Олефір Г. І., Дейнеко І. А., Дейнеко І. В. Топонімія в перекладі. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Філологія, педагогіка, психологія. 2017. Вип. 34. С. 244–252.
17. Подорожна К. Порівняльний аналіз відтворення українських історичних реалій засобами німецької мови у перекладах історичної повісті І. Я. Франка «Захар Беркут». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 14. С. 151–156.
18. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <https://sum.in.ua/s/lugh> (дата звернення: 20.02.2024).
19. Таранова Н. До питання про класифікацію топонімів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Географія. 2015. № 2 (39). С. 15–20.
20. Укрліб. Бібліотека української літератури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/> (дата звернення: 18.02.2024).
21. Яременко В. І. Історична ономастика у творчій спадщині Тараса Шевченка. *Український історичний журнал*. 2010. № 2. С. 164–178.
22. *Ausgewählte Gedichte von Taras Schewtschenko*. Aus dem Ukrainischen von Julia Virginia. Leipzig : Xenien Verlag, 1911. 112 p.
23. Pryhara M. *Mychailyk der Kosakenknappe*. Aus dem Ukrainischen Wolodymyr Schelest. Kiew : Verlag Dnipro, 1987. 163 S.
24. *Wörterbuch der deutschen Sprache*. Duden Online. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch> дата звернення: 20.02.2024).

Kovalyova T. P. TOPONYMIKON OF THE POETIC WORKS OF TARAS SHEVCHENKO IN THE ASPECT OF TRANSLATION

The article analyzes the translation techniques that allow to reproduce the cultural and historical specificity of the toponymicon of T. G. Shevchenko's poems by means of the German language. The research material included translations of T. G. Shevchenko's poems, carried out by the German translator Yulia Virginia.

It has been stated that toponyms denoting the names of natural geographical objects are represented in the researched works by three groups, namely hydronyms, oronyms, and hydrooronyms. The toponymicon of the works is represented exclusively by real toponyms, which include the names of Ukrainian and foreign geographical realities. Almost half of all word usages belong to the toponym «Dnipro», which confirms the conclusions of other researchers that this toponym is one of the most used in the entire work of the poet.

The composition of the toponymic vocabulary is largely determined by the storyline of the works, which unfolds around the history of the Ukrainian Cossacks, as well as the functions of geographical names in the text. In particular, toponyms perform the textual function of depicting the national, cultural and historical flavor. In addition, toponymic images, in particular Dnipro, Velykyi Luh, Khortytsia, are filled with symbolic meaning and become an artistic means of expressing the ideas of freedom and love for the native land.

The analysis proved that the translation strategy of Y. Virginia is aimed at conveying to the German-speaking recipient the meaning of toponymic realities in Ukrainian culture and their role in creating the ideological and aesthetic content of the works. The main technique used by the translator to achieve this goal is the descriptive paraphrase placed in the footnotes to the text. This method of translation is mainly used in the translation of Ukrainian toponyms.

Another feature of Y. Virginia's translation style is the application of the method of combined renomination, which is implemented in the form of: 1) combining the transcoding of a toponymic name with a descriptive paraphrase in the form of a (lengthy) commentary, which explains the national-cultural and historical meaning of the word-reality; 2) the use of a traditional correspondence with subsequent specification of the meaning of the toponym in the derived language by means of a descriptive paraphrase; 3) the use of a traditional name in combination with morphogrammatic modification, resulting in similarity with the form of the toponym in the original; 4) transcoding the proper name and adding a common name that reveals the conceptual and categorical meaning of the toponym; 5) semantic translation of one component of the name and transcription of another, followed by a cultural and historical commentary.

The combined methods are aimed, on the one hand, at preserving the authentic flavor of a toponymic name, and on the other hand, they contribute to the linguistic and cultural adaptation of the text to the culture of the target language.

Key words: *literary translation, toponyms, national-cultural and historical coloring, translation techniques, combined renomination, descriptive paraphrase.*

Литвин І. М.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКАДРОВОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ФІЛЬМУ

Статтю присвячено проблемі кіноперекладу, зокрема українському закадровому перекладу англomовного художнього фільму. Тема закадрового перекладу є актуальною з огляду на те, що в Україні доволі активно застосовується цей вид перекладу /озвучування зарубіжних художніх фільмів і телесеріалів українською мовою.

Метою статті є дослідження специфіки українського закадрового перекладу англomовного художнього фільму. Ілюстративним матеріалом слугує оригінальна версія американської комедійної мелодрами режисера Геррі Маршалла «Pretty Woman» («Красуня») та її український войсовер; а також застосовано текстові версії джерельного та перекладного фільму.

Войсовер художнього фільму кваліфікується як вид кіноперекладу, за якого створюється додаткова фонограма фільму мовою перекладу, яка накладається на джерельну так, щоб глядач міг чути і переклад, і оригінальний запис. У кіноперекладі важливою є синхронізація реплік за тривалістю. У войсовері процес синхронізації реплік має свої особливості: перекладна репліка кінодіалогу під час войсоверу починається на долі секунди пізніше оригінальної репліки, а закінчується раніше. Враховуючи цю особливість, а також те, що українські слова зазвичай довші за англійські, потрібне стискування інформації – компресія. Висвітлюються трансформації, які допомагають перекладні репліки вкласти в тайм-коди.

Під час войсоверу перекладний текст синхронізується із зображенням на екрані та рухами персонажів. У статті розглядається передача в закадровому перекладі різної комбінаторики вербального та паравербального компонентів оригінальної версії художнього фільму й аналізуються прийоми досягнення кінетичної синхронізації закадрового перекладу.

Український войсовер зарубіжних художніх фільмів є специфічним мультимодальним видом кіноперекладу – багатоголосим озвученням кінотексту шляхом накладання перекладного аудіозапису на оригінальний з урахуванням синхронізації перекладного вербального компонента із паравербальним і зображенням. Войсовер доносить до глядацької аудиторії художній фільм як витвір кіномистецтва, тож перспективним є вивчення творчості перекладача кіноперекладу.

Ключові слова: аудіовізуальний переклад, войсовер, закадровий переклад, кінопереклад, паравербальні знаки, синхронізація.

Постановка проблеми. Інтеграція сучасної кіноіндустрії, розширення Інтернет простору, стрімкий розвиток цифрових технологій – усі ці процеси сьогодення сприяють розвитку кіноперекладу і водночас створюють передумови для його дослідження. Теоретики та практики кіноперекладу послідовно виокремлюють три його види: субтитрування, дублювання та закадровий переклад (войсовер). При активному вивченні дублювання та субтитрування поза увагою дослідників залишається закадровий переклад, позаяк войсовер як вид кіноперекладу застосовують в небагатьох країнах (Естонії, Латвії, Литві, Польщі). Проте войсовер для перекладу художніх фільмів і телесеріалів доволі активно почав застосовуватися в Україні з 90 років 20 століття: спочатку

як одноголосий закадровий синхронний переклад (голос за кадром), наразі – як підготовлений багатоголосий професійний переклад. Американські культові драми, зняті за творами Стівена Кінга, «Втеча із Шоушенка» (англ. «The Shawshank Redemption») і «Зелена миля» (англ. «The Green Mile»); трагедійний фільм «Форест Гамп» (англ. «Forrest Gump»), поставлений за романом Вінстона Грема; кінотрилогію «Володар пернів» (англ. «The Lord of the Rings»), різдвяну комедію «Один удома» (англ. «Home Alone») глядацька аудиторія мала змогу дивитися українською саме в закадровому перекладі. Тож тема українського закадрового перекладу (войсоверу) англomовного художнього фільму наразі є актуальною й перспективною для розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аудіовізуальний переклад – термін, яким позначають переклад (переозвучення) різноманітного за жанром мультимедійного продукту: художніх (ігрових) й анімаційних фільмів, документального кіно, телесеріалів, випусків новин, телешоу, відеороликів, комп'ютерних програм, відеоігор, театральних вистав тощо. У дослідженні послуговуємося вужчим терміном – кінопереклад – на позначення міжмовної передачі (переозвучення) телесеріалів, художніх й анімаційних фільмів. Кінопереклад активно вивчається, починаючи із 80-тих років минулого століття. У колах теоретиків і практиків аудіовізуального перекладу добре відомі праці Гунілли Андерман, Дірка Делабастіта, Іва Гамб'є, Генріка Готтліба, Хорхе Діаз Синтаза, Пілар Ореро, Маріо Паолініеллі, Аліне Ремал, Сабін Браун, Майкла Кроніна, Марії Фредді й ін. До питань кіноперекладу звертаються у своїх працях і вітчизняні перекладознавці: Тетяна Лук'янова описує стратегії адаптації в англо-українському кіноперекладі; Володимир Конкульовський вивчає питання кінотексту; Артур Гудманян, Юлія Плетенецька досліджують лексичні та синтаксичні проблеми кіноперекладу; Костянтин Дубовий аналізує помилки у закадровому перекладі художнього фільму; Наталія Бідасюк й Ігор Кучман висвітлюють проблеми синхронного аудіовізуального перекладу. Дисертаційне дослідження Наталії Бухольц присвячено відтворення ідіолекту персонажів анімаційних фільмів; Оксани Полякової – прийомам добору ліпсінк-відповідника в українському дубляжі англійських анімаційних фільмів; Анастасії Мельник – лінгвокультурним особливостям перекладу сучасних анімаційних фільмів.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз особливостей українського войсоверу як специфічного виду кіноперекладу. Зокрема аналізуємо прийоми синхронізації перекладного тексту із вербальними, паравербальними компонентами і відеорядом оригінальної версії. Ілюстративним матеріалом дослідження слугує оригінальна версія американської комедійної мелодрами режисера Геррі Маршалла «Pretty Woman» («Красуня»), знята за сценарієм Дж. О. Лоутона, та її український войсовер; а також застосовано текстові версії джерельного та перекладного фільму.

Виклад основного матеріалу. Не виникає сумніву, що кінопереклад – це особливий вид перекладу (озвучення / переозвучення), який відрізняється від інформативного й художнього, та не є чисто усним чи письмовим за формою. Специфічним, перш за все, є об'єкт перекладу – кінотекст.

Дірк Делабастіта характеризує фільм як особливий тип комунікації, в якому одночасно задіяні як зорові, так і слухові органи, адже глядачі візуально сприймають зображення на екрані, яке супроводжується звуковою доріжкою [5, с. 2]. Тож інформація кінотексту сприймається двома каналами: аудіальним і візуальним (слуховим і зоровим); а також інформація фільму передається різними типами знаків: вербальними та невербальними. Дірк Делабастіта поділяє їх на аудіо-вербальні (діалоги, монологи, пісні тощо), аудіо-невербальні (різні звуки та шуми, музичний супровід (саундтрек)), візуально-вербальні (різні написи: афіші, реклами, листи), візуально-невербальні знаки (жести, міміка) [5, с. 2]. Крім того, вербальні знаки можуть бути усними (діалоги, монологи, пісні) та письмовими (графічними: тексти листів, записок, чатів; афіші, вивіски тощо). Між цими знаками установлюється тісний зв'язок, а їх поєднання утворює кінотекст, який перекладається.

Закадровий переклад художнього фільму, або войсовер – вид озвучування, за якого створюється додаткова фонограма фільму мовою перекладу, яка накладається на оригінальну так, що глядач чує і переклад, і оригінальний запис. Для кожного виду кіноперекладу важливими є певні види синхронії (термін *synchronization* увів Іштван Фодор для характеристики дубльованого перекладу, визначивши його як «новий звуковий запис тексту фільму, перекладеного на мову країни, в якій він буде демонструватися» [6, с. 21]). Під час войсоверу, як і під час дубляжу та субтитрування, перекладний текст синхронізується із зображенням і рухами персонажів. Зокрема на цьому аспекті акцентує Пілар Ореро: «Закадровий переклад вимагає високого рівня синхронізації, оскільки він має бути добре узгодженим із рухами персонажів і зображенням на екрані» [2, с. 128; 8].

Узгодження тексту перекладу із рухами персонажів К. Вітмен-Лінсен називає кінетичною синхронією [2, с. 128]. Рухи персонажів – паравербальні засоби – «супровідні для вербального мовлення невербальні знаки інших семіотичних систем» [1, с. 128] – як складники комунікативної ситуації – надважливі в кінодіалозі. У цій статті застосовуємо класифікації кінем і комбінаторики вербального та паравербального компонентів, запропоновані Оленою Селівановою [1, с. 128–129]. Паравербальні засоби в художньому фільмі виконують низку функцій: уточнюють, доповнюють вербальну складову кінодіалогу, надають йому емотивності й експресивності. Тож перекладені репліки мають синхронізуватися

із паравербальними знаками – кінемами (термін Р. Бердвістела): мануальними (жестами); мімічними (усмішкою, посмішкою, рухами брів, очей тощо), пантомімічними (рухами тіла, голови, ходюю, поставою тощо); ситуаційно-конфігураційними (поглядом, загальною поведінкою). Для якісного закадрового озвучення також важливі фонаційні кінеми: тембр, тон, мелодика мовлення акторів закадрового озвучення. Зазначимо, що специфіка українського професійного войсоверу полягає в тому, що це багатоголосий закадровий переклад: кожного персонажа, як правило, озвучує окремий актор. Завдання перекладача й укладника тексту в кадр (за наявності останнього) – «відчути» та правильно передати комбінаторику вербального та паравербального компонентів оригінальної версії фільму, адже така комбінаторика неоднозначна: це і повторення вербальних знаків паравербальними; і повна заміна вербальних компонентів паравербальними; а також протиставлення, доповнення, акцентування тощо.

Так, наприклад, доволі точний український закадровий переклад кінодіалогу мелодрами «Pretty Woman» («Красуня») легко передає комбінаторику *акцентування* – підвищення уваги до репліки персонажа за рахунок виразного жесту, різкого повороту голови, підвищення голосу, який в останній репліці переходить в крик:

Edward: *Now get out of here!* // Едвард: *Геть звідси! Забирайся!*

Edward: *Get out!!!* // Едвард: *Геть!!!*

У наступному кінодіалозі вербальне мовлення героїні доповнює її жест:

Vivian: *Well!* // Вів'єн: *Привіт!*

Edward: *Good morning!* // Едвард: *Доброго ранку!*

Vivian: **Red** // Вів'єн: **Я руда (показує жестом на волосся)**

Edward: *Better* // Едвард: **Воно і ліпше.**

Для передачі комбінаторики *доповнення* вербального компонента паравербальним вдало додано в перекладі особовий займенник **я**, а в репліці-відповіді – анафоричний елемент *воно*, що призвело до гармонійного звучання кінодіалогу українською.

В українському войсовері відтворено комбінаторику *субституції*, коли вербальна репліка-відповідь персонажа в кінодіалозі відсутня, а її повністю заміняє невербальна реакція:

Edward: *What's your name?* // Едвард: *Як тебе зовуть?*

Vivian: *What do you want it to be ?* // Вів'єн: *А як би тобі хотілось?*

Edward: ... **погляд із докором, посмішка, рух голови.**

Vivian: *Vivian. My name is Vivian* // Вів'єн: *Вів'єн. Мене звали Вів'єн.*

На пусте, награно кокетливе запитання героїні кінострічки герой відповідає виразним поглядом із докором, іронічною посмішкою. І діалог продовжується поспішною (вербальною) реплікою героїні. Повні лексичні відповідники й еквівалентні синтаксичні структури вербальних реплік закадрового перекладу мелодрами Геррі Маршалла відповідають кінемам персонажів.

Вербальні репліки в українському войсовері часто зазнають помітних трансформацій: так, персонаж «відмикає» двері готельного номера картою, що йому не відразу вдається:

Edward: [Sighs] *Oh, I miss keys* // Едвард: [Зітхає] *О, ці нові ключі!*

Репліка в перекладі зазнає трансформації на лексичному і синтаксичному рівнях, проте вона повністю відповідає ситуації в кадрі, кінемам персонажа – синхронізується із зображенням.

У репліках героїв фільму Геррі Маршалла «Pretty Woman» багато іронії, натяків, які вдало передаються і в оригінальній версії, і в українському войсовері шляхом комбінаторики *протиставлення* вербальних і паравербальних знаків:

Vivian: *Real genuine guy. Who is he?* // Вів'єн: *Який милий чоловік! Хто це?* (персонаж, про якого говорить героїня, викликає у неї негативні емоції).

Edward: *He's my lawyer. He's all right* // Едвард: *Мій адвокат. Він непоганий.*

Vivian: *You could freeze ice on his wife's ass* // Вів'єн: *Його дружина теж чудова жінка.*

Edward: *Maybe we'll try that later* // Едвард: *Про неї пізніше.*

Перша репліка *Real genuine guy* трансформується в перекладі на лексичному рівні *Який милий чоловік!*, але іронія зберігається, яка передається комбінаторикою протиставлення. В оригінальній версії репліка *You could freeze ice on his wife's ass* виражає негативні емоції героїні, що співпадає з її виразом обличчя (комбінаторика *повторення*), а ось в українському перекладі ця фраза повністю змінюється і будується на іронії на кшталт першої: *Його дружина теж чудова жінка* (змінюється комбінаторика вербального і паравербального компонентів, проте не суперечить ситуації фільму). Крім того, таким чином вирішилась проблема перекладу ненормативної лексики. На жаль, втрачається гумор оригінальної репліки-відповіді героя *Maybe we'll try that later* в її українському перекладі. Таким чином, відтворення в кінопе-

рекладі комбінаторики вербального компоненту із паравербальним і зображенням на екрані – це можливості для варіантів перекладацької інтерпретації, а також цікавий матеріал для вивчення творчості перекладача.

У кіноперекладі важливою є синхронізація реплік за тривалістю. У войсовері процес синхронізації реплік має свої особливості: перекладна репліка кінодіалогу під час войсоверу починається на долі секунди пізніше оригінальної репліки, а закінчується раніше: пор. тайм-коди:

00:01:32 – 00:01:35

Edward: *Now is as good a time as any.*

Jessica: *That's fine with me, Edward. Good-bye.*

00:01:33 – 00:01:36

Едвард: *Можемо і зараз вирішити.*

Джесіка: *Гаразд. До побачення.*

Щоб вкластися в тайм-коди за правилами войсоверу, у другій репліці кінодіалогу *That's fine with me, Edward* вилучено звертання та поширене речення замінено стверджувальним реченням-словом *Гаразд*. У цьому ж діалозі ідіому *as good a time as any* замінено в перекладі нефразеологічним виразом *можемо і зараз вирішити* (пор.: *as good a time / place etc as any* – «used to say that although a time etc is not perfect, there will probably not be a better one» [7]).

Оскільки в українському войсовері перекладна репліка починається пізніше оригінальної, а закінчується раніше, до того ж українські слова зазвичай довші за англійські, потрібне стискування інформації – компресія:

00:01:12 – 00:01:15

Edward: *I see.*

Jessica: *I have my own life too, you know, Edward.*

00:01:13 – 00:01:15

Едвард: *Зрозуміло.*

Джесіка: *У мене є своє життя.*

Ущільнюючи (скорочуючи) текст, перекладачі доволі часто жертвують вставними конструкціями, які додають суб'єктивної модальності репліці, але істотно не впливають на денотативну інформацію. У цьому фрагменті перекладної версії мелодрами Геррі Маршалла «Pretty Woman» вилучено вставну конструкцію *you know* – звернення до співбесідника для привертання (активізації) уваги – і звертання *Edward*.

Для вкладання репліки в кадр вдалися до низки трансформацій на різних мовних / мовленнєвих рівнях в наступному фрагменті перекладу:

Jessica: *But you never give me any notice. You just think I'm at your **beck and call!*** // Джесіка: *Треба попереджати. Я у тебе не на побігеньках!*

Заперечна конструкція *But you never give me any notice* замінюється коротшою стверджувальною *Треба попереджати*; при цьому змінюється тип простого речення із двоскладового на односкладове безособове. Ідіому *at someone's beck and call* – «always willing and able to do whatever someone asks» [4] – вдало перекладено українським сталим виразом *на побігеньках бути (служити і т. ін.)*, який має значення: «Перебувати у залежному становищі, виконуючи чий-небудь незначні, дрібні доручення, роблячи послуги комусь» [3], що функціонує із заперечною часткою *не*, яка сприяє заміні стверджувального речення заперечним. Заміна заперечного речення стверджувальним, вилучення вставної конструкції *You just think*, заперечна частка *не* перед ідіомою дещо змінюють загальну інтонація репліки (вона стає категоричнішою), проте загалом сенс кінодіалогу не змінюється.

Переваги закадрового перекладу вбачають в тому, що він доносить до глядача художній фільм як витвір мистецтва: глядач чує голос актора оригінальної версії (його тембр, тон, інтонацію тощо). Специфічним моментом українського войсоверу мелодрами Геррі Маршалла «Pretty Woman» є можливість використання в одній репліці двох доріжок, в новому озвученні в репліці звучать голоси акторки оригінальної версії й акторки войсоверу: вигуки, що стоять на початку репліки, зберігаються в оригінальному звучанні (не перекладаються), оригінальну фонограму для цього вмикають гучніше, це передає (зберігає) емоційну насиченість джерельної версії. Так, героїня в захваті від дорогого інтер'єру готелю, в якому ніколи не була, вигукує:

Vivian: – *Wow! // – Wow!*

Edward: [Chuckles] – *It's all right* // Едвард: – *Усе гаразд!*

Позитивні емоції героїні передає вигук оригінальної версії і в такому кадрі: Vivian: – *Wow! Great view! // Вів'єн: Wow! Красивий шикарний!*

Войсовер, на протипагу дубляжу, характеризується як точний переклад із вищим рівнем еквівалентності щодо передачі змісту кінодіалогів. Проте повна заміна репліки чи всього діалогу можлива і в закадровому перекладі:

Edward: [Laughs] – *Have you ever driven a Lotus? // – Ти водила Лотос?*

Vivian: – *No* // Вів'єн: – *Ні.*

Edward: – *You're gonna start right now* // Едвард: – *Зараз почнеш.*

Vivian: – *You're joking?* // Вів'єн: – *Смієшся?*

Edward: – *No. It's the only way I can get you off my goat* // Едвард: – *І припини знущатися.*

Героїня фільму сіла на пальто, яке лежало на сидінні автомобіля, – на екрані цього не видно, тому коротка репліка перекладу *І припиниш знущатися*, хоча й немає нічого спільного з оригінальною, гармонійно вписується як в ситуацію, так і в тайм-коди.

Висновки дослідження і перспективи. Український войсовер зарубіжних художніх фільмів – спе-

цифічний полімодальний вид кіноперекладу – українське багатоголосе озвучення кінотексту шляхом накладання оригінального аудіо запису перекладного, що має високий рівень синхронізації із зображенням на екрані, а також рухами та голосами персонажів. Войсовер доносить до глядацької аудиторії фільм як витвір кіномистецтва, тож перспективу вбачаємо у вивченні творчості перекладача кіноперекладу.

Список літератури:

1. Селіванова О. О. Теорія мовної комунікації. Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.
2. Сінтас, Д. Х., Оро, П. Закадровий переклад та дублювання. *Енциклопедія перекладознавства* : у 4 т. Т. 1 : [пер. з англ. за ред.: Іва Гамб'є та Люка ван Дорслара; за заг. ред.: О. А. Кальниченко та Л. М. Черноватого]. Вінниця : Нова Книга, 2020. С. 120–126.
3. Фразеологічний словник української мови. URL: <https://slovnyk.me/dict/phraseology/побігеньки> (дата звернення: 21.02.2024).
4. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/at-beck-and-call> (дата звернення: 21.02.2024).
5. Delabastita, D. Translation and Mass-Communication: Film and T.V. Translation as Evidence of Cultural Dynamics. *Babel*. Volume 35. Issue 4. 1989. P. 193–218. DOI: 10.1075/babel.35.4.02del
6. Fodor, I. Film Dubbing: Phonetic, Semiotic, Esthetic and Psychological Aspects. Hamburg: Buske. 1976.
7. Longman Dictionary. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/> (дата звернення: 21.02.2024).
8. Otero, P. Voice-over in Audiovisual Translation. *Audiovisual translation: Language transfer on screen*. London: Palgrave Macmillan UK. 2009. P. 130–139. DOI: 10.1057/9780230234581_10

Lytvyn I. M. SPECIFICS OF UKRAINIAN VOICE-OVER TRANSLATION OF AN ENGLISH-LANGUAGE FEATURE FILM

The article is devoted to the problem of film translation, in particular, Ukrainian voice-over translation of an English-language feature film. The topic of voiceover translation is relevant considering the fact that this type of translation of foreign feature films and TV series into Ukrainian is actively used in Ukraine.

The purpose of the article is to study the specifics of Ukrainian voiceover translation of an English-language feature film. The illustrative material is the original version of the American comedy melodrama "Pretty Woman" directed by Garry Marshall and its Ukrainian voiceover; the text versions of the source and translated films are also used.

Voice-over of a feature film is defined as a type of audiovisual translation. An additional soundtrack of the film in the target language is created and superimposed on the source language so that the viewer can hear both the translation and the original recording. In film translation, it is important to synchronize the duration of the lines. The process of synchronizing lines has its own peculiarities in voiceover: the translated line of a film dialogue during voiceover starts a fraction of a second later than the original line and it ends earlier. Considering this peculiarity, as well as the fact that Ukrainian words are usually longer than English words, information compression is required. Transformations that help translated lines fit into time codes are described in the article.

During voice-over the translated text is synchronized with the image on the screen and the movements of the characters. The article deals with the transfer of various combinatorics of verbal and paraverbal components of the original version of a feature film in voice-over translation and analyzes the methods of achieving kinetic synchronization of voice-over translation.

Ukrainian voice-over of foreign feature films is a specific multimodal and polysemiotic type of film translation – a re-voicing of a film text by overlaying the translated audio recording on the original one. Voice-over conveys a feature film to the audience as a work of cinematic art, so it is promising to study the work of a film translator.

Key words: audiovisual translation, voice-over, film translation, paraverbal components, synchronization.

Мовчан Б. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПЕРЕКЛАД ОНІМІВ АНГЛОМОВНИХ ВІДЕОІГР (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛОКАЛІЗАЦІЇ “SLAY THE SPIRE”)

У статті розглянуто українську локалізацію відеогри «Slay the Spire» як приклад ефективного відтворення онімів, які включають назви персонажів, предметів, карток, дій тощо, і є одним із серйозних викликів у процесі ігрової локалізації. Локалізація відеоігор є новим напрямком українського перекладознавства, інтерес до якого зростає разом із розвитком ринку таких перекладів. Мета дослідження – визначити оптимальні стратегії, тактики та прийоми відтворення ігрових онімів українською. Характерні структурні та жанрово-стилістичні риси обраного матеріалу дослідження уможливають ефективний аналіз відтворення онімів. У ігрових текстах присутня велика кількість окремих коротких описів ігрових об'єктів, кожен з яких має свою унікальну назву, понад 500 із цих назв і стали предметом аналізу. Встановлено, що домінуючим методом перекладу є комунікативний переклад (у розумінні П. Ньюмарка). Втілюється він завдяки застосуванню стратегії одомашнення, що включає як пряме використання українських культурно-маркованих одиниць, так і залучення діалектизмів, просторіч, архаїзмів, які теж можна вважати прикладом доместикації. Зумовлена технічними вимогами необхідність уникнення компресії і особливо декомпресії забезпечується, зокрема, завдяки створенню в перекладі авторських неологізмів шляхом складання коренів, загальною лаконічністю та використанням еліпсису. Такий підхід застосовується як до вільних словосполучень, так і до онімів на основі фразеології чи алюзії та дозволяє майже не відхилятися від кількості символів оригіналу, забезпечити коректне відображення текстів у визначених місцях інтерфейсу. До інших ефективних прийомів можна віднести номіналізацію дієслівних форм, калькування характерних для ідіостилю оригіналу відхилень від норм правопису, смисловий розвиток, адаптацію. Ці стратегії та прийоми, а особливо послідовність, методичність їхнього застосування разом із уникненням зайвого буквализму і першочерговою увагою до відтворення конотацій, стилю чи прагматики, дозволяють створити високоякісну локалізацію, що відповідає культурним очікуванням цільової аудиторії.

Ключові слова: переклад онімів, ігрова лексика, локалізація відеоігор, одомашнення, стратегії перекладу, відтворення власних назв, адаптація.

Постановка проблеми. Локалізація відеоігор є відносно молодого галуззю українського перекладознавства, що привертає дедалі більшу увагу наукової спільноти. Зумовлено це, крім іншого, розвитком і самої локалізації. Зростання інтересу україномовних користувачів до програмного забезпечення та ігор рідною мовою стимулює розвиток ринку. Якщо раніше програмні продукти здебільшого були доступні лише англійською або іншими широко вживаними мовами, то за останнє десятиліття ситуація почала змінюватися, з'являються як волонтерські, так і офіційні переклади, багаті на дуже різносторонні текстові матеріали.

Одним із найбільших викликів для фахівців, які займаються локалізацією, є переклад різноманітних термінів та безеквівалентної лексики. У контексті ігор це стосується базових ігрових понять, позначень ігрових дій та механік, які часто не мають прямих аналогів українською мовою. Крім

того, залежно від жанру, сюжету гри або світу, в якому відбувається її дія, часто у ігрових текстах використовуються численні псевдонеологізми, що описують ігрові квазіреалії, аналогічно до фантастичного або фентезійного художнього твору. Зазвичай це власні назви чи оніми, пов'язані з персонажами, предметами, локаціями тощо. Збереження їхньої унікальності та водночас адаптація до лінгвокультурного контексту української аудиторії стає справжнім випробуванням для перекладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча локалізація програмного забезпечення бере свій початок ще у 1980-х роках [8, с. 47], саме ігрова локалізація – відносно молода галузь перекладознавства. В англійськомовному середовищі публікаційна активність за темою поживалась у 2000–2010 роках, тоді ж з'являються і присвячені їй монографії. Прикладом однієї з таких ґрунтовних праць є «Game Localization: Translating for the

Global Digital Entertainment Industry» [7], у якій автори роблять спробу дати відповіді на практичні потреби цієї нової галузі, концептуалізувати локалізацію ігор, надати всеосяжне введення в тему локалізації ігор.

В українському перекладознавстві ця тема лише починає розвиватись. У сучасних публікаціях характеризується саме поняття української ігрової локалізації, спостерігаємо його цілісний розгляд. Підгрушна О. Г. та Качанова А. О. виокремлюють лінгвістичні, культурні та технічні виклики, розглядають текст відеогри як мультимодальну структуру, що вимагає від перекладачів креативних підходів, зокрема через пересотворення, компенсації та адаптації [3, с. 208–209].

Іваницький Є. С. та Статкевич Л. П. у своїй статті також аналізують концепт локалізації у широкому контексті перекладацької діяльності, підкреслюють необхідність урахування національно-культурної специфіки для адекватної адаптації контенту, розглядають різні стратегії локалізації, як прагматична адаптація, доместикація та ін., обговорюючи їхню ефективність та придатність у різних ситуаціях [2].

Водночас зарубіжні дослідники часто ґрунтовніше розглядають вузьчі теми. Так, А. Ф. Косталес, вивчаючи локалізацію відеоігор, акцентує на різних стратегіях перекладу, розглядає можливу зумовленість зв'язку між підходами до перекладу та різними жанрами або текстовими типологіями відеоігор [4].

К. Манжирон, вивчаючи в одній зі своїх наукових розвідок японсько-англійський напрям локалізації, вибудовує вже історичне, діахронічне дослідження. Вона розглядає розвиток практик локалізації, приходять до висновку, що стратегії локалізації еволюціонували від вищого до нижчого ступеня культурної адаптації [5].

Постановка завдання. З огляду на малу дослідженість теми в межах англійсько-української мовної пари, ефективним видається підхід, спрямований на аналіз окремих аспектів перекладу ігор. Оними відіграють значну роль у створенні унікального ігрового світу та культурного контексту, особливо у певних жанрах, де вони численніші і важливіші для ігрового процесу. «Slay the Spire» – карткова гра, що належить до жанру «однокористувацький складальник колоди» [9]. Випущена у 2019 році, вона має понад 120 000 лише схвальних відгуків (а значить, аудиторія орієнтовно в декілька разів більша, адже не кожен користувач залишає рецензію) та офіційну українську локалізацію. Ігровий процес обертається

навколо маніпуляцій із наборами карток, предметів, амулетів тощо. Всі ці фактори разом вказують на актуальність матеріалу та широкі можливості для досліджень на ньому стратегій, тактик і прийомів перекладу ігрових онімів, які допомагають створити унікальну атмосферу та сприяють зануренню гравців у світ гри.

Відтак мета дослідження – спираючись на вдалі практики, застосовані під час локалізації «Slay the Spire», визначити оптимальні стратегії, тактики та прийоми відтворення онімів українською, віднайти практичні рекомендації для перекладачів та локалізаторів, спрямовані на підвищення якості українських версій відеоігор.

Виклад основного матеріалу. Тексти гри розміщено у 16 окремих файлах загальним обсягом 32711 слів або 233375 символів (англійська мова). Обсяг української локалізації на 11% менший за оригінал за кількістю слів, але лише на 1% більший за оригінал за кількістю символів. Це свідчить про прагнення перекладачів уникати як компресії, так і декомпресії, зберегти майже ідентичний обсяг тексту.

Менша кількість слів може пояснюватись вилученням службових частин мови. Однак для правильного візуального відображення у грі важливіша саме кількість символів. Так тексти локалізованої гри візуально матимуть подібне до оригіналу розміщення на екрані в діалогових вікнах, різних елементах інтерфейсу тощо. Авторам перекладу вдалося досягнути певного виду еквілітарності, хоча повна ізограмність, звичайно, неможлива.

Для аналізу обрано файли «cards», «characters», «monsters», «relics», в яких і зосереджена більшість власних назв.

Вони містять короткі тексти у наступному форматі:

```
«"A Thousand Cuts": { "NAME": "A Thousand Cuts", "DESCRIPTION": "Whenever you play a card, deal !M! damage to ALL enemies." }» // «"A Thousand Cuts": {"NAME": "Тисяча порізів", "DESCRIPTION": "Щоразу граючи карту, наносить !M! шкоди ВСІМ ворогам."}».
```

```
«"Defect": {"NAMES": [ "The Defect"], "TEXT": ["A combat automaton which became self-aware. NL Ancient technology allows the manipulation of Orbs."]} // «"Defect": {"NAMES": ["Гандж"], "TEXT": ["Бойовий робіт, який став свідомим через хибу у кодї. NL Старовинна технологія дозволяє маніпуляцію «Сферами."]}» [9 (тут і далі всі приклади взято безпосередньо з гри)].
```

Кожній картці, монстру чи реліквії відповідає його назва та короткий опис. Часто вони мають додат-

кові варіанти, характеристики, описи дій персонажів чи їхні репліки. Загалом відібрано 537 онімів.

Значна кількість онімів адекватно перекладається прямими словниковими відповідниками без застосування трансформацій: «Assurasy» // «Точність», «A Thousand Cuts» // «Тисяча порізів», «Centurion» // «Центуріон» тощо. Інші найчастотніші прийоми перекладу можна досить чітко згрупувати за декількома категоріями.

Підбір відповідників з урахування конотацій.

У перекладі потрібно враховувати усі можливі конотації, адже значення слова чи фрази є комплексним, містить, крім базового предметно-логічного значення, також емоційний, експресивний, оцінний, стилістичний елементи. Ще Р. Зорівчак писала, що у перекладознавчих дослідженнях потрібно зіставляти всі компоненти значення: предметно-логічне значення, образність, функціонально-стилістичну та експресивно-емоційну конотації, структурно-граматичні особливості [64, с. 49].

Локалізатори «Slay the Spire» вдаються не до очевидних словникових відповідників, а вдало підбирають близькі та далекі синоніми, які краще би підходили під широкий контекст та атмосферу гри, відтворювали їх, передаючи всі конотації та особливості. Далекі синоніми мають широке поле семантичних відмінностей і хоча загалом вказують на подібні поняття чи ідеї, вони вносять у контекст різні відтінки значень або асоціацій:

«Pain» // «Ломота» (не біль), «Parasite», // «Дармоїд» (не паразит), «Endless Agony» // «Нескінченні муки» (не агонія), «Chaos» // «Безлад» (не хаос), «Expertise» // «Мудрість» (не досвід, експертиза чи знання), «Infernal Blade» // «Прокляте лезо» (не інфернальне чи пекельне), «Pride» // «Гордіня» (не гордість), «Regret» // «Журба» «Dark Shackles» // «Таємничі кайдани» (не темні).

Це не просте завдання, адже в текстових файлах ці слова наводяться без широкого контексту, на відміну від художнього твору, і без супровідних візуальних матеріалів. Для підготовки якісного перекладу слід глибоко зануритись у гру загалом, враховувати аудіовізуальні елементи.

Зміна частини мови. Наступним прийомом, який одразу привертає увагу, є зміна частин мови та іноді відмінювання. Переважно дієслівні форми англійського оригіналу відтворюються іменниками в українській локалізації. Можна припустити, що мотивацією для цього є природа ігрових елементів, а саме те, що вони є назвами карток. У такому випадку органічніше може виглядати іменник. Ця трансформація системно застосовується майже до всіх назв карток, виражених

дієсловами, що свідчить про свідомий вибір цієї стратегії. Декілька прикладів:

«Concentrate» // «Збагачування», «Entrench» // «Окоп», «Envenom» // «Отруєння», «Eviscerate» // «Спустошення», «Evolve» // «Еволюція», «Immolate» // «Знесилення», «Inflame» // «Спалах», «Intimidate» // «Залякування», «Metallicize» // «Металізація», «Scrape» // «Дряпання», «Seek» // «Пошук», «Sever Soul» // «Розрив душі».

Менш частотними є інші граматичні заміни, як іменника на прикметник: «Finisher» // «Завершальний».

У контексті відеоігор «Finisher» може означати спеціальний прийом або здібність, призначену для завершення бою або вирішального моменту гри, тому іменниковий відповідник, що передавав би цю функцію, може виглядати як «Завершувач». Очевидно, він є не дуже прийнятним стилістично, що і зумовило його заміну на прикметник.

Трапляються й інші заміни, наприклад, відтворення імперативу з використанням прийменника та іменника, що ефективно передає первісне значення без прямого копіювання структури англійської фрази: «Feel No Pain» // «Без болю».

Складання коренів. Цікавим підходом до відтворення складних онімів із двох і більше слів є творення авторських неологізмів шляхом складання коренів: «After Image» // «Післясвітіння», «Body Slam» // «Тілогрюк», «Dagger Throw» // «Лезокид», «Bull Rush» // «Биконесіння», // «Orb Walker» // «Сферохід», «Fiend Fire» // «Зложар», «Snake Plant» // «Змієквіт», «Time Eater» // «Часоїд», «Torch Head» // «Факелоголовець».

Трапляється і використання вже існуючих слів, утворених подібним способом або переклад однокореневих слів двокореневими: «Self Repair» // «Саморемонт»; «Flex» // «Тіложмака», «Transient» // «Скороминучник».

Цікаво, що застосування словотворчих прийомів, хоч і трохи в іншому аспекті, відмічено й у дослідженні локалізації «Undertale» та «Deltarune» [3, с. 205].

Компресія. Наведені вище приклади демонструють прагнення до лаконічності. Ця тенденція загалом прослідковується в українському перекладі «Slay the Spire», про що свідчать наведені вище дані про обсяг тексту перекладу. Аналогічний підхід застосований і в наступних прикладах.

«Echo Form» // «Відлуння». Переклад демонструє ефективне спрощення концепції, зберігаючи її основну ідею. Він передає нюанс повторення або послідовного ефекту (імпліцитно – «у формі відлуння»), але робить це більш лаконічно та влучно.

«Biased Cognition» // «Упередженість». Складне поняття «упередженої когніції» зведено до ядра проблеми – наявності упередження, що може бути застосовано у широкому спектрі ігрових ситуацій. Такий переклад вдало капсулює багатовимірний термін у одне слово.

Декомпресія. Адаптувати специфічні ігрові концепти для українськомовної аудиторії і водночас не збільшити кількість символів вдається не завжди. Тож у деяких значно менш численних ситуаціях спостерігається явище декомпресії: «Dualcast» // «Подвійні чари», «Hexaghost» // «Шестикутна потороча».

Таке рішення не можна критикувати, адже декомпресія загалом досить часто відбувається у перекладах англійсько-українського напрямку. Тим паче, на рівні декількох назв вона, скоріше за все не призводить до негативних наслідків під час імплементації тексту перекладу у грі. Натомість досить яскраво відтворено образність із застосуванням елементів одомашнення.

Одомашнення. Місце дії гри не має прив'язки до певної реальної історичної епохи, впізнаваного регіону чи відомого фентезійного всесвіту. Нарівні з іншими факторами це дозволяє використовувати в перекладі гри «Slay the Spire» стратегію одомашнення. Успішно застосовується вона і в перекладі онімів.

«Blaster» // «Пістоль». Термін «blaster» часто вживаний у науково-фантастичних іграх. Це слово надає зброї футуристичний або високотехнологічний контекст. Для точного відтворення оригінального значення та збереження науково-фантастичної атмосфери ігор у такому випадку, можливо, варто було б використовувати варіанти перекладу, які краще відображають характер зброї, наприклад, «енергетичний пістолет» або просто «бласс-тер», зберігаючи оригінальний термін із додаванням мінімальних адаптацій. Однак «Slay the Spire» не належить до жанру наукової фантастики. Елементи наборів ігрових предметів та карток містять алюзії та запозичення з різних жанрів та тематик. Це привносить елементи гумору, що нерідко будується на легкій абсурдності. Тому в цьому випадку переклад із використанням одомашнення є цілком виправданим та вдалим.

Варто уточнити поняття одомашнення. Під ним маємо на увазі не лише натуралізацію культурно маркованих компонентів, а в ширшому розумінні – переважання вільного перекладу [6], допустимість низки відхилень у відтворенні оригіналу. До них можуть належати зміна системи засобів вираження, мовних шаблонів, руйнування системи просторіччя, сталих виразів та ідіом.

Тому до прикладів одомашнення відносимо використання наступних мовних одиниць в перекладі.

Діалектизмів: «Magnetism» // «Ваба», «Terror» // «Обава», «Writhe» // «Корчизна», «The Defect» // «Гандж», «Face Slap» // «Ляпанець», «Flame Bruiser» // «Вогняний гостець», «The Maw» «Гавра».

Просторіч: «Bash» // «Чухрання», «Caltrops» // «Спичак», «Dropkick» // «Копняк», «Corruption» // «Порча», «Axe Kick» // «З ноги», «Clash» // «Колотнеча», «Pommel Strike» // «Удар в рило», «Pummel» // «Лупцювання», «Searing Blow» // «Палаючий гепак», «Giant Head» // «Белтенська макітра», «Skull Bash» // «Вилом макітри», «Fat Gremlin» // «Кабанкуватий Гремлін».

Архаїзації: «The Boot» // «Сап'янець», «Repulsor» // «Попихач», «Slime Boss» // «Князь Слинько».

Окремо варто згадати одиниці, що мали іноземний колорит в англійському оригіналі, але були нейтралізовані в українському перекладі:

«Berserk» // «Шаленість», «"NAME": "Girya", "FLAVOR": "This Girya is unfathomably heavy. You could train with this to get significantly stronger."» // «"NAME": "Тягарець", "FLAVOR": "Цей тягарець незбагненно важкий. Ви могли б тренуватися з ним, щоб зміцнитись"; «Matryoshka» // «Матрійка». Цікаво, що російські реалії, які легко було б відтворити українською, нейтралізуються («тягарець») або комічно українізуються («матрійка»).

Смисловий розвиток. Адаптація. У випадку, коли перераховані прийоми застосувати важко, перекладачі вдаються до смислового розвитку або адаптації.

«Bandage Up» // «Перша допомога». Переклад розширює значення оригіналу, включаючи не лише перев'язування, але й інші можливі дії, що входять до концепції відновлення здоров'я персонажа. Цей переклад виправданий у контексті відеогри, де важливо передати не так конкретну дію, як загальну ідею.

«Masterful Stab» // «Вправний штик», «Poisoned Stab» // «Отруєний штик». Тут спостерігаємо випадок відсутності прямого еквівалента в українській мові, адже «stab» за словником тлумачиться описово як «удар гострою зброєю, ножом тощо». Такий відповідник занадто довгий. Вийти з ситуації дозволяє смисловий розвиток та заміна дії на предмет, яким ця дія зазвичай виконується.

Відхилення від норм правопису. В оригіналі присутня низка випадків свідомого порушення норм правопису, які створюють певний комічний ефект. Відтворенні вони аналогічними відхиленнями у перекладі: «Byrd» // «Птих», «Donu» // «Понч», «Snesko» // «Зміяко».

Перекладачі скористались такою особливістю ідіостилю авторів гри і переклали низку онімів аналогічним способом, навіть коли в оригіналі відхилень немає: «Hide» // «Забгати», «Injury» // «Вдар», «Bronze Automaton» // «Бронзовий Робіт». Український текст сприймається органічно саме з огляду на наявність такої особливості в інших фрагментах гри.

Фразеологічні одиниці. Низка назв карток представлені фразеологічними одиницями. Прийоми їхнього відтворення стандартні для перекладу фразеології, однак часто мають свої особливості, типові саме для локалізації «Slay the Spire».

«Jack of All Trades» // «Майстер на всі руки», «Second Wind» // «Другий подих» – переклад повним еквівалентом.

«Sucker Punch» // «Без попередження» – переклад фокусується на основній характеристиці дії – відсутності попередження. Точніше відображає значення фразеологізму оригіналу описовий варіант «удар без попередження». Однак, виходячи з загальної стилістики гри та прагнення уникнути небажаної декомпресії, застосовано еліпсис, що робить мовлення економнішим та природнішим.

«Shrug It Off» // «Знехтування», «Seeing Red» // «Шаління» – тут аналогічний попередньому прикладу підхід доповнено типовою для локалізації цієї гри номіналізацією дієслівних конструкцій.

«Pandora's Box» // «Коробка Пандори» – узуальна форма цього фразеологізму українською мовою звучить як «скринька Пандори», хоча в деяких словниках трапляється і «ящик Пандори». Оказіональний варіант створює ефект невинного очікування, отже, є експресивнішим. Рішення є власне лінгвістичним і стосується лише перекладу тексту, оскільки візуальна частина гри не вимагає заміни скриньки на коробку, а, крім того, в мові оригіналу «box» у такому контексті й позначає саме скриньку.

Алюзії. В наборі матеріалів для локалізації, крім файлів з текстами та технічних інструкцій, є також окремий перелік із 42 алюзій, використаних у грі. Труднощів для перекладу вони переважно не становлять: «Art of War» // «Мистецтво війни», «Necronomicon» // «Некрономікон». Але є й цікаві виключення.

«Lee's Waffle» // «Василя вафля». Здавалось би, у перекладі використовується українізація імені «Lee» як «Василь», що вносить у текст локальний культурний контекст, замінюючи оригінальне ім'я на більш звичне для українського середовища. Однак справжню причину знаходимо в переліку алюзій: «Lee's Waffle: References Lee, friend

of the developer- he had a waffle machine at work» і в переліку авторів локалізації: «"Vasyl "RDSk" Mykhaliuk"». Тобто Лі, друг розробника гри, замінений на Василя, перекладача.

«Necronomicurse» // «Знешкоджування» – згадана вище і перекладена простим повним транскрибованим відповідником алюзія («Necronomicon» // «Некрономікон») у випадку її оказіональної модифікації, на жаль, повністю втрачається.

Дотримання однорідності. При використанні великої кількості термінів у будь-якому тексті може виникнути проблема неоднорідного їхнього перекладу. Зазвичай вона легко вирішується використанням термінологічної бази у CAT системах. Однак, коли йдеться про квазітерміни, квазіреалії та понад 500 онімів, створених спеціально для ігрового тексту гри, виникають додаткові нюанси.

«Ascender's Bane» // «Отрута мандрівників» – враховуючи словникові значення слів, дослівно переклад мав би звучати як «прокляття того, хто піднімається». Продемонстровано ж більш творчий підхід до адаптації терміну.

Однак елемент «bane» трапляється і в інших онімах, де він перекладений вже по-іншому. Ще більш ускладнена ситуація тим, що окремо використовується і лексема «poison»:

«"NAME": "Bane", "DESCRIPTION": "Deal !D! damage. NL If the enemy has Poison, deal !D! damage again."» // «"NAME": "Загибель", "DESCRIPTION": "Наносить !D! шкоди. NL Якщо ворог вже отруєний, наносить !D! додаткової шкоди."».

Видається, що в тексті гри ця невідповідність є лише формальною проблемою, а з точки зору естетики та прагматики такий підхід спрацьовує добре. Тенденція підтверджується й іншими подібними прикладами: «Dagger Spray» // «Шквал кортиків», «Dagger Throw» // «Лезокид», «Dagger» // «Колодач», «Ritual Dagger» // «Обрядовий кортик».

З огляду на величезну кількість онімів, для їхнього створення в оригіналі використано ряди далеких синонімів чи цілі семантичні поля. В перекладі кожен із них відтворюється досить вільно, що призводить до відходу від стандартних словникових відповідників та іноді порушення однорідності: «Storm» // «Буревій», «Storm of Steel» // «Сталева буря», «Tempest» // «Гроза», «Thunder Strike» // «Удар блискавкою», «Thunderclap» // «Удар грому», «Lightning» // «Громовиця», «Ball Lightning» // «Блискуча Сфера».

Висновки і перспективи. Отже, текстова складова картокових відеоігор має унікальні структурні та жанрово-стилістичні риси, що відрізняють її від матеріалів ігор інших жанрів. Проявляються ці

риси у великій кількості окремих коротких текстових фрагментів, що описують ігрові картки, предмети, дії тощо. Кожен із цих елементів має заголовок чи назву, які є ключовими для створення унікального ігрового світу, оскільки механіка гри побудована навколо них. Адекватне та системне відтворення цих онімів можливе низкою способів.

Можна стверджувати, що як текстовий матеріал, так і гра загалом із усіма своїми візуальними компонентами дозволяють перекладачам обрати головною стратегією перекладу ту, у якій більшу вагу має цільова мова, тобто скористатись підходами комунікативного перекладу в розумінні П. Ньюмарка [233, с. 45].

Реалізована вона через низку підстратегій та прийомів.

1) Насамперед під час відтворення окремих лексичних одиниць допускається вибір часткових відповідників із числа близьких та далеких синонімів, адже емоційний, експресивний, стилістичний та асоціативний компоненти не менш важливі за предметно-логічне значення.

2) З огляду на функцію онімів у грі (заголовок картки), для більш органічного їхнього сприйняття україномовною аудиторією широко і систематично застосовується прийом номіналізації, коли дієслівні форми відтворюються іменниками. Рідше трансформація транспозиції представлена заміною іменника на прикметник.

3) Дієвим та частовживаним прийомом перекладу складних онімів із двох і більше слів є творення авторських неологізмів шляхом складання коренів.

4) Такий підхід також допомагає за потреби зменшити кількість символів, що разом із загальною схильністю до лаконічності дозволило лише на 1% відхилитись від оригіналу за кількістю символів усіх текстів гри. Це важливо, адже тексти відображаються у визначених місцях інтерфейсу в обмеженому просторі. Загалом у відтворенні онімів більш частотною є компресія. Декомпресія ж спостерігається у вкрай поодиноких випадках,

де вона з'являється внаслідок перекладацьких рішень, спрямованих на збереження образності та художнього ефекту.

5) Яскраво виражена стратегія одомашнення як у формі натуралізації культурно маркованих компонентів, так і в ширшому розумінні, через привнесення діалектизмів, просторіч, архаїзмів, які роблять форму тексту більш типовою для цільової культури.

6) Прийом свідомого відхилення від норм правопису, вжитий у деяких елементах оригіналу, вдало відтворюється українською шляхом калькування і надалі застосовується для перекладу деяких інших онімів, адже є частиною ідіостилю авторів гри.

7) Відтворення фразеологічних одиниць та алюзій підпорядковується керівним стратегіям локалізації цієї гри – стратегії одомашнення та прагненню до лаконічності. Часто замість використання словникових повних еквівалентів, фразеологізми модифікуються із застосуванням еліпсису або перекладаються лексично з номіналізацією.

8) У складних випадках може застосовуватись смисловий розвиток або адаптація.

9) Ключове для перекладу будь-якого матеріалу питання однорідності термінів та онімів вирішується подвійно. З одного боку, обрані стратегії, прийоми та стиль перекладу витримані наскрізно у всіх текстах. З іншого боку, формальною однорідністю перекладу окремих слів часто нехтують на користь більш адекватного відтворення стилю, естетики та прагматичної складової.

Перспективи подальших досліджень полягають в перевірці виявлених тенденцій на ширшому матеріалі шляхом компаративного аналізу перекладів різних ігор та ігрових жанрів. Також варто дослідити відтворення інших мовних компонентів ігор, їхній переклад з урахуванням позамовних, технічних та організаційних чинників. Подальша консолідація подібних досліджень української ігрової локалізації дозволить розширити її теоретичну та методичну бази.

Список літератури:

1. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою). Львів : Вид-во при Львівському ун-ті, 1985. 175 с.
2. Іваницький Є. С., Статкевич Л. П. Поняття «Локалізація» в ігровій індустрії та перекладацькій діяльності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 33(72), № 6, Ч. 1. С. 230–234.
3. Підгрушна О. Г., Качанова А. О. Локалізація рольових відеоігор українською мовою (на матеріалі англійськомовних інді-ігор Т. Фокса “Undertale” та “Deltarune”). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34(73), № 2. С. 202–210.
4. Costales, A. F. Exploring translation strategies in video game localization. *MonTi Monografías de Traducción e Interpretación*. 2012. num. 4, P 385–408.

5. Mangiron .C. Found in Translation: Evolving Approaches for the Localization of Japanese Video Games. *Arts* 2021. 10(1): 9. 18 p.
6. Newmark P. A Textbook of Translation. New York : Prentice Hall International, 1988. 292 p.
7. O'Hagan M., Mangiron C. Game Localization: Translating for the Global Digital Entertainment Industry. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2013. 386 p.
8. Šiaučiūnė, Vaida, Liubinienė, Vilmantė. Video Game Localization: the Analysis of In-Game Texts. *Studies about languages*. 2011. No.19. P. 46–55.
9. Slay the Spire. URL: <https://store.steampowered.com/app/646570/>

**Movchan B. V. TRANSLATING ONYMS IN ENGLISH VIDEO GAMES:
A CASE STUDY BASED ON UKRAINIAN LOCALIZATION OF ‘SLAY THE SPIRE’**

The article examines the Ukrainian localization of the video game Slay the Spire as an example of effective rendering of onyms, which include names of characters, objects, cards, actions, etc. and are one of the major challenges in the process of game localization. Video game localization is a new area of Ukrainian translation studies, and interest in it is growing as the market for such translations develops. The purpose of the study is to identify the optimal strategies, tactics and techniques for reproducing game titles in Ukrainian. The characteristic structural, genre and stylistic features of the selected research material make it possible to analyse the rendering of onyms effectively. The game texts contain a large number of separate short descriptions of game objects, each of which has its own unique name, more than 500 of which were the subject of the analysis. It is established that the dominant method of translation is communicative translation (as understood by P. Newmark). It is implemented through the use of a domestication strategy that includes both the direct use of Ukrainian culturally marked units and the use of dialectisms, colloquialisms, and archaisms, which can also be considered an example of domestication. The need to avoid compression and especially decompression due to technical requirements is ensured, in particular, by creating new neologisms in the translation by compounding roots, general conciseness and the use of the ellipsis. This approach is applied to both free word combinations and onyms based on phraseology or allusion, and allows for almost no deviation from the number of characters in the original, ensuring that texts are displayed correctly in certain places in the interface. Other effective techniques include the nominalisation of verb forms, copying deviations from spelling norms typical of the original text's ideostyle, semantic development, and adaptation. These strategies and techniques, especially the consistency of their use, along with the avoidance of excessive literalism and the primary focus on the reproduction of connotations, style or pragmatics, allow for the creation of high-quality localization that meets the cultural expectations of the target audience.

Key words: translation of onyms, game vocabulary, video game localization, domestication, translation strategies, rendering proper names, adaptation.

Нечай Н. В.

Херсонський державний університет

**ГРА СЛІВ У ПЕРЕКЛАДІ ДРАМИ Е. ОЛБІ
“WHO’S AFRAID OF VIRGINIA WOOLF”**

Статтю присвячено особливостям відтворення гри слів у драмі Е. Олбі “Who’s Afraid of Virginia Woolf”. Подано погляди науковців на розмежування понять гра слів / каламбур. Визначено, що і для гри слів, і для каламбуру притаманний такий контекст, який дає змогу реалізувати двоплановість значення одного або декількох слів (словосполучень). Установлено, що відтворення гри слів залежить від лексико-семантичної структури та функції гри слів.

Проаналізовано основні прийоми перекладу гри слів (еквівалентний, частковий, опущення, вилучення). Аналізуючи складнощі перекладу, з якими має справу перекладач, дійшли висновку, що збереження змісту та образності оригіналу вимагає особливого підходу перекладача. Установлено, що між мовною одиницею у тексті оригіналу та перекладу має бути повна еквівалентність у їх значеннях, способі вживання, стилістиці, асоціаціях, які вони викликають. Важливу роль має ідентифікація гри слів у тексті оригіналу, ідіостиль автора оригіналу та загальна стратегія перекладача.

Визначено, що найчастіше використовуються такі способи перекладу: переклад зі збереженням гри слів та заміна на вираз, який відтворює значення та не містить гри слів. Встановлено, що відтворення основних функцій цього стилістичного засобу у перекладі при неможливості перекладу грою слів забезпечують адекватність сприйняття тексту перекладу. Переклад гри слів, зважаючи на національну та стилістичну своєрідність, вимагає відтворення національно-культурної специфіки оригіналу. Встановлено, що при перекладі варто звертати увагу на такі чинники: мету використання гри слів, тематику, сферу використання слів. Основним завданням перекладача є збереження змісту гри слів та відтворення функцій цього стилістичного засобу. Складність перекладу становить також виявлення експліцитних ігрових елементів, передача контексту твору і задуму автора. Вимагає творчих пошуків перекладача надання мовній грі експресивності та співзвуччя у тексті перекладу та досягнення комічного ефекту.

Ключові слова: гра слів, драма, ідентифікація, переклад, способи перекладу.

Постановка проблеми. У межах сучасного перекладознавства важливим є дослідження функціональності гри слів у драматичному творі, оскільки саме драми рясніють ігровими елементами і є невичерпним джерелом для аналізу. Чимало досліджень присвячено деяким підходам до відтворення гри слів у драматичному тексті, однак більшість виконано без урахування функціональності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перш за все, варто з’ясувати, які одиниці вихідного тексту (далі – ВТ) виражають гру слів у драматичному творі та яку вони мають функціональність. Гру слів визначають як свідомо вживаний мовний засіб, що ґрунтується на не подібних значеннях слів, словосполучень, фразеологічного чи ідіоматичного звороту та виступає засобом досягнення комічного ефекту. Такий підхід не передбачає використання ігрових елементів без комічного. Деякі дослідники (А. Дітген, А. Кайзер, К. Танака) розглядають певні функції та особливості застосу-

вання гри слів як стилістичного засобу. Такий підхід не передбачає опис лінгвістичного механізму використання гри слів. Гра слів досліджується з позиції будови слів. Інші вчені вважають, що гра слів має певний вплив на слухачів чи читачів [1, с. 91]. Загалом гра слів визначається лише як засіб досягнення комічного. Деякі дослідники не розмежовують дефініції гра слів та каламбур. Каламбур – один із видів гри слів, функція якого полягає у застосуванні окремої подібності мовних одиниць з метою досягнення комічного ефекту [3; 4].

Інші вчені досліджують термінологічну проблему гри слів та каламбуру, та намагаються узагальнити інформацію про це поняття. За О. Селівановою, «каламбур (фр. calembour – гра слів) – алогічний мовний витвір, дотеп, побудований на грі слів, зокрема, на смислового поєднанні в одному контексті або різних значень одного слова, або різних слів (словосполучень), тотожних чи подібних за звучанням; або слів, що формально

є синонімами чи антонімами, а за змістом перебувають у різних синонімічних чи антонімічних рядах. Засобами створення каламбуру є полісемія слів і сполук; омонімія різних типів, подібність слів і сполук за звучанням (параномазія); псевдосинонімія, псевдоантонімія; поєднання синтаксичних псевдодериватів» [5, с. 199]. За визначенням О. Тараненко «гра слів – це спеціальне використання звукової, лексичної або граматичної форми слів, а також частин слів, фразеологізмів, синтаксичних конструкцій для створення певних фонетико- та семантико-стилістичних явищ, що ґрунтується на зіставленні й переосмисленні, обіграванні близькозвучних або однозвучних мовних одиниць з різними значеннями. Одним із різновидів гри слів, який полягає у створенні комічно-сатиричного ефекту, є каламбур» [6, с. 37].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження функціональних особливостей гри слів у драматичному творі та своєрідності відтворення ігрових елементів при перекладі з урахуванням сценічності драматичного тексту та особливостей лексико-стилістичних засобів.

Виклад основного матеріалу. Сучасні лінгвістичні напрями зосереджуються на тих питаннях гри слів, які недостатньо досліджені у межах традиційної лінгвістики. Відтак, з розвитком сучасної лінгвістики тексту було зміщено фокус у вивченні гри слів. Структурно-граматичний напрям розглядає цей стилістичний засіб як формальний елемент зв'язності тексту та як важливий засіб побудови його структури. Семантичний напрям лінгвістики тексту дозволяє розробляти питання семантичної зв'язності, контексту, смислової структури тексту та інтерпретації мовної гри. Комунікативно-прагматичний напрям досліджує гру слів на прикладі розгляду тексту як знакового посередника між автором і читачем в системі дискурсу, ефективності текстової комунікації, прагматичних інтенцій та стратегій тексту. У межах когнітивного підходу важливим є створення ігрових елементів тексту на когнітивному підґрунті.

Драматичні твори досліджують з точки зору читабельності та сценічності. Можливість сприймати репліки на слух, евфонічність та лаконічність виразів передбачає сценічність. Однозначної думки щодо використання цих двох способів серед дослідників немає, оскільки у кожного є свої особливості [10; 8]. Переклад драматичного твору має бути поєднанням обох підходів – мовної та сценічної інтерпретації. У перекладі для театру переважає сценічність, а читабельність домінує у тексті з детальними примітками та коментарями.

Сценічність гри слів ВТ забезпечує плавність звучання та легкість сприйняття. Вдало відтворена гра слів на сцені привертає увагу глядачів. Більше того, важливу роль має її ідентифікація, так як проголошення зі сцени втрачить зміст. Ефективність відтворення гри слів на сцені може бути більш виразною завдяки використанню слухових та візуальних каналів, яких немає при читанні. Читабельність дозволяє зануритись у ВТ та охопити лексико-семантичні значення.

У драматичному творі гру слів варто вивчати з урахуванням ідентифікації та інтерпретації у ВТ, оскільки на відміну від інших мовних засобів, гра слів може бути експліцитною та потребувати додаткової уваги від перекладача, щоб їх відшукати у ПТ. Варто зосередити увагу на багатофункціональності гри слів у драматичному тексті, що впливає на особливості її відтворення у ПТ.

Труднощі перекладу гри слів становить також двозначність, яку потрібно відтворити часто зовсім нову, відмінну від ВТ. Важливим є антропоцентричний підхід до фігури перекладача, його майстерності та стратегії. Перекладач має своє бачення індивідуального стилю автора ВТ. Збереження чи опущення гри слів у ПТ залежить від індивідуального ставлення перекладача, певних об'єктивних чи суб'єктивних мовних та позамовних чинників. Іноді перекладач може вилучати гру слів у ПТ, якщо не вдається відтворити її у ПТ та використовувати компенсаційні способи передачі цього стилістичного засобу, або, навпаки, вважати мовну гру домінантною стильовою ознакою.

Відтворення гри слів потребує особливого підходу залежно від функції, яку вона має у ВТ, а також особливостей лексико-стилістичних засобів. У кожному конкретному випадку перекладач вивчає змістову та стилістичну функції, структуру гри слів. Гра слів як мовне явище підпорядковується певним закономірностям при перекладі, однак вимагає творчого пошуку перекладача.

Відтворення гри слів у драматичному творі залежить від майстерності перекладача виявити його та адекватно інтерпретувати. Часова дистанція між автором та перекладачем ускладнює ідентифікацію гри слів, що іноді призводить до її опущення у ПТ.

Правильна ідентифікація гри слів дозволяє досягти важливої мети перекладу ВТ – відтворити індивідуальний стиль автора. Гра слів виконує функцію характеристики персонажів, а її вилучення у ПТ іноді спричиняє часткову модифікацію образу персонажа, наприклад, спрощеного позитивнішого чи негативнішого змалювання

рис характеру персонажа. Відтак, Е. Олбі у драмі *“Who’s Afraid of Virginia Woolf”* задля досягнення комічного ефекту застосовує параномазію, яка базується на зближенні слів *“warts”, “rich”, “witch”*: George: *“Martha’s father’s second wife ... was a very old lady with warts who was very rich. / Nick: She was a witch.”* [7, с. 109]. В українському перекладі Я. Стельмаха *“Не боюсь Вірджинії Вулф”* гру слів опущено, однак загальне значення та конотації репліки відтворено зі збереженням значень: Джордж: *«Друга дружина Мартиноного батька... була стара як світ пані з бородавками та дуже багата. / Нік: Вона була відьма?»* [2, с. 22]. Незважаючи на те, що у ВТ гра слів виразніша, перекладач влучно відображає особливості характеру персонажа і завдяки цьому увиразнює образ та підсилює гумористичну функцію.

Задля досягнення комічного ефекту Е. Олбі застосовує стилістичну гру з читачем змішуючи репліки персонажів. Гру слів у ВТ побудовано на лексемі *“sick”*: George *“... Where’s Martha? / Nick. She’s making coffee...in the kitchen. She ...gets sick quite easily. / George. Martha? Oh no, Martha hasn’t been sick a day in her life .../ Nick. ... No, no; my wife ... my wife gets sick quite easily. Your wife is Martha”* [7, с. 213]. В українському перекладі Я. Стельмах використовує спільнокореневі лексеми, що дозволяє адекватно відтворити стилістичний засіб та семантику висловлювання персонажів: Джордж: *«А де моя цукерочка? Де Марта? / Нік. Вона варить каву ... на кухні. От тільки їй нездужається. Джордж. Марти? Та ви що, ніколи в житті вона не скаржиться на нездужання ... / Нік. Ні, ні, це моїй дружині нездужається. А ваша дружина – Марта»* [2, с. 19].

Е. Олбі підкреслює негативне ставлення Джорджа до батька Марти за допомогою прийому зооморфізації, а також обігрування лексем *“eyes”* та *“mouse”*: George: *“Your father has tiny red eyes like a white mouse”* [7, с. 75]. В українському пере-

кладі гру слів опущено, однак загальний зміст та значення цього стилістичного засобу збережено: Джордж: *«Твій батько був білим мишем з маленькими червоними очима»* [2, с. 22].

Творчий підхід до пошуку лексико-семантичних одиниць у ПТ дозволяє перекладачеві адекватно передати гру слів та семантику у нижченаведеній репліці персонажа. У ВТ Джордж порівнює Гані із зайчиком, використовуючи прийом алітерації: George: *“Bunny funny? Good for bunny. “Honey funny bunny”* [7, с. 210]. В українському перекладі Я. Стельмаха обігрування лексеми «зайчик» не призводить до зменшення гумористичного ефекту ВТ та зберігає лексико-семантичне наповнення висловлювання: Джордж: *«Зайчик-випивайчик? Прекрасно, зайчику! Зайчик-побіжайчик- випивайчик»* [2, с. 41].

Висновки. Загалом, адекватне відтворення гри слів у ПТ залежить від творчого підходу перекладача. Адекватне відтворення гри слів у ПТ залежить також від контексту всього твору в цілому. Найпоширенішими способами переклад гри слів є відтворення грою слів (гра слів ВТ може відрізнитись від гри слів ПТ), опущення гри слів (значення передає висловлювання без ігрових елементів), переклад подібним риторичним засобом (алітерацією, повтором, іронією), переклад з вилученням гри слів, вживання гри слів в іншій репліці у ПТ.

Найчастіше у вищенаведеній драмі Е. Олбі *“Who’s Afraid of Virginia Woolf”* гру слів відтворено грою слів з неповною або повною зміною форми та семантики. Іноді були випадки коли перекладач вдається до прийомів опущення та компенсації, зберігаючи лише денотативне значення цього стилістичного засобу. Гра слів часто є засобом характеристики образів персонажів. Автор ВТ також використовує гру слів задля того, щоб передати настрій персонажів твору та їх ставлення один до одного. Вилучення гри слів призводить до зміни образу персонажа, їх спрощення або позитивнішого чи негативнішого змалювання.

Список літератури:

1. Лоленко О. Функціональні особливості гри слів : [текст]. *Новітня філологія*. № 6 (26). Миколаїв : МДГУ, 2007. С. 91–97.
2. Олбі Е. Не боюсь Вірджинії Вулф / пер. з англ. Ярослава Стельмаха. *Всесвіт*. 1994. № 10. 47 с.
3. Патлач Г. Каламбур як різновид мовної гри в англійській, французькій, російській та українській лінгвістиці : [текст]. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. Випуск 81(3). Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2009. С. 385–388.
4. Тимчук О. Семантико-стилістичне явище гри слів в англійській мові : лексичний аспект : [текст]. *Нова філологія*. № 35. Запоріжжя : ЗНУ, 2009. С. 153–156.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
6. Тараненко О. Гра слів. *Культура слова*. 1997. Вип. 50. С. 37–41.
7. Albee E. *Who’s Afraid of Virginia Woolf?* Bristol : Penguin Books, 1971. 73 p.
8. Bassnett S. *Translating for Theatre: The Case against Performability*. *TTR (Traduction, Terminologie, Redaction)*. 1991. № IV. 1. P. 99–111.

9. Dittgen A.M. Regeln für Abweichungen. Funktionale sprachspielerische Abweichungen in Zeitungsoberschriften, Werbeschlagen, Werbeslogans, Wandsprüchen und Titeln. Frankfurt a. M., Bern, New York, Paris, 1989.
10. Kaiser A. Werbung. Theorie und Praxis werblicher Beeinflussung. München, 1980.
11. Nilolarea E. Performability versus Readability: A Historical Overview of a Theatrical Polarization in Theatre Translation. *Translation Journal*. 2002. Vol. 6. No. 4. URL: www.bokorlang.com/journal/22theater.htm
12. Tanaka, K. The Pun in Advertising: A Pragmatic Approach. 1992. URL: www.ono-line.de.

**Nechai N. V. THE WORDPLAY IN THE TRANSLATION OF E. ALBEE'S DRAMA
"WHO'S AFRAID OF VIRGINIA WOOLF"**

The article deals with the peculiarities of the wordplay of E. Albee's drama "Who's Afraid of Virginia Woolf". The views of the scientists on the distinction between the concepts of wordplay / pun are given. It was determined that both wordplay and pun have such a context, which makes it possible to realize the duality of the meaning of one or more words (word combinations). It was established that the reproduction of puns depends on the lexical-semantic structure and function of wordplay.

The main techniques of wordplay translation (equivalent, partial, omission, extraction) are analyzed. Analyzing the difficulties of translation that the translator has to deal with, it is concluded that the preserving the content and the imagery of the original text requires a special approach of the translator. It is established that there should be complete equivalence in the meanings, the way of use, stylistics, associations between the language unit of the original text and the translation text. The important role is played by the identification of the wordplay in the original text, the individual style of the author and the general strategy of the translator is also very important. It was determined that the following methods of translation were most often used: translation with preservation of the wordplay and replacement with an expression that reproduces the meaning and does not contain wordplay. It has been established that the reproduction of the main functions of this stylistic device in translation ensures the adequacy of the perception of the translated text when it is impossible to translate with the wordplay.

The translation of the wordplay requires the reproduction of the national and cultural specificity of the original text taking into account the national and stylistic originality. It has been established that it is worth paying attention to the following factors: the purpose of the using wordplay, the subject matter, the area of using words. The main task of the translator is to preserve the meaning of the playword and to reproduce the functions of this stylistic device. The difficulty of the translation is also the identification of explicit game's elements, the transfer of the context of the work and the author's intention. It requires the translator's search in order to give the translated text expressiveness and harmony in the translated text and to achieve the comic effect.

Key words: drama, identification, translation, ways of translation, wordplay.

Павлюк Х. Т.

Національний університет «Одеська політехніка»

Панчук Л. В.

Національний університет «Одеська політехніка»

Громко Є. А.

Національний університет «Одеська політехніка»

ФЕНОМЕН МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ У ПРОФЕСІЙНОМУ КОНТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА

Стаття присвячена дослідженню явища міжмовної інтерференції як на рідній, так і на першій та другій іноземних мовах, а також на різних рівнях мовленнєвої системи. Вивчаючи вплив лінгвістичних структур на вивчення іноземної мови, гіпотези вказують на роль рідної та першої іноземної мови у формуванні помилок інтерференції. Перша гіпотеза підкреслює комплексний вплив рідної та першої іноземної мов на освоєння нової мови. Друга гіпотеза вказує на можливість помилок у вивченні конкретної іноземної мови через специфіку рідної мови. За додатковими гіпотезами передбачається вплив рівня володіння попередніми мовами на успішність освоєння нової мови, а також активне використання різних методів навчання як можливий спосіб зниження впливу інтерференції та полегшення вивчення нової мови. Проводиться аналіз фонетичних та граматичних помилок, що виникають у зв'язку з інтерференцією. Акцентується на інтерференції, що спостерігається на фонетичному та граматичному рівнях студентського мовлення. Зазначається, що багато помилок виникає внаслідок перенесення знань з рідної мови на іноземну, що викликає фонетичні інтерферентні помилки. Особлива увага приділяється усвідомленню власних помилок для їх подальшої корекції. Ефективні методи запобігання інтерференції включають у себе пояснення правил, викладених викладачем, та індуктивний підхід, який ґрунтується на зіставленні орфоепічних прикладів. Сприятливо впливає використання різноманітних вправ та лінгводидактичних корпусів фонетичних та граматичних порівнянь, що сприяє розрізненню помилок та виявленню спільних рис між мовами. Вивчення мовної інтерференції дозволяє виявити типові помилки в мовленні, а розуміння феномену інтерференції стає ключем до покращення мовних навичок та уникнення інтерферентних помилок. Металінгвістичне розуміння цього явища є стратегічним, оскільки ґрунтується на теоретичних знаннях, що застосовуються для практичних цілей у вивченні різних іноземних мов. Дослідження відкриває нові перспективи в аналізі та подоланні помилок, сприяючи розвитку цієї сфери наукових досліджень.

Ключові слова: полілінгвізм, багатомовність, фонетична інтерференція, граматична інтерференція, українська мова, англійська мова, німецька мова.

Постановка проблеми. Вивчення впливу рідної мови та першої іноземної мови на процес освоєння другої іноземної мови є актуальною проблемою для лінгвістів. Спрямоване на створення комплексного теоретичного уявлення, дослідження явища мовної інтерференції на рівні рідної та першої іноземних мов при вивченні другої іноземної мови ставить завдання перед мовознавцями та викладачами-філологами для вирішення проблем методології ефективного здобуття кваліфікації філології та перекладу. Водночас, вони можуть мати інші аспекти та контекст експериментального матеріалу (корпус) з питань

дослідження мовних контактів і динаміки взаємодії мов, що є актуальними й для вітчизняних лінгвістів. Наприклад, українські мовознавці також можуть досліджувати вплив рідної мови та першої іноземної мови на вивчення другої іноземної мови, інтерференцію між мовами, а також аналізувати помилки, які виникають у процесі вивчення мов. Так, мовознавці-германісти, які викладають першу іноземну англійську мову, при вивченні другої німецької мови, можуть стикатися з різними проблемами у контексті загальнолінгвістичної підготовки студентів, і навпаки – вивчення німецької мови як другої в межах спеціальності

«035 Філологія» потребує уважного накладання мовних норм і вимог, а також особливостей фонетики, лексики та граматики української та англійської мов на процес вивчення німецької мови з необхідністю врахування факторів мовної інтерференції, що впливають на засвоєння німецької мови студентами, які вже володіють українською та англійською мовами, особливо на початковому етапі. Наведімо основні, засадничі приклади проблем. По-перше, це з'ясування теоретичного бачення інтерференції між мовами. Студенти, чією рідною мовою є англійська, можуть мати проблеми з інтерференцією між німецькою та англійською мовами. Це може призводити до помилок у граматиці, словниковому запасі та вимові. Другим фактором, що призводить до т. зв. «педагогічної інтерференції» (впливу певних педагогічних методів, стратегій чи підходів на навчання та розвиток студентів у відповідності з їхніми індивідуальними потребами та рівнем пізнавальних можливостей) є навчання мови на різних рівнях. Так, в університетах на початковому етапі навчаються студенти з різним рівнем знань англійської та німецької мови. Це означає, що германісти повинні створити програму, яка задовольняє потреби як початківців, так і більш досвідчених студентів. І по-третє, використання сучасних лінгводидактичних підходів та методів для забезпечення ефективного засвоєння мови студентами не має меж в часі і просторі, що й визначає крос-культурний напрям низки компетентностей у навчанні іноземних мов та перекладі [1, с. 55].

Беззаперечним є факт, що саме полілінгвізм, або мультилінгвізм, найчастіше сприяє інтерференції [5, с. 138]. Власне, феномен інтерферентності полягає у взаємодії між різними мовами, яка виникає під час процесу вивчення другої іноземної мови, особливо у контексті впливу рідної мови та першої іноземної мови на цей процес. Це явище відображається у помилках, що робляться студентами, і виникає внаслідок впливу структур, граматики, фонетики та інших аспектів рідної та першої іноземних мов на навчання та використання нової мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерференція в науково-лінгвістично-педагогічному контексті бачиться в кількох виявах, як от: *Interlinguistic interference* (*Interlingvistika interferentio*) – міжмовна інтерференція або вплив однієї мови на іншу внаслідок навчання або використання кількох мов; *Lingua franca interference* (*Lingua franca interferentio*) – інтерференція між мовами, які використовуються як міжнародні

засоби спілкування; *Language transfer* (*Linguae translatio*) – перенесення мовних структур з однієї мови до іншої; *Phonological interference* (*Intercessionones phonologicae*) – фонетична інтерференція, коли звуки однієї мови впливають на вимову іншої; *Lexical interference* (*Intercessionones lexical*) – лексична інтерференція, коли слова однієї мови впливають на вживання слів у іншій мові; *Syntactic interference* (*Intercessionones syntactic*) – синтаксична інтерференція, коли структури однієї мови впливають на граматику іншої; *Linguistic cross-contamination* (*Lingvisticae Contaminationis Transversalis*) – це явище, коли елементи однієї мови переносяться або впливають на іншу мову; *Code-switching* (*Codex-Mutationis*) – це зміна з однієї мови на іншу серед людей, які володіють обома мовами, що може спричинити інтерференційні явища; *Bilingual interference* (*Bilinguis Interferentia*) – вплив білінгвізму на використання або вивчення мов, який може спричинити виникнення помилок через перехресне використання структур між мовами. Такі металінгвістичні терміни використовуються для опису різноманітних аспектів [2, с. 47] і виявів інтерференції між мовами.

У лінгвістиці нашого часу існують вектори проблематики мовної інтерференції пов'язані з вивченням мовних рівнів системи мови: вплив *фонетичних* систем однієї мови на вимову звуків у іншій мові [8, с. 340] (наприклад, відсутність певних звуків у рідній мові може призвести до помилкової вимови в іншій мові); *граматичні* конструкції однієї мови впливають на граматику іншої мови, що вивчається (прикладом може бути неправильне використання часів або структур речень через вплив рідної мови); як *лексичний* аспект інтерференції, слова або фрази з однієї мови можуть впливати на вибір слів у іншій мові, що може призвести до виникнення помилкових виразів або неправильного використання слів, колокацій, фразем.

Різновидами мовних інтерференцій є *культурна* інтерференція, суть якої полягає в тому, що різні культурні концепції та нюанси мов можуть впливати на сприйняття і використання мови. Наприклад, використання виразів або метафор, які мають різне культурне забарвлення, може викликати непорозуміння текстів різних крос-культурних векторів. *Соціальна* інтерференція передбачає існування соціальні аспекти, такі як діалекти, мовні варіанти або мовні реєстри, можуть впливати на спілкування та використання мови в різних контекстах, що може створювати труднощі у сприйнятті [3, с. 78].

Зазначені проблеми вивчаються лінгвістами для кращого розуміння інтерференції як лінгвістичного феномену та розробки методів для подолання цих труднощів у процесі навчання на початковому етапі та спілкування між мовцями (з проявом акценту).

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення конкретних стратегій оцінки та виправлення цих помилок на початковому етапі на основі їх причин, що відкриває можливості для нових підходів до аналізу та подолання помилок, які виникають у процесі вивчення іноземних мов. З огляду на актуальність проблематики на сучасному етапі існування контактів української мови з генетично неспорідненими германськими мовами, уникнення явищ, пов'язаних з неякісним рівнем володіння мовою, є однією з найактуальніших проблем, що об'єднує для лінгвістів-викладачів. Завдання нашого дослідження – надати якнайбільш повне теоретичне уявлення про мовну інтерференцію між рідною мовою, а також першою іноземною мовою під час вивчення другої іноземної мови на початковому етапі. Додатковим прикладним внеском до лінгвістичного бачення теми є конкретні пропозиції щодо оцінки інтерференції та її усунення, зроблені на основі визначення причин помилок, і в цьому контексті передбачається відкриття нових перспектив в методологічно пропедевтичному аналізі помилок та їх подоланні [6, с. 133].

Згідно з вищезазначеними питаннями, висувається ряд науково-методичних гіпотез. *Перша:* Вважається, що лінгвістична структура рідної та першої іноземної мов впливає як негативно, так і позитивно на вивчення другої іноземної мови. *Друга гіпотеза:* Передбачається, що типологічні особливості рідної мови призводять до помилок інтерференції на фонетичному, лексико-семантичному та граматичному рівнях під час вивчення німецької мови, яка є другою іноземною мовою після англійської.

Ці гіпотези вказують на вплив лінгвістичних структур [7, с. 132] попередніх мовних знань на процес вивчення нової мови на початковому етапі, а також на можливі помилки когнітивного типу, тобто таких, що виникають через взаємодію різних мовних систем у мозковому апараті студента-філолога. У першій гіпотезі вказується на багатогранний вплив структури рідної та першої іноземної мов на навчання іншої іноземної мови. Друга гіпотеза підкреслює, що специфіка рідної мови може призводити до помилок на різних рівнях мовленнєвої структури під час вивчення конкретної іноземної мови.

Важливими також є додаткові гіпотези, які можуть виникнути в цьому контексті. З одного боку, припускається, що ступінь володіння рідною та першою іноземною мовами може впливати на ефективність навчання другої іноземної мови ще на початковому етапі. Наприклад, особи з високим рівнем володіння рідною мовою та попередньою іноземною мовою можуть мати певні переваги у вивченні нової мови порівняно зі студентами, які мають менший досвід у мовах. З іншого – гіпотеза про те, що інтерактивне використання різних методів навчання, таких як інтерактивні вправи, мультимедійні матеріали та комунікативні практики, може знижувати вплив інтерференції та полегшувати вивчення другої іноземної мови. Важливим гіпотетичним моментом є фактор ступеня мотивації та інтересу до вивчення другої іноземної мови, який може впливати вже на початковому етапі на здатність студентів подолати інтерференційні труднощі, сприяючи поліпшенню їхнього успіху при вивченні нової мови.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХ століття, в процесі розвитку науки та технологій, з'явилася можливість глибоко вивчати звуки мови за допомогою різноманітних технічних засобів, що спричинило народження експериментальної фонетики. Під час вивчення мовної одиниці в своїх дослідженнях лінгвісти використовували осциллографію, спектрографію, інтонографію та кінозйомку. Тривалість та скорочення звуків, низька та висока частота звуків вимірювалися в децибелах (дБ), мілісекундах (м/с), герцах (Гц), що безпосередньо наблизило лінгвістику до інших наук, таких як математика, фізика та інформатика. Незважаючи на різні погляди лінгвістів, можна з упевненістю сказати, що проводилися також і дослідження у сфері граматичної інтерференції. Інформація про це міститься у працях таких лінгвістів, як Ф. де Соссюр, У. Вайнрайх, В. В. Виноградов та ін.

Під час наших спостережень за мовною інтерференцією виявлено, що сфера мовних контактів залежить від темпів розвитку і спілкування суспільства. За М. Гербертом, [13] рідна мова або елементи рідної мови набувають непохитної самостійності (*stabilis libertas*). Для вченого інтерференція – це домінуючий процес у свідомості мовця під час використання мови, результат порушення мовної норми, викликаний впливом інших мовних елементів, і зрештою просто «рефлекторне використання мови відповідно до системної моделі» [13, с. 196]. Під час аналізу мовної інтерференції виявлено, що вона є переважаючим

когнітивним процесом мовця, який залежить від багатьох екстралінгвістичних факторів. Ця інтерпретація інтерференції описує порушення норм, що можуть виникати унаслідок взаємодії двох чи більше мов, які впливають одна на одну.

У своїй дослідницькій роботі «Міжмовні інтерференційні явища в рамках контрастної лінгвістики та нейролінгвістики на прикладі німецької / сучасної грецької мов», Г. Алексіадіс аналізував інтерференційні помилки, вивчаючи мовні контакти та навчання іноземних мов, а також у рамках нейролінгвістики на прикладі німецької та сучасної грецької мов. Його дослідження підтвердило, що інтерференція у мовленні виникає внаслідок непередбаченого використання правил, структур або виразів однієї мови в іншій у випадку багатомовності. Відомо, що давньогрецька мова суттєво вплинула на формування німецької, що може призвести до з'явлення інтерференції, а саме, у виникненні специфічних рис чи виразів, що стали частиною німецької мови через вплив давньогрецької. Також дослідження показало, що помилки, пов'язані з інтерференцією, зустрічаються настільки ж часто, скільки й помилки, що виникають внаслідок недоліків у знанні іноземної мови. Нейролінгвістика вивчає вплив мовних систем у пацієнтів з порушеннями мовлення (афазія), де виявлено систематизацію патологічно зумовлених інтерференційних помилок. У випадках багатомовності у пацієнтів, що відновлюють мовлення після церебральних ушкоджень, спостерігалися взаємні впливи мов, що спричиняли помилки, які були класифіковані як інтерференційні [10].

М. Імідер у своїй роботі «Інтерференція і перенесення (трансфер) у навчанні німецької мови як іноземної» [11] поставила собі за мету виявити інтерференційні помилки в усному та письмовому мовленні здобувачів вищої освіти, які вивчають німецьку мову на високому рівні. Основна мета полягала у виявленні, класифікації та систематизації цих помилок на різних мовних рівнях через контрастний аналіз. Автор використовувала конкретні приклади для демонстрації складнощів, з якими зіштовхуються чеські учні та студенти при вивченні німецької мови. Особлива увага була приділена лексичним (45%) і граматичним (28,8%) помилкам, що включали неправильне використання артиклів, граматичного роду, відмінків, пасиву, негативних займенників і синтаксичних недоліків [11, с. 140].

Під час вивчення однієї мови відбувається передача або перенесення властивостей, правил та елементів з іншої мови. Терміни «трансфер-пере-

нос» та «інтерференція» були перейняті з психології та застосовані в лінгвістиці, а в психології навчання «перенесення» має сенс перенесення раніше засвоєної навички в аналогічну ситуацію. Слово «трансфер-перенос» походить від латинського «*transfere*», що означає «передавати, переносити». Під час вивчення однієї мови передаються характеристики, правила, а також елементи з іншої мови. Терміни «трансфер-перенос» та «інтерференція» було перенесено із психології до лінгвістики. У психології навчання «перенесення» означає перенесення раніше набутої навички в іншу аналогічну ситуацію [12, с. 145].

Позитивне і негативне перенесення, як види трансферу, визначають різні результати взаємодії рідної та іноземної мов. Позитивне перенесення виникає внаслідок структурної подібності між мовами і не призводить до помилок, адже сприяє полегшенню вивчення іноземної мови. У свою чергу, негативне перенесення породжує лінгвістичні помилки через відмінності між мовами. Термін *інтерференція* в лінгвістиці використовується для позначення перенесення структур рідної мови на еквівалентні структури іноземної мови або структур діалекту на відповідну нерідну мову, або, навпаки, з нерідної мови на діалект [9, с. 62], тобто застосовання для лінгвістичного опису перенесення тури і системи рідної мови на еквівалентні структури та системи іншої мови [4, с. 31], що може відбуватися у двох взаємозворотніх напрямках.

Лінгвіста В. Вайнрайха можна назвати одним із перших, хто описав термін «інтерференція» в усіх структурах мови. На відміну від наведеного вище прикладу, що показує вплив інтерференції під час опанування іноземної мови, В. Вайнрайх використовує термін «інтерференція» для позначення явища, коли білінгвальна людина використовує обидві мови з нюансами або відхиленнями від їхніх лінгвістичних норм. Це призводить до перетворення мовної структури через вивчення більше однієї мови і впливає на включення елементів нерідної мови в систему обох мов [15, с. 15], що включають фонетичну і фонологічну систему, лексику, морфологію і синтаксис [7]. У. Вайнрайх відзначає, що інтерференція, на відміну від запозичення, супроводжується переглядом всієї системи мови у процесі збагачення або спрощення мовних відмінностей. Він визначає дві стадії цього явища: перше – це інтерференція у використанні окремими білінгвами, а друге – це інтерферентні явища, які можуть бути частиною мовної системи в цілому. Таким чином, він відрізняє інтерфе-

рентні явища, притаманні індивідуальному мовленню, від інтеграції подібних помилок у систему мовної спільноти [16, с. 12].

Однією з причин неправильного використання іноземної мови є вплив рідної мови на процес вивчення іншої мови. Проте наукова спільнота має різні точки зору щодо визначення терміну «інтерференція». В. Вайнрайх та Я. Юхас мають відмінні підходи до визначення поняття «мовна інтерференція» у лінгвістиці. Вайнрайх узагальнює цей термін, визначаючи його як загальне відхилення від мовної норми, незалежно від того, чи є це інтерференцією вихідної або цільової мови. Я. Юхас же використовує цей термін в узкому сенсі, називаючи інтерференцією лише тоді, коли відбувається порушення мовної норми. Гіпотеза контрасту, відповідно, акцентує на порівнянні різних мов, для систематизації спільних та відмінних рис між ними, з метою успішного вивчення та освоєння нерідної мови, при цьому враховуючи вплив рідної мови на процес вивчення іншої. Для В. Вайнрайха цей термін означає загальне відхилення від мовної норми, незалежно від того, чи є це інтерференцією вихідної мови або цільової мови. Юхас, навпаки, використовує цей термін у вужчому розумінні, визначаючи інтерференцію лише тоді, коли вона призводить до порушення мовних норм у цільовій мові [14, с. 457–462].

Явище інтерференції у мові проявляється шляхом порівняння систем двох або більше мов. Існують два напрями інтерференції: 1) Під час вираження іншомовних висловлювань: вплив рідної мови на іноземну мову; 2) Під час сприйняття висловлювань іноземною мовою: вплив іноземної мови на рідну мову. Це може відбутися у разі відсутності деяких звуків рідної мови у мові, яку вивчають.

Явище інтерференції значною мірою залежить не лише від фонологічної системи мови, але також від вияву звуків у мовленнєвому процесі, що визначається особливостями артикуляції кожної мови. У використанні другої мови можуть виявлятися елементи фонетичної системи, характерні для переважаючої мови, що спричиняє фонетичну взаємодію. Це фонетичне явище у лінгвістиці виражається за допомогою терміна «акцент». В німецькій мові звучання середньої фази голосного звука вимагає тривалої артикуляції. Переходи між артикуляційними позиціями звуків є енергійними, оскільки особливості німецької артикуляції не допускають змишень. У відмінній українській мові, навпаки, ковзка артикуляція має позитивні характеристики, особливо чітко виражені у ненаголошеній позиції. Артикуляційні осо-

бливості цих мов призводять до різноманітних фонетичних відмінностей, серед яких основне місце належить голосовій асиміляції.

Прикладом може слугувати фонетичне явище регресивної асиміляції за вокальністю (впливу одого звука впливає на наступний, робить його більш схожим за артикуляцію до першого звука, зокрема, щодо його вокальності). В німецькій мові відсутня прогресивна асиміляція за вокальністю, неприпустима регресивна асиміляція за вокальністю. При цьому для зіставлення – в англійській мові при деривації *unhappy* (/ʌn'hæpi/), вимовляючи фонему /n/ перед фонемою /h/ в слові «happy» (/hæpi/), фонема /n/ стає більш вокальною, щоб краще відповідати наступному звуку /h/. Таким чином, вимова слова *unhappy* може бути узгоджена з вимовою слова «happy» через вокальну подібність /n/ з /æ/ для забезпечення більшої гладкості артикуляції між цими фонемами. Українська реалізація цього фонетичного явища: *підмивати* [n'ʊ'dmi/vati], /i/ під впливом наступного голосного звуку переходить в [и], що спрощує артикуляцію вимови цього слова.

В українській мові асиміляція приголосних є дуже частим явищем, оскільки вона характерна для фонетичного розвитку мови. Як звуконаслідувальний процес, один звук впливає на інший, змінюючи його артикуляцію або вимову. Українська мова має кілька типів асиміляції: 1) за місцем творення: *субтропік*, де [б] змінюється на [п] через наступний [т] – [суп^бтропік]; 2) за способом творення: *вогко*, де [г] переходить в [х] під впливом [к] – [вогко]; 3) за м'якістю: *цвісти* – через пом'якшення [в] попередній [ц] також стає м'яким, [ц'в'іс'ти].

Інтерференція у вимові [r] в досліджуваних системах мови полягає в артикуляційних особливостях, зокрема, в місці артикуляції (де доторкається язик), та в способі випромінювання повітряного потоку. Фонема /r/ реалізується в англійській мові на початку як альвеолярний апроксимант, у німецькій мові зазвичай як увулярний фрикатив або апроксимант. У німецькій мові /r/ після довгих голосних стає /v/, після коротких голосних зазвичай трапляється один із варіантів приголосних, але й тут він може бути використаний для вокалізації /v/. Вимова цього звуку спричиняє складнощі для студентів-україністів, тому що для мовленнєвого апарату студентів фонема /r/, яку вимовляють, як голосна середнього ряду [A] німецької мови, абсолютно чуже явище, яке призводить до вираженого акценту та фонетичної інтерференції в мовленні майбутніх філологів.

Голосні звуки німецької мови розрізняються за тривалістю на довгі та короткі голосні, при цьому необхідно суворо дотримуватися правил довготи і стислості голосних звуків, заміна короткого голосного на довгий голосний звук спричиняє зміну значення слова: *Beten* (молитися) – довгий голосний [e:], *Betten* (ліжка) – короткий голосний [ɛ]; *Mutter* (мати) – довгий голосний [u:], *Mutter* (гайка) – короткий голосний [ʊ]; *kochen* (готувати) – довгий голосний [o:], *kochen* (варити) – короткий голосний [ɔ].

У німецькій мові існує чотири відмінки, зокрема *Nominativ*, *Akkusativ*, *Dativ*, *Genetiv* – називний, знахідний, давальний і родовий. Залежно від функції іменник змінюється за відмінками. На відміну від німецької мови, українська має шість (для іменників – сім) відмінків: називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий, кличний. З іншого боку, граматика англійської мови знає лише два відмінки – називний і родовий. Іменниковий відмінок не має додаткового закінчення, на відміну від іменника, що має особливе закінчення в родовому відмінку. Але інші відмінки, присутні в українській і німецькій мовах, передаються в англійську з прийменником і наступним за ним іменником у називному відмінку.

Студентам важко використовувати правильний відмінок і правильно його відмінювати, оскільки система відмінків кожної мови унікальна. Вивчаючи приклади помилок зрозуміло, що припускається найбільше помилок у царині відмінювання невизначених артиклів у знахідному відмінку та визначених артиклів у давальному відмінку. У зв'язку з цим англійська мова не знає жодного відмінка з наведених, давальний і знахідний відмінки об'єднані в додатку, тому під час відмінювання іменників у знахідному та давальному відмінках на початковому етапі майбутні філологи, перекладачі не додавали закінчення до іменників, у результаті чого виникає інтерференція з боку англійської мови.

Висновки. Згідно з теорією на фонетичному та граматичному рівнях, інтерференція спостерігається в німецькому мовленні учнів під впливом як рідної української, так і англійської мов. Але більшість помилок виникають під впливом рідної мови. Оскільки проведене дослідження відображає загальну думку про те, що майбутні філологи, які вивчали англійську як іноземну мову, порушують правила вимови звуків німецької мови та переносять свої знання рідної мови на іноземні, що призводить до фонетичної інтерференції. Помилки були допущені внаслідок вимови слів,

які пишуться однаково англійською та німецькою мовами і вимовляються частково однаково, як наприклад у слові: «семестр» англійською [semester] та німецькою [zemestap] тощо.

Для запобігання фонетичним і граматичним помилкам особлива увага приділяється усвідомленню власних помилок, оскільки учні усвідомлюють свої власні помилки і можуть розрізняти типи помилок, про які вже йшлося вище. Підвищення обізнаності може бути досягнуте за допомогою явних пояснень (пояснення правил, надані викладачем) та індуктивним методом, тобто збір, упорядкування, систематизація корпусу таких орфоепічно нормативних прикладів потенційної інтерференції.

Вивчення особливостей інтерференції та застосування структур української, німецької та англійської мов на різних мовних рівнях, підтвердило існування типових мовних інтерференційних помилок у мовленні учнів, а принципи інтерференції зазначених мов були визначені на основі досвіду вивчення німецької мови. І це ґрунтується на тому факті, що феномен лінгвістичної інтерференції, який відбувається на всіх рівнях мови, є теоретично і практично значущим під час опанування першої та другої іноземної мов в умовах багатомовності.

Феномен мовної інтерференції є значущим як теоретично, так і практично при вивченні іноземних мов у багатомовному середовищі. Вивчення інтерференції на різних рівнях мови вказує на типові помилки, які виникають у мовленні учнів, та можливі шляхи їх запобігання.

Студенти-філологи, які вивчають німецьку як другу іноземну мову, виявляють вплив своєї рідної мови на англійську мову, особливо на фонетичному рівні. Інтерференція спостерігається під час вимови слів, що мають подібні написання англійською та німецькою мовами, приводячи до фонетичних помилок. Важливою є свідомість учнів щодо власних помилок та їхньої здатності розрізняти різні типи помилок. Застосування явних пояснень від учителя та індуктивний підхід, який включає усвідомлення правил на основі прикладів, може сприяти підвищенню рівня обізнаності. До ефективних методів запобігання інтерференційним помилкам належать упровадження різноманітних вправ, лінгводидактичного корпусу фонетичних та граматичних зіставлень, які дозволяють учням розпізнавати та виправляти помилки, а також встановлювати спільні риси та відмінності між мовами, може допомогти покращити їхні мовні навички та уникнути інтерференційних

помилку. Перспектива металінгвістичного розуміння феномену інтерференції вбачається нами в узагальненні теоретичних знань на матеріалі ширшого кола іноземних мов, а практичного лінгводидактичного досвіду – у використанні ефективної методології мовних корекційних стратегій.

Список літератури:

1. Анісімова А. О. До проблем дидактичного зіставлення контактуючих мов у процесі навчання другої іноземної мови. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Запоріжжя, 2011. Вип. 15(68). С. 51–57.
2. Громко Т. В. Методологія та досвід дескрипції говірки: монографія. Дніпро: Середняк Т. К., 2021. 452 с.
3. Д'яков А. С. Принципи класифікації мовних інтерференцій. *Науковий вісник [Чернівецького університету]. Серія: Германська філологія*. 1996. Вип. 2. С. 76–81.
4. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства. Київ: Академія, 2006. 104 с.
5. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства. Київ: Видавничий центр «Академія», 2006. 424 с.
6. Морська Л. І. Інтерференційні процеси в навчанні граматики англійської та німецької мов майбутніх філологів. *Наукові записки [Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка]*. Серія: Педагогіка. 2014. № 3. С. 130–134.
7. Соссюр Ф. Курс загальної лінгвістики. Київ: Основа, 1998. 324 с.
8. Dombrovan T. I., Mitina O. M., Rostomova L. M., Slobodzowa I. V., & Pavliuk K. T. Sobre el desarrollo histórico del sistema fonético del inglés: un enfoque lingüístico-sinérgico. *Nexo Revista Científica*. 2021. 34(01), 330–345.
9. Aktaş H. Interferenzfehler bei den türkischen Deutschlernenden. *Unveröffentlichte Magisterarbeit*. Konya: Selçuk Universität, Institut für Erziehungswissenschaften. 2011. S. 62.
10. Alexiadis G. Zwischensprachliche Interferenzerscheinungen innerhalb derkontrastiven Linguistik und der Neurolinguistik am Beispiel Deutsch/Neugriechisch. Unveröffentlichte Dissertation. Augsburg: Augsburg Universität, Philologisch-historische Fakultät. 2008.
11. Imider M. Interferenz und Transfer im DaF-Unterricht. Tübingen: Narr Verlag, 2012. 140 s.
12. Selen N. *Eine Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft für Turken mit Fehleranalysen*. Eskigehir: Anadolu Universitesi, 1984. S. 145.
13. Gerbert M. Syntaktisch-lexikalische Interferenz im Englischunterricht. In: *Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität zu Berlin*. 1973. S. 196.
14. Juhasz Janos. Interferenz Linguistik. In: Althaus, Hans-Peter; Henne, Helmut; Wiegand, Herbert Ernst (Hrsg.): *Lexikon der germanistischen Linguistik. Studienausgabe III*. Tübingen: Niemeyer. 1973. S. 457–462.
15. Weinreich U. 1977. Sprachen in Kontakt. München. 1977. S. 15.
16. Weinreich Uriel. Sprachen in Kontakt. *Ergebnisse und Probleme der Zweisprachigkeitsforschung*. München: Beck. 1976.

Pavliuk Kh. T., Panchuk L. V., Hromko Ye. A. PHENOMENA OF INTERFERENCE IN THE PROCESS OF LEARNING GERMAN AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE AT THE INITIAL STAGE

The paper focuses on the study of the phenomena of interlanguage interference in the native, first and second foreign languages, as well as at different levels of the language system. By studying the influence of linguistic structures on foreign language learning, the hypotheses point to the role of the mother tongue and the first foreign language in the formation of interference errors. The first hypothesis emphasizes the complex influence of the mother tongue and the first foreign language on the acquisition of a new language. The second hypothesis points to the possibility of errors in learning a particular foreign language due to the specifics of the native language. Additional hypotheses suggest the influence of the level of proficiency in previous languages on the success of learning a new language, as well as the active use of various teaching methods as a possible way to reduce the impact of interference and facilitate the learning of a new language. The paper analyzes phonetic and grammatical errors that arise due to interference. The emphasis is placed on the interference observed at the phonetic and grammatical levels of learners' speech. It is noted that many errors occur as a result of transferring knowledge from the native language to a foreign language, which causes phonetic interference errors. Particular attention is paid to the awareness of one's own mistakes for their further correction. Effective methods of preventing interference include explanations of the rules given by lecturer and an inductive approach based on the comparison of orthoepic examples. The use of various exercises and linguistic didactic corpora of phonetic and grammatical comparisons is beneficial, as it helps to distinguish errors and identify commonalities between languages. The study of language interference allows us to identify typical errors in speech, and understanding the phenomenon of interference becomes the key to improving language skills and avoiding interference mistakes. Metalinguistic understanding of this phenomenon is strategic because it is based on theoretical knowledge applied for practical purposes in learning different foreign languages. The research opens up new perspectives in analyzing and overcoming errors, contributing to the development of this field of scientific research.

Key words: polylingualism, multilingualism, phonetic interference, grammatical interference, Ukrainian, English, German.

Ускова Т. О.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Карабітська Н. О.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Ель Касем О. В.

Український державний університет залізничного транспорту

СЛОВОТВОРЕННЯ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ/НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Стаття присвячена дослідженню проблем, що виникають при перекладі англійських та німецьких слів на українську мову через особливості їхнього словотворення. Актуальність статті полягає у відсутності розвідок, присвячених ролі словотвору при перекладі з англійської та німецької мови на українську. Тому стаття має на меті проаналізувати та визначити основні виклики, пов'язані зі словотворчими аспектами перекладу з англійської та німецької мов на українську, а також надати рекомендації щодо подолання цих викликів.

Автори статті наголошують, що словоскладання постає найпродуктивнішим способом словотвору як в українській, так і в англійській та німецькій мовах, а принципи словоскладання є універсальним для всіх аналізованих мов. Однак складнощі перекладу полягають в тому, що мовні системи відмінні за структурою та словотворчими механізмами. У статті розглянуто проблеми, з якими стикаються перекладачі, відтворюючи не лише семантичне значення слова, але і його внутрішню структуру та відтінки відтвореної ідеї.

На думку авторів, труднощі перекладу складних слів з англійської та німецької мов на українську полягають у трансформації словотворчих засобів, які в одній мові мають неозначені еквіваленти в іншій мові або не мають їх взагалі. Крім того, деякі слова, утворені за допомогою словотворення, можуть мати відтінки значень, які важко передати засобами української мови. Щоб відтворити значення складних слів, рекомендовано застосовувати перекладацькі трансформації: декомпресію, конкретизацію, експлікацію.

Висновки статті розкривають важливість подальших досліджень у цій сфері та перспективи розвитку методів та стратегій перекладу словотворчих одиниць для підвищення якості перекладу між мовами з різними мовними системами.

Ключові слова: англійська мова, німецька мова, переклад, словоскладання, словотвір.

Постановка проблеми. Словотвір – це один зі способів збагачення словникового складу будь-якої мови. На різних етапах розвитку мови способи словотвору використовуються різною мірою. Окрім того, засоби словотвору відіграють важливу роль у стилістичному забарвленні слів. Очевидно, що виразність тексту посилюється, коли вживаються слова, особливості вживання яких згідно з метою і змістом тексту, експресивна функція та оцінне забарвлення підкреслюється засобами словотвору.

Науковці наголошують, що «процеси утворення слів зумовлюються, як правило, двома головними мотивами-чинниками: потребою семантичною (утворити нову номінацію) і потребою стилістичною (знайти нове, частіше емоційно-оцінне вираження суб'єктивного ставлення до названого).

Утворення, спричинені цим другим мотивом, належать до стилістичної категорії, а словотворчі елементи, особливо префікси і суфікси (саме вони додають стилістичні нащощення слову), – до стилістичних засобів» [7, с. 42].

Слід зазначити, що словотворення є однією з головних складових перекладу, особливо коли мовні системи відмінні за структурою та словотворчими механізмами. Перекладачі стикаються зі значними викликами, намагаючись передати не лише семантичне значення слова, але і його внутрішню структуру та відтінки відтвореної ідеї.

Знання механізмів словотворення є ключовим для точного та ефективного перекладу. Проте, існують певні виклики, з якими стикаються перекладачі при перенесенні словотворчих особливос-

тей англійської або німецької мов в українську. Однією з таких проблем є трансформація словотворчих засобів, які в одній мові можуть мати неоднозначні еквіваленти в іншій мові або не мати їх взагалі, що ускладнює процес перекладу. Окрім того, деякі слова, утворені за допомогою словотворення, можуть мати відтінки значень, які важко передати в іншій мові. Значення слова часто залежить від контексту вживання, і перекладач повинен знати, як правильно використовувати словотворчі засоби в цьому конкретному контексті.

Розуміння особливостей словотворення у вихідній мові та цільовій мові є важливим для забезпечення точного та адекватного перекладу. Хоча словотворення може становити виклик для перекладачів, правильне використання стратегій та уважний аналіз словотворчих засобів допоможе досягти якісного результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Словотворення та переклад мають значний інтерес для лінгвістів та перекладачів, тому існує чимала кількість розвідок, які досліджують ці аспекти мовознавства. В історичному контексті словотвір англійської мови розглядає Л. А. Дмитрук [2]. Сучасні тенденції розвитку української словотвірної номінації представлено у роботі Л. П. Кислюк [5]. Порівняльну типологію німецької та української мов у словотворі вивчає О. Ф. Кирпун [4]. О. А. Стишов зосереджує увагу на особливостях утворення okazionalizmів [11]. Неузалежне словотворення вивчає також Ж. В. Колоїз [6]. Про те, що явище словотвору є перманентним засвідчує словник «Словотворчість незалежної України. 2012–2016» [10]. Лінгвокультурним контрастам у перекладі складних слів присвячено роботу П. Н. Донец [3]. Про перекладацьку домінанту як основу успішного перекладу пише Т. В. Миколишена [8].

Як засвідчує аналіз останніх публікацій, у вітчизняних наукових колах майже не приділяється увага вивченню особливостей словотвору англійської та німецької мов в аспекті їхнього впливу на переклад українською мовою, що визначило тему нашого дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні викликів, які виникають під час перекладу слів, утворених словотворчими засобами англійської та німецької мов, на українську мову. Для досягнення поставленої мети необхідно проаналізувати основні особливості словотворчих засобів англійської, німецької та української мов; визначити виклики, пов'язані з перекладом слів, утворених словотворчими засобами, на українську мову; розглянути вплив культурних, історич-

них та соціальних чинників творення складних слів; проаналізувати підходи, які можна застосувати для подолання викликів у перекладі словотворчих одиниць.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку зі зростанням глобалізації та міжнародного спілкування, популярність перекладу зростає. Розуміння проблем, що виникають при перекладі слів, утворених словотворчими засобами, стає надзвичайно важливим для забезпечення точності в міжкультурному спілкуванні.

У світі існує велика кількість мов і кожна з них має свою унікальну морфологічну та словотворчу систему. Розуміння особливостей перекладу слів, утворених словотворчими засобами, між мовами різних лінгвістичних груп є важливим аспектом вивчення та викладання мов. Як вже зазначалося, в сучасному світі зростає попит на якісний та ефективний переклад у різних сферах, таких як бізнес, наука, медицина та інші. Розуміння проблем, що виникають при перекладі слів, утворених словотворчими засобами, допоможе підвищити якість професійного перекладу.

Очевидно, що мови постійно розвиваються та змінюються, реагуючи на соціально-економічні та культурні зміни. З огляду на те, що словотвір є одним зі способів збагачення словникового складу сучасних української, англійської та німецької мов, зрозуміло, що засоби словотвору реалізують функції мовної економії та емоційної оцінки. При цьому, словотворення є однією з проблем перекладу з англійської та німецької мов на українську, оскільки кожна мова має свої власні правила утворення та особливості, які не завжди можна адекватно відтворити в іншій мові. Наприклад, англійська мова відома своїми активними процесами словотворення, такими як утворення нових слів за допомогою префіксів, суфіксів та інших морфемних елементів. Для німецької мови характерне утворення композитів. Українська мова також має свої власні способи словотворення, але вони можуть відрізнятися від тих, що вживаються в англійській та німецькій мовах. Таким чином, важливо при перекладі звертати увагу на морфологічні особливості кожної мови та шукати відповідні засоби для адекватного відтворення словотворчих процесів у тексті.

Використання контексту та ретельний аналіз структури слів допоможе зробити переклад більш точним і зрозумілим. Словотворення є важливим аспектом перекладу, оскільки воно визначає спосіб утворення нових слів та їхню структуру. При перекладі з англійської та німецької мов

на українську словотворення може викликати низку проблем, які пов'язані з відмінностями у мовних системах. Наприклад, у технічних або наукових текстах словотворення може впливати на утворення специфічних термінів. Перекладач повинен бути ознайомлений із термінологією конкретної галузі та забезпечити відповідність українських термінів. Для успішного вирішення проблем словотворення при перекладі важливо мати глибокі знання усіх трьох мов (англійської, німецької, української), розуміти контекст та завдання тексту, а також використовувати термінологічні ресурси та словники.

Словоскладання постає, мабуть, найпродуктивнішим способом словотвору як в українській, так і в англійській та німецькій мовах. Слід зауважити, що принцип словоскладання є універсальним для всіх аналізованих мов. В аспекті перекладу проблема словотвору, зокрема складних слів, є малодослідженою. Зокрема це стосується перекладу на українську мову. Як зазначає І. Р. Вихованець, складні слова української мови «становлять значну групу лексики, яка характеризується семантичним багатством і розмаїттям моделей творення» [1, с. 87]. Складні слова української мови є «поширеним і багатоаспектним стилістичним явищем» [14]. На нашу думку, зазначене стосується також і англійської та німецької мов. Інакше кажучи, дослідження складних слів важливе з погляду перекладу, адже вони функціонують як стилістичні засоби, особливо це стосується оказіональних одиниць. У наукових колах пропонують різні класифікації складних слів, наприклад, за кількістю компонентів або за належністю до певної частини мови (іменник, прикметник, дієслово тощо). У нашому дослідженні зосереджено увагу на іменниках.

З огляду на те, чи можна «вивести значення і граматичну функцію слова з його компонентів, розрізняють ендосентричні й екзосентричні складні слова відповідно» [9, с. 131]. За способом поєднання компонентів розрізняють атематичне та тематичне словоскладання. Перше стосується безпосереднього поєднання коренів або основ, а друге – поєднання за участі інтерфікса [13; 15]. В українській мові складні слова утворюються за допомогою інтерфіксів *-u-*, *-o-*, *-e-*, *-ox-*. В англійській мові цю функцію виконують з'єднувальні голосна *-s-* та приголосні *-o-*, *-i-*. В німецькій мові – інтерфікси – *-er-*, *-es-*, *-s-*, *-en-*, *-e-* слугують з'єднувальним засобом складних слів. Утворення слів за допомогою інтерфікса (або морфологічне словосполучення) є найбільш продуктивним

в німецькій мові, менш продуктивним в українській та непродуктивним в англійській.

Цікаво, що в англійській мові складні слова утворюються за зразком певного слова, що з часом призводить до виникнення нової моделі, компонент якої згодом виконує функцію суфікса. Наприклад, за аналогією слова *baby-sitter* утворилася лексична одиниця *home-sitter*.

Слова англійської мови є здебільшого полісемічними, тому один з багатозначних компонентів складного слова може створити складнощі для перекладачів. У цьому разі під час відтворення англійського тексту українською мовою варто особливу увагу звертати на контекст, який може допомогти визначити значення складного слова, особливо, якщо це слово є неологізмом. Для того, щоб точно передати значення складних слів, іноді доводиться вдаватися до перекладацьких трансформацій: декомпресії, конкретизації, експлікації. Інакше кажучи, перекладачі мусять поступитися економією мовних засобів.

У словотвірній системі англійської мови набуває активності утворення складних слів синтаксичного типу. Зазначений спосіб словотворення називають «лексикалізацією синтаксичних груп, синтаксичним словоскладанням, компресією, уподібненням слову» [15]. Якщо складні слова утворені на основі сурядного зв'язку за допомогою службових слів, то їх називають «лексикалізованими словосполученнями, які функціонують як еквіваленти слова» [13].

Відомо, що «першими наприкінці XVIII століття в англійській мові таким чином утворилися терміни родинних стосунків *father-in-law*, *mother-in-law*» [14]. Інші одиниці такого типу будувалися за аналогією, здебільшого складні слова синтаксичного типу утворюються за допомогою сполучника *and* (*in-and-out*, *hook-and-eye*).

З огляду те, що словотворення є також одним із засобів поповнення словникового складу німецької мови, очевидно, що словотворчі способи відіграють важливу роль в стилістичному аспекті, слугуючи засобами мовної економії та виразниками емоційної оцінки. Наприклад, ад'єктивні композити в німецькій мові «із більше ніж двома безпосередніми компонентами мають емоційний вплив, діють експресивно» [13, с. 135]:

«*Nachtkunden sind oft feucht-fröhlich-frohge-launt oder still-verschweigen-zärtlich*» (Zeitung) [12, с. 105–106].

Варто зауважити, що особливо складно відтворити оказіональні композити засобами української мови: *Parteifürsten* – *партійні боси*, *Blau-*

Fahrer – н'яні водії, *keine Sektlaune* – поганий/кепський настрій. Подібні метафоричні неологізми можна зрозуміти лише у великому за обсягом контексті, як-от: *Pflaumenlippen* (М. Frisch). Йдеться про губи, які здаються синіми як сливи, бо герой носить чорні окуляри, тому й кольори змінюються. *Dein Gute-Laune-Urlaubsgesicht* (Т. Schulze-Gerlach. *Mein Lebensende mit dir*) [12, с. 107] – твоє обличчя, яке сяє від задоволення, що ти у відпустці.

Німецькій мові притаманні «поліморфемні складні слова із чотирма і більше безпосередніми складниками, особливо у якості технічних та наукових термінів, наприклад,

Schmallrollenglühbandlängsbrennschneidemaschine;

Wohnungsbesichtigungsreisantragsbestätigung;
Außenrund-Schnelleintechschleifen;

Potenz-Dualisbasis-Exponentenradter-Zeit-Blenden-Stellweg-Zerleg-Rechenoperation» [12, с. 104]

В німецькій мові існують багато складних слів синтаксичного типу, які складаються з декількох компонентів і мають відносно складну синтаксичну структуру, наприклад, відомі такі слова, як:

Donaudampfschiffahrtselektrizitätenhauptbetriebswerkbauunterbeamtengesellschaft: слово було створене як жартівливе німецьке слово і складається з 80 літер. Воно означає «Асоціація підприємств підконтрольних підлеглих службовців, які працюють на будівництві головної електростанції для пароплавства на Дунаї».

Rindfleischetikettierungsüberwachungsaufgabenübertragungsgesetz: слово описує закон, який стосується переведення обов'язків з нагляду за маркуванням яловичини.

Bezirksschornsteinfegermeister: слово означає «майстер димарського району» і використовується для позначення фахівця, який відповідає за обслуговування димарських систем у певному районі.

Складні слова синтаксичного типу в аналізованих мовах утворюються в результаті семантико-синтаксичної компресії, що пов'язано з необхідністю якомога лаконічніше позначити певні явища, які не мають назв, що робить текст виразнішим, чіткіше відтворює емоційне забарвлення та гарантує цілісність номінації.

В німецькій мові існує значна кількість англіцизмів, які мають німецькі відповідники, представлені складними словами. В середині XVII ст. з'явилися запозичення, пов'язані з політичними термінами:

Unterhaus – 'House of Commons'/'Lower House' (1649);

Oberhaus – 'House of Lords'/'Upper House' (1661) [14].

У XVIII–XIX ст. з'явилися, наприклад, такі поняття, як:

Freidenker – 'free thinker'/'libertine' (1715);

Ideenassoziation – 'association of ideas' (1736) [15, с. 109].

Індустріальна революція XVIII–XIX ст. сприяла появі таких складних іменників, утворених за аналогією з англійською мовою, як:

Dampfmaschine – 'steam-engine' *Banknote* (1752);

Papiergeld – 'paper money' (1739);

Dampfschiff – 'steamship'/'steamboat' (1816) [15, с. 109].

Вплив англійської мови на німецьку у XX ст. був пов'язаний з періодами до Першої світової війни та з міжвоєнним періодом після Другої світової війни. У цей час німецька мова збагатилася такими складними словами, як:

Untergrundbahn – 'under-ground line';

Thermoflasche – 'thermos flask';

Lautsprecher – 'loudspeaker';

Einbahnstre – 'one way street';

Wochenende – 'weekend' [15, с. 111].

Англіцизми, які проникли в німецьку мову наприкінці XX ст., пов'язані переважно з комп'ютерною термінологією:

Antivirenprogramm – 'anti-virus program';

anwenderfreundlich – 'user-friendly';

Bandbreite – 'bandwidth';

Betriebssystem – 'operating system';

Datentyp – 'data type';

Digitalkamera – 'digital camera';

Doppelklick – 'double click';

Grafikkarte – 'graphics card';

Installationsprogramm – 'installation program';

Netzwerkkarte – 'network card';

Speicherkapazität – 'memory capacity' [16, с. 344].

Перекладачі можуть враховувати цю інформацію під час перекладу з англійської та німецької мов на українську. Знання зазначених мов може значно полегшити процес перекладу на українську з багатьох причин.

По-перше: розуміння схожостей між мовами. Англійська та німецька мови належать до германської мовної групи, тому вони мають багато схожих аспектів у граматиці, лексиці та синтаксисі. Це дозволяє використовувати знання однієї мови для кращого розуміння іншої.

По-друге: спільні корені слів. Багато слів в українській, англійській та німецькій мовах мають спільні корені. Знання цих мов допомагає розпіз-

нати та перекласти слова, особливо у випадках, коли вони мають подібне написання чи значення.

По-третє: різноманітність виразів. Кожна мова має свої унікальні способи словотворення. Знання англійської та німецької мов може поглибити розуміння викладачами цих способів і допомогти знайти відповідний переклад українською мовою.

По-четверте: технічні та наукові терміни. У технічних та наукових галузях англійська та німецька часто використовуються як мови комунікації. Знання цих мов може допомогти з розумінням та перекладом спеціалізованих складних термінів і понять.

В цілому, знання англійської та німецької мов може значно полегшити процес перекладу на українську, допомагаючи краще розуміти вихідний текст та знаходити більш точні та правильні переклади.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Словотворення має велике значення для процесу перекладу з англійської та німецької мов на українську, оскільки воно визначає морфологічну структуру слів. Переклад словотворчих одиниць може викликати такі труднощі, як відтво-

рення внутрішньої структури слова, перенесення відтінків значень та врахування культурних відмінностей. Важливо використовувати різні методи перекладу, такі як трансформація, компенсація тощо, для досягнення точності в перекладі.

Перспективи подальших досліджень можуть бути спрямовані на глибше вивчення специфіки словотворення в англійській та німецькій мовах з метою ідентифікації складних аспектів перекладу. Важливим видається аналіз впливу культурних та історичних чинників на словотворчий процес в англійській та німецькій мовах та його переклад на українську мову. Не можна залишити поза увагою й розробку нових методик та стратегій перекладу словотворчих одиниць, спрямованих на підвищення якості перекладу та ефективність роботи перекладачів, а також вивчення практичних аспектів перекладу словотворчих одиниць у специфічних галузях, таких як технічний переклад, медичний переклад тощо. Такі дослідження будуть корисні для розширення розуміння процесу перекладу та покращення якості перекладу між мовами з різними мовними системами.

Список літератури:

1. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / під ред. І. Р. Вихованця. Київ : Університетське видавництво «Пульсари», 2004. 398 с.
2. Дмитрук Л. А. Особливості морфологічного словотвору в англійській мові в різні історичні періоди. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 33 (72) № 2 Ч. 1 2022. С. 127–135.
3. Донец П. Н. Лінгвокультурні контрасти та перекладацькі трансформації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. Х., 2017. Вип. 85. С. 6–10.
4. Кирпун О. Ф. Порівняльна типологія німецької і української мов (словотворення). *Новітня Філологія: науково-виробничий журнал*. Миколаїв: МДГУ, 2015. № 6. С. 51–54.
5. Кислюк Л. П. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 424 с.
6. Колоїз Ж. В. Неузалежне словотворення. *Кривий Ріг: НПП Астерікс*, 2015. 156 с.
7. Мацько Л. І та ін. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько // За ред. Л. І. Мацько. К. : Вища шк., 2003. 462 с.
8. Миколишена Т. В. Перекладацька домінанта як основа успішного перекладу. *Збірник наукових праць «Південний архів»*. Сер.: Філологічні науки. Херсон, 2018. Вип. 73. С. 203–206.
9. Самойленко О. В. Основні принципи класифікації квазікомполітів (на матеріалі української, російської, англійської та французької мов). *Філологічні студії*. 2012. Вип. 7. С. 130–140.
10. Словотворчість незалежної України. 2012–2016: словник / укл. А. Нелюба, Є. Редько / ред. А. Нелюба. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2017, 460 с.
11. Стишов О. А. Peculiarities of word formation of complex occasionalisms in the modern Ukrainian language. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies*. 2022. № 43. Рр. 41–52.
12. Тимченко Є. П. Порівняльна стилїстика німецької та української мов. Навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2006. 240 с.
13. Fleischer W., Michel G., Starke G. *Stilistik der deutschen Gegenwartssprache*. 2.A. Frankfurt / Main : Peter Lang. 1996. 341 s.
14. Uhrová Eva. *Grundlagen der deutschen Lexikologie*. 1. Aufl. Brno: Masarykova univerzita, 1996.
15. Viereck Wolfgang. The influence of English on German in the past and in the Federal Republic of Germany. English in contact with other languages: studies in honour of Broder Carstensen on the occasion of his 60th birthday, edited by Wolfgang Viereck and Wolf-Dietrich Bald. Budapest 1986. Pp. 107–128.

16. Yeandle David. Types of Borrowing of Anglo-American Computing Terminology in German. Proper Words in Proper Places: Studies in Lexicology and Lexicography in Honour of William Jervis Jones, edited by Maire C. Davies, John L. Flood and David N. Yeandle, Stuttgarter Arbeiten zur Germanistik 400. Stuttgart : Heinz : 2001. Pp. 334-360.

Uskova T. O., Karabitskova N. O., El Kassem O. V. WORD FORMATION AS A PROBLEM OF TRANSLATION FROM ENGLISH/GERMAN INTO UKRAINIAN

The article is devoted to the study of problems arising in the translation of English and German words into Ukrainian due to the peculiarities of their word formation. The relevance of the article lies in the lack of research on the role of word formation in translation from English and German into Ukrainian. Therefore, the article aims to analyze and identify the main challenges related to the word formation aspects of translation from English and German into Ukrainian, as well as to provide recommendations on how to overcome these challenges.

The authors of the article emphasize that word formation is the most productive way of derivation in Ukrainian, as well as in English and German, and the principles of derivation are universal for all the analyzed languages. However, the difficulties of translation lie in the fact that language systems differ in structure and word-formation mechanisms. The article discusses the problems that translators face when reproducing not only the semantic meaning of a word, but also its internal structure and the shades of the idea being reproduced.

According to the authors, the difficulties of translating complex words from English and German into Ukrainian lie in the transformation of word-formation means that in one language have ambiguous equivalents in another language or do not have them at all. In addition, some words formed through word formation may have shades of meaning that are difficult to convey in Ukrainian. In order to reproduce the meaning of complex words, it is recommended to use translation transformations: decompression, specification, explication.

The conclusions of the article reveal the importance of further research in this area and the prospects for the development of methods and strategies for translating word-formation units to improve the quality of translation between languages with different language systems.

Key words: English, German, translation, word formation, derivation.

Хуртак І. В.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Столярська О. В.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Черкащенко О. М.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

СУЧАСНА ОСВІТНЯ ТЕРМІНОЛОГІЯ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ З НІМЕЦЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ

Статтю присвячено дослідженню проблем, пов'язаних з перекладом освітніх термінів з німецької та англійської мов на українську. Актуальність статті зумовлена глобалізацією освіти, адже у зв'язку зі зростанням міжнародних зв'язків у сфері освіти, важливість перекладу освітньої термінології зростає. Студенти, викладачі та дослідники зі всього світу взаємодіють і правильно розуміння освітніх термінів у різних мовах стає важливим аспектом співпраці.

Мета статті полягає у висвітленні сучасних питань перекладу освітньої термінології з німецької та англійської мов на українську та виявленні шляхів подолання пов'язаних з цим викликів.

Освітня термінологія постійно змінюється та розширюється відповідно до нових педагогічних концепцій і технологій, що ставить перед перекладачами завдання адаптації та пошуку еквівалентів для нових понять. У статті розглянуто важливість уваги до контекстуальних та культурних відмінностей між мовами, що впливають на точність перекладу та розуміння тексту. Автори розглядають взаємодію термінів у німецькій та англійській мовах та намагаються знайти оптимальні способи відтворення їх сутності в українському перекладі. Аналізуються стратегії вирішення цих проблем та пропонуються рекомендації для ефективного перекладу освітніх матеріалів з німецької та англійської мов на українську.

У статті обговорюються питання стандартизації термінології, адекватності перекладів у різних освітніх галузях та необхідності забезпечення якості перекладу для вдосконалення розуміння та інтерпретації освітніх матеріалів.

Стаття може бути корисною для перекладачів, викладачів та студентів, які займаються перекладом освітніх текстів і бажають забезпечити якісний та адекватний переклад українською мовою.

Ключові слова: англійська мова, німецька мова, освітня термінологія, переклад, транскрипція, українська мова.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де глобалізація та міжнародна співпраця набувають все більшого значення, переклад освітніх текстів та документів з німецької та англійської мов на українську стає актуальним завданням. Однак, існує низка проблем, пов'язаних з перекладом сучасної освітньої термінології, які потребують уваги та вивчення.

По-перше, у зв'язку зі швидким розвитком освіти та впровадженням нових педагогічних концепцій і технологій, термінологія в цій галузі постійно змінюється та поповнюється новими термінами. Це може створювати труднощі для перекладачів у точному та адекватному відтворенні нових понять.

По-друге, велике значення має адаптація перекладу до специфіки української освітньої системи та контексту. Терміни, що мають чітке значення в одній мові, можуть мати різний контекстуальний відтінок в іншій, що ускладнює їх переклад та розуміння.

По-третє, в процесі перекладу освітніх текстів важливо враховувати культурні відмінності між мовами та українським освітнім середовищем. Поняття та підходи, що є стандартними для німецької чи англійської мови, можуть мати іншу інтерпретацію в українському контексті.

Отже, вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, який враховуватиме зміни в освітній термінології, контекстуальні особливості мов, а також культурні відмінності між країнами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у галузі перекладу освітньої термінології з німецької та англійської мов на українську мову відображає постійний інтерес до цієї теми та широкий спектр дослідницьких напрямків. Розвідки зосереджені на таких ключових аспектах, як стандартизація термінології у дослідженнях, спрямованих на встановлення стандартів та розробку уніфікованих термінологічних довідників для освітнього сектору, що допомагає уникнути непорозуміння та забезпечити однозначне розуміння освітніх понять [2; 14]; контекстуалізація термінів розглядається у роботах про адаптацію перекладу до українського освітнього контексту та врахування культурних відмінностей [7; 8; 10; 13]. Вітчизняні науковці В. Луговий та Ж. Таланова вивчають міжнародну стандартну класифікацію освіти [9]. Зі свого боку, О. Зосімова досліджує англійську лексику сфери освіти в українському перекладі американської літератури [4].

Загальний інтерес науковців засвідчує необхідність дослідження проблем перекладу освітньої термінології та пошуку ефективних стратегій для подолання викликів у цій галузі.

Постановка завдання. Мета статті полягає у висвітленні сучасних питань перекладу освітньої термінології з німецької та англійської мов на українську та виявленні шляхів подолання пов'язаних з цим викликів.

Виклад основного матеріалу. Сучасна освітня термінологія в аспекті перекладу є важливим питанням, оскільки освітні концепти та методи постійно змінюються і розвиваються. Переклад освітніх текстів та документів вимагає точності, чіткості та відповідності міжнародним стандартам. Науковці виокремлюють такі ключові аспекти сучасної освітньої термінології у перекладі, як: стандартизація термінології, адаптація до культурних відмінностей, контекстуальне розуміння та переклад спеціалізованих текстів. Важливо, щоб перекладачі використовували стандартизовану термінологію відповідно до встановлених освітніх норм і вимог. Це допомагає уникнути непорозуміння та забезпечити єдність термінології в різних мовних середовищах.

Переклад освітніх матеріалів потребує уважного врахування культурних та лінгвістичних особливостей мови, на яку перекладається текст. Деякі терміни та концепти можуть мати різний відтінок значення в різних культурах. Для правильного перекладу освітніх термінів важливо розуміти їх контекст і використання в конкретній освітній сфері, що допоможе виключити неправильні

трактування. Освітні матеріали можуть включати специфічні концепти та терміни, які потребують глибокого розуміння предметної області та відповідного термінологічного досвіду перекладача.

Слід зазначити, що переклад освітніх матеріалів потребує від перекладача не лише мовної компетентності, але й глибокого розуміння освітніх процесів та концепцій. Тільки таким чином можна забезпечити правильний та доступний переклад для широкого кола читачів. Як зауважують фахівці у галузі перекладознавства, «переклад термінів вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою й відбувається в два етапи: 1) з'ясування значення терміна (в контексті); 2) переклад значення рідною мовою» [5, с. 103].

Основним методом перекладу термінів є використання лексичних еквівалентів, тобто сталих лексичних відповідників, які точно відповідають значенню слова. Перекладачеві необхідно вміти обирати відповідні еквіваленти в українській мові та постійно «розширювати свої знання про еквіваленти» [15, с. 77]. До калькування можна вдаватися лише в тому випадку, якщо утворені таким чином перекладацькі еквіваленти не порушують норм слововживання та взаємозамінності в цільовій мові. Слід пам'ятати, що калькування не є механічним перенесенням форми вихідного слова на цільову мову. Перекладач має послуговуватися різними видами трансформації. Насамперед вони стосуються «зміни відмінкової форми, кількості слів у словосполученні, афіксів, порядку слів, а також морфологічного та синтаксичного статусу слова» [17].

Переклад термінів полягає у точному відтворенні мови оригіналу іншою мовою за умови збереження значення та стилю. Як зазначає Т. Кияк, «така єдність відтворюється на іншій мовній основі і стає новою єдністю, специфічною для мови перекладу» [6, с. 104]. При цьому «вирішальне значення має взаємодія між терміном і контекстом, яка визначає значення слова» [15, с. 97].

Науковці наголошують, що терміни повинні зберігати такі риси, як абстрактність, однозначність та системність [6; 17]. Варто зазначити, що певна кількість термінів і терміносистем мають «недоліки», такі як полісемія (один термін має більше одного значення), синонімія (декілька термінів на позначення одного поняття), протиставлення термінів поняттям та переобтяження терміносистеми, зокрема освітньої, іншомовними словами.

Існують англійські та німецькі терміни й терміносполучення, які мають еквіваленти в україн-

ській мові, але не можуть бути перекладені безпосередньо, причому деякі з них відрізняються від словотворчих компонентів мови оригіналу. Труднощі часто виникають при перекладі текстів, які містять освітню термінологію, через розбіжності між мовою оригіналу та мовою перекладу, спричинені «відсутністю подібності між поняттям і реальністю, неузгодженістю або неповним узгодженням значень термінів, використанням великої кількості аббревіатур і скорочень, які важко розшифрувати, сленгових виразів і технічних термінів» [3, с. 48].

Терміни та терміносполучення, які мають еквівалентні значення в українській мові, допомагають зрозуміти значення інших слів у тексті, наприклад: *Primary education* – початкова освіта; *Secondary education* – середня освіта; *Higher education* – вища освіта; *Bachelor's degree* – бакалаврат; *Master's degree* – магістратура; *Doctorate degree* – докторський ступінь; *Curriculum* – навчальна програма; *Lesson plan* – план уроку; *Classroom management* – класний керівник; *Assessment* – оцінювання; *Homework* – домашнє завдання; *Examination* – екзамен; *Grading* – оцінювання; *Pedagogy* – педагогіка; *School counselor* – шкільний психолог/консультант; *Educational psychology* – педагогічна психологія; *Classroom environment* – навчальне середовище; *Distance learning* – дистанційне навчання; *Special education* – спеціальна освіта [1; 16].

До німецьких термінів й терміносполучень освітньої галузі, які мають еквіваленти в українській мові, наприклад, належать такі як: *Bildung* – освіта; *Schule* – школа; *Studium* – навчання, студії; *Lehrer / Lehrerin* – вчитель / вчителька; *Schüler/Schülerin* – учень/учениця; *Unterricht* – урок, заняття; *Prüfung* – іспит; *Ausbildung* – професійна підготовка, навчання; *Hochschule* – заклад вищої освіти; *Universität* – університет; *Fachbereich* – факультет; *Bachelor* – бакалавр; *Master* – магістр; *Doktorarbeit* – докторська дисертація; *Semester* – семестр; *Vorlesung* – лекція; *Übung* – практичне заняття, вправа; *Praktikum* – практика; *Schulabschluss* – закінчення школи; *Lehrplan* – навчальна програма [11; 12].

До найпростіших прийомів перекладу термінів й терміносполучень з англійської та німецької мов на українську є транскодування, тобто процес, коли перекладач відтворює лексичну одиницю вихідної мови за допомогою алфавіту української мови, наприклад: *function* – *Funktion* – функція; *cognitive* – *kognitiv* – когнітивний; *coach* – *Coach* – коуч; *tutor* – *Tutor* – тьютор; *online* – *online* – онлайн, *email* – *E-mail* – емейл;

test – *Test* – *тест*; *monitoring* – *Monitoring* – *моніторинг* тощо [1; 11; 12; 16]. Науковці вважають, що транскодування надає українським термінам «новизни, престижу, важливості» [2; 5].

Наведені приклади засвідчують, що транскодування сприяє інтернаціоналізації термінологічних систем, однак небезпека полягає в тому, що в українській мові можуть з'явитися необґрунтовані запозичення. Оскільки ці терміни є інтернаціоналізованими, то вони не потребують описового перекладу.

Розглянемо приклади заміни англійських та німецьких освітніх термінів та терміносполучень українськими:

1) зміна форми називного відмінка в англійській мові на родовий відмінок в українській мові (*discussion web* – павутинка дискусії);

2) заміна німецького композита словосполученням в українській мові (*Ausbildung* – професійна підготовка);

3) заміна словосполучення в англійській мові окремим словом в українській (*School children* – учні);

4) вживання прийменника в українській мові (підхід до процесу письма – *the writing process approach* / *Studiengebühren* – плата за навчання);

5) заміна числа (*Correspondence course* – заочні курси / *Sprachkurs* – мовні курси).

Сьогодні педагогіка приділяє значну увагу освіті дітей з особливими потребами, поняття якої вербалізуються евфемізмами, наприклад, *special learning difficulties*, *inclusive education*, *special day classes* – *спеціальна освіта для дітей з особливими потребами*. Для перекладу таких термінів та терміносполучень перекладачі послуговуються:

– калькуванням (*pupils with social needs* – *учні з особливими потребами*);

– калькуванням з елементами транскодування (*Inclusive education* – *інклюзивна освіта*);

– транскодуванням (*tutor* – *тьютор*, *webinar* – *вебінар*, *monitoring* – *моніторинг*, *coach* – *коуч*);

– експлікацією (*edubabble* – *занадто термінологізована мова досліджень у галузі педагогіки*, *edutainment* – *електронна гра на комп'ютері, яка має й навчальну мету*) [16].

Особливі труднощі виникають у перекладі українських назв посад професорсько-викладацького складу. Це питання ґрунтовно розглянуто у статті Л. Савицької та С. Тарасенко під назвою «Особливості перекладу англійських академічних термінів українською мовою» [14, с. 62]. Автори наголошують на тому, що складнощі у перекладі виникають «через те, що в американській системі

вищої освіти мало не всі викладачі американських університетів називають себе «professors» [14, с. 62]. Однак можна простежити ієрархію посад: «assistant professor», «associate professor», «(full) professor». Стосовно української вищої школи еквівалентом терміна «професор» буде «(full) professor».

Терміносполучення «associate professor» є аналогом українського терміну «доцент». Водночас «assistant professor» відповідає українському терміну «викладач». З огляду на те виникають проблеми з перекладом українського терміносполучення «старший викладач», оскільки терміносполучення «senior professor» буде у цьому разі в перекладі українською мовою недоречним, а «senior teacher» не буде правильним, адже словом «teacher» послуговуються в англійській мові при позначенні шкільного вчителя.

Британська система вищої освіти має «чотири ступені посад, аналогічних посадам в українській академічній системі: «lecturer» (співробітник, який викладає у бакалаврів, не займається науковою роботою), «senior lecturer» (відповідає в українській мові назві посади «старший викладач»), «reader» (найменування посади працівника лише британського закладу вищої освіти), «professor» (професор)», що полегшує роботу перекладача.

Узагальнюючи вищезазначене, фахівці галузі перекладу пропонують використовувати розглянуті переклади одиниць на позначення посад професорсько-викладацького складу з української мови на англійську таким чином:

«lecturer» – «викладач», «senior lecturer» – «старший викладач», «associate professor» – «доцент» і «professor» – «професор» [14, с. 65].

Отже, переклад освітньої термінології є складним завданням через швидкі зміни в галузі освіти та потребу у стандартизації термінів, особливо в умовах глобалізації освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ретельний аналіз та адаптація перекладу до українського контексту є ключовими аспектами успішного відтворення термінів, що потребує уніфікації та стандартизації термінології для полегшення сприйняття освітніх матеріалів користувачами. Дослідження у сфері перекладу освітньої термінології може бути подальшим напрямком досліджень з метою розв'язання виявлених проблем, зокрема таких, як необхідність розроблення методик стандартизації та уніфікації термінології, які б дозволили зробити переклад більш послідовним та зрозумілим. Також потребує глибшого аналізу вивчення впливу культурних відмінностей на сприйняття та інтерпретацію освітніх термінів у різних мовних середовищах. Крім того, дослідження може бути розширено через аналіз специфічних сфер освіти, таких як вища, середня та початкова освіта, щоб виявити специфічні особливості перекладу в кожній з цих галузей.

Таким чином, подальші дослідження в цьому напрямку можуть допомогти розв'язувати нагальні питання перекладу освітньої термінології та сприяти покращенню розуміння та доступності освітніх матеріалів для всіх користувачів.

Список літератури:

1. Англо-український словник освітньої лексики. Близько 4 000 слів і словосполучень / уклад. Лариса Вергун. Тернопіль, 2002. 184 с.
2. Антонюк Н. М., Возна М. О. Україно-англійський переклад аспектною академічною термінології. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 1. С. 208–212.
3. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад: навчальний посібник. Вінниця : Нова кн., 2010. 232 с.
4. Зосімова О. Англійська лексика сфери освіти в українському перекладі американської комедії «Freaky Friday». *Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку: тези III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Переяслав, 16 березня 2020 року) / Гол. ред. К. І. Мізін; Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Переяслав, 2020. С. 172–174.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми: посібник. Вінниця : Нова книга, 2004. 574 с.
6. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових мовах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. Вип. 32. С. 104–108.
7. Кнодель Л. В. Освітня лексика в англійській та українській мовах: монографія. Київ, 2019. 154 с.
8. Костенко Н. Д. Структурно-семантичні та функціональні параметри англійських інновацій семантичного поля «Навчання» : дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 309 с.
9. Луговий В. І., Таланова Ж. В. Міжнародна стандартна класифікація освіти: галузі освіти та підготовки (засадничий аналіз та алгоритм застосування). Педагогіка і психологія. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2014. № 3. С. 5–17.

10. Мельник Н. І. Особливості перекладу абрєвіатур освітніх та педагогічних організацій країн Європейського Союзу. *Вісник Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2019. 3 (55). С. 363-372.
11. Німецько-український, українсько-німецький словник / В. В. Бережна, І. М. Іщенко. Х. : ПП «Тор-сінг плюс», 2018. 768 с.
12. Німецько-український, українсько-німецький словник / Л. Шевченко, Д. Дергач. К. : Арії, 2015. 544 с.
13. Павлюк В. І. Абрєвіація в сучасній англійській мові: особливості вживання абрєвіатур галузі освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 8. С. 142–148.
14. Савицька Л. В., Тарасенко С. Є. Особливості перекладу англійських академічних термінів українською мовою. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. Х., 2019. Вип. 49. С. 59–66.
15. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ : Плеяди, 2006. 220 с.
16. Family Dictionary of Education Terms. Office of the Education Ombudsman. State of Washington. 2011. URL: <https://www.digitalarchives.wa.gov/governorgregoire/oeo/publications/>
17. Harrop E. Content and Language Integrated Learning (CLIL): Limitations and possibilities. URL: http://dspace.uah.es/dspace/bitstream/handle/10017/14641/Harrop_Content.pdf

Khurtak I. V., Stoliarska O. V., Cherkashchenko O. M. MODERN EDUCATIONAL TERMINOLOGY IN TERMS OF TRANSLATION INTO UKRAINIAN FROM GERMAN AND ENGLISH

The article is devoted to the study of problems related to the translation of educational terms from German and English into Ukrainian. The relevance of the article is due to the globalization of education, as the importance of translating educational terminology is growing due to the increasing international relations in the field of education. Students, teachers, and researchers from all over the world interact, and the correct understanding of educational terms in different languages is becoming a key aspect of cooperation.

The purpose of the article is to highlight the current issues of translating educational terminology from German and English into Ukrainian and to identify ways to overcome the challenges associated with this.

Educational terminology is constantly changing and expanding in accordance with new pedagogical concepts and technologies, which poses the task of adaptation and searching for equivalents for new concepts for translators. The article also discusses the importance of paying attention to contextual and cultural differences between languages that affect translation accuracy and text comprehension. The authors examine the interaction of terms in German and English and try to find the best ways to render their essence in Ukrainian translation. They analyze strategies for solving these problems and offer recommendations for effective translation of educational materials from German and English into Ukrainian.

The article discusses the issues of standardization of terminology, adequacy of translations in various educational fields, and the need to ensure translation quality to improve the understanding and interpretation of educational materials.

The article may be useful for translators, teachers, and students who translate educational texts and wish to ensure high-quality and adequate translation into Ukrainian.

Key words: English, German, educational terminology, translation, transcoding, Ukrainian.

Відомості про авторів

Абдурахманова Р. Г. – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри граматики англійської мови Азербайджанського університету мов (Азербайджан)

Асадова Р. М. – аспірант Бакинського державного університету (Азербайджан)

Біленко Т. Г. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Національного університету «Запорізька політехніка»

Близинок Л. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Боднарчук А. Р. – асистент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Бойко Я. В. – доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології та перекладу Київського національного університету технології та дизайну

Бочан П. О. – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Громик Л. І. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри української мови Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»

Громко Є. А. – здобувач першого рівня вищої освіти Національного університету «Одеська політехніка»

Джафарзаде В. Н. – докторант кафедри азербайджанської лінгвістики Бакинського державного університету (Азербайджан)

Ель Кассем О. В. – старший викладач кафедри іноземних мов Українського державного університету залізничного транспорту

Єліссєва С. В. – викладач кафедри мовної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ

Єщенко Т. А. – докторка філологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

Заболотська О. О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова Херсонського державного університету

Зайцева М. О. – доктор філологічних наук, професор, доцент кафедри іноземних мов Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Здиховська Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки

Ільченко О. А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій Національної академії Національної гвардії України

Карабітська Н. О. – старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Катиш Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Національного університету «Запорізька політехніка»

Кевлюк І. В. – старший викладач кафедри журналістики Національного авіаційного університету

Книш Т. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей Волинського національного університету імені Лесі Українки

Ковальова Т. П. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Поліського національного університету

Козак А. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладу Волинського національного університету імені Лесі Українки

Колоїз Ж. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету

Копилов В. С. – асистент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Косович О. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Костусяк Н. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови та лінгводидактики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Котвицький А. В. – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (спеціальність «Комп'ютерні науки») Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Кульбабська О. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Лазебна О. А. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Литвин І. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент, завідувачка кафедри теорії та практики перекладу Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Ліпич В. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики Бердянського державного педагогічного університету

Мамедова Л. С. – викладач кафедри лексикології та стилістики англійської мови-2 Азербайджанського університету мов (Азербайджан)

Материнська О. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германської філології та перекладу Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Межов О. Г. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та лінгводидактики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Мельник О. М. – науковий співробітник Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

Мехдізаде Р. Р. – викладач кафедри іноземних мов Бакинського слов'янського університету (Азербайджан)

Мірзаєва А. А. – докторантка кафедри турецької філології Інституту сходознавства імені академіка Зії Буніятова Національної академії наук Азербайджану (Азербайджан)

Мовчан Б. В. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Мойсенко І. П. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської і фіно-угорської філології Київського національного лінгвістичного університету

Мухтарова М. – здобувач Азербайджанського університету мов (Азербайджан)

Мухтарова С. – докторант кафедри азербайджанського мовознавства Бакинського державного університету (Азербайджан)

Навальна М. І. – доктор філологічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів та природокористування України

Нечай Н. В. – доктор філософії, викладач кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова Херсонського державного університету

П'єсцух О. І. – доктор філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Павлюк Х. Т. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та перекладу Національного університету «Одеська політехніка»

Панчук Л. В. – старший викладач кафедри германських мов і перекладу Національного університету «Одеська політехніка»

Романченко А. П. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Серякова І. І. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології та перекладу Київського національного університету технологій та дизайну

Сковронська І. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення Львівського державного університету внутрішніх справ

Столярська О. В. – старший викладач кафедри перекладу Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Сунько Н. О. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Толочко О. Я. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка

Ускова Т. О. – старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Хоменко Т. А. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Хуртак І. В. – старший викладач кафедри перекладу Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Цимбал І. В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Черкащенко О. М. – старший викладач кафедри перекладу Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Шелюх О. М. – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри гуманітарних наук Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Шульська Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Волинського національного університету імені Лесі Українки

Юсіфова С. Р. – завідувач кафедри іноземної мови та літератури Євразійського університету (Азербайджан)

Юськів Б. М. – старший викладач кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення Львівського державного університету внутрішніх справ

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 35 (74) № 1 2024

Частина 1

Коректура • *Н. Пирог*

Комп'ютерна верстка • *С. Калабухова*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

м. Київ, вул. Івана Кудрі, 33

Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 31,13. Ум. друк. арк. 33,01. Зам. № 0424/250

Підписано до друку 26.04.2024. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.